

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

ABDÎ-İ KARAHİSÂRÎ VE DİVANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
HACER SAĞLAM**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. CEMÂL KURNAZ**

ANKARA - 2011

ONAY

Hacer SAĞLAM tarafından hazırlanan “Abdî-i Karahisârî ve Divanı” başlıklı bu çalışma, 13.09.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan: Prof. Dr. Cemâl KURNAZ

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye: Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye: Prof. Dr. Ahmet MERMER

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖN SÖZ.....	i
KISALTMALAR	iv
 I. BÖLÜM.....	 1
ABDÎ-İ KARAHİSARÎ.....	1
A. HAYATI.....	1
B. ESERLERİ.....	10
C. EDEBÎ ŞAHİİYETİ.....	10
C. 1. ETKİLENDİĞİ ŞAİR ve NÂSİRLER	16
C. 2. ABDÎ’NİN ŞİİR ANLAYIŞI	21
C. 3. FARKLI AĞIZLARDAN GAZELLER.....	28
C. 4. MİMLENMIŞ BEYİTLER	30
C. 5. ATASÖZLERİ ve DEYİMLER.....	31
C. 5. 1. ATASÖZLERİ.....	31
C. 5. 2. DEYİMLER.....	33
1. Ağız Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	33
2. Baş Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	35
3. Boyun Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	36
4. Can Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler.....	36
5. El Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	37
6. Göz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	38
7. Kulak Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	39
8. Yüz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler	40
C. 5. 3. Diğer Deyimler.....	40
C. 6. HİKEMÎ SÖYLEYİŞLER.....	44
 II. BÖLÜM	 47
DİVAN’IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	47
A. DİVAN’IN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	47
A. 1. NAZİM ŞEKİLLERİ	47
A. 1. 1. KASİDELER.....	48

A. 1. 2. TERKÎB-BENT.....	49
A. 1. 3. TERCÎ-BENT.....	50
A. 1. 4. MÜSEDDES	50
A. 1. 5. MUHAMMES-TAHMÎS	51
A. 1. 6. TEVÂRÎH	52
A. 1. 7. GAZELLER	52
A. 1. 8. TÛRKÎ.....	53
A. 1. 9. MESNEVÎLER	53
A. 1. 10. KİT'ALAR.....	54
A. 1. 11. MÜFRETLELER	55
A. 1. 12. MATLA'LAR	55
A. 2. VEZİNLER.....	56
A. 3. REDİF VE KÂFİYELER.....	57
A. 3. 1. KASİDELER.....	57
A. 3. 2. GAZELLER	58
B. DİVAN'IN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	63
B. 1. MAHALLÎ UNSURLAR	63
B. 2. YENİLEŞMENİN YANSIMALARI.....	65
B. 3. TARİHÎ VE SİYASÎ OLAYLAR	66
B. 4. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN KİŞİLER.....	68
B. 4. 1. SİYÂSÎ ŞAHSİYETLER	68
B. 4. 1. 1. Osmanlı Padişahları	68
B. 4. 1. 1. 1. Osman Bey	68
B. 4. 1. 1. 2. Orhan Bey.....	69
B. 4. 1. 1. 3. Bayezid	69
B. 4. 1. 1. 5. Yavuz Sultan Selim	70
B. 4. 1. 1. 4. Kanuni Sultan Süleyman	70
B. 4. 1. 1. 7. Abdü'l-Hamîd Han.....	70
B. 4. 1. 1. 6. Abdü'l-Azîz Hân	71
B. 4. 1. 1. 8. Abdü'l-Mecîd Han.....	71
B. 4. 1. 1. 9. Şeh Mahmud.....	71
A. 4. 1. 2. Sadrazamlar.....	72
B. 4. 1. 2. 1. Ali Emin Efendi.....	72
B. 4. 1. 2. 2. Ali Gâlib Paşa.....	72

B. 4. 1. 2. 3. Avni Paşa.....	72
B. 4. 1. 2. 4. Derviş İbrahim Paşa	73
B. 4. 1. 2. 5. Hayri Efendi	73
B. 4. 1. 2. 6. Hûrşîd Paşa.....	73
B. 4. 1. 2. 7. Kâmil Yûsuf Paşa.....	74
B. 4. 1. 2. 8. Lâmi'î Paşa.....	74
B. 4. 1. 2. 9. Mehmed Emîn Ali Paşa.....	75
B. 4. 1. 2. 10. Mustafa Mazhar Paşa	75
B. 4. 1. 2. 11. Osman Paşa	76
B. 4. 1. 2. 12. Ömer Paşa.....	76
B. 4. 1. 2. 13. Reşid Paşa.....	77
B. 4. 1. 2. 14. Sa'îd Paşa	77
B. 4. 1. 3. Diğer Devlet Adamları	78
B. 4. 1. 3. 1. Azmi Efendi	78
B. 4. 1. 3. 2. Şâhîn Girây Hân	78
B. 4. 1. 3. 3. Tevfik Efendi.....	79
B. 4. 1. 3. 4. Timur	79
B. 4. 1. 3. 5. Uzun Hasan	79
B. 4. 1. 3. 6. Yusuf İzze'd-dîn Efendi	80
B. 4. 2. Sanatçılar	80
B. 4. 2. 1. Gevherî	80
B. 4. 2. 2. Fuzûlî:.....	81
B. 4. 2. 3. Ferîde Hanım	82
B. 4. 2. 4. Nâbî	82
B. 4. 2. 5. Nazîf Efendi.....	82
B. 4. 2. 6. Nef'î.....	83
B. 4. 2. 7. Sâmî.....	83
B. 4. 2. 8. Veysî Efendi	83
B. 4. 3. Diğer Şahsiyetler	84
B. 4. 1. 1. Dürr-i Şehvâr	84
B. 4. 3. 2. Şairin Oğlu	84
B. 5. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN YERLER.....	84
B. 5. 1. Kıta isimleri	85
B. 5. 2. Bölge İsimleri	85
B. 5. 3. Ülke İsimleri	85
B. 5. 5. Şehir İsimleri	86

SONUÇ.....	89
KAYNAKLAR	91
METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL	95
 III. BÖLÜM: METİN	 98
KASÎDELER	108
TERKÎB-BEND	177
TERCÎ'-BEND.....	218
MÜSEDDESÂT	220
MUHAMMESÂT	222
TEVÂRÎH	231
ĞAZELİYYÂT	254
TÜRKÎ	455
MESNEVİYYÂT	456
KİT'ÂT	478
 ÖZET.....	 490
ABSTRACT	491

ÖN SÖZ

19. yüzyıl, yeni bir zihniyetle tanışan Osmanlı Devleti'nin, yaşamın her alanında olduğu gibi, yaşamdan ayrı düşünülemez olan edebiyatta da değişime uğramaya başladığı bir yüzyıldır. Bu sebeple, artık son demlerini yaşayan Divan Edebiyatı, bu yüzyılda orijinal sanatçılar yetiştirmekten uzaktır. Geleneğin son temsilcileri olarak değerlendirilebilecek yüzyılın sanatçıları, kendilerinden önce Divan Edebiyatı'nı çeşitli yönlerden zirveye ulaştıran isimlerin etkisi altında eserler vermeye devam etmektedirler. Her ne kadar bu, gün yüzüne çıkmamış eserlerin, Divan Edebiyatı'na yeni bir boyut kazandıracağı ve yüzyıllar sürmüş bir edebiyata çok önemli katkılarda bulunacağı söylenemese de bir geleneğin son kırıntıları ile Batı'ya yüzünü çevirmiş bir milletin hayatına kattığı yeniliklerin harmanlanışını, hayatın bir yansıması olan bu edebî eserlerde takip etmek önemlidir. Bu amaçla, biz de bu eserlerden biri Divan Edebiyatı'nın son temsilcilerinden olan Abdî-i Karahisârî'nin Divanı'nı gün yüzüne çıkarmayı amaçladık.

Hayatı hakkında birçok kaynakta bilgi bulabildiğimiz Abdî'nin Divan'ı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 207 numarada kayıtlıdır. Eser, 130 varaktır. Eserin müellif veya müstensih hattı olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır; ancak biz, kafiye sıralamasındaki hassasiyetten ve eserin başka bir nüshası olmamasından yola çıkarak, eserin müellif hattı olduğu kanaatindeyiz.

Rik'a hattı olan mürettep Divan'ın yarısına yakın bir kısmının der-kenârlarında da şiirler bulunmaktadır. Bu der-kenârlar, metnin transkripsiyonunu büyük oranda zorlaştırmış ve doğal olarak, 130 varak olan eserin, transkripsiyonlu metinde daha yüksek hacimli olmasına yol açmıştır.

Divan genel olarak 3 ana bölümde incelenmiştir. İlk bölümde, şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, eser; şekil ve muhteva özellikleri bakımından değerlendirilmiş, üçüncü bölümde ise, Divan'ın transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Divan'ın incelenmesinde, genellikle her divanda görülebilecek türden başlıklar değil, Divan'da öne çıkan özellikler doğrultusunda bir inceleme esas alınmıştır. Nâbî, Nedîm ve Nef'î'nin, şiirlerine sacayağı oluşturduğunu gördüğümüz Abdî'nin Divan'ı bu doğrultuda incelenmiştir.

Divan'ın transkripsiyonlu metninde, şairin el yazmasındaki sıralamasına hiçbir şekilde müdahale edilmemiş; ancak, alfabetik kafiye sıralamasında titiz olduğu görülen şairin, der-kenârlardaki “bu şiir filanca kafiyenin başlığı altına yazılacaktır” türden notları dikkate alınmıştır. Şiirler, nazım şekillerine göre numaralandırılmış ve her şiirin vezni şiirin başında italik yazı ile verilmiştir. Varak numaraları sayfanın sol tarafına koyu punto ile kaydedilmiştir. Divan'da geçen âyet, hadis gibi ibareler italik yazı ile yazılmış ve bu ibareler dipnotlarla açıklanmıştır.

Divan'ı bulma aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a; lisans dönemimden itibaren bilgisinden istifade etmeye çalıştığım, öğrencileri için her türlü yardıma hazır olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet MERMER'e; Farsça şiirler konusunda yoğun programına rağmen önemli yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Hicabî KIRLANGIÇ'a; okumakta zorluk yaşadığım kısımlarda değerli vakitlerini aldığım, geniş gönlü ve daima açık kapısı ile kendisine her zaman rahatlıkla ulaşabildiğim çok değerli hocam Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR'e; çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen, gücümün tükendiği noktalarda beni şevklendiren, ilminden, kişiliğinden, bakış açısından, kitaplarından feyz aldığım, öğrenim hayatım boyunca farklı bir yerde olacak olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Cemâl KURNAZ'a şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca, bu noktaya gelmemde başından beri en büyük destekçim olan, benimle birlikte üzülp benimle birlikte sevinen aileme; özellikle, beni her anlamda destekleyen, kaydettiğim her aşamada heyecanıma ortak olan, tez çalışmamda Arapça bilgisinden büyük oranda istifade ettiğim çok değerli babam Abit SAĞLAM'a ve bana rahat bir çalışma ortamı hazırlamak için gayret sarf eden, hayat yükümü büyük oranda hafifleten çok değerli annem Şahver SAĞLAM'a; ayrıca, Divan'ı bulma aşamasından itibaren büyük destekçim olan, bozulan sağlığımla bir an bile bıkmadan yakînen ilgilenen, elinden gelenin en

iyisini yapmak için büyük gayret sarf eden çok değerli amcam Mümin SAĞLAM'a teşekkürü bir borç bilirim.

11.06.2011

ANKARA

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
G.	: Gazel
Haz.	: Hazırlayan
K.	: Kasîde
Kt.	: Kıt'a
Mhs.	: Muhammes
Msd.	: Müseddes
Msn.	: Mesnevî
Mfr.	: Müfredât
N.	: Nazire
Tvr.	: Tevârih
TDK.	: Türk Dil Kurumu
Trk.	: Terkîb-bend
Vrk.	: Varak

I. BÖLÜM

ABDÎ-İ KARAHİSARÎ

A. HAYATI

19. yüzyıl şairlerinden Abdî, “Osman Ağa’nın oğlu olup Akkoyunlulardan Şeyh Süleyman Efendi’nin torunlarından (Tuman, 2001:645, Özkırmı, 1987: 17). Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan şair, “Şarki Karahisar’ın Avutmuş mahallesinde doğmuştur.” (İnan, 1969: 9) İstanbul’da öğrenim gördükten (İnan, 1969: 9, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., C.1, 1977: 10) sonra Belgrad muhafızı Selim Paşa, Harput valisi Hüsrev Paşa ve Halep valisi Mustafa Mazhar Paşa’nın divan kâtipliklerinde istihdam kılınmış (İnan 1969: 9), daha sonra “Bosna Vilayet Meclisi başkâtipliğinde bulunmuştur. Bu görevden 1853’te azledilmiştir. Şarkî Karahisar’da bidayet ceza mahkemesi reisi iken 1885’te vefat etmiştir.¹ (Özkırmı, 1987: 17, Ünver, Tuman, 2001: 645, İnan 1969: 9)

Doğum tarihi belli olmayan Abdî’nin, Bosna’da görev yaptığı tarihe kadar (1850) hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Hayatının bundan sonraki kısmı ise netlik arz etmemektedir. Bununla birlikte, Divan’ından yola çıkarak bazı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Şair, Tanzimat’ın ilanı sıralarında Bosna’da bulunmaktadır. Bosna halkına Tanzimat’ın fermanı ile hiçbir şekilde zarar görmeyecekleri duyurulmuştur. Ayrıca şaire göre Bosna halkı, Abdî’nin şiirlerinden etkilenmiştir:

Olup fermân ile icrâ-yı Tanzimat’ına me’mûr
Fakat Bosna diyârı kalmış idi şöyle müsteşnâ

Uşûluyle sarâyâ celb ile erkâna ‘arz etdi
Ne olduğun merâm-ı pâdişâh-ı ma‘delet-peymâ

Dedi şimden geri artık re‘âyâ vü berâyânîñ

¹ Tufhe-i Nâilî’de, Osmanlı Müellifleri’ndeki, “şairin, 1853 tarihinde vefat ettiği” bilgisinin doğru olmadığı ifade edilir. Nitekim kaynaklar içinde bu konuda tek farklı bilgi Osmanlı Müellifleri ve Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’ndedir.

Zarâr tecvîz olmaz mâl ü cân u ‘ırzına kat‘â
 Bu dîvânı görüp dîvâne oldu Bosna erkânı
 Rûsûm-ı inkiyâdı eylediler sûretâ ifâ (K.2/35-38)

Bosna’da 2 veya 3 yıl kalan şair, Bosna halkının kendisi hakkında haksız yere çıkardığı dedikodulardan bıkmış, İstanbul’u özlemiştir. Bosna’daki görevinden 1853’te azledilen şair, bu tarihte İstanbul’a dönmüştür. (Sâmi, 1905: 3115)

Uşandım Bosna'nın nâ-hak yere güft ü şinîdinden
 Sitanbul'u gönül özler gibi tab‘a hevâ geldi (G. 336/5)

Çeşitli sancaklarda görev yaptıktan sonra Muş’a tayin edilen Abdî, bundan memnuniyet duymuştur:

Gülistân-ı cihânda cür‘a-nûş-ı şohbetim şimdi
 Bu cây-ı cân-fezâda zevk-yâb-ı şohbetim şimdi

N'ola sâkî-i meclis olsa gerden-dâde-i emrim
 Bu h‘ân-ı ‘işrete ser-halka-i hayşiyetim şimdi

Has ü hâşâk-ı gam artık silinsin sâha-i dilden
 Nişîn-i bezm-i ünsâ-üns-i ‘ıyş u ‘işretim şimdi

Ko reşkiñden felekler sîne-çâk-i infî‘âl olsun
 Siyeh-mest-i şarâb-ı hoş-güvâr-ı râhatım şimdi

Livâlarda gezip ez-cümle geldim manşıb-ı Muş'a
 Nesek-sâz-ı umûr-ı merz-bûm-ı devletim şimdi (G. 339/1-5)

Ancak şair, 8 ay sonra Muş’taki görevinden azledilmiş, memleketine dönmek zorunda kalmıştır. 1 yıl boyunca görev beklemiştir. Bu döneme kadar yedi sancağa memur olmuş olan şair, maddi sıkıntı yaşamaya başlamıştır. Sadrazam Muhammet Rüştü Paşa’ya yazdığı kasidede, 1 yıldır işsiz olduğunu, bundan duyduğu üzüntü ve sıkıntısını şöyle dile getirir:

Yigirmi beş yıl oldu hizmet-i devletde bulundum
 Be-hakq-ı Hâzret-i Hâk etmedim telvîs-i dâmânı

Cenûb ile şimâl ü şark u garbdan kaldı biraz yer
 Bütün kişver-be-kişver gezmiş idim mülk-i ‘Osmân’ı

Be-kâm olmuş idim âhir livâ-i Muş ile ammâ
 Sekiz ayda sebebsiz inîşâliñ geldi fermânı
 Karaşâr-ı şarkîde olan bu hâneme geldim
 Tamâm bir yıl zarûretle gözetdim luţf-ı Raḥmân'ı

Bu luţf-ı Hakk'a şimdi mazhar olduk mülk ü milletce
 Şadâret buldu zîrâ sen gibi bir zât-ı zî-şânı

Yedi sancağa me'mûr oldum etdim şıdkımı işbât
 Bu hâl ile revâ olsun mu çekmek ḥasret-i nânı

Ağardı ḥidmet-i mülkiyyede mûy-ı ser ü rîşim
 Efendiniñ revâ mıdır emekdârını nisyânı (K. 12/ 31-37)

Aynı kasîdeden, işsiz kalması karşısında çevresinin kendisini kınadığını ve şairin bundan derin bir üzüntü duyduğunu da öğreniyoruz:

Beni boşda oturmak ile tahmîk ediyor ağıâr
 Budur işte efendim öldüren 'âlemde insânı

Olurdum cebhe-sây-ı ḥâk-i pâ-y-ı devletiñ ammâ
 Sefer-ber olmanın âh olmasaydı sîm ü zer cânı

Hulâşa merḥamet kıl hâlîme çespân bir işle
 Kuluñ 'Abdî de olsun luţfuñuñ memnûn u ḥandânı

Hemîşe şadr-ı devletde vücûduñ pâ-y-dâr olsun
 Cenâh-ı re'fetiñde görelim hep zîr-i destânı (K. 12/38-41)

Abdî'nin Divan'ından Muş'tan sonra hangi ile tayin edildiği bilgisine ulaşamamaktayız. Ancak, şairin, sürekli görevlerinden azledildiğini anlamaktayız. Bu yüzden, meslek hayatında maddi problemler yaşadığını şiirlerinden öğrenmekteyiz. Aşağıdaki şiirinde şair, otuz yıllık memuriyet hayatını kusursuz, lekesiz bir şekilde yürüttüğünü, bu uğurda kendini adeta feda ettiğini, ülkenin dört bir yanını bu görev bilinciyle gezdiğini ifade etmektedir. Muş'tan sonra bir şehre daha tayin edildiğini, bu şiirindeki "sekiz sancak" ifadesinden anlamaktayız. Şair, bu son görevinden de azledilmiştir ve Muhammed Rüştü Paşa'dan yardım beklemektedir:

Otuz yıldan ziyâde lekesiz ḥidmet-güzâr oldum
 Uğur-ı mülk ü milletde vücûdum hep ḥarâb oldu

Cenûbuyla şimâl u şark u ğarb-ı mülkü hep gezdim
Sekiz sancığa Hâk fermânda naşb u zehâb oldu (K. 16/ 34;35)

Şairin meslek hayatında yaşadığı bu üzüntüler dolayısıyla Hızır kendisini teskin ve teselli etmekte, ona nasihatler vermektedir:

Olurdum dîde-dûz-ı luğf-ı yâri
Gelirdi yanıma Hızır-ı hidâyet

Reh-i maşûda rehberlik ederdi
Olurdu vâye-bağış-ı luğf u minnet

Lisân-ı ‘aql u hikmetle verirdi
Baña sermâye-i pend ü naşîhat (K. 18/2-4)

Abdî bundan sonra tekrar göreve başlamıştır. Abdî’nin bu görevinin, Trabzon’daki divan-ı temyîz (yargıtay) başkanlığı olması muhtemeldir. Ancak şair, bu görevinden çok da memnun görünmemektedir:

Beni dîvân-ı temyîz-i Trabzon’a re’îs etdi
Zimâm-ı re’yimi ‘Abdî felek mâ-dûne bend etmiş (G. 182/7)

Abdî, bir süre sonra bu görevinden de azledilmiştir. Rüştü Paşa’ya yazdığı kasîdeye göre Abdî, otuz yıldan fazla süren meslek hayatında, sekiz-on sancak idare etmiş tecrübeli bir memurdur. Kendisine verilen bir başkanlık da üç ay içinde elinden alınmış ve üç kese olan maaşı da kesilmiştir. Üstüne üstlük şaire para cezası da verilmiştir. Emri altında bulunanlar kendisinden ücret beklemekte; fakat onun elinden hiçbir şey gelmemektedir. Bu zor durumda şair, ya kendisine yeniden iş verilmesini ya da hiç değilse kesilen maaşının tekrar bağlanmasını talep eder:

Niçin sen nâ-ümîd-i luğf-ı Hâk’sın
Kapanmış mı ‘aceb bâb-ı ‘inâyet

Veyâhûd kaldırılmış mı cihândan
Bu devletde emekdâra ri‘âyet

Otuz yıldan ziyâde hîdmetiñ vâr
İşidilmiş mi senden bir hıyânet

Saňa devletde şimdi iş mi yokdur
Var iken bunca sancak u vilâyet

Emekdârım emekdârım emekdâr
Kuşûrum var ise ancak liyâkat (K. 18/9-13)

Geçirdim tecrübemden cümle kârı
Baňa geldi bu meslekde mahâret

Şu hâliyle ne müşkilder olayım
Nice yıllar nişin-i künc-i ‘uzlet

Sekiz on sancak etmişken idâre
Geçenlerde verildi bir riyâset

O da üç mâh içinde çıktı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakkat

Ma‘âşım var idi üç kese evvel
Riyâsetle kesildi bu ma‘îşet

Çıkıp elden bu tarz ile ma‘âşım
İki yüzden baňa kesildi hasâret

Ma‘âş ister uşâk hancı icâre
Baňa ay başları verir ne sıklet

Bu sıkletden beni kurtar efendim
Livâlardan birin eyle ‘inâyet

Veyâhûd ver şu kat‘ olan ma‘âşım
Zuhûr edinceye dek başka hizmet (K. 18/43-56.)

Bu kadar yıl devlete hizmet etmişken, üç yıldır köşesinde sefalet içinde yaşayan şairin fakirlik canına tak etmiştir. Onun bu halini kimse anlamamakta, bunu kime söylese azar işitmektedir. Kendisine vaat edilen para verilmemiş, cayılmıştır. Memuriyeti elinden alınan Abdî’nin, ailesini de uzun müddettir görmediğini ve onların hasretini çektiğini öğreniyoruz. Bu sebeple gözyaşları akmakta, artık bu hale bir çare bulmaya mecbur olmaktadır. Bu amaçla hicap içinde padişah Abdülazîz’den medet ummaktadır:

İşte üç yıldır sefâlet bîhûde derd-i ‘uzletim
Mihnet-i cân-sûz-ı fâka cânıma kâr eyledi
Geçmiş iken bunca ‘ömrüm hizmet-i mülkiyyede
Her kime bunu dedimse serd-i a‘zâr eyledi

Celb olundum her naşıl sa ma‘den-i ma‘hûd için
 Döndü sözden câlibim tahvîl-i efkâr eyledi
 Çıkdı me‘mûriyyetim bîhûde elden vâh beni
 Çarh-ı kec-rev hasret-i nâza giriftâr eyledi
 Olduğum artık yeter hasret-keş-i ehl ü ‘iyâl
 Hûn-ı firkat sâğar-ı çeşmânı ser-şâr eyledi
 Şehriyârâ hâk-i pâye şad-hezârân şerm ile
 Hâlimi bildirmege bu hâl-i icbâr eyledi
 El-meded şehriyârı-ı ‘âlemârâ el-meded
 Cevr-i devr-i bî-mürüvvet kârımı zâr eyledi (Trk. 9/12)

Şairin, Derviş İbrahim Paşa’ya aşağıdaki kasîdesini yazdığı sıralarda, 1870’li yılların sonu olduğunu anlamaktayız. Bu kasîdeden, otuz beş yıl emek verdiği bu devlette, memurluktan azledilmesinin dört yılı bulduğunu öğreniyoruz. Şairin, bu süre içinde nasıl geçindiği bilgisinden ise mahrumuz. Bu kasîdeden ayrıca, Abdî’nin aile efradı hakkında da bilgi edinmekteyiz. Buna göre şairin; bakmakla yükümlü olduğu çocukları, torunları ve damatları vardır:

Otuz beş yıl emek vermiş iken bu devlete şimdi
 Ta‘ayyüş ber-ţaraf bu in‘izâlim baña ‘âr oldu

N’ola ben de alınsam taht-ı istifhâya bir kerre
 Şahâbetle nice nâ-ehil ehl-i iktidâr oldu (K. 26/31-32)

Bu devlet aşdıkâ-perverlik ile şöhret almışken
 Sebeb n’olaydı ki böyle baña ğadr bî-şümâr oldu

Sebebsiz infişâlim müddeti dört sâle varmışdır
 Bu miñnetle geçen eyyâm-ı ‘ömrüm hâr hâr oldu

Ne yaptığım nasıl katlandığım bilmege naql edem
 Ma‘îşet miñneti şırtımda dağlar deñli bâr oldu

Hele evlâd u ahfâd u huşûşan birtakım dâmâd
 Bunuñ derd ü belâ gûyâ katâr-ender-kaţâr oldu (K. 26/36-39)

Abdî’ye göre, herkes amacına ulaşmış, yalnız kendisi yüksek bir mevkie gelememiştir. Birçok marifetsiz kişi önemli yerlerde iş başında bulunmuşken onun gibi bir yetenekli memur, sebebi bile belli olmayan bir azl ile görevinden alınmıştır. Kırk yıl boyunca hizmet ettiği bu devlette umudu hep yarına ertelenen de o olmuştur. Hayatı boyunca felekle kavga eden de yine odur:

Reh-i maşşûdunu kaç‘ etdi herkes sâde ben kaldım
Vezîr ü mîr-i mîrân olmadık dünyâda ben kaldım

Binip kaç‘-ı menâzil etdiler esb-i ta‘allakla
Har-ı leng-i tecerrüd ile bu şahrâda ben kaldım

Nice bî-behregân-ı ma‘rifet geçdi ser-i kâra
Sebebsiz ‘azl ile peygûle-i tenhâda ben kaldım

Çihil-sâl eyledim hîdmet uğur-ı mülk ü milletde
Yine bu hâl ile hep va‘de-i ferdâda ben kaldım

Hazân-dîde olup gül-berg-i himmet-i bağ ‘âlemde
Hezârân’ül-‘aceb ki böyle bir sevdâda ben kaldım

Huşûl-i maşşad ile herkes etdi ‘ağd-i âmîziş
Felekle rûz u şeb keşmekeş-i gavgada ben kaldım

N'ola tağyîr-i efkâr-ı şadâkat eylesem ‘Abdî
Kabûl olunmayan bu nâ-becâ da‘vâda ben kaldım (G. 250/1-7)

Çoğu rüşvetle geçinmenin yolunu bulmuşken, onun gibiler de gazel okuyarak bulduklarına şükredecek durumdadırlar:

Kimisi yer arıyor rüşvetle iş becere
Ben gibiler de olur böyle gazel-h‘ân-ı emel (K. 19/12)

Abdî’ye birtakım vaatlerde bulunan, sözler verenler, daha sonra bunları ertelemişler, onu mahrum bırakmışlardır. Hâlbuki o, kendisine verilen görevleri kusursuz bir şekilde yerine getiren bir memurdur. O bu vefasızlıkların hiçbirini hak etmiş biri değildir. Şair, bu durumu ehl-i beytten Hz. Hüseyin’in Kûfe’ye daveti ile özdeşleştirmiştir. Adeta ağzına bal çalıp onu kandırmışlardır. Bu yüzden İstanbul’da çok mihnet çekmiş, çok üzölmüşdür:

Halkı meydâna atıp sonra ibâ lâyıķ mı
Va‘d-i mesbûta ferâmûş u hebâ lâyıķ mı
Va‘d olunmuşdu baña bir nice luţf u ihsân
Şimdi te’hîr-i kerem men‘-i ‘atâ lâyıķ mı
Her ne dendi ise icrâda kuşûr eylemeyen
Böyle bir kemtere şad-cevr ü ezâ lâyıķ mı
Bir buçuk yıl bu mevâ‘îdle oldum dil-şâd
Etmemek sonra ‘aceb va‘de vefâ lâyıķ mı
Bal çalıp ağzına evvelce harîfiñ âhîr
Zehr-i kâtil gibi i‘tâ-yı gîdâ lâyıķ mı

Kûfe'ye davet ile 'azm eden ehl-i beyte
Hânçer-i 'özü ü ihânetle cefâ lâıık mı

Ne zarar gördüğümü ben bilirim bu yolda
Çekdiğim miğnet ü âzârı da İstanbul'da (Trk. 7/4)

Yaşlılık psikolojine giren şair; bir makam beklemekle geçmiş ömründe ibadet edememiş biri olarak artık aşktan, eğlenceden vazgeçmiş, altmışına kadar sefahat içinde yaşadığı bu hayatta, bundan sonra adeta köşesine çekileceğini ifade etmiştir. Şair, ömrünün bu son demlerinde hacca gitmiş, tövbekâr olmuştur. Abdî, bundan sonra, bağ-bahçe işleri ile oyalanmaktadır:

Müjde zâhid keyfiñ üzre bir kabâhat eyledim
Ders ü devr-i 'aşk u sevdâdan ferâgat eyledim

Hankâh u mescid ü mey-hânedan çekdim ayağ
Ka'be-i 'ulyâ-yı tevhîdi ziyâret eyledim

Oldu ıslâh-ı 'adû hakkında sa'yim pek 'abeş
Cild-i hınzîri cehâletle dibâgat eyledim

Geçdi 'ömrüm ârzû-yı manşıb u ikbâl ile
Bundan artık şanma dünyâda 'ibâdet eyledim

Şimdi geldi gülşen-i ikbâlîme tâze bahâr
Bâğ u bostânımda teşkîl-i zirâ'at eyledim

'İyş ü 'işret zevk u şöbet lâfin etmem ba'de-zîn
Hayf bu ana degin nice sefâhat eyledim

Âferîn bu sür'at-i idrâk-i mâder-zâdan
Altmışından soñra bu hâli dirâyet eyledim (G. 265/1-12)

Abdî, dünyada hiç rahat yüzü görmemiş, sürekli eleme maruz kalmıştır. Onun gönlü hep kederle iştigal olmuştur:

Cedelgâh-ı cihânda 'Abdîyâ hiç görmedi râhat
Hücûm-ı düşmen-i endûh ile pâ-mâldir gönlüm (G. 87/1)

Şiir ve nesirdeki yeteneğinin yanı sıra hüsn-i hat ve hakkâklık (oymacılık) sanatlarına (İnan, 1969: 9) da vakıf olan Abdî'nin kişilik özelliklerini de şiirlerinden anlamamız mümkündür. O, kendisinin kıymetini bilmeyenlerin bile

kıymetini bilmekte, herkesi kendisi ile mukayese edip, bu mukayeselerden mağlup olarak hep kendini çıkarmaktadır. Yalancı şöhret ve kibir ile ayıplanmıştır; hâlbuki o, kendini köpekten bile aşağı gören biridir. Ömrü boyunca hiç kimseye hakaret gözüyle bile bakmamış, aklını kaybetmiş insanı bile kendinden akıllı ve bilgili görmüştür. Elâlemin kınamasının insanı gafletten koruduğunun farkındadır ve bu yüzden düşmanın kınamasını övgüden üstün görmektedir. İyi-kötü kimsenin sebebi olmamakta, Allah'tan gelen her türlü lütuf ve kahra teslimiyet göstermektedir:

Қadrimi bilmeyenin қadrini а'lâ bilirim
Cümleyi kendime nisbet ile bâlâ bilirim

Şöhret-i kâzibe kibir ile ma'yûb oldum
Ben ise nefsimi segden bile ednâ bilirim

Etmedim kimseye 'ömrümde hâkâretle nazar
Merd-i mecnûnu bile 'âkıll ü dânâ bilirim

İntibâh üzre tutar âdemi ta'n-ı ağıâr
Zemm-i a'dâyı senâdan daî evlâ bilirim

Nîk ü bed kimseye vermem sebebiyyet zîrâ
Luţf u қahr-ı felegi hikmet-i Mevlâ bilirim

Nerede görsem eger pîşe-i bî-miқdârı
Қulle-i Қâf-ı cesâmetdeki 'Anқâ bilirim (G. 233/1-6)

Geleneğe ayak uyduran Abdî, uyumlu bir tabiatı olduğunu da süregelen adet ve ayinlere itiraz etmemesinden yola çıkarak belirtiyor. Öyle ki, her toplum onu kendisinden zannetmektedir:

'Âdet ü âyîn-i halka etmedim hîç i'tirâz
Her қavim kendilerinden zann eder hâlâ beni (G. 356/5)

Abdî'nin 1881'de, ölümünden 4 yıl önce, bir oğlu olduğunu öğreniyoruz. Abdî'ye göre, Celâl isimli oğlu, tabiat olarak Abdî'ye benzemiştir:

İki yüz doksan sekiz geldikte tâ
Gayret-i Hâk şöyle oldu rû-nümâ

Bendeki meyl ü heves ey bî-gurûr
Eyledi oğlum Celâl Beg'de zuhûr (M. 7/10;11)

B. ESERLERİ

Şair Abdî'nin mürettep Divan'ı dışında, münazara usûlü hakkında “Nâ-peydâ” isminde mensur bir eseri vardır. (İnan 1969: 9; Kâmusu'l-A'lâm 1905: 3115; Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1972: 33; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977: 10; Ünver, 2004: 102). Bu eser, şairin Bosna'da bulunduğu sırada, şahit olduğu, âmirlerinin yolsuzluklarını ele alır. (Özkırmılı, 1987: 17). Daha sonra bu eser, İstanbul'da “Asır” gazetesine tefrika edildikten sonra risale şeklinde 76 sayfadan ibaret olarak 1870'te Terakkî matbaasında basılmıştır. Risalenin başına “Nutm-ı Bî-pervâ ile Akl-ı Dânâ Beyninde Bir Muhavere” işaret edilmiştir. (İnan 1969: 9).²

Şairin bunlar dışında Erzurum ağzının incelenmesine dair manzum bir lügatçesi (İnan 1969: 9; Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 1987: 17) de bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunduğu ifade edilen bu lügatçenin on beş sayfa olduğu ve üzerinde “Erzurum Lehçesi” yazdığı belirtilmiştir. (İnan 1969: 9)³

Aşağıdaki söyleyişler bu lügatçedendir:

Kavurga oldu kavrulmuş olan buğday unu kavut
Yoğurdu kurutup derler adına keş dahi kurut (Özgül, 2006: 281)

Erzurûm'un öksürür içen suyun (Özgül, 2006: 281)

Nice olur rûz u şeb turp ile şalgam yemek (Özgül, 2006: 281)

C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

XV. yüzyılda Necatî ile başlayıp XVIII. yüzyılda Nedîm'le yükselen “Mahallîleşme” cereyanı, “Türk dilinin ve Türk edebiyatının kendi içinden olgunlaşması ve millîleşmesi manasında, yerli ve halk tesirinde bir harekettir.” (Banarlı, 2004: 745). Bu çıkır, edebiyata halk hayatını getirmiş; halk zevkine ve

² “Nâ-Peydâ” isimli bu eser, bazı kaynaklarda “Nev-Peydâ” şeklinde kaydedilmiştir. Bu kaynaklar için bkz.: İnan 1969: 9; Ünver, 2004: 102.

³ Biz dışımızdaki bazı sebeplerden dolayı bu eserlere ulaşamadık.

halk sanatından çizgiler kazandırmıştır (Banarlı, 2004: 745). XVIII. yüzyılda Nedîm’de ifadesini bulan “Mahallîleşme” akımını sürdürme eğilimi, bir kısım XIX. yüzyıl şairlerinde görülen en belirgin özelliktir. (Banarlı, 2004: 745) Bir XIX. yüzyıl şairi olan Abdî’nin de bu akımdan fazlaca etkilenmiş olduğunu Divan’ındaki hemen her şiirden anlamak mümkündür. Abdî’nin, kasîdelerinden kıt’alarına kadar Mahallîleşme akımının tesirinde olduğu, özellikle gazellerinde halkvârî söyleyişe çokça meylettiği, halk ağzına ait ifadeleri aruz veznine çok rahat uydurduğu görülür.

Her türlü duygusunu başarıyla şiirlerine nakşeden Abdî, tarzı gereği Divan Edebiyatı’nın klasik çizgisini takip etmek endişesinde de değildir. Şiirlerine özel hayatını kaydetmekten asla kaçınmayan şair; duygu ve düşüncelerini yansıtmak için şiiri adeta bir aracı olarak görür. Öyle ki, kaynaklarda meslek hayatı ve ölüm tarihine ilişkin bilgiler dışında hakkında bir bilgiye rastlanmazken, Divan’ında hayatına değin çok özel bilgilere ulaşmak mümkündür.

Mürettep bir Divan sahibi olan şair, kaynaklarda “şiir ve nesir üstatlarından” (Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 33) bilgi sahibi (İnan, 1969: 9) bir zat olarak yerini alır.

Divan’ındaki terkib-bendlerden birinin matbu (İnan, 1969: 9, Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 33, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977: 10) olduğu belirtilse de şairin matbu olduğu ifade edilen bu terkib-bendinin hangisi olduğu ifade edilmemiştir.

“Şair ve hicve düşkün” (Mehmed Süreyya, 1996: 64) olarak nitelenen şairin, özellikle “Mutayebe”, “Hezl” ve “İ’tirâz” isimli şiirleri bu bilgiyi doğrulamaktadır:

Ayak altında iken cümleye baş olduğun var mı
Molozken kûşe-i dîvâre bir taş olduğun var mı
...
N’ola ser-mest-i afyon-ı maḳâlîm olsa ehl-i keyf
Seniñ revḡân-fürûş-ı toḥm-ı ḥaşḥâş olduğun var mı (Tvr. 25/1)

“Ayağı altında olduklarının başı üzerinde oldun mu? Molozken, bir duvar köşesine taş olup işe yaradığın oldu mu? Sözlerimin uyuşturuculuğu sarhoşluktan keyflense ne olur? Senin haşhaş tohumunun yağ satıcısı olduğun var mı?”

Ne dem ki merd-i Lût'u kevn-i dil-berde şafâ bulmaz
Kes-i bânûda zânî zevk-i bâde vü iştiâ bulmaz

...
Yıkılsın hân mân-ı düşmen-i erbâb-ı isti' dâd
Hevâyı şimdilik ehl-i recâ başka du'â bulmaz (Tvr. 27/1)

“Lût Peygamber’in kavminden biri, güzel kadında safa bulmaz. Zina eden erkek, hanımlığını bozmayan kadında şarap ve iştiha zevkini bulamaz. Kabiliyet erbabının düşmanının evi barkı yıkılsın. Rica ehli şimdilik bundan başka dua bulmaz.”

Şair, “İtiraz” isimli şiirinde ise, her beyitte farklı bir konuya değinmiştir:

Mekâtib Mısr niçin celb-i îrâde güzel derler
Tecâvüz etse imkânı aña sû'-i ‘amel derler

...
Sitanbul'uñ da bu fikri kabûlü hayret-efzâdır
Nihâyet bu da ‘ayb oldu bize beyne'l-milel derler (G. 143/1)

Divan’ındaki 19 Farsça şiirinden Farsça bildiğini gördüğümüz Abdî’nin Arapça bilgisine de sahip olduğunu anlamaktayız; zira Divan’ında yer yer Arapça ifadeler kullanmış, Arapça mısra ve beyitlere yer vermiştir. Ayet ve hadislere telmihte bulunmuş, bu konuda bilgisinin olduğunu göstermiştir.

Mahallî söyleyişi, rindâne, halkvârî tarzı ile Nedîm’den; hikemî üslûbu ile Nâbî’den; şiir sanatına olan güveni, kendini tüm şairlerden üstün gören tavrı ile Nef’î’den etkilenmiş olan Abdî için “şairlik kudreti yerindedir” (Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 33, İnan, 1969: 9) denir. Abdî de bunu her fırsatta dile getirmektedir:

Nev-zemîn ü tâze mazmûn üzre yazdım bir gâzel
Söyle var mı gördüğün bu tarzı ya şems ü kamer (K. 1/22)

Şairin Divan’ını gören Bosna halkı dîvâne olmuştur:

Bu dîvânı görüp dîvâne oldu Bosna erkânı
Rusûm-ı inkıyâdı eylediler şûretâ îfâ (K. 2/38)

Onun fikirlerinin kaydına, devranın yapraklarının az gelmektedir. Zira Allah, hüner ülkesini ona özgü kılmıştır. O bir konuşmaya başlarsa meclise cevher saçacaktır ki bunun önünde Eflatun dahi duramayacaktır. Onun kalemi mucize

kapılarının kilidini kırmaya başlayınca sözlerin manaları bile yakalarını yırtar. Söz dizme hünerinde ona Hüma kuşunun kanat hızı bile yetişememektedir. Onun kalemi, söz etmeye degecek olanları tanımaktadır ve öyle her olur olmazı da övecek kadar bayağı değildir. Zira onun övdükleri âlemde seçkin kişilerdir ki bu bile onun davasını ispat etmeye kâfidir:

Benim ol şâ'ir-i şeh-nâme-nüvîs-i 'irfân
Zabt-ı efkârıma bu ne varak-ı gerdûn az

Ĥâmeme ruĥşat-ı cevân veremem zîrâ kim
Korkarım tâ ola levh ü kaleme ĥarf-endâz

Merz-bûm-ı hüneri baña musaĥĥar kıldı
Ĥâlîk-ı kevn ü mekân pâdişeh bî-enbâz

Lâl u ebkem ederim nice biñ Eflâtûn'a
Bezme gevher saçarak nuĥka edersem âgâz

Sîne-ĥâk olmada ebvâb-ı me'ânî-i sühân
Kalemim olalı miftâĥ-ı kilid-i i'câz

Âteş-efşân-ı ĥased eylerim âĥir felegi
N'ola düşse küre-i zemheriye sûz u güdâz

Sür'at-i fikr-i mezâmîn-i sühanda baña
Eremez olsa Hüma bâl-güşâ-yı pervâz

Ne revâdır ereyim zabtına kudret var iken
Kişver-i ma'rifeti mülk-i sühandan ifrâz

Ederim mihr-i felek zerreye zerre mihri
Ele alırsam eger ĥâme-i şerĥ ü î'câz

Kalemim kadr-i mezâmînimi añlar tâ kim
Her olur olmazı etmez hele medĥ ü îvâz

Da'vi-i dânişimi bu daĥi işbât eyler
Medĥin etdiklerim 'âlemde degil mi mümtâz (K. 3/4-14)

Abdî, hikmetin inceliklerini anlayan öyle bir şairdir ki devrin nice âlimi bile yanında kaba kalmaktadır. Sihir dedikleri şiir sanatı onun nazmının mealidir. Onun özü mana konuşmaktadır, sözü Musa'nın mucizesi gibi bembeyaz bir el kadar şaşırtıcıdır. O bilgi atının binicisidir ve manalar ona yaya olarak

gelmektedir. Onunla atışacak olan daha sözün başında hataya maruz kalmaktadır. Ne tekkede oturan şeyh ne de ömrünün ziyadarı! Yaratan, onu, sözü ile cümlesine üstün kılmıştır. Sonuç olarak; onun bir “ol” emri ile bütün manalar sözüne boyun eğmektedir:

Benem o ħurde-şinâs-ı mebâhis-i ħikmet
Nice efâzıl-ı devrân kalır yanımda kaba

Siĥir dedikleri şan‘at me‘âl-i nazmımdır
Özüm kelîm-i me‘ânî sözüm yed-i beyzâ

Süvâr-ı eşheb-i dâniş benem gelir baña
Hünerverân-ı zamâne piyâde-i ma‘nâ

Benimle kim ki eder ise muĥbile kaşdı
Bidâyet-i sühânında gelir zuhûra ĥatâ

Ne şeyĥ-i tekye-nişîn ü ne muzî-i ‘ömrem
Ĥudâ sühânla beni kıldı anlara a‘lâ

Bir ism-i fâ‘ili mef‘ûle eylesem îşâl
Tevellüd eyler o demde me‘âni-i imlâ

Ĥulâşa ĥalk-ı me‘ânî menûţ-ı emrimdir
Ĥıţâb-ı künle sözümde neler olur peydâ (K. 5/5-10)

Kalemine oldukça güvenen şair, bu konuda kendisini tüm şuarayı karşısına alabilecek güçte görmektedir:

Cedelgâh-ı ma‘ârifde düşer ĥâk-i helâk üzre
Edersem nebze-i kilik-i beyânı düşmene der-kâr

Bu şeb-dîz-i kalem baña musahĥarken ne ĥavfım var
İĥâtâ etse de dört yanımı çâr-âhenîn-dîvâr

Edersem esb-i çâbüĥ-pâ-yı kilik-i tab‘ıma dizgîn
Ayaĥ altında mûrâsâ kalır cünd-i ‘adû nâçâr

Benem yek-tâ-süvâr-ı ‘arz-gâh-ı dâniş ü ‘irfân
Baña tevcîh olundu mülk-i ma‘nâ yek-kalem tımâr

Kalır ĥuşkîde-leb bu sebze-zâr-ı şahn-ı ‘âlemde
Zemîn-i şûre-i efkâr-ı nâdâna diken eşcâr (K. 11/4-8)

Eğer Abdî, beyan kaleminin parçasını işletirse düşman maarif savaşının yapıldığı yerde bozguna uğrayıp toprağa düşer. Bu kara yağız at gibi olan kalem onda mevcutken dört yanını duvar çevirse korkusu olamaz. Bilgi ve irfanın mekânındaki eşsiz binici odur. Mana mülkü ve tek kalem ona verilmiştir. Bu meydanın yeşilliğinde dudaklar kuru kalır. Bilgisiz fikirlerin çorak zemininde ağaçlar ancak dikenden olur.

Bir başka şiirinde ise Abdî, şöhreti hak ettiğini ifade eder:

Hele bir de gâzel tarh edeyim vaşf-ı celfîlîle
Bilinsin olduğum ‘âlemde yine eş‘ar-ı devrân (K. 23/36)

“Hâmem” redifli gazelinde şair, kalemini cihanı süsleyen, güzellik fidanlığındaki bülbülün sesine benzetir:

Riyâ-yı ‘aşk-ı cânânîñ cihân-ârâsıdır hâmem
Nihâlistân-ı hüsnüñ bülbül-gûyâsıdır hâmem

Revândır hüküm şark u garb-ı ma‘nâya ‘ale'l-itlâk
Bu mülk-i dânişîñ bir müstaķil Dârâ'sıdır hâmem (G. 245/1;2)

“Ben, Rum ikliminin mucize yaratan bir şairiyim ki isterse kalemim söz bahşeden bahar olur. Benim kalemimi taklit edebilecek biri yoktur; zira baharın da tasvirini yapmak mümkün değildir. Bahar bilgininin hocası, şiirde sözümün derecesi keşfe kâdir değildir”:

Benem ol şâ‘ir-i mu‘ciz-raķam-ı kişver-i Rûm
İstese hâmem olur nâtıķa-baķşâ-yı bahâr (G. 111/4)

Kimdir eyâ edecek kâle-i nazmı- taklîd
Olamaz kâbil-i taşvîr-i heyûlâ-yı bahâr (G. 111/15)

Rûtbe-i kudretimi nazm-ı sühanda ‘Abdî
Keşfe kâdir mi ‘aceb h‘âce-i dâna-yı bahâr (G. 111/16)

Begendirmek ne kâbildir ‘umûma şîve-i nazmım
Felek hâķ nerde olsa anda zann etme hâfâ bulmaz

Nazîre-gû-yı şi‘r-i dil-pesend-i Mîr Maḥmûd‘um
Anıñ‘çün ‘Abdîyâ bu nazmıma hâme bahâ bulmaz (G. 162/8;9)

“Benim şiirimizin tarzını halka beğendirmek mümkün olmayabilir; zira felek bile nerde olsa hakikatte hata bulur. Mîr Mahmûd’un efendisinin gönül çeken şiirine nazire söyleyen bir şairim. Bu yüzden ey Abdî, bu şiirime kalem paha biçemez.”

Bunu da kayd edelim dîvâna
‘Abdiyâ söylemedim böyle gâzel (G. 231/9)

İfadesi ile şair, gazelinin üstünlüğünü över. Zaten, Abdî, bu dünyaya erken gelse idi ondan öncekiler söyleyecek söz bulamayacaklardı:

Naẓm eyleyecek söz mü bulurlar idi eslâf
‘Abdî ben eger ‘âleme gelse idim erken (G. 289/9)

Şair, eskiden iyi şiirin kıymetinin bilindiğini, şiirlerin meclislerde elden ele gezdirildiğini, nice padişahların, şehzadelerin söz ustası olduğunu şu mısralarla belirtir:

Bir zamân hayli bahâdâr idi kâlâ-yı sühân
Elden ele gezdiriliyordu kemhâ-yı sühân
Kankı meclisde okunsa bir kaşîde yâ gâzel
Olmayan kalmaz idi ser-mest-i şahbâ-yı sühân
Böyle müsteşkal mi idi zümre-i nazm-âverân
Rûh-ı meclis sayılırdı nükte-berây-ı sühân
Her ‘aşırda bir hakîm-i zü-fünûñ hükmüne
Hep havâle olunurdu faşl-ı da‘vâ-yı sühân
Olunurdu hıfz-ı kânûnunda çendân i‘tinâ
Dem-be-dem olur idi ma‘mûr-ı dünyâ-yı sühân
Nice şâh u nice hâkân u nice şehzâdegân
Oldular hep râğbet ü gayretle dânâ-yı sühân (Trk. 8/2)

Sonuç olarak; devrini tamamlamış bir edebiyatın son temsilcilerinden bir şair olarak Abdî’nin, kendi tarzını yaratacak şairlik kudretinden yoksun olması sebebiyle, kendinden önce yaşamış ve Divan Edebiyatı’na yön vermiş şairlerden oldukça etkilendiği anlaşılır. Bu şairlerden; mahallî söyleyişi, rindâne, şuh üslûbu ile Nedîm’in; eğitici ve hikemî tavrı ile Nâbî’nin; kendini tüm şairlerden üstün gören, daima kendini yücelten tarzı ile Nefî’nin, Abdî’ye adeta sacayağı olduğu görülmektedir.

C. 1. ETKİLENDİĞİ ŞAİR VE NÂSİRLER

Abdî; şairlerden Fuzûlî, Râsîh, Nef'î, Nâbî, Sâmî, İzzet Paşa, Es'ad Paşa, Reşîd Paşa ve Mîr Mahmud'dan; nâsirlerden ise Veysî'den etkilenmiştir. Bunlardan, Fuzûlî'ye 2, Râsîh'e 1, Nâbî'ye 1, Sâmî'ye 1, Şerif Sâmî'ye 1, Esad Paşa'ya 1, Reşîd Paşa'ya 1 ve Mîr Mahmud'a 1 nazire yazmıştır. Nef'î ve Veysî'yi övgü ile anmış, Nâbî'yi de bu övgülerden mahrum kılmamıştır.

Şair, Fuzûlî'nin müseddesi için de bir nazire yazmıştır:

Gülzâr-ı hüsne şîve-nümâdır o gül-beden
 Bir hâliniñ bahâsı degil kişver-i Yemen
 Hayrân-ı rûy-ı âli imiş berg-i yâsemen
 Pejmürde-i hayâl dañi gülşen-i 'Aden
 Haţtıñ bahâr-ı hüsne çemendir dedim dedi
 Reyhân-ı bâğ-ı rûh-ı revânîñ durur seniñ
 ...
 Müjgân-ı çeşmi kâkülüne şâne eyledim
 Sînem hayâl-i cebhesine hâne eyledim
 Eşkim o murğ-ı nâza döküp dâne eyledim
 Dâm-ı vişâle düşmedi hâlâ ne eyledim
 Zülfüñ ne özge müşg-i Hoten'dir dedim dedi
 'Abdî bu güfte sehvi-i lisânîñ durur seniñ⁴ (Msd. 2/1;7)

Şair, Fuzûlî'nin gazeline de bir tahmis yazmıştır:

Çark-ı seylâb-ı şarâbım bilmezem deryâ nedir
 Şormasın cânân beni huşyâr yâ dîvânedir
 'Aşk-ı yâre şahın-ı sînem gerçi mihmân-hânedir
 Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
 Ben kimem sâkî olan kimdir mey ü şahbâ nedir
 ...
 Şît-i nâleñ 'Abdîyâ bîzâr edipdir 'âlemi
 Âh-ı dil mâtem-serâyâ döndürüpdür 'âlemi
 Na're-i cân-sûz-ı efgânîñ tutupdur 'âlemi
 Âh u feryâdıñ Fuzûlî incidipdir 'âlemi
 Kerbelâ-yı 'aşkıdan hoşnûd iseñ gavğa nedir⁵ (Mh. 4/1;5)

Şairin, aşağıdaki gazeli de Fuzûlî'nin "-maz mı" redifli gazelinesi hatırlatmaktadır:

⁴ Fuzûlî'nin şiiri için bkz: Gölpınarlı, 2005: 175.

⁵ Fuzûlî'nin şiiri için bkz: Doğan, 2007: 474-476.

Ser-i kûyuñdaki bu âh u zâra yâr utanmaz mı
Dem-i serd-i hezâra gonca-i gülzâr utanmaz mı

...

İşitdim ‘Abdiyâ inkâr edermiş kâdrimi hâsid
Görünce nazm-ı şîrînimden ol bî-‘âr utanmaz mı⁶ (G. 341/1;7)

Fuzûlî’yi şairlik kudreti ile öven şair, onun karşısında kendisini aşkı bile idrak edememiş bir âciz olarak görür:

Mâ-cerâ-yı ‘aşkı idrâk etmemişken ‘Abdîyâ
Pey-rev-i kilik-i Fuzûlî olmaga ma’nâ nedir (G. 72/7)

Şair, Rasih’in “üstüne” redifli gazeline de nazire yazarak, söz konusu gazele olan beğenisini ifade etmiştir:

Çözme zülfüñ gelmesin mûyân mûyân üstüne
Ruğlarıñda görmeyim su‘bân su‘bân üstüne

...

Cism ü cânı ‘Abdîyâ kıldım fedâ ol âfete
Etmek isterse eger kurbân kurbân üstüne⁷ (G. 312/1;7)

Üstâd olarak andığı Nâbî’nin gazeline yazdığı nazirenin bir kısmı aşağıdadır:

Güşâde eyle çeşmiñ h’âbgâh-ı Muşafâ’dır bu
Degil türbe serây-ı pâdişâh-ı enbiyâdır bu

...

Leb-i ta’zîm ile öp âsitân-ı devletin ‘Abdî
Ziyâretgâh-ı ‘uşşâk-ı Resûl-i müctebâdır bu⁸ (G. 5/1;7)

Sâmî’nin gazeline yazmış olduğu tahmis ise aşağıdadır:

Bîmâr-ı ‘aşk hikmet-i Loqmân’ı n’eylesin
Cism-i dü-nîm kahkari-i cânı n’eylesin
Âteş-perest cevher-i îmânı n’eylesin
Çarh-ı le’îm şâhib-i ‘îrfânı n’eylesin
Nâdân olan harîf-i sühandânı n’eylesin

...

Nâdân eder mi nükte-i ‘aşk-ı cevânı derk
‘Abdî felekde mümkün idi terk ü berk
Râh u refâh eyler idim ihtiyâr-ı merk

⁶ Fuzûlî’nin şiiri için bkz: Gölpınarlı, 2005: 141.

⁷ Râsih’in şiiri için bkz: Öztekin, 2001: 337

⁸ Nâbî’nin şiiri için bkz: Bilkan, 1993: 94

Âsân idi ‘alâyık mı Sâmî cihânda terk
Ammâ göñül muhabbet-i cânânı n'eylesin (Mh. 5/1;6)

Şerif Sâmî'nin naatına yazdığı nazire ise şu şekildedir:

Eyâ şehin-şeh-i kişver-güşâ-yı mülk-i vücûd
Veyâ hükmede ihsân-tırâzı her mevcûd
...
Hemîşe şalvele- h̃ân-ı benî-raḥmet kim
Bi-şart-ı tardîye-hây-ı şaḥâbe-i maḥmûd⁹ (G. 5/1;70)

Es'ad Paşa'nın gazeline yazmış olduğu tahmis ise şöyledir:

Şayd için ol yâri dökdüm gözlerimden dâneyi
Şahn-ı cennet eyledim bu gece vuşlat-ḥâneyi
Eyledim tezyîn-i şem' u gül ile kâşâneyi
Ki gele ki şem'a beñzetdim ruḥ-ı cânâneyi
Bülbül ü pervâne-ḥâl etdim dil-i dîvâneyi
...
Bezm-i 'ıyş-ı 'Abdîyâ tezyîn edip sünbül ile
Sâgar u peymâneyi ser-şâr etdim mül ile
Bezme revnaḥ-baḥş oldum mebhâs-i kâkûl ile
Muḥlişan naḳl-i ḥikâyât-ı gül ü bülbül ile
Âşinâ-yı 'aşḳ etdim bir büt-i bîḡâneyi¹⁰ (Mh. 3/1;7)

Şairin, Reşid Paşa'nın gazeline yazmış olduğu nazire aşağıdadır:

Ḥaste-i nâṭıkaya rûḥ-fezâdır ḥâmem
Nabz-ı efkâra benân-ı ḥükemâdır ḥâmem
...
Nice inkâr olunur lezzet-i nuṭku 'Abdî
Baḳ ḥalâvetde ṭab'-ı buleḡâdır ḥâmem (G. 246/1;14)

Şair, İzzet Paşa'nın bir gazeline de tahmis yazmıştır:

Herkese 'arz-ı temennâ fâ'ide-baḥşâ mıdır
İḥtimâl-i bâr-ı minnet lâyıḳ u eḥrâ mıdır
Hükm-i taḳdîre tevessül vaż'-ı nâ-ber-câ mıdır
Ârzû-yı ḳalb-i ḳâsı devlet-i dünyâ mıdır
Bâ'is-i ḥilḳat 'aceb bu lafz-ı bî-ma'nâ mıdır
...
'Abdîyâ dil-beste-i mey olma sâz u şoḥbete
Luṭf-ı Ḥaḳ olmazsa çıkılmaz menâr-ı rif'ate
Böyledir vâḳıf olan ma'nâ-yı sırr-ı vaḥdete

⁹ Sâmî'nin şiiri için bkz: Kutlar, (2004): G, 100/1-6.

¹⁰ Es'ad Paşa'nın şiiri için bkz: Divânçe Esad Paşa: Vrk. 31

Dergeh-i ‘ulyâsıdır şâyeste ‘arz-ı hâcete
Cümleniñ ‘İzzet Hudâ Rezzâk-ı zû'l-en‘âmıdır (Mh. 6/1;5)

Mîr Mahmud’a yazdığı nazirenin bir kısmı aşağıdadır:

Ne dem ki dîde mir’ât-ı cemâliñle cilâ bulmaz
Gubâr-ı ğamdan özge dilde âşâr-ı şafâ bulmaz
...
Nazîre-gû-yı şi‘r-i dil-pesend-i mîr-i Maḥmûd’um
Anıñ‘çün ‘Abdiyâ bu nazımına ḥâme bahâ bulmaz (G. 162/1;9)

Abdî, sıradışı bir şekilde 306 numaralı gazeline de tahmîs yazmıştır:

Ɔoduñ bu kıavs-i kıazâyı şü ebruvân yerine
O tîr-i ğamze-i ḥûn-rîzi de sinân yerine
Ḥadeng-i nâz ile deldiñ dili nişân yerine
Atarsıñ ikide birde okuñu cân yerine
A kıaşı yâ anı kıullan biraz kemân yerine
...
Sitâyiş etdi peyem-ber belâğat-ı sūḥanı
Ḥelâl-i siḥr olur ammâ olursa bîḥ ü benî
Şeref-peziîr-i tefâḥûr eder diyen deheni
Ne gelse ḥâtıra ‘Abdî tefevvûḥ etme anı
Lisâna biz sözü al ki aña cihân yerine (Mh. 7/1;7)

Abdî, Nefî tarzına olan hayranlığını şu mısralarla ifade eder:

Medḥinde ol nağme-sera bu gerçi müşkil müdde‘â
Bir tarz-ı Nefî ‘Abdîyâ al destîne levḥ ü kıalem (Tvr. 21/7)

“Seni methetmek için şarkı okumak zor bir idTDVdır. Bu Nefî tarzıdır ey Abdî, kâğıt ve kalemi eline al da yaz.”

Abdî’ye göre Nefî yeri asla doldurulamayacak bir şairdir:

Cihâna Nefî-i âteş-zebân gibi şâ‘ir
Ne geldi belki ne soñra gelir dedi zırafâ (Mfr. 6)

Şaire göre, şiirde Nâbî, nesirde Veysî itimat edilmesi gereken sanatçılardır. Onlar, hünelerlerini belagat ile dile getirmişlerdir:

Nazımda sâni-i Nâbî nesirde Veysî'dir
Hünerle zâtını etmiş mûmâsil-i bülegâ (K. 5/19)

Olunca hâme-zîb-i nazm u inşâ
Verir Veysî vü Nâbî hacâlet (K. 18/29)

Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña vehbî derler (Msn. 1/37)

Hünerin, Veysî ile Nâbî'de bulunduğunu ifade eden şair, bunun doğuştan gelen bir yetenek olduğunu da ifade ederek söz konusu sanatçıları övüyor.

Şair, Gevherî'yi de üstün şiir söyleyememekle eleştirir: “Nazmın şivesini belagatten anlayan anlar. Ey Gevherî, Koşma söylemekle söz bilici kişi olunmaz”:

Şive-i nazmı ğazel-h'ân-ı belâgat aňlar
Gevherî koşma ile merd-i sühandân olmaz (G. 163/3)

Sonuç olarak; Abdî, üstün bulduğu şairlere beğenisini gerek şiirlerinde isimlerini yâd ederek, gerek onlara nazîre yazarak ifade etmiştir. Aynı şekilde, yetenekli veya üstün bulmadığı şairler de onun hicvine maruz kalmışlardır. Özellikle bir halk edebiyatı şairi olan Gavherî'nin Abdî tarafından bu şekilde hicvedilmesi, Gevherî'nin şöhretinin Divan sanatçılarına kadar ulaştığının bir göstergesidir.

C. 2. ABDÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI

Şair Abdî'nin, şiirlerinden yola çıkarak şiir anlayışını da anlamak mümkündür. Şair, kendisinden önce yaşamış şairler gibi bayat mazmunlara meyletmediğini ifade ettikten sonra, şiirde yeni tarz ve taze mazmunlardan yana olduğunu şu mısralarla belirtiyor:

Eylemem hâyîde mazmûna heves eslâfveş
Ben şi'irde nev-zemîn ü tâze mazmûn isterim (G. 264/4)

“Bilgisiz adam, şiir yazmak hevesinden herkesi nefret ettirir. Zira o, şiiri töhmet addedip şiir erbabını da hor görür. O, şiire rağbet etmenin gereksiz olduğunu,

nesrin meramı anlatmak için yeterli olduğunu ifade eder. Hâlbuki Abdî'ye göre, birinin diğerinden farkı yoktur. Şiir yazan kişi, kolaylıkla nesir de yazabilir. Her dilde nazım ve nesrin hizmeti başkadır. Sırası geldikçe nazım ve nesir birbirlerinin eksikliğini gideren iki alandır. Ancak nazmı yalnızca marifetli olanlar yazabilir. Nesir, dünya işlerini kayda yararken, nazım ile hikmetler dile getirilir”:

Merd-i nâdân bu hevesden herkesi tenfîr eder
 Şi'ri töhmet 'add edip erbâbını tahkîr eder
 Der ne lâzım nazma râğbet sâde neşr öğrenmeli
 Nazma râğbet nazm-ı kâr-ı 'âlemi te'hîr eder
 Hiç demez ki yek-dîgerden farkı yok tev'em gibi
 Merd-i nâzım bâ-sühûle neşri de ta'yîr eder
 Nazm u neşriñ görmemiştir kimse cem'inde 'inâd
 Şâ'irâna yâ niçin ehl-i hâsed ta'bîr eder
 Her lisânda gerçi başka neşr ü nazmıñ hîdmeti
 Gâh olur yek-dîgeriñ nokşânını ta'mîr eder
 Neşri nakd-i sa'y ile herkes çeker ağûşuna
 Tab'ı mevzûn olmasın nazmı nasıl tahrîr eder
 Neşr oladursun umûr-ı 'âlemi zabta medâr
 Nazm ile şâ'ir hezârân hikmeti tezbîr eder
 İşte gülzâr-ı belâgat işte bâğ-ı ma'rîfet
 Nazm ile nâzım ruh-ı cânâna gül taşvîr eder
 Siyyemâ olursa şâ'ir maḥmil-i ḥ'ân-ı kelâm
 Bezmi 'ıyş u şoḥbeti bir bût ile tenvîr eder (Trk. 8/4)

Kalemi muhatap alan şair, şöyle seslenir: “Ey kalem! Nazmı hoş gör, çünkü belagat ilmi ondadır. Düzgün sözlülerin sözlerinin şivesi ondadır. İrtical, istiare, irsal-i mesel, leff ü neşr ve tevriye sanatları ve akıcılık ondadır. Düşmana dehşet verecek olan kudret ondadır. Remz ve iham sanatları ile düşmana maksadı ima eder. Tabiatları memnun edecek nezaket rengi ondadır. Aşk macerasını âşık, nazm ile tefsir eder. Âşık ve maşuk arasındaki elçilik ondadır. Şahane övgü mektupları nazm ile yazılır; çünkü adap üzre fesahat eserleri ondadır”:

Nazmı hoş gör ey kalem fenn-i belâgat andadır
 Şive-i güftâr-ı erbâb-ı talâkat andadır
 İrticâl ü isti'âre lutf-ı irsâl-i meşel
 Leff ü neşr ü tevriye zevk-i selâset andadır
 Var mı nazmâsâ 'aceb ilzâm-ı ḥaşma ber-medâr
 Düşmene dehşet-fezâ zûr u şecâ'at andadır
 Remz ü îhâm ile ḥaşma maḥsâdî îmâ eder
 Tab'ı memnûn edecek reng-i nezaket andadır

Mâ-cerâ-yı ‘aşkı ‘âşık nazm ile tefsîr eder
 ‘Âşık u ma‘şûk beyninde risâlet andadır
 Nazm ile yazıldı şâhâne sitâyîş-nâmeler
 Çünkü âdâb üzre âşâr-ı feşâhat andadır
 Tab‘-ı ‘âlem nazm ile eyler kabûl-ı terbiye
 Âdeme lâzım olan hûy-ı zarâfet andadır
 Kim olursa nazma harf-endâz-ı dahl ü i‘tirâz
 Yâ gâbâvet yâ hâsid yâhûd cehâlet andadır
 Hem okur nazmı yeri geldikde hem de dahl eder
 Bu ne hikmet ne kasâvetdir garâbet andadır
 Silk-i tahîre çekildi nazm ile şeh-nâmeler
 Giydirildi şâhid-i mazmûna nice câmeler (Trk. 8/5)

Şairlikten amaç irfan ve ilim tahsilidir. Faydadan nasibi olan, şairi medhetmez:

Şâ‘iriyetden garaz tahşîl-i ‘irfân ü kemâl
 Behremend-i sûd etmez şâ‘iri medh ü senâ (K. 8/6)

“Lafızların şivesiyle kâinat işleri dönmez. Sözün intizamına parlaklık veren manaya bakmak gerekir. Nazm ile nesri sana ben tarif edeyim. Vezinli ve kafiyele sözler çıkarıcı sözlerdir. Söyleyeni ve onaylayanı utandırması doğaldır. Vezinsiz ve kafiyesiz sözlerle ise manzum demek mümkün değildir. Bu beğenimden sakın gücenme. Nazm ehli üç şeye önem verir ki bunların ikisi vezin ve kafiye, diğeri manadır. Yazık ki manada da yanlış bilgi sahibi olduğu açıktır”:

Şîve-i elfâz ile dönmez umûr-ı kâ’inât
 İntizâm-ı nuṭka revnak-baḥş olan ma‘nâya bak (G. 201/6)

Nuṭkuñu neşr ü nazımdan birine beñzetemem
 Saña ta‘rîf edeyim nazm ile neşri ben de

‘İlm-i evzân u kavâfiyye menâfi sözler
 Kâ’il ü kâbilini elbet eder şermende

Nuṭk-ı bî-vezn ü kavâfiye denir mi manzûm
 Münfe‘il olma şaḥın eyledigim bu pesende

İkisi vezn ü kavâfi birisi ma‘nâdır
 Üç şeye dikkat eder ehl-i nazım her kânde

İşte ma‘nâda da yanlış bilişin zâhirdir
 Büt-perestler nice nisbet olunur bâzende (G. 333/3-7)

“Hüner ehlinin âdeti hüner arzettir. Onun susması bidattır. Hüner ehli hünerini söylemeli, hünersizler de susmalıdır”:

Ehline ‘arz-ı hüner ‘âdetdir
Var ise ketmi anıñ bid‘attir

Hüner ehli hünerin söylemeli
Bî-hünerler de sükût eylemeli (Msn. 1/1-2)

“Kişi, hünerini nesir ve nazımla sınırlı tutmamalı; kendini yenilemeli, eski bildiklerini tekrarlamamalıdır. Vezinli söz söylemekten daha önemlisi lisan bilmektir. Bir kişi ana dilinden başka dil bilmiyorsa ona irfan ehli denemez. Ana dilinden başka, bir de baba dili bilmeyene âdem nazarıyla bile bakılmamalıdır”:

Nesr ü nazma hüneri haşr etme
Eski bildiklerine gel gitme

Bir lisân bilmedir ikisi bunuñ
Nesi vardır sühan-i mevzûnuñ

Aña denmez hele ehl-i ‘irfân
Bilmeye toğruca bir gayrı lisân

Vâlidîninden işitdiği dili
Öğrenir olsa da zâtında deli

Bilmeye kim ki lisân-ı pederi
Olunur mu aña âdem nazarı (Msn. 1/1-5)

“Sadece okuyup yazmakla meram irdelenemez. Çünkü bu yaratılıştan gelen bir yetenektir. Dil bilmek ise bundan ayrı olarak bir ilimdir. Sadece manzum söz söyleyenlere nâtk denir. O, ne dediğini bilmez ve ayıbın kirini sözünden silemez. Daima, sözde bozukluk meydana getirir. Ne mukayeseden ne delillerden ne rumuz ne de mazmunlardan anlar. Ağzına geleni söyler”:

Mağşadım şu oluyor ve'l-hâşıl
Okuyup yazmağı olmak kâbil

Okuyup yazmayarak sâde kelâm
Eylemez şöylece tahkîk-i merâm

Çünkü bu ıab‘an olur bir işdir
Şanma bilmek bunu bir dâniştir

Sâde nuık ehline denir nâlık
Leyliñ ammâ odur ancak nâhiik

Söyle ammâ ne dedigin bilemez
Denes-i ‘aybı sözünden silemez

Dâ‘imâ etmededir ıalt-ı kelâm
Añlamaz nerde yorulur encâm

Ne kıyâs u ne berâhîn añlar
Ne rumûz u ne mezâmîn añlar

Ağzına her ne gelirse söyler
Ne az Hâlîk‘la mübâhât eyler (Msn. 1/14-21)

“Okuyup yazmaktan asıl maksat, istenene soru yöneltmektir. Okumak mana bahşetmedikçe, söz ile gönle şifa gelemmez. Aruz güzeli mananın yüreğidir. Renkli söz de ona bir kıyafet görevi görür. İrfan, sözün manalı olmasıdır; zira, zarfın içi boş olursa bir mana ifade etmez”:

Okuyup yazmadaki asl-ı merâm
Maılabaya eylemedir istifhâm

Ğaraı için okumakdan ma‘nâ
Gelemez lafı ile çün şadra şifâ

Şâhid-i maılab dil-i ma‘nâdır
Lafı-ı rengîn aña bir dîbâdır

Lafza ma‘nâ aramakdır ma‘rûf
Zarf olur mu ‘acabâ bî-mazrûf (Msn. 1/24-27)

“Hâlbuki her şeyden önce söz mana ister. İnsan, manasız sözden tat alamaz. Övgüler eksilse de hünerin kendini koyuvermesi uygun olmaz; zira hünerin ehli de kadri de yücedir. İki kıta, sekiz-on müfretle cahiller onu dile almış olmuşlar. Hüner diye ya Veysî ve Nâbî‘dekine derler ki o işte doğuştan olandır. Hüner ehli binde bir bulunamaz. Sende, bende maarif bulunmaz. Hüneri var denilen kişinin bütün külliyata vâkıf olması gerekir”:

Ne selâmet ne mu‘ammâ ister
Cümleden ileri ma‘nâ ister

Ne  al vet bulaca dır ins n
Yal n z lafz ile mesel y gan

H şılı herkese olan l yık
Olmalı kendi lis n n n tık

Ya‘ni Őer  evz n-ı  sl b üzre
Sözünü b lb l  ma l b üzre

 demiyette ni  b i te budur
Bu  ar r üzre hes b i te budur

Bu a olmaz hüner ıtl k  rev 
Olsa da med    Ően ya i r 

H neri n mertebesi b l dır
Ehli de  adri gibi v l dır

Ne kolaydır olur ebn -yı zam n
Bir-iki beyit ile ehl-i ‘irf n

 ki  ı ‘a sekiz-on m fredle
Alır anı c hel  Şöyle dile

Kimi Veys  kimi N b  derler
Hüner ancak bu a vehb  derler

Bi de bir bulunamaz ehl-i hüner
Sen ile bende ma‘ rif ne gezer

H neri var denilir Şol z ta
Ola v  ıf heme k l yy ta (Msn. 1/28-39)

“Maarif gösterecek kişinin ilk önce g zel tabiat  olmalı. Astronomi, geometri, kimya ve simyanın meşhur hikmetinden iyi anlamalı, sinesi de ilim ile dolmalıdır. D   mleri, zor i leri, hatta bir o kadarını daha çözmeye muktedir olmalıdır. Olgun kişi demeye layık olmalı, çağının olgunlarından üstün olmalıdır”:

Evvel  hüsn-i  ar  a ister
Olacak z ta ma‘ rif-g ster

Hey‘et   hendese v  kimy dan
H kmet-i Ő  y ‘a-i s my dan

Ya‘ni   dir ola  all-i ‘u de
Olmalı mi l-i ‘as r  m de

Merd-i kâmil demege lââyık ola
Kehl-i ‘aşra bütün fâ’îk ola

Behre-i râsihası olmalıdır
‘İlm ile sînesi de dolmalıdır

Muktedir olmalıdır irşâda
Hem daîi ister ise ifsâda

Buña işte denir ehl-i ‘irfân
‘Abdîyâ buldu sözünde pâyân (Msn. 1/40-46)

Farsça konusunda kendisini câhil olarak nitelendiren şair, cehline nispetle ilmini katre olarak görür:

Ben lisân-ı Fârisî’niñ şekve-h’ân-ı cehliyim
Bir mahâret ile bu cehliñ kadîmi ehliyim

Cehlime nisbetle ‘ilmim katre-i nâcîzdir
Fârisîdan bir şehirli hizmetinde vehliyim (Kt. 36)

“Ben Farsçanın şikâyet eden cahiliyim. Bir maharet ile bu cehaletin ezeli ehliyim. Cehaletime nazaran ilmim bir damla kadardır. Farsçadan bir şehirli hizmetindeki korkağım.”

Eğer ehli olmayan ağza bir söz düşerse o söz onda hak ettiği değeri bulamayacaktır. Böylesinde belâgat bertaraf olur, söz de düzgün ifade edilmemiş olur. Sözler, ehli olmayanların ağzında sıradanlaşır, lezzet içermez. Hiç, cahiller ve bilginler aynı mecliste yakınlık bulabilirler mi? Hiç, hoş sesli bülbül ile siyah karga aynı dili konuşuyor olabilir mi? Şair, yeri geldikçe mazmun cevherlerini saçar. Bu konuda fayda ve zarar aranmaz; önemli olan güzel sözü ifade etmektir. Allah muhafaza hatip gibi nazm fidanını keser. Hiç, eteği temiz olan kadın; iffetli kadın, kaltaban ile aynı yatağı paylaşır mı?

Fem-i nâ-ehle kim bir söz düşerse anda şân olmaz
Belâgat ber-ţaraf belki selâmetden feşân olmaz

Zülâl-i nutk eger geçmezse inbîk-i belâgatden
Letâfet-bahş-ı tab‘ u müştakîm-i şâ‘irân olmaz

O sözler ki ola hâyîde-i evvâh-ı nâ-ehlân
‘İbârâtında kaç‘ân lezzet-i hüsn-i beyân olmaz

Olur mu encümen-pîrâ-yı ülfet câhil ü dâna
Hezâr-ı hoş-nevâ zâğ-ı siyehle hem-zebân olmaz

Yeri geldikde şarf-ı cevher-i mazmûn eder şâ‘ir
Bu yolda cüst ü cûy-ı mebhâş-i sûd u ziyân olmaz

Mezâyâ-yı sühan ‘arz-ı cemâl eyler mi nâdâna
Zen-i pâkîze-dâmen hem-firâş-i kıtabân olmaz

Ma‘âzallâh nihâl-i nazmı kaç‘ eyler hatîbâsâ
Beterdârân-ı hîzem terbiyetle bâğbân olmaz

Hayâlât-ı sühandan müstefîd olsun mu nâ-ehlân
Ahâlî-i Hâbel memnûn-ı lûtf-ı gülsitân olmaz

Ben ol meddâh-ı zât-ı şaff-der-i rûz-neberd hakîm
Hużûrumda olur olmaz muḳallid fıkra-h‘ân olmaz (K. 8/1-9)

Sonuç olarak; Abdî, şiir ve nesre önem veren, sanata ve sanatçıya değer verilmesinden yana olan bir şairdir. Abdî’ye göre; şiir, hikmeti dile getirmek için en uygun araçtır. Bir şiire şiir demek için, onun şekil olarak kusursuz olması yeterli değildir. Bundan önce, şiirin mana dolu olması gerekmektedir. Zira insan, manasız sözden tat alacak fıtratta değildir.

Şiirin nasıl olması gerektiğini ifade eden Abdî, şiiri meydana getiren şairin taşınması gereken özellikleri de daha yüksek bir hassasiyetle ifade eder. Buna göre; şairlikten gaye, ilim ve irfan elde etmektir. Şair, birçok ilmî sahada bilgi sahibi olmalıdır. Her şeyden önce olgun bir kişiliğe sahip olmalı, karşılaştığı hadiselerle hikmetli bakmayı bilmelidir. Ayrıca şair denecek kişinin birden fazla dil bilmesi gerekmektedir. Tüm bunları haiz kişinin ise, bundan sonra mükemmel bir külliyata sahip olması beklenmektedir.

C. 3. FARKLI AĞIZLARDAN GAZELLER

Divan şairleri duygu, düşünce ve çeşitli hikâyeler aktarırken anlatıcılardan yararlanmışlardır. Bu anlatıcı, kurmaca âlemde şair adına hikâyeyi ya da şairin duygu ve düşüncelerini anlatma görevini üstlenir. Tahkiyeye dayalı mesnevilerin yanı sıra gazel gibi nazım şekilleri için de geçerli olan bu durumda (Gökalp, 2009: 184) Divan şairleri, geleneğin kendilerine sunduğu anlatıcı tiplerinden biri ya da birkaçını kullanıp o anlatıcı tiplerinden kişiliğe bürünürler. (Gökalp, 2009: 168).

Divan'ında bu tip şiirleri ile karşılaştığımız 19. yüzyıl şairi Abdî, zaman zaman sevgili tipi anlatıcı kimliğine bürünürken, zaman zaman da eşya, akıl, cesaret gibi kavramların dili olur. Aşağıdaki iki şiir Abdî'nin sevgili dilinden yazdığı şiirlerdir:

Gazel ez-Dehân-ı Cânân

Tevcîh olundu kişver-i hüsn ü bahâ baña
Nisbet kılındı şîve-i nâz u edâ baña

...

Yazdım seniñ de defter-i 'uşşâka nâmıñı
'Abdî hemîşe etmelidir ilticâ baña (G. 4/1;8)

Ez-Dehân-ı Retel

'Aşrımızda h'âce-i nazm-ı sühan mîr-i ziyâ
Nevres-i nazm-âverân anıñ ile tanzîr eder

Hakkı biñ dîvâna kayd-ı nazm ile almağtadır
Zülf-i Leylâ-yı kelâmı mû-be-mû rencber eder (Kt. 32)

Abdî, Nâbî'den etkilenimi sonucu devam ettirdiği bu tarzı bir adım daha ileri götürerek cansız varlıklara da kimlik giydirmeyi denemiştir. İnsanlar için önem arz eden eşya, tedbîr, cesaret, akıl kavramlarının dilinden konuşan Abdî, bunların insanlar için ne tür anlamlar ifade ettiğini de bu şekilde belirtir. Böylece, Abdî'nin, anlatıcı kimliğini soyutlayarak söz konusu kavramların önemini daha inandırıcı kılmaya çalıştığı anlaşılır:

Gazel ez-Dehân-ı Mâl

Ben ol ber-kuvvat-i 'âlî-cenâbım ki be-nâm-ı mâl

Ma'îşet 'âleminde şöhet aldım buldum istiqlâl
 ...
 Hülâşâ merci'-i kâr-ı cihân ancak benim 'Abdî
 Helâlinden beni cem' et hilâfin etme istiqlâl (G. 226/1;16)

Ġazel ez-Dehân-ı Tedbîr

Nâm-ı tedbîr ile şöhet-yâb olan bir kuvvetim
 'Âlemi ıslâh u ifsâd ile şâhib-şöhretim
 ...
 'Abdiyâ bir tâyir-i kudüm ki konmam her yere
 Âşiyân-sâz-ı derûn-ı merd-i şâhib-fiṭnatım (G. 266/1;9)

Ġazel ez-Dehân-ı Şecâ'at

Ben şecâ'at nâmına oldum cihân-gîr-i zamân
 Dehşetimden lerzenâk olur zemîn ü âsumân
 ...
 'Abdiyâ var mı beni zabt edecek bir kuvvetiñ
 İşden etdim kahr-ı a'dâ üzre irhâ-yı 'inân (G. 295/1;9)

Ġazel Ez-Dehân-ı 'Aql

Beni 'aql u hîred nâmı ile îcâd eden Allâh
 Umûr-ı kâ'inâtıñ cümlesine eyledi âgâh
 ...
 Olan mesned-nişîn-i bârgâh-ı devletim 'Abdî
 Hudâ'dan rızkını ister ne mesned-h'âh olur ne câh (G.331/1;7)

C. 4. MİMLENMİŞ BEYİTLER

Abdi'nin Divan'ında farklı şiirlere ait bazı beyitleri mimlenmiştir. Siyasi ve sosyal içerikli olduğunu belirlediğimiz bu beyitlerin şair tarafından mı, yoksa müstensih veya bir okuyucu tarafından mı mimlenmiş olduğu bilinmemektedir. Bu şiirlerde şairin, eleştirel ve isyankâr ifadelere ulaştığı görülür:

Bir taraftan 'öşr ü bir yandan da envâ'-ı rüsûm
 Âlemin maṭlûbu şanma yalıñız emlâkdir (G. 126/4)

Hânelerde kalmadı yorğan yataḳ eski bakır
 Var ise bir nesne kalmış o da bir misvâkdir (G. 126/5)

Avrupalı eyledi ğaşb-ı huḳûḳ-ı pâdişâh
 Şanma bin Fir'avn'a bu 'âlemde bir Musâ yeter (G. 129/5)

Bozdu ahlâkı bütün söyle nedir fâ'idesi
Neşr-i hürriyet eden mes'ele-i kânûnuñ (G. 209/2)

Milel-i mûnise kânûnu bizi zabt edemez
Olamaz fâ'idesi hasteye her her dârûnuñ (G. 209/6)

C. 5. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Klâsik şairlerimizin şiirlerinde atasözü, deyim ve halk ağzına yakın söyleyişlere çokça rastlanmaktadır (Kurnaz, 1997; 113). “Îrâd-ı mesel veya “îrsâl-i mesel” denilen (Kurnaz, 1997; 113) bu söz sanatı, “XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren edebiyatımızda atasözü ve deyimlerin rağbet kazanmasıyla daha da yaygınlaşmıştır” (Kurnaz, 1997; 113).

Şiirlerinde mahallîleşmenin etkisini çokça gördüğümüz Abdî de, bunun bir gereği olarak Divan’ında atasözleri ve deyimlere yer vermiştir. Divan’da görebildiğimiz atasözleri ve deyimler şunlardır:

C. 5. 1. ATASÖZLERİ

- **Asil Azmaz, Bal Kokmaz:**

Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş ve Divan şairlerince de pek kullanılmamış bu atasözünü Abdî ile hatırlıyoruz. “Bir kimse veya şey, ne denli biçim değiştirirse değiştirsin, aslını yitirmez; soyluluğunu korur.” (Parlatır, 2008: 104) anlamındaki atasözünü Abdî şöyle kullanır: “Meşhur sözdür: Asil azmaz. Asalet daima onu uyanık tutar”:

Zebân-zeddir aşil azmaz kelâmı
Anı irşâd eder dâ'im aşâlet (K. 18/18)

- **Can Çıkmayınca Huy Çıkmaz:**

Huy, kişiliğin en önemli olgusudur; kişi ile birlikte doğar; kişilikle birlikte oluşur ve ölünceye kadar sürüp gider. Kimse onu değiştiremez. (Parlatır, 2008:

155). Şair, bu atasözünü kullanmış diğer şairlerden farklı olarak, “can altında olan huy” şeklindeki ilginç yorumuyla aynı anlamda kullanmıştır:

Nîk ü bed cümle-i efkârını eyler icrâ
Cânı altında olan hûyu kim etmiş tebdîl (G. 219/5)

- **Eken Biçer Konan Göçer:**

“Emek verip çalışan, ekin eken bir kimse, yaptığı işin karşılığı olarak ürününü alır. Gezip tozmayı alışkanlık haline getiren bir kimse de elbette oradan başka yere gider; sürekli yer değiştirir.” (Parlatır, 2008: 205) ve “insan hayatta ne yapmışsa nasıl davranmışsa onun karşılığını mutlaka alır” (Parlatır, 2008: 205) anlamlarındaki atasözünü Abdî, diğer şairlerden genelde farklı olarak ilk anlamında kullanır. Daha önce bu atasözünü ilk anlamında Sultan Veled de kullanmıştır (Eyüboğlu, 1973: 84):

Ğoma berg-i gülü pîş-i humâra
Giyâh-ı huşk ü terdir rızk-ı hayvân

Eken biçer konan göçer denildi
Degil hâlî tağayyürden bu ekvân (G. 270/9)

- **Su Bulanmayınca Durulmaz:**

Bir konu veya düşünce etrafında farklı yorumlar yapılabilir, bu tür çekişmelerden sonra gerçekler ortaya çıkar ve işler, yoluna girer (Parlatır, 2008: 494) anlamında atasözünü şair, dünya işlerindeki karışıklığın tesellisi olarak görür ve bu karışıklığın bir gün mutlaka düzeleceğine olan inancını da böylece korumuş olur. Divan şairleri bu atasözünü genellikle aşk ve sevdâ konulu şiirlerinde kullanmışlardır (Eyüboğlu, 1973: 214). Abdî’nin dünya işleri çerçevesinde, sosyal bir kaygı ile kullanması sıra dışıdır:

Böyle kalmaz düzelir şûriş-i kâr-ı ‘âlem
Şu bulanmazsa durulmaz dedi ehl-i elbâb (G. 26/4)

C. 5. 2. DEYİMLER

Abdî'nin Divan'ında, Divan edebiyatı şairlerinde sıkça gördüğümüz sıradan deyimlerle karşılaşmaktayız. Bunlardan farklı olarak, mahallîleşmenin ve yenileşmenin gereği olan deyimlere de rastlamaktayız.

Divan'da kullanılmış olan bu deyimlerin bir kısmını belli unsurlar etrafında toplamak mümkündür:

1. Ağız Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Ağıza Almamak (Lisana Almamak):**

Söz konusu etmemek, anmamak, söylememek (Parlatır, 2008: 41) anlamındaki atasözünü Abdî, gördüğü herkesin iffetten bahsetmesi, iffetin dillere düşmesi, böylece saygınlığını yitirmesi durumundan duyduğu rahatsızlığı ifade etmek anlamında kullanır. Deyim, diğer Divan şairlerince pek tercih edilmemesi, tercih edenlerin de bu anlamda kullanmaması (Eyüboğlu, 1975: 9) açısından önemlidir:

Lisâna almam artık iffeti ben
Kimi gördümse etdi 'arz-ı 'iffet (K.18/35)

Ayrıca, şiirde yeni sözler icat etmekten yana olan Abdî, ağıza almamak deyimini bu çerçevede de kullanır:

“Ey Abdî! Sakın çiğ sözü ağıza alma. Sen yeni mazmun arayıp, tâze söz meydana getir”:

'Abdiyâ alma şakın ağızına hâyîde sühan
Yeñi mazmûn arayıp tâze kelâm îcâd et (G.38/7)

- **Ağıza (Bir Parmak) Bal Çalmak:**

Bir kimseyi tatlı bir vaatle oyalamak veya kandırma (Parlatır, 2008: 41) anlamındadır. Hayatını şiirlerine oldukça yansıtmış bir şair olan Abdî, kendisine verdiği vaatleri yerine getirmeyenleri eleştirirken “kişiye önce ümit verip; ağıza bal çalıp, sonra da katil zehri gibi gıda vermek hoş değildir” der. Divan şairleri bu

deyimi genellikle sevgilinin kendilerini kandırması şeklinde kullanmışlardır (Eyüboğlu, 1975: 9-10).

Bal çalıp ağzına evvelce harîfîñ âhir
Zehr-i kâtil gibi i'tâ-yı gıdâ lâyıķ mı (Trk. 7/4)

- **Ağzını Bıçak Açmamak:**

Üzüntüsünden, acısından veya derdinden konuşacak durumda olmamak (Parlatır, 2008: 45) anlamındadır. Bülbulün baharda ötüşünü anan şair, sonbaharın onun üzerindeki olumsuz etkisini ele alır. Bülbulün fail olarak kullanıldığı beyitte, Abdî'den önceki Divan şairleri farklı merkezlerde anlamlar tercih etmişlerdir (Eyüboğlu, 1975: 11).

“Onuncu ayın tasasından bir an ağzını bıçak açmayan bülbüle, bahar mevsiminin müjdesi deva oldu”:

Ağzın açmazdı bıçak guşsa-i deyden bir dem
Müjde-i faşl-ı bahâr oldu devâ-yı bülbul (G. 225/3)

Şair, insanın üzüntü ve şaşkınlık gibi duyguların sonucu olarak konuşamaz hale gelişini de “ağzını bıçak açmamak” deyimi ile özdeşleştirir: “Ayrılık şüphelerinin şaşkınlığı beni öyle bir hale getirmişti ki söz söylemeğe bile gücüm yoktu, ağzımı bıçak açmazdı”:

Öyle etmişdi beni mebhût-ı evhâm-ı firâķ
Olamazdım nuķa kâdir ağzım açmazdı bıçak (K.21/9)

- **Ağzının Ölçüsünü Almak:**

Birinin kaba davranışına karşı sert sözlerle haddi bildirmek (Parlatır, 2008 47) anlamındadır. Tarihî olaylara sık sık atıfta bulunan şair, Rus'lara verilen dersi “ağzının ölçüsünü almak” ile ifadelendirmiş ve ağzının ölçüsünü almasına rağmen Rus'ların ağzını bozmaya devam ettiğini kınayarak ifade etmiştir. Divan şairleri bu deyimi genelde somut anlamda, sevgili merkezli kullanmışlardır. Nokta kadar görülen sevgilin ağzı, bu deyim ile gündeme getirilmiştir (Eyüboğlu, 1975: 13). Adbî bu noktada bu çizginin dışındadır:

Aldı ise de ağzıñ ölçüsünü âhir

Durmadı yine fekk-i dehân eyledi Moskov (Trk. 10/13)

2. Baş Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

• Baş Koymak:

Bir konuda ölümü göze almak, bir uğurda kendini adamak (Parlatır, 2008 165) anlamındaki deyimi, Abdî, deyimini tasavvufî açıdan değerlendirmiş ve dünyada yol gösterilmeye layık bir kişi ve kapısında ömür geçirmeye değer bir yer bile bulunmadığını ifade etmiştir:

Her gezen ‘âlemi irşâd edecek er bulamaz
Eşigine serini koymağa bir der bulamaz (G. 145/1)

• Başa Çıkmak:

Bir iş veya olaya gücü yetmek, üstesinden gelmek (Parlatır, 2008 149) anlamındaki deyimi, şair, güçlülere karşı zayıf kişilerin düşmanlığını, atmaca ve serçe kuşu ile örneklendirerek diğer şairlere nazaran farklılık yaratmıştır (Eyüboğlu, 1975: 57-58): “Zayıf serçe kuşu atmaca ile başa çıkabilir mi? Güçlü düşmana karşı güceniklik arz etmek abestir.”

Bâşe ile başa çıkar mı o güncişk-i za‘îf
Pek ‘abeş hâsm-ı kavîye karşı ‘arz-ı infi‘âl (G. 227/2)

• Başını Alamamak:

Bir işten kurtulamamak, yakasını kurtaramamak (Parlatır, 2008: 158) anlamındaki deyimi şair, sevgiliye duyulan aşk sebebi ile sürekli meyhanede vakit geçirmek şeklinde, diğer Divan şairleri ile aynı merkezde (Eyüboğlu, 1975: 67) kullanmıştır: “Sevgilinin aşkının, sefasının kadehinden sarhoş olalı, meyhaneden başımı almak mümkün olmadı”:

Olalı ser-mest-i şahbâ-yı safâ-yı ‘aşk-ı yâr
Başımı almak müyesser olmadı mey-hânenen (G. 274/2)

Aynı deymi şair, sarhoşluk dolayısı ile uykudan kendini alamamak şeklinde de kullanmıştır:

Sâkı-i dehrin için cür'a-mey-i nâbından
Alamaz başını hamyâze-i pür-h'âbından (G. 278/1)

- **Başından Aşmak:**

Genelde olumsuz bir mahiyette kullanılan (Eyüboğlu, 1975: 70) “başından aşmak” deyimini Abdî, Allah’ın çeşit çeşit nimetlerinin başından aştığını ifade ederken kullanmış ve bu nimetlere karşılık şükrü borç bilmiştir:

N'ola vird-i zebân etsem hemîşe şükr-i Yezdân'ı
Başımdan aşdı zîrâ luğf-ı gûn-â-gûn-ı Rabbânî (G. 338/1)

3. Boyun Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Boyun Kırmak (Gerden Kırmak):**

Şair, sevgilinin işveli hareket ettiğini bu deyim ile anlatır. “O ay yüzlü güzel bu gece boyun kırarak meclise geldi. Kıskançlık sebebi ile şarap şişesi kırıldı”:

Gerden kırarak geldi bu şeb bezme o meh-rû
Reşk ile şikest oldu yazık ğabğab-ı mînâ (Trk. 3/4)

- **Boynunu Bükmek:**

Zavallı ve çaresiz bir durumda olmak (Parlatır, 2008: 210) anlamındadır. Memuriyeti elinden alındığında çektiği işsizlik sıkıntılarını şiirlerine bol miktarda yansıtmış olan Abdî, “ümit kesildiğinde yaşanan üzüntünün boyutunu ancak rica kapısında boyun büken bilir” der:

Ķat'-ı emelde rütbe-i te'sîr-i hüznüñü
Bâb-ı recâda vakf ile boynun büken bilir (G. 66/6)

4. Can Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Canından Bezmek:**

Artık illallah demek, ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak (Parlatır, 2008: 230)tır. Abdî sürekli devrandan şikâyetçidir. Dünyadaki varlığı “macera” gibi görmüş, kâinatın cefasının herkesi canından bezdirdiğini şu mısralarla ifade etmiştir:

Bir hıtâma erse artık mâ-cerâ-yı kâ'inât
'Âlemi bezdirdi cânındân cefâ-yı kâ'inât (G. 36/1)

- **Can Kulağı ile Dinlemek:**

Çok dikkatle, titizlikle ve önem vererek dinlemek (Parlatır, 2008: 232) anlamındadır. Bülbül hoş sesi ile aşkın hikâyesini okumakta, dinleyiciler de onu can kulağı ile dinlemektedirler:

Kışsa-i 'aşkıñ okurdu 'andelîb-i hoş-makâl
Cân kulağı ile diñlerdiñ yogudu kıl ü kâl (Mh. 3/5)

5. El Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **El Çekmek:**

Kararından vazgeçmek, karışmamak (Parlatır, 2008: 235)tır. Divan Edebiyatı'nda sâkînin âşıklara kadeh sunması bilinen bir hâdisedir. Şair, sâkîyi uyatarak sarhoş âşıklarına kadeh sunmak gayretinden uzak durmamasını tembihler:

Himmetiñ dûr etme sâkî 'âşık-ı mestânen
El çekenler mest-i peymân sayılır peymânen (G. 274/1)

- **Elde Tutmak:**

Bir malın sahibi olmak, onu mülkiyeti altında bulundurmak (Parlatır, 2008: 337)tır. Memdûha; “kıymetinin yüceliğini inkâr etmeye haddim yoktur” diye seslenen şair, yüzlerce İskender ve Dârâ hükümdarlarının da memdûhu elde tuttuklarını ifade eder:

İrtifâ'-ı kadriñi inkâra yokdur cür'etim
Elde tutdu şad-hezâr İskender ü Dârâ seni (K. 4/9)

- **Elden Çıkmak:**

Abdî, işsiz olduğu dönemde kendisine verilen maaşın kesilmesini “elden çıkmak” deyimini ile ifade eder:

O da üç mâh içinde çıktı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakkat (K. 18/51)

Çıkıp elden bu tarz ile ma‘âşım
İki yüzden baña kesildi hasâret (K. 18/53)

Memuriyetinin elinden alınmasını da “elden çıkma” deyimini ile ifade ettiğini görüyoruz:

Çıkdı me’mûriyyetim bîhûde elden vâh beni
Çarh-ı kec-rev vü hasret-i nâza giriftâr eyledi (Trk. 9/12)

6. Göz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

• Göz Kaş Süzmek:

Sevgilinin göz ve kaş işaretleri ile işve yaptığı bu deyimle ifade edilir. Başkalarını eğlencede hissettirmeden görmüş olan şair, bu durum karşısında incinse de ne sevgili ile birlikte olanları kınamış ne de sevgilinin kalbini kırmıştır:

Göz altından görüp oldukların hem-bezm-i ‘ıyş u nûş
Ne ağyâra ‘itâb u ne şikest-i qalb-i yâr etdim (G. 258/3)

• Gözden Geçirmek:

Niteliğini anlamak için incelemek, muayene etmek (Parlatır, 2008: 406) anlamındadır. Şair, güzellik kitabını aylarca ve yıllarca gözden geçirmiş, bu yüzden gözleri, ışığını tüketmekten yorulmuştur:

Kitâb-ı hüsnünü gözden geçirdim nice mâh u sâl
Şi‘â-ı bâşıram kendisini teşvîrden bezdi (G. 358/4)

• Gözleri Kamaşmak:

Güçlü bir ışık huzmesinden etrafa bakamamak, hayran olmak, büyülenmek (Parlatır, 2008: 410) anlamındadır. Güzelliğin aydınlığından memnun olan şair, bu güzelliğin gözlerini kamaştırmasından şikâyetçi gibi görünerek sevgilinin güzelliğini yüceltir:

Câna minnet nige-h-i mihr-i cemâli ammâ

Ꞑamaşır dîdelerim şu‘le-i pür-tâbından (G. 278/4)

Aynı deymi farklı bir şekilde kullandığı bir başka beytinde; önemli olanın, kişinin gündüz vakti güneşten gözlerinin kamaşmasının değil, kıskançlık gecesinin yarası olup olmadığı olduğunu farklı bir teşbih ile ifade eder:

Ꞑamaşdırsa n'ola bu mihr-i devlet çeşm-i a‘dâyı
Şeb-i târ-ı hâsedde murğ-ı huffâş olduğı var mı (Tvr. 25/4)

- **Gözleri Yuvalarından Fırlamak:**

Korku, öfke ve telâş gözlerinden anlaşılmak (Parlatır, 2008: 409) anlamındadır. Gözümüzün önünde bir savaş ortamı canlandıran şair, düşmanın başına vurunca gözlerinin adeta dışarı fırladığını tasvir eder:

Gözü fırlar dışarı mağzâ olur yaşında
Düşmeniñ başına urduğca ‘aşâ-yı nuşret (K. 25/23)

7. Kulak Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Kulak Asmamak:**

Abdî, içinde yaşadığı topluma duyarlı bir şair olarak, doktorların beğenmediği tavırlarını da ele almıştır. Ona göre; “doktorlar, hasta erkek ise yetişmek için acele etmemekte, hastanın kadın olması için haber beklemektedirler”:

Aşmaz kulak da‘vet-i merdâne geç gelir
Nisvân olursa müşteri bekler haber tabîb (Trk. 5/8)

- **Kulak Kabartmak:**

“Bir şeyle ilgilenmek” anlamındadır. Sıra dışı bir söyleyiş olarak şair, kedinin hırsının sebebinin duyduğu fare sesleri olduğunu ifade edip, “bunlara ben de kulak kabartsam çok mu” diyerek, huzursuz olduğu bir durumu teşbihlendirir:

Bu hâle çok mu ben de kabartsam kulağımı
Eden harîş-i gûrbeleri şavt-ı fâredir (G. 79/4)

- **Kulağını Açmak:**

Dikkatle dinlemek (Parlatır, 2008: 599) demektir. Gül, nazın ince fidanına çıkıp yan gelmiştir. Gül, her gelen sese kulağını tutmazsa ne olur!

Çünkü çıkmış yan gelmiştir nihâl-i nâza gül
N'ola tutmazsa kulağın her gelen âvâza gül (G. 214/1)

8. Yüz Unsuru Etrafında Kullanılan Deyimler:

- **Yüz Göz Olmak:**

Çok samimi olmak, aşırı yakınlık kurmak, senli benli olmak (Parlatır, 2008: 941) demektir. Mahalli söyleyişi ile Nedîm'i hatırlatan şair, sevgili ile yakınlığının derecesini "yüz göz olmak" deyimini ile ifadelendirmiştir:

Çekip yaşmağın indirsem yüzünden yüz göz olsam ben
Çözerken bend-i şalvârın giriftâr-ı telâş olsam (G. 26/2)

- **Yüz Tutmak:**

Olgunlaşmaya başlamak, olmak üzere bulunmak (Parlatır, 2008: 941) anlamındadır. Şair, bu deyimini burada "tükenmek" anlamında kullanmıştır. Peygamberlik mührü cihana ışık saçınca, şirk ve bedbahtlık da sönmeye yüz tutmuştur:

Ricâ-i şirk ü şekâvet zevâle yüz tutdu
Olunca mühr-i nübüvvet cihâna lem'a-nümûd (N. 7/34)

- **Yüzünü Ağartmak:**

Herkesin beğendiği bir iş yaparak mutlu olmak, takdir edilmek (Parlatır, 2008: 944) demektir. Şair memduhu, erdem ve bilgi sahiplerinin yüzünü ağartmak ile tavsif ederken, bir şair olarak bu konudaki hassasiyetini de ifade etmiş oluyor:

Sensin ağardan yüzün erbâb-ı fazl u dânişin
Rû-siyâhı dâğ-ber-dil etmesin kat'an seni (K. 4/8)

C. 5. 3. DİĞER DEYİMLER

Divan’da bunlar dışında gruplandırılmayan deyimler de mevcuttur. Bu deyimler şöyledir:

- **Aklı Isırmak:**

Bize “Gözü ısırmak” deyimini hatırlatan bu deyim, deyimler sözlüklerinde bulunmamaktadır. Öyle görünüyor ki şair bununla, “akla yatmak, akla uygun olmak” anlamlarını kastetmiştir:

Vermege şimdi aña geldi sıra
Bir cevâb ki anı ‘aklı ısıra (Msn. 2/41)

- **Arap Saçına Dönmek:**

İşler ve olaylar çok karışıp çözümlenmesi güç bir duruma gelmek (Parlatır, 2008: 101) demektir. Siyasî olaylarla yakînen ilgilenen Abdî, farklı bir teşbih olarak, devlet işlerinin karışıklığı ile Arap saçını arasında bağlantı kurmuştur. Padişah Abdü’l-Mecîd’in övüldüğü beyitte, onun fikirleri de tarak vazifesi görmüştür: “Önceden saltanatın önemi Arap saçına dönmüştü. Devlet işlerinin çözümüne fikirlerini tarak etti”:

‘Arab saçına dönmüşdü makâm-ı saltanat evvel
Edip efkârını hâll-i umûr-ı devlete şâne (K. 10/49)

- **Ateş Püskürmek:**

Şiddetli ve öfkeli konuşmak, çok öfkeli olmak (Parlatır, 2008: 118) anlamındadır. Tophane Sarayı’nı öven şair, onun topları ile dünyaya ateş saçmasını tasvir ederken “ateş püskürmek” deyimini kullanır:

Kaşr-ı Tob-hâne şerefle dehre âteş püskürür
Toplar oldukça etrâfında hep âteş-feşân (Trk. 9/8)

- **Ayağını Yorganına Göre Uzatmak:**

“Ayağını yorganı kadar uzatsa belki yanına düşmanın yorganı kalırdı” şeklinde mana verebildiğimiz bu beyitte, şairin ne anlatmak istediğini anlamakta zorlanmaktayız:

Ger ayağını uzatsa idi yorganı kadar
Yanına belki kalır idi lihâf-ı a‘dâ (K. 2/2)

- **Belini Doğrultamamak:**

Durumunu yeniden iyileştirememek veya düzeltememek (Parlatır, 2008: 170) anlamındadır. Farklı bir bakış ile, doğruluğu kişileştiren şair, eğri tabiatlı olanlar var oldukça doğruluğun bile belini doğrultamayacağını ifade eder:

İstikâmet belini doğruldamaz hîçbir zamân
Ferce-yâb-ı mel‘anet oldukça ehl-i i‘vicâc (G. 45/3)

- **Beş Beter Olmak:**

Mahallî söyleyişin en bariz örneğini gördüğümüz beyitlerden biri olan bu beyitte, “beş beter olmak” deyişi; mal, can, nefis, çoluk ve çocuk olmak üzere toplam beş unsur sayılarak birbirine denk sayılmış, bunların birbirinden beter olduğu ve hiçbirinden vefa beklememek gerektiği ifade edilmiştir:

Beş beterdir birbirinden etme ümmîd-i vefâ
Mâl u cân u hîş ü evlâd u ‘ıyâle yok lüzûm (G. 252/2)

- **Gökten Zembille mi İndi?:**

“Allah’ın özel olarak gönderdiği, saygınlık görmesini istediği bir kişi midir? Fazla uğraşmadan, didinmeden kendiliğinden mi türedi?” (Parlatır, 2008: 394) anlamındadır. Şiirlerinde tarihi olay ve durumlara sık sık atıfta bulunduğu, çoğu kez de eleştiri metodunu kullandığına şahit olduğumuz Abdî, bu beyitte de Avrupa halkının servetinden bahsederek bu servetin gökten inmediğini ifade ederek, çalışmanın gerekliliğine vurgu yapar:

‘Aceb gökden mi inmiş Avrupa halkındaki servet
İçinde ol gürûhuñ merd-i bî-sâmân gördüñ mü (G. 348/8)

- **Habbeyi Kubbe Yapmak:**

Önemsiz bir şeyi abartmak, olduğundan büyük göstermek (Parlatır, 2008: 433) anlamındadır. Düşman ile baştan geçenlerin zamanla büyüdüğü ifade etmek

için şair bu deyimı kullanmış, bir damlanın tufana dönüşmesini de buna benzetmiştir:

Habbe iken kûbbe oldu düşmeniyle mâ-cerâ
Katre-i nâcîzi kudret seyl-i tûfân eylemiş (G. 185/6)

- **İler Tutar Yeri Kalmamak:**

Çok kötü ve elverişsiz durumda olmak, elle tutulur yanı kalmamak (Parlatır, 2008: 495) anlamındadır. Şiirlerinde zamanın kötülüğünden şikâyetçi olduğunu ifade eden Abdî, bu defa, kötülüğün müsebbibi olarak Atlas feleğini görmüş ve adı geçen deyim, Atlas feleğinin sağlam yeri kalmadığını ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Bu bozukluk o denlidir ki, insanların ayıplarını örtmek için akşam karanlığından başka perde kalmamıştır:

İler tutar yeri kalmış mı bak bu atlas-ı çarhın
‘Uyûb-ı nâsı setre perde-i aḥşâmı kalmışdır (G. 75/3)

- **İnce Eğirip Sık Dokumak:**

Bir olayı veya konuyu en küçük ayrıntılarına kadar araştırmak, gözden veya elden geçirmek (Parlatır, 2008: 499)tir. Ezelî ilim karşısında kendi düşüncelerinin yerini bilen Abdî, düşünceyi bir kumaşa benzeterek, bu kumaşın ince eğirilip sık dokunmaması gerektiğini, zira kazâ sırrının kendisi tarafından bilinemeyeceğini ifade eder. Abdî bu düşüncesi ile teslimiyet yolunu tercih etmiş görünmektedir:

İnce egirip sık tókuma kâle-i fikri
‘Abdî ezelî sırr-ı kazâyı ne bilirsîñ (G. 203/14)

- **Ocağına İncir Ağacı Dikmek:**

Evini, ailesini dağıtmak, yok etmek (Parlatır, 2008: 674) anlamındadır. Devletin içinde bulunduğu duruma yabancı kalamayan şair, mahallî bir söyleyişle “bir alay zorba” olarak zikrettiği yabancıların birçok ilim ve fazilet sahibini yok ettiğini ve ilmi ortadan kaldırdıklarını; devletin ocağına incir ağacı diktiklerini şöyle dile getirir:

Nice biñ ḥânedân-ı ‘ilm ü fazlî etdiler nâ-bûd
Ocağ-ı ma‘rifetde dikdi incir bir alây zorba (K. 2/15)

- **Taş Koymak:**

“Bir yapıya katkı sağlamak” anlamındadır. “Çorbada tuzu olmak” deyiimi ile benzerlik göstermektedir. Hizmetin önemini ifade eden şair, devletin son zamanlarda Batı’ya olan eğiliminden rahatsız olmuştur. Yabancıların tarzını benimsemenin Türk’e bir kazanç getirmeyeceğini “duvara taş koymak” deyiimi ile dile getirmiştir:

Bîgânelerin tarzına gitdiñ ne kazandıñ
Bir taş mı koduñ kûşe-i dîvârına Türk'üñ (Trk. 6/7)

- **Tatlı Yiyip Tatlı Konuşmak:**

Bulunulan ortamda, olumlu bir havanın hâkimiyetini ifade eden deyimle şair, Nevruz’un ariflerin meclisini süslediğini ifade etmekte ve bundan duyduğu memnuniyeti “tatlı yiyip tatlı konuşmak” deyiimi ile ilişkilendirmektedir:

‘Abdiyâ tatlı yiyip tatlı konuşmak lâzım
Encümen-zîb-i gürûh-ı ‘urefâdır nev-rûz (G. 172/13)

- **Yanına Kalmak:**

Yaptığı kötülük cezasız kalmak (Parlatır, 2008: 896) anlamındadır. Abdî, Rusların aldatmacalarının yanlarına kalmayacağından ve bir gün cezalarını çekeceklerine emindir:

Kalır mı ‘aceb yanına bu dolan Rus'üñ
Bir gün olacak etdiğñ elbet bulacaqdır (Trk. 10/18)

“Ey şeytan kâtîli! Düşmana katlanmakta fayda yoktur; zira İran hükümdarı Rüstem’in bile yaptıkları yanına kalmamıştır”:

Olamaz düşmen-keşîde baña kalsa fâ’ide
Rüstem’iñ de yanına kalmış mı âyâ katl-i dîv (G. 299/5)

C. 6. HİKEMÎ SÖYLEYİŞLER

Nâbî’nin hikemî tarzından etkilenmiş olan Abdî, bunu geniş bir biçimde şiirlerine de yansıtmıştır. Ailevî konulardan sosyal konulara kadar çeşitli meselelere değinen Abdî, bu konularla ilgili görüşlerini ifade etmiş, öğütler vermiştir. Şiirlerinden derlediğimiz bu söyleyişlerin bazıları şöyledir:

Etme ümmîd-i vefâ kalb-i ekâbirden hîç

Seng-i hâneye geçer mi ser-i peykân-ı emel (K. 19/25)

Koğculukdan vazgeç olma bed-nihâd
Demesinler saña sâ'î bi'l-fesâd (Msn. 5/22)

Etmekden ise minnet-i gerdûna taḥammül
Yegdir ser-i râh üzre bâña kalsa tese'ül (Trk. 4/2)

Seyl-âb-ı ḥaṭâ başdı reh-i Hakk u şavâbı
Âfet-zededir mezra'a-i mülket-i iz'ân
Bu rütbe ehemmiyete varmak neden olsun
Taklîd-i Fireng etme midir mâye-i 'irfân
Bildik ne imiş ma'nî-i ehliyyeti şimdi
Ya maşhârelik eyleme ya söyleme yalan
Hanımlar olup şekl-i koḡanaya heveskâr
Bilmem ki güzellik mi verir şapka vü fistân
Hep böyle gider kâ'ide-i çarḡ-ı cefâ-cû
Güldürse birin etmede biñ âdemi giryân
Lâyık mı ede yek-dîgere 'arz-ı ta'zîm
Rif'at mi şanır bu gidişi fırka-i nâdân
Yâ Rab nedir âdemde olan farḡ-ı ta'aşşub
Fetvâ veremez bu revîşe mezheb-i rindân
Nâdir bulunur reh-rev olan ḥadd ü satıra
İfrât ile tefrîṭe olur cümle şitâbân (Trk. 4/5)

Fülûs-ı aḥmere muḥtâc iken *vakten mine'l-evkât*
Gelip şadr-ı enâma merd-i zer-pâş olduḡuñ var mı (Tvr. 25/2)

Bu taşvîr-i güher-bârı takıp şadr-ı mübâhâta
Ḥuzûr-ı pâdişehde şâha pâ-dâş olduḡuñ var mı (Tvr. 25/3)

Ne bilirsın füsûn u fitneniñ zevk ü temâşâsın
Seniñ evbâş içinde merd-i kallâş olduḡuñ var mı (Tvr. 25/6)

Bilir şıdk u ḥulûsuñ geçmez akce olduḡuñ yâ hû
Bu vak' u i'tibârı Şeyḡ Efendi bî-riyâ bulmaz (Tvr. 27/3)

Tabîb ile müdâvât üzre 'akd-i şoḡbet eylerdim
Dedi bâña efendi akcesiz ḥaste devâ bulmaz (Tvr. 27/4)

Büyütdükce büyütmüş ḡâce baş üzere destârın
Ser-i menḡûsuna bundan büyük bâr-ı belâ olmaz (Tvr. 27/7)

Buña fevka'l-'alâ ḡayretdeyim ben
Niçin zinde cehâlet ḡaste idrâk (G.206/2)

Emrine başın eger ehl-i ḡired Allâh'ıñ
Kimse tedbîr ile taḡdîrini taḡyîr edemez (G. 166/3)

Sûdmend olmakda gördüm her ne gördümse ziyân
Nâbe-sâmânı baña sermâye-i ârâmdır (G. 77/3)

Efkâr-ı ‘aşra şimdi uyup işte ‘Abdiyâ
İkrâr-ı sebķ-ı cürm ü haṭâ eylemekdeyiz (G. 160/7)

Karışma güft ü gûy-ı kâ’inâta nîk ü bed hergiz
İşiñle iştiğâl et ni‘met-i bî-minnet isterseñ (G. 210/2)

Ḥayâtıñ zevķi yok ‘ilm ü edebsiz
Ḥayâ et bundan olma gel edebsiz (Msn. 4/27)

Geç zulümden eyle gel taṣdîķ-i Ḥak
Olasın rûşen-dil-i tevfiķ-i Ḥak (Msn. 5/27)

Mâzî vü müstaķbel için çekme ğam
Gün bugün sâ‘at bu sâ‘at dem bu dem (Mfr. 3)

Kendi zu‘munca verir bir söze herkes ma‘nâ
Eski ‘âdet gibidir zırvaya etmek te’vîl (G. 219/3)

II. BÖLÜM

DİVAN'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

A. DİVAN'IN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

A. 1. NAZIM ŞEKİLLERİ

Abdî-i Karahisârî Divan'ı giriş mâhiyetinde gazel nazım şekli ile yazılmış bir şiirle başlayıp, kasîdelerle devam eder. Ardından terkîb-bent, tercî'-bent, müseddes, muhammes nazım şekilleri ile yazılmış şiirler ve "Tevârih" başlığı ile çeşitli olaylara yazılan tarih konulu şiirler gelir. Bunu, "Gazeliyât", "Türkî", "Mesneviyyât", "Kıt'at" ve "Müfredât" başlığı ile diğer şiirler takip eder.

Kasîde, gazel, terkîb-bent, tercî'-bent, müseddes, muhammes, mesnevî ve kıt'a nazım şekillerinde yazılmış şiirler dışında 1 adet Türkî, 24 adet müfret ve 8 adet de matla' bulunmaktadır.

Biz, Abdî-i Karahisârî Divan'ını incelerken "Divan Şiiri Şekil Bilgisi" (Kurnaz-Çeltik, 2010) kitabını esas aldık. Buna göre, Divan'daki nazım şekillerinin şairin sıralamasına göre incelenmesi şu şekildedir:

Nazım Şekli	Şiir Sayısı	Beyit/Bent Sayısı	%
Gazel	387	3129	73,99
Kasîde	28	1135	5,35
Terkîb-Bent	10	93	1,91
Tercî'-Bent	1	5	0,19
Müseddes	2	14	0,38
Muhammes-Tahmîs	9	71	1,72
Mesnevî	10	372	1,91
Kıt'a	48	324	9,17
Müfret	24	24	4,58
Matla'	8	8	1,52
TOPLAM	523	5175	%100

A. 1. 1. KASİDELER

Kasîde, gazel kafiyesinde (aa xa...) aynı vezinde beyitlerle ve belirli bir maksatla yazılan şiir (Kurnaz-Çeltik, 2010: 120) dir.

Divan'da 28 adet kasîde bulunmaktadır. Bu kasîdelerin toplam beyit sayısı 1135'tir. En uzun kasîde 73, en kısa kasîde ise 7 beyitten oluşmaktadır. Divan'daki kasîdelerden biri "Münâcât"tır. Bir kasîde Şerif Sâmî'nin na'tına naziredir (Nazîre-i Na't-ı Şerîf Sâmî). Kasîdeler içinde "Kudûmiye-i Müşârûn İleyh" başlıklı bir de "kudûmiye" vardır. Kaynaklarda da ismi geçmekte olan "Kasîde-i Osmaniye", kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'ndeki bazı padişahların övülmesi ve tarihî olayların, kahramanlıkların zikredilmesi sebebi ile önemlidir.

Kasîdeler arasında bulunan "Berây-ı İfâkat-i Yûsuf Kâmil Paşa-yı Müşârûn İleyh" isimli şiir bir kasîde olmayıp mesnevîdir. Bu şiir, kasîdenin bölümleri olan Nesip/Teşbip, Giriz/Girizgâh, Tegazzül ve Fahriye bölümlerini barındırmayıp, sadece mehdiye ve dua bölümlerini içermektedir. Bu bakımdan, şiir, tür bakımından bir kasîde olup, nazım şekli bakımından bir mesnevîdir.

Divan'daki "Münâcât" başlıklı ilk kasîdenin iki vezni bulunmaktadır. Bu kasîdenin ilk mısraları kendi arasında, ikinci mısraları kendi arasında vezinlidir.

Divan'daki kasîdeler şiir numaraları, beyit sayıları ve başlıkları ile şöyledir:

Şiir Numarası	Beyit Sayısı	Şiirin Başlığı
1	7	MÜNÂCÂT
2	70	NAZİRE-İ NA'T-I ŞERİF SÂMÎ
1	30	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ŞADR-I ESBÂK-I MERHÛM REŞİD PAŞA
2	52	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ SERDÂR-I KEREM 'ÖMER PAŞA MERHÛM-I DER-ZAMÂN MÜŞİR-İ ORDU-YI HÜMÂYÛN-I RÛMELİ
3	37	KAŞİDE-İ DİĞER BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ MÜŞÂRÛN İLEYH
4	40	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ŞADR-I MÜŞÂRÛN İLEYH
5	28	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ HAYRİ EFENDİ MERHÛM
6	29	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ KÂMİL PAŞA MÜFETDİŞ BOSNA İN KAŞİDE BEHER TEZYİN-İ DÎVÂN NİVİŞTEEST
7	34	BERÂY-I SİTÂYİŞ 'ALİ GÂLİB PAŞA İN KAŞİDE BEHER TEZYİN-İ DÎVÂN-NİVİŞTEEST

8	25	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ÖMER PAŞA-YI MÜŞÂRÜN İLEYH
9	31	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ KÂMİL YÜSUF PAŞA RE'İS-İ MECLİS-İ VÂLÂ
10	73	KAŞİDE-İ 'OSMÂNİYE
11	31	İN KAŞİDE BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
12	41	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
13	45	BERÂY-I SİTÂYİŞ ŞADR-I A'ZAM MEHMED EMİN 'ALİ PAŞA
14	46	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ ŞADR-I MÜŞÂRÜN İLEYH
15	58	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
16	21	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
17	45	SİTÂYİŞ
18	29	İN MEZKÛRE-İ MANZÛME BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
19	40	KASİDE-İ EMEL
20	21	KUDÛMİYE-İ MÜŞÂRÜN İLEYH
21	29	BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ YÛSUF 'İZZE'D-DÎN EFENDİ
22	27	KAŞİDE-İ NAZİRE-İ KALEMİYE
23	41	İN KAŞİDE-İ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEDÂN
24	43	İN KAŞİDE NİZ BE-HER TEKSİR-İ SEVÂD-I DÎVÂN-NİVİŞTEEST
25	51	NUŞRET-NÂME
26	41	KAŞİDE-İ BERÂY-I SİTÂYİŞ-İ DERVİŞ İBRÂHİM PAŞA

A. 1. 2. TERKÎB-BENT

Kendi içinde gazel veya musammat biçimlerindeki gibi kafiyeli bentlerin, bentlerden ve birbirlerinden ayrı kafiyeli mısralarla birleştirildiği bir nazım şeklidir. (Kurnaz-Çeltik, 2010: 374)

Divan'da 10 adet terkîb-bent bulunmaktadır. Bu 10 terkîb-bent toplam 93 bentten oluşmaktadır. En uzun terkîb-bent 24, en kısa terkîb-bent ise 5 benttir. Şair, “Terkîb-i Bend-i Mu'aşşer” başlığı ile 10 bentten oluşan terkîb-bent yazdığını ifade etmiştir.

Divan'daki terkîb-bentlerin şiir numarası, bent sayısı ve bentlerin mısra sayısı sırasıyla şu şekildedir:

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Mısra Sayısı
---------------	-------------	--------------

1	5	10
2	5	10
3	5	10
4	10	18
5	10	18
6	10	18
7	6	12
8	6	18
9	12	18
10	24	18

A. 1.3. TERCÎ-BENT

Kendi içinde bütün mısraları kafiyeli veya başta gazel olmak üzere, herhangi bir nazım şeklinden oluşan en az iki bendin, bentlerden ayrı ve tek kafiyeli (ortak kafiyeli) mısralarla birbirine bağlandığı nazım şekli (Kurnaz-Çeltik, 2010: 305) ne “tercî-bent” denir.

Divan’da 1 adet tercî-bent bulunmaktadır.

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Mısra Sayısı
---------------	-------------	--------------

1	5	12
---	---	----

A. 1.4. MÜSEDDDES

İlk bendi kendi arasında, diğer bentlerin son bir veya iki mısrası ilk bent ile kafiyeli olan aynı vezindeki altışar mısralık manzumelere (Kurnaz-Çeltik, 2010: 212) “müseddes” denir.

Divan’da iki müseddes vardır. Bunlar 7’şer bentten oluşmaktadır. Müseddeslerden biri Fuzûlî’ye naziredir.

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Türü
1	7	Mütekerrir
1	7	Müzdeviç

A. 1. 5. MUHAMMES-TAHMÎS

Muhammes, ilk bendi kendi içinde, diğer bentlerin son mısra(lar)ı daima ilk bentle kafiyeli, aynı vezinde beşer mısralık, en az iki bentten oluşan tek kafiyeli nazım şeklidir; başka bir şeklin muhammese dönüştürülmesine “tahmîs” denir. (Kurnaz-Çeltik, 2010: 195)

Divan’da 9 adet muhammes bulunmaktadır. Bu muhammeslerden 1’i Es’ad Paşa’nın gazeline, 1’i Fuzûlî’nin gazeline, 1’i Sâmi’nin gazeline, 1’i İzzet Paşa’nın gazeline, 1’i de şairin kendi gazeline tahmîstir. Muhammes/tahmîslerin toplam bent sayısı 71’dir. En uzun muhammes 15, en kısa muhammes ise 5 benttir.

Şiir Numarası	Bent Sayısı	Türü
1	15	Müzdeviç
2	5	Müzdeviç
3	7	Müzdeviç
4	5	Müzdeviç
5	6	Müzdeviç
6	5	Müzdeviç
7	7	Müzdeviç
8	12	Müzdeviç
9	10	Müzdeviç

A. 1. 6. TEVÂRİH

Çeşitli olaylara tarih düşülen şiirlerin bulunduğu bu başlık altında toplam 28 şiir mevcuttur. Bu şiirlerden 6'sı tarih türünde olmayıp, 5'i hiciv türünde, 1'i medhiye türündedir. Şiirlerden 22'si kıt'a, 6'sı gazel, 1'i muhammes nazım şekillerinde yazılmıştır. 22 kıt'adan ikisi başlıklı olup, "Güfte-i' Hikemiye" ve "Vak'a-i Mahsûsa" başlıklarını taşımaktadır. Gazellerden 4'ü ise; "Mutâyebe", "Dîger", "Hezl", ve "Lâmi'î Paşa'ya bâ-Teşâdüf Nazm Olunan" başlıklarını taşımaktadır. Bu 4 şiir, hiciv türünde yazılmıştır.

A. 1. 7. GAZELLER

İlk beyti kendi içinde (matla, mukaffa, musarra, müselsel), diğer beyitleri daima ilk beyitle kafiyeli, en az iki beyitlik tek kafiyeli nazım şekli (Kurnaz-Çeltik, 2010: 48) ne "gazel" denir.

Divan'da 383 adet gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin toplam beyit sayısı 2993'tür. En uzun gazel 50, en kısa gazel 2 beyitten oluşmaktadır. Gazellerin 4'ü na'ttır. Gazellerin ikisi "Tevârîh" başlığı altındaki şiirler arasında yer almaktadır. Gazellerden 1'i "Mutâyebe", 1'i "Hezl", 1'i "Medhiye", 1'i "İ'tirâz", 1'i "Mev'ize", 1'i "Bülbül-nâme", 1'i "Mersiye Ferîde Hânım", 1'i "Mebnâ 'ale'l-Hikâye" başlıklıdır. Gazeller içinde yer alan "Taştîr-i Ğazel-i Reşîd Paşa Merhûm" başlıklı şiir bir taştîr olmayıp gazeldir. "Kıta'ât" başlığı altında yer alan 14 şiir de kıt'a olmayıp gazeldir.

Divan'da bulunan tüm Farsça şiirler gazel nazım şekli ile yazılmıştır.

Divan'daki gazellerin beyit sayılarının kullanımı göre şu şekildedir:

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
--------------	--------------

7	233
9	56
6	17
5	13
2	11

11	10
8	8
13	4
12	4
3	3
14	2
15	2
49	2
50	1

A. 1. 8. TÜRKÎ

Divan’da “Gazeliyyât” bölümünden hemen sonra yer alan bu başlık altında 1 şiir bulunmaktadır. “Türkî” isimli 10 beyitlik bu şiir, 11’li hece vezni ile yazılmıştır ve halk edebiyatı tarzındadır. Halk edebiyatı nazım şekillerinden biri ile yazılmasını beklediğimiz şiir, sıra dışı bir şekilde, kıt’a nazım şeklinin özelliklerini taşımaktadır.

A. 1. 9. MESNEVÎLER

Her biri kendi içinde kafiyeli (mukaffâ), en az iki beyitten oluşan çok kafiyeli nazım şekline (Kurnaz-Çeltik, 2010: 356) “mesnevî” denir.

Divan’da 12 adet mesnevî bulunmaktadır. Mesnevîlerin toplam beyit sayısı 377’dir. En uzun mesnevî 91, en kısa mesnevî 3 beyitten oluşmaktadır. Mesnevîlerden biri “Rü’yânâme” başlıklıdır. “Kıt’ât” başlığı altında bulunan şiirlerden ikisi kıt’a olmayıp mesnevîdir.

Şiir Numarası	Beyit Sayısı
---------------	--------------

21	25
1	46
2	91
3	31

4	60
5	29
6	12
7	26
8	26
9	23
34	3
35	5

A. 1. 10. KİT'ALAR

İlk mısraları serbest, ikinci mısraları birbiri ile kafiyeli aynı vezindeki en az iki beyitlik nazım biçimine “kıt’a” denir (Kurnaz-Çeltik 2010: 289). Divan’da 48 adet kıt’a bulunmaktadır. Kıt’aların toplam beyit sayısı 324’tür. En uzun kıt’a 39, en kısa kıt’a 2 beyittir. Divan’da kıt’aların bir kısmı “Tevârîh” başlığı altında, bir kısmı da “Kıt’ât” başlığı altında yer almaktadır. 22 kıt’a, 2 beyitten oluşmaktadır. Biz burada bu iki beyitli olanlar dışındaki kıt’aların şiir numarası ve beyit sayılarını veriyoruz:

Şiir Numarası	Beyit Sayısı
1	10
2	2
3	9
4	7
5	6
6	7
8	10
10	21
11	23
11	29
12	7
13	8
15	9
16	3
17	10

18	12
19	7
20	21
21	12
22	39
23	23
24	16

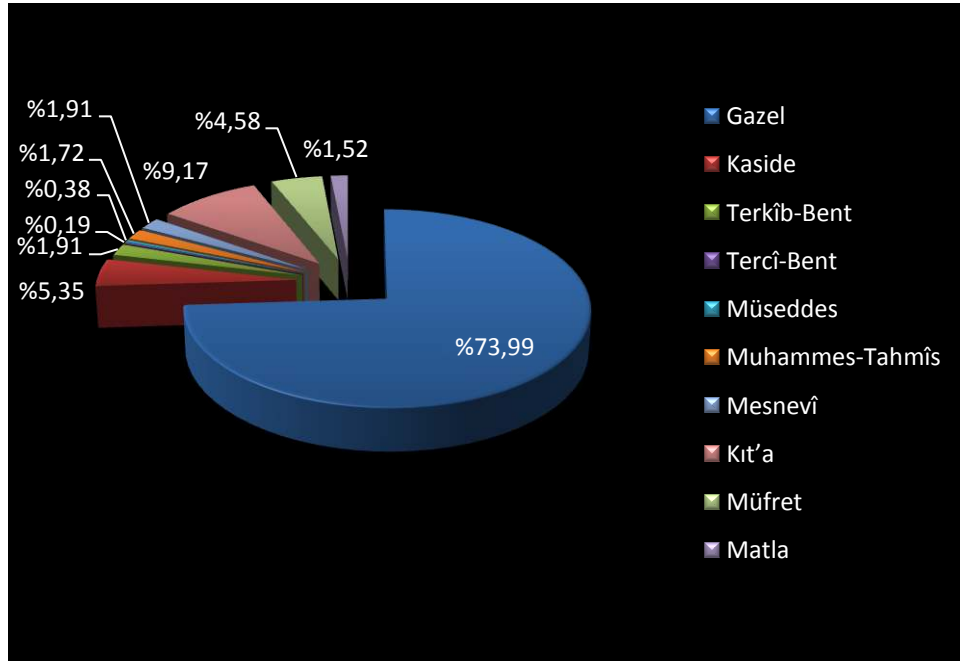
A. 1. 11. MÜFRETLER

İlk mısraları birim sonlarıyla kafiyeli olmayan beyit veya bent biçimindeki nazım birimine (Kurnaz-Çeltik, 2010: 2) “müfret” denir. Divan’da “Müfredât” başlığı altında 24 adet müfret bulunmaktadır.

A. 1. 12. MATLA’LAR

Bütün mısraları birbiriyle aynı kafiyedeki (beyit veya bent) nazım birimine (Kurnaz-Çeltik, 2010: 2) “matla” denir. Divan’da “Müfredât” başlığı altında 8 adet matla’ bulunmaktadır. Şairin müfretler arasına aldığı bu şiirler, birer müfret olmayıp matla’dır.

Divan’daki şiirlerin yüzdelik oranları şu şekildedir:

A. 2. VEZİNLER

Haluk İpekten'in tespitine göre (İpekten, 2003: 289-345), Abdî Divan'ında kullanılan vezinlerin büyük bir kısmı, Divan Edebiyatı şairlerince çoğunlukla tercih edilen vezinlerdir. Buna göre, Remel Bahri'nin *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün* kalıbı, birçok Divan şairi gibi Abdî'nin de en fazla tercih ettiği kalıptır. Bundan sonra Hezec Bahri'nin *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün* kalıbı gelir. Abdî'nin bilinen kalıplar içinde en az kullandığı kalıplar; *Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün* ile *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün* kalıplarındır. Abdî bunları bir defaya mahsus olmak üzere kullanmıştır. Şairin tercih ettiği kalıplar ve bunların kullanım sayıları aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Remel Bahri	Şiir Sayısı
-------------	-------------

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün	3
Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	189
Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	23
Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün	62
Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün	5

Hezec Bahri	Şiir Sayısı
-------------	-------------

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün	120
Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün	1
Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün	12
Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün	18

Muzârî Bahri	Şiir Sayısı
--------------	-------------

Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün	31
---	----

Müctes Bahri	Şiir Sayısı
--------------	-------------

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün	17
---	----

Recez Bahri	Şiir Sayısı
-------------	-------------

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün	3
---	---

Mütekârib Bahri	Şiir Sayısı
-----------------	-------------

Fe‘ûlün / Fe‘ûlün / Fe‘ûlün / Fe‘ûl	2
-------------------------------------	---

Münserih Bahri	Şiir Sayısı
----------------	-------------

Müfte‘ilün / Müfte‘ilün / Fâ‘ilün	1
-----------------------------------	---

Şairin, bu bilindik kalıplar dışında, özgün bir şekilde, farklı kalıplar kullandığı da görülür. Herhangi bir bahre dâhil edemediğimiz bu kalıplar ve kullanım sayıları şu şekildedir:

Fâ‘ilâtün / Müstef‘ilün / Fâ‘ilün	1
Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün	1
Mefâ‘ilün / Müstef‘ilün / Fâ‘ilün	1

A. 3. REDİF VE KÂFİYELER

Abdî Divan’ındaki kasîde ve gazellerle sınırlı tuttuğumuz redif ve kafiye incelememizde, şairin, genellikle müreddef kafiye tercih ettiği görülmüştür.

Aşağıda incelenmesi verilen redif ve kafiyelerde, şairin birden fazla kullandığı redif ve kafiyelerin kullanım miktarları parantez içinde verilmiştir. Buna göre kasîde ve gazellerde kullanılan redif ve kafiye şunlardır:

A. 3. 1. KASİDELER

Şair, kasîdelerinde genellikle müreddef kâfiye kullanmıştır. Rediflerin, 6’sının eylem, diğerlerinin isim ve eklerle oluşturulduğu görülür. Şair, kafiyelerde genellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimeler kullanmıştır:

-â (4)

-â seni

-â şems ü kamer

-âb oldu

-ân eyle

-ân olmaz

-ân verir	-âz
-ân	-em geldi
-ân'a	-er seyfü kalem
-ânı	-er-i devrân
-âr oldu	-eri
-âr	-et
-âr-ı salânat	-ûd
-â-yı dâniş	

A. 3. 2. GAZELLER

Şair, gazellerinde de genellikle müreddef kâfiye kullanmıştır. Rediflerin 118 tanesi eylem, diğerleri isim ve eklerle oluşturulmuştur. Kafiyelerin genellikle Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulduğu görülür:

-â (6)	-â nedir (2)	-âbından
-â baña	-â olsa da	-âd
-â beni	-â yeter	-âd eder
-â bilir	-â yoğ iken	-âd et (2)
-â bilirim	-â yokdur	-âd iki (2)
-â birdir	-âb (4)	-âd olma gel
-â bulmaz (2)	-âb eder	-âd olmayan
-â	-âb etdiñ	kimdir
eylemekdeyiz	-âb etsem çi	-âda bâd-ı
-â geldi	sûd	bahâr
-â i 'timâd	-âb eyledi	-âda ben
-â ile biz	vâ 'iz	kıldım
-â kalem	-âb olmuş	-âda gelmiştir
-â lâzım	-âba	-âdan ahlâ
-â mihr-i	-âba bedel	-âdan el çekdi
cihân-tâba	-âb-ı hikmet	-âdan gazağ
-â muğtarib	-âb-ı iqbâl	-âdan geç

-âc	-âl eyledi	-ân etdiler
-âdan ne	-âl eylerdi yâr	-ân eylemiş
añlarız	-âl ister	-ân gelir
-âde gelir	-âlardan lezîz	-ân gördüñ mü
-âdedir	-âlardır	-ân ol da gör
-âdesi	-âlarıñ	-ân olmaz
-âdır	-âldır gönülüm	-ân olur
-âdır dünyâ	-âle yok lüzûm	-ân şeved
-âdır hâmem	-âle zed	-ân üstüne
-âdır ihlâş	-âleye	-ân yatar
-âdır ihtiyât	-âlî gönülüm	-ân yerine
-âdır nev-rûz	-âlî artar	-âna
-âdır n'eylesin	eksilmez	-âna 'aşk
-âdır şervet	-âline	olsun
-âfımdır	-âm eder	-âna baş
-âğ	gönülüm	-âna
-âğ isterim	-âm eyler	beñzetdim
-âh (3)	-âm eylerim	-âna güvenme
-âh isteriz	-âma ben	-âna doğunma
-âh u sürh	-âmdan	-âna yer
-âhdan başka	âzâdeyim	kalmaz
-âhdır şervet	-âmdır	-ânadır
-âh-ı enbiyâdır	-âmet	-ândır
bu	-âm-ı bahâr	-ândır
-âhı var	-âmı kalmışdır	-ândır (2)
-âk	-âmız var	-ândır bu
-âk etdim	-ân	-ândır fâka
-âk seçer	-ân (5)	-âne arar
-âkdir (2)	-ân ağlar	-âneden
-âl (8)	-ân bir gelir	-ânedir dünyâ
-âl etmek	baña	-ânedir şimdi
istiyor	-ân düşdükce	-ânelerim var

-ânesidir	-âr mevc (3	-âsı var
ictimâ‘	-âr oldu halk	-âsıdır
-ânesiz	-âr olur	-âsıdır hâmem
-âneyiz	-âr utanmaz	-asına
-ânı (3)	mı	-aş olduğuñ
-ân-ı ‘aşk	-âra	var mı
-ânı bekliyor	-âra atar	-âş olsam
-ân-ı emel	-âra bile	-âşı
-ân-ı erselnâk	-âra dâ’irdir	-at
-ân-ı hîred	-âra dek	-ât
-ân-ı Hicâz	gideriz	-atdır baña
-ân-ı men	-âra düşdü	-atım şimdi
encâest	-âra gider	-âya bak
-ân-ı zemistân	-âra ser-fürû	-âya ne hâcet
-ânım	-âradır	-â'ya ne versek
-ânım ditriyor	-ârdan	-â-yı bahâr
-ânıma	gördüm	-â-yı bülbül
-ânımdır	-ârdır bu	-â-yı edeb
benim	sînemiz	-â-yı kâ'inât
-ânımıñ	-ârı	-âyı ne bilirsîñ
-ânımız	-ârı bir bilir	-â-yı nuşret
-ânıñ fevkine	dânâ	-â-yı tevfîk
-ânına had yok	-ârı incitmiş	-âyım
-ânından	-âr-ı yâr	-âyım ‘Abdiyâ
-ânız	-ârım çâresiz	(2)
-ânsîñ	-ârım var	-â-yi tu
zühdüyâ	-ârımız (3)	-az eder
-âr edelim	-ârın görürüz	-âz etmeden
-âr eder şıdk u	-ârını degmez	-âz ister
durûğ	-ârsiñ yâ leyl	istemez
-âr etdim	-ârsız	-âze gül
-âr kerd	-âs	

-dâma	-en bilir	-esi
uydurmuş	-en değil midir	-et
-deend	-en dîdem	-et baña
-dili	-en ez tû	-et edeyim
-e Allâh	-en gibi	-et etmişdir
‘aşkına	-en sâz	-et eyledim
-eb çi fâ’ide	-enc ister	-et istemez
-eb peydâ	-ende	-et istersen
-eb yine	-end-i rûzgâr	-et yâ
-ebim	-endir ihtiyâc	Ḥabîba'llâh
-efâ	-eng eyledi	-et yâ
-ehliyim(2)	gerdûn	Resûla'llâh
-el	-eng eyledim	-etdir baña
-el bir sensiñ	-eng ister	-etem
-el derler	-eng olur	-etim
-eldir besmele	-eng-i kadeh	-ev
-eldir dünyâ	-enim	-eyde görür
-em	-er (2)	-ı pest iken
-em	-er ‘abeş	-i n'eyler
-em bulamam	-er ‘âlem bu	-ib iflâs
-em getirir	ya	-îk et
-em kadar	-er bulamaz	-il
-em kadar	-er haâtâ	-îl (2)
-em münfa‘il	-er key şeved	-îl edecek
-em ne-bâşed	-er olmasın	günlerdir (2)
-em urur	-er şaymam	-il n'eylesin
-emdir baña	-er zuhûr	-im (Redif)
-em-i agyârı	-erdir	-în
-emle düzelir	-erdir baña	-în eder de
-emlenmesin	-erdir muğbile	içer
-em-râ	-eri	-în ister
-en (3)	-es	-în olmaz

-în olur	-ûnest
-îr edemez	-ûnlar
-îr eder	-ûnumuz
-îr eder elbet	-ûnuñ
-îrden bezdi	-ûr etme
-îr-i 'aşk	-ûr olmayıcak
-îr-i nigâh	-ûr olmaz
-iv	-ûş
-kâra göre	-ûş olalım
-lâ mıdır	-ûş oldu cihân
-ler gördük	nevrûzda
-mdir derûnum	-ül olmuşdur
-ne belâdır	-ülü
-nûna bend	-ürmege
etmiş	geldim
-rden	-zen bilir
-şe çeker	-zen midir
-û birdir	
-û eder	
-û gösterir	
-û vermedi	
-ûd ile	
-ûğ	
-ûl	
-ûl eder	
-ûn (3)	
-ûn etdi felek	
-ûn isterim	
-ûn olmayan	
bilmez	
-ûna aldanma	
-ûna sığışmaz	

B. DİVAN'IN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

B. 1. MAHALLÎ UNSURLAR

Divan Edebiyatı'nda, XV. yüzyılda Necâtî ile dikkat çeken, XVIII. yüzyılda Nedîm ile zirveye ulaşan “Mahallîleşme” cereyanından oldukça etkilenmiş olan Abdî, Divan'ında mahallî unsurlara yer vermiştir. Bu unsurların bulunduğu beyitler belli bir yekûn oluşturduğundan, edebî şahsiyetinde ele aldığımız bu konu için ayrıca bir başlık açmayı uygun gördük.

Divan'da dikkati çeken bu mahallî unsurların bir kısmı şöyledir:

Merd ü zen birbirine mâ'ildir
Biri mef'ûl biri fâ'ildir (Msn. 2/15)

'Avrat ersiz bulamaz zevk u huzûr
Er dahi 'avrata olmuş mecbûr (Msn. 2/17)

Sevmese birbirini merd ile zen
Olamaz idi bu dünyâ mesken (Msn. 2/32)

Şoba başına toplanalım ey gül-i ra'nâ
Sıcak odadır şimdi gülistân-ı zemistân (K. 17/8)

Manav bakkal börekci gibi etrâk-i belâhetnâk
Nefer kayd olunur bu defter-i cünd-i perîşâna (K. 10/33)

Yârâna 'atâ düşmene püsküllü belâdır
Cür'etleri nisbetde itâ'atleri peydâ (Trk. 10/20)

Der-hâl-i cezâ dîde-i nefy oldular oh oh
Bir emriñ 'aleyhinde olan birtakım ahmak (Trk. 10/22)

Hânelerde kalmadı yorgan yatağ eski bakır
Var ise bir nesne kalmış o da bir misvâkdir (G. 126/5)

Beş beterdir birbirinden etme ümmîd-i vefâ
Mâl u cân u havîş ü evlâd u 'ayâle yok lüzûm (G. 252/8)

Kar topu çiçek bânâsine döndü bu 'âlem
Ak sâde olur sebze-i bostân-ı zemistân (K. 17/9)

Hâce efendi medreseye geç olur revân
Hâcî pilavı da‘vetine şad şitâb eder (G. 132/7)

Pek başılma sevdiğim başdırma ederler seni
Bezm-i meyde parmağın gülbağıya büryâna bas (G. 186/2)

Yatıp arkası üzre zevke bakmak zen gibi dâ‘im
Hayırlıdır sefâletle ricâl-i devlet olmakdan (Mfr. 4)

Siyâsetsiz cihân dâru'l-hazendir
Siyâsetle cihân ma‘mûr u şendir (Msn. 4/37)

İki şıkdan ‘ibâretidir siyâset
Biri emr ü biri nehy-i isâ‘et (Msn. 4/40)

Bulamaz ehl-i hıred kibre maħal
Ola meger ‘aql u fikrinde ħalel (Msn. 5/6)

Bir meğeldir sev seni sevmişleri
Gel seni etme senden ictinâb (G. 23/18)

Ĥaste-i fâķa dağılsa devâdır şervet
Cism-i âsâyiş-i dünyâya şifâdır şervet (G. 28/1)

Gerçi derler doğrunuñ yokdur yeri
Bağse koymaz dil bunu ifrâz eder (G. 71/5)

Bu ħâle çok mu ben de kabartsam kulağımı
Eden ħarîş-i gûrbeleri şavt-ı fâredir (G. 79/4)

Ĥalmamış bu bezm-i ‘âlemde esâfilden biri
Kimi sorsan yâ emîr ü yâ efendi-zâdedir (G. 80/6)

Ĥış geldi ise kışlayacak ħânelerim var
Eyyâm-ı bahâr erse de kâşânelerim var (G. 130/1)

Kimi der olmasaydı kâşki kimi de olsaydı
Bu miñnet-ħânede bîzâr-ı evlâd olmayan kimdir (G. 135/2)

Ĥalkımız kırtulmuyor kayd-ı zarûretten ħayf
Mülkümüzde var iken dünyâ kadar ħâmûnlar (G. 139/5)

Bir hediye ile tutuldu lisân-ı zâhid
Şavlet-i kelbi kırar kim aña nân-pâre atar (G. 142/6)

Bozdu ahlâķı bütün söyle nedir fâ‘idesi
Neşr-i ħürriyet eden mes‘ele-i ħânûnuñ (G. 209/3)

B. 2. YENİLEŞMENİN YANSIMALARI

19. yüzyılda, Avrupaileşmenin yansımaları, toplumsal hayatta olduğu gibi edebiyatta da kendisini göstermeye başlamıştır. Fransızca’dan geçen “aile” anlamındaki “familya”, Abdî’nin divan’ında birkaç kez tercih ettiği bir kelimedir:

Familyaca olupdur hândân-ı dâniş ü ‘irfân
Degil midir müsellemler cümleñiñ ‘înde bu da‘vâ (K. 7/16)

Teknolojinin ilerlemesiyle gelişen iletişim araçlarından olan “telgraf”, 19. yüzyılda hayata, dolayısıyla dile geçmiş kelimelerden biridir. Abdî, Divan’ında birkaç defa yer verdiği bu kelimeyi vezin gereği “telegraf” şeklinde kullanmıştır:

Çekildi şâ‘îkadan anlara **telegrâflar**
Vürûd eyledi iki sefir-i müste’men (G. 286/20)

Bütün ehl-i ‘aqlı eyledi dem-beste-i hayret
Telegrâfı ne üslûb üzre etmişler ‘aceb peydâ (G. 5/4)

Kanun, kongre gibi siyasî kavramların; ekol, feylesof gibi eğitim hayatına dair kelimelerin; mağaza, tiyatro, avukat, silahşör gibi sosyal hayata dönük yeni ifadelerin bu yüzyılda Osmanlı Türkçesinde görülmeye başladığını Abdî’nin Divan’ında anlamaktayız. Ayrıca; “kânûn, sınıf-ı kibâr” gibi Arapça olup da bu asırda hayata geçmiş kelimelere de rastlamaktayız:

Kumanda eyleyemez nâ-Hudâ-yı tâli‘-i dîn
Sefîne-i emelim hep döner kenâra gider (G. 121/5)

İşte Berlin’iñ karâr-ı **kongresin** görmüşüz
Kankı şaşkın dil-firib olur bu kıl u kâlîna (G. 326/5)

Berlin’de edip memleket devleti takşîm
Bu **kongreniñ** etdiği şûrâyâ ne versek (G. 204/7)

Bu mihr-i saltanat-ı şad-**ekole** varmış olmuşken
Muhammed Hân evvel himmet ile çıkdı meydâna (K. 10/16)

Tahtı **dükkân u mağâza** fevki bâm üstünde bâm
Nice hâne olunur inşâ be-gâyet üstüvâr (Trk. 9/6)

Hekîm-i **feylesof**-ı ‘aqla sor da bir cevâb iste
Ne der bak saña ey h’âbîde-dil-âvâze-i ğaflet (G. 39/5)

Hemîşe şöbet-i ehl-i recâ-yı manşıb u câh
Hediye vü evi **şinf-ı kibâra** dâ’irdir (G. 128/5)

Etdiler tehzîb-i ahlâka medâr
Lu‘b-ı **tiyatroyu** ebnâ-yı kurûn (G. 279/10)

Silahşörân-ı ‘aşrın her biri da‘vâda bir Rüstem
Gelince rûz-ı heycâ biñde bir ‘Abdî cesûr olmaz (G. 152/7)

‘Arz-ı hâl-i **avukât** hevese bakmak için
Kurulur maşbağa-i haybet-i dîvân-ı emel (K. 19/4)

Milel-i mûnise **kânûnu** bizi zabt edemez
Olamaz fâ’idesi hasteye her her dârûnuñ (G. 209/6)

Osmanlı Devleti’nin 19.yüzyılda yüzünü Batı’ya çevirdiğini en bariz şekilde ifade eden kelimelerden birisi “Fireng” kelimesidir. Fireng kelimesi ile Osmanlı’nın özellikle, Batı’nın medeniyet beşiği olarak bilinen Fransız kültüründen oldukça etkilendiğini anlamaktayız. Abdî bu kelimeye de Divan’ında birkaç defa yer vermiştir:

Erilmez bir yere erdirdiler tedbîr-i dünyâyı
Emel sâ mân u servet ise taklîd-i **Fireng** ister (G. 101/3)

B. 3. TARİHÎ VE SİYASÎ OLAYLAR

Tabiatı gereği tarihî geçmişine, yaşadığı topluma, siyasî meselelere yabancı kalamayan Abdî, bu konularla ilgili şiirler söylemiştir. Zaman zaman tarihî konulara değinmiş, zaman zaman gündemdeki siyasî konuları şiirlerinde işlemiştir.

Abdî; Ankara Savaşı, Plevne Savaşı gibi devrinden önceki siyasî olaylara; Uzun Hasan, Osman Paşa, Timur, Cengiz Han gibi siyasî şahsiyetlere dair şiirler söylemiştir.

O Muhammed ‘Ali Paşa ki kumândân-ı Tuna
Yapdı mi‘mâr-ı şecâ’atle serâ-yı nuşret (K. 25/44)

Olurdu pâyidâr-ı şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a (K. 10/15)

Hamâkatle olup Uzun Hasan gerden-keş-i tâ'at
Oturmuşdu egerçi ol vakit evreng-i Îrân'a (K. 10/19)

İşte ez-cümle gediklerle Plevne cengi
Düşmeni etdi giriftâr-ı cefâ-yı nuşret (K. 25/31)

Server-i ehl-i ğazâ şıfat-ı 'Osmân Paşa
Oldu Plevne'de ser-pûş-ı güşâ-yı nuşret (K. 25/36)

Sevķ eder 'askeri Bâyezîd bahâra bakmaz
Birdir 'indinde anıñ şayf u şitâ-yı nuşret (K. 25/39)

Abdî, döneminde yaşanan Rus-Osmanlı geriliminden, Rusların Kırım'a el koymasından, Bosna ve Hersek'te yaşanan problemlerden, Berlin Kongresi, İslamiyet'e yönelik yapılan saldırılar gibi birçok olaydan bahsetmiş, bunlarla ilgili durduğu noktayı ifade etmiştir:

Ėaşb etdi bu üslûb ile ülkâ-yı Kırım'ı
'Osmânlılarıñ Rus-ı denî oldu 'azîmi (Trk. 10/1)

Rus'uhn bize bir etmedigi kaldı mı âyâ
Etdikleriniñ ehveni efsâd-ı re'âyâ
Hânânına hep cizye-i şer'iyeye verirken
Ėaşb etdi Kırım ülkesini şöyle ki hayfâ
Şâhîn Girây Hân iken kıt'ada ânı
İĞfâle muvaffakla dedi ey şeh-i dâna
Cengîz-i cihân-gîre sen evlâd olasıñ da
Lâyık mıdır olmaķlıĖıñ 'Osmânlıya lâla
Fesh eyler isek bî'atıñı anlara ben de
Taşdıķ ederim etdiririm saltanatıñ tâ
Aldatdı yazık düşmeniñ iğfâline Tatar
Ser-keşlige bed' etdigini eyledi îma
Bir olmayacak vakte tesâdüf ile Mosķov
Etdirdi bu teklîfinde devlete icrâ
Zann etdi hükümdâr-ı şahîh oldum o Tatar
Dîvâneye bak oldu nasıl 'âleme rüsvâ
İslâh edeyim diye âhâlî-i Kırım'ı
Sevķ eylediği 'askeri Rus eyledi ibķa (Trk. 10/2)

Hersek'de zuhûr etdi sebep yoğ iken 'işyân
Etrâfa edip neşr-i şerer âteş-i tuğyân

İslâm'a hücûm etmege başladı re'âyâ
 Selb oldu o yerlerde bütün râhat-ı insân
 Bu fitne o dem Bosna'ya da 'aks ile der-hâl
 Yek-hamlede her cânibe oldu zarar-efşân
 Bu bâd-ı mühâlif ki zühûr eyledi birden
 Devlet nereden esdigini eyledi iz'ân
 Sevğ etdi hemen ehl-i fesâd üstüne 'asker
 Gavgayı karışdırdı ra'iyyetle Müselmân
 Bir nice Karadağlı vü Dalmaçyalı Şırlı
 Görüldü 'aşân içre merâm oldu nümâyân
 Ta'kîb-i 'aşân etmek için ehl-i hükûmet
 Pey-der-pey edip her tarafa 'askeri pûyân
 Oldukça 'alev-pâş-ı hurûş âteş-i fitne
 Teskîne devâm eyler idi harble şüce'ân
 Ol deñli olur idi veğâ hûn-ı 'adûdan
 Gûyâ cereyân eyler idi seyl-i firâvân (Trk. 10/9)

Ser-fîrâz-ı 'âlem iken altı yüz yıldan beri
 Gitdi istiklâl-i devlet kaldı mâ-dûnû'l-'Acem (G. 262/8)

İşte Berlin'in karar-ı kongiresin görmüşüz
 Kankı şaşkın dil-firîb olur bu kıl u kâlîna (G. 326/3)

B. 4. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN KİŞİLER

Divan'da Osmanlı padişahlarından, sanatçılara kadar birçok isim yer almaktadır. Bu isimleri kendi içinde tasnif ettiğimizde şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

B. 4. 1. SİYÂSÎ ŞAHSİYETLER

B. 4. 1. 1. OSMANLI PADİŞAHLARI

Abdi, Kasîde-i Osmâniye adlı kasîdesinde, kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'ndeki bazı padişah ve kumandanları övmüştür. Buradaki ilk beş padişahın ismi Divan'da bu vesile ile geçmektedir:

B. 4. 1. 1. 1. Osman Bey (1258-1326): Söğüt'te doğduğu sanılmaktadır. Bursa Yenişehir'de öldü. Kayı boyu başkanı Ertuğrul Gazi'nin küçük oğludur. Eskişehir'in İtburnu Köyü'nde oturan Şeyh Edebâlî'nin kızı Bâlâ (ya da Rabia)

Hatun'a tutuldu. Edebâlî, göçebe geleneklerine bağlı, İslam kurallarına yeterince ısınmamış Kayılar'la akraba olmaya güç karar verdi.

Osman Bey, babasının yaşlılık döneminde Kayılar'ın yönetimi sorumluluğunu yüklendi. Ertuğrul Bey 1281'de ölünce, boy ileri gelenleri tarafından uç beyi ve boy başkanı seçildi. Bir süre babasının barışçı tutumunu izledi (Türkiye Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.8: 4322).

Ne rengi kesb ederdi kişver-i Rum'uhn 'aceb hâli
Eger 'Osmân Gâzî gitse idi mülk-i mâhâne (K. 10/49)

B. 4. 1. 1. 2. Orhan Bey (1281-1361): Söğüt'te doğdu, Bursa'da öldü. I.Osman'ın küçük oğludur. Annesi Mâl (Malhûn) Hatun, Ömer Bey adlı bir Türkmen'in kızıydı. Kayı törelerine göre yetiştirildi. 1298'de Yarhisar Tekfurunun kızı Holophira (Nilüfer) ile evlendi.

Orhan Bey, Osmanlı Devleti'nin temel kurumlarının kurucusudur. Orhan Bey, oğlu Murat'ı Rumeli beylerbeyliğine atayarak son yıllarını Bursa'da sessizlik içinde geçirdi. Ölümünden sonra, Gümüşlü Kümbet'e Osman Bey'in yanına gömüldü (Türkiye Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983. C.8: 4306).

Ne himmetdir ki geçdi Rumeli'ne şal ile evvel
Deñizler âferîn etdi Süleymân İbn-i Orhan'a (K. 10/8)

B. 4. 1. 1. 3. Bayezid (1354-1403): "Yıldırım" lakabıyla tanınan Osmanlı padişahıdır. 1354'te doğdu. 1. Murad'ın büyük oğlu olup annesi Gülçiçek Hatun'dur. 1381 yılı dolaylarında Germiyanoglu Süleyman Çelebi'nin kızı Sultan Hatun ile evlendi ve hanımının çeyizi olarak Osmanlılara bırakılan topraklara sancak beyi tayin edildi. 1401'de Timur ile Ankara yakınında Çubuk ovasında karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Bayezid yenildi ve esir düştü, bir süre sonra da esaret altında Akşehir'de vefat etti (TDV., C. 5).

Olurdu pâydâr-ı şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a (K. 10/15)

B. 4. 1. 1. 5. Yavuz Sultan Selim (1466-1520): Amasya’da doğdu, 1520’de Çorlu yakınlarındaki Suüstü köyünde öldü. Babası II. Bayezid, annesi Dulkadirli Bozkurt Bey’in kızı Ayşe Hatun’dur. 1520’de rahatsızlanan Selim, şeker hastalığına bağlı bir çıbanın vücuduna yayılması sonucu öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C. 10: 4970).

Çekip âgûş-ı vaşla ümm-i dünyâyı o dem oldu
Yavuz Sultân Selîm gerdûna bir dâmâd-ı ferzâne (K. 10/22)

B. 4. 1. 1. 4. Kanuni Sultan Süleyman (1495-1576): I. Selim’in (Yavuz) oğludur. 1495’te doğup, 30 Eylül 1520’de tahta çıktı. 8 Eylül 1566’da Sigetvar’da vefat etti. Ömrü 74 sene, halifeliği 47 sene sürmüştür (Mehmed Süreyya, 1996: 55).

Hele şîrâze-bend-i cild-i kânûn-ı ‘adâletdir
Musahhar oldu ‘âlem hikmet-i Sultân Süleymân’a (K.10/ 25)

B. 4. 1. 1. 7. Abdü'l-Hamîd Han (1842-1918): Babası Abdülmecid, annesi Tîrimüjgân Kadın Efendi'dir. 21 Eylül 1842 tarihinde dünyaya geldi. On bir yaşında annesini kaybettiği için, babasının emriyle, hiç çocuğu olmayan Piristû Kadın Efendi kendisine analık etti. Özel hocalar tayin edilerek eğitildi. Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe. Ali Mahvî Efendi'den Farsça. Ferid ve Şerif efendilerden Arapça ve diğer ilimleri, Vak'a-nüvis Lutfi Efendi'den Osmanlı tarihi, Edhem ve Kemal paşalarla Gardet adındaki bir Fransız'dan Fransızca, Guatelli ve Lombardi adındaki iki İtalyan'dan mûsiki tahsil etti. Anayasaya dayalı meşrutî bir idare kurmak isteyen ve bu yüzden Abdülaziz ile V. Murad'ı tahttan indiren Midhat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşılan II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü tahta çıktı. 10 Şubat 1918 Pazar günü hayata gözlerini yuman Abdülhamid'in cenazesi Topkapı Sarayı'na nakledilerek teçhiz ve tekfini orada yapıldı. (TDV., C.1).

Şair, 37. kıt’ada Abdü'l-Hamid Han’ı övgü ile anmıştır:

Hudâvend-i cihân ‘Abdü'l-Hamîd Hân
Sîtibdâdı giderdi devletinden (Kt. 38)

B. 4. 1. 1. 6. Abdü'l-Azîz Hân (1830-1876): II. Mahmud'un oğlu ve Abdülmecid'in kardeşi olup annesi Pertevniyal Valide Sultan'dır. 7/8 Şubat 1830 gecesi doğdu. Kardeşi Abdülmecid'in saltanatı süresince oldukça serbest bir hayat yaşadı ve itinalı bir eğitim gördü. 1876'da öldü. (TDV., C.1)

Şair, Abdü'l-Azîz'i Hân'ı 13 ve 14. kasidelerinde övgüyle anmıştır:

Vücûd-ı devletin hıfz ede Hâk 'Abdü'l-'Azîz Hân'a
Füzûn-ender-füzûn olsun dem-â-dem şevket ü şânı (K. 12/11)

Ez-cümle şimdi Hâzret-i 'Abdü'l-'Azîz Hân
Otuz ikinci şâh olarak dehre şân verir (K. 13/7)

B. 4. 1. 1. 8. Abdü'l-Mecîd Han (1823-1861): Babası II. Mahmud, annesi Bezmiâlem Valide Sultan'dır. 1823'te İstanbul'da doğdu. 1839'da babasının ölümü üzerine, on yedi yaşında iken tahta geçti. Tüberküloz hastalığına yakalanarak 1861'de henüz 39 yaşında iken İhlamur Köşkü'nde vefat etti. (TDV., C.1)

Şair, Abdü'l-Mecîd Han'ı kıt'a ve kasîdelerinde övmüş ve ona dua etmiştir:

Kuṭb-ı zamân 'Abdü'l-Mecîd kıldı anı şimdi mürîd
Oldu ḥaḳîkatde sedîd bu ḳavlimi şanma mecâz (Tvr. 8/6)

Müşîrâ Hâk özüñ bağışlaya 'Abdü'l-Mecîd Hân'a
Seniñ ḳadriñ bilir anıñ gibi şâh-ı cihân olmaz (K. 8/25)

Şeh-i kişver-güşâ-yı sıfat-ı 'Abdü'l-Mecîd Hân'ıñ
Hudâ günden güne iḳbâl ü iclâlin füzûn etsin (Kt. 17)

B. 4. 1. 1. 9. Şeh Mahmud (1808-1839): 20 Temmuz 1785 doğdu. I. Abdülhamid'in oğludur. Annesi Nakşidil Sultan'ın Fransız asıllı olduğu idTDV'sı doğru değildir. Adlî mahlası doğumuyla birlikte verilmiştir. Ayrıca "büyük" sıfatıyla da anılır. Amcası III. Selim'in tahttan indirilmesi ağabeyi IV. Mustafa'nın cülusu ve bunun da Alemdar Mustafa Paşa tarafından halli üzerine 28 Temmuz 1808'de padişah oldu. III. Selim'in katli sırasında ölümden dönmüş olarak darbeler ve karşı darbelerle başlayan saltanatı aynı yoğunlukta devam etti.

26 Haziran'da yanında bulunan oğlu Abdülmecid ve o sırada otuz dört yaşında olan eşi Bezmiâlem Sultan, damadı Halil Paşa ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye reisi Hüsrev Paşa ile vedalaştıktan ve oğluna devlet işleri ve reformların takibiyle ilgili vasiyette bulunduktan sonra ağırlaşmış ve 28 Haziran'da vefat etmiştir. (TDV., C.27)

Şair, II. Mahmud'u, kendi şairlik kudretini överken bir vesile ile kullanmıştır:

Ben ol Şeh-nâme-h'ân-ı şehriyâr-ı 'âlimim baña
Senâ-h'ânîde pâ-dâş olamaz meddâh-ı Şeh Maḥmûd (G. 11/4)

A. 4. 1. 2. SADRAZAMLAR

B. 4. 1. 2. 1. Ali Emin Efendi: Kaleminden yetişip 40 sene memuriyetlerde bulundu. İzmir'de emlak memuru iken 19 Ocak 1894'te vefat etti. (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 279)

Şair, Ali Emîn Efendi'ye bir kasîde yazmıştır:

Hem-nâm-ı faḥr-ı 'âlem-i 'Âlî Emîn kim
Dâ'im meḥâmm-ı salṭanata ḳadr ü şân verir (K. 13/21)

B. 4. 1. 2. 2. Ali Gâlib Paşa: Süleyman Paşa'nın oğludur. Topçu mektebi'nde okuyarak zabıt çıkmıştı. Yükselerek hassa topçu livası olup bir hayli sene bulundu. 5 Nisan 1890'da vefat etti. (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 280)

Hıredmendân-ı 'aşrî vezn edip mîzân-ı 'aḳlımla
Bu meşcere görüldü cümleye Gâlib 'Alî Paşa (K. 7/13)

B. 4. 1. 2. 3. Avni Paşa: Enderun'dan yetişip kuruluşunda Nizamiye Ordusu'na girip ilk defa askerî elbiseyi bu zat giymiştir. Bu sebepten biraz Bursa'da ikamet etmesi emrolunup ahali bu elbiseye alışmaya başlayınca 1827/28'de mükâfaten miralay oldu. Sonra tuğgeneral oldu. Ordularda bulunup Temmuz 1861'de vefat etti (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 7).

Ya'ni verdi 'Avni Paşa'ya bu iki mesnedi
Oldu şulḥ u âştîden behre der-i seyf ü ḳalem (K. 24/19)

B. 4. 1. 2. 4. Derviş İbrahim Paşa: Lofça'nın ileri gelenlerinden Genç İbrahim Ağa'nın oğludur. Askere girerek 1836/37'de binbaşı, sonra kaymakam, miralay olmuş ve sonra bir hayli zaman Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa'ya yaverlikte bulunmuştur. Ordulardan erkân reisi olarak Karadağ harbine memur olmuş ve 1862'de mareşallik verilmiştir. 1879'da Rumeli ciheti umum kumandanı olmuş ve 1881'de İstanbul'a dönüşünde bu unvanla 1882'de Mısır komiseri tayin edilmiştir. Döndükten sonra İstanbul'da istirahatata çekildi ve 1892'de vefat etti (Mehmet Süreyya, 1996, C.2: 79).

Abdî, Derviş İbrahim Paşa'ya bir kasîde yazmış ve kendisinden istekte bulunmuştur:

Dedim dâ'im dedigim başka yok Dervîş Paşa'dan
Dediler işte odur müjde devlet bahtiyâr oldu (K. 26/10)

B. 4. 1. 2. 5. Hayri Efendi: Edirnelidir. Kâtiplikten yetişip Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa'ya divan kâtibi, 1853/54'te Silistre defterdarı olup sonra vefat etti. Şair olup "Divan-ı Şevket Şerhi" onundur (Mehmet Süreyya, 1996, C.3: 329).

Şair, Hayri Efendi'yi kendisi için kaleme aldığı bir kasîdesinde anmıştır:

Cenâb-ı Hayri Efendi muhâsib-i ordu
Degil mehâsin-i ahlâkı kâbil-i ihşâ (K. 5/12)

B. 4. 1. 2. 6. Hûrşîd Paşa (ö. 1822): Rumeli Valisi Selim Sırrı Paşa'nın azatlı kölesidir. Önce Reîsülküttâb Râsih Efendi'ye, daha sonra Kaptanıderyâ Küçük Hüseyin Paşa'ya intisap etmiştir, III. Selim tahta çıktıktan sonra (1789) mabeyincilik, tebdilcilik ve başçuhadarlık görevlerinde bulunan efendisi Hüseyin Paşa kaptan-ı deryalığa tayin edilince (1792) muhtemelen onun yerine başçuhadar oldu. Bir müddet İran seferlerine katılan Hurşid Ahmed Paşa Selanik, Bosna valiliklerinde ve Niş muhafızlığında bulunduktan sonra Mora ve Rumeli valiliklerine getirildi. 1822 tarihinde vefat etti. Öldüğünde altmış yetmiş yaşlarında olduğu tahmin edilen Hurşit Ahmet Paşa'nın cesur, cömert, dürüst, fakat biraz safdil olduğu belirtilir. Bu saflığından dolayı kötü niyetli yakınlarının sözlerine inandığı ve bu yüzden yanlış işler yaptığı da rivayet edilir (TDV., C.18).

Şair, Hurşid Paşa'yı, Bosna valisi iken yaptırdığı bir esere tarih düşmek için anmıştır:

Menba‘-ı cûd u kerem-şifat-ı Hûrşîd Paşa
Hak bağışlaya anı pâdişeh-i devrâna

Bosna vâlîsi iken yaptı bu vâlâ tâkî
Nâm-ı nâmî-i şehin-şâh-ı ‘azîmü’ş-şâna (Tvr. 6/1;2)

B. 4. 1. 2. 7. Kâmil Yûsuf Paşa (1808-1876): Arapgir’de doğdu. Babası Gökbeysi hanedanından İsmail Beyzade Mehmet Bey’dir. Küçük yaşta babasını kaybedince amcası Gümrükçü Osman Paşa tarafından büyütüldü. Amcası Kayseri ve Bozok sancakları mutasarrıfı iken Müderriszâde Mehmet Âlim Efendi’den özel ders aldı. Amcası ile birlikte İstanbul’a gittikten sonra onun mühürdarlığını yaptı. Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi’nde memuriyete başlayan Kâmil Bey (1829) gördüğü bir rüya üzerine Mısır’a gitti (1831), Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa kendisini Hazîne-i Mısır kitabetine tayin etti. Yedi-sekiz ay sonra Dîvân-ı Vilâyet ikinci muavinliğine getirildi. Mehmet Ali Paşa’nın kızı Zeynep Hanım’la evlendirildi. Sultan Abdülmecit tarafından kabul edilen Kâmil Paşa’ya “mîr-i mîrânlık” unvanı verildi (31 Temmuz 1845). 1876’da vefat etti ve Üsküdar’da yaptırdığı hastanenin bahçesindeki türbesine defnedildi.

Kâmil Paşa kültürlü ve seçkin bir devlet adamı idi. Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu. François de la Monthe Fenelon’un “Les adventures de Telemaque” adlı eserini Türkçeye çevirerek “Tercüme-i Telemak” adıyla 1862’de yayımlamıştır. Kâmil Paşa’nın çeşitli makamlara yazdığı inşâ örnekleri İbnülemin Mahmud Kemal tarafından Eser-i Kâmil Paşa adıyla toplanarak yayımlanmıştır (TDV., C.24).

Şair, Yusuf Paşa’yı kasîdelerinde anmıştır:

İşte ez-cümle biri şifat-ı Kâmil Paşa
Ki odur cür‘a-keş-i sâgar-ı lâ-yı dâniş (K. 9/13)

Mısır’a etmişdi sefer şifat-ı Kâmil Paşa
‘Avdet-i devletine müjde vü peygâml geldi (K. 20/7)

B. 4. 1. 2. 8. Lâmi’î Paşa: Gazianteplidir. Ekâbir dairelerinde hizmetle kaymakamlık ve mutasarrıflık gibi görevlerde bulunmuş ve beylerbeyi olmuştur.

Emekli edildikten sonra iki defa dünya seyahatine çıkıp Hindistan, Çin, Avrupa, Asya ve Afrika'yı görmüş ve yalnızlık içinde Beyoğlu'nda bir otelde iken 1 Kasım 1896'da vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, C.3: 219).

Hakkında bundan öte bilgiye ulaşamadığımız Lâmi'î Paşa ile Abdî'nin nerede, ne tür bir iletişim içinde olduğunu bilgisine sahip değiliz. Ancak, şair, Lâmi'î Paşa'ya duyduğu öfkesini çok net bir biçimde ifade etmiştir. Hatta ona özel olarak “Lâmi'î Paşa'ya bâ-Teşâdüf Nazm Olunan” başlığını da kullanmıştır. Hicvinde, “Lâmi'î ismi sana isim olduğundan beri tozludur” ifadesi dikkat çekicidir:

Meh gibi şa‘şa‘a-engîz idi beyne'l-elfaz
Lâmi'î lafzı saña nâm olalı mugberdir (Tvr. 28/2)

B. 4. 1. 2. 9. Mehmed Emîn Ali Paşa (1815-1871): Osmanlı sadrazamıdır. İstanbul'da doğdu. 1871'de İstanbul'da öldü. Mısır çarşısı aktarlarından Ali Rıza Efendi'nin oğludur. Hayatını kazanmak zorunda olduğundan düzenli bir eğitim görmedi, kendi kendini yetiştirmeye çalıştı. 1830'da Divan-ı Hümayun kalemine girerek devlet hizmetine başladı. 1833'te Divan-ı Hümayun Tercüme Kalemi'ne geçti. 1840'ta hariciye müsteşar vekili oldu. 1841'de Londra elçiliğine atandı. 1846'da Reşid Paşa'nın sadrazam olması üzerine otuz bir yaşında hariciye nazırlığına getirildi. Kendisine bu rütbede iken paşalık ve müşirlik rütbeleri de verildi. 7 Eylül 1871'de öldü ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedildi (TDV. ,C.2).

Şair, Mehmed Emin Ali Paşa'yı kendisi için yazdığı bir kasidesinde anmıştır:

Hem-nâm-ı fahr-ı ‘âlem-i ‘Âlî Emîn kim
Dâ'im mehâmm-ı salâtanata kıadr ü şân verir (K. 13/21)

B. 4. 1. 2. 10. Mustafa Mazhar Paşa: Sirozlu Yusuf Paşa'nın oğludur. Askerliğe girip 1837'de tuğgeneral ve sonra Sinop muhafızı oldu. 1838'de Hâfız Paşa ile Nizip muharebesinde bulunarak korgeneral olmuş ve sonra ordularda çalışıp Eylül 1845'te meclise âzâ olmuştur. Temmuz 1846'da vezirlikle Halep valisi olup Ağustos 1848'de azledildi. Haziran 1850'de Musul ve Nisan-Mayıs

1852’de Erzurum valisi oldu. 1852’de azlinin ardından vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya: 1996, C. 4: 253)

Şair, Mustafa Mazhar Paşa’yı, ünlü bir zatın kabrini yaptırması sebebi ile tarih düşmek için anmıştır:

Bende-i nâçizi vâde-i haleb
Muştafâ Mazhar Paşa-yı kâm-yâb (Tvr. 1/4)

B. 4. 1. 2. 11. Osman Paşa (1832-1900): Osmanlı Nuri Paşa Tokat’ta doğdu, 1900’de öldü. Yağcıoğulları adlı yoksul bir ailedendir. İlköğrenimini Tokat’ta yaptıktan sonra ailesiyle birlikte gittiği İstanbul’da öğrenimini sürdürerek Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi’ni, Kuleli Askeri İdadisi’ni 1853’te Mülazım’ı sani (asteğmen) olarak Harbiye Mektebi’ni bitirdi. Erkân-ı Harbiye (Kurmey) bölümüne başladı. 1853’te başlayan Osmanlı-Rus savaşı genişleyerek 1855’te Kırım Savaşı’na dönüşünce Tuna cephesine gönderildi. 1875’te Bosna-Hersek ayaklanmasının başlaması üzerine Niş Fırkası komutanlığına getirildi. 1877’de Bulgaristan ve Balkan geçitlerine giden yolların kavşak noktası durumundaki Plevne’ye girdi. Osman Paşa’ya “Gazi” sanı verildi. 1897’deki Osmanlı-Yunan Savaşı’nda ordu müfettişliğine getirilen Osman Paşa son yıllarını sarayda geçirdi. (Türk ve Dünya Ünlilüeri Ansiklopedisi, 1983, C.8: 4326).

Şair, Osman Paşa’yı, Kasîde-i Osmaniye adlı kasîdesinde Plevne Savaşı sırasındaki kahramanlığı sebebi ile anmıştır:

Server-i ehl-i gâzâ şıfat-ı ‘Osmân Paşa
Oldu Plevne’de ser-pûş-ı güşâ-yı nuşret (K. 39/36)

B. 4. 1. 2. 12. Ömer Paşa (1806-1871): Ömer Lütfi Paşa Hırvatistan’ın Plaški kasabasında doğdu. 1871’de öldü. Macar asıllıydı. Asıl adı Mihaylo Latos olup Avusturya’da Harp Okulu öğrencisiyken 1828’de Osmanlı Devleti’ne sığınarak Müslüman oldu ve binbaşı rütbesiyle Bâb-ı Seraskerî mütercimliğine atandı. Veliaht Abdülmecid’e bir süre öğretmenlik yaptı. Yeni savaş tekniklerini iyi bilmesi nedeniyle hızla yükselerek 1841’de mirliva (tümgeneral) oldu. 1849’da Rumeli müşiri olarak Balkan ordusu komutanlığına getirildi. 1854’te serdar-ı Ekrem (başkomutan) oldu. 1868’de ikinci kez seraskerliği kaymakamlığına,

1869'da da assa müşirliğine getirildi. Bu görevde iken öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.8: 4353).

Şair, Ömer Paşa'yı kendisi için kaleme aldığı bir kasîdesinde anmıştır:

Der-i şehdâne-i baħr-i şecâ'at şâhib-i şavlet
Semiyye Hâzret-i Fârûk-ı 'âdil kim 'Ömer Paşa (K. 2/34)

B. 4. 1. 2. 13. Reşid Paşa (1800-1858): Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarındandır. 1800'de İstanbul'da Davutpaşa mahallesinde doğdu. Koca ve Büyük lakaplarıyla anılır. Babası II. Bayezid evkafı rûznâmçecisi Mustafa Efendi'dir. İlk eğitimini babasından aldı. Bir süre mahalle mektebine devam etmekle birlikte düzenli bir öğrenim görmedi ve kendi kendini yetiştirdi. Küçük yaşta babasını kaybedince eniştesi Ispartalı Seyyid Ali Paşa tarafından himaye edildi; paşanın serasker olarak Mora'ya ve ardından Hüdâvendigâr ve Kocaeli mutasarrıflığına tayininde onun yanında bulundu. Eniştesinin kısa süren sadâreti sırasında (1820-1821) mühürdarlık vazifesini üstlenip devlet memuriyetine girdi. 1837'de Hariciye nâzın oldu. 1857'de altıncı defa sadrazamlığa getirildi. Bir kalp krizi neticesinde 1858'de vefat etti. Türbesi Beyazıt Camii Külliyesi yanındadır (Mehmet Süreyya, 1996: C. 5: 12).

Şair, Reşid Paşa'yı kendisi için kaleme aldığı bir kasîdesinde anmıştır:

Şâhid isterseñ Reşîd Paşa'ya rüşd işbât için
Gönderir cümle nücûmu ibtidâ şems ü kamer (K. 1/13)

B. 4. 1. 2. 14. Sa'îd Paşa (1838-1914): Osmanlı sadrazamıdır. II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinde dokuz kez sadrazamlık yapmıştır. Mehmed Said Paşa Erzurum'da doğdu, 1914'te öldü. Tahran maslahatgüzarı Ali Namık Efendi'nin oğludur. Erzurum ve İstanbul'da medrese eğitimi gördü. 1853'te Erzurum tahrirat kâtibi oldu. 1858'de Anadolu Ordusu fevkalade kuruluyla İstanbul'a gelerek Meslis-i Vâlâ kâtipliğine, 1861'de Rumeli müfettişlik kurulu başkâtibi, 1866'da Selanik vilayeti mektupçusu, 1867'de Matbaa-i Âmire müdürü, ek olarak Takvim-i Vakayi gazetesi müdürü, 1868'de Şura-yı Devlet daire muavini, bu kuruluştaki adliye, dâhiliye ve yargı daireleri baş muavini, 1871'de Divan-ı Ahkam-ı Adliye muhakemat dairesi baş katibi, 1873'te Ticaret Nezareti mektupçusu, 1874'te sadaret mektupçusu, 1875'te Maarif Nezareti

mektupçusu oldu. 1913'te Şura-yı Devlet başkanlığına, aynı yıl Meclis-i Âyan başkanlığına atandı ve bu görevdeyken öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C.10: 4864).

Şair, Sa'îd Paşa'nın Mısır'da başladığı göreve tarih düşürmüştür:

Bu düşdü bu târîhe bak medhe degil midir eḥaḳ
Kıldı Sa'îd Paşa'nı Ḥaḳ ülkâ-yı Mısr'a sâye-sâz (Tvr. 8/10)

B. 4. 1. 3. DİĞER DEVLET ADAMLARI

B. 4. 1. 3. 1. Azmi Efendi: Kara gümrüğü bakanı Hasan Ağa'nın oğludur. Kaleminden yetişip 1820/21'de İstanbul mukataacısı oldu. Sonra dikimhane bakanı oldu. 1829/30'da hâcegânlığı kaldırılarak Kütahya'ya sürüldü. 1831/32'de Trablusgarp maliye memuru olup babası bu aralık vefat etmiştir. 1836/37'de Fuad Paşa ile birlikte Tâhir Paşa'nın yanından İstanbul'a gelmiştir. 1842'de ikinci defa Trablusgarp defterdarı olup 1845'te dönmüştür. Sonra Vidin ve 1849'da Bosna defterdarı olup 1850'de vefat etti (Mehmed Süreyya, 1996, C.1: 13).

Şair, bir gazelinde Azmi Efendi'yi vefatına duyduğu üzüntü sebebi ile anmıştır:

Bosna defterdârı iken ḥâke kırdı 'âkıbet
Âh-ı ecel 'Azmi Efendi'ye ne ḥâlet eyledi

Fevt olunca tam târîhin dedim yek-laḥzâda
Şimdi âh 'Azmi Efendi 'azm-i Cennet eyledi (G. 5/4;6)

B. 4. 1. 3. 2. Şâhîn Girây Hân: Topal Ahmed Giray'ın oğlu ve Sâhib Giray'ın kardeşidir. 1777'de Kırım hanlığına Rusya'dan bir yâverle geldiyse de hanlığı kabul buyurulmayıp Selim Giray gönderildi. Ancak tutunamayınca bu hanlıkta kaldı. 1782'de Kırım'dan kovuldu. 1783'te tekrar han olarak Rusya'dan geldi. Rusya bu suretle Kırım'ı elde edip ona bir miktar maaş verip Kırım'dan başka bir yere gönderip iskân ettirdi. 1786/87'de Osmanlı topraklarına gelip Rodos'a gönderildi. 1787/88'de orada idam edilerek hıyanetinin cezasını görmüştür. Hain ve haris olup hanedanının mahvına sebep olmuştur (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 189).

Şâhîn Girây Hân iken kıt'ada ânı
İğfâle muvaffakla dedi ey şeh-i dâna (Trk. 10/2)

B. 4. 1. 3. 3. Tefrik Efendi: Mâlîye kaleminden yetişip mümeyyiz olmuş ve 1861/62'de nizamiye muhasebecisi olmuştur. Birkaç sene sonra evkaf muhasebecisi oldu. 1869/70'te Divan-ı Muhasebat azalığına naklolunarak 5-6 sene geçince emekli olmuştur. 13 Aralık 1888'de ansızın vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 258).

Tevfîk Efendi dâ'im eder ehli cüst ü cû
Bu nûkte daî olmağı mı müstefâdımız (Trk. 5/6)

B. 4. 1. 3. 4. Timur (1336-1405): Timurlu hükümdarıdır. 1336'da Semerkant'ın güneyinde Keş'e yakın Hoca Ilgar kasabasında doğdu, 1405'te Otrar'da öldü. Babası, Semerkant otlaklarında yaşayan Barlas kabilesinin başkanı Taragay, annesi Çağatay emirlerinden birisinin kızı Tekin(a) Hatun'du. Bağlı olduğu aileye Gürgeniler (Gürcanlar) denmekteydi. Gençliğinde başıboş bir yaşam sürdü, oluşturduğu bir çeteyle çevreye baskınlarda bulundu. Bir ağıl baskınında ayağından ve elinden yaralandı. Ayağı sakat kaldı. Bu yüzden "Aksak" ya da "Leng" (topal) lakabıyla anıldı. Kazganın torunu Olcay Türkan'la evlendi. 1402'de Ankara yakınlarında I. Bayezid'i esir aldı. 1405'te öldü (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C. 10: 5311, 5312, 5313).

Şair, Timur'u, Kasîde-i Osmaniye adlı kasidesinde Ankara Savaşı sebebi ile anmıştır:

Olurdu pâydâr şulţan-ı evlâd-ı Timûr'u
Hıyânet etmeseydi hânedân-ı Yıldırım Hân'a (K. 10/15)

B. 4. 1. 3. 5. Uzun Hasan (1423-1478): Akkoyunlu hükümdarıdır. Âmid'de doğdu, 1478'de Tebriz'de öldü. Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman'ın torunu, Ali Bey'in oğludur (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, C. 10: 5311, 5312, 5400).

Şair, Uzun Hasan'ı Kasîde-i Osmaniye adlı kasidesinde anmıştır:

Hamâkatle olup Uzun Hasan gerden-keş-i tâ‘at
Oturmuşdu egerçi ol vakit evreng-i Îrân'a (K. 10/19)

B. 4. 1. 3. 6. Yusuf İzze’-d-dîn Efendi: Tebrizlidir. Tarik-i Nimetullaha girip Hicaz’a gitti ve 1849’da İstanbul’a geldi. Sultan Abdülaziz devri (1861-1876) başlarında vefat eylemiştir. Şairdir. (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 318)

Bâğ-ı dehre nahl-i bâlâ kıddi verdi zîb ü fer
Ya‘ni ‘İzz’ed-dîn Efendi şah-sâr-ı saltanat (K. 21/11)

B. 4. 2. SANATÇILAR

B. 4. 2. 1. Gevherî: doğduğu yer ve tarih kesin olarak bilinmiyor. XVII. Yüzyılın birinci yarısında doğduğu, tarihî mahiyetteki şiirlerinden anlaşılmaktadır (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335).

Asıl isminin “Gevherî tabirdir Mustafa ismim” mısraından Mustafa, son yıllarda bazı araştırmalara göre de Mehmed olduğu idTDV edilmiştir. Hadîkatü’s-süedâ ve Tuhfe-i Hattatîn’de verilen bilgilere göre çok gezmiş bir şairdir (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335).

Şiirlerinden iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılır. Şair ve hatta Bahri Paşa’nın Divan kâtipliğini yaptı. Serhatlerde bulunduğu sıralarda yazdığı şiirlerde, gazilere hitap etmesi, “Be!”, “Bre!” diye başlayan pervâsız söyleyişleri, yiğitlik hakkında övgüleri, sevgilisini bir kaleye benzetmesi dolayısıyla bir ordu şairi olduğu da tahmin edilmiştir. Âşık Ömer ve Karacaoğlan’ın çağdaşı olan âşık, en az onlar kadar şöhret kazanmış, kendisini aydın çevrelere de kabul ettirmiş, bazı şiirleri tezkirelere alınmıştır. Hece ve aruz ile yazdığı şiirler arasında hece şiirleri başarılı görülmüştür. (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335)

Gevherî, musiki ile de ilgilenmiş, besteler yapmış, kendi adı ile anılan bir de makam bulmuştur. Divançesi ilk olarak S. Nizhet Ergun tarafından neşredildi (Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 1987: 335).

Şair, Gevherî'yi halk edebiyatı şairi olarak küçümser. Ancak buradan Gevherî'nin, şairin eleştirisine uğrayacak kadar Divan şairlerinin dikkatini çektiğini anlamak mümkündür:

Şîve-i nazmı ğazel-h'ân-ı belâgat añlar
Gevherî koşma ile merd-i sühândân olmaz (G. 163/3)

B. 4. 2. 2. Fuzûlî: Klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerindendir. Hayatıyla ilgili bilgiler çok azdır. Asıl adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğu bilinmekle beraber hangi tarihte ve nerede doğduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Mevcut kaynaklar onun Bağdat civarında doğduğunu kaydederse de belli bir yer üzerinde birleşemezler. latîfî. Ahdî, Sâm Mirza, Âlî Mustafa ve Âşık Çelebi, bazı şiirlerinde geçen “Bağdadî” ifadesinden ve genellikle Fuzûlî-i Bağdadî diye anılmasından hareketle onun Bağdat'ta doğduğunu söylerler.

Fuzûlî'nin zaman zaman Tebriz, Anadolu ve Hindistan gibi yerlere seyahat etme arzusunu şiddetle duymuş olduğu halde içinde doğup büyüdüğü Irak bölgesinin dışına çıkma imkânı bulamadığı anlaşılmaktadır. Bilindiği kadarıyla onun hayatı Kerbelâ, Hille, Necef ve Bağdat'ta geçmiştir.

Fuzûlî 1556'da Bağdat ve çevresini kasıp kavuran büyük veba salgını sırasında vefat etmiştir. “Geçti Fuzûlî” sözü de bu tarihi vermektedir. En sağlam rivayetlere göre ölüm yeri Kerbelâ'dır. Ancak Kerbelâ'da Hz. Hüseyin Türbesi karşısındaki Abdülmü'min Dede Türbe-si'nde medfun olduğu şeklindeki rivayetin herhangi bir tarihî dayanağı yoktur. (TDV., C. 13)

Şair, Fuzûlî'nin gazel ve muhammesine nazire yazmış ve onun şairlik kudretini bir gazelinde anmıştır:

Gülzâr-ı hüsne şîve-nümâdır o gül-beden
Bir hâliniñ bahâsı degil kişver-i Yemen
Hayrân-ı rûy-ı âli imiş berg-i yâsemen
Pejmürde-i hayâl daği gülşen-i 'Aden
Haţtîñ bahâr-ı hüsne çemendir dedim dedi
Reyhân-ı bâğ-ı rûh-ı revânîñ durur seniñ (Msd. 2/1)

Ğark-ı seylâb-ı şarâbım bilmezem deryâ nedir
Şormasın cânân beni huşyâr yâ dîvânedir
'Aşk-ı yâre şahın-ı sînem gerçi mihmân-hânedir

Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Ben kimem sâkı olan kimdir mey ü şahbâ nedir (Mhm. 4/1)

Mâ-cerâ-yı ‘aşkı idrâk etmemişken ‘Abdiyâ
Peyrev-i kılî-i Fuzûlî olmaga ma‘nâ nedir (G. 72/7)

B. 4. 2. 3. Ferîde Hanım: Kastamonuludur. Hamamcı Reşid Efendi’nin kızı olup kâtip Raif Efendi’nin eşidir. 1853/54’te İstanbul’a gelip şiir ve inşa ile şöhret bulmuştur. Sonra vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya, 1996, C.2: 186)

Şairin mersiye yazdığı Feride Hanım’ın, yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz Feride Hanım olduğuna dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız, hakkında bilgi verilen Ferîde Hanım ile Abdî’nin aynı dönemde yaşamış olması bahsedilen kişilerin aynı kişi olması ihtimalini bizde uyandırmaktadır; fakat bu konuda bir bilgiye sahip değiliz:

Sipîhr-âyine râh-ı cevî ü âzâra şitâb etdiñ
Serây-ı sîne-i nâ-şâdımı yıkdın harâb etdiñ (G. 208/1)

B. 4. 2. 4. Nâbî: Urfalıdır. IV. Mehmed zamanında (1648-1687) İstanbul’a gelip Musahip Mustafa Paşa’ya intisap ederek kethüda olmuştur. Onun vefatında hacca gidip dönüşte Halep’te oturmuştur. Baltacı Mehmed Paşa, Halp valisi olduğunda sohbetinden hoşlanıp 1710’da sad’arete geldiğinde onu hâcegân rütbesiyle Anadolu muhasebecisi tayin etti. Sonra süvari mukabelecisi olup 10 Nisan 1712’de vefat etmiştir. Üsküdar’da Miskinler’de medfundur. Üç dilde mâhir, lâtifeyi ve muhazaratı sever, külfeti terk etmiş ve sohbeti tatlıydı. Eserleri: Siyer-i Veysî’ye Zeyl, Kamanîçe Gazânamesi, Tuhfetü’l-Haremeyn, Hayriye, Hayr-âbâd, Münşeât, Divan (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 193).

Şair, Nâbî’yi övgü ile anmıştır:

Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña Vehbî derler (Msn. 1/37)

B. 4. 2. 5. Nazîf Efendi: Evkâf-ı hümayun memurlarından olup Haremeyn evkaf müdürü ve 1836/37’de evkaf muhasebecisi olup Ağustos 1840’da ayrıldı. Sonra Meclis-i Evkaf azası ve taşra memuriyetlerinde bulunup nihayet Haremeyn-

i Şerifeyn müdürü olmuştur. Azledilmiş olarak 6 Mart 1865'te vefat eyledi (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 211).

Şair Nazîf Efendi'yi Hayri Efendi için yazdığı kasîdesinde önemine binaen anmıştır:

Nazîf Efendi gibi bâ-cenâhı da vardır
O da anıñ gibi olsa ser-âmed-i zurefâ (K. 5/22)

B. 4. 2. 6. Nef'î: Erzurumludur. İstanbul'a gelip mukataa kâtibi ve maden mukataacısı, sonra cizye muhasebecisi oldu. Bayram Paşa'yı hicveylemekle ve kimseyi hicvetmemesi irade olunduğundan 27 Ocak 1635'te katledilmiştir. Kaside ve hicivde yegâne, usta bir şairdir. Hakkında "Gökten nazîre indi Sihâm-ı Kazâsı'na / Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belâsına" denmiştir. Türkçe ve Farsça "Divan"ı ve "Sihâm-ı Kazâ" adlı hicviyâtı vardır (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 223).

Şair, Nef'î'yi, şairlik kudretini övmek için anmıştır:

Cihâna Nef'î-i âteş-zebân gibi şâ'ir
Ne geldi belki ne sonra gelir dedi zırafâ (Mfr. 6)

B. 4. 2. 7. Sâmî: Râsih İbrahim Efendi'nin kardeşidir. Enderun'dan emekli oldu. 1844'te vefat eyledi. Usta şairdir (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 107).

Şair, Sâmî'nin gazeline bir nazire yazmıştır:

Bîmâr-ı 'aşk hikmet-i Loğmân'ı n'eylesin
Cism-i dü-nîm kâhkari-i cânı n'eylesin
Âteş-perest cevher-i îmânı n'eylesin
Çarh-ı le'îm şâhib-i 'irfânı n'eylesin
Nâdân olan harîf-i sühandânı n'eylesin (Mhm. 5/1)

B. 4. 2. 8. Veysî Efendi: Alaşehirli. Kadı Mehmed Efendi'nin oğlu ve şair Makalî'nin kız kardeşinin oğludur. Önceleri kadı olup Mehmed Şerif Paşa'ya Mısır valiliğinde divan kâtibi ve Ali Paşa'nın Engürüs seferinde ordu kadısı oldu. Sonra yedi kere Üsküp kadısı olmuştur. Azledilmiş olarak 1627/28'de vefat etti (Mehmed Süreyya, 1996, C.5: 292).

Ulûm, maarif, şiir ve inşada üstadıdır. Sohbetleri ve belâgati, eserleri gibi iyiydi. Eserleri Kamûs'un Sihâb-ı Cevherî'ye itirazlarına cevap tarzında lügatte Arapça bir kitap, Dürretü'l-Amel, Fütûh-ı Mısırî'den bir cüz kadar müsvedde, Hâbnâme-i Veysî, mükemmel Divan, Münşeât (Mehmed Süreyya, 1996: 292).

Şair, Veysî'nin nesirdeki yeteneğini övmüştür:

Nazımda şânî-i Nâbî nesirde Veysî'dir
Hünerle zâtını etmiş mümâşıl-i bülegâ (K. 5/19)

B. 4. 3. DİĞER ŞAHSİYETLER

B. 4. 1. 1. Dürr-i Şehvâr: “Ahretlik Hanım” denmiştir. I. Abdülhamid'in şehzadeliğinde doğmuş olan kızı olup gizli büyümüş ve ilan edilmemiştir denir. Ahmed Nazîf Efendi'nin eşi olduğundan eşi ve onun babası bu sayede meşhur olmuşlardır. III. Selim zamanında (1789-1807) ikbâli söndü ve eşi katledildi. II. Mahmud zamanında fevkalâde ikbâle ulaştı. Hatta vâlide sultanı saraya getirmiştir. Mayıs 1826'da vefat etmiş ve Fatih'te Nakşidil Vâlide Sultan Türbesi bahçesine defnedilmiştir (Mehmed Süreyya, 1996, C.2: 24).

Zevrak-ı fikri salıp Kılzum-ı istignâya
Kalmadı dilde tenezzül Dürr-i Şehvâr'a bile (G. 3082)

B. 4. 3. 2. Şairin Oğlu: Divan'da şair, kendi oğlundan da bahseder. İsminin “Celâl” oluşunu öğrendiğimiz şairin oğlu hakkında bundan başka bir bilgiye sahip değiliz.

Bendeki meyl ü heves ey bî-gurûr
Eyledi oğlum Celâl Beg'de zühûr (Msn. 7/11)

B. 5. DİVAN'DA SÖZ KONUSU EDİLEN YERLER

Abdî, Divan'ında, gerek tarihî ve siyasî olaylar, gerek yaşadığı yerde maruz kaldığı sıkıntılar sebebiyle çeşitli yerlerin isimlerini zikretmiştir. Bu isimleri kendi içerisinde tasnif ettiğimizde, karşımıza; kıta, bölge, ülke ve şehir seçenekleri çıkmıştır. Bu tasnif ile yer isimlerini, geçtikleri şiir ve beyit numaraları ile aşağıya alıyoruz:

B. 5. 1. KITA İSİMLERİ:

Şair, Asya ve Avrupa kıtaları arasında, çeşitli açılardan yaptığı mukayeseler dolayısıyla bu iki kıtaya şiirlerinde yer vermiştir:

Asya: (K. 25/34, G. 354/4)

Avrupa: (G. 36/2, G. 348/8)

B. 5. 2. BÖLGE İSİMLERİ:

Devrin siyasî olaylarına şiirlerinde çokça yer veren Abdî, bu olaylar sebebiyle olayların geçtiği bölgeleri de zikretmiştir. Biz bir ada olan Girit'i de bu bölgeler arasına aldık:

Boğdan: (K. 10/28, Trk. 10/4)

Eflak: (K. 25/24)

Girit: (Trk. 10/8)

Hicaz: (K. 3/21, G. 169/1-6)

B. 5. 3. ÜLKE İSİMLERİ:

Divan'da görülen ülke isimleri, Çin, Hindistan gibi hemen her Divan'da görülenler dışında, Abdî'nin özel hayatı ve devrin siyasî olaylarının görüldüğü mekânları da içerir. Balkanlar'da görev yapmış olan Abdî, yaşadığı özel sıkıntılarını, mekânları zikrederek ifade etmiştir. Ayrıca; İngiltere, Fransa, Prusya gibi Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya bulunduğu ülkeleri de mevcut problemlerle birlikte Divan'da görmek mümkündür. Abdî, devrinden önce yaşanmış tarihî olayları zikrederken de ülke isimlerine yer vermiştir:

Bosna: (K. 2/35, K. 2/38, Trk. 10/9, Tvr. 3/3, Tvr. 5/4, G. 336/5, Kt. 22, Kt. 33/5)

Fransa: (Trk. 10/7, Mhm. 9/4, G.158/1)

Hersek: Kt. 33/5

Çin: (K. 10/27, K. 13/15, Trk. 9/10, G. 11/2, G. 50/7)

Hindistan: (Trk. 9/10, G. 41/5, G. 44/4, G.354/4)

Irak: (K. 3/37, K. 10/28)

İngiltere: (Trk. 10/7, Mhm. 9/4)

Karadağ: (K. 25/24, Trk. 10/4;9;13)

Kırım: (Trk. 10/2)

Mısır: (K. 20/5, K. 20/7, K.23/6, Tvr. 8/8, Tvr. 15/19, G. 154/2)

Osmanlı Devleti: (Trk. 10/2, Mhm. 8/2;12)

Prusya: (G.158/1)

Siyâm: (Trk.10/14)

Sûdan: (K. 23/33, G. 114/2)

Yemen: (Trk. 6/8, Trk. 9/7, Mhm. 2/1, Mhm. 3/6, Mhm. 8/6, Tvr. 7/9)

B. 5. 5. ŞEHİR İSİMLERİ:

Abdî, tarihî ehemmiyeti olan şehirlere, siyasî olayların yaşandığı şehirlere (Berlin gibi), görev yaptığı şehirlere şiirlerinde yer vermiştir. Bunlar arasında, 19. yüzyıldaki siyasî önemi hasebiyle Berlin; tarihî olması açısından Gazne Devleti'ne ait Rey ve Hoy şehirleri önemlidir:

Bağdat: (K. 10/28, Mhm. 8/5, Trk. 9/9)

Berlin: (G. 327/2)

Bitlis: (G. 317/6)

Erzincan: (Tvr. 17/1)

Erzurum (Arz-ı Rûm, Erzen-i Rûm): (K.11/11, K. 11/17)

Hîve: (Trk. 6/7)

Horasan: (K. 10/54, G. 163/5)

Hoy: (G. 107/5)

İstanbul, Divan'da en çok adı geçen şehirdir. Şair, İstanbul'un bünyesinde bazı bölgeleri de şiirlerinde zikreder. Bunlar arasında, tarihî olaylardan sayılabilecek yangınları ile Beyoğlu ve bünyesinde bir top ambarı kurulduğunu

Abdî'den öğrendiğimiz Gülhane dikkat çekicidir. Biz, İstanbul'a ait bu yerleri İstanbul'un alt başlığında veriyoruz:

İstanbul: (Trk. 7/2;4, Mhm. 9/2, G. 69/7, G. 86/5, G. 163/5, G. 262/10, G. 323/6)

Beşiktaş: (Trk. 9/6)

Beylerbeyi: (Trk. 9/2)

Beyoğlu: (K. 13/17)

Gülhane: (Trk. 9/5)

Kâğıthane: (Trk. 9/8)

Tophane: (K. 8/8)

İsmi geçen şehirler arasındaki Karahisar (Şarkî) şairin memleketi, Trabzon mahkeme reisliği görevinde bulunduğu şehir, Muş 8 ay gibi kısa bir görev yaptığı şehir olması bakımında önemlidir. Trabzon şehrinin alt başlığına aldığımız Maçka, şairin aynı adlı redifi kullanmış olması bakımından dikkat çekicidir. Rusya'nın başşehri olan Moskova ise, şairin, siyasî olaylar dolayısıyla sık sık andığı şehirdir. Şairin "Moskov" şeklinde zikrettiği şehir ile Rusya yönetimini kastettiği şüphesizdir:

Kahire: (K. 15/1, G. 171/4, G. 253/5, G. 282/2, Kt. 31)

Karahisar: (K. 12/34, Tvr. 13/4)

Karaman: (K. 10/12)

Kırım: (Trk. 10/2)

Key: (107/5)

Kûfe: (Trk. 7/4)

Moskova: (Trk. 10/3, Mhm. 9/1, G. 204/2, Kt. 11)

Muş: (K. 12/33, K. 15/21, G. 24/1, G. 317/6, G. 339/5)

Petru: (Trk. 10/5)

Rey: (G. 107/4)

Sivas: (Tvr. 16/2, Tvr. 17/1)

Şîrâz: (K. 3/37)

Gazne: (G. 107/4)

Key: (G. 107/6)

Trabzon: (G. 182/7)

Maçka: (Trk. 9/4)

Şam: (G. 237/5, G. 285/2, G. 77/1)

SONUÇ

Abdî, 19. yüzyılda yaşamış, döneminin zihniyeti ve yeniliklerini şiirlerine yansıtabilmiş bir şairdir. Sosyal hayattan tarihî ve siyasî olaylara kadar geniş bir yelpazede olan şairin Divan'ında hemen her konuda şiir bulmak mümkündür.

Divan Edebiyatı'nın sürecini tamamladığı 19. yüzyılda, orijinal mazmunlar ve söyleyişlere ulaşamamak, bu edebiyatı zirveye ulaştıran şairlerin izinden gitmeyi gerektirmiştir. Şiirlerinden renkli bir kişiliğe sahip olduğunu anladığımız Abdî; hikemî tavrı, farklı ağızlardan yazdığı gazelleri ile Nâbî'yi; müstehcen ifadeleri, rindâne ve mahallî söyleyişe yatkın üslûbu ile Nedîm'i; devlet adamlarından şairlere kadar sık sık hicve yönelen tarzı ile Nef'î'yi örnek aldığını açık etmiştir. Mürettep bir Divan'ı olan şair, bunun yanında, iki vezinli şiir yazmak, Divan Edebiyatı nazım şekli ile halk edebiyatı ürünü kaleme almak gibi özgün şiirler de önümüze koymuştur. Zaman zaman görülen vezin hataları, şairin zaafiyeti olarak görülebilir.

Divan kâtipliği ile başladığı meslek hayatında, kaymakamlık, mutasarrıflık ve ceza mahkemesi reisliği gibi önemli memuriyetlerde bulunmuş olan Abdî, görevlerinden sık sık azledilmesi sonucu, kendilerinden istekte bulunduğu kasîdeleri ile devletin ileri gelenlerine yakın olduğu intibasını uyandırır. Ya bir kusuru bulunduğu ya da âmirlerinin yolsuzluklarını eleştirmekten çekinmeyen tavrından dolayı sürekli işsizlikle mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Farsça bilen, Arapça'ya da belli bir düzeyde hâkim olan şair, Divan'ında şiir anlayışından da bahsetmiştir. Böylece, bizzat ifadeleri ile şairin ve şiirin nasıl olması gerektiği hususunda bize birinci ağızdan kaynak sağlamıştır.

Şairin hemen hemen tüm nazım şekillerinde şiir yazmış olması, kafiyele verdiği başlıklar ve der-kenârlarda yoğun oranda bulunan şiirlerin kafiye sıralaması için şiir başlarına yazdığı uyarı mahiyetindeki ifadeler, bize titiz bir şair ile karşı karşıya olduğumuzu anlatır. Buradan, Abdî'nin Divan Edebiyatı'nı özümsemiş olduğu ve yeniliğe adım atmaktan çok geleneği devam ettirme tavrında olduğu izlenimini edinebiliriz. Bununla birlikte, sık sık özel hayatından bahseden, eleştirilerde ve öğütlerde bulunan, sosyal hayattan, siyasî hayata kadar

hayatın tüm safhasında durduğu noktayı açık eden şairin, alışlagelmiş bir şiir anlayışının sıradan bir temsilcisi olmak tercihinde olduğu da görülür. Şiirlerinde sık sık Avrupaileşmeyi eleştirmesi ise dikkat çekicidir.

Elimizi attığımız hemen her kaynakta hakkında bilgiye ulaşabildiğimiz Abdî'nin, bugüne kadar ortaya çıkarılmamış Divan'ını, bu çalışmamızla ilim dünyasına tanıtabilmeyi ve edebiyat tarihî araştırmalarına küçük de olsa bir katkıda bulunabilmeyi umuyoruz.

KAYNAKLAR

- ABDÎ-İ KARAHİSÂRÎ, *Divan*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 207.
- AHMET VEFİK PAŞA, (2000) *Lehçe-i Osmanî*, TDK Yayınları, Ankara.
- BANARLI, Nihad Sâmî (2004): *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997): Nâbî Divanı, MEB Yayınları.
- BURSALI MEHMED TAHİR EFENDİ (2009): *Osmanlı Müellifleri I,II,III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*, (Haz.: TATÇI, Mustafa; KURNAZ, Cemâl), Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1983): *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK. Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2007): *Leylâ ve Mecnun*, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- ESAD PAŞA: *Divançe*, Milli Kütüphane El Yazmaları Bölümü, Varak 31.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973): *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler; Atasözleri*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş., İstanbul.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1975): *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler; Deyimler (Tâbirler)*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş., İstanbul.

GÖKALP, Halûk (2009): *Türk Kültürü İncelemeleri 20*, Kocav Yayınları, İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbâki (2005): *Fuzûlî Divanı*, İnkılâp Kitabevi.

İNAN, İbnülemin Mahmud Kemal (1969): *Son Asır Türk Şairleri*, MEB Yayınları, İstanbul.

İPEKTEN, Halûk (2002): *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 5. Basım, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KANAR, Mehmet (2003): *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul.

KURNAZ, Cemâl: *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KURNAZ, Cemâl; ÇELTİK, Halil (2010): *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, İstanbul.

KUTLAR, Fatma Sabiha (2004): *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî, Dîvân*, Kalkan Matbaası, Ankara.

MEHMED SÜREYYA (1996): *Sicill-i Osmanî*, (Haz.:AKBAYAR, Nuri), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

MUALLİM NÂCİ(2006): *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

MUTÇALI, Serdar (1995): *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.

MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ (2009): *Burhân-ı Katı*, (Haz.: ÖZTÜRK, Mürsel; ÖRS, Derya), TDK. Yayınları, İstanbul.

ÖZGÜL, M. Kayahan (2006): *Osmanlı'nın Hazanında Gazel Dökümü*, Hece Yayınları, Ankara.

ÖZKIRIMLI, Atilla (1987): *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.1., Cem Yayınları, İstanbul.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1983): *Küçük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

ÖZTEKİN, Özge (1997): *Rasih Divanı İnceleme-Tenkitli Metin-Özel Adlar Dizini*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2009): *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2008): *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; 1- Atasözleri*, Yargı Yayınları, Ankara.

PARLATIR, İsmail (2008): *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü; 2-Deyimler*, Yargı Yayınları, Ankara.

REDHOUSE, J. W. (1880): *Redhouse's Turkish Dictionary*, Londra.

SÂMÎ, Şemseddin (2006): *Kâmûs-ı Türkî*, 15. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul.

SÂMÎ, Şemseddin (1996): *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşkar Neşriyat, Ankara.

TUMAN, Mehmet Nail (2001): *Tuhfe-i Nâilî* (Haz: KURNAZ, Cemâl; TATCI, Mustafa, C. 2, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ (1977), Dergâh Yayınları, İstanbul.

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ (1985), Anadolu Yayınları, İstanbul.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, Diyanet Vakfı Yayınları.

ÜNVER, İsmail (2004): “*XIX. Yüzyıl Divan Nazım ve Nesri*”, Büyük Türk Klâsikleri, C. 8, Ötüken- Söğüt Neşriyat, İstanbul.

ÜNVER, İsmail (2008): “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, Turkish Studies, 3/6.

YILMAZ, Mehmet (1992): *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN YOL

Metin kurulurken ilmî eserlerde kullanılan aşağıdaki transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

ا	‘	ط	t, T
ث	s, S	ظ	z, Z
ح	h, H	ع	‘
خ	h, H	غ	g, Ġ
ذ	z, Z	ق	k, K
ص	ş, Ş	ك	k, K/ñ, Ñ/g, G
ض	d, D/z, Z		

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler şöyle gösterilmiştir:

ا	â, Â
و	û, Û
ى	î, Î

Farsça vâv-ı ma’dûleler â’dan önce üst konumunda (˘) işaretiyle gösterilmiştir: h˘âb, h˘âce gibi.

2. Divan’ın transkripsiyonlu metninde, şairin el yazmasındaki sıralamasına hiçbir şekilde müdahale edilmemiş; ancak, alfabetik kafîye sıralamasında titiz olduğu görülen şairin, der-kenârlardaki “bu şiir filanca kafîyenin başlığı altına yazılacaktır” türden notları dikkate alınmıştır. Bu şiirler, der-kenâr oldukları belirtilerek, ana metindeki şiirlerden sonra alfabetik sıralamaya göre metme dizilmiştir.

3. Şiirler, nazım şekillerine göre tarafımızdan numaralandırılmış ve her şiirin vezni şiirin başında italik yazı ile verilmiştir.

4. Her şiir kendi içerisinde beyit/bent sayıları dikkate alınarak numaralandırılmıştır.

5. Varak numaraları sayfanın sol tarafına koyu punto ile kaydedilmiştir.
6. Divan'da geçen âyet, hadis gibi ibareler italik yazı ile yazılmış ve bu ibareler dipnotlarla açıklanmıştır.
7. Tarafımızdan eklenen bilgiler [] işareti içerisinde gösterilmiştir. [GAZEL], [Der-Kenâr] gibi.
8. Vezin kusuru görülen yerler dipnotta gösterilmiştir.
9. Her türlü çabaya rağmen okunamayan kelimeler ... işareti ile gösterilip bunların okunamadığı dipnotlarda belirtilmiştir. Bu belirtilen kelimeler toplamda birkaç taneden ibaret olup aynı kelimenin birden fazla yerde geçmesi sonucu bu işaretlerin sayısında artış olmuştur.
9. Şairin, asıl metinden bağımsız olarak Divan içerisinde yazdığı notlar dipnotlarda gösterilmiştir.
10. Arapça ve Farsça kelimelerdeki aslî uzunluklar, veznin gerektirdiği durumlarda kısa okunmuştur. *Abdî* kelimesinin vezin gereği *Abdi* okunması gibi.
11. “ne” ile yapılan birleşmelerde düşen ünlü, apostrofla gösterilmiştir: *n'eylesin*, *n'olaydı* gibi.
12. Metin, 19. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı için imlâ olarak genellikle günümüze yakın tercihlerde bulunulmuştur. Şahıs ve iyelik ekleri yuvarlak ünlülü değil eklendiği kelimenin ses yapısına göre okunmuştur. Örneğin; *عبدینک* kelimesi *Abdî'nüñ* değil, *Abdî'niñ* şeklinde okunmuştur. Metinde “وب” şeklinde geçen zarf-fiil eklerinin hepsi eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; *كلوب* kelimesi *gelüp* değil, *gelip* şeklinde okunmuştur. Metinde -lı eki bazen *لو* şeklinde yazılmıştır. Tarafımızdan bu ek -lı şeklinde okunmuştur. Örneğin; *دكلو* kelimesi *deñlü* değil, *deñli* şeklinde okunmuştur. Metinde teklik 3. şahıs bildirme eki *سون* şeklinde yazılmıştır. Bu ekler tarafımızdan eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; *كلسون* kelimesi *gelsün* değil, *gelsin* şeklinde okunmuştur. Metinde “kapalı e” ile gösterilen kelimeler, tarafımızdan normal hâlleriyle gösterilmiştir. Örneğin; *ايتمه* kelimesi *etme*, *ويرمه* kelimesi *verme*, *ديدى* kelimesi *dedi* şeklinde okunmuştur. Teklik 3. şahıs iyelik eki, eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; *حسنينه* kelimesi *hüs-nine* değil *hüs-nüne* şeklinde

okunmuştur. Görülen geçmiş zaman eki, eklendiği kelimenin ses yapısına uygun olarak okunmuştur. Örneğin; كوردی kelimesi *gördü*, بولدی kelimesi *buldu* şeklinde okunmuştur.

13. Metinde نيچون olarak yazılan edat, *niçin*; ايچون olarak yazılan edat ise *için* şeklinde okunmuştur.

14. Metinde طوغرى, طاغ olarak tı (ط) harfiyle yazılan, kelimeler günümüz Türkçesine yakın bir ifadeyle *doğru*, *dağ* şeklinde yazılmıştır.

15. Farsça şiirlerin anlamları dipnotlarda açıklanmıştır.

16. “...” ile gösterilen yerler, dipnotlarda da gösterildiği gibi, okunamayan kelimeleri ifade etmektedir.

17. Metinde geçen Arapça ve Farsça ifadelerin yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (2008) adlı makalesindeki esaslara elden geldiğince uyulmaya çalışılmıştır.

III. BÖLÜM: METİN

1b Bi'smi'llâhi'r-Raḥmâni'r-Raḥîm

1

[ĠAZEL]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey nühüfte zerresinde şad-hezârân âfitâb
V'ey eden her âfitâbı şu'le-baḥş-ı nüh kıbâb
- 2 Nice biñ arz u semâ vü 'arş u kürs-i lâ-bü'd
Olamazlar kudretiñ baḥrında mânend-i ḥabâb
- 3 'Âcizim mâhiyyetin idrâkde yek-zerreniñ
N'ola etsem 'acz ü taḫşîr ile saña intisâb

Münâcât

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fâ'lün¹¹

- 1 Yâ Rab dilimi menba'-ı 'irfân eyle
Şahn-ı emelim maşdar-ı iḥsân eyle
- 2 Sensin beni var eyleyici ketm-i 'ademden
Müşkillerimi luṭf ile âsân eyle
- 3 Ğarḫ etdi beni tâbe-gülûvv baḥr-i menâhî
Fûlk-i keremiñ baña nümâyân eyle
- 4 Hısn-ı dilimi şardı amân cünd-i me'âşî
Ecnâd-ı hidâyâtıñı pûyân eyle
- 5 Yokdur yüzüm açmağa benim rûz-ı cezâda
Defterlerimiñ ṭayyine fermân eyle
- 6 Bakma yüzümüñ karasına ey ulu Tañrım
Bu mücrimiñi mazhar-ı ḡufrân eyle
- 7 Ol şems-i cihân faḥr-ı Resûl ḥaḫḫına Yâ Rab
'Abdî ḫuluñu luṭfuña şâyân eyle

2

Na't-ı Resûl

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 2a** 1 Muṭî'-i emr ü fermânıñ 'inâyet yâ Resûla'llâh
Muḫîm-i bâb-ı iḥsânıñ şefâ'at yâ Resûla'llâh

¹¹

Bu şiirin, her beytin birinci mısraı kendi arasında, ikinci mısraı kendi arasında vezinlidir.

- 2 Gürûh-ı mücrimîni almağ için keşti-i ‘afva
Kâpında bir kâpıdandır mürüvvet yâ Resûla'llâh
- 3 Kovulmak ihtimâlin yâd eder mi hiç bir mücrim
Deriñde pâsbândır luğf u ref'et yâ Resûla'llâh
- 4 Vücûd-ı çâr-yârıñ her biri bir başka ‘unşurveş
‘Urûk-ı cism-i dîne verdi kuvvet yâ Resûla'llâh
- 5 Gelince na‘ra-i *eyne'l-meferr*¹² bu ‘Abdi-i mücrim
Eder ol gün saña elbet dehâlet yâ Resûla'llâh

3

Na‘t-ı Dîger

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Belî ‘işyânıma yokdur nihâyet yâ Habîba'llâh
Seniñ ihsânına var mı ‘inâyet yâ Habîba'llâh
- 2 Baña bâdî-i ‘işyân istinâd-ı lutfuñ olmuştur
Günâhım kıl muhâzî-i şefâ‘at yâ Habîba'llâh
- 3 Dehâlet eylemekden özge yokdur derdime çâre
Deriñden melce’-i ehl-i isâ’et yâ Habîba'llâh
- 4 Sen ol memdûh-ı Hâk olmuş iken düşmez baña medhiñ
Münâfi-i edebdir aña şirket yâ Habîba'llâh
- 5 Ricâ-yı ‘afvı tervîc etmedir maşşad bu sözlerden
Degildir devlet-i medhe cesâret yâ Habîba'llâh
- 6 Esîr-i hânedân-ı devletiñ olmak ne devletdir
Bu da‘vâya eder kalbim şehâdet yâ Habîba'llâh
- 7 Ayağınca kapı kuluñ olup bu ‘Abdi-i mücrim
Olaldan sen şeh-i taht-ı risâlet yâ Habîba'llâh

¹²

“يقول انسان يومئذ أين المفر”

“Kaçacak yer neresi?”

Mefer, firar kökünden yer bildiren bir isimdir (ism-i mekân).

Dini kaynakların (Kur'an ve Hadis) verdiği bilgiye göre bu dünya son bulacak, ölümler yeniden dirilecek, mahşerde toplanacak, yaptıkları işlerden hesap verecekler. Bundan kurtuluş olmadığı, kaçacak bir yer ve sığınak bulunmadığı Kur'an'da şöyle açıklanır: “Kâfir alay ederek, durmadan), kıyâmet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: Kaçacak yer neresi, der. Hayır, sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb'inin huzurudur (ey insan). (Kıyâmet, 75/6-12) (Yılmaz, 1992: 46-47)

4

Na‘t-ı Diğer

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Eyâ revnağ-tırâz-ı levha-i ‘unvân-ı erselnâk¹³
Bu ‘âlemde sen olduñ hâkim-i dîvân-ı erselnâk
- 2 Vücûduñdur vücûd-ı kâ’inâta ‘illet-i ‘îcâd
Seniñ ile reşânet-yâb olur bünyân-ı erselnâk
- 3 N'ola şâd olsa rûh-ı pür-fütûh-ı Nûh-ı keştîbân
Yudu çirk-âb-ı küfrü büsbütün tûfân-ı erselnâk
- 4 Ebû Bekr ‘Ömer ü ‘Osmân u Haydar çâr-yârıñdır
Ne kuvvet verdiler dîne olup erkân-ı erselnâk
- 5 ‘Aceb kimler olurdu ni‘met-i îmân ile dil-sîr
Eger sen olmasaydıñ halka zîb-i h‘ân-ı erselnâk
- 6 Vezân olduğda bâd-ı satvetiñ şark-ı nübüvvetden
Batırdı fülk-i küfrü mevce-i ‘ummân-ı erselnâk

5

Nazîre-i Nâbî-i Üstâd

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

2b

- 1 Güşâde eyle çeşmiñ h‘âbgâh-ı Muştafâ'dır bu
Degil türbe-serây-ı pâdişâh-ı enbiyâdır bu
- 2 Ğubâr-ı dergehine çehre-sây-ı zül ü hürmet ol
Mağâm-ı ilticâ vü maksim-i nûr-ı hüdâdır bu
- 3 Bu cây-ı cân-fezânıñ zerresinden feyz alır hûrşîd
Ne deñli eylesek ol rütbe ta‘zîme sezâdır bu
- 4 Yed-i kudret bu yerde şaklamış bir gevher-i nâ-yâb
Yapılmış üstüne bir mahzen-i genc-i Hudâ'dır bu
- 5 Şakın pây-ı nigâhıñ dañi gezdirme harîminde
Per-i Cibrîl ile tefrîş olunmuş bir serâdır bu
- 6 Ederse çok mudur bir ‘âlem-i bâlâya isti‘lâ
Mağâm-ı i‘tikâf u mehbi‘-i ehl-i semâdır bu

¹³ “و ما ارسلناك الا رحمت للعالمين”
“Seni gönderdik.”

“Erselnâke” (ve mâ-erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn) ayetinden alınmadır. Bu ayette, Hz. Muhammed'in âlemlere, özellikle akıl sahiplerine rahmet olarak gönderildiği, peygamberliğinin genel olduğu, akıllıların hepsinin, insan ve cinlerin peygamberi olduğu açıklanır. (Yılmaz, 1992: s.43)

- 7 Leb-i tazîm ile öp âsitân-ı devletin ‘Abdî
Ziyâretgâh-ı ‘uşşâk-ı Resûl-i müctebâdır bu

Nazîre-i Na‘t-ı Şerîf Sâmi

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

- 1 Eyâ şehin-şeh-i kişver-güşâ-yı mülk-i vücûd
Veyâ hüküm ede ihsân-tırâzı her mevcûd
- 2 Boyandı maşbağa-i kudret ü celâliñde
Zemîn-i tîre ‘izâr u cibâh-ı çarh-ı kebûd
- 3 O deñli a‘zam u ekber ki kudretiñ bahri
Biñâr-ı heft yanında kalır çü şebnem-i rûd
- 4 Zîrâ‘-ı evvel-i kaşr-ı celâliñe yetmez
Tîmâb-ı fikr ne deñli olursa da memdûd
- 5 Harem-serây-ı beğâ vü kıdem seniñ mülküñ
Ne evveliñ bize zâhir ne âhiriñ mañdûd
- 6 Verince dîdeme pertev secencel-i dîdâr
Müşâhede olunur dilde şâhid-i maşşûd
- 7 ‘Alev-feşân olur elbet bu âteş-i ‘aşkıñ
Hayâl-i hüsnüñ olunca derûna çehre-nümûd
- 8 O telli pullu kumâş-ı celâl ü kudretiñi
Görünce müşteri olmakda bu dil-i pür-sûd
- 9 Mürîd-i halka be-gûş-ı hevâ vü sevdâyım
O pîr-i hânkah-ı ‘aşka tâ dem-i mev‘ûd
- 10 Ne ‘aşk Âdem'i etdi esîr-i yek-dâne
Ne ‘aşk etmedi Havvâ'yı behremend-i hulûd
- 11 Ne ‘aşk eyledi İblîs'i secdeden fâriğ
Ne ‘aşk kapladı serv-şanı cümle ser-be-sücûd
- 3a 12 Ne ‘aşk âteş-i hirmen-güdâz-ı şabr u sükûn
Ne ‘aşk hâlet-i râhat-zidâ-yı ehl-i dîrûd
- 13 Ne ‘aşk evvel-i maşşûn-ı harkat ü hirmân
Ne ‘aşk âhir-i ahvâli firkat-i mevdûd
- 14 Ne ‘aşk kudretin izhâr için Urum halka
Halîl'i eyledi ilkâ-yı âteş-i Nemrûd

- 15 Ne ‘aşk şaḥra-i şâlihden oldu tâka-nümâ
Anıñla geldi zuhûra helâk-i kavm-i Semûd
- 16 Ne ‘aşk cerbeze-baḥş-ı tabâyi‘-i bülegâ
Ne ‘aşk nâtıka zîb-i lisân-ı ehl-i şühûd
- 17 Ne ‘aşk âfet-i feyz ü nemâsı ‘aql u ḥired
Ne ‘aşk seng-i rehi derk-i semt-i bûd u ne-bûd
- 18 Ne ‘aşk ḥavşala sûz-ı derûn-ı ehl-i vefâ
Ne ‘aşk şâhibin eyler hemîşe derd-efzûd
- 19 Ne ‘aşk miḥneti lezzet-zidâ-i şîr ü şeker
Müdâm ehlini eyler hevesle zevk-âlûd
- 20 Özüm süvâre-i felek ma‘ârif ü dâniş
Dilim şitâ durur baḥr-i hevâ vü ‘aşk-ı vedûd
- 21 Hemîşe mâye-i dâd ü sitâdım oldu hüdâ
Bu kârgâhda terk-i hevâdır âfet-i sûd
- 22 Bu baḥtiyâri-i tâli‘ hevâdan oldu baña
Desem sezâ olamaz mı bu kevkebim mes‘ûd
- 23 Şu vâridât-ı me‘ânî zemîn-i efkâra
Civâr-cû hevâ-yı hevâdan etdi vürûd
- 24 Degil soñradan olan bu ḥâhiş ü sevdâ
Olundu bezm-i ezelde hevesle rabt-ı ‘uhûd
- 25 Bahâne-cûy-ı beyân-ı nü‘ût u evşâfım
Olundu ṭab‘ıma ilhâm me‘âl-i ğayb u şühûd
- 26 Ne na‘t-ı mişkale-baḥş-ı kelepçe-i efkâr
Ne na‘t-ı lem‘a-fürûz-ı kulûb-ı cem‘ ü cünûd
- 27 Ne na‘t-ı perde-güşâ-yı maḳâm-ı râhat-ı cân
Ne na‘t-ı zemzeme-sâz-ı nevâ-yı nağme-füzûd
- 28 Ne na‘t-ı mu‘cize-gûy-ı Nebî-i rahmet-i Hâk
Ne na‘t-ı menḳabe-ḥâñ-ı Resûl-i Rabb-i vedûd
- 29 Nihân-ḥâne-i vaḥdet-nişîn-i Rabb-i Şamed
Ḳudûmu ile bilindi bu vaḥdet-i ma‘bûd
- 30 Emîr-i taḥt-ı risâlet şefî‘-i rûz-ı cezâ
Ḥıdîv-i mülkü me‘âlî nûḳâveh-i mevcûd

- 31 Haţîb-i minber-i vahy u imâm-ı cümle rûsul
Nedîm-i bezm-i hüviyyet Muhammed-i Maḥmûd
- 3b** 32 O şehriyâr-ı mülûk-ı nübüvvetiñ Cibrîl
Olurdu vahy ile her dem rikâbına ruḥ-sûd
- 33 Hıtâm-baḥş-ı diyânet mükemmel-i hikmet
Müzîl-i şirket-i küfr ü ḍalâl-i ḥarb-i ‘anûd
- 34 Ricâ-i şirk ü şekâvet zevâle yüz tıttı
Olunca mühr-i nübüvvet cihâna lem‘a-nümûd
- 35 Eriñe zîb-i kemâl ü şehin-şehi fuşahâ
İmâme-i ser-i silkü'l-leâl her mevcûd
- 36 Ne mümkün eyleye ḥâme meḥâsinin ta‘dâd
Nücûm-ı saḳf-ı semâyı kim eyledi ma‘dûd
- 37 Maḥâl-i şakḳ-ı ğubâr-ı mekârim-i zâtı
Olunsa tâbe-kıyâmet meḥâmidî mesrûd
- 38 Harem-serây-ı kemâlinde perveriş buldu
Gulâm-ı şefkat ü raḥm u ‘atâ vü re’fet ü cûd
- 39 Haţâ-yı maḥz u belki küfür diyebilirim
Kalem-rev-i keremine cevâz-ı vaz‘-ı ḥudûd
- 40 Degil mi mu‘cize ümmî iken zuhûr etsin
Özünden işte bu deñli fezâ’il-i bihbûd
- 41 Eliyle ḥafr edip âmâde eylemiş iken
Ebû Cehil neden oldu fütâde-i uḥdûd
- 42 Sebeb nedir ki o ebr-pâre-i zılâl-endâz
Ser-i sa‘âdeti üstünden olmadı meşdûd
- 43 Hudâ’dan özge kim edebilir işâretle
Dü-şakḳ eyledi bedirimizi ol Maḥmûd
- 44 Bunuñla rif‘at-i şânın kıyâs etmelidir
Kuruldu süllem-i kudret edince ‘arşa su‘ûd
- 45 Esâs-efgen-i kaşr-ı metîn-i dîn oldu
Çaḥâr-yârını etdi aña çahâr-ı ‘umûd
- 46 Cenâb-ı zâtına kaşd-ı gezend ile her bâr
O dârına ve de gerçi olundu güft ü şünûd

- 47 Bu tohm-ı fitneniñ oldu netîcesi hırmân
Lehâb-ı ğayret ile yandı cümle kavm-i hasûd
- 48 Beyân-ı zerre-i vaşf u nü‘ûtuñ oldu mahâl
Eyâ şehin-şehe kürsî-nişîn kurb-ı vedûd
- 49 Senâveri ne revâdır baña sen olmuş iken
Nişîn-i mesned-i medh ü sitâyış-i ma‘bûd
- 50 Hübûb-ı şarşar-ı ‘aşkıñla bu dil-i pür-sûz
Şerâra-pâş-ı hevâdır çü külhan-ı pür-hûd
- 51 Helâk-i şarf olur elbet netîce-i hâlim
Hudâ-negerde özümden degil iseñ hoşnûd
- 4a** 52 Bu berg-i sebz-i hevâdır elimde nâ-şâyân
Huzûr-ı pâkiñe taqdîme derdim-i ma‘hûd
- 53 Yanardım âteş-i ye’s ile olmasaydı eger
Kebâ’ir ehline ‘afv u şefâ‘atiñ mev‘ûd
- 54 Ümîdim ol ki huzûra varınca ‘afvıñ ede
Bilâ-sipâre-i cürm ü günâhımı mevķûd
- 55 Hulâşa kalmadı bende derîçe-i imkân
Hışâr-ı cürm ile oldu cevânım mesdûd
- 56 Ricâl-i nefis ü zenân-ı hevâ birikdikce
Hemîşe kûdek ü cürm ü güneş olur mevlûd
- 57 Dil olmasa idi lağzîde-pây şufûf-ı hâl
Zemîn-i zilletle olmazdı nâsiyem fersûd
- 58 Füzûnterî-i günâhım nişâbın etdi güzâr
İhâta edemez oldu mücelledât-ı kuyûd
- 59 Meger şefâ‘atiñ ola bu derdime merhem
Ne tövbekâr eder artık aña ne şarf-ı nûķûd
- 60 Kıpıña eşk-i nedâmet-feşân olup geldim
Revâ mı böyle güneşkârı eylemek merdûd
- 61 Bi-hakk u vahdet-i Hakk u bi-feyz-i nûr-ı ezel
Behişt-i heme-eşyâ-yı ‘âlem-i mefķûd
- 62 Yeter zebâni-i ümm-i ‘umûm-ı nev‘-i beşer
Bi-hî‘âsetkârî-i âdem bi-dâne-i ma‘hûd

- 63 Bi-mihribâni-i Kays u bi-iştîyâk-ı Kerem
Bi-bî-vefâyi-i maḥbûb-ı şân-ı nâz-efzûd
- 64 Bi-iḥtilâf-ı mizâc u ṭabâyi‘-i insân
Bi-ḥikmet-i şer ü şirk-i Mecûs u küfr-i Yehûd
- 65 Bi-sûziş-i per ü bâl-i vücûd-ı pervâne
Bi-şîvekârî-i ma‘şûk-ı bülbül-i nâ-sûd
- 66 Bi-şavt-ı dil-keş-i ḥ’ânendegân-ı bezm-i ṭarab
Bi-lem‘adâri-i mihr-i münîr-i çarḥ-ı kebûd
- 67 Ḥabîb-i pâkiñe eyle şefâ‘atim ilhâm
Eyâ eden anı bu mümkünâta sırr-ı vücûd
- 68 Dil oldu mâ‘il-i ḥüsn-i cemâl-i merḥametiñ
Deriñden olmağı ‘aqlım alır mı hiç meb‘ûd
- 69 Bu bâb-ı sırr-ı ḥikmetdir dönüp yine gelecek
Degil bu ‘Abdi-i müczem olunsa kim maṭrûd
- 70 Hemîşe şalvele-ḥ’ân-ı Nebiyy-i rahmet kim
Bi-şarṭ-ı tarḍiye-hây-ı şaḥâbe-i Maḥmûd

6

Na‘t-ı Dîger

- 4b 1 *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
Ḥazret-i faḥr-ı cihâna ḥâk-i pâyim ‘Abdiyâ
Dîde-i sükkân-ı ‘arşa tûtiyâyım ‘Abdiyâ
- 2 Ol şeh-i iqlîm-i levlâk mollanıñ leşkerleriñ
Bârgâh-ı devletinde bir gedâyım ‘Abdiyâ
- 3 Rû-siyâhı bâ‘is-i ye’s ü kunuṭ olmaz baña
Dîde-dûz-ı iltifât-ı Muştafâ’yım ‘Abdiyâ
- 4 Çekdim enbîk-i kaleminden âb-ı nâb-ı na‘tini
Şimdi ben sermâyedâr-ı kîmyâyım ‘Abdiyâ
- 5 Hişşedâr-ı servet-i îmânım ez-rûz-ı ezel
Sâye-i Peygamberî‘de bende bâyım ‘Abdiyâ
- 6 Defter-i bigâneye zâhid beni kayd etmesin
Âb-ı Hızr-ı şer‘ ü dîne âşinâyım ‘Abdiyâ
- 7 Nağme-pervâz-ı figân u nâleyim mânend-i nây
Sîne-çâk-ı ‘aşk-ı maḥbûb-ı Hudâ’yım ‘Abdiyâ

Na‘t-ı Dîger

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Eyâ müşkil-küşâ-yı bahş-i ferdâ yine Mevlâ
Kırıldı maqdemoñle i‘tibâr-ı Lât ile ‘Uzzâ
Hudûsü mihr ü mâh u âteşin oldu bize peydâ
Kadîm ü hâdişi i‘lâm ile olduñ hüdâ-bahşâ
Edince şânını ta‘zîm-i sübhâne'l-lezî esrâ¹⁴
- 2 Sen olduğda kımat-ârâ-yı mehd-i izzet ü iqbâl
Fırısteler kuşatdı çevre yânın bâ-per ü şehbâl
Zuhûr etdi o demde kâle gelmez bir nice ahvâl
Binâ-yı hâkisâr-ı küfre erdi birden izmihlâl
Esâsından yıkıldı tâk-ı kaşr-ı ‘âli-i Kisrâ
- 3 Zuhûr-ı vahy ile Peygamber-i âhir-zamân olduñ
Emîn-i vahy olan Cibrîl-i Hâk'la hem-zebân olduñ
Hüküm-fermâ-yı sükkân-ı zemîn ü âsumân olduñ
Şefâ‘at va‘di ile müjde-bahş-ı mücrimân olduñ
Ve şâhü's-şadr-ı fahriñ olalı ser-levha-i Levlâ¹⁵
- 4 Ser ü şân-ı semâ saña dehen-bâz-ı du‘âdırlar
‘Uşât-ı mü‘minînâsâ talebkâr-ı ‘atâdırlar
Bütün halk-ı cihân pâ-beste-i habl-i ricâdırlar
Der-i devlet-me‘âbiñda eli bağı gedâdırlar
Olanlar ser-te-ser kürsî-nişîn-i mülket-i dünyâ
- 5a 5 Muhiṭ olmaz beyân-ı na‘tiñi bu defter-i idrâk
Zebân-ı hâme-i mu‘ciz-beyânım olsa da şad-çâk
Kalıp küfr ü dâlâlet şimdi mânend-i ḥas ü ḥaşâk
Tulû‘-ı mihr ile güm-kerdi olur encümen-i eflâk
Çekildi âsumâna hissedince maqdemoñ ‘İsâ
- 6 Egerçi cürm ü ‘işyânım sığışmaz cild-i dîvâna
Ricâ-yı ‘afv eder geldikde yine şaf-ı dîvâna
Mübeşşirdir meger kim ‘afv ile ihrâb-ı dîvâna

¹⁴ “سبحان الذي اسرى”
“Her türlü kusur, ayıp ve eksiklikten uzak olan O (Allah) yürüttü.” (İsrâ,56/1)

¹⁵ “لولاك لولاك لما خلقت الافلاك”
“Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım.”
Hadis bilginleri, (Sagâni) başta olmak üzere bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirler, lafız itibariyle böyle bir kutsî hadis olmadığını savunurlar.
Bu bilginlerden bir kısmı, bu söz, hadis olmasa bile Deylemî’nin İbn-i Abbas’tan merfû’ (senesinde atlama olsun olmasın doğrudan Hz. Peygamber’e nisbet edilen hadis) olarak rivayet ettiği şu hadise, “Cebrail bana geldi ve dedi: Allahu Taâla buyuruyor: Yâ Muhammed, sen olmasaydın cenneti yaratmazdım, sen olmasaydın cehennemi yaratmazdım.” Başka bir rivayette, “Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım” uydugu için meâl bakımından hadis sayılır derler.” (Yılmaz, 1992: s.113)

Anıñ için heme-dîde-güşâdır lutf u ihsâna
Vişâliñ ârzûsu eyledi bu ‘Abdi’yi şeydâ

[KASÎDELER]

KİTÂBÜ'L-ĞAŞÂYİD

1

Berây-ı Sitâyış-i Şadr-ı Esbak Merhûm Reşîd Paşa

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 ‘Âlemi pür-nûr eden şubh u mesâ şems ü kamer
Kudret-i Hallâk'ı eyler rû-nümâ şems ü kamer
- 2 Birliğine iki şâhiddir Cenâb-ı Vâhid'in
Başka şâhidden bize verdi ğınâ şems ü kamer
- 3 Zülmet içinde kalırdı şun‘-ı ğûn-â-ğûn-ı Hâk
Olmasaydı ‘âleme pertev-fezâ şems ü kamer
- 4 Biri şâbit merkezinde dîgeri seyyâr iken
Yine etmez birbirinden inhinâ şems ü kamer
- 5 Nûr-ı cevherdir biriniñ dîgeriniñdir ‘arâz
Cürm-i arza ser-te-ser verir zıyâ şems ü kamer
- 6 Gece gündüz bir gider devrinde yokdur ihtilâf
Sağ-ı arza çekdi hağ-ı istivâ şems ü kamer
- 7 Müşterî cümle kevâkib nûr-bağşâ olmağa
Şâbit ü seyyâreye eyler şalâ şems ü kamer
- 5b 8 Biri Hân ‘Abdü'l-Mecîd ü dîgeri destûrudur
Hep murâdım söylemekden ânifâ şems ü kamer
- 9 ‘Âleme ne böyle şâh u ne vezîri verdi Hâk
Edeli rûy-ı zemîni pür-cilâ şems ü kamer
- 10 Şark u ğarbı şu‘le-i ‘adliyle pür-nûr etdiler
Gece gündüz ğıbtâ eylerse revâ şems ü kamer
- 11 Günlerinde germ ü serd cevır ü zulüm oldu ‘adîm
İki bürhândır buña şayf u şitâ şems ü kamer
- 12 Ey Süleymân-ı zamân bir Âşaf'ın var ki seniñ
Zann ederler anı ibn-i ber-hayâ şems ü kamer
- 13 Böyle bir destûru kankı pâdişâha verdi Hâk
Görse söylerdi nazîrin evvelâ şems ü kamer

- 14 Şâhid isterseñ Reşîd Paşa'ya rüşd işbât için
Gönderir cümle nücûmu ibtidâ şems ü kamer
- 15 Ol senâversin hemen baħr-i 'adâletde şehâ
Olmağa iki kedû hâzır saña şems ü kamer
- 16 Çeşme-i hayvân-ı lutfuñ kıldı sîr-âb âlemi
Söylesin görmüş mü mişliñ sâbıka şems ü kamer
- 17 Âsitân-ı devletiñ bûs etmese leyl ü nehâr
Edemezdi ol kadar da i'tilâ şems ü kamer
- 18 Ârzû-yı hîdmetiñle rûz u şeb olmaktadır
Bârgâh-ı 'izzetiñde cebhe-sâ şems ü kamer
- 19 Çârsû-yı dergehiñ dûr eyleyip şubh u mesâ
Keşkül-i zerrîn-be-dest iki gedâ şems ü kamer
- 20 Anları da şark u ğarba yeldirir çarh-ı le'îm
Dergehiñde her dem eyler iştikâ şems ü kamer
- 21 Dîv-i çarhıñ iki çeşmidir görür süflîleri
Dâ'imâ ecrâm-ı 'ulvîden yaña şems ü kamer
- 22 Nev-zemîn ü tâze maзмûn üzre yazdım bir ğazel
Söyle var mı gördüğüñ bu tarzı ya şems ü kamer
- 23 Mekteb-i 'aşkıñda okur *Ve'd-Duhâ*¹⁶ şems ü kamer
Ezber eyler vaşf-ı hüsnüñ gûyiyâ şems ü kamer
- 24 Cebhe vü ruhsârıña teşbîh olunsa vechivâr
Çünkü dünyâya olur pertev-fezâ şems ü kamer
- 25 Âfitâb-ı tal'atıñ rûy-ı zevâli görmesin
Tâ ki oldukça semâda ber-hevâ şems ü kamer

16

Duhâ, güneşin parlayıp yükselmeğe başladığı kuşluk vaktidir. Bu sözün başında bulunan vav yemin vavı (vâv-ı kase) dir. Ayette, kuşluk vaktine yemin edildiği için sûreye "Duhâ" adı verilmiştir.

Sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber'e bir süre vahiy gelmez. Bunu duyan ve fırsat bilen müşrikler, "Rabb'i onu bıraktı, ona darıldı." derler, inananlar arasında fitne çıkarmağa çalışırlar. Bunun üzerine bu süre indirilir.

Birtakım sebepler yüzünden vahiyin bir süre gecikmesi Hz. Peygamber'i çok üzer. Yüce Allah kulu ve elçisi Hz. Muhammedi yalnız bırakmadığını, güneşin parlayıp yükselmeğe başladığı, gündüzün en genç zamanı olan kuşluk vakti ile her şeyin rahat ve huzura kavuştuğu, karanlığın çöktüğü geceye yemin ederek şöyle buyurur:

"Kuşluk vaktine andolsun. Durgunlaştığı zaman geceye andolsun ki, Rabb'in seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette senin sonun, ilkinden iyidir (âhiretin dünyandan iyi olacaktır). Rabb'in sana verecek ve sen razı olacaksın (üzülme). (Duhâ, 93/1-5). (Yılmaz, 1992: 164)

- 6a 26 Şanma ma‘nâsız husûfuyla kûsûfu bunlarıñ
Şerm-i ruhsârıñdan eyler ihtifâ şems ü kamer
- 27 Şarşar-ı gam etdi hâşâk-ı vücûdum ber-hevâ
Cezb eder yek-dîgere çok kehrübâ şems ü kamer
- 28 Sîne-i sîmîn ü zülf-i ‘anberiniñ ‘aşkına
Şark u garbı geşt eder ey dil-rübâ şems ü kamer
- 29 Zer-kalemle levha yaz ‘Abdî du‘â ebyâtına
Okuyup da tâ ki âmîn-h‘ân ola şems ü kamer
- 30 Pâdişâhâ mihr-i ikbâliñ kesâfet görmesin
Eyledikce haşre dek devr-i semâ şems ü kamer
- 31 ‘Âşafîñla rûy-ı ‘arzı rûşen eyler şöyle kim
Âteş-i reşkiyle göklerde yana şems ü kamer

2

**Berây-ı Sitâyîş-i Serdâr-ı Kerem ‘Ömer Paşa Merhûm Der-Zamân-ı Müşîr-i
Ordu-yı Hümâyûn-ı Rûmeli**

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 O anlara gûşâde olmuş idi kişver-i ma‘nâ
Cihânı kaplamışdı nûr-ı tîğ-ı hâme-i inşâ
- 2 Oturmuşdu nice şâhib-kırânlar taht-ı ‘irfâna
Kalem-rev olmuş idi anlara bu ‘arz-ı inhâ
- 3 Ma‘ârif ülkesin silk-i nizâma rabt ederlerdi
Anıñ‘çün dem-be-dem revnağ bulurdu çehre-i fehvâ
- 4 Kılıç germişler idi üstüne bânû-yı ma‘nânıñ
Ne mümkün idi nâ-ehle dirilsin şîve-i imlâ
- 5 ‘Azîz-i Mısr-ı ‘irfân olmuş idi her biri şöyle
Ederlerdi nice mazmûnu hûsn-i Yûsuf’a icrâ
- 6 Belâgat ‘âlemin teshîr edip şemşîr-i himmetle
Müsaḥhar olmuş idi anlara bu mülket-i dünyâ
- 7 Kimi iklîm-i nazma kimisi de kişver-i neşre
Cünûd-ı ‘aql u iz‘ân ile etmişlerdi istîlâ
- 8 Kimisi de bu iki kişveri birden edip teshîr
Şehin-şâh-ı cihân-ı ma‘rifet olmuşlar idi tâ
- 9 Eyâdî-i ecânib dâmen-i mülk-i me‘ânîden
Ser-i tîğ-i zebân ile kesilmiş idi ser-tâ-pâ

- 10 Kemâli her şeyiñ dâ'im zevâline işâretidir
Me'âli giderek oldu cihânda birbirin peydâ
- 11 Ma'ârif mülkünü bîgâneler pâ-mâl-i cehl etdi
N'ola mahşûr olursa pâ-yı tâht-ı ma'rifet hayfâ
- 6b** 12 Sipâh-ı ma'rifet cümle esîr-i dest-i gadr oldu
Lisân-ı hâl ile derse revâ her demde vâveylâ
- 13 Kalemle kâğıdıñ beynindeki ser-rişte-i ülfet
Kesildi büsbütün mikrâz-ı cehl ile 'ale'l-'amyâ
- 14 Kurutdu bîh u tebden ser-te-ser bâd-ı semûm-ı cehl
Ne gül koydu ne sünbül bâğ-ı 'irfânda ne bir eyvâ
- 15 Nice biñ hânedân-ı 'ilm ü fazlâ etdiler nâ-bûd
Ocağ-ı ma'rifetde dikdi incir bir alây zorba
- 16 Yeñiden vâcib oldu feth-i iklîm-i me'ânî kim
Zuhûra gelmiş idi gayret-i Mevlâ-yı bî-hemtâ
- 17 Faķat iş n'ola idi bir şehe kim i'tibâr eyler
Anı da lutf edip Hâķ eyledi bu ümmete 'itâ
- 18 O işte Hâzret-i 'Abdü'l-Mecîd Hân-ı keremverdir
Cihânı eyledi el-hâķ zülâl-i re'feti ihyâ
- 19 Cihân-ı ma'rifet deryâ-yı şefķat 'âlem-i re'fet
Mezâyâ âşinâ-yı merķamet zînette dünyâ¹⁷
- 20 Ne gelmişdir ne gelmek ihtimâli var bu dünyâya
Muķaķķaķ böyle bir munşîf şehin-şâh-ı cihân-ârâ
- 21 Çekip şemşîr-i isti'dâdı ile silk-i teşhîre
Diyâr-ı dânişe fermân etdi sû-be-sû isrâ
- 22 Ekâlîm-i fûnûn-ı 'ilmi etdi cümleten teşhîr
Ma'ârif mülkünü tevsî'e himmet eyledi Hâķķâ
- 23 Alınmışdı selefde gerçi iklîm-i sühândânı
Ma'ânî kişverine şimdi zâm etdi nice ülkâ
- 24 Mücellâdır şu rütbe âfitâb-ı şubh-ı iķbâlî
Mu'âdil olamaz zerresine şems-i felek peymâ

17

Vezin hatası yapılmıştır.

- 25 Dağıldı her biri kişver-be-kişver semt-i ma'nâya
Ne ekmek istediler ya ne etdiler şu istid'â
- 26 Cünûd-ı sa'y u himmetle 'umûmen etdiler taşşîl
Kimi hikmet kimi hey'et kimi tab u kimi kimyâ
- 27 Geñişdi bu gidişle merz-bûm-ı dâniş ü 'irfân
İçinden bir kılıç tımârı kaldı şi'ir ile inşâ
- 28 O tımâra üşüp ben de hele bir hişşedâr oldum
Berât mıdır yedimde 'Abdiyâ bu levha-i imlâ
- 29 Kelâmından olur ma'lûm kenîniñ kendi miqdârı
Me'âline bakılsa pek 'abestir fazlımı da'vâ
- 7a 30 Anıñ'çün bu revişde gitmedim vâdî-i eslâfa
Ki onlar etmiş idi mebhâş-i fahriyyede itrâ
- 31 Sitâyışdır merâmım pâdişâhıñ bir müşîrini
Baña fahriyye besdir haq buña şu ni'met-i 'uzmâ
- 32 Hafâyâ âşinâ-yı sırr-ı mektûm-ı dirâyetdir
Kemiyyet fikrin eyler nokta-i mevhûma da bir yâ
- 33 Hele diñlenmez oldu lâfı Zâl u Rüstem'in şimdi
Odur yektâ-süvâr-ı mîşe-zâr-ı 'arz-ı heycâ
- 34 Der-i şehdâne-i baħr-i şecâ'at şâhib-i şavlet
Semiyye Hâzret-i Fârûk-ı 'âdil kim 'Ömer Paşa
- 35 Olup fermân ile icrâ-yı tanzîmâtına me'mûr
Faķat Bosna diyârı kalmış idi şöyle müsteşnâ
- 36 Uşûluyle sarâya celb ile erkâna 'arz etdi
Ne olduğun merâm-ı pâdişâh-ı ma'delet-peymâ
- 37 Dedi şimden geri artık re'âyâ vü berâyânıñ
Zarâr tecvîz olmaz mâl ü cân u 'ırzına ķat'â
- 38 Bu dîvânı görüp dîvâne oldu Bosna erkânı
Rüsûm-ı inķiyâdı eylediler şûretâ ifâ
- 39 Meger bunlar re'âyâyı edinmişler idi me'kûl
Bilindi bu reviş servetlerin birden eder ilgâ
- 40 Birikdiler fesâd üzre sarâyda etdiler peymân
Ne olmak iķtimâli var sözünü oldular gûyâ

- 41 Şu rütbe mahremiyyetde fesâda verdiler şûret
Muḥâl olmuş idi olmak hele ser-rişte-i ifşâ
- 42 Ta‘ahhüd eyleyip her bir işi icrâya me’zûnsan
Hükûmetgehlerine ‘azme etdiler şitâb ammâ
- 43 Varınca yerlerine eylediler fitneye îkâz
Dirildi sû-be-sû ehl-i şekâvet etmege ğavğa
- 44 Cezâ-yı ...¹⁸ lâıyık oldular ‘ale'l-ıtlâk
Ki anlar etdiler ezḡân-ı nâsı şöylece igvâ
- 45 O destûr-ı ğuyûr etdi mühimmât u ‘asâkirle
Diyâr-ı ehl-i ‘isyâna hücûmu şöyle bir bâlâ
- 46 Erişdi mecma‘-ı erbâb-ı tuġyâna ‘ale'l-ġafle
Ne mümkün hem-cenâḡ olmak aña şâhin ile ‘Anḡâ
- 47 ‘Uşât-ı eşķîyâyı ḡarben ü ḡarben edip te’dîb
Re‘âyâ intikâmın işte etdi böyle istîfâ
- 48 Ḥalâl-i cengde ser-gerdegân-ı ehl-i ‘işyândır
Kimin tutdu kimisin laḡd-i merge eyledi ilḡâ
- 49 Muḡaşşıl eyledi dil-ḡâḡ-ı şâha Cem-cenâb üzre
Şu tarz ile zevâle yüz tutan asâyış-i ibḡâ
- 7b 50 Gözetmekdir rızâ-yı pâdişâhı maḡsadı ancak
Gözünde olmadığın aḡladım dünyâ vü mâ-fîhâ
- 51 Nihâyet bulamaz medḡinde ol düstûr-ı zî-şânıñ
Ḳuşûr eyler ne deḡli söylese kilḡ-i belâgatâ
- 52 Baġışlasın şehin-şâḡ-ı cihâna Ḥaḡ anı biñ yıl
Nice feth ü zaferle eylesin aḡrânına i‘lâ

3

Ḳaşıde-i Dîġer Berây-ı Sitâyış-i Müşârün İleyh*Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*

- 1 Ne ḡadar olsa o meh fülke-süvâr yemm-i nâz
Eder âḡir anı ġarḡâb-ı vefâ baḡr-ı niyâz
- 2 Ne ḡadar olsa o meh şîveġer-i istiḡkâr
Olur aña ḡalemim eşniye-ḡân-ı i‘zâz

- 3 Ne kadar etse o meh cevri ni efzûn baña
Kalemim ol kadar eyle aña ‘aşkı m ibrâz
- 4 Benim ol şâ‘ir-i şeh-nâme-nüvîs-i ‘irfân
Zabt-ı efkârı ma bu ne varak-ı gerdûn az
- 5 Hâmeme ruḥṣat-ı cevân veremem zîrâ kim
Korkarım tâ ola levḥ ü kâleme şarf-endâz
- 6 Merz-bûm-ı hûneri baña musahḥar kıldı
Hâlîk-ı kevn ü mekân pâdişeh bî-enbâz
- 7 Lâl u ebkem ederim nice biñ Eflâtûn'a
Bezme gevher saçarak nuṭka edersem âgâz
- 8 Sîne-çâk olmada ebvâb-ı me‘ânî-i sūḥan
Kalemim olalı miftâḥ-ı kilîd-i i‘câz
- 9 Âteş-efşân ḥased eylerim âḥir felegi
N'ola düşse küre-i zemheriyye sûz u güdâz
- 10 Sür‘at-i fikr-i mezâmîn-i sūḥanda baña
Eremez olsa Hümâ bâl-güşâ-yı pervâz
- 11 Ne revâdır ereyim zabtına kudret var iken
Kışver-i ma‘rifeti mülk-i sūḥandan ifrâz
- 12 Ederim mihr-i felek zerreye zerre mihri
Ele alırsam eger ḥâme-i şerḥ ü îcâz
- 13 Kalemim kadr-i mezâmînimi añlar tâ kim
Her olur olmazı etmez hele medḥ ü îvâz
- 14 Da‘vi-i dânişimi bu daḥi işbât eyler
Medḥin etdiklerim ‘âlemde degil mi mümtâz
- 15 İşte ez-cümle biri şimdi ‘Ömer Paşa'dır
Eylemiş nice ‘inâyât-ı Hudâ'yı iḥrâz
- 8a 16 Şaff-der ma‘reke-ârâ-yı vegâ-yı düşmen
Ḥaydar-ı maḳtele-pîrâ-yı cünûd-ı gammâz
- 17 Cünbüşe başlasa bâl u per açar bâlâya
Esb-i çâbük-rev-i peykârı zemîne sıgmaz
- 18 Ḥaşerât-ı süfehâ kılını incidemez
Olamaz rûbeh u seg raḥne-nümâ-yı cemmâz

- 19 Gerd-i râh-ı güher-efşânına yüz sürmek için
Eremez peyk-i şabâ biñ yıl ederse tek ü tâz
- 20 Dâver-i Cem-şiyemâ Âsaf-ı Dârâ-haşemâ
Ey olan şimdi cihân içre şecâ'at-pervâz
- 21 Seni ögmüş de şecâ'atle yaratmış Mevlâ
Bunu bilir 'Acem ü Türk ü ahâlî-i Hicâz
- 22 Hem-şinâhıñ olamaz baħr-i veġâda Rüstem
Fülk-i meşhûn-ı güher-bâr ile bir mi tombâz
- 23 Çok degil tîġıña bu ne nemed-i eflâki
Darbe-i yekle dü-nîm eylese mânend-i piyâz
- 24 Karz-ı mihr ü mehi pul gibi bilirse bilirim
Hak seni eyledi âzâde-ser-i hırş u âz
- 25 Hak bilir ki olamam hâtime-yâb-ı ikmâl
Vaşfıñı yazsam eger leyl ü nehâr u kış u yaz
- 26 Yoġ iken bir degerim rütbe de aldıñ baña
Saña denmez mi veliyyü'n-ni'am-ı ihsân-sâz
- 27 Hele ihsân u 'inâyâtıñ ile görmem pâyân
Görmedim Hak bu ki zâtıñ gibi bir bende-nüvâz
- 28 Bir ġazel de yazayım mu'riż-i med soñrasında
Kilk-i zerrîn-i keremle anı şemşîriñe yaz
- 29 Ey cefâ-pîşe vü 'âşık-keş-i şûh-ı tannâz
V'ey cihânı biribirine katıcı ġammâz
- 30 Ne zamân ġöñlüñ olur merħamet-i 'uşşâka
Daha mı bulmayacak va'd-i vişâliñ incâz
- 31 Bu mevâ'id-i pey-â-pey dili bîzâr etdi
Daħi etmez misiñ ey mâh beni maħrem-i râz
- 32 Öyle bî-tâb-ı cefâ vü elemiñdir dil kim
Kalsam âħir ne 'aceb beste-deheni âvâz
- 33 Geçilir mi güzelim kañtara-i 'aşkıñdan
Emr-i müşkil imiş eyvâh-ı hakîkatde mecâz
- 8b 34 Zâhid atma yine mes'eleyi medreseye
Nûş-ı şahbâya 'aceb kıl kadar olmaz mı cevâz

- 35 ‘Abdiyâ vaşla bedel sîm ü zer ister ol şûh
Bir pul etmez gâzeliñ olsa da maẓmûn-tırâz
- 36 Gâyete erdi sühan geldi du‘â hengâmı
Tâ ki erbâb-ı şalât işide gül bâng-ı namâz
- 37 Seni bağışlaya şâhen-şeh-i devrâne Hudâ
Diñleye şavletiñi Rûm u ‘Irâk u Şîrâz

4

Berây-ı Sitâyîş-i Şadr-ı Müşârün İleyh*Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Gerçi teşhîr eyledim ey hâme-i imlâ seni
Lîk her dem ederim âvâre-i inşâ seni
- 2 *Levh-i Mahfûz*¹⁹ dilimde ketm-i esrâr eyleyip
Her naşıl sa maḥrem-i râz etmedim ḥâlâ seni
- 3 Gerçi zâhirde ḥamûş u bî-zebânsıñ ey kalem
İstedikce söyler dânişver-i ma‘nâ seni
- 4 Neş‘esizlikden bu rütbe iştikâ bilmem nedir
Mest-i lâ-ya‘kıl eder nuṭkumdaki şahbâ seni
- 5 Eylemem ben keşf-i râz u sen daḥi şakḳ-ı zebân
Korkarım lâl etmesin bu rütbe istiğnâ seni
- 6 Kâdriñi bâlâterîn-i kâ’inât etdi Hudâ
Bir kısım ile eyledi mümtâz u müstesnâ seni
- 7 İşte ezhâr-ı ma‘ârif bir yerin oldu güşâd
Ben de etdim hem-zebân-ı bülbül-i gûyâ seni
- 8 Sensin âgardan yüzün erbâb-ı faẓl u dânişñ
Rû-siyâhı dâğ-ber-dil etmesin kat‘ân seni
- 9 İrtifâ‘-ı kâdriñi inkâra yokdur cür’etim
Elde tutdu şad-hezâr İskender ü Dârâ seni
- 10 Şanma rüçḥâniyyetiñ fark etmez ehl-i i‘tibâr
Eylediler gerçi seyfe şûretâ hem-pâ seni
- 11 Dâniş ü ‘irfân ile âfâkı tutdu şöhretiñ
Cümleden a‘lâ bilir her ‘âkıl u dânâ seni

¹⁹ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. “(Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır. (Allah’ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha’dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 12 İste geldi mevsimi ta'yîn etdim bir işe
Kâlbime ilhâm etdi şîfat-ı Mevlâ seni
- 13 Mu'tenâ 'indimde ol rütbe bu iş tâ şöyle kim
Bulmadım hiç kimse ta'yîn edecek illâ seni
- 14 Bir hıdîv-i 'aşrîñ evşâfında ol kim fem-güşâ
Cümle erbâb-ı kâlemden o bilir ra'nâ seni
- 9a 15 Şadr-ı devletde odur gehvâre cünbân-ı nizâm
Tıfl-ı bih-zâd-ı hayale edeli lâlâ seni
- 16 Şöyle kim gündüzleri âbisten-i ma'nâ edip
Leyle-i hablî içinde ediyor hablâ seni
- 17 Ol vezîr-i nâmdâş şîfat-ı Hayru'l-Verâ
Eyler elbet her işinde 'urvetü'l-vüskâ²⁰ seni
- 18 Şanma ma'nâsız dü-nîm eyler zebânîñ ey kâlem
Selb-i cevri ü celb-i dâde eyliyor îmâ seni
- 19 Nutk-ı cân-bağışı Mesîhâveş cemâdı söylerdir
İstese her demde eyler bülbül-i gûyâ seni
- 20 Sen hemân eyle hemîşe medhîni vird-i zebân
Eylesin revnâkda 'âlem-i Reşîd Paşa seni
- 21 Müşterî olsa 'Utârid'de beyân-ı vaşfına
Âsumâna git ki etsin âlet-i îtrâ seni
- 22 Şimdi bi'z-zât eylesin evşâfını 'Abdî bilen
Eyledim ben âsumâna ey kâlem isrâ seni
- 23 Âşafâ şadrâ kerîmâ dâverâ dâniş-verâ
Eylemiş Hâk zînet-i ruhsâre-i dünyâ seni
- 24 Nice Eflâtûn-ı silk-i fikre alsa 'aql-ı küll
Lü'lü-i şehdâneâsâ eyler istignâ seni
- 25 Cümle erbâb-ı 'ukûl olsa bir işte müşfik
Hall-i müşkil edemezler bulmadıkça tâ seni

²⁰ Urvetü'l-vüskâ, kopması mümkün olmayan en sağlam kulp anlamına gelir. Bu sözü Müslümanlık ve Hz. Muhammed diye yorumlayanlar da vardır. Araplar, deveyi bağladıkları ağaca "urve" derler. Kur'an'da benzetme yoluyla putları inkâr edip Allah'a inanma durumuna "Urvetü'l-vüska" denmiştir. "Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Kim tâğût (şeytan)ı inkâr edip Allah'a inanırsa, muhakkak ki o, kopmayan, sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah işitendir, bilendir." (Bakara, 2/256) (Yılmaz, 1992: 157)

- 26 Sînesinde şu görülen şeyleri şanma nücûm
Taķınır teller görünce künbed-i mînâ seni
- 27 Âfitâb-ı ‘âlem-efrûz-ı semâ-yı dânişin
Mâ-verâ-yı arza dek eyler hayâ-baķşâ seni
- 28 Dâniş ü ‘irfân nedîm-i bezm-i hâşinîdır sezâ
Bir nefes terk edemezler yâ küfür hâşâ seni
- 29 Biñde bir luţf-ı cezîlin hâķķın îfâ edemem
‘Ömrüm olduķca sitâyîş eylesem şadrâ seni
- 30 Şübhesiz sermâye-i ehliyyetim mefkûd iken
Rütbemiñ terfi‘ine Hâķ eyledi iğrâ seni
- 31 Bir ğazel de söyleyim tâ edeyim hatm-i kelâm
Etmesin âzâde-dil kilik-i belâgatâ seni
- 32 Âh çeksem sîneye bir kerrece tenhâ seni
Etsem ey meh mahrem-i râz-ı dil-i şeydâ seni
- 9b** 33 Hâleveş ‘uşşâķ almîş bu gece orta yere
Ey meh-i ‘âlem-fürûz-ı evc-i istignâ seni
- 34 Âhîr olduñ ben gibi bir bî-vefâyâ dil-firîb
Âh-ı âteş-hîzim etdi âteşe ilkâ seni
- 35 Kâ’inâtı büsbütün meftûn etdiñ ey perî
Ben degil hep özlüyor dünyâ vü mâ-fihâ seni
- 36 Eyledi gül-penbe-i ruhsârîñ anı şermsâr
Al al olur görünce lâle-i hamrâ seni
- 37 Fikr-i nîk ü bed ile olmakdayım âvân-güzâr
Bulurum her dem gönülde yâ rakîbi yâ seni
- 38 Şafha-i rengîn-i ruhsârîñdaki hâl-i siyâh
Eylemişdir ğıbta-baķş-ı ‘anber-i sârâ seni
- 39 Geldi hengâm-ı du‘â ey âsaf-ı ‘âlî-tebâr
Ber-murâd etsin hemîşe Hâlîķu'l-eşyâ seni
- 40 Tâbe-rûz-ı rüst-e-hîz ede şadâretde mekîn
Şıfat-ı ‘Abdü'l-Mecîd hâş-ı cihânârâ seni

5

Berây-ı Sitâyîş-i Hayri Efendi Merhûm*Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün*

- 1 Cihânda tab'-ı selîs ü selîmime Hakkâ
'Înâyet-i ezeldir sitâyîş-i 'urefâ
- 2 Ne dem ki hâme-be-dest-i sühânveri olsam
Gelir hayâlîme elbet medâyiğ-i küberâ
- 3 Tenezzül eylemem aşla esâfili medhe
Velez ki olsa da anlar e'âzım-ı vüzerâ
- 4 Senâ vü medhîni ancak hâşa haşr etdim
'Ulüvv-i tab'ımı bilsin efâzıl-ı zurefâ
- 5 Benem o hurde-şinâs-ı mebâhis-i hikmet
Nice efâzıl-ı devrân kalır yanımda kaba
- 6 Sihir dedikleri şan'at me'âl-i nazmımdır
Özüm Kelîm-i me'ânî sözüm yed-i beyzâ
- 7 Süvâr-ı eşheb-i dâniş benim gelir baña
Hünerverân-ı zamâna piyâde-i ma'nâ
- 8 Benimle kim ki eder ise muğbile kaçdı
Bidâyet-i sühânında gelir zuhûra hatâ
- 9 Ne şeyh-i tekye-nişîn ü ne muzî-i 'ömrüm
Hudâ sühânla beni kıldı anlara i'lâ
- 10 Bir ism-i fâ'ili mef'ûle eylesem îşâl
Tevellüd eyler o demde me'ânî-i imlâ
- 10a** 11 Hülâşa halk-ı me'ânî menût-ı emrimdir
Hıttâb-ı künle sözümünden neler olur peydâ
- 12 Cenâb-ı Hayri Efendi muhâsib-i ordu
Degil mehâsin-i ahlâkı kâbil-i ihşâ
- 13 Hudâ ma'ârif ü dânişle zâtını etmiş
Ser-âmed-i ser-i şaf-ı ecille-i 'uqâlâ
- 14 Dakîkadân-ı me'ânî şahîfe-zîb-i kemâl
Odur yegâne-i 'aşr u güzîde-i keremâ
- 15 Muşâlih ehline redd ü kabûlü bürhândır
Dese ne'am demez artık bir işde kimseye lâ

- 16 Muşahhîh-i gâlatât-ı fuhûl-i imlâdır
Müdekkik-i melekât-ı ma‘ârif ü inşâ
- 17 Bırak medâyiğ-i sâ‘ir sıfâtını şöyle
Gınâ-yı tab‘ına bulmaz nihâyeti şî‘râ
- 18 Seḥâ yanında bir ednâ gulâm-ı melîkdir
Göreydi cûdunu ḥayrân kalırdı ḥâtem-i Tâ
- 19 Nazımda şânî-i Nâbî nesirde Veysî'dir
Hünerle zâtını etmiş mümâsil-i bülegâ
- 20 Var idi maṭla‘-ı mihre furûğ-ı ikbâli
Mişâl-i zerre kalırdı kevâkib-i dünyâ
- 21 Ne deñli olsa da müşkil işe verir şûret
‘Ulüvv-i himmeti kal‘-ı cibâl eder Ḥaḳḳ'a
- 22 Nazîf Efendi gibi bâ-cenâhı da vardır
O da anıñ gibi olsa ser-âmed-i zurefâ
- 23 İki yek-digere muvâfıḳ u hem-ḥâl
Yerinse bunlara şâyân o farḳadân-ı semâ
- 24 Raḳam-nüvîs-i mehâm u kalem-zen-i inhâ
Biri müvekkil-i defter o diğeri inşâ
- 25 İki cenâhıdır anlar çep ü yemîninde
Mişâl-i murğ-ı muḳaddes hele ‘Ömer Paşa
- 26 Ḳadir-şinâs-ı ma‘ârif denir o düstûra
Ki bunlara oluyor o nevâle-baḥş-ı ‘aṭâ
- 27 Du‘âya başla ki ‘Abdî zamânı gelmişdir
Ne deñli eyleseñ erte sitâyiş-i ıtrâ
- 28 Ḥudâ bağışlaya biri birine her birini
Felekde devr ede tâ kim kamerle şems ü duḥâ

6

Berây-ı Sitâyiş-i Kâmil Paşa Müfetdiş-i Bosna in Ḳaşîde Be-her Tezyîn-i**Dîvân Nivîşteest²¹***Mefâ ‘ilün / Müstef‘ilün / Fâ ‘ilün*

- 10b** 1 Cihâna cinân reşk ederse revâ
Bahâr eyledi feyzini rû-nümâ

²¹ Bu şiirin başında şaire ait olduğunu düşündüğümüz, “İntihâbdan Mahrûm Şode” şeklinde bir not bulunmaktadır.

- 2 Kurup haymesin bâğa şâh-ı bahâr
Zemîn oldu revnaqla reşk-i semâ
- 3 Geçip taht-ı gülşende etdi cülûs
Şeh-i nev-bahâr oldu fermân-revâ
- 4 Yazıp berg-i gül üstüne ‘arz-ı hâl
Bahâra hezâr eyledi iştikâ
- 5 Dedi ey şehin-şâh-ı gülşen-penâh
Beni eyledi lâl ü ebkem şitâ
- 6 Olup bîntâde rakîbe mişâl
Beni gülden etdi nice dem cüdâ
- 7 Dağı böyle nice şikâyet edip
Zevâl-i şitâya olup fem-güşâ
- 8 Gül ü bülbülün gayretine düşüp
Şeh-i nev-bahâr oldu hemen fezâ
- 9 Mühimmât-ı harbi müheyyâ edip
Sipehdâr olundu nesîm-i şabâ
- 10 Tutuşdu cünûd-ı şitâ vü bahâr
Buña etdiler hep felekler bükâ
- 11 Harâmî-i dey bâğı başmış idi
Hücûm-ı bahâr etdi anı hebâ
- 12 Çekildi cibâle şitâ leşkeri
Ne kaldı şitâdan eser ne şitâ
- 13 Gülistânı zabt etdi şâh-ı bahâ
Ferâmûş olundu geçen mâ-cerâ
- 14 Büküp boynunu karşısında çınâr
Egerçi leb-i cûda der-sâye-sâ
- 15 Yağ üstüne eylemişler kıyâm
Kadeh-i ber-kef olmuş bütün lâlehâ
- 16 Benefşe edip lâleye ser-fürû
Hicâbından olmuş yere cebhe-sâ
- 17 Gelip eyledi bâğa ‘arz-ı cemâl
Cenâb-ı latîf-i gül-i hoş-likâ

- 17 Bir ‘âlî-himem ki- âşafîñ medhîni
Çemende okur bûlbûl-i hoş-nevâ
- 18 Ne ‘âşaf ki zâtına olmaz mişâl
Nice şaff-der ü zâde-i pür-ziyâ
- 19 Göreydi sözünde olan hikmeti
Felâtûn ederdi özünden hayâ
- 11a** 20 Ne gördüm nazîrin ne görmek ümîd
Ki olsa kemâlâtla rûşenâ
- 21 *Seniyyü'l-mizâc se ‘idü'n-nehhâc*
*Semiyy-i cenâb-ı beniyyü'l-ver ‘â*²²
- 22 *Şahîhu'l- ‘akâyid cîhu'l-vech*
*Faşıhu'l-lisân şarîhu'l-vefâ*²³
- 23 Göreydi bezr-i cemhurî zâtını
Olurdu aña ‘aklı hayret-fezâ
- 24 Eyâ kâmil-i küll-i zü-fünûn
Müşîr-i müfehham Müfettiş Paşa
- 25 Degil ben ‘Utarid dahî bulamaz
Seniñ şanıña elverişli senâ
- 26 Ne deñli belâgat beyân eylesem
Eder hâme-i vaşfiñda yine haîâ
- 27 Kemâl-i ‘ubûdiyyetim sevķ eder
Ne haddim kaşîde vereyim saña
- 28 Du‘â vaķtidir ‘Abdiyâ şimdicek
Hemîşe Hudâ'dan budur hep ricâ
- 29 Cenâbıñ be-Hakķ-ı Resûl alsa
Bağışlaya şâh-ı cihâna Hudâ

²² Türkçesi: Mizâcı yüksek, kılavuzu mutlu
Onurun oğlunun yüce adaşı

²³ Türkçesi: Akâidin doğrusu, hayâ sahibi
Düzgün konuşan, vefâsı aşikâr

7

Berây-ı Sitâyîş ‘Ali Gâlib Paşa İn Kaşîde Be-her Tezyîn-i Dîvân-Nivişteest²⁴*Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*

- 1 Bilirsen dâd-ı haq olan eyâ kilik-i belâgatza
Baña ‘aql-ı selîm imhâ nîk-evşâfını imlâ
- 2 Taharrî-i vesîle eylemem medh ü senâsında
Yeter memdûhumuñ ehliyyeti sermâye-i ıtrâ
- 3 Medâr-ı imtiyâzı âdemiñ ‘aql u dirâyetdir
Hiredmendân ederse çok mudur cühhâle isti‘lâ
- 4 Anıñ‘çün ‘aql u dâniş ehlini herzede bulursam
Senâ vü medhîni haqqında sözler ederim inşâ
- 5 Bu vâdîde şu rütbe meslek-i ifrâta gitdim kim
Muhibb-i ‘âkıll oldum hâşım-ı cânım olsa da
- 6 Ya bir ‘âkıll bulur da mazhar-ı luğfide olursam
Naşıl etmem uğur-ı devletinde cânımı ifnâ
- 7 Egerçi behredâr-ı ‘aql u dâniş olmadım ammâ
Beni dîvâne-i ‘aql u fetânet eyledi Mevlâ
- 11b** 8 Dili âzâde etdi birtakım nâ-ehliñ evzâ‘ı
Ne bende koydu şabır ne göñülde hû‘âhiş ü sevdâ
- 9 Teniñ tab‘ât-ı cühhâle efendi olmadan yegdir
Hele olmak bu ‘âlemde esîr-i ‘âkıll ü dânâ
- 10 Evel ol ‘âkıll soñra nuṭku halk etdi Cenâb-ı Haq
Furû‘âtından oldu bu ikisiniñ heme eşyâ
- 11 Cenâb-ı ‘âkla nuṭku tercümân etdi ‘akîbinde
Olup yek-dîgeri beynine nisbet böylece peydâ
- 12 Bu iki cevher-i ‘âlem-bahâya kim ki mâlikdir
Aña insân-ı kâmil dense olur lâyıḳ u ahrâ
- 13 Hiredmendân-ı ‘aşrı vezn edip mîzân-ı ‘âkıllımla
Bu meşcere görüldü cümleye Gâlib ‘Alî Paşa
- 14 O bir düstûr-ı zî-şân-ı mufahhamdır ki evşâfı
Yazılsa haşre dek olmaz kalemle kâbil-i ihşâ

²⁴ Bu şiirin başında şaire ait olduğunu düşündüğümüz, “Bu daḳi intihâbdan mahrûm edilmiştir.” şeklinde not bulunmaktadır.

- 15 Naşıl ‘aql u dirâyet şâhibi olmaz bu ‘âlemde
Bir âdem ki ola ferzend-i âlî-i Reşîd Paşa
- 16 Familyaca olupdur hânedân-ı dâniş ü ‘irfân
Degil midir müsellemler cümleñiñ ‘indinde bu da‘vâ
- 17 Hayât-efzâ olur merde dilân-ı guşşaya her dem
Olunca nuṭṭ-ı cân-baḥşı ile bezme şafâ-baḥşâ
- 18 Raḥîḳ-i iltifâtında şu rütbe neş’e gördüm kim
Bu ḥükmü âdeme vermez hele keyfiyyet-i şahbâ
- 19 Bu sevdâ ile kaç def’a gidip devlet sarâyına
Şeref-ḥâḥ-ı meşûl-i ḥâk-i pâyı olmuşum ammâ
- 20 İki def’a faḳaṭ ruḥsâre-sây-ı dâmeni oldum
Ḳuşûrunda olup ‘avdetle ḥüzn ü guşşaya hem-pâ
- 21 Beni beñzetdi ağalar perestişkâr-ı iḳbâle
Ḳuzûra dâḥil olmaḳla müyesser olmadı ḥayfâ
- 22 Ḳaḳîr ise ne rütbe ḥaḳ-şinâs-ı luṭf u iḥsânım
Ḳabûl etmem hele küfrân-ı ni‘met etmegi ḥâşâ
- 23 ‘Azîmet eylemekden ḥâk-i pâyna ğaraz ancaḳ
Selefde nâ’il olduĝum ḥuḳûḳ-ı ni‘meti îfâ
- 24 Lisânen yol bulunmaz oldu tefhîme bu efkârı
İşim ancaḳ saña ḳaldı eyâ kilḳ-i sūḥan-pîrâ
- 25 Bu efkâr-ı derûn-ı ‘âciziyyi zabṭ ile bir bir
O düstûr-ı felek-câha feşâḥatle edip inhâ
- 26 Ki şöyle söyle kim ben anlarıñ meclûb-ı luṭfuyum
Ḳapı yoldaşlarıma intisâbım eylesin îmâ
- 27 Müşîrâ dâverâ ‘acz-i nüvâzâ ‘âtîfetkârâ
Eyâ zât-ı kerîm-i ḥaḳ eden aḳrânına i‘lâ
- 12a** 28 Familyaca sizi medḥ ü senâya vaḳf-ı nefis etdim
Dönersem bu sözümden olayım ‘âlemde ben rüsvâ
- 29 Degildir ‘arz-ı kâlâ-yı ma‘ârif Ḳaḳ bilir anı
Bu taşdî‘den ğaraz ancaḳ ḥulûşum etmedir îmâ
- 30 Riyâ etmem be-ḥaḳḳ-ı Ḳazret-i Ḳaḳ böyledir gönüm
Edelden ḥâk-i pâyiñ sürme dîdemde degil dünyâ

- 31 Olunursa bu sözler iddi‘â-yı maḥẓ ile te‘vîl
Naşıl isterseñ öyle imtiḥân eyle efendînâ
- 32 Muḥaṣṣıl şıdḳ-ı da‘vâya kıya sözler verip şimdi
Sened yollu yazıp bu ‘arz-ı ḥâlî eyledim imzâ
- 33 Kıo taşdı‘i yeter ‘Abdî du‘â hengâmı gelmişdir
Şu tarz üzre Ḥudâ’dan ol terennüm-sâz-ı istid‘â
- 34 Cihân durdukca olsunlar nev-â-nev mazḥar-ı iḳbâl
Ola aḥvâl bakan gözler hemîşe anlara a‘mâ

8

Berây-ı Sitâyiş-i Ömer Paşa-yı Müşârün İleyh*Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*

- 1 Fem-i nâ-ehle kim bir söz düşerse anda şân olmaz
Belâgat bir taraf belki selâmetden feşân olmaz
- 2 Zülâl-i nuṭḳ eger geçmezse enbîḳ-i belâgatden
Leṭâfet-baḥş-ı ṭab‘-ı müştakîm-i şâ‘irân olmaz
- 3 O sözler ki ola ḥâyîde-i efvâh-ı nâ-ehlân
‘İbârâtında kaṭ‘an lezzet-i ḥüsn-i beyân olmaz
- 4 Olur mu encümen-pîrâ-yı ülfet câhil ü dâna
Hezâr-ı hoş-nevâ zâğ-ı siyehle hem-zebân olmaz
- 5 Yeri geldikde şarf-ı cevher-i mazmûn eder şâ‘ir
Bu yolda cüst ü cûy-ı mebhâş-i sûd u ziyân olmaz
- 6 Mezâyâ-yı sülḥan ‘arz-ı cemâl eyler mi nâdâna
Zen-i pâkîze-dâmen hem-fîrâş-i ḳaltabân olmaz
- 7 Ma‘âzallâh nihâl-i nazmı kaṭ‘ eyler ḥaṭabâsâ
Beterdârân-ı hîzem terbiyetle bâğbân olmaz
- 8 Ḥayâlât-ı sülḥandan müstefîd olsun mu nâ-ehlân
Ahâlî-i Ḥabel memnûn-ı luṭf-ı gülsitân olmaz
- 9 Ben ol meddâḥ-ı zât-ı şaff-der-i rûz-neberd ḥakîm
Ḥuzûrumda olur olmaz muḳallid fıkra-ḥ‘ân olmaz
- 10 O bir düstûr-ı manşûr'u-l-livâdır ki ser-i tîğı
Dü-nîm eyler ‘adûyu ḥançerinde hiç ḳan olmaz
- 11 Gelip geçdi cihândan gerçi nice şaff-der-i Rüstem
‘Ömer Paşa gibi şavlet-nümâ-yı düşmenân olmaz

- 12 Lüzûmun selb ederdim olmasa mu‘tâd-ı nev-bütçü
Der-i iclâline ikbâli gibi pâsbân olmaz
- 13 Muḥakḳak ḥüsn-i tedbîri gibi ol zât-ı zî-şânıñ
Cihânda sefk-i ḥûn-ı düşmen-i seyf ü sinân olmaz
- 14 Cenâb-ı devletinden dâne-i top u tüfenkâsâ
Hemîşe düşmene irsâle lâıyık armağan olmaz
- 15 Şecâ‘at ‘abd-i memlûk-ı besâlet-ḥâne-zâdıdır
Buña seyfî gibi kaṭ‘ı delîl-i râygân olmaz
- 16 Müşîrâ dâverâ düşmen-şikârâ şavt-endâzâ
Ġubârıñ şakḳ eder ‘âlemde şimdi ḳahramân olmaz
- 17 Olur ba‘zı dil-âverler egerçi nev-be-nev peydâ
Velî zâtıñ gibi reşk-âver-i şâhib-ḳırân olmaz
- 18 Fütûḥât u zafer olsun hemîşe yâver-i ḥarbiñ
Saña tevfiḳ-i Bârî'den güzel peyk-i revân olmaz
- 19 Cihân bilir bunu ḥabl-i metîn-i himmetiñ gibi
Eyâdî-i ‘adûyu bend eder bir peşimân olmaz
- 20 Deḥâlet etse n'ola leşker-i a‘dâ gelip bir bir
Seniñ sâyeñden özge anlara cây-ı emân olmaz
- 21 Tevaḳḳuf eylemem ḥalt-ı kibîr etmiş derim elbet
Denilir ḳavm-i Rus'a laṭme-ḥ‘âr-ı Müslümân olmaz
- 22 Ġılâf-ı sîneñ içre dûr eden fikr-i ‘amîḳiñveş
Hele kaṭ‘-ı ser-i a‘dâya tîğ-i ḥûn-feşân olmaz
- 23 Ḥaḳîri ḥâk-i pâyiñden niçin dûr etdi bu demde
Müsellemdir felek erbâb-ı şıdḳa mihribân olmaz
- 24 Ḳo taşdî‘i yeter ‘Abdî du‘â hengâmı gelmiştir
Velî-i ni‘mete bundan güzel şarf-ı lisân olmaz
- 25 Müşîrâ Ḥaḳ özüñ bağışlaya ‘Abdü'l-Mecîd Ḥân'a
Seniñ ḳadriñ bilir anıñ gibi şâh-ı cihân olmaz

9

Berây-ı Sitâyîş-i Kâmil Yûsuf Paşa Re‘îs-i Meclis-i Vâlâ*Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün*

- 1 Etmeseydi sırrını ḥâme fedâ-yı dâniş
Elbet olur idi ‘âlemde cüdâ-yı dâniş

- 2 Tâlibi olsa girân-cân u batî'ül-iz'ân
Cezb eder mi anı hîç kâh-rübâ-yı dâniş
- 13a** 3 Dem-be-dem etmede ıslâh-ı mizâc-ı âdem
Mu'tedildir o kadar âb u hevâ-yı dâniş
- 4 Ne felek ancak olur şahne-i pür-hayme anıñ
Mütenâhî degil ezyâl-i fezâ-yı dâniş
- 5 Kim ki Hâk üzre ola encümen-ârâ-yı vifâk
Bezl eder varanı hep âgeh ağa-yı dâniş
- 6 Hâşılâtı ne olurdu 'acabâ 'âlemde
Küre-i cehle muhîf olsa semâ-yı dâniş
- 7 Râm olmaz hele nâ-ehl ü teniñ tab'âne
Şâhid-i gül-beden-i rûh-fezâ-yı dâniş
- 8 Dâ'im erbâbı sitem-dîde-i nâdân ise de
Çekilir çâresi ne derd ü belâ-yı dâniş
- 9 Gonca-i fikri şular ölmeden evvel handân
Esmese bir dile ger bâd-ı şabâ-yı dâniş
- 10 Şimdi vaz' eylediler lafzına ma'nâ-yı dîger
Bir alay kendini bilmez budalâ-yı dâniş
- 11 'Abdiyâ farz edelim sende anıñ yok eseri
Micmer-i dilde be-nâr 'ûd u 'hevâ-yı dâniş
- 12 Nerede bulsam anıñ ehlini medh ü vaşfa
Beni mecbûr ediyor hubb ü velâ-yı dâniş
- 13 İşte ez-cümle biri şıfat-ı Kâmil Paşa
Ki odur cür'a-keş-i sâgar-ı lâ-yı dâniş
- 14 Gelmedi zâtına hem-pâ-yı ma'ârif el-Hâk
Kurulaldan beri 'âlemde binâ-yı dâniş
- 15 Nev-be-nev şunmadadır destine câm-ı iqbâl
Sâki-i sîm-ten-i şîve-fezâ-yı dâniş
- 16 Zât-ı 'âlî-güherîn kıldı Cenâb-ı Mevlâ
Pîşvâ-yı şaf-ı erbâb-ı gınâ-yı dâniş
- 17 Rû-nümâdır nazar et cebhe-i iqbâlinde
Cevher-i 'aql u zekâ ile şafâ-yı dâniş

- 18 Dem-be-dem vermede pîrâye-i fevka'l-'âde
Dûş-ı ikbâline zerrîn kabâ-yı dâniş
- 19 Olsa bezminde Felâtûn u Aristo hâzır
Anlara zâtı olur kıble-nümâ-yı dâniş
- 20 Hâk bu ki 'âleme ol dâver-i Âşaf-re'yi
Gıbta-fermâ ediyor feyz ü nümâ-yı dâniş
- 21 Sâyesinde n'ola bulursa revâc kâmil
Gün-be-gün artmadadır bey' ü şîrâ-yı dâniş
- 22 Zâtıdır h'âce-i bâzâr-ı ma'ârif şimdi
Bağ ne rütbe görülür hısb u rehâ-yı dâniş
- 13b 23 Âşaf-ı Cem-şiyemâ dâver-i Dârâ-şaşemâ
Görmedim sen gibi dil-sîr-i gıdâ-yı dâniş
- 24 Mâlikâne verilip kayd-ı hayât ile saña
Silk-i mülkünde bütün şehir ü kurâ-yı dâniş
- 25 Neşr olur her tarafa maşrık-ı ikbâlînden
Pertev-efzâ olalı nûr-ı ziyâ-yı dâniş
- 26 Zühre-i fikriñi Nâhîd-i neşât oynatarak
Bezm-i 'ıyşında çalar çeng ü nevâ-yı dâniş
- 27 Şâhid-i yahşî semâ'-hâne-i iclâlînde
Devr ü rakşa götürür nağme-i nây-ı dâniş
- 28 Gelicek mevķı'ı şarf eyleyerek aḥkâmın
Sen edersen hele icrâ-yı kazâ-yı dâniş
- 29 Ol hemen maştaba-pîrâ-yı huzûr u ikbâl
H'âbgâh oldu saña kaşr-ı serâ-yı dâniş
- 30 Söz tamâm oldu eyâ zât-ı 'adîmü'l-emşâl
Bir du'â eyleyelim saña berây-ı dâniş
- 31 Görmeye pertev-i ikbâlîñ ederdi zevâl
Şu'le verdikce saña şems-i duḥâ-yı dâniş

10

13b

Kaşîde-i 'Osmâniye

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Cebîn-sây-ı şenâ olsan n'ola dergâh-ı Yezdân'a
Bizi kûl etdi zîrâ ḥânedân-ı âl-i 'Osmân'a

- 2 Esâs-ı dîne bunlardır veren sermâye-i kuvvet
Bu kulluk vâcib oldu cümle efrâd-ı Müselmân'a
- 3 Bu nesl-i 'âli-i 'Osmâniyânın etdiği lutfu
Selefde kankı nesl-i devlet etdi ehl-i îmâna
- 4 Ne rengi kesb ederdi kişver-i Rum'uhn 'aceb hâli
Eger 'Osmân Gâzî gitse idi mülk-i mâhâne
- 5 Yaḥûd oturmasaydı taht-ı ḥâra saht-ı dünyâya
Cenâh-ı merḥametle sâye şaldı zîr-i destâna
- 6 Güneh olmazdı nâz u cilverelerle etmeye reftâr
Meḥâbîb-i perî semâ-yı nuşret bezm-i 'Osmân'a
- 7 Bu ikbâl-i dem-â-dem oldu hep evlâdan mevrûş
Bedîhîdir bunu bilmek tavaḳḳuf etmez iz'âna
- 14a** 8 Ne himmetdir ki geçdi Rumeli'ne şal ile evvel
Deñizler âferîn etdi Süleymân İbn-i Orḥan'a
- 9 O Şehzâde gâzâ kaşdı ile oldu sipeh-sâlâr
Cünûd-ı Müslimîn'e hem ricâl-i gayb-ı Sübhân'a
- 10 O rütbe izdiḥâm-ı düşmen ü nokşân-ı kuvvetle
Fütûḥâtı olur ḥayret-fezâ efkâr-ı insâna
- 11 O anlarda cihâd-ı dîn ile meşgûl iken bunlar
Mülûk-ı tâ'ife cür'et ederdi baḡy u 'işyâna
- 12 Hele İsfendiyâr u Germiyânlar ile emsâli
Şekâvetde berâber idiler âl-i Karaman'a
- 13 Selâṭîn-i veḡâ-âyîn-i 'Osmânî 'ale'l-ḡafle
Atardı her birin yek-ḥamlede vâdî-i ḥizlâna
- 14 Koşova Vaḳ'asından bahse ḥâcet var mıdır âyâ
Nice emsâli rûşendir tevârîḡ âşinâyâna
- 15 Olurdu pâyidâr şulṭân-ı evlâd-ı Timûr'u
Ḥıyânet etmeseydi ḥânedân-ı Yıldırım Ḥân'a
- 16 Bu mihr-i saltanat-ı şad-eḡole varmış olmuşken
Muḥammed Ḥân evvel himmet ile çıkdı meydâna
- 17 Kıyâm etdi o rütbe dest-bürd-i yâr u aḡyâra
Ne verdi düşmenâna mülkünü ne dest-i ihvâna

- 18 Naşıl etdi ise kırtardı mülkün bu felâketden
Müceddid dense yâ Hû çok mudur ol şâh-ı devrâna
- 19 Hamâkatle olup Uzun Hasan gerden-keş-i tâ‘at
Oturmuşdu egerçi ol vakit evreng-i Îrân'a
- 20 Buraydı bî-muḥâbâ kişver-i nâzikter-i rû-meh
Görünmüşdü derip topladığı evbâş-ı Türkmen'e
- 21 Kesip tig-ı Muhammed Hân-ı şânî ḥabl-i ikbâlin
Boşanıp kaçdı gûyâ kûhsâra bir büyük tâne
- 22 Çekip âgûş-ı vaşla ümm-i dünyâyı o dem oldu
Yavuz Sultân Selîm gerdûna bir dâmâd-ı ferzâne
- 23 Kesip şemsîri ile Çerkes-i nâ-kesleriñ ‘ırkın
Düşürdü her birin ḥaspâreveş girdâb-ı efgâna
- 24 Geçip dest-i Selîm'e hep emânât-ı Nebîyy-i Hâk
Hılâfet irş olundu işte böyle nesl ü nîşâne
- 25 Hele şîrâze-bend-i cild-i kânûn-ı ‘adâletdir
Musahḥar oldu ‘âlem ḥikmet-i Sultân Süleymân'a
- 26 O bir şâhen-şehe kînî-sitân Cem-i Cenâb idi
Giderdi ḥükmü Îrân-ı zemîne daḥi Tûrân'a
- 27 Varınca şît-i kûs-ı tûmturaḳî kişver-i Çîn'e
Düşerdi lerce-i dehşet o demde cism-i Hâkâna
- 14b** 28 Eger feth-i ‘Irâḳ u Rum u Bağdâd'ı beyân etsem
Şerîk-i reşk olur Bulḡar u Sırp iklim-i Boḡdan'a
- 29 Tevârîḥ-i selefde gördüğüm âşârı hep yazsam
‘Aceb küncâyışi mümkün olur mu cild-i dîvâne
- 30 Ehemmiyyetle bak şu Vaḳ‘a-i Ḥayriyye'ye zîrâ
Gürûh-ı yeñiçeri olmuş idi tâbi‘ ehl-i ‘işyâna²⁵
- 31 O rütbe kaplamışdı her birin çirkâb-ı nâdânı
Ederlerdi yemîni farṭ-ı ta‘zîm ile kazḡâna
- 32 Unutmuşlardı kânûn-ı kadîm-i ‘askerîyi hep
Şokulmuş içlerine Ermenî vü Rûm u Çingâne

25

Vezin hatası yapılmıştır.

- 33 Manav bakḳal börekci gibi etrâk-i belâhetnâk
Nefer kayd olunup bu defter-i cünd-i perîşâna
- 34 Ayaklanıp ikide birde bir cüz'î bahâneyle
Ederlerdi kilâbâsâ ta'addî ehl-i iskâna
- 35 Bu hâliyle konarlardı egerçi hizmet-i harbe
Olurlar idi evvel hamlede mağlûb düşmânâ
- 37 Ne etdi bu 'uşât-ı eşkıyâ bir kerre inşâf et
İzâle vâcib oldu bunları hep pâdişâhâne
- 38 Geçirdi her birin şemşîr-i şâr u intikâmından
Ocağ-ı eşkıyâyâ dikdi incîr şöyle merdâne
- 39 Yeñiden yazdı efrâd-ı 'asâkir hep nizâm üzre
Nice tâze fidân ğars eyledi bunu gülîstâna
- 40 Giderken ursa puça mevce-i girdâb-ı hayretde
Çıkardı fûlk-i mülkü himmet ile havz-ı lîmâna
- 41 Gelip 'Abdü'l-Mecîd Hân eyledi icrâ-yı tanzîmât
Ki verdi mâl u cân u 'ırza emniyyet mülûkâne
- 42 Hûlâşa baḥr-ı luṭf-ı âl-i 'Osmân'a kenâr olmaz
Muvaffaḳ eylemiş Hâḳ anları icrâ-yı iḥsâna
- 43 Olurdu her biri bir 'aşra revnaḳ-baḥş-ı istiklâl
Gelip şimdi hilâfet nevbeti 'Abdü'l-'Azîz Hân'a
- 44 O bir şâh-ı felek-câh-ı cihândır kim ser-i tîğ
Kalem-kârî gül işler şafḥa-i ruḥsâr-ı düşmâna
- 45 Şecâ'atdır sipeh-sâlâr ceyş-i şavlet-endâzı
Durur el pençe yanında şalâbet şöyle merdâne
- 15a** 46 Büzürgî sâḳi-i sîmîn-'izâr-ı bezm-i iḳbâli
Fihâmet hizmet eyler der-i köhne şevket ü şâna
- 47 Sitâyîş 'âşık-ı dildâde-i dîdâr-ı evşâfı
Senâ ḥasret-keş-i Leylâ-yı na'ti hem-çü dîvâne
- 48 Vefâ maḥḳûm-ı fermânı cefâ maṭrûd-ı derbânı
'Aṭâ dil-beste-i şânı ḥaṭâ konuldu zindâna
- 49 'Arab saçına dönmüşdü maḳâm-ı saltanat evvel
Edip efkârını ḥall-i umûr-ı devlete şâne

- 50 Ağır hastelige dûçâr idi cism-i huṭûb-ı mâl
Şifâ-yâb olması mevķûf idi bir böyle Lokmân'a
- 51 Hele sîm ü zeriñ bir nâmı ḳalmış idi dillerde
Ve ruķbâda ḳonardı ḳâ'ime nâmıyla cüzdâna
- 52 Der-i dâd ü sited mesdûd ulu bir hâle gelmişdir
Hele bu pek büyük ḫarbin verirdi merd ü nisvâne
- 53 Verip ḳarşılığın evrâķı ḳaldırdı şeh-i 'âlem
O dem şükr eyledi ḫalk-ı cihân dergâh-ı Mennân'a
- 54 Cehâletle tekâsül ba'de-mâ terk-i diyâr etsin
Ḥamâķat naķl-i hâne eylesin mülk-i Ḥorasan'a
- 55 Çekilsin kûhsâr-ı zillile başka vaṭan tutsun
Bu yerde ḳalmadı cây-ı temekkün ḫarb-i nâdâne
- 56 'Adem mülkünden özge gitmege lâyıķ maķâm olmaz
Atanlara umûr-ı devleti vâdî-i nisyâna
- 57 Açıldı sâye-i şâhânesinde sergi-i dâniş
Berây-ı ma'rifet inşâ kılındı ḳaşr u kâşâne
- 58 Oturdu kârgâh-ı 'ilm ü 'irfâna nice şarrâf
Bilindi ḫisset-i ḫar-mühre vü miķdâr-ı dūr-dâne
- 59 Şadâ-yı pür-şafâ-yı luṭfu ol şâh-ı cihânbanıñ
Tanîn-endâz olursa çok mu gûş-ı burc-ı Keyvân'a
- 60 Buranıñ âl-i âfâķı şafaķ-âşârı zann etme
Boyanmış reşk ile dâmânı çarḫıñ hep kıızılıķda
- 61 Nigâhı pençesinde dūr eden ḫâşıyyet-i te'sîr
Bir ednâ gürbeye ğâlib eder isterse arslâna
- 62 Ne bulmuşlar 'aceb vech-i şebah fenn-i belâģatce
Rikâb-ı devletin teşbîh edenler mâh-ı tâbâna
- 63 Şehin-şâhâ hıdîvâ çok görölmez devr-i 'adliñde
Kesâfet-baḫş olursa tâli'in ḫûrşîd-i raḫşâne
- 64 Zamân-ı devletiñdir mebd-i âsâyiş-i 'âlem
Yeñi yüz tıttı mülk ü milletiñ iẓhâr-ı 'İmrân'a
- 15b 65 Mişâl-i pîr iken bu devleti bir nev-cevân etdiñ
Daha çok el atar dûşîzegân-ı mâh-rûyâna

- 66 Degildir kehkeşân te'sîr-i reşk-i satvetiñ ile
Urur âteş felekler hirmen-i maḥşûl-i sâ mânâ
- 67 Olalım biz der-i devlet-me'âbînda terennüm-sâz
Nevâ-yı nağme-i luṭfuñ erişsin burc-ı Mîzân'a
- 68 Olur şahn-ı zemîne reşha-rîz-i hısb u erzânı
Kef-i cûduñ verince mâye-i feyz ebr-i nîsâna
- 69 Ne böyle bir kaşîde tarḥ olundu karn mayışında
Ne de zâtıñ gibi bir şâh geldi mülk-i imkâna
- 70 Bakıp da 'Abdiyâ eslâfa 'arz-ı iftiḥâr etmem
Gelir elbet girân bu iddi'â ṭab'-ı sühândâne
- 71 Egerçi kâfiye teng olmadı meydân-ı midḥatde
Hicâbımdan tutuldu nuṭkum erdi ḥadd ü pâyâna
- 72 Şehin-şâhâ velî-i ni'metâ geldi du'â vakti
Budur vâcib olan erbâb-ı şıdk u 'ahd u peymâna
- 73 Felekde gelmesin bir mûyuña yek-zerre-i âzâr
Bağışlasın seni Mevlâ heme kişver-nişînâna

11

İn Kaşîde Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşteest

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Yine açdı dehânın tûti-i kilk-i şeker-güftâr
Ḥayâl u ḥâtıra şıgmaz nice ma'nâ eder eş'âr
- 2 Bahâristân-ı nazmıñ bûlbûl-i gûyâsıdır ḥâme
Aña olmuş nihâlistan-ı ṭab'ım bir ḥıyâbân-zâr
- 3 Nevâsîḥ-i terennümdür o rûtbe sâz-ı ma'nâ kim
Olur her nağmesi revnaḳ-tırâz-ı gülşen-i efkâr
- 4 Cedelgâh-ı ma'ârifde düşer ḥâk-i helâk üzre
Edersem nebze-i kilk-i beyânı düşmene der-kâr
- 5 Bu şeb-dîz-i kalem baña musaḥḥarken ne ḥavfım var
İḥâta etse de dört yanımı çâr-âhenîn-dîvâr
- 6 Edersem esb-i çâbü-k-pâ-yı kilk-i ṭab'ıma dizgîn
Ayaḳ altında mûrâsâ kalır cünd-i 'adû nâçâr
- 7 Benim yektâ-süvâr-ı 'arz-gâh-ı dâniş ü 'irfân
Baña tevcîh olundu mülk-i ma'nâ yek-kalem tımâr

- 8 Qalır huşkîde-leb bu sebzezâr-ı şahın-ı ‘âlemde
Zemîn-i şûre-i efkâr-ı nâdâne diken eşcâr
- 9 Medâr-ı iftihârım ancağ ol kadar şu dünyâda
Muhibb-i muhlişe bende ‘adûya düşmen-i bed-kâr
- 16a** 10 Degildir ‘arz-ı kâlâ-yı ma‘ârif mültezem şimdi
Murâdım saña iş‘âr edeyim ey hâme-i eş‘âr
- 11 İşitdim merz-bûm-ı Arz-ı Rûm'a şâh-ı ‘âlî-câh
Vilâyet ile mu‘în eylemiş bir âşaf-ı muhtâr
- 12 Ne âşaf ki Süleymân'lar nazîrin görmedi hâlâ
Rikâbında ederse çok mu İbn-i Berhîyâ refâtâr
- 13 Ne âşaf ki büzürci mühr olur yanında bir ser-bâz
Sezâ zâtına dense ‘adl ile Nûşirevân girdâr
- 14 Ne âşaf ki göreydi zâtını İskender-i Rûmî
Vilâyât-ı cihâna ser-te-ser eyler idi serdâr
- 15 Semiyy-i fahr-i ‘âlem-şîfat Muhliş Emîn Paşa
Eñ evvel rûtbe-i idrâkîni gerdûn eder ikrâr
- 16 ‘Adâlet-hâne-zâdı ‘aql u dâniş dest-perverdi
Olup hem-bezm-i tevfiķi Hudâ-yı Şâni‘-i Settâr
- 17 Alırsa bu alır taht-ı nizâma Erzen-i Rûm'u
Çıkarmışdı yolundan cehl ile bir ahmak-ı gaddâr
- 18 Yazardım levh-i mahfûz-ı beyâna bî-muhâbâ ben
Kalemle kâbil-i ta‘dâd olaydı etdiği izâr
- 19 Şımardıp eşkıyâyı ehl-i ‘arzı pây-mâl etdi
O nâdânın gelir haqqından elbet şîfat-ı Kahhâr
- 20 Aña lâyıķ olan nân-ı gülaş-âlûd-ı gülgüldür
Hemîşe zâtını Hâķ eyleye kebd-i bahâyim-h‘âr
- 21 Yeri gelse eder bir müfsidi biñ müşlişe tercîh
Bu da‘vâyı bütün ehl-i vilâyet edemez inkâr
- 22 Müşîrâ dâverâ ‘âciz-nüvâzâ merhametkârâ
Kerem kıl dâdım al andan be-haqq-ı Haydar-ı kerrâr
- 23 Ne cür’etdir ki bâb-ı devlete yazıp yalan inhâ
Be-ğayr-ı Hâķ beni ser-pençe-i ‘azle ede dûcâr

- 24 Ehemmiyyetle bak bu iddi'âma Âsafâ zîrâ
Çıkar meydâna kendi eylesiñ bir kerre istiş'âr
- 25 İnanmazdı egerçi devlet ânîñ kavline ammâ
Selefde hiddet ile etmeseydim ben de istiş'hâr
- 26 Vele silm-i şahîl olsun bu hiddet 'abd-i 'âcizde
Bu neş'ât eylemez mi doğrulukdan ey keremkerdâr
- 27 Hûşûşan şimdi kânûn-ı vilâyet kondu meydâna
Bu elbet istikâmetle bulur 'âlemde istikrâr
- 16b 28 Esâs-ı intizâm-ı mülk ü millet istikâmetdir
Ma'âyibden midir etsem eger hak üstüne ısrâr
- 29 Şahîhan istikâmet mâni'-i feyz ise devletde
Halâş-ı kalb ile andan edeyim ben de istiğfâr
- 30 Muhaşşıl ahz-i şâr u intikâmım saña kalmışdır
Kerem kıl 'Abdi-i nâ-çizi etme tard u istihkâr
- 31 Du'â-yı 'âcizânem âsafâ Hak'dan budur saña
Ola tevfiğ-ı Bârî hem-nişîn-i meclisiñ her bâr

12

İn Kaşide Nîz Be-her Tekşir-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşteest*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*

- 1 Yine mevc-âver oldu baır-ı 'avn u şavn-ı Yezdân'ı
Revâ tab'im urursa mevc-der-mevc-i senâ-h'ânı
- 2 Mizâc-ı feyz-i devlet şimdi kesb-i i'tidâl etdi
Vezân olmağa yüz tutdu nesim-i lutf-ı Rabbânî
- 3 Şu deñli kaşr-ı zerrîn tâk-ı dâniş buldu istihkâm
Esâsından yıkıldı büsbütün bünyâd-ı nâdânî
- 4 Olunsun pâ-yı taht-ı ma'rifetde resm-i şehr-âyîn
Musahhar oldu şah-ı hâmeye mülk-i sühandânı
- 5 İşitse şimdi bu keyfiyyet-i şahbâ-yı 'irfânı
Kemâl-i neş'esinden mest olurdu rûh-ı Hâkânî
- 6 Geçip evreng-i istiklâle câlis oldu dânyâ
Değil çok ba'de-mâ teşhîr ederse mülk-i imkânı
- 7 Felek şimden geri dest-i ta'addîsin çeker bizden
O da oldu cenâb-ı dânişîñ mahkûm-ı fermânı

- 8 Bilirken hep ma‘ârifle bilinir var ise kadri
Felek bilmem niçin düşmen bilirdi ehl-i ‘îrfânı
- 9 Ne lezzet olmuş idi sifle-perverlikden ol hodgâm
Buna der ki ‘aceb yok mu idi yek-zerre iz‘ânı
- 10 Bilenle bilmeyen bir tutulur mu eylesin inşâf²⁶
Te‘emmül etmemiş mi bu me‘âl-i naşş-ı Kur‘ân’ı
- 11 Vücûd-ı devletin hıfz ede Hâk ‘Abdü'l-‘Azîz Hân'a
Füzûn-ender-füzûn olsun dem-â-dem şevket ü şânı
- 12 Bulup erbâb-ı fażl u dâniş evvel Husrev-i ‘âlem
Umûr-ı devletinde kullanır bir tarz-ı ‘Osmânî
- 13 Ez-encümle şu günlerde ne ra‘nâ intiḥâb etdi
Şadaret ḥaṭṭına bir zâtı kim görmem aña şânî
- 14 Ne geldi ne gelir şimden geri bu dâr-ı imkâna
Eden anıñ gibi böyle müzeyyen şadr-ı dîvânı
- 17a** 15 Olur te‘yîd-i Hâk şem‘-i murâdî üzre pervâne
Nedîm-i bezm-i ḥâşu'l-ḥâşıdır tevfiḳ-i Sübhân’ı
- 16 Seḥâ vü rahm u şefkat kâse-lîs-i maṭbah-ı cûdu
‘Aṭâ vü ‘adl u re’fet dâne-çîn-i ḥûân-ı iḥsânı
- 17 ‘Adalet müsteşâr-ı mü’temen nezd-i kerîminde
‘Înâyet naḳş-bend-i levḥa-i menşûr-ı ‘unvânı
- 18 Olaydı hem-nişîn-i bezm-i ünsâ üns olur idi
Nizâmı intizâm-ı nuṭkunuñ meftûn u ḥayrânı
- 19 Senâ-ḥûânı hemân bir ben miyim bu bezm-i ‘âlemde
Felâṭûn da göreydi derdi budur ma‘rifetkânı
- 20 Kılır miḳdâr-ı şebnem ya miṣal-i kaṭre-i nâ-çîz
Yem-i idrâkine nisbet edersem baḥr-i ‘ummânı
- 21 Becâ-milletce etsiñ iddi‘â-yı sebkat-i inkâr
Hünermendân-ı Efrenc ü cedelkârân-ı Îrân’ı
- 22 Degil çok ḥâk-ı râh-ı devletinde etse pâ-y-endâz
Felek dîbâ-yı târ-ı şu‘le-rîz-i mihr-i raḥşânı

²⁶ “Yoksa gece saatlerini secde ederek ve kıyama durarak, itaatle geçiren; ahiretten çekinip, Rabb’inin rahmetini uman kimse (o inkârcı ile) bir midir? “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” de! Ancak sağduyu sahipleri düşünüp öğüt alır.” (Zümer,78/9)

- 23 Şalâbet şan ‘urûk-ı cism-i pâkinde gezer kıandır
Liyâkat kâmet-i bâlâ-yı idrâkinde haftânı
- 24 Bulur hüsn-i karîha ile revnak kaşr-ı efkârı
Hıred bâbü's-selâm-ı gayretinde oldu derbânı
- 25 Olur pâder-gil-i hayret-beyân-ı vaşf-ı zâtında
Kalem başdan başa doldursa da evrâk-ı imkânı
- 26 Vezîr-i şâh-ı ‘âlem nâmdâş-ı mefhar-i Âdem
Muhammed Rüşdü Paşa-yı mu‘azzam mekremet-kânı
- 27 Yed-i tevfiğ ile bezm-i ezelde vaz‘ olunmuşdur
Hamîr-i tıynetine mâye-i pâk-ı Müselmân'ı
- 28 Hıdiv-i Cem-Cenâbâ Âsaf-ı devrân Vezir Paşa
Kef-iqbâliñ ile şâyestedir mühr-i Süleymân'ı
- 29 Esâs-ı mâ-cerâ-yı hâlimi takdîre mebnîdir
Geçir gözden biraz bu ‘arz-ı hâl-i nâbe-sâmânı
- 30 Beni bir küşte-hâl-i ye’s ü hirmân eyledi gerdûn
Buğâr-ı sînem etdi münfe‘il-i mihr ü rahşânı
- 31 Yigirmi beş yıl oldu hizmet-i devletde bulundum
Be-hakk-ı Hâzret-i Hakk etmedim telvîs-i dâmânı
- 32 Cenûb ile şimâl ü şark u garbdan kaldı biraz yer
Bütün kişver-be-kişver gezmiş idim mülk-i ‘Osmân'ı
- 17b** 33 Be-kâm olmuş idim âhîr livâ-i Muş ile ammâ
Sekiz ayda sebebsiz infişâliñ geldi fermânı
- 34 Karaşîşâr-ı şarkîde olan bu hâneme geldim
Tamam bir yıl zarûretle gözetdim lutf-ı Rahmân'ı
- 35 Bu lutf-ı Hakk'a şimdi mazhar olduk mülk ü milletce
Sadâret buldu zîrâ sen gibi bir zât-ı zî-şânı
- 36 Yedi sancağa me'mûr oldum etdim şıdkımı işbât
Bu hâl ile revâ olsun mu çekmek hasret-i nânı
- 37 Ağardı hizmet-i mülkiyede mûy-ı ser ü rîşim
Efendiniñ revâ mıdır emekdârını nisyânı
- 38 Beni boşda oturmak ile tahmîk ediyor ağıâr
Budur işte efendim öldüren ‘âlemde insânı

- 39 Olurdum cebhe-sây-ı hâk-i pâ-y-ı devletiñ ammâ
Sefer-ber olmanın âh olmasaydı sîm ü zer cânı
- 40 Hûlâşa merhamet kıl hâlîme çespân bir işle
Kuluñ ‘Abdî de olsun luţfuñuñ memnûn u ħandânı
- 41 Hemîşe şadr-ı devletde vücûduñ pâ-y-dâr olsun
Cenâh-ı re’fetiñde görelim hep zîr-i destânı

13

Berây-ı Sitâyîş Şadr-ı A‘zam Mehmed Emîn ‘Ali Paşa*Mef‘ûlû / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün*

- 1 Mülk-i cihâna revnaķı ‘Osmâniyân verir
Âfâķa şemle kevkebe-i âsumân verir
- 2 Bir kişveriñ şalâhını eylerse Hâķ murâd
‘Âlî-nejâd böyle büyük ħânedân verir
- 3 Ol ħânedân ki rif‘at-i ķadr ü celâleti
Ehl-i ‘uķûle ħayret ü ‘aķla ziyân verir
- 4 Ol ħânedân ki debdebe-i fer ü şevketi
Halk-ı cihâna ni‘met-i emn ü emân verir
- 5 Ol ħânedân ki şavlet-i ķahr u şehâmeti
Gerden-keşân-ı ‘aşra hirâs-ı revân verir
- 6 Geldi cihâna birinci şâh-ı güzîde kim
Bu nesl-i pâka her biri tâb u tûvân verir
- 7 Ez-cümle şimdi Hâżret-i ‘Abdü’l- ‘Azîz Hân
Otuz ikinci şâh olarak dehre şân verir
- 8 Zâtından özge gördü ise söylesin Mesîh
Bir mişlini ki ‘adl ile emvâta cân verir
- 18a** 9 Şol rûtbeye erişdi ki şân-ı fehâmeti
Keyĥüsrev’i ħazînesine pâsbân verir
- 10 Çıkdı bahâya kâle-i zer-târ-ı şevketi
Dârâ’yı bulsa gümrüğüne dîdebân verir
- 11 Bir fiske taşı ursa felek na‘l-i esbine
Âyîne-i Sikender’i aña zamân verir
- 12 Dihķân-ı dehr verse eger rahşına giyâh
Bu ħidmetine ķarşı aña keh-keşân verir

- 13 Ol deñli buldu ‘adl u ‘inâyetle iştihâr
Bu iştihârı verse de Nûşirevân verir
- 14 Sânî-i ibn-i Meryem aña dense çok degil
Mevtâ-yı kâr-ı millete rûh-ı revân verir
- 15 Nakş-ı nigîn salâtanatı geçse destine
Hâkân-ı Çîn sevdigine armağan verir
- 16 Reşk eylesin zamânına a‘şâr-ı mâziye
Bu fer ü tâbı mülküne şâh-ı cihân verir
- 17 İşte Begoglu yangınıniñ merd-kânına
Bu tâze câmı kankı şeh-i kâmrân verir
- 18 Bunca hesâba gelmeyen erzâk u ni‘meti
Ancağ cihânda dâver-i şâhib-zamân verir
- 19 Hâne-ğarâb-ı âfet-i ihrâk olanlara
Kaşr-ı cinâna tev’em olur hân mân verir
- 20 Hâk böyle şâh-ı merhamet-efzâ-yı ‘âleme
Bir böyle şadr-ı a‘zam-ı ‘âlî nişân verir
- 21 Hem-nâm-ı fahr-ı ‘âlem-i ‘Âlî Emîn kim
Dâ’im mehâmm-ı salâtanata kadr ü şân verir
- 22 Nutkunda bir melâhati var ki o dâveriñ
Nazm-ı umûr-ı devlete hüsn-i beyân verir
- 23 Ol âsafı görürse eger İbn-i Berhayâ
Tercîh-i nefse hücçeti bî-imtinân verir
- 24 Âb-ı revân-ı maşlahatı der-top eyleyip
Mecrâ-yı kâr-ı devlete zer nâvdân verir
- 25 Yokdur büzürci mûhre bizim ihtiyâcımız
Tedbîr-i mülke kudretini müste‘ân verir
- 26 Kilki eder ‘Utarid’i dûcâr-ı infî‘âl
Tîğın taķınsa velvele-i Qahramân verir
- 27 Gülşen-serây-ı tab‘-ı belîğinden ol hıdîv
Nazm-âverân-ı ‘aşra gül-i bî-hazân verir
- 18b** 28 Hem-bezmi olsa Şâ’ib ü Sa‘di vü Enver’i
Her birine tela‘şüm-i sehv-i lisân verir

- 29 Rûşen-çerâğ-ı dâniş ü berķ-ı dirâyeti
Zulmet-serây-ı maşlahata şem‘dân verir
- 30 Luţf-ı mizâc-ı sâķi-i bezm-i ‘inâyeti
Dem-beste-i ğamûma mey-i ergavân verir
- 31 ‘Aķd-i umûr-ı devlet ederken Hudâ anıñ
İlhâm u feyzi meclisine tercemân verir
- 32 Gülzâr-ı fikr-i kâra ħirâmân olur ise
Kilk-i siyâh-ı dânişe serv-i çemân verir
- 33 Terķîm-i nâme eylese şulh u şalâh için
Püşt-i ‘adûya noktası bâr-ı girân verir
- 34 Hükûm-i mizâc-ı nerm ile söylerse de sözü
Kâlb-i ‘umûma dehşet-i şîr-i jiyân verir
- 35 Bir de ğazel-i tarh edeyim vaşfına anıñ
Nuţķum Mesîh-i merĥamete tâze cân verir
- 36 Derd-i firâķı gerçi o meh râygân verir
Kâlâ-yı vaşlı ‘âşıkâ kankı zamân verir
- 37 Ber-dâr-ı ‘aşķ eyleseler ‘âşıkın o şûh
Târ-ı siyâh-ı kâkülünü rîsmân verir
- 38 Dil-teşnegân-ı la‘line vermez nem-i vefâ
Aĝyâra âb-ı vaşlını ol büt hemân verir
- 39 Vermez felek ehl-i dile behre-i vefâ
Bî-behregân-ı ma‘rifete baķr ü kân verir
- 40 Veren cihâna luţfu Hudâ şanma zâhidâ
Rızķ-ı zemîn ü feyzini de âsumân verir
- 41 Luţf-ı sipihr-i dûndan ahlâ degil midir
Zehr-i sitem ki ‘âşıkâ ol nev-cevân verir
- 42 Tîr-i cefâyı urmaķ için cân-ı ‘âşıkâ
Dest-i rakîbe yâyı o kaşı kemân verir
- 43 Başla du‘âya erdi ğazelde nihâyete
‘Abdî murâdı şıfat-ı Hâķ bî-gümân verir
- 44 Yâ Rab baĝışla şâh-ı cihâna o âşafı
Kim her biri cihâna cilâ-yı cinân verir

- 45 Devlet-serây-ı ‘âfiyeti edeler maḳâm
Tâ kim zemîne mihr-i semâ feyz-i cân verir

14

19a

Berây-ı Sitâyiş-i Şadr-ı Müşârün İleyh*Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*

- 1 İsmiñe başladı ‘âlemde nesîm-i iz‘ân
Mevc-hîz olsa n'ola baḥr-i muḥîṭ-i ‘irfân
- 2 Çok zamân etmiş idi bâğ-ı cihânda ḥayfâ
Gonca-i derki zemistân-ı cehâlet-sûzân
- 3 İntişâr-ı ‘alev âteş-i cehil eyler idi
Sîne-i ehl-i dili zulm ü sitemle biryân
- 4 Bir fenâ hâle gelip kâr-ı cihân olurdu
‘Ârifân güm-şüde-i pençe-i kahr-ı nâdân
- 5 Bâm-ı sakf-ı hüneri yakmış idi nâdânı
Dâniş erbâbı buña olsa idi hep ḥayrân
- 6 Farkı yok idi ḥazefle güheriñ ‘âlemde
Bir idi ḳadr-i Felâtûn ile ḳadr-i diḥkân
- 7 Neş’emend-i mey-i ârâmiş idi hep cühhâl
Zümre-i ehl-i kemâl ağlar idi derd ile ḳan
- 8 Naḳd-i râyic o zamân şenşene-i gılzat idi
Merd-i dânişvere taḳdîm olunurdu çûyân
- 9 Pây-bend-i elem-i ḥabs idi bâz u şâhîn
Ḳule-i Ḳâf-ı selâmetde uçardı zâğân
- 10 Âşiyân-sâz-ı gülistân idi bûm u ḥuffâş
Bülbül olmuşdu ḳafes-bend-i niyâz u efgân
- 11 Zülmet-i cehl ile târîk idi âfâḳ-ı cihân
Mihrveş doğru hele gayret-i Rabb-i Mennân
- 12 Bâm-ı cehle yıkacak vâsıtalar ḥalk etdi
Böyledir ‘âdet-i pür-ḥikmet-i zât-ı Yezdân
- 13 Bu idi maḳşad-ı aşlî-i gürûha ‘urefâ
Hedm-i bünyân-ı cehâletle olalar ḥandân
- 14 Oldu ḥas-pâre-i vîrâne-i ḥumḳ u gılzat
Tâbiş-i mihr-i ma‘ârif ile birden sûzân

- 15 Nakl-hâne edegörsün bedeviyetle cehil
Tebe‘a-perver imiş hâkim-i mülk-i efgân
- 16 Kalmadı cây-ı temekkün buralarda cehle
Olsun ol bâdiyede cerge-nişîn-i hızlân
- 17 Bir ‘azîz ile Hudâ verdi cihâna ‘izzet
Ki odur pâdişeh-i milket-i âl-i ‘Osmân
- 18 Bir hıdîv ile o da encümen-i ‘âlemde
Şeb-çerâğ-ı hüner ü dânişi kıldı tâbân
- 19b** 19 Ne hıdîv hüner-âmûz-ı şunûf-ı ‘urefâ
Ne hıdîv kerem-engîz-i kulûb-ı insân
- 20 Şadr-ı devlet bulup anıñla şifâ-yı ‘âcil
İ‘tirâf etmededir bu sözü ehl-i im‘ân
- 21 Gelmedi ‘âleme bir böyle hâkîm-i hâzık
Eyledi ‘aklı ile devleti bir tâze-cevân
- 22 Etmede tavrı Süleymân-ı zamânı hoşnûd
Bir ziyâ-zâde olan âşafa oldur akrân
- 23 Bir piyâde ile a‘dâsını mât etse ne var
Kıldı Hâk zâtını manşûba şenâsı iz‘ân
- 24 Feyz-i Hâk encümen-i dânişin a‘zâsı
Bezm-i ünsünde de tevfiğ-i Hudâ’dır rakşân
- 25 Münzevî-i harem-i devleti rahm ü re’fet
Merhamet bârgeh-i lutfuna dâim mihmân
- 26 Şadr-ı vâlâ güher ü sıfat-ı ‘Âlî Paşa
Cism-i cem‘iyyet-i kâr-ı milele oldur cân
- 27 Sû-be-sû şulara yolculara yollar açılır
Hüsn-i tedbîri verir mülkümüze revnağ u şân
- 28 Ma‘delet meclisiniñ sâkî-i sâğardârı
‘Âtıfet meykede-i lutfuna dâ’im nigerân
- 29 ‘İllet-i millete merhem-zen-i iflâh oldur
Gelse ger ‘âciz olur ‘âleme şimdi Loqmân
- 30 Tutdu âfâkı bütün şöhret-i ‘akl u fikri
Çok mudur olsa eger vâsıl-ı burc-ı Keyvân

- 31 Âşaf-ı Cem-şiyemâ dâver-i Dârâ-ḥaşemâ
Ey olan dehre ziyâ vermede mihr-i raḥşân
- 32 Görünür zerre-i nâ-çîz ise de ḥurde-i kâr
Pertev-i dânişîñ etdikce cihâna ṭam‘ân
- 33 Ḥaḳ ile bâtlı sensin edecek redd ü ḳabûl
‘Aksini söyleyeni aḥmak eder elbet hezeyân²⁷
- 34 İstikâmetle seni kıldı Ḥudâ rûşen-serây
Saña bühtân edeniñ meskeni olsun bühtân
- 35 Ḥaḳ seni vâşıta-i neşr-i ma‘ânî etmiş
Az vakıtte görürüz hep ruḳebâ-yı şâdân
- 20a 36 Bir ḡazel de yazayım menḳabet-i medḥiñde
Böyledir ‘âdet-i dîrîn-i sitâyiş-ḡuyân
- 37 Yakmasaydı dilimi nâyire-i ‘aşḳ-ı bütân
Şerer-i âhım olur idi derûnumda nihân
- 38 Bâzgûne döner elbette olur ser-gerdân
Ḥâne-i vuşlata kim girse belâ istîzân
- 39 O nihâl-i çemenistân-ı şafâ ḥande eder
Ḥâk-i pâyiñe ne'dem eşkimi etsem rîzân
- 40 Ḥân mânımdan ayırdı beni çarḥ-ı ḡaddâr
Şimdi mesken baña bir kulbe-i ḥân-ı aḥzân
- 41 Bu ne ḥikmet ne ḳasâvet ne kederdir bilemem
Girye-i bûlbûl eden külleri dâ'im ḥândân
- 42 Şerer-i âh-ı derûnum eder âḥir ifşâ
Cebr-i nefis eyleyerek ‘aşḳımı ḳılsam pinhân
- 43 Zevḳ-i maṭlab edilen sa'y ile nisbet ḳılınır
Lezzet-i vaşla verir ḳuvveti cevr-i cânân
- 44 Geldi hengâm-ı du‘â ṭut yüzüñü Mevlâ'ya
‘Abdiyâ buldu ḳaşîdeyle ḡazel çün pâyân
- 45 Yâ Rab ol pâdişehi mazḥar-ı iḳbâl eyle
Düşmen-i devlet ü iclâlini de der-zindân

27

Vezin hatası yapılmıştır.

- 46 Yâ Rab ol âşaf-ı zi-şânı bağışla şâha
Ki odur nâzım-ı ‘âlî-i umûr-ı devrân

15

İn Kaşîde Nîz Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşteest

Mef‘ûlû / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilû / Fâ ‘ilün

- 1 Ey kilik-i zâr söyle Hudâvend-i kişveri
Bânû-yı Mısr-ı Kâhire'niñ kim imiş eri
- 2 Kaţ‘-ı lisân u şakk-ı zebâna olur sebab
Âvâre gezme ortada mânend-i serseri
- 3 Şark u şimâl u ğarb u cenûba gider belî
Hükmüñ çehâr-kûşede etmekde serveri
- 4 Ammâ bu yüz karası seniñle kalır gider
Râh-ı vefâda eylemez iseñ fedâ seri
- 5 Vermez mi hîç kaţ‘-ı sere gerden-i rızâ
İbķâ-yı nîk-nâme kim olursa müşterî
- 20b 6 Durma hemîşe nâşıye-sây-ı belâgat ol
Levh-i beyâna vermeliñ zînet ü ferî
- 7 Rûşen-beyân-ı menķabet olmağa kıl şitâb
Gerden-firâz-ı nâz u sitignâ kalır kiri
- 8 Ol pây-ı taht-ı ma‘rifete cebhe-sâyına
Eyle cihân-ı dânişe ‘arz-ı sühân-veri
- 9 Sen bülbül-i bahâr-ı belâgat degil misiñ
Yoksa figân eylemeniñ yok mudur yeri
- 10 Keff-i lisân u ketm-i beyâna sebab nedir
Söyle emân böyle mi tarz-ı hünerveri
- 11 Nağme-serây-ı medh ü şenâ olmamak neden
Bu gülşen içre yok mu gülüñ tâze vü teri
- 12 Bir dâveriñ şenâsına ol kim dehen-güşâ
Şaff-beste-i selâmı eder nice şaff-deri
- 13 Gevher-feşân-ı medh ü şenâ vü sitâyış ol
Bulsun likâ-yı maħmideti zîb ü zîveri
- 14 Keştî-süvâr-ı debdebe olup gelirken ol
Gördüm deñizde şevket ü şân-ı Sikender’i

- 15 Dergâh-ı şâha nâşıye-sâ oldu ol hıdîv
Mâh-ı münîr buldu yine mihr-i enveri
- 16 Aşdağ-nüvâz-ı şâh-ı cihân-gîr efendimiz
Ğarķ etdi nûr-ı lûtfuna ol nîk aķteri
- 17 Bu intizâm-ı şân u şükûhuñ göreydi ger
Keser atardı şerm ile başından efseri
- 18 Kadd-i hilâli etdi dü-tâ mihri münfe‘il
Gögsündeki nişân ile destinde ģanķeri
- 19 Almam bezr-i cemhuri yanında lisânıma
Âşaf-sezâdır olsa kemer-beste çâkeri
- 20 Kâf-ı celâle ol derece eylemiş şu‘ûd
‘Anķâ ederse çok deme güncişķ-i bî-peri
- 21 Eyler zebûn-ı giry-e-i mesķîne istese
Mânend-i muş nice peleng ü ģazanferi
- 22 Ol deñli oldu şu‘le fezâ saçan ģâlîme
Dâģ-ı derûn oldu mühür tîģ-i cevheri
- 23 İklîm-i Mısr bulmadı bir böyle muķtedî
Tîģ-ı ģaķîb-cây edeli satķ-ı minberi
- 24 Âteşle âba behrede imtizâc olur
İsterse ģavż-ı âbda besler semenderi
- 21a** 25 Mihr-i vücûda koydu nice kûdek-i nizâm
Sâmî-i Mısr şânıñ olalı o şevheri
- 26 Serdâr-ı cûd bende-i dergâh-ı devleti
Maģbûb-ı lûtf sâķi-i bezm-i keremveri
- 27 Pes-mânde etdi şöretini Şa‘d ü Hâtem'iñ
Şît-i sehâ vü bezli unutturdu Ca‘fer'i
- 28 Hem-nâm-ı ibn-i mümteģin-i şıfat-ı ģalîl
Kurbân olursa çok mu yolunda birâderi
- 29 Elbet mülûku mülhem eder ģayra zât-ı Hâķ
Mürüvvet olundu nesline bu mülķ-i dâveri
- 30 Bir nâ-ģalefden irşî olup verdi nesline
Şâh-ı cihân eyledi râżî peyemberi

- 31 ‘Unvân-ı pâk-i hayr-ı halef zâtıña sezâ
Ceddiñ bırağdı saña hıdîvâ bu gevheri
- 32 Ta‘dâd-ı vaşf-ı na‘t-ı celîlînde ben degil
Mebhût olur Şâ‘ib ü Sa‘dî vü Enver’i
- 33 ‘Ahd eyledim ki vaşfıñı vird-i zebân idem
Gerdûn olursa baña ‘atâ-bağş-ı yâveri
- 34 Meftûh-ı ceyş-i merhamet oldu şahn-ı dil
Feth etdi şanki zâtın ‘alâ şahn-ı Hayber’i
- 35 Bir bağladıñ ki halka-i bâb-ı ‘înâyete
Habl-i metîn lutf u keremle bu kemteri
- 36 Hiç ihtimâli kalmadı artık ferağatiñ
Tutdum dü-dest-i şıdk ile bu halka-i deri
- 37 Beteriñ için kudûmuña geldim ziyârete
Eyle kabûl ‘Abdi-i nâçîz-i ahkârı
- 38 Etdim hediye bir de gazel hâk-i pâkine
Pây-ı cerâd mûru çevirme amân geri
- 39 Dökdü siyâh zülfünü ruhsâre ol perî
Bir özge hâle koydu bu gül ile ‘anberi
- 40 Erbâb-ı ‘aşkı işte budur dil-hırâş eden
Çekmiş rakîb sîneye ol mâh-peykeri
- 41 Verme vücûd-ı sâde yalandır dedimse de
Çekdim kenâr-ı vaşla o şûh-ı semen-beri
- 42 Şeh-râh-ı ‘aşka sâlik olaldan beri gönül
Hep gördü ki ezâ vü cefâ vü sitemgeri
- 43 Müftî-i ‘aşkıñ etdiği iftâ budur baña
Tard et rakîbi şuh-ı semen-bûyu çek beri
- 21b** 44 Olmaz mı âh böyle şerâre-feşân hayf
Ger olmasaydı sînede bu ‘aşk-ı ahkeri
- 45 Erdi gazel kaşîde gibi şimdi gâyete
Geldi du‘ânıñ işte hıdîvâ saña yeri
- 46 Mihr-i münîr-i devletiñe ermesin zevâl
Gün gibi dâ‘im eylesin zerre perveri

- 47 Nûr-ı başardan eyleye Mevlâ bütün cüdâ
Egri nazarla saña bakan merd-i ‘averi

16

İn Kaşîde Nîz Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşteest

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Yine bahr-ı hayâlim mevc-hîz-i ıztırâb oldu
Leâlî-i ma‘ânî dilde kûy-ı inkılab oldu
- 2 O rütbe âsumân-ı tab‘ıma geldi güşâyîş kim
Dilimde feyzimiñ her zerresi biñ âfitâb oldu
- 3 Nivîşte mes’ele bir mes’ele bâb u fûşûl üzre
Derûnum fenn-i mevhûb-ı mezâmına kitâb oldu
- 4 Yazılsın *Levh-i Mahfûz*²⁸-ı beyâna hikmet-i nazmım
Lisânımdan ne söz ki çıkdı hep faşlu'l-hiţâb oldu
- 5 Alaldan kabza-i teşhîrime bu kişver-i nazmı
Taşarruf iddi‘â edenleriñ mülkü harâb oldu
- 6 Olaldan zevk-bağış-ı tab‘-ı ‘âlem nazm-ı şîrînîm
Huliyât-ı ma‘ârif gerdeninde la‘l-i nâb oldu
- 7 Bu feyz-â-feyz tab‘-ı pertev-efşânım görür görmez
Felekde çeşm-i hûrşîd-i cihân hem-çûn-ı cân oldu
- 8 Çerâğ-efrûz-ı bezm-i ma‘rifet kilik-i beyânımdır
Mezâmînim bu da‘vâya güvâh-ı bî-hisâb oldu
- 9 Ben ol gencînedâr-ı gevher-i nazm-ı selîsim kim
Belâgat kuflüne tab‘ım kilîd-i fetî-i bâb oldu
- 10 Düşündükce bu rütbe servet ü sâ mân-ı ‘irfânı
Mağall-i harc u şarfin bu hak-ı tab‘a ‘itâb oldu
- 11 Gelip Hızır-ı hüdâya dedi ey âzâde-i âlâm
Niçin bu rütbe gönlüñ vakf-ı endûh-ı ‘azâb oldu
- 12 Bu genc-i şâygân-ı nazmıñı şarfa mağal yok mu
Muhammed Rüşdü Paşa işte şadr-ı Cem-cenâb oldu
- 22a 13 Odur kıymet-şinâs-ı gevher-i nâdîde-i güftâr
Bed-i haşâk ma‘ârifde özü la‘l-i muzâb oldu

28

Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. “(Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır. (Allah’ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha’dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 14 Dehen-bâz-ı senâ vü şükr olup şöyle hitâb etdim
Bu ihtârîñ eyâ Hızır-ı hüdâya çok şavâb oldu
- 15 Hâkîkat böyle tahrîr-i zamânîñ mesned-i şadra
Mehâbet-bahş-ı saṭvet olması elbet sevâb oldu
- 16 Lisân-ı hâl ile derdi baña bir er bulunmaz mı
Bu hâtır-ı hâh-ı bânû-yı şadâret müstecâb oldu
- 17 Dümen-gîr-i şadâret olduğı günden beri el-ḥak
Sükûnet-bahş-ı mevc-i güft ü gûyu şeyḥ ü şâb oldu
- 18 Olunca luṭf u ḳahra iḳtidârı zâhir ü peydâ
Muḥibbî ter dimâğ u zıddı ḥuṣkîde lü'âb oldu
- 19 Hoş-âmed gûluk etmek bir taraf ḥak söz budur yâ Hû
Bu zâtıñ intihâbı şadre re'y-i müsteṭâb oldu
- 20 Şadâ-yı cân-fezâ-yı faẓl u 'irfân-ı Hudâ dâdı
Tanîn-endâz-ı tās-ı vâj-gûn-ı nüh kıbâb oldu
- 21 Şu'â-ı pertev-i zerrîn-i na'l-i esb-i iḳbâlî
Gubâr-endâz-ı dîdâr-ı mîz-i mâhtâb oldu
- 22 Görünce olduğı eşheb-süvâr-ı ma'delet anıñ
Mezâlim i'tisâfiyle hemân pâ-der-rikâb oldu
- 23 Şu'â-ı halka-i gülmîḥ-i bâb-ı ḳaşr-ı iclâlî
Ziyâ-yı encüme âfet-nümâ-yı insilâb oldu
- 24 Eyâ destûr-ı âlî-câh-ı devlet nuḥbe-i millet
Der-i şefḳat-me'âbıñ 'âleme ni'mü'l-me'âb oldu
- 25 Gül-i rûy-ı siped bu dürr-i dîdem şafînda iḥvâna
Dediler bu kelâmıñ cümleye rengîn-cevâb oldu
- 26 Sen ol şeh-nâme-ḥân-ı ma'rifetsin şöhret faẓlâ
Ferâmûşu da sırr-ı nâme-i Afrâsiyâb oldu
- 27 Büzürgî münzevî-i dergehiñ oldu ne şân buldu
Cebîn-sây-ı deriñ olalı himmet kâm-yâb oldu
- 28 Âşâlet-hâne-zâdıñ merḥamet mevrûş ecdâdıña²⁹
'Înâyet meclisiñde ḳatre-efşân-ı gülâb oldu

29

Vezin hatası yapılmıştır.

- 29 Tûlû‘-ı mihr-i ‘âlem-gîr-i ikbâliñle bedbahtân
Birer semte çekildi ser-be-zânû-yı hicâb oldu
- 30 Der-i devlet-me‘âbından ümîdim böyledir baña
Senâ-h‘ânî-i vaşfiñ vâye-bağş-ı intisâb oldu
- 31 Münâfî-i edeb devriñde şekve gerçi bahtımdan
Felek şabra havâle gerd-i dest-i iğtişâb oldu
- 22b** 32 Hele bir yaña kılsın gayret-i akrân efendînâ
Ta‘abbüs derdi kalbe lerze-kûb-ı ızdırâb oldu
- 33 Vücûdum dâneâsâ döndürür girdâb-ı hayretde
Serim üstünde fikre ‘ıyş-ı seng-i âsiyâb oldu
- 34 Otuz yıldan ziyâde lekesiz hizmet-güzâr oldum
Uğur-ı mülk ü milletde vücûdum hep harâb oldu
- 35 Cenûbuyla şimâl u şark u garb-ı mülkü hep gezdim
Sekiz sancâğa Hâk fermânda naşb u zehâb oldu
- 36 Şu hâliyle bırakmazsın beni bu künc-i ‘uzletde
Efendim luţfuña emniyyetim bî-irtiyâb oldu
- 37 Senâ-yı devletiñde bir gazelde edeyim imlâ
Bu ‘âdet fennimizde şafha-zîb-i intihâb oldu
- 38 Hevâ-yı zülf-i dil-berle gönül perçîn ü tâb oldu
Perişânî-i hâlimden felekde neş‘e-yâb oldu
- 39 Ne kanlar yutduğum sâhil-nişînân-ı hevâ bilmez
Benimse âteş-i hasret ile gönülüm kebâb oldu
- 40 Beni ser-mest ü medhûş eyleyen şahbâ-yı la‘liñdir
Sebeb bu hâlete zann etme içdigim şarâb oldu
- 41 Hevâ-yı âh-ı serdimle şoldu beñzi cânânın
Hazân vaktinde gûyâ berg-i gül pey âb u tâb oldu
- 42 Leb-i cûy-ı vişâliñde ederdik nice dem seyrân
Alınsa ger hayâle cümlesi nağş-ı ber-âb oldu
- 43 Hükümrân-ı riyâset idi meclisde bu şeb ağyâr
Yine bülbül bu gülşen içre maḥkûm-ı gurâb oldu
- 44 Uyanmaz baht ile zindedâr-ı hasret-i vaşlım
O meh-rû ‘Abdiyâ müstağrak-ı deryâ-yı h‘âb oldu

- 45 Kaşîdeyle gâzelden sonra ‘abd-i ahkârîñ şadrâ
Du‘â-yı gark-ı şânîñla cebîn-sây-ı türâb oldu
- 46 Serîr-ârâ-yı şadr-ı devlet etsin Hâk seni dâ’im
Bu mülk ü millete zîrâ lüzûmuñ bî-nişâb oldu

17

Sitâyîş

Mef’ûlû / Mefâ’ilü / Mefâ’ilü / Fe’ûlün

- 1 Zabı etdi yine ‘âlemi sultân-ı zemistân
Okundu ser-i kûhda fermân-ı zemistân
- 2 Giderdi bütün ‘âleme bir ferve-i kâkum
Buldu yerini debdebe-i şân-ı zemistân
- 23a 3 Tevcîhe rûteb etdi dü-kânûn u şubâta
Çok bunlar idi a‘zam-ı erkân-ı zemistân
- 4 Sakf-ı felegi ebr-i siyâhıyla bezetdi
Âfâkı bütün kapladı haftân-ı zemistân
- 5 Poyraza verip rütbe-i ‘âlî-i vekâlet
Koyardı ser-i ‘âleme tûfân-ı zemistân
- 6 Çeşm-i meh ü hûrşîde çekip perde-i pûlâd
Görünmez idi yahçe-i gâltân-ı zemistân
- 7 Tâs-ı felegi ol derece eyledi tedbîr
Yeh-pâre düşer gülşene bârân-ı zemistân
- 8 Şoba başına toplanalım ey gül-i ra’nâ
Şıcağ odadır şimdi gülistân-ı zemistân
- 9 Kar topu çiçek bâğçesine döndü bu ‘âlem
Ak sâde olur sebze-i bostân-ı zemistân
- 10 Çöplükde gezip kaç kaç eden zâg-ı siyehdir
Mîr-i sühan-ı şâhib-i ‘unvân-ı zemistân
- 11 Etîfâl-i siz-i perçem-i gülzâr-ı cihânı
Gark-âb-ı helâk eyledi tuğyân-ı zemistân
- 12 Dağlarda tipi ile boğup atdığı yolcu
Nev-rûza kadar evvelde mihmân-ı zemistân
- 13 Bunları kıyâs eyleme ebnâ-yı sünbüldür
Kûhsâra gider her sene kurbân-ı zemistân

- 14 Berf-âb-ı ser-i bâm-ı binâhâ-yı cihânı
Toñdurdu felek eyledi peykân-ı zemistân
- 15 Gülşende şadâ yok diye gel etme ta‘accüb
Yağ-beste gülû fırka-i murğân-ı zemistân
- 16 Bir kerre kaz-âbâde sefer eyle görürseñ
Murğ-âb u baṭî cümle şenâ-ḥ‘ân-ı zemistân
- 17 Irmaklarımız bir derece bağladı buz kim
Gûyâ görünür ejder-i pîçân-ı zemistân
- 18 Hâzâ maṭar-ı ebyaz der berfe ‘Arablar
Bunlar ne ‘aceb vâlih ü ḥayrân-ı zemistân
- 19 Sâ‘at başına hefte vü eyyâm u şühûru
Tesbîhe çeker kûşe-nişînân-ı zemistân
- 20 Murğ-âb u baṭ u bûm u ğurâb u ala serçe
Her biri birer başka süḥandân-ı zemistân
- 21 Yağ-pâreleriñ dânesi mânende-i elmâs
Ġalṭide-i meydân-ı beyâbân-ı zemistân
- 22 Ehl-i emeliñ fülke-i deryâ-yı murâdı
Hep olmadadır ğarḳa-i ‘ummân-ı zemistân
- 23b** 23 Yaz gelse birin görmege ḥasret çeker âdem
Kesretle gelir meclise yârân-ı zemistân
- 24 Erbâb-ı şikâr istemez eyyâm-ı bahârı
Sermâye olur anlara âvân-ı zemistân
- 25 Serpindisiniñ evci biter gün dönümünde
Nev-rûza kadar dense de pâyyân-ı zemistân
- 26 Dünyâyı bütün etmiş iken böyle ihâta
Teng oldu gül ü lâleye meydân-ı zemistân
- 27 Hengâm-ı bahâr olmuş iken şâh-ı cihân-ġır
Lâyık mı ola sâkit-i zindân-ı zemistân
- 28 Şekvâya emân verme eyâ bülbül-i hoş-ġû
Kulaḳ mı aşar ḥâkim-i dîvân-ı zemistân
- 29 Sulṭân-ı bahâr etmeli tertîb-i ‘asâkir
Ḳahr olmalıdır leşker-i ḥâḳân-ı zemistân

- 30 Bir kerre vezân olmağa başlarsa kaba yel
Elbet olur iftiras ebdân-ı zemistân
- 31 Lâyık-ı varak şevke şunarlarsa bahâra
Murğ-âb-ı seher cümlesi giryân-ı zemistân
- 32 Mesdûd ede Hâk menfezini bâdem-i semûmuñ
Olmaz ise âteş-zen-i hârmân-ı zemistân
- 33 Geçerse eger pençesine şâh-ı bahârın
Şad-reng girer çâk-ı girîbân-ı zemistân
- 34 Koyunda kodu ellerini bay u gedânın
Olmağ ne revâ böyle perîşân-ı zemistân
- 35 Serdâr-ı felek toplarına verse fitili
Ol dem görülür girye vü efgân-ı zemistân
- 36 Kavs-i kuzahı indiremez saṭṭ-ı zemîne
Şad-pâre olur kabza-i çevgân-ı zemistân
- 37 Atdıkca felek topunu hûrşîd-i cihânın
Pür-raḥne olur kal'a-i bünyân-ı zemistân
- 38 Nem-pâş-i bahâr oldu felek çehrelerine
Ayılmalıdır zümre-i mestân-ı zemistân
- 39 Ecnâd-ı bahâr ile cihân buldu nizâmın
Sürmezdi daha çiftini dihkân-ı zemistân
- 40 Bâglarda qarâr eylemege kalmadı imkân
Besbelli kaçır dağlara düzdân-ı zemistân
- 41 Âsûde idik taḥtakurusuyla siñekden
İnkâr edemem var idi ihsân-ı zemistân
- 42 Durdukca cihân gitmez idi bâğ-ı cihândan
Bulunsa idi durmağa imkân-ı zemistân
- 24a** 43 Kışlar bu sene zann ederim mülk-i siperde
Var ise eger gitmege dermân-ı zemistân
- 44 Bu rütbe esip şavuruşu 'âkıbet oldu
Böyle ne 'aceb bâ'ışi hizlân-ı zemistân
- 45 'Abdî atalım yüklüğe bu bâr-ı girânı
Lâzım mı daha âdeme yorgan-ı zemistân

18

În Mezkûre-i Manzûme Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşteest*Mefâ 'îlün / Mefâ 'îlün / Fe 'ûlün*

- 1 Şu âşinâda bâ-ḥükm-i meşîyyet
Olup pister-nişîn-i genc-i 'uzlet
- 2 Olurdum dîde-dûz-ı lutf-ı yâri
Gelirdi yanıma Hızır-ı hidâyet
- 3 Reh-i maḫşûda rehberlik ederdi
Olurdu vâye-baḫş-ı lutf u minnet
- 4 Lisân-ı 'aql u ḥikmetle verirdi
Baña sermâye-i pend ü naşîḥat
- 5 Der idi ey hevâdâr-ı meṭâlib
Esîr-i pend-i sevdâ-yı ma'îşet
- 6 Neden böyle girîbân-çâk-i ğamsıñ
Ne bu göñlünde endûh u ḳasâvet
- 7 Helâk eyler nihâyet cism ü cânıñ
Giriftârî-i ekdâr u melâmet
- 8 Hıredmendâne o ḫaḳ nâ-revâdır
Ĝam-ı eyyâm ile dûçâr-ı miḫnet
- 9 Niçin sen nâ-ümîd-i lutf-ı Hâḳ'sıñ
Ḳapanmış mı 'aceb bâb-ı 'inâyet
- 10 Veyâḫûd ḳaldırılmış mı cihândan
Bu devletde emekdâra ri'âyet
- 11 Otuz yıldan ziyâde ḫidmetiñ vâr
İşidilmiş mi senden bir ḫıyânet
- 12 Saña devletde şimdi iş mi yokdur
Var iken bunca sancaḳ u vilâyet
- 13 Aranmaz mı şanırsıñ bu zamânda
Şad-iftikâr olan ehl-i liyâḳat
- 14 Liyâḳat ehli artık çekmesin ğam
Verildi Rüşdü Paşa'ya şadâret
- 15 Kaderdân-ı ma'ârifdir o düstûr
Bilir ḳader zeri zer-ger ne ḫâcet

- 24b** 16 Teşekkür vâcib oldu cümle halka
Yine buldu aradığın vekâlet
- 17 Çıkardı mesned-i vâlâ-yı sadre
Bağal-gîri olup ‘ilm ü fazîlet
- 18 Zebân-zeddir aşil azmaz kelâmı
Anı irşâd eder dâ’im aşâlet
- 19 Sezâ dense bu zât-ı bî-hemâle
Cihân-ı ma‘rifet deryâ-yı şefkat
- 20 Olur sâgar-ı be-kef yümn ü ikbâl
Döner bezminde sâkî-i sa‘âdet
- 21 Görünce tal‘at-ı nûr-ı cebînin
Olur şermende dîdâr-ı şabâhat
- 22 Olunsa ragbeti farz u tahayyül
Kaçar zat-ı ‘afifetden fezâhat
- 23 Eger gaybûbet etse yeryüzünden
Yeñiden eyler icâd-ı feşâhat
- 24 Refîk ü rehberi ‘ilm ü edebdir
Nedîm-i meclisi fazl u dirâyet
- 25 Olur ser-levha zîb-i iftihârı
Müdârâ intizâm-ı mülk ü millet
- 26 Cenâb-ı zâtı müstefî senâdan
Senâ senden senâ bulur şerâfet
- 27 Ederse çok mu da‘vâ-yı müsâvât
Bunuñla taht-ı Îrân'a şadâret
- 28 Ne ise müşkiliñ andan su’âl et
Taḥarrî-i Felâtûn'a ne hacet
- 29 Olunca ḥâme-zîb-i nazm u inşâ
Verir Veysî vü Nâbî'ye hacâlet
- 30 Degil çok aña dense kûh-ı ikbâl
Vaḳâr-ı zâtına munzam mehâbet
- 31 Çekilsin kuşe-i diyâra artık
Zamânında ahâlî-i cehâlet

- 32 Hıdıvâ böyle hengâm-ı terakķî
Bilirsın ki arar ehl-i dirâyet
- 33 Egerçi hükmi yokdur iddi‘ânıñ
Eder câhil de da‘vâ-yı liyâkat
- 34 Hele lâf-ı şadâkat yâ ‘abeşdir
Eder hâyin dahî bahş-i şadâkat
- 35 Lisâna almam artık iffeti ben
Kimi gördümse etdi ‘arz-ı ‘iffet
- 25a** 36 Hemân Mevlâ muvaffak ede yoksa
Bunu temyîze var mı kolda kudret
- 37 Meger temyîz ede bâ-luţf-ı Bârî
Efendimde olan inşâf u dikkat
- 38 Sen ol müşkil-güşâ-yı memleketsiñ
Verildi saña miftâh-ı fetânet
- 39 Hemîşe pâ-y-ı dîvâr-ı umûra
Verir mi‘mâr-ı endîşeñ reşânet
- 40 Hıred şehrâh-ı ‘adle rehberüñdür
Eder tevfiķ ile dâim refâkat
- 41 Ümîd-i luţf ile geldim huzûra
Beni gel etme mahrûm-ı ‘inâyet
- 42 Emekdârım emekdârım emekdâr
Kuşûrum var ise ancak liyâkat
- 43 Hünermendân-ı ‘aşra bir su‘âl et
Beni techîle etmezler cesâret
- 44 Tezâhür eylemem nazmım sülhanla
Musaḥḥardır baña fenn-i kitâbet
- 45 Belî nazım uranıñ çoĝu kavvâl
Ederler lâf ile ‘arz-ı liyâkat
- 46 Beni ‘add etme bunlardan Hıdıvâ
Bulur fi‘lim maķâlîm ile kuvvet
- 47 Olur zâhir ser-i kâra gelince
Sübût-i müdde‘â-yı fâ‘iliyyet

- 48 Geçirdim tecrübemden cümle kârı
Baña geldi bu meslekde mahâret
- 49 Şu hâliyle ne müşkilder olayım
Nice yıllar nişîn-i künc-i ‘uzlet
- 50 Sekiz on sancak etmişken idâre
Geçenlerde verildi bir riyâset
- 51 O da üç mâh içinde çıkdı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakķat
- 52 Ma‘âşım var idi üç kese evvel
Riyâsetle kesildi bu ma‘îşet
- 53 Çıkıp elden bu tarz ile ma‘âşım
İki yüzden baña kesildi hasâret
- 54 Ma‘âş ister uşâķ hancı icâre
Baña aybaşıları verir ne sıklet
- 55 Bu sıkletden beni kurtar efendim
Livâlardan birin eyle ‘inâyet
- 25b 56 Veyâhûd ver şu kaţ‘ olan ma‘âşım
Zuhûr edinceye dek başka hîdmet
- 57 De niyâz-ı du‘â ol şimdi ‘Abdî
O zâta gel bâ-halâş-ı tavîyyet
- 58 Kemâl-i feyz ü iķbâl ü hışımla
Ola pîrâye-baķş-ı şadr-ı devlet

19

Kaşîde-i Emel

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Tutdu âfâķı bütün şavlet-i sultân-ı emel
Şeş cihâta cereyân eyledi fermân-ı emel
- 2 Kışver-i hırsı alıp zîr-i nigîn-i zabta
Yürütür hükmünü her yerde hükümrân-ı emel
- 3 Âşaf-ı hırs-ı dili Hüdhüd azı alarak
Şahn-ı dîvâna çıkar zât-ı Süleymân-ı emel
- 4 ‘Arz-ı hâl-i avukât hevese bakmak için
Kurulur maşbaťa-i haybet-i dîvân-ı emel

- 5 Âb-1 rû-rîzi-i erbâb-1 temennâ birle
Feyz-yâb almada günden güne bostân-1 emel
- 6 Ğarâz-1 ‘arz-1 hûlûş-1 küberâ eyle müdâm
Devr-i ebvâba yeler fâ’ide cûyân-1 emel
- 7 N'ola keştî-i heves olsa ğarîķ-i hırmân
Felek ğuşşa olamaz ğarkâ-i tûfân-1 emel
- 8 Kim olur zor ile maķşûduna reh-yâb-1 zafer
Nazmını okumadan gitdi ħurûşân-1 emel
- 9 Yorulur menzil-i hırmâna varıp âķir-i kâr
Reh-i nûr u taleb ü bâdiye pûyân-1 emel
- 10 Kûşe-i ğamda sefâlet-keş-i ğurbetdir hep
Yaķışır dense bu âdemlere mihmân-1 emel
- 11 Ekşerî cân çekişir kimisi olur bî-cân
Biri bîmâr-1 heves dîĝeri ķurbân-1 emel
- 12 Kimisi yer arıyor rüşvet ile iş becere
Ben gibiler de olur böyle ğazel-ķân-1 emel
- 13 Yine müncir olacaktır ‘acabâ kâr-1 cihân
Çekilir mi bu kadar miĝnet-i ħızlân-1 emel
- 14 Nice âşûfteleri etdi perîşân-aķvâl
Kâkûl-i şûķ-1 heves zûlf-i perîşân-1 emel
- 15 Âteşe şaldırıyor işte yolunda herkes
Sevķ eder Çîn'e ķadar bunları ħâķân-1 emel
- 26a** 16 Dü birâder de berâber olamaz ķünkü olur
Biri maķrûm-1 heves dîĝeri ķandân-1 emel
- 17 Böyledir ķâ’ide-i devr-i ķadîm-i devrân
Kimi ķandân-1 murâd u kimi giryân-1 emel
- 18 Mevķı’ u abd ü hevâsı deĝil ise ķâbil
Cevher-efzâ-yı bizâ’at mi olur kân-1 emel
- 19 Herkes ister ki ola nâ’il-i câh u iķbâl
Buña ħayretle baķar silsile cûnbân-1 emel
- 20 Hep olur böyle Züleyķâ-yı emel dâmen-ķâķ
Ķonsa zindâna n'ola Yûsuf-1 Ken’ân-1 emel

- 21 Şahn-ı hırmânda döner kûy-ı ümîd ü maṭlab
Der-kef olmazsa eger kabza-i cevḡân-ı emel
- 22 Gâh olur ekdigi toḡmuñ alamaz maḡşûlün
Nâr-ı hırmâna yanar hırmên-i diḡḡân-ı emel
- 23 Her biri başkaca bir kişveri etmiş maḡkûm
Mâl-i ḡülyâya birâder gibi ḡaân-ı emel
- 24 Bende-i perver mi olur öyle ḡasîs-i nâdân
Var mı dil-sîr-i ḡidâ vü ni‘me-i ḡ‘ân-ı emel
- 25 Etme ümmîd-i vefâ ḡalb-i ekâbirden hiç
Seng-i ḡâneye geçer mi ser-i peyḡân-ı emel
- 26 Kim dedi saña şadef-perver-i iḡsândır ol
Gerçi pey-der-pey urur mevc bu ‘ummân-ı emel
- 27 Nice bî-vâyeleri etdi füsürde-ḡâtır
Şiddet-i serdî-i hengâm-ı zemistân-ı emel
- 28 Cem‘ olup mey-kede-i ḡaflet ü idbâra müdâm
Bâde-âşâm-ı heves olmada mestân-ı emel
- 29 Ye’s ile tev’em olur işte ḡisâb-i ebced
Buldular böyle bunu ḡarf-i şümârân-ı emel
- 30 Çıkar altından anıñ ḡalb-i müretteble elem
Böyle keşf etdi bu ma‘nâyı süḡandân-ı emel
- 31 Yine ḡuşkîde ḡalır sebze-i ḡülzâr-ı murâd
Rûz u şeb reşḡa-fezâ olsa da bârân-ı emel
- 32 Hep eden hırş-ı Züleyḡâ-yı hevâdır böyle
Yûsuf-ı maṭlabı dermânde-i zindân-ı emel
- 33 Bir ḡazel ṡarḡına meydânı müsâ‘id görürüm
Böyledir ḡâ‘ide-i ḡâfiye sencân-ı emel
- 34 Yakdı yandırdı beni âteş-i sûzân-ı emel
Yetiş imdâdına ey serv-i hırâmân-ı emel
- 26b 35 Ḳaddimi etdi dü-tâ sînemi kıldı biryân
Ḳâmetiñ serv ü ruḡuñ mihr-i dıraḡşan-ı emel
- 36 Bâḡ-ı ümmîdi çemenzâr-ı cinân eylediler
Deşt ü şahrâya çıkıp lâle ḡidârân-ı emel

- 37 Aldı ruhsârıñı giysû-yı perîşân-ı siyâh
Kaldı zulmetde yine çeşme-i hayvân-ı emel
- 38 Ben dedim rûy-ı ziyâdârıñı gördükde bu şeb
Kıldı âfâkı münevver meh-i tâbân-ı emel
- 39 Ceyş-i efkâr ile teshîr olunur hışn-ı vişâl
Böyledir ‘âdet-i dîrîne-i tuğyân-ı emel
- 40 Pây-ı nahl-i heves-i ‘aşka қо etsin cereyân
Cûşışine geldi yine eşk-i firâvân-ı emel

Berây-ı İfâkat-i Yûsuf Kâmil Paşa-yı Müşârün İleyh

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün

- 1 Ey vücûd-ı devleti rûh-ı vücûd-ı ‘âtıfet
V'ey hayât-ı cism ü cânı cân u cism-i merhamet
- 2 Görmesin bir daği cism-i nâzenîniñ derd-i devâ
Hem-nişîniñ ola bundan böyle maḥbûb-ı hevâ
- 3 Aşdıķaya inḥirâf vermiş idi şad-melâl
Cümle olmuşduk berâberce şeniñle ḥaste-ḥâl
- 4 Ḥamdü-lillâh sıḥḥatiñle şimdi bulduk tâze cân
Ey ḥıdv-i ser-firâz-ı mültecâ-yı dâverân
- 5 Cebhe-sây-ı âsitânıñ olur idim gâh gâh
Ḥâk-i pâyıñ görmeden ‘avdet ederim âh âh
- 6 Bezm-i ‘ıyşa gelmez oldum şâhid-i şâdî vü şevķ
Eder idim diye endûh u elemle başķa zevķ
- 7 Çevre yanım ol kadar almışdı ḥâl-i inkılâb
Zann ederdim mâhı mâhî mârı mûr âbı serâb
- 8 Şöyle kim pehlû-nişîn-i pehlûvân-ı ğam edem
Şanki ḥarf-i ğuşşa vü âlâmla ben müdġam edem
- 9 Öyle etmişdi beni mebhût-ı evhâm-ı firâķ
Olamazdım nuṭķa ķâdir aġzım açmazdı bıķaķ
- 10 Her kimi görsem ederdim ḥâl ü şânıñdan su’âl
Pürsiş-i ḥâlîñ idi baña esâs-ı iştigâl
- 11 Dest-bâz-ı ilticâ olup der idim dâ’imâ
Ey ḥakîm-i çâre-sâz v'ey ṭabib-i derd-i devâ

- 27a 12 Bendegân u aşdıkâsına bağışla kâmilîñ
Çok penâh u dest-gîri urur erbâb-ı diliñ
- 13 Hânedân-ı lutf u re'fet hân mân-ı nâm u şân
Sâye-bağş-ı câh-ı devlet mihr-i cûda âsumân
- 14 Câ-nişîn olmağa var mıdır felekde merd-i tâmm
Bû-'Alî Sînâ bile olmaz aña kâ'im maķâm
- 15 Şimdi nûr-ı dâniş ü 'irfânı erbâb-ı kıyâs
Mihr-i 'âlem-gîr-i zâtından ederler iķtibâs
- 16 H'âce-i hikmet-şinâs-ı ders-i fazl u ma'rifet
Gelse yanında olur mecbûr 'arz-ı meskenet
- 17 Bir bulunmaz gevher-i nâ-yâb bâzâr-ı hüner
Zâtına tahmîn-i kıymet edemez ehl-i haber
- 18 Hâl-i ruhsâr-ı ma'ârif zûlf-i 'anber-fâm-ı şân
Zîb-i tâc-ı serveri zînetde rûy-ı cihân
- 19 Ehl-i dil bir sebha-i lû'lü imâme zâtıdır
Ma'rifetde Ristâţalis'iñ hezârân kıatıdır
- 20 'Aşrımızda kendidir ser-halka-i ehl-i kemâl
Cebhe-i 'âlem-i anıñla bulmada hüsni cemâl
- 21 Nüşa-i kübrâ-yı zâtı me'hiz-i fazl u funûn
Şafha-i vicdân-ı pâki şerh-ı yek-tâ-yı mütûn
- 22 Hüsni tedbîri ile zabt-ı riyâset müftehîr
Maķdem-i 'âlîsine şûrâ-yı devlet muntazır
- 23 Âsafâ çokdan beri şermende-i ihsânıñım
Hayr-h'âh-ı mâl ü câh u bende-i fermânıñım
- 24 Ederim tebrîk şimdi sıhhat-ı cism ü teniñ
Eski meddâhıñ degil mi 'Abdi-i kemter seniñ
- 25 İnhirâf-ı tab'ıñı Hâķ bir dahî göstermesin
Hâtır-ı aķbâbıñı dehr-i denî göstermesin

20

Ķudûmiye-i Müşârün İleyh*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Bûlbül-i hâmeye feryâd edecek dem geldi
Gül-i maķşûd açılıp mevsim-i hurrem geldi

- 2 Âb u tâbı çekilip olmuş idi huşkîde
Naḥl-i bâğ-ı emeliñ pâyına şebnem geldi
- 3 Yûsuf-ı maṭlabı gayb etmiş idi âḥir-i kâr
Pîr-i Ken‘ân-ı dile müjde-i mülhem geldi
- 4 İçmemek elde mi meyl eylememek dilde midir
Bezme pîçâne be-keff sâki-i gül-fem geldi
- 27b** 5 Ḥaste- ḥâl-i marâz-ı müzmin-i hicrânı iken
Haber-i vuşlat-ı dil-ber gibi bir em geldi
- 6 Pür-ṭarab olsa n'ola encümen-i ehl-i vefâ
Sâki-i gül-beden-i bezm-i mey-i Cem geldi
- 7 Mısr'a etmişdi sefer Ḥazret-i Kâmil Paşa
‘Avdet-i devletine müjde vü peygâm geldi
- 8 Bu peyâm ile olup cümle eḥibbâ dil-şâd
Cesed-i mürdemize rûḥ-ı dem-â-dem geldi
- 9 Ba‘dezîn etmiş idi bir nice eyyâm-ı güzâr
Dediler işte bugün dâver-i a’zam geldi
- 10 Ol ne dâver ki ma‘ârifde hummâlî güne
Ne mü‘eḥḥir gelecekdir ne muḳaddem geldi
- 11 Ol ki mekkâr-ı sefer-gerde be-hengâm-ı bahâr
Merkez-i saltânata devlete tev’em geldi
- 12 Ser-firâz-ı vükelâ server-i reḥt-i ‘uḳalâ
Mefḥar-ı ehl-i nühâ faḥl-i mu‘azzam geldi
- 13 Hîç biri zâtına hem-pâ-yı ma‘ârif olamaz
Gerçi bu ‘âlemde milyonla âdem geldi
- 14 Vâridât-ı şeref ü fazlını etdim mezâd
Bedel-i sâbıkına bir nice biñ zam geldi
- 15 Mısr'a birlikde götürmüş idi işte şimdi
Revnaḳ-ı şehir-i Sitanbul ile hem-dem geldi
- 16 Dîde-dûz-ı şeref-i maḳdemi idi şûrâ
Müjdeler aña ki ol zât-ı mûkerrem geldi
- 17 Faḥr eder zâtı ile zabt-ı riyâset zîrâ
Şanma yevmisinde bir böylesi aḳdem geldi

- 18 Cûduna nisbet ile cümle kalır bî-vâye
Şahn-ı ğabrâ-yı nice Ca'fer ü Hâtem geldi
- 19 Kâhire semtine etmişdi selâmetle sefer
Şad şenâ Hakk'a ki 'avdetde de eslem geldi
- 20 Böyle mi eyler idim zât-ı kerîmin tavşif
Bîm-i taşdi'-i seri hâtıra muhkem geldi
- 21 Zâtını pâdişeh bahş ede Rabbü'l-erbâb
'Abdiyâ böyle du'â cümleye elzem geldi

21

Berây-ı Sitâyîş-i Yûsuf 'Îzze'd-dîn Efendi

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Âl-i 'Osmân olalar zîb-i diyâr-ı saltanat
Dem-be-dem pertev-fezâ mihr-i nehâr-ı saltanat
- 28a 2 Her biri bir 'aşra revnağ-bahş-ı istiklâl olup
Bi'l-verâse eylediler hep nâmdâr-ı saltanat
- 3 Geçdi nice nesl-i devlet ma'ber-i ikbâlinden
Var mı bunlar gibi olan şehriyâr-ı saltanat
- 4 Günlerinde oldu revnağ-yâb-ı hüsn-i intizâm
Çehre-i yâ behre-i sîmin-'izâr-ı saltanat
- 5 Her birine oldu dahî olacak vird üstüne
'Adl u luğf u rahm u âfet çâr-yâr-ı saltanat
- 6 Sâye-i devletlerinde etdi kesb-i i'tilâ
Hem-ser-i 'arş-ı berîn oldu menâr-ı saltanat
- 7 Bir biçilmiş telli pullar şemseli haftândır
Her birine böyle bu nice âzâr-ı saltanat
- 8 Terde kaldı aşdıkâ a'dâ bile mahşûş-ı deyr
Hândân-ı âl-i Osmân'a şî'âr-ı saltanat
- 9 Siyyemâ şâh-ı cihân 'Abdü'l-Azîz Hân-ı güzîn
Buldu devrinde terakķî i'tibâr-ı saltanat
- 10 Bir nihâl-i nev-resîde dikdi bâğ-ı şevkete
Feyz-yâb oldu anıñla nev-bahâr-ı saltanat
- 11 Bâğ-ı dehre nağl-i bâlâ kaddi verdi zîb ü fer
Ya'ni 'Îzze'd-dîn Efendi şah-sâr-ı saltanat

- 12 Oldu ordu-yı nüḥüstîne müşîr-i kârvân
‘Askere zâtı verildi bergüzâr-ı salṭanat
- 13 Başlarında saklasınlar nüṣhaveş şımf-ı siyâh
Gevher-i cismi degil mi yâdigâr-ı salṭanat
- 14 Çok mu dense zât-ı ‘ulyâ-yı kerem-fermâsına
Nev-nihâl-i bâğ-ı naḥl-i mîvedâr-ı salṭanat
- 15 Menba‘-i cûd u ‘inâyet aḥter-i burc-ı vefâ
Ma‘den-i luṭf u semâhat baḥtiyâr-ı salṭanat
- 16 Var mıdır gökḳubbe altında nazîri zâtınıñ
Söyleyin görmüş ise encüm-şümâr-ı salṭanat
- 17 Görseler dem-beste-i ḥayret olurlar şevkete
Şad-hezârân şaf-der-i ablaḳ-süvâr-ı salṭanat
- 18 Nûr-ı isti‘dâd-ı mâder-zâdı parlar gün gibi
Cebhe-i pâkinde zâhir iktidâr-ı salṭanat
- 19 Reşḥa-pâş-ı kûh u şaḥra-yı ‘aṭâ vü ‘aṭıfet
Cedvel-i âb-ı ḥayât-ı cûybâr-ı salṭanat
- 20 Sâğar-ı ser-şâr-ı luṭfu ol kadar lebrîzdir
Çok mu etse bendegân-ı neş’edâr-ı salṭanat
- 21 Mâ-verâü'n-nehri şît-i dânişi etdi güzâr
İ‘tirâf etmez mi bunu hem-civâr-ı salṭanat
- 28a** 22 Tîze-i fikr ü şümûru tîğden ser-tîzdir
Çok degil dense aña âheng-güzâr-ı salṭanat
- 23 Fülke-i iḳbâliniñ yanında bir zevrakçedir
Keştî-i seyyâre-i saṭḥ-ı biḥâr-ı salṭanat
- 24 Ḳahve-i pâyende-i iḳbâl-i Şîzer-dâdına
Reşk eder görse nice saṭḥ-ı biḥâr-ı salṭanat
- 25 Var iken sermâye-i farṭ-ı zekâ vü dânişi
Etse şâyân ḥall ü ‘aḳd-i kâr u bâr-ı salṭanat
- 26 Nüşa-i kübrâ-yı zâtı bir müselles vefkıdır
N'ola başında taşır sa ḳâm kâr-ı salṭanat
- 27 ‘Abdiyâ eyle du‘â-yı devletin vird-i zebân
Tâ bilinsin olduğum bir ḥâkisâr-ı salṭanat

28 Vâlid-i zî-şânına bağışlaya Hâk zâtını
Tâ ki oldukça cihân pâ-y-ı cınâr-ı saltanat

29 Aşdıķası vâyemend-i lutf u ihsânı ola
Bula a'dâsı hemîşe hâr hâr-ı saltanat

22

Kaşîde-i Nazîre-i Kalemîye

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

1 Vâv-ı kâsemle olalı şöhret-fezâ kalem
Hatt-ı 'izâr-ı dil-beri eyler senâ kalem

2 Serdâr-ı cünd ü ceyşi ise tîg-ı cân-sitân
Kışver-güşâ-yı 'aşra olur kethüdâ kalem

3 Tîg u tîr ile gerçi bulur cismi şad elem
Urmaz mı kalb-i düşmene neşterle yâ kalem

4 Tîgîñ güşâd etdiği her dürlü yâreye
Olur cebîre-bend-i şifâ vü hevâ kalem

5 Verir egerçi ehline çok vâye-i tarab
Nokta-feşân-ı nekbet olur câ-be-câ kalem

6 Tâzî vü Türk ü Rûm u Fireng ü 'Acem ile
Söyleşdi oldu hayf hezâr âşinâ kalem

7 Kânûn u şer' u cümle fûnûna uzatdı el
Kâr-ı cihâna açdı nice mâ-cerâ kalem

8 Koydu gılâf-ı meskenete tîg u hançeri
Oldu nedîm-i meclis-i şâh u gedâ kalem

9 Levh-i beyâna çekdi vukû'ât-ı 'âlîyi
Ammâ hezâr vak'ada etdi hatâ kalem

10 Îkâza halkı bulmadı bir çâre şad-esef
Eyler bu yolda gerçi nice i'tinâ kalem

29a 11 Nesh etdi nâm u şânını tîgîñ sülûs kodu
Ta'lîk olunsa levh-i semâya sezâ kalem

12 Mânend-i tîg yüzü degildir soğuk anıñ
Her kanķı bezme varsa görür merhabâ kalem

13 Bîmâr-ı kâra olsa revâ 'âfiyet-fezâ
Olsa tabîb-i hâzık-ı dâru's-şifâ kalem

- 14 Hüküm revân şöyle ki ez-Qâf tâbe-Qâf
Oldu cihâna dâver-i kişver-güşâ kalem
- 15 İb-kâ-yı nâm-ı nîke o rütbe heveslidir
Râh-ı vefâda başını eyler fedâ kalem
- 16 Ma'nâ-yı lutf u kahrı eder birden ihtimâl
Gül dalı dosta düşmene hâr-ı cefâ kalem
- 17 Fir'avn-ı haşımı serzeniş ü kahr için müdâm
Mişl-i Kelîm olmalı elde 'aşâ kalem
- 18 Kâr-ı cihân görmez idi reng-i intizâr
Ger olmasaydı mahrem-i ehl-i nühâ kalem
- 19 Bî-cürmü etdi lutf u 'inâyetle ser-firâz
Câniye oldu dâhiye dâd-ı cezâ kalem
- 20 Bir de gazel tarzına var dilde şad-heves
Oldu kalemli bir güzeli mübtelâ kalem
- 21 Esrâr-ı 'aşk u şevke olup âşinâ kalem
Eyler hemîşe dil-ber-i 'arz-ı vefâ kalem
- 22 Alsam hayâle nokta-i hâl-i siyâhını
Cânlar kemâl-i reşk ile bulmaz rehâ kalem
- 23 Kimse siyâh-ı câme-i hicrân u hasreti
Eyler müdâm mâtem-i 'aşk u hevâ kalem
- 24 Şanma şarîr diñledigiñ ince şavtını
Derd-i firâk-ı yâr ile eyler nevâ kalem
- 25 Taşvîr-i hüsn-i dil-beri alsam hayâle ben
Pîş-i devâna hâzır olur ibtidâ kalem
- 26 Bî-tâb olur rîziş-i eşk-i siyâh ile
Bir dem olursa 'aşk u hevâdan cüdâ kalem
- 27 Bilmem ki neyle eglenir idim cihânda ben
Halk olmamış olaydı eger 'Abdiyâ kalem

23

29b

În Kaşîde-i Be-her Tekşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîştedân*Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*

- 1 Ne dem ki şu'le-rîz-i feyz olursa hâver-i devrân
Olur tal'at-nümâ âfâka mihr-i envâr-ı devrân

- 2 Ne dem ki bir marîziñ ‘illeti kesb eyleye şiddet
Olur peydâ hakîm-i hâzık-ı cân-perver-i devrân
- 3 Ne dem ki bir gülistâna ese bâd-ı hâzân-ı sayf
Anı ta‘kıb eder bâd-ı bahâr-ı ezher-i devrân
- 4 Ne dem ki derd-i hicr ile helâke tutsa yüz ‘âşık
Eder vaşl ile ihyâ şâhid-i meh-peyker-i devrân
- 5 Ne dem ki nağme-sâz-ı girye olsa kûdek-i nevzâd
Sükûnet-bahş olur şîr ile aña mâder-i devrân
- 6 Ne dem ki Hâk murâd eylerse bir mülkü ede ıslâh
Hıdîv-i Mısr'a hem-pâ halk eder bir dâver-i devrân
- 7 Ne dâver ki hükümdârân içinde mişl ü akrânı
Bulunmaz cüst ü cû olunsa da ser-tâ-ser-i devrân
- 8 Olup zîr-i nigîn-i inzibâta mülk-i mû-rûşen
Ne tarz-ı dil-nişîne koydu ol bâlâter-i devrân
- 9 Ehemmiyyet verip tevsî‘-i mülk ü millete evvel
Ki tâ devr eyleye destinde dâ’im mihver-i devrân
- 10 Şudûr-ı mülkü geçdi mâ-verâ-yı mülk-i Sudan’ı
Rehâ nice memâlik feth eder ol şaf-der-i devrân
- 11 O rütbe çehre-efzûn-ı ‘imâr-ı mülket olmuş kim
Yanar sûz-ı hasedle aña sâ’ir kişver-i devrân
- 12 Beyâbânzâr-ı Mısr’ı Cennetü'l-Me’vâya döndürdü
Şu cedveller ki açdı sû-be-sû ol server-i devrân
- 13 Berây-ı sür‘at-âmed ü şud etrâf u memâlikde
Yürüdü âteşin gerdûneler ol müfhar-ı devrân
- 14 Bulur böyle giderse âb-ı Hızır-ı menba‘-ı Nîl’i
Sezâ ‘unvânı olsa şimdiden İskender-i devrân
- 15 Olurdu şübhesiz sebbâbe hâ-yı hayret ü gıbta
Hele şu yaptığı sûru göreydi Kayşer-i devrân
- 16 O bir sûr-ı sürûr-efzâ-yı tab‘-ı aşdıkâdır kim
Olur ‘âciz huliyyâtın ‘amelde zer-ger-i devrân
- 17 Bu şehr-âyîn sürek bulmasına görmüşse emsâlin
Hezârân nev-‘arûs-ı ‘ıkd-i eftân şevher-i devrân

- 18 K'o pervâz-ı bülend etsin o dâver evc-i rif'atde
K'odur 'Ankâ-yı kûh-ı Kâf devlet şeh-per-i devrân
- 19 Siper-i mihr-i devlet âsumân-ı kevkeb-i satvet
Meh-i burc-ı feḥâmet şu'le-baḥş-ı aḥter-i devrân
- 20 Revâ raḥş-ı felek cevlâne gelse zîr-i rânende
Sezâ olsa rikâbında revende yâver-i devrân
- 30a** 21 Mu'in-i millete luṭf u mûh-îne kahr için dâ'im
Öñünde levḥa-i menşûr elinde ḥançer-i devrân
- 22 Ne rütbe kaṭ'-ı menzil eylemişdir raḥş-ı iḳbâli
Şıṭabl-ı câhına bir ye's olmaz bayṭar-ı devrân
- 23 Berâberdir sırr-ı mencûk-ı iclâli feleklerle
Bu deñli ḳadrini terfî' etdi Ḳayşer-i devrân
- 24 Eder mâriḡ olsa da leclâc ḥaşmı nerd-bâzîde
Bu 'âlemde odur bâzîcedân-ı şeş-der-i devrân
- 25 Ğulâm-ı 'aḳl u dâniş sâki-i mey-ḥâne-i ünsü
Ḳad-i çîmâ-yı bezm-i şoḥbetide çâker-i devrân
- 26 Hudâ zât-ı kerîm-i zî-cenâbet eylemiş el-Ḥaḳ
Vefâda 'âşîk-ı şâdîk 'atâda Ca'fer-i devrân
- 27 Felâtûn-menḳabet Risto-dirâyet bu 'alî-fiṭnat
Müdîr-i destgâh-ı dîn ü devlet mefḥar-ı devrân
- 28 Hemîşe def'-i şer ü celb-i nef' memleket için
Elinde tîğ-ı zerrîn ü serinde miğfer-i devrân
- 29 Ḥayâ vü ḥilm ile 'Osmân-ı zi'n-nûreyne şânîdir
Ebû Bekr-i zamân Fârûk-ı vâḳt vâḥid-i devrân
- 30 Beyâbân-ı helâke doḡru gitsin fırḳa-i rûbâh
Bu vâdîde zuḥûra geldi bir şîr-i ner-i devrân
- 31 Ḥıdîvâ Cem-cenâbâ dâver-i dâd-âver-i dünyâ
Eyâ zât-ı mekârim-baḥş u re'fet-güster-i devrân
- 32 Sütûn-ârâ-yı evrâk-ı ḥavâdiş midḥat-i zâtın
Sitâyîş-ḥ'ân müceddid i'tibârın defter-i devrân
- 33 Saña kimdir gören çok Darfur-ı mülk-i Sûdân'ı
Olur bir gün naşîbîn feth-i ḥışn-ı Ḥayber-i devrân

- 34 Bu feyz-â-feyz-i ikbâl eyledikce kadriñi tebcîl
Senâ- h'ânîñ olur âhir hâzîb-i minber-i devrân
- 35 Sezâ tevdî' olunsa destîñe gencîne-i âlem
Saña vardır muhakkağ i'timâd u yâver-i devrân
- 36 Hele bir de gazel tarh edeyim vaşf-ı celîlîñle
Bilinsin olduğum 'âlemde yine şâ'ir-i devrân
- 37 Yine aldı dilim bir âfet-i sîmîn-ber-i devrân
'İzâr-ı âteşîni hasret-i zîb ü fer-i devrân
- 38 O zülf-i müşg-bârîñ çîn-i der-çîn eyledikce sen
Hezârân pîç-i tâb-ı gayret eyler ejder-i devrân
- 30b 39 O bûy-ı cân-fezâ-yı kâkülünden almasaydı ger
Dimâğ-ı 'âlemi ta'tîr eder mi 'anber-i devrân
- 40 'Aceb 'arz-ı cemâl etmiş mi bir mişliñ bu ekvâna
Keşîre olduğu günden beri bu çenber-i devrân
- 41 Vişâliñ akdem-i âmâl-i ehl-i 'aşk u sevdâdır
Cemâliñ maṭmaḥ-ı çeşm-i cihân u manzar-ı devrân
- 42 Metâ'-ı vaşliña takdîr-i kıymet kânde mümkündür
Bedel olmaz nigâh-ı nîmûñe sîm ü zer-i devrân
- 43 Perîşânî-i zülfüñ gerden-i sîmîniñ üstünde
Görünce reşk edipdir hâver ü bâḥter-i devrân
- 44 Kaşîde gâyete erdi gazelde buldu pâyânı
Eyâ faḥr-i zamân-ı dîn ü devlet mehter-i devrân
- 45 Budur dâyim du'â-yı bî-riyâ-yı 'Abdî-i 'âciz
Seni bağışlaya şâh-ı cihâna şîr-i ner-i devrân³⁰

24

În Kaşîde Nîz Be-her Tekşir-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşteest*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Çünkü oldu başka başka nâm-ver seyf ü kalem
Oldular sultân-ı 'âlem ser-te-ser seyf ü kalem
- 2 Bu celâliñ o cemâliñ mazharıdır ez-ezel
Verdiler birlikde gûne zîb ü fer seyf ü kalem

30

Vezin hatası yapılmıştır.

- 3 O yazardı hükme fermân bu ederdi kaç‘-ı ser
Düşmeni eylerdi yek-demde heder seyf ü kalem
- 4 Biri gülşen-zîb-i devlet biri şahrâ-gîr-i harb
Bülbül-i hoş-dâstân ü şîr-i ner seyf ü kalem
- 5 Hem-zebân-ı ittifâk olunca ederler o dem
Hân mân-ı düşmeni zîr ü zeber seyf ü kalem
- 6 ‘Arz-ı naḥvetden çeker el ḥaşm-ı ḥodgâm u ‘anûd
Gösterince iki başdan ger vefer seyf ü kalem
- 7 Kande pervâz-ı bülend eyler ‘aceb sî-murğ-ı kâm
Olmasa cisminde iki bâl u per seyf ü kalem
- 8 Olur idi ḥaḳ u bâṭıl nîk ü bed bir hem-zede
Etneseydi celb-i ḥayr u def‘-i şer seyf ü kalem
- 9 Birden eyler şu iki ma‘nâ ile ‘arz-ı merâm
Dostuna nef‘-i ‘azîm ü ḥaşme ḍar seyf ü kalem
- 10 Var ise ülfetleri şûrîdir ammâ ma‘nîde
Birbirinden dâ‘imâ eyler ḥazer seyf ü kalem
- 11 Yine bu ḥâliyle etmezler idi hîç infikâk
İmtizâc eyler idi bâ-yek-diger seyf ü kalem
- 31a** 12 Bir süḥançîniñ nifâḳ u ḡamzına verip vücûd
Çekdiler yek-dîgere tîr ü beter seyf ü kalem
- 13 Her biri bir başka fîkr ile olup bergeşte-ḥâl
Eylediler birbirin vaḳf-ı zarar seyf ü kalem
- 14 Ḥabbe iken kûbbe oldu infî‘âl-i cânibîn
Yek-digerden etdiler kaç‘-ı ḥaber seyf ü kalem
- 15 İşte böyle bir fûşûn-ı iḡbirâr-ı dil ile
O leyâl-i devlete verdi keder seyf ü kalem
- 16 Şâh-ı ‘âlem-şîfat-ı ‘Abdü’l-‘Azîz Cem-ḡulâm
Nezd-i ‘âlîsinde idi mu‘teber seyf ü kalem
- 17 İḡbirâr-ı cân-bîni def‘a fermân eyledi
Tâ ede birlikde ibrâz-ı hüner seyf ü kalem
- 18 Etdi ser-‘askerligi şanem şadâret oldu şan
Kûdek-i tedbîrine mâder peder seyf ü kalem

- 19 Ya'ni verdi 'Avni Paşa'ya bu iki mesnedi
Oldu şulh u âştîden behreder seyf ü kalem
- 20 Ol vezîr-i şeh-pesend-i nâm-derânîñ her zamân
Emr ü fermânı hîzâsında gider seyf ü kalem
- 21 Hep görenler böyle görmüşdür o zât-ı saff-deri
Zîver-efzâ-yı enâmil yâ kemer seyf ü kalem
- 22 Ol hıdîv-i Kahramân şavlet ki alsa destine
Düşmene karşı eder neşr-i şerer seyf ü kalem
- 23 Bârgâh-ı devletinde cebhe-sây-ı şıdk olup
Cân-sipârâne aña hizmet eder seyf ü kalem
- 24 Sâyesinde ol gâzanfer-müknet ü rûşen-diliñ
Nice tafşîlâtı eyler muhtaşar seyf ü kalem
- 25 Bir işâret etse ser ceşş-ı 'adû-yı devleti
Pister-i miñnetde eyler muhtaşar seyf ü kalem
- 26 İ'tikâdı böyledir ol dâver-i cengâveriñ
Kârın itmâm edemez dehriñ meger seyf ü kalem
- 27 'Aşrımızda cümleden a'lâ bilir olduğunu
Mâye-i cem'-i nûkûd sîm ü zer seyf ü kalem
- 28 Âşafâ şadrâ kerîmâ bahtiyâr-ı milletâ
Görmedi zâtıñ gibi bir dâdger seyf ü kalem
- 29 Mevkı'inde dâ'im isti'mâl ederse çok mudur
Tertîb-i gerdek olan her bir nefer seyf ü kalem
- 30 Hem-'inân olup berâber 'azm ederler rûz u şeb
Her ne semte eylesek seyr ü sefer seyf ü kalem
- 31b** 31 Bezm-i ikbâliñden etmezler tebâ'üd yek-nefes
Hem-nişîniñdir seniñ vâkt-i şafar seyf ü kalem
- 32 Yok seniñ'çün vâkt-i heycâda ebed bîm ü hirâs
Hamle-i a'dâya olmaz mı siper seyf ü kalem
- 33 Olmadı hem olamaz gâlib 'adûlardan beri
Zâtıña sermâye-i 'avn u zafer seyf ü kalem
- 34 N'ola olsam ben gâzel-h'ân-ı şenâ-yı devletiñ
Şîve-i evşâfiña kılsın nazar seyf ü kalem

- 35 Destine almış o şûh-ı sîm-ber seyf ü kalem
‘Âşık efgendesine sel eder seyf ü kalem
- 36 Gösterince ebruvân u gamze-i hûn-bârını
Sînede şad-yâre açdı tâ ciger seyf ü kalem
- 37 Hâme-i ebrû ile birleşse tîğ-ı gamzesi
Korkulur ki ola dûçâr-ı haţar seyf ü kalem
- 38 İşidince ebruvân u gamzenîñ te’sîrini
Reşk ile oldu cihân-pû derbeder seyf ü kalem
- 39 Gösterirse cünbüş-i ebrû vü gamze kesr ü fer
Tutar elbet menhec-i *eyne’l-meferr*³¹ seyf ü kalem
- 40 Gâlib-i düşmen olurlar etseler der-vaqt-i ceng
Ebruvân u gamzeye ‘atf u başar seyf ü kalem
- 41 Kahr-ı haşmı ebruvân u gamze-i ser-tîzden
Meşk ü ta’lîm eylesinler her seher seyf ü kalem
- 42 ‘Abdiyâ ‘arz u du‘ânîñ şimdi geldi nevbeti
Eyledikce tâ ki seyr-i bahr ü ber seyf ü kalem
- 43 Baħş ede şâh-ı cihâna zâtını Rabbü'l-‘İbâd
Tâ ki ede dem-be-dem def’-i zarar seyf ü kalem

25 [Der-Kenâr]

31a

Nuşret-Nâme

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Gülşen-i maţlaba esdikce şabâ-yı nuşret
Mevc urur mezra‘a-i dilde şakâ-yı nuşret
- 2 Mest eder ‘âşıkını ‘arz-ı cemâl etdikce
Şâhid-i gül-dehen-i mâh-likâ-yı nuşret
- 3 Oldu erbâb-ı gazâ garķa be-nûr-ı neş’e
Tal‘at-efrûz olalı şems-i duhâ-yı nuşret

³¹ “Kaçacak yer neresi?” Mefer, firar kökünden yer bildiren bir isimdir (ism-i mekân). Dinî kaynakların (Kur’an ve Hadis) verdiği bilgiye göre bu dünya son bulacak, ölümler yeniden dirilecek, mahşerde toplanacak, yaptıkları işlerden hesap verecekler. Bundan kurtuluş olmadığı, kaçacak bir yer ve sığınak bulunmadığı Kur’an’da şöyle açıklanır: “(Kâfir alay ederek, durmadan), kıyâmet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: “Kaçacak yer neresi?” der. Hayır, sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb’inin huzurudur (ey insan). (Kıyâmet, 75/6-12). (Yılmaz: 1992: 46-47)

- 4 Dostuna lutf u kerem düşmene endûh u elem
Sû-be-sû işidilen bunca şadâ-yı nuşret
- 5 Tâb u fer vermede şad-şükr ü senâ Yezdân'a
Dîde-i dikkat-i İslâm'a ziyâ-yı nuşret
- 6 Kimdir eşker edecek rif'at-i kadr ü şânın
Karn-ı eflâke başarsa n'ola pâ-yı nuşret
- 7 Şarkdan garba kadar n'ola olunsa tezyîn
Encüm-i şevk ü şetânetli semâ-yı nuşret
- 8 Gün-be-gün bulmada efzâsı fevka'l-âde
Sevki-i sultân ma'ârikde bahâ-yı nuşret
- 9 Neş'emend olmadayız düşmen-i dîni yer yer
Hâk-i hizlâna düşürdükce belâ-yı nuşret
- 10 Dâğ-ı hasretle çeker sûz-ı felâketdir hep
Şahn-ı meydân u gâra rukabâ-yı nuşret
- 11 Mümkün olmaz ki ola hamlemize tâb-âver
Okuruz düşmene heycâda şalâ-yı nuşret
- 12 Baş ol deñli şıklılmış ki 'adû-yı dîniñ
Okudur deyr ü kilisâda du'â-yı nuşret
- 13 Ekl ü şurbu koyalım bir yaña rûz-ı harbde
Eylesin Hâk bizi dil-sîr-i gıdâ-yı nuşret
- 31b** 14 Maşraf-ı harbi hezîmetle düşünsün düşmen
Bize sermâye yeter feyz ü nemâ-yı nuşret
- 15 Rus-ı menhûs-ı mezellete perîşân etdi
'Askerinde görülen kaht ü galâ-yı nuşret
- 16 Ser-i bî-devletine Rus-ı le'îmiñ konmaz
Evc-i a'lâda uçar murğ-ı Hümâ-yı nuşret
- 17 Verdi Hâk millete bir şâh-ı hamîdü'l-ahlâk
Zât-ı 'ulyâsı kumândân-ı vegâ-yı nuşret
- 18 Kande 'azm eylese ol şâh-ı felek-câh dil-ber
Çekilir pîş-i rekâbetde livâ-yı nuşret
- 19 Bezm-i ünsünde anıñ sâkî-i sâgardârı
Şâhid-i gül-beden-i 'aşk-nümâ-yı nuşret

- 20 Dâ'im îcâd-ı 'asâkirle o şâh-ı devrân
Heves ikbâline giymekde kabâ-yı nuşret
- 21 Gün-be-gün kâlbüd-i şevki neş'emend oluyor
Mu'tedildir o kadar âb u hevâ-yı nuşret
- 22 Sûznâk etmede a'dâyı bizi şevk-efzâ
Şâh-ı Manşûr'a sezâ nağme-i nây-ı nuşret
- 23 Gözü fırlar dışarı mağzâ olur yaşıda
Düşmeniñ başına urdukca 'aşâ-yı nuşret
- 24 Şırp u Eflâk u Karadağ'dan edip istimdâd
Denilir Rus-ı denî şanki gedâ-yı nuşret
- 25 Doğrusu şükr ederiz lutfuna kavm-i Rus'uhn
Etdi çok yerde bize terk-i fedâ-yı nuşret
- 26 Kuvve-i hâzıme-i mi'desine yok süzmez
Bel' eder loğma-i hızlânı becâ-yı nuşret
- 32a** 27 Sürdü leşker ileri maşşad-ı kable'l-i'lân
Şöyle kim tarz-ı şekâvetde berây-ı nuşret
- 28 Pây-mâl etdi hûkûk-ı düveli ol menhûs
Bilmedi olacağın böyle cüdâ-yı nuşret
- 29 Her taraftan yürüyüş eyledi mülke ammâ
Yüzünü tersine döndürdü Hudâ-yı nuşret
- 30 Nerede harbe kıyâm etdi ise hep oldu
Kahr-ı Yezdân ile bir berk ü nevâ-yı nuşret
- 31 İşte ez-cümle gediklerle Plevne cengi
Düşmeni etdi giriftâr-ı cefâ-yı nuşret
- 32 Etdi muhtâr-ı cihân şıfat-ı Ahmed Paşa
Düşmene karşı gediklerde gazâ-yı nuşret
- 33 Beñzemezdi bu gazâ bildigimiz gazvelere
'Arşa 'aks eyler idi gulgule hâ-yı nuşret
- 34 Kaşd-ı hûbân-ı tevârîh-i selef görmüş mü
Asya'da 'acabâ böyle 'atâ-yı nuşret
- 35 O müşîr-i zafer-ârâ-yı şalâbet-kâra
Az gelir dense re'îs-i ümerâ-yı nuşret

- 36 Server-i ehl-i ğazâ şıfat-ı ‘Osmân Paşa
Oldu Plevne’de ser-pûş-ı ğuşâ-yı nuşret
- 37 O ğazâ-perver-i haydar şime mâ’ildir
Silmi-i ‘işveger-i hûb-edâ-yı nuşret
- 38 Her ğülüşde nice biñ düşmeni etdi tedmîr
Eyledi ħarb ile teşhîr-i ħazâ-yı nuşret
- 32b** 39 Sevĳ eder ‘askeri Bâyezîd bahâra bakmaz
Birdir ‘indinde anıñ şayf u şitâ-yı nuşret
- 40 Mefĳar-ı ehl-i vegâ ya‘ni Süleymân Paşa
Müfteĳar zâtı ile mülk-i Sebâ-yı nuşret
- 41 Şardı etrâfını Balkan’da ‘adû-yı dîniñ
‘Aks eder her tarafa şimdi nidâ-yı nuşret
- 42 ‘İllet-i müzmine-i ħarbe ħakîm-i ħâzık
Zât-ı ‘İlyâs eder neşr-i hevâ-yı nuşret
- 43 Sâyesinde o Sinimmâr-ı binâ-yı ħarbiñ
Revnaĳ-efzâ-yı ‘imâr oldu ħarâ-yı nuşret
- 44 O Muĳammed ‘Ali Paşa ki ĳumândân-ı Tuna
Yapdı mi‘mâr-ı şecâ‘atle serâ-yı nuşret
- 45 Kırdıĳı düşmeni kâbil mi şümâr u ta‘dâd
Her tarafda görölür ĳışb u rehâ-yı nuşret
- 46 Īaĳķımızdır alırız bir ĳün olur düşmenden
Bunca maşraflarımız oldu rübâ-yı nuşret
- 47 Cümle ĳas-pâre-i efrâd-ı adûyı ĳekeriz
Var iken bizde şehâ kâh-rübâ-yı nuşret
- 48 Farz olur böyle gider ise zekât-ı ĳalebe
Rûz u şeb artmada aşĳâb-ı ĳinâ-yı nuşret
- 49 Dem-be-dem olmada bâzû-yı ĳuzât-ı İslâm
Īûn-ı a‘dâ ile hem-reng-i ĳınâ-yı nuşret
- 50 Düşmeniñ başına bârân-ı belâ yağsın tek
ĳekeriz başımıza biz de ‘abâ-yı nuşret
- 51 Fazlını şųkr ü şenânıñ bilen elbet ‘Abdî
Derĳeh-i Īaĳķ’a olur nâşıye-sây-ı nuşret

26

- 31b** **Kaşîde-i Berây-ı Sitâyîş-i Dervîş İbrâhîm Paşa**
Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
- 1 Hezâr-ı tab'ımın feryâd u âhı şad-hezâr oldu
 Edip ürd-i bihişt eyyâmı zannım nev-bahâr oldu
- 2 Bahârın hande-i şîrîni bâd-ı müşg-efzâsı
 Siyeh-mestâne elîf u zemistâne hisâr oldu
- 3 K'o reşkenden kızıl kana boyansın kıpkızıl olsun
 'İzâr-ı dil-ber anı gördü lâle-dâğ-dâr oldu
- 4 Elinde sâgar-ı şahbâ dilinde âteş-i sevdâ
 Bu bezme lâle gûyâ sâki-i âteş-'izâr oldu
- 33b** 5 Ruḥ-ı yârı görünce sünbül ü sûsen bu gülşende
 Biri gömgök dere batdı biri de şerm-sâr oldu
- 6 Ser-â-ser ḥ'âba varmışlardı etfâl-i çemen geldi
 Şu serpdî yüzlerine ebr-i Nisân dâyevar oldu
- 7 Bahâr ezhâr-ı gûn-â-gûndan kurmuşdu bir meclis
 Riyâsetle gelip gül halka zîb-i iftiḥâr oldu
- 8 Cünûd-ı şâdmânî vü meserret geldi koc-â-koc
 Dağıldı eşkıyâ-yı guşsa dilden târumâr oldu
- 9 Dedim gönlümde peydâ şimdi bir neş'e nedendir bu
 Dediler dedigîñ ser-'asker-i 'âlî-vaḫâr oldu
- 10 Dedim dâ'im dedigim başka yok Dervîş Paşa'dan
 Dediler işte odur müjde devlet baḫtiyâr oldu
- 11 Dedim böyle ise Mevlâ'ya şad-şükr ü senâ olsun
 Gürûh-ı eşkıyânın ba'dezîn ḥâlî dimâr oldu
- 12 Çekirdekden yetişmiş böyle bir ser-'askeri Allâh
 Bize verince bildim naḥl-i devlet pâydâr oldu
- 13 O zât-ı Cem-cenâbın cevher-i zâtına sen benden
 Soruñ ki söyleyim bu dilde emr-i ihtiyâr oldu
- 14 Bugün de düşmen üzre sevḳ-i 'asker aña vâ-beste
 Bu bir fendir ki ehlin bula vaḫf-ı ıztırâr oldu
- 15 Belî mekteb-nişînân-ı cihâdın kesreti vardır
 Velî şanma bu fendi her bir yere behredâr oldu

- 16 Bu fenniñ kesbi mevķûf oldu ancak cevher-i zâtı
Anıñda mektebi dâru'l-füyûz-ı Kirdgâr oldu
- 17 Bu zâta sevķ-i 'asker ķahr-ı düşmen dâr-ı Mevlâ'dır
Anıñ'çün şark u ğarba verdi şöhret nâmdâr oldu
- 18 Cesâretle şecâ'at dîde-dûz emr ü fermânı
Biri gider yemîninde biri de der-yesâr oldu
- 19 Bu eyler sevķ-i ecnâd u o eder düşmeni pâ-mâl
Bunuñ kârı tehâcümdür anıñ da iktidâr oldu
- 20 İki a'zâ dirâyetle şadâkat bezm-i hâşında
Biri helâl-i müşkil dîgeri de mest-i şâr oldu
- 21 Bu irşâd-ı şavâb eyler o da te'mîn-i istikbâl
Bu rehber şavb-ı Haķķ'a o da cây-ı iftihâr oldu
- 22 Bezimde gösterir kendisini aşhâba mûmâsâ
Gelince rezme gûyâ sînesi sengîn-hişâr oldu
- 23 Semend-i şavleti cevlâna gelse şahn-ı feyzâda
Gören tarla şanır dihkân elinde hep şiyâr oldu
- 24 Hıdîvâ dâverâ düşmen-şikârâ şavlet-endâzâ
Şu günlerde bu ser-'askerligiñ ni'me'l-ķarâr oldu
- 25 Ğubârıñ şakķ eder bir kimse yokdur şimdi devletde
Bu söz erbâb-ı reşke hısn-ı baķş-ı iĝbirâr oldu
- 26 Ķarâr-ı eşkıyâ hûnu bütün gitdi ĝöñüllerden
Ümîdim böyledir kim anlarıñ kârı firâr oldu
- 27 Revâ şad-çâk olursa Zühre-i zehre feleklerde
Ser-i tîĝ ü sinânıñ lem'a-baķş-ı Kûh-sâr oldu
- 28 Degil şimdi ezelden vaşfıñı derd-i ziyân etdim
Baña bu hîdmetiñ mevhûbe-i leyl ü nehâr oldu
- 29 Cemâl-i şâhid-i evşâfıñı nokşân gösterdi
Ğam-ı eyyâm ile mir'ât-ı tab'ım pür-ĝubâr oldu
- 30 Hişâliñ böyle mi naķş eyler idi şafha-i dilde
Bütün gün kâr-ı kilĝ-i işti'âlim âh u zâr oldu
- 31 Otuz beş yıl emek vermiş iken bu devlete şimdi
Ta'ayyüş ber-ķaraf bu in'izâlim baña 'âr oldu

- 32 N'ola ben de alınsam taht-ı istifhâya bir kerre
Şahâbetle nice nâ-ehl ehl-i iktidâr oldu
- 33 Ma'ârif mâni' -i feyz ise şimdi mâh-ı 'irfânım
Semâ-yı ma'rifetde bedr iken naẓza düçâr oldu
- 34 Hûlâşa 'ilm ü cehliñ ẓanķısı feyz-i medâr ise
Birer bende ikisinden de behrem âşikâr oldu
- 35 Bu taķdîre göre yok mâni' -i feyzim efendînâ
Meger müstaşhibim efsâne-h'ân-ı i'tizâr oldu
- 36 Bu devlet aşdıķâ-perverlik ile şöhret almışken
Sebeb n'olaydı ki böyle baña ğadr-i bî-şümâr oldu
- 37 Sebebsiz infişâlim müddeti dört sâle varmışdır
Bu miñnetle geçen eyyâm-ı 'ömrüm hâr hâr oldu
- 38 Ne yaptığım nasıl katlandığım bilmege naķl edem
Ma'îşet miñneti sırtımda dağlar deñli bâr oldu
- 39 Hele evlâd u ahfâd u huşûşan birtaķım dâmâd
Bunuñ derd ü belâ ğuyâ katâr-ender-ķatâr oldu
- 40 Uzatma rişte-i şekvâyâ 'Abdî başla da'vete
Vazîfe saña şimdeñ soñra luṭfa intizâr oldu
- 41 Bağışlasın seni şâh-ı cihâna sıfat-ı aḫad
Du'â-yı devlete mefrûz-ı sükkân-ı diyâr oldu

[TERKÎB-BEND]

1

33a Terķîb-Bend Berây-ı Sitâyîş-i Sadr-ı Müşârün-İleyh Reşîd Paşa

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey velîyyü'n-ni'âmım devletiñ efzûn olsun
Zât-ı 'âlî-şiyemüñ şihhate maķrûn olsun
Ola manzûme-i iķbâlîñ 'alelden sâlim
Nazm-ı rengîn-i vücûduñ heme mehzûn olsun
Ol hemân mesned-i 'âlî-i şadârete mekîn
Bendegânıñ şeref ü 'azz ile memnûn olsun
Münker-i mertebe-i dânişîñ olan ḫâsid
Cereyân-ı dem-i reşk ile ciger-h'ûn olsun
Diñmesin iki gözü yaşı bütün şayf u şitâ
Kızılıрмаķ birisi dîgeri Ceyhûn olsun

Sende cem ‘etdi Hudâ hüsn-i şıfâtı sende
Bende eyler nice zâtı saña olan bende

- 2 Şavlet-i düşmene ‘aqlıñ gibi şemşîr olamaz
Kalemiñden ileri haşma gider tîr olamaz
İşte cem‘iyyet-i ecnâd-ı ‘adûya el-Hak
Darb-ı nuṭkuñ gibi bir âlet-i tedmîr olamaz
Eser-i himmetiñi añladı ebnâ-yı zamân
Kimse yanıñda seniñ şâhib-i tedbîr olamaz
Zât-ı ‘âlî-güheriñ gibi cihânda haḳḳâ
Bende-i bî-bedel-i şâh-ı cihân-gîr olamaz
H’âce-i ‘aql u hîred şöylece imzâ etdi
Nüşha-i ma‘rifetiñ kâbil-i taḥrîr olamaz

Sensiñ âzâde-i efkâr-ı saḥîfe sensiñ
Muşhaf-ı âyet-i iz‘âna saḥîfe sensiñ

- 3 Sîne-i düşmene hâmeñ gibi demren mi olur
Zerre ikbâlîñe beñzer kavî cevşen mi olur
Server-i devlet-i a‘dâyı dü-nîm etmek için
Sîm devâtıñ gibi bir gürze-i âhen mi olur
Olmağa menzîl-i maḳşûda eñ evvel vâşıl
Esb-i çâpük-rev-i fikriñ gibi tevsen mi olur
Her biri başka laḳabla añılır dillerde
Cümle ehl-i hîrediñ şöhreti Behmen mi olur

33b

- Ne Felâtûn u Ferîdûn ne Lebîd isterler
‘Uḳalâ ḥall-i ma‘ânîde Reşîd isterler
4 Kıta‘ât-ı zer-i elṭâfiña ğâyet göremem
‘Aded-i encüm-i eflâke nihâyet göremem
Der-i iḥsânîña yüz sürmedir ancak ‘izzet
Sürmemek yüz gibi dergâhîña zillet göremem
‘Aczime bakma beni dâ‘ire-i devlete al
Gerçi taḥsîn olunur mertebe ḥidmet göremem
Olsa senden olur ancak baña luṭf u himmet
Dehr-i pür-kînede âşâr-ı mürüvvet göremem
‘Abdî-i şâdıķıñ akrânına her dem söyler
Ḥidmet-i devlete girmek gibi devlet göremem

Neş‘emendi mey-i medḥiñ olanı medḥ ederim
Ḳadeḥ-i medḥi elinden koyanı ḳadḥ ederim

- 5 ‘Ömrüm oldukça yem-i luṭfuñu temvîc edeyim
Eser-i nuṭkum ile luṭfuñu tehyîc edeyim
Baḥr-i mevâc-ı ma‘ânîye talıp tâbe-gülûvv
Dürr-i nâ-süfte-i evşâfiñi taḥrîc edeyim
Cedvel-i midḥatiñi ḥâneye terkîb ederek
Kürre-i şems-i semâsıñda yeñi zîc edeyim

Neşr edip her tarafa cevher-i midhatleriñi
 Dil-i dânişver şadâkatiñi tefrîc edeyim
 Toğrudan doğruya evşâfıñı ta‘dâd ederek
 Kâmet-i hâsid-i beh-h‘âhıñı ta‘vîc edeyim

Hak Te‘âlâ seni bağışlaya şâhen-şâha
 Eser-i dânişini göstere zıllu'llâha

2

Berây-ı Şadr-ı Müşârün-İleyh

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Âşafâ şıfat-ı Allâh u velî't-tevfîk
 Hızır-ı tevfiğin ede saña hemîşe terfîk
 Ey olan râbıta-bahşâ-yı nizâm-ı devlet
 Saña tevfiğ-i İlâhî ola hemvâre refîk
 Hayr-h‘âhânıñ ola filike-süvâr ikbâl
 Düşmenânıñ dahî deryâ-yı mezelletde garîk
 Hak bu ki mâşıta-i fikretiñ ile her dem
 Zîb ü fer bulmada ruhsâr-ı arûs-ı tahkîk
 Re‘yiñe bestedir ıslâh-ı mizâc-ı ‘âlem
 Ma‘rifetdir bunu erbâb-ı rumûz u tedkîk

34a

Hak seni vâşıta-i neşr-i ma‘ânî etmiş
 ‘Aklıña ‘akl-ı Aristalis-i sâni etmiş

- 2 Nîze-i fikriñ olup sîne-şikâf-ı a‘dâ
 Müşt-i tedbîriñ ile ağıdı rû‘âf-ı a‘dâ
 Tîr-i bâlâ-rev-i efkârıña elbette olur
 Her dem âmâc u hedef sîne vü nâf-ı a‘dâ
 Her ne dem ki ele alsıñ edevât-ı kalemîñ
 Hurdevâta döner âlât-ı meşâf-ı a‘dâ
 Eser-i himmetiñ ile oluruz hep gâlib
 Mümkün olmaz bize heycâda kefâf-ı a‘dâ
 Ger ayağını uzatsa idi yorganı kadar
 Yanına belki kalır idi lihâf-ı a‘dâ

Deheniñ dengi şudûr eyleye nuṭṭ-ı mücmel
 Olur elbet nice biñ leşker cerâde bedel³²

- 3 Zât-ı ‘âlî-güheriñ kıldı Cenâb-ı Hâlık
 ‘İllet-i müzmine-i harbe hakîm-i hâzık
 Dostu güldürdü bütün düşmeni kıldı mağmûm
 Hüsn-i tedbîriñe yokdur hele re‘y-i fâ‘ik
 Olamaz halk-ı cihân fezleke-bahşâ-yı karar
 Hükemâ-yı selefi akl ile etdik sebkat
 Oldular gerçi seni sâde zamânâ sabık

32

Vezin hatası yapılmıştır.

Hurd-bînân-ı cihân bir yere gelse el-hak
Yine sensin olacak bâtil-ı hakdan hârik

Saňa teslîm olunup mihver-i dolâb-ı cihân
Vefk-i dil üzre döner çarh-ı umûr-ı devrân

- 34b
- 4
- Oldu nâmıñ gibi zâtıñda reşîd ü dâna
İsmiñi kıldı müsemma ki muvâfık Mevlâ
Dem-be-dem bulmadadır revnak u zînet ‘âlem
Sen olaldan beri ruhsâre-tırâz-ı dünyâ
Bendeñizde yog iken kudret-i inşâ-yı sühan
Bunca evşâfıñ ta‘dâd ile kıldım imlâ
Ya olaydı azıcık behre-i isti‘dâdım
Zâtıñı böyle mi ederdim ‘aceb medh ü senâ
Her ne yazdımsa bütün vaşfıña dâ‘ir hakdır
Ma‘rifetdir buna azgına gürûh-ı süfehâ

Sensin ‘âlemde fakat ‘umde-i erbâb-ı ‘uqûl
Hak ile bâtili da eyleyecek redd-i kabûl

- 5
- Kaşr-ı ikbâliñi Hak eyleye dâ‘im ma‘mûr
Nezd-i şâhîde ola sa‘y-ı cemîliñ meşkûr
Hâk-i pâyiñe olan şıdk u hulûsu kalbim
İşte şu tarz ile bu def‘a da oldu mestûr
Bir sühan-gû ki ola fariğ-i medh ü vaşfıñ
Abdi-i ‘âcize oldur bu cihânda menfûr
Kim ki kendinde ola gayret-i mülk ü millet
Zâtıñı vaşf u senâyâ olur elbet mecbûr
‘Âcizâne umarım zât-ı kerîmâneñden
İltifâtıñla beni eyler dem-â-dem mesrûr

‘Âcizim şükrünü ifâda geçen eltâfıñ
Âhîr-i ‘ömrüme dek yazsam eger evşâfıñ

3

Sâkî-Nâme

- 1
- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
Maħrem olalı bezm-i Cem'e bâde-i gül-fâm
Rindâna ‘ayân olmada esrâr-ı ser-encâm
Meydir mihek-i ma‘den-i mechûl-i tabîat
Pür neş‘e eder ehl-i dili zâhidi sersâm
Meydir bilene mâye-i iksîr-i sa‘âdet
Bu mes‘eleyi derk edemez müftî-i hodgâm
Mey şâhib-i dergâh-ı dil-i ehl-i şafâdır
Koymaz harem-i sîneye bîgâne-i âlâm
Olmuşdur ezel meykede-i mihr ü muħabbet
Daru'l-kütüb-i fırka-i rindân-ı mey-âşâm

Zâhid içegör bâde-i engûru dem-â-dem
Olduk hele biz nûş-ı mey-i ‘aşk ile mübrem

- 35a 2 Sâkî getir ol bâdeyi şun bir kerem eyle
Bir kâsede iç sen daği def‘-i elem eyle
Ma‘mûr edelim ez-ser-i nev-ḥâne-i şevki
Taḥrîb-i binâ-yı gama bezl-i himem eyle
Hiç şadra şifâ vermedi dâver-i etıbbâ
Dil yarasına la‘l-i lebiñ ile em eyle
V'allâhi gönül katlanamaz şirket-i ğayra
Ağyârı fedâ kıl da baña tek sitem eyle
Yetmez mi sükût eylediğiñ ey gül-i ra‘nâ
Bir kere de taḥrîk-i leb-i gonca-fem eyle

Baksın güzele şehvet ile zâhidi mu‘allim
Haḡ eyleye ‘uşşâkı bu işden hele sâlim

- 3 Beytû‘ş-şeref-i meykededir mesken-i rindân
Ḥâk-i ḥarem-ı pîr-i muġân me‘men-i rindân
Etḡâl-i neşât etmede her demde tevellüd
Bintü‘l-‘inebe dense sezâdır zen-i rindân
Yek-ḥamlede tâ menzil-i maḡşûda ererler
Bu rûtbe yigit olur tevsen-i rindân
Olmaz ‘alev-i hîzem ü aḡker ile sûzân
‘Aşk âteşine yağmada cân u ten-i rindân
Mü‘ennâları da ḡaşre deġin ḡârice çıkmaz
Pây-ı ḡam-ı meyḡâne olur medfen-i rindân
Biz bârġeh-i pîr-i ḡarâbâta gedâyız
Kârûn-ı gedâ çeşme izâfet ile bâyız

- 4 Yâriñ lebini bu gece öpdü leb-i mînâ
Besbelli sa‘âdetle doġar kevkeb-i mînâ
Gerden kırarak geldi bu şeb bezme o meh-rû
Reşk ile şikest oldu yazık ġabġab-ı mînâ
Encüm gibidir encümen-i ‘işrete aḡdâḡ
Pür şu‘le eder bezmi meh-i naḡşeb-i mînâ
Yutduġu kanı gündüzün eyler gece rîzân
Miḡnetle gelip geçmede rûz u şeb-i minâ
Böyle şerefi kesb edemez her biri anıñ
Yâriñ düşürüp kırdığıdır eḡyâb-ı mînâ

- 35b Sen mu‘tekif-i mescid ol ey zâhid-i ḡod-bîn
Biz mey-kedede eyleyelim ‘işreti âyîn

- 5 Bir kaḡre meyi Kevşer-i mînûya deġişmem
Yek cür‘asını öylece biñ şuya deġişmem
Bir mey şunuşu var ki o saḡî-i şarâbıñ
İşte anı biñ duḡter ü bânûya deġişmem

Bir bûsesini la‘l-i leb-i sâķî-i bezmiñ
 ‘Âlemde olan duht-i melek-hûya degişmem
 Toğrusu budur servini şimşâdını bâğıñ
 Sâķîdeki bu kâmet-i dil-cûya degişmem
 El-kışsa hele berk-i habâb-ı mey-i nâ‘bı
 Cennetde leben ile akan cûya degişmem

‘Abdî olagör mesned-i ‘aşk ile ser-efrâz
 Hâķ ede seni Hızır-ı hidâyet ile hem-râz

4

Terkîb-Bend-i Mu‘aşşer

Mef‘ûlû / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 1 Ey hâme benim mâ-ħaşal-ı fikrimi gel yaz
 Kılmış seni Hâķ hüsni-beyân ile ser-efrâz
 Derd-i dili ağıyâra beyân eylemek olmaz
 Sensin olacak bezm-i cihânda baña hem-râz
 Bâlâter imiş mertebe-i rif‘at-i kudret
 Hâķ eyledi îrâd-ı kâsemle seni mümtâz
 Saña yaraşır doğru kelâm etmedir îcâd
 Nâ- ħâķ sözü red eyle aña olma deh-bâz
 Leb-beste kalıp ġonca-i esrâr-ı şu‘unât
 Bildir ne imiş ‘âleme encâm ile âġâz
 Seyr eylesin âfâķ-ı cihân melekûtu
 Murġ-ı dile ver tâ o kadar ruħşat-ı pervâz
 Dürc-i dilime şıġmamaġa başladı artık
 Ben şerħ edeyim derdimi ol sende raķam-sâz
 Kaħr u sitemin ħaşr edip aşhâb-ı yemîne
 Bizden ne arar bilmiyorum çarħ-ı çep-endâz
 Âteş bıraġıp ħizmet-i sâ mânıma gerdûn
 Etmek dehen-şekveyi farz oldu baña bâz

Biz müntesib-i derġeh-i erbâb-ı kemâliz
 Ne müfteħir-i manşib u ne mâ‘il-i mâliz

- 36a 2 Etmekden ise minnet-i gerdûna taħammül
 Yegdir ser-i râh üzre baña ġalsa tese‘ül
 Bir lütfе bedel biñ sitemin çekmede âdem
 Deħr eyleye lâyıķ mı bize böyle tefaddül
 Ķatlandığımız derd-i ġamıñ var mı ħesâbı
 Dîvâne olur âdem anı etse ta‘akķul
 Bir cürme bedel etdiği biñ dürlü cezâdır
 Deħriñ ne imiş ‘adlini var eyle te‘emmül
 Şahbâ-keş-i ‘irfânı eder bir pula muħtâc
 Ser-mest-i mey-i cehle verir feyz-i temevvül
 Âsûde uçar zâġ-ı siyeh bâġ-ı cihânda
 Düşmüş ħafes-i ġurbete âħ etmede bülbül
 İlzâm edemez ‘âķıl-ı maġdûru efendi

Takdîre nedir çâre cevâbıyla ta'allül
 Nâdân otura mesned-i 'âlî-i şafâdır
 Erbâb-ı hüner câ'iz olur mu tuta keşkûl
 Eller de gezer berg-i hazân-dîde hanzal
 Hâk-i reh-i nâdâna fenâda gül ü sünbül

Bu 'âleme gelmekde 'aceb fâ'idemiz ne
 Nîk ü bedi fark eylemege kâ'idemiz ne

- 3 Cevr ü elem-i dehre tayandıkca tayandık
 Âlâyîş-i dünyâ ile her renge boyandık
 Ki neyl-i makâşid ile olduk idi handân
 Düşdük heves-i celb-i ehibbâya biraz dem
 Bir gün buluruz belki vefâdârını şandık
 Bulduğumuz işde kuşûr eylemedik hiç
 Gayret kemerin râh-ı şadâkatde kuşandık
 Hiç görmedik âzâde-i âlâmı felekde
 Baħr u ber-i dünyâyı seyâhatle dolandık
 Hep hâl-i tesellüsde gider kârı cihânda
 Zencîr gibi yek-digere böyle ulandık
 Seyl-âb-ı kazâ hâlimizi etdi dîger-gün
 Aķar şu gibi durulup gâh bulandık
 İrâdımızı masrafa uydurmadık âħır
 Bir 'ıyş için âfâkı gezip çok oyalandık
 Emsâle bakıp kať-ı merâtib hevesiyle
 Mâ-fevķimize 'arz-ı temennâdan uşandık

36b

Allâh bizi kurtara bu tûl tûl-ı emelden
 Vâreste ede fikrimizi zabť u halelden

- 4 Bir derde dûçâr etdi ki insânı bu gerdûn
 Merhem-zen-i iflâh olamaz gelse Felâtûn
 Ol deñli döner 'aksine gerdûne-i efkâr
 Ta'lîm-i 'uķûl etmededir 'âķıle Mecnûn
 Bâťıl heme ân Hâķķ'a ezâ-baħş-ı cedeldir
 Şâhid bu söze kıssa-i Mûsâ ile Kârûn
 Muķbil şeref-i kavle verir raħne-i işâl
 Erbâb-ı zekâ olmada bu dürlü dil-hûn
 Yek-dîgeri aldatma dirâyetle mü'evvil
 Doğru gideni şaydı felek ileri mağbûn
 Mümkün mü ola şenşene-i zişt-i cehâlet
 Evşâf-ı pesendîde-i 'irfân ile ma'cûn
 Hiç kimse degil şimdi dest-gîr-i kabâħat
 Ağmaż-ı 'uyûn eylemek olmuş gibi şabun
 İhvânı bile eyleyemez âdemi te'mîn
 Dillerde döner menķabe-i Yûsuf-ı mescûn
 Bir kerre düşün âl-i 'abâya neler oldu
 Hûn-ı şühedâ etmedi mi dil-beri gül-gûn

Geldi ne için ‘âleme şahrâ-yı ‘ademden
Âzâde degil mi idik ol yerde sitemden

- 5 Hem-reng oluyor işte bakın küfürle î mân
Çok sürmeyerek ref‘ olacak külfet-i edyân
Seyl-âb-ı haîa başdı reh-i Hakk u şavâbı
Âfet-zededir mezra‘a-i mülket-i iz‘ân
Bu rütbe ehemmiyete varmak neden olsun
Taklîd-i Fireng etme midir mâye-i ‘irfân
Bildik ne imiş ma‘nî-i ehliyyeti şimdi
Ya maşharelik eyleme ya söyleme yalan
Hanımlar olup şekl-i koğanaya heveskâr
Bilmem ki güzellik mi verir şapka vü fistân
Hep böyle gider kâ‘ide-i çarh-ı cefâ-cû
Güldürse birin etmede biñ âdemi giryân
Lâyık mı ede yek-dîgerine ‘arz-ı ta‘zîm
Rif‘at mi şanır bu gidişi fırka-i nâdân
Yâ Rab nedir âdemde olan far‘-ı ta‘aşşub
Fetvâ veremez bu revîşe mezheb-i rindân
Nâdir bulunur reh-rev olan hadd ü saîra
İfrât ile tefrîte olur cümle şitâbân

37a

- İslâh-ı mizâc âdeme elbette gerekdir
Bed-hû olana tarh-ı cezâ vaz‘ gerekdir³³
6 Âdem geçinir birtakım ebnâ-yı şeyâtîn
Müslim görünür bir nice bed-mâye-i bî-dîn
H‘âherde olur dâne-şümârende-i tesbîh
Ma‘nâda eder mefsedeti kendine âyîn
Da‘vâ-yı diyânetle çıkar kürsiye vâ‘iz
Etdikde eder ‘azm-i reh-i mel‘ânet ü kîn
Ölçülmez anıñ kâle-i mensûc-ı fesâdı
Bilmem ki kırılmış mıdır endâze-i tahmîn
Bu zümre-i nâ-pâke re‘îs olmağa şâyân
Bir har bilirim eyleyemem nâmını ta‘yîn
Her kavli anıñ kızb ü dürûğ u hezeyândır
Her fî‘li riyâzâtı da bî-behre-i temkîn
İhlâl-i nizâm etmede ol hâyin-i devlet
Hak ede anı kayd-ı hayâtı ile tescîn
İbtâl-i hukûkuyla eder ol har-ı hırâş
İkbâlini hıfz eylemege nefsinı tevîîn
Bilmemege nasıl dâ‘ire-i devlete girmiş
Etmezler idi cild-i bakırdan hele postîn

Yâ Rab bu gibi hâyine gel verme kerem kıl
Halk eylediğñ ‘izzeti mahfûz-ı elem kıl

33

Vezin hatası yapılmıştır.

7 Sâkî getir ol bâdeyi kim tab‘a cilâdır
 Âfet fiken ü derd ü gam-ı ehl-i belâdır
 Hamyâze-i âlâma verir bâde sükûnet
 Bî-derde şafâ hastelere mahz-ı şifâdır
 İnkâr edemem nef‘i anıñ naşş ile şâbit
 Mey ver ki zamân geçmede mânend-i Hümâ'dır
 Ğark eyleyelim cismimizi baħr-i neşâta
 Müstağrak-ı deryâ-yı gamûm ola fenâdır
 37b Gam nâmını yâd etmeyelim bezm-i ıtarabda
 Zîrâ ki anıñ zikri de bir başka cefâdır
 Bir ben degilim âteş-i firkat ile sûzân
 Bu nâra düşen ben gibi yüz biñ budalâdır
 Mevlâ bilir ahvâlimizi ‘arza ne hâcet
 Bir sevmedigim şeyde benim baş-ı du‘âdır
 Hân kûşeleri oldu bize mesken ü Me’vâ
 Hep verdigimiz aybaşı hâncıya kirâdır

Bilmem ne zamân hâlimiz ıslâh olacaķdır
 Bu ğa’ilemiz hatim ile ğâyet bulacaķdır

8 ‘Âlem bizi âzâde-i âlâm şanırlar
 Nâ’ilişde-i mâ-haşal-ı kâm şanırlar
 İkbâli kadar hüküm olunur herkese dâniş
 Her muķbil-i nâķış hıredî tām şanırlar
 Her kârıñ olur evveli bir ğâyete muncerr
 Bu böyle iken bir gider eyyâm şanırlar
 Ser-mest-i mey-i ğaflet olan halk-ı zamâna
 Etdiklerimiz mâtemi bayrâm şanırlar
 Dil-beste olup eylediği vaż‘-ı ğarîbe
 Bed-h‘âhımızı emrimize râm şanırlar
 Derk etmediler ma‘ni-i esrâf-ı kelâmı
 Çok söylemeyen âdemi sersâm şanırlar
 Şîrini ile telhîni bildik mi cihânıñ
 Dü-şâbbı görüp bâde-i gül-fâm şanırlar
 Bezm-i mihek-i meşverete konmadan evvel
 Her maşlahatı vâşıl-ı encâm şanırlar
 Ol ‘izzete la‘net ki ahâlî-i zamâna
 Tevķîrini sermâye-i ârâm şanırlar

Tutdum hele ben ‘izzeti zillette berâber
 Derk ile nedir maţlabımız bunda birâder

9 İslâh-ı mizâc etmege bir dem gelecek mi
 ‘Âlem yıkılıp bir daħi Âdem gelecek mi
 Bîmâr-ı elem oldum eyâ sâķî-i devrân
 Şahbâ gibi pür-neş’e-i pür-râm gelecek mi
 Ebnâ-yı beşer ‘illet-i imsâke tutuldu

38a İhsân edecek ‘âleme Hâtem gelecek mi
 Güm-geşte reh-i riḥlet olup böylece kaldık
 Yol gösterecek mürşid-i mülhem gelecek mi
 Her şahşı birer derd ile gördüm mütelâşi
 Dünyâya ‘aceb merdüm-i bî-ḡam gelecek mi
 Fırkat odu etmekde dil ü cânımı sûzân
 Bezm-i emele ol büt-i gül-fem gelecek mi
 İrşâd-ı enâm etmek için bezm-i cihâna
 Kuṭbiyyet eder merd-i mükerrem gelecek mi
 Râhatda idik ḡıybet-i düşmen ile bir dem
 Terk eyledigim kelb-i mu‘allem gelecek mi
 Bilmem ne yapar ‘âleme bir gelse de görsek
 Zâhid gözedir mehdi-i ‘âlem gelecek mi

Efkâr-ı ahâlî-i cihân kaldı müşevveş
 Çoḡu keçidir kimseyi de ḡâce-i aḡfeş

10 Her zerd-i cilâ dîdeyi sen zer mi şanırsıñ
 ‘Ahdinde ḡilâf eyleyeni er mi şanırsıñ
 Her parlak olan merdümü âdem mi bilirsıñ
 Seng-i necef-i sırçayı gevher mi şanırsıñ
 Kâdr-i ni‘amı bilmeyen erbâb-ı fesâdı
 Bir gün ölür elbette muzaffer mi şanırsıñ
 Tezvîc-i fesâd edene şad-mertebe la‘net
 Reh-dâr-ı şadâkat olanı ḡar mı şanırsıñ
 Bu şems-i cihân bir gün olur belki ziyâdâr
 Mihri acabâ zerreye muḡber mi şanırsıñ
 Ta‘rîf edemem cümle hikâyât-ı cihânı
 Bu ‘âlemiñ aḡvâlini ızhar mı şanırsıñ
 Sözdür veren efkâr-ı cihâna hele revnaḡ
 Ehl-i süḡhaniñ kadrini münker mi şanırsıñ
 Hep gayretimiz fâ‘ide-ḡâhî-i cihândır
 Söz erlerini dehre ziyânkar mı şanırsıñ
 Düşmez mi edeñ kaydını her sûd u ziyânıñ
 Bu fikrimizi aḡlamayıp şer mi şanırsıñ
 ‘Abdî uralım aḡzımıza mühr-i sükûnu
 İşmarlayalım Ḥaḡḡ’a bu kâr-ı melekûtu

5

Mu‘aşşer-i Dîger

Mef‘ûlü / Fa‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

38b 1 Bir dil-beriñ ki cevri vefâsın ede güzâr
 ‘Âşık ederse çok mudur ülfetden i‘tizâr
 Bir dil-beriñ ki ḡâlib ola cevri luṭfuna
 Ḥaḡsız mı etse ‘âşık elinden anıñ firâr
 Bir dil-beriñ ki meyli ola ḡayra müstened
 ‘Âşık ederse var idi terk-i diyâr u dâr
 Pâ-mâl-i cevr etdi bütün âşinâları

Bîgânegâna şunmada şahbâ-yı i'tibâr
 Şuffe-nişîn-i rağbet olup zevk eder 'adû
 Ehl-i vefâ vü gayret eder girye zâr zâr
 Hânde harîş-i düşmen olur bâ'is-i huzûr
 İhlâsı dost olmada bâdî-i igbirâr
 Etmekde tünd-bâd-ı cehâlet zamâna da
 Şeh-dâne-i ma'ârifî âlûde-i gubâr
 Etdi şikest-i sâgar-ı 'ahd u vefâyı halk
 Gel sen de naqd-i nâsereye etme i'tibâr
 Evrâk-ı kâr-ı cild-i perîşân-ı 'âlemiz
 Bir vaqt olur mu bend ola şîrâze-i qarâr

Dâd ü sitâd-ı çarha hâlel verdi yine çarh
 Bâzâr-ı 'adl ü dâda verilmez mi dâhi narh

- 2 Tohum-ı cefâdan eyleme artık vefâ ümîd
 Kim ekdi bezr-i hançalı etdi gıdâ ümîd
 Neyl-i merâma vâsıta etme icâbını
 Dâ'i derûna zehrden etme hevâ ümîd
 Bed-mâyelerden olma dilâ sen de vâye-h'âh
 Dihkân eder mi şûre zemînden güyâ ümîd
 Eñ a'zam-ı hışsa vü gabâvet degil midir
 Erbâb-ı câh-ı dehrden etmek 'atâ ümîd
 Medh-i kibârı derdime şandım devâ olur
 Hayfâ ki semden aldanıp etdim şifâ ümîd
 Âsûde-hâl-i genc-i ferâgat olur idim
 Âh etmeseydi böylece dâ'im şafa ümîd
 Vaşıl olur mu matlaba ehl-i müdâhine
 Huld-i berîni etmesin ehl-i riyâ ümîd
 Halvet-serây-ı âleme mahremdir ez-ezel
 Her kanķı bezme varsa görür merhabâ ümîd
 Bîgâne oldu meclis-i ehl-i tevekküle
 Erbâb-ı hırş u gafletedir âşinâ ümîd

39a Kimdir cihânda söyle gözüm kâm-yâb olan
 Şad der hezâr-ı hırş ile hâne-harâb olan

- 3 Ta'n-ı rakîb sîneme sûzen degil midir
 Şahrâ-şikâfla mezra'a âhen degil midir
 Yek-loķma nân-cû ile kanâ'at bu kûşede
 Cevr-i sipihri çekmeden ehven degil midir
 Ğamz ü nifâķ-ı merd-i le'im-i sitîz-kâr
 Yiñe süvâr-ı matlab-ı reh-zen degil midir
 Rûz u leyâl böyle tek ü tâze âdemi
 Sevķ eyleyeni gayret-i düşmen degil midir
 Hasret-keşân-ı neyl-i emel böyle ben gibi
 Mehcûra dârû-hâne vü mesken degil midir
 Cevher-nişâr-ı gayret edip bildiren beni

Der-dest olan da‘vî-i ma‘den degil midir
 Bir gün de olur çâh-ı emelden eder hurûc
 Fikrim mişâl-i Yûsuf u bî-zen degil midir
 Bu pâdişâh-ı ‘âlemiñ ihsân u re’feti
 Ehl-i niyâz u hâcete me’men degil midir
 İhşkâk-ı hâk-ı ehl-i recâ vü niyâz ile
 Menşûr-ı luţf u ‘adli memnûn³⁴ degil midir
 Etdim bugün de sâye-i Yezdân'a ilticâ
 Olsa ne var luţuf-ı ‘amîmi emel-revâ

- 4 Dünbâle dâr hırş u heves şöñra h‘âr olur
 Bakşa nişîn-i ‘iffet olan bahtiyâr olur
 Şehrâh-ı semt-i şıdk u sebâta sülûk eden
 Maqbûl-i bezm-i ragbet-i şımf-ı kibâr olur
 Âlûde-fâh-ı tarafa hulûş u durûğlar
 Üftâde-gerd-i mertebe-i iftihâr olur
 Şeh-nâme-h‘ân-ı dâniş ü ‘irfâna ‘âkıbet
 Sevķ-i ayâz-ı himmet ile i‘tibâr olur
 Râz-ı nihânıñı gizler idik dilde cân gibi
 Bir gün olur o anda o da âşikâr olur
 Ebķâ-yı nîk-i nâme eden bezl-i maķderet
 Encâm-ı rûz-ı haşre kadar nâmdâr olur
 Ğaşb-ı hûķûķ-ı şahşa enâmildir az olan
 Bunda veya anıda rehîn-i hisâr olur
 39b Hâķķ-ı kesânı ketm ile naķvet-fürûş olan
 Zann etmesin ki debdebesi pâyidâr olur
 Sâye-nişîn-i naķl-i ezâdır füsürde leb
 Kimdir ki bâğ-ı zulm ü cefâ mîvedâr olur
 Mihr-i münîr-i ma‘delete gelmesin zevâl
 Pâ-mâl-i şîr-i tal‘at ola zulmet-i melâl
- 5 Sermâye-i refâh-ı cihân irtikâb imiş
 Fevz ü felâha bâ‘iş olan irtikâb imiş
 Ben zan ederdim ‘iffet eder kaç‘-ı menzilet
 Menzil-tırâz-ı ehl-i emel irtikâb imiş
 Ebnâ-yı âdem oldu heveskâr-ı vuşlatı
 Şeyh-i cihân u kuţb-ı zamân irtikâb imiş
 Tahrib ederdi ‘iffete kalsa idi eger
 Zînet-fezâ-yı kevn ü mekân irtikâb imiş
 Çokdan helâk olur idi kalsa ‘iffete
 Cism-i me‘mâşe rûh u revân irtikâb imiş
 Kaldı piyâde şimdi tarafdâr-ı ihtimâl
 Gerdûne-baķş-ı esb-i devân irtikâb imiş
 Kûhsâr içinde kaç‘-ı tarîķ eyleyen gibi
 Ehl-i hûķûķ-ı aşrı soyan irtikâb miş

34

Vezin ve kafiye hatası yapılmıştır.

Kânûn ederse hükmünü icrâ ne hûb olur
Erbâb-ı hırşî derde koyan irtikâb imiş

Gayret-keşânî işte budur bî-huzûr eden
Efkâr-ı ehl-i 'iffeti de pür-fütûr eden

- 40a 6 Yıktdı cihânı yapma göñül i'tikâdımız
İ'mâra rahne vermededir bu fesâdımız
Nâ-ehl ü ehli farka nedir bizde ka'ide
Tevfik-i Hakk'a haşr olunur istinâdımız
Tevfik Efendi dâ'im eder ehli cüst ü cû
Bu nükte dahî olmadı mı müstefâdımız
Lâzım gelirdi olmaya nâ-ehle i'tibâr
Tercih-i kâbil etme ise i'tiyâdımız
Bunca hasâra uğradıyor göz göre bizi
Kalsın mı böyle hükm-i sahf-i fu'âdımız
Bilmem ne dürlü hâle olur mihnet-i cihân
Kalır giderse böylece vaz' u nihâdımız
Agyâr u yâre belki bizim mübtelâlara
Keşf-i nişân etmedi hâlâ murâdımız
Başdan çıkardı halkı bütün etdi serserî
Hadden ziyâde neşr-i eftân 'adl ü dâdımız
Zevk ü şafâya şarf olunup böyle hep gider
Uçkura kaldı masraf-ı ceng ü cihâdımız

Âh etmesin mi ehl-i hamîyyet bu hâlete
Yazık hezâr kerre yazık mülk ü millete

- 7 Milletde var mı şimdi heveskâr-ı ma'rifet
Bağılsa yitdi gitdi gibi kâr-ı ma'rifet
Efrâd-ı nâsı kapladı çirkâb-ı humk u cehl
Yokdur birinde zerrece efkâr-ı ma'rifet
Bâd-ı semûm-ı cehl ü gâbâvet vezân olup
Pejmürde oldu şimdi çemenzâr-ı ma'rifet
Şahbâ-fürûş-ı cehliñ elinden düşüp yere
Şad-pâre oldu sâgar-ı ser-şâr-ı ma'rifet
Cünd-i li'âm cehle takâbülden el çekip
Düşdü esîr-i leşker-i sâlâr-ı ma'rifet
Ebr-i zılâm-ı cehl ile kaplandı ser-te-ser
Görünmez oldu çehre-i kühsâr-ı ma'rifet
Giydiñ pelâspâre-i humk u belâheti
Geçdi Fireng'e kâle-i zertâr-ı ma'rifet
Gayret-keşân-ı ma'rifetiñ kadri pest imiş
Menfûr-ı millet oldu tarafdâr-ı ma'rifet
Hasretle ehli yansa yakılsa çi fâ'ide
Kaldı verâ-yı perdede dîvâr-ı ma'rifet

Geldi kesâd bey' u şîrâ-yı ma'ârife
Dâğ-ı derûn olmada bu merd-i 'ârife

- 8 Nabz-âşînâ-yı haste olursa eger tabîb
Bîmâra vermek istemez ammâ keder tabîb
Havf-i helâk ü mergi getirmez hayâline
Evvel gelişde pâyna ücret diler tabîb
Eyler marîzi muhtaızır-ı pister helâk
Almaz ise gelince eger sîm ü zer tabîb
40b Merd-i ganîye kendi gelir da'vet istemez
Eyler fakîre göz ucu ile nazar tabîb
Aşmaz kulak da'vet-i merdâne geç gelir
Nisvân olursa müşteri bekler haber tabîb
Dâveri nuş u pend ile bîmâr-ı gaflete
Rûz u leyâl etmede 'arz-ı hüner tabîb
Tob-hâne-i cihânda hadâ'ik bulunca dek
Çendân-ı nukûş etdi hebâ vü heder tabîb
Bu nâm u şânı şöreti bulmak kolay mıdır
Geşt ü güzâr etdi nice baır ü berr tabîb
Bulsunlar aña başka tabîb-i tabîb-keş
Ölmüş işitdim işte yazık muhtaazar tabîb

Şimdi budur hâli cihânın efendimiz
Dermân-ı derdi bulmalıyız kendi kendimiz

- 9 Düşmenden ahz-i sare tabî'at verir cevâz
Bundan bile munaşşır eder havf ü ihtirâz
Mişli ile muâbele yetmez mi düşmene
İnşâf olursa fazlası olmaz anın mecâz
Bâzû-yı kâma fiske zen-i ta'na oluna
Lâyık mı etme hançer ü tîğ u tîr-i dirâz
İster hemîşe ehl-i hired şulh u âteşi
Kim oldu kahr-ı haşım la dünyâda ser-fîrâz
Mümkün ederse yâr-ı vefâdâr-ı haşmını
Bezî-i 'atâ vücûd ile merd-i 'adû-nevâz
Degmez cihân-ı ceng ü cidâl ü keşâkeşi
Elde hayâle bu sözü diğkat buyur biraz
Seng-i kazâ-yı ta'n-ı 'adûdan olur emîn
Mekşûf-ı semt-i ülfet olan cebhe-i niyâz
Âb-ı hulûşu pâyine akdıkca dem-be-dem
Olur ümîd-i nahli berûmend-i imtiyâz
Düşmânı dost eylemedir eñ büyük hüner
Etsek sezâ işte bunun ile ihtizâz

Sermâye-i sa'âdet-i âlem uyuşmadır
'Aks-i kazıyye boş boşuna yelme koşmadır

10 41a ‘Ahde vefâ etmeyene etme ser-fürû
 Pây-ı çenâr-ı huşke şaķın dökme ab-ı rû
 Görmem felekde merd-i metîn-i vefâ şî‘âr
 Gezdim cihânı nice zamân böyle sû-be-sû
 Her kimle ‘aķd-i ülfete verdim ise ķarâr
 Âķır ğaraż anda da gösterdi reng ü bû
 Bulmak müyesser olmadı bir mürşid eyledim
 Bu hân-kâh-ı güne ser-â-pâ-yı cüst ü cû
 ‘Aķlım birinde tutmadı yek-rişte-i ķarâr
 Zülf-i ‘arûs-ı maţlabı şaydın da mû-be-mû
 Sâġar be-dest-i kâm u emel olmadım henüz
 Etdim şikest-i mey-kede-i dilde şad-sebû
 Oldum ġarîķ-i lücce-i hayret zamânede
 Bend-i miyân eyleyecek bulmadım kedû
 Kâl‘a-nişîn-i ‘işret olup durmasam eger
 Ceyş-i ġamûm üstüme eylerdi şad-ġülû
 Herkes hezâr-ı maţlab u dil-ķ~âh u şad emel
 Bî-intihâ dâmen-i şahrâ-yı ârzû

Besdir ümîd-i luţf-ı Hudâ ‘Abdiyâ saña
 Görmem cihânda kendime bundan büyük ‘aţâ

6

Mu‘aşşer-i Dîġer

1 *Mef‘ûlû / Mefâ‘ilû / Mefâ‘ilû / Fe‘ûlûn*
 Şanmañ bizi âlûde-i hüsrân u tebâhız
 Biz mu‘tekif-i şavma‘a-i ‘aşķ-ı İlâhız
 Tecdîd ü vuzû etmedeyiz hûn-ı cigerle
 Sedd-efgen-i mecrâ-yı yenâbî‘-i ġünâhız
 Gösterdi bize Ka‘besini ecma‘-ı Raġmân
 Muġtâc-ı delîl olmayan ol sâlik-i râhız
 Olmak ne revâ töhmet-i zühd ile siyeh-rû
 Biz müfteķir-i zîb-i sefidî-i cibâhız
 Bigâneleri eylemeyiz maġrem-i esrâr
 Genc-i hüner ü dânişe gencûr ü penâhız
 Gözyaş gibi düşdü cihân gözlerimizden
 Dil-dâde-i didâr-ı büt-i çeşm-i siyâhız
 Yeksân görünür dîdemize zillet ü ‘izzet
 Her yerde gedâ ile gedâ şâh ile şâhız
 Temkîn ederiz düşmene mânende-i kûhsâr
 Gördükde eġibbâmızı ġaspâre-i kâhız
 Eţvârımızı ańlayamaz zâhid-i ġod-bîn
 Ne cebhe be-seccâde vü ne ser-i be-külâhız

41b Biz eylemişiz da‘vet-i rindâne icâbet
 Ser-mest-i mey-i ‘aşķa budur râh-ı selâmet

- 2 Kûy-ı emele erdiren insânı hüdâdır
 ‘Âlemde bizim meslegimiz ‘aşk-ı Hudâ’dır
 Şeh-râh-ı hakikatde yorulmaz dil-i dâna
 Bunda yorulan merdüm-i bî-berg ü nevâdır
 Cânâna giden kâşımız yok mu şanırlar
 Peygâmımızı hep getiren biñ şabâdır
 Derk eyleyemez hâlimizi müftî-i hodgâm
 Bu meslegimiz havşala-sûz-ı ‘uçalâdır
 Mecnûn'u mükellef mi bilir merdüm-i huşyâr
 Kim böyle bilir ise o elbet budalâdır
 Meczûb-ı İlâhî'niñ eden hâlini teftiş
 Hakka ki o ser-defter-i şinf-ı cûhelâdır
 Biz geldigimiz bezme müheyyâ-yı harâmız
 Her katre sûy-ı bahre revân olsa becâdır
 Fırkatde tutar gerçi bizi hestî-i şoru
 Ervâhımız âlüfte-i ma’sûk-ı likâdır
 Bir noktamızın iki çıkar hüküm-i me’âli
 Ahbâba ‘atâ düşmene bir özge belâdır

Biz encümen-i ‘aşkda ser-i halka-nişiniz
 Âşüfte-i sevdâ-yı büt-i mâh-ı cebiniz

- 3 Dil-gîr olamaz hiçbirimiz ta’n-ı ‘adûdan
 Vâreste-diliz havf-ı şikestî-i sebûdan
 Olduk olalı bahr-i ma’ârifde şinâver
 Âzâde-miyânız elem-i bend-i kedûdan
 Mümkün mü fûrû-bürde-i ketm olsa bizim'çün
 Bir söz ki hurûc eyleye sûrâh-ı gelûdan
 İnsânı bütün gevher-i vâhid biliriz biz
 Bî-vâyeleriz gayret-i ebnâ vü ebûdan
 Gönlünde olan çirk-i riyâ zâhid-i sâlûs
 Zâ’il mi olur gusl-ı beden aḡz-i vüzûdan
 Oldum mu şanır vâsıl-ı ser-menzil-i lâhût
 Şeyhiñ ‘acabâ behresi ne Hâ ile Hû’dan
 Pervâz olur rind-i felek meşreb-i ‘âlem
 Havf eylemeyiz maḡlaṭa-i ‘Arab'da cûdan
 Lâzım mı bize herze-derâyât-ı zamâna
 Hâz eyleyemez encümen-i felsefe hûdan
 Yazık size ey tekye-nişînân ne alırsız
 Mürşid geçinen maşhara-i safsaṭa-gûdan

42a

Taklîdle ser-i menzil-i maḡşûda kim ermiş
 Ermiş de velev encümen-i maḡreme girmiş

- 4 Şanmañ bizi âzürde eden cevri-i felekdir
 Yâ vaz’-ı pey-ender-pey-i insân u melekdir
 Bu qahr-ı dem-â-dem ile bu lûtf-ı pey-â-pey
 Nerden geliyor bilmeyen elbette eşekdir

Tevfik eder sa'y ile her maṭlabı hâsıl
 Tevfîke baġal-gîr olan el-kışsa emekdir
 Aḥbâbıñ eder ḥâliş ü ġıŝse bize ta'yın
 Mey meclis-i ülfetde ḥarîfâne meḥekkdir
 Nefretle nazâr maḥz-ı güneḥ merd-i Hudâ'dır
 Bu nuṭfesiziñ sıḥḥati bî-şübhe vü ŝekkdir
 Bu şevk ü ŝetâretle koşuş bu tapınışım
 Hep celb-i fevâ'id ki o da nân u nemekdir
 Nâdân arıyor Ḥaḳḳ-ı teḳaddum fuṣalâya
 Bilmem bu ne ḥikmet ne ḳasâvet ne demekdir
 Dün etmiş idim ḥân-ḳah-ı ŝeyḥe 'azîmet
 Gördüm ki hüner anda da bir dem ile tekdir
 Var ḳadrimizi aña bizim eyle te'emmül
 Hep öpdüğümüz bizim ekâbirde etekdir

Dünyâ için etmek ne revâ ḥalka perestiş
 Şeh-râh-ı ma'âş olmuş iken âdeme kûşış

- 5 Geride bugün feth-i kitâb eyledi vâ'iz
 Başdan başa tafşîl-i 'azâb eyledi vâ'iz
 Dünyâyâ olan meylini ebnâ-yı zamânıñ
 Men' eyleyerek 'unf-ı ḥıṭâb eyledi vâ'iz
 Ağlatdı bütün sâde zamîrân-ı cihânı
 Za'mınca nice kesb-i ŝevâb eyledi vâ'iz
 Dünyâyâ heves re's-i ḥaṭâdır dedi ḥalka
 Tüccâra bakıp zecr ü 'itâb eyledi vâ'iz
 İslâm'ı bütün etdi ḳalenderlige da'vet
 Cehliyle yazık mülkü ḥarâb eyledi vâ'iz
 42b Servetle bulur mikneti millet diye düşdüm
 Yok yok diyerek rev-i cevâb eyledi vâ'iz
 Keşretde olan vahdeti etdikce senâ ben
 Bu mes'eleyi redde şitâb eyledi vâ'iz
 Kürsüden inip aldığı naḳd-i şad ḳatı
 Tüccâra verip aḥz-i ŝiyâb eyledi vâ'iz
 Hep maġlaṭa-i cer ü su'âl üzre imiş kâr
 Zann etmeyelim baḥt-i şavâb eyledi vâ'iz

Yâ Rab bu ne evza' u ne fîkr ü ne ḥamâḳat
 Bu meslege râzı mı olur ehl-i ḥaşâfet

- 6 Besbelli cihân kimseye bâḳî degil ammâ
 'Uḳbâyâ anı mezra'a kıldı şeh-i Baḥḥâ
 Görmezse eger mezra'ası reng-i 'imârı
 Bilmem nice ma'mur olacak mülket-i 'uḳbâ
 Servetdir eden âdemi memnû'-ı menâhî
 Her dürlü güneḥ olmadadır faḳr ile peydâ
 Küh-sâra çıkıp kimdir eden ḳaṭ'-ı ṭarîḳi
 Zî-servet eder mi bu işe nefsini ilḳâ

Germâbelere kimdir olan hâdım ü dellâk
 Kimlerdir eden akçe için 'ırzını ifnâ
 Âmâde iken Hîve'de bir nice Müselmân
 Lâyık mı ola fakr ile mağlûb-i Naşârâ
 Tahvîl-i lisân ile eyâ vâ'iz-i nâdân
 Gâlib oluyor müslime servet ile a'dâ
 Ma'bedlerimiz cümlesi servetle yapıldı
 Zann etme fakat zehr ile ma'mûr ola uhrâ
 Sen niyetiñi eyle hulûş ile müzeyyen
 Vermez ebedî dîne zarar ragbet-i dünyâ

Kesretle bulur vaḥdeti erbâb-ı ma'ârif
 Bu mes'eleyi meslek eder merdüm-i 'ârif

43a

- 7 Kimdir 'acabâ daḥl eden eşmârına Türk'ün
 Nâ-ḥaḳ yere hep ḥaḳ veren aḡyârına Türk'ün
 Kâ'il mi olur resm-i vefâ eyleye tercîḥ
 Bîgânelerin ḳavlini âşârını Türk'ün
 Türklük ile faḥr eyler iken ḥalk-ı zamâne
 Daḥl eylemege başladı efkârına Türk'ün
 Bîgânelerin farz edelim şıḍḳ-ı maḳâlin
 Beñzer mi 'aceb şîve-i güftârına Türk'ün
 Çingâne bile göyun cinsiyle mübâhî
 La'net aña kim çalıṣa idbârına Türk'ün
 Bîgânelerin tarzına gitdiñ ne kazandıñ
 Bir taş mı ḳoduñ kûşe-i dîvârına Türk'ün
 Türklükdür eden bizleri bu ni'mete nâ'il
 Mevlâ bereket-baḥş ola hep vârına Türk'ün
 Bu devleti biz sâye-i Türkî'de edindik
 Nuşret vere Ḥaḳ şâh-ı cihândârına Türk'ün
 Düşmâna cefâ dostuna vefâ Ḥaḳḳ'a temennâ
 Şâyân u sezâ işte bu mişvârına Türk'ün

Gayret-keş-i cins olmayanın cânına ḥad yok
 Var ise eger dînine îmânına şad yok

- 8 Bir kere nazar etse görür çeşm-i emâşil
 Her tekyede şad-mürşid ü şad-oda biñ 'âḳıl
 Herkes tutuyor emr-i siyâsetde baḳıñ baḳ
 Efkarını efkâr-ı Felâtûn'a mu'âdil
 Ahvâl-i cihân gît gidin olmaḳda dîger-gûn
 Ta'lîm-i 'uḳûl etmededir 'âḳıla bâḳıl
 Eyler Yemen'in zabtına da'vâ-yı liyâḳat
 Dükkânda olan peyke-nişînân-ı esâfil
 Za'mınca alır taht-ı nizâma bu cihânı
 Yek-ḥamle-i merdân ile merd-i mütekâsif
 Bir ḳarışının zabtına kâdir degil iken
 Bî-çâre eder da'vî-i teşhîr-i ḳabâbil

Ey eṭ'ıme vü elbise vü tarz u edâda
 Olan çelebi tavr-ı Firengâneye mâyıl
 Öğrenmez isek ma'rifet-i merd-i Fireng'i
 Zâhirdeki taklîd ile bilmem ki ne hâşıl
 Yoğ ise eger bir hüneriñ kavm-i Fireng'e
 Taklîd ile kendiñi begendirme ne kâbil

Böyle gidişin 'âkıbeti zıll ü hevâdır
 Bu meslege sâlik olanın hâli yamândır

- 43b 9 Âdem midir ol âdem ile etmeye ülfet
 Bir de ede hem-cinse îrâs-ı mazarrat
 Râhat-ı dilin maḥkeme-i rûz-ı cezâda
 Bir ferde cefâ etmeye bir merde eziyyet
 Maḥrûm-ı 'inâyât-ı İlâhî o kişidir
 Metrûk ola 'indinde ḥuḳûk-ı 'aşabiyyet
 Ferdâ-yı kıyâmetde biçer kişt-i cezâsın
 Bu mezra'ada toḥm-ı mezâlim eken elbet
 Pür-neş'e eder ḥâkimi hengâm-ı kazâda
 İḥkâk-ı ḥuḳûk etmede bulduḡu ḥalâvet
 Hep yâd olunur ḥayr ile efvâh-ı beşerde
 Turduḡca cihân zâ'ikamendân-ı 'adâlet
 Zülmün de gelir bir gün olur vaḳt ü maḥalli
 Çok zâlîme zulm eylemek olmaz mı işâbet
 Nîk ü bedi ḥalk etdigi bîhûde mi Ḥaḳḳ'ın
 Maşraflarını bulmadadır sâde dirâyet
 Câniye cezâ yere 'atâ re's-i ḥakemdir
 İcrâya bunu koymalı erbâb-ı ḥükûmet

Sermâye-i âsâyiş-i 'âlem bu degil mi
 Pîrâye-i ârâmiş-i 'âlem bu degil mi

- 10 İntâc ediyor işte bu aḳvâl-i perîşân
 Milletde bulunmaḳlığı bir şâhib-i fermân
 Kânûn u nizâmâta ede ḥükmünü tevfiḳ
 Râhatla mu'ammer ola tâ sâye-nişînân
 Mücrim ede ḳahrı ile ıslâh-ı tabî'at
 Muşlih de ola luṭfu ile ḥurrem ü ḥandân
 Şad-şükr ü şenâ edelim elṭâf-ı Ḥudâ'ya
 Verdi bize bir böyle şehin-şâh-ı cihânbân
 Bu gördüğümüz luṭf u 'inâyâtını mülke
 Ta'dâd edemez gelse de bu 'âleme ḥibbân
 Şeh-beyt-i şenâsında o dârâ-yı cihânın
 Yazılsa sezâ kâfiye-i sâye-i Yezdân
 Bir böyle şeh-i ma'delet-efzâ-yı zamânı
 Bu ana ḳadar görmedi bu kişver-i 'Osmân
 Hep ḳaldı geri şimdi ḥavâḳîn-i güzeste
 Şânında anın dense sezâ nuḥbe-i şâhân

Böyle ederiz dergeh-i Menân'a münâcât
Tahtında şafâ-yâb ola bu 'abd-i 'azîz hân

44a

Bundan öte itnâb-ı kelâm eyleme 'Abdî
Söz bunda biter başka sühan söyleme 'Abdî

7

Şikâyet-Nâme

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Âşafâ zülf-i murâdın heme pür-çîn olsun
Turra-i şâhid-i bahtın daği müşgîn olsun
Ola şeh-beyt teng-i 'ayb u 'ilelden sâlim
Maṭla'-ı menkabetin kıṭ'a-i rengin olsun
Nüşa-i nâdire-i zat-ı kerimü's-şânın
Zîver-i mahfaza-i şa'sa'a-âgîn olsun
Bendegânın o kadar feyz ü şeref bulsun kim
Sâki-i bezm-i meyin Hüsrev ü Şîrin olsun
Aşdıka-yı der-i iclâlin ola ferruḥ-ı kâm
Kec nigâhıyla bağan bâbına miskîn olsun
Ben du'â eyleyim ikbâlin her şubḥ u mesâ
Kudsiyân yek-sere ḥânende-i âmîn olsun

Zatın zîver-i dîvân-ı riyâset görelim
Nâşir-i cevher-i yek-tâ-yı 'adâlet görelim
- 2 Bir 'aceb hâle giriftâr ile kaldım hayrân
Ketmi güç söylemesi müşkil o bir derd-i nihân
Fâş u îmâsı olur bâ'is-i şad-gün ḥaṭṭa
Ketm ü izmârı eder mülk-i derûnum vîrân
Bu ne hikmet ne kasâvet ne kederdir bilemem
Felegin böyle midir etdigi ahd ü peymân
Çok mu dihkân-ı kazâdan 'aceb etsem şekve
Oldum âfet-zede-i ḥirmen-i şabr u sâ mân
Mîve-i luṭfun umar iken felek bed-'ahdın
Telḥ-kâm etdi beni ḥanzal-ı naḥl-i ḥirmân
Geldim İstanbul'a bâ-da'vet-i fevka'l-'âde
Âhir oldum ne 'aceb kûşe-nişin-i ḥizlân
Dâverâ derd-i derûnum diyemem bir ferde
Sen meger şimdi hevâ-baḥş olasın bu derde
- 3 Dâm-ı igfâle düşürdü beni sayyâd-ı kazâ
Dâne-efşân-ı mevâ'id olarak ser-tâ-pâ
Ḥakka-i cismimi gâltide-i meydân etdi
Şu'bede bâzû-yı bahtımdan olunsun şekvâ
Elbet olur idi sebbâbe-gezâ-yı hayret
Vâkıf olsaydı eger vak'aya İbn-i Sînâ
Bu mudur 'âdet-i manşûbe-şinâsı şatranc
Sürdüğü beydağı meydânda bırakmak ne revâ

44b

Hâk-i huşkîde nemâ-bahş-ı nebâtât olmaz
Reşha-pâş-ı maţar olmazsa eger ebr-i semâ
Luţf u ihsânîna dikdim yine çeşm-i emeli
Mihr-i rahşâna nazar etmede çeşm-i hırbâ

Başımıñ çâresine bak da efendim gideyim
Âhır 'ömrüme dek luţfuñu ta'dâd edeyim

- 4 Halkı meydâna atıp şoñra ibâ lâyıķ mı
Va'd-i mesbûta ferâmûş u hebâ lâyıķ mı
Va'd olunmuşdu baña bir nice luţf u ihsân
Şimdi te'hîr-i kerem men'-i 'atâ lâyıķ mı
Her ne dendi ise icrâda kuşûr eylemeyen
Böyle bir kemtere şad-cevr ü ezâ lâyıķ mı
Bir buçuk yıl bu mevâ'idle oldum dil-şâd
Etmemek şoñra 'aceb va'de vefâ lâyıķ mı
Bal çalıp ağızına evvelce harîfiñ âhır
Zehr-i kâtil gibi i'tâ-yı gıdâ lâyıķ mı
Kûfe'ye davet ile 'azm eden ehl-i beyte
Hançer-i 'özü ü ihânetle cefâ lâyıķ mı

Ne zarar gördüğümü ben bilirim bu yolda
Çekdiğim miñnet ü âzârı da İstanbul'da

- 5 Sûd-ı mev'ûda bedel görme ziyân-ı müşkilmiş
Bu hasâret bu mezellet ne yamân müşkilmiş
Âdemiñ havşala-i sînesin eyler şad-çâk
Hıfz-ı esrâr-ı gam-ı derd-i nihân müşkilmiş
Tıfl iken hattı bilirdi o meh-i nev-sâlik
Vaķt-i gül mevsim-i hağrâda hazân müşkilmiş
Cennet'e haml olunur cezide-i nuţķ u kelâm
Râst-gûluk ile ıtlâķ-ı lisân müşkilmiş
Şormasın hâl-i perîşânımı yâr u âgyâr
Ma-cerâ-yı gamı ta'rîf u beyân müşkilmiş
Tâlib âzâr iken elden çıkarıp bulguru
Şoñra bîhûde yere âh u figân müşkilmiş
İçmeden bâde-i mînâyı humârın gördüm
Kârîñ evvelce 'aceb böyle hasârın gördüm

45a

- 5 Nice tâb-âver-i temkîn olayım bu derde
Sergüzeştim daha mı söylemeyim bir ferde
'Ahd ü peymâna vefâ etmegi lâzım bilirdik
Gerçi çekdim bu işiñ üstüne yüz biñ perde
Şakladım şîşe-i hâtırda perîveş anı
Demedim şimdiye dek bir zen ü yâ bir merde
Naķz-ı 'ahd etdi felek şimdi nasıl şabr edeyim
Lîk cür'et edemem yine bu sırrı serde
Hayf kim 'aks-i kazıyye ne 'aceb etdi zuhûr

Zann ederdim bulurum ben ‘arzı cevherde
Halef-i va‘de ne tenezzül bilemem şad hayret
Bezî-i ihsânla olmuşlar iken perverde

Âşafâ senden olur olsa bu derde dermân
Koyma bu çâkeriñi haste-i ye’s ü hirmân

- 6 Şeref-i hâk-i reh-i şîfat-ı peygamber için
İ’tilâ-yı ufk-ı kevkebe-i Haydar için
Kerbelâ vak‘a-i cân-sûzuna taakat getirip
Hûnunu şafha-i guberâyâ döken serv için
Hâl-i ruhsâre-i hâtûn-ı ‘Arab kim ya‘ni
Nâmdâr-ı Hacer-i Esved olan gevher için
Hasret-i vaşla cânânla her şubh u mesâ
‘Âşık-ı dil-şüdeniñ dökdüğü eşk-i ter için
Merd-i muhtâca terahhümle berây-ı infâk
İmtinânsız yayılan sıra-i sîm ü zer için
Rûz-ı nevrûz-ı bahâr u gül-i bâğ u bostân
Sünbül ü lâle vü zerrîn-ka-deh ü ‘abher için

Koyma bu ‘Abdî-i nâlânıñı maḥrûm-ı emel
Gelmesin ‘aql u şu‘ûr u serine zabt u halel

8

Berây-ı Sitâyîş-i Yûsuf ‘İzze'd-dîn Efendi

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 45b 1 Ey olan ferzend-i ‘âlî-i şehin-şâh-ı zamân
V'ey vücûd-ı nâzını mefḥar-ı halk-ı cihân
Eylemiş Hâk zât-ı vâlâ-yı ma‘ârifdânıñı
Server-i şehzâdegân u ser-firâz-ı mehterân
Olalı ser-levḥa zîb-i şân u ‘unvânıñ seniñ
Lafz-ı devlet pâydâr u hem necâbet kâmrân
Dest-i kudret bîḥ-i Tûbâ'dan mı almış ḥâkiñi
İrtifâ‘-ı kadr ü şânıñ oldu reşk-i Husrevân
‘Unşur-ı âbîñ alınmış bi‘r-i Zemzem'den gibi
Bârgâh-ı devletiñ Tâ‘if bütün ḥurd ü kelân
Âteş-i eczâ-yı cismiñ muḥtebesdir nûrun
Şu‘ledâr-ı luṭf u ihsânıñ anıñ’çün bendegân
Kim olurdu sâyeñizde behre-yâb-ı i’tidâl
Cism-i bâkiñ olmasaydı ger hevâdâr-ı cenân
Cebhe-sây-ı hâk-i dergâhıñ olan merd-i za‘îf
Çok degildir olsa ḥarf-endâz-ı mihr-i âsumân
Olsa İskender sezâ bezmiñde bir âyinedâr
Husrev ü Pervîz ü Dârâ'da deriñde pâsbân

Her dakîkañ sâ‘at u her sâ‘atiñ şad-rûz ola
Baḥt u iḳbâlîñ hemîşe ma‘nî-i firûz ola

- 2 Bir zamân hayli bahâdâr idi kâlâ-yı sühân
 Elden ele gezdiriliyor idi kemhâ-yı sühân
 Kankı meclisde okunsa bir kaşîde yâ gâzel
 Olmayan kalmaz idi ser-mest-i şahbâ-yı sühân
 Böyle müsteşkal mi idi zümre-i nazm-âverân
 Rûh-ı meclis şayılırdı nükte-berây-ı sühân
 Her ‘aşırda bir hakîm-i zü-fünûñ hükmüne
 Hep havâle olunurdu faşl-ı da‘vâ-yı sühân
 Olunurdu hıfz-ı kânûnunda çendân i‘tinâ
 Dem-be-dem olur idi ma‘mûr-ı dünyâ-yı sühân
 Nice şâh u nice hâkân u nice şehzâdegân
 Oldular hep ragbet ü gayretle dâna-yı sühân
 Bir cihân-gîr pâdişâh iken Yavuz Sultân Selîm
 Var mı idi zâtına ‘aşırda hem-pây-ı sühân
 Sever ‘ilm ü fazl u dâniş ‘âdetâ mâtemlenir
 Nağme-sâz-ı ma‘rifet olmazsa şehnâ-yı sühân
 Mahrem-i halk-ı serây-ı dânişe mahşûşdur
 ‘Arz-ı didâr eylemez nâdâna şafâ-yı sühân

46a

Zât-ı ‘âlî-kadriñ oldu server-i nazm-âverân
 İ‘tibâr u ragbetiñ efzûnu etsin müste‘ân

- 3 Çok işitdim nazm u neşre ragbetiñ efzûn imiş
 Tab‘-ı hikmet menba‘ı nekâdîñ dahî mevzûn imiş
 Bî-riyâ naql eyledi bir şâ‘ir-i hikmet-şinâs
 ‘Akl u idrâk ü kemâliñ reşk-i Eflâtûn imiş
 Her sözüñde var imiş derc-i dehâniñden ebed
 Her ne nuṭṭ etsek ser-â-pâ dopdolu mazmûn imiş
 Bûy-ı misk-âlûd-ı nuṭṭuñ gülşen-i ‘irfânda
 Behre-baḥş-ı sünbül ü reyḥân u eftîmûn imiş
 Zât-ı Hakk’iñ verdiği sâña bu feyz-i zâtından
 Âşinâlar neş’eli bîgâneler mahzûn imiş
 Saṭvet-i ikbâl-i ‘âlem-gîriñ oldukça füzûn
 Rûh-ı Cemşîd ü Ferîdûn reşk ile dil-hûn imiş
 Dâ‘imâ aḳmaḳdadır her yâña seylâb-ı ḥased
 Çeşm-i ḥâsid reşk-i ikbâliñ ile Ceyhûn imiş
 Leylî-i gül-çehre-i medḥ ü senâ-yı dânişiñ
 Nâz u istignâ-nümâ-yı ḥâme-i Mecnûn imiş

Baḥt-ı rûz efzûn ile Mevlâ ‘azîz etsin seni
 Tal‘atıñla şark u ğarba şu‘le-rîz etsin seni

- 4 Merd-i nâdân bu hevesden herkesi tenfir eder
 Şi‘ri tühmet ‘add edip erbâbını tahkîr eder
 Der ne lâzım nazma ragbet sâde neşr öğrenmeli
 Nazma ragbet nazm-ı kâr-ı ‘âlemi te’ḥîr eder
 Hiç demez ki yek-dîgerden farkı yok tev’em gibi
 Merd-i nâzım bâ-sühûle neşri de ta’yîr eder

46b

Nazm u neşriñ görmemiştir kimse cem'inde 'inâd
 Şâ'irâne yâ niçin ehl-i hâsed ta'bîr eder
 Her lisânda gerçi başka neşr ü nazmıñ hîdmeti
 Gâh olur yek-dîgeriñ nokşânını ta'mîr eder
 Neşri nakd-i sa'y ile herkes çeker ağûşuna
 Tab'ı mevzûn olmasın nazmı nasıl tahrîr eder
 Neşr oladursun umûr-ı 'âlemi zabta medâr
 Nazm ile şâ'ir hezârân-ı hikmeti tezbîr eder
 İşte gülzâr-ı belâgat işte bâğ-ı ma'rifet
 Nazmıla nâzım ruḥ-ı cânâna gül-i taşvîr eder
 Siyyemâ olursa şâ'ir maḥal-i ḥ'ân-ı kelâm
 Bezm-i 'ıyş u şöḥbeti bir bût ile tenvîr eder

Yâ Rab ol serv-i bülend-i şevketi kıl pây-dâr
 Nazm u neşre rağbet ile edelim biz iftiḥâr

- 5 Nazmı hoş gör ey kalem fenn-i belâgat andadır
 Şîve-i güftâr-ı erbâb-ı talâḫat andadır
 İrticâl ü isti'âre lutf-ı irsâl-i meşel
 Leff ü neşr ü tevriye zevk-ı selâset andadır
 Var mı nazmâsâ 'aceb ilzâm-ı ḫaşma ber-medâr
 Düşmene dehşet-fezâ zûr u şecâ'at andadır
 Remz ü îhâm ile ḫaşma maḫşadı îmâ eder
 Tab'ı memnûn edecek reng-i nezaket andadır
 Mâ-cerâ-yı 'aşkı 'âşık nazm ile tefsîr eder
 'Âşık u ma'sûḫ beyninde risâlet andadır
 Nazm ile yazıldı şâhâne sitâyiş-nâmeler
 Çünkü âdâb üzre âşâr-ı feşâḫat andadır
 Tab'-ı 'âlem nazm ile eyler kabûl-ı terbiye
 Âdeme lâzım olan ḫûy-ı zarâfet andadır
 Kim olursa nazma ḫarf-endâz-ı daḫl ü i'tirâz
 Yâ ḡabâvet yâ ḫâsed yâḥûd cehâlet andadır
 Hem okur nazmı yeri geldikde hem de daḫl eder
 Bu ne hikmet ne ḫasâvetdir ḡarâbet andadır

Silk-i tahrîre çekildi nazm ile şeh-nâmeler
 Giydirildi şâhid-i mazmûna nice câmeler

- 6 Nâ-revâdır nazm-ı eş'âra bütün gün ibtilâ
 Siyyemâ me'mûr-ı devlet ise merd-i mübtelâ
 Varken ise elde zerre şî're etmez iltifât
 Hîdmet-i evvel-be-evvel ḫûşmend eyler edâ
 İşte 'ibret-ḫâne-i 'âlemde pek çok görmüşüz
 Nazma ḫaşr-ı vâkt eden kes kaldı âḫir bî-nevâ
 Cümle 'indinde müsellemdir hele nazm-ı sūḫan
 Zâtı tezyîn eyler ammâ edemez celb-i ḡidâ
 Nazma 'atf-ı rağbet etmez olsa da siḫr-i ḫelâl
 Sîm ü zer ister manav bakḫal börekci Muştâfâ

47a

Nice şâ'ir bûy-ı misk-âlûdını etdi senâ
 Kande dil-h'âh üzre esdi kûy-ı dil-berden şabâ
 Şâ'iriyetden garaž taşıl-i 'irfân ü kemâl
 Behremend-i sûd etmez şâ'iri medh ü senâ
 Merhale-pîrâ-yı encâm olamaz bunda kelâm
 Söyledikce birbirin ta'kîb eder biñ mâ-cerâ
 Pek uzatma kâmet-i güftârı 'Abdî kışa kes
 Ol lisân-ı şıdk u şıhhatle dehen-bâz-ı du'â

Luţf-ı Hâk'la şu'le-rîz oldukça mihr-i âsumân
 Ola 'İzze'd-dîn Efendimiz hemîşe kâm-rân

9

Mu'aşşer-i Dîger

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Geldi yek-tâ pâ-yı taht-ı dehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Bağ ne revnağ verdi kûy u şehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 El-mülûk-ı melhemûne mâ-şadağ zıll-ı Hudâ
 Çok mu vâkıf olsa ser ü çehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Aşdıķâsın nîk-hâl eyler 'adûsun pâ-y-mâl
 Olalı mevkûl-ı luţf u kâhira Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Zerre olmaz pertev-i iķbâl-i rûz efzûnuna
 Dâ'im istiğnâ-nümâdır mihre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Tutdu âfâķ-ı cihânı iştihâr-ı satveti
 Çâk çâk etse sezâ şad-Zühre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Şafha-i 'âlemde peydâ incilâ-yı intizâm
 Oralı kırtâs-ı 'adle mûhre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Şad-Süleymân u Sikender nice Dârâ nice Cem
 Fahr ederler etse da'vet mihre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 Hep olurlar perde-pûş-ı inkisâf u inhisâf
 Mihr ü mâha etse 'arz-ı çehre Hân 'Abdü'l-'Azîz
 H'ân-ı luţfu hırmen-i eflâk ile hem-pâyedir
 İstese verir cihâna behre Hân 'Abdü'l-'Azîz

'Ömr ü iķbâlin füzûn etsin Hudâ-yı müste'ân
 Sâyesinde ister ihtiyâc ola hâķ-ı cihân

- 2 Serkeşi de çarha sâhil-hâne-i Beglerbegi
 Hem-ser-i bâm-ı felek kâşâne-i Beglerbegi
 Tarh-ı nev-taraz cedîd üzre yapıldı şöyle kim
 Buldu revnağ menzil-i şâhâne-i Beglerbegi
 Şâh-ı İrân'ı kabûl etdi egerçi çend-i rûz
 Mest-i hayret eyledi peymâne-i Beglerbegi
 Bir güzel maḥbûba teşbîh eyledim endâmını
 Her gün nâ-çâr olur dîvâne-i Beglerbegi
 Yansın âteşler gibi gördükce erbâb-ı ḥased
 Ya'ni olsun her biri pervâne-i Beglerbegi
 Der gören ağıâr u yâr olsa maķarr-ı dil-güşâ

47b

Tâyir-i kuds-i kemâle lâne-i Beglerbegi
 Dâsitân-ı tâk-ı Kısra-veş u veripdir iştiâr
 Şeş-cihât-ı 'âleme efsâne-i Beglerbegi
 Gerden-i 'arş-ı berîne şad sezâ aşılma ger
 Behr-i zînet-i lü'lü' şehdâne-i Beglerbegi
 Çok mu etse kâse-i gerdûnu sâgar bezmine
 Halka zîb-i 'ıyş olan mestâne-i Beglerbegi

Haşre dek Hâk eyleye mihmân-serây-ı saltanat
 Pîşegâhında çalısın şâhnâ-yı saltanat

- 3 Var mı yapırmış Çırağan gibi bir sâhil-serây
 Söylesin görmüşse gerdûn böyle bir kâmil-serây
 Sâha-i 'âlîsi şahrâ-yı tahayyülden vesî'
 Şânına şâyân olur denirse deryâ dil-serây
 Şâh-ı Îrân şaşdı edince temâşâ tarhını
 Dedi hayfâ olmadı mihmân-ı gam kâbil serây
 İrtifâ'-ı sakf-ı mînâ fâş-ı hâric ez-'ukûl
 Etmede nüzzârı hayretmend ü pâ-der-gil serây
 Gönderip mi'mâr-ı dehri resmini alsın hemân
 Bâğ-ı 'Adn'e yapmak ister ise Mîkâ'il serây
 Olmamağ kâbil mi dünyâyâ medâr-ı mefâret
 Mıslını yapmak felekde böyle bir müşkil serây
 Olalı revnağ-fezâ-yı kaşr-ı imkân u vücûd
 Yapmadı mi'mâr-ı gerdûn böyle bir muğbil serây
 Hâk ile yapıldı oldu mesken-i şâh-ı cihân
 Olmadı Şedâd'e mesken yaptığı bâtıl serây
 Ne şehin-şâh-ı cihâne var cihânda bir meşîl
 Ne de 'âlemde yapıldı buña mûmâşil serây

Yâ Rab ol tarh-ı bülendiñ kıl esâsın pâydâr
 Şehriyâr-ı 'âleme eyle anı cây-ı karâr

- 4 Bir silâh anbarı yapırdı civâr-ı Maçka'da
 Var imiş feyz-i terakkî kûh-sâr-ı Maçka'da
 Pertev-i i'mârı oldu şark u garba şu'le-rîz
 Oldu peydâ rûşeni leyl ü nehâr-ı Maçka'da
 İctimâ'ı âlet-i harbiñ bu yerde afdırır
 Olduğun bûy-ı zafer hâk ü gubâr-ı Maçka'da
 Ol kadar rengîn olmuşdur bu anbar-ı silâh
 Hâk-i 'anber bu gibi gördüm 'izâr-ı Maçka'da
 Hıfz-ı âlât-ı cihâda bu gibi olmaz mağâm
 Yok ruṭûbet mevķı'-ı revnağ-nisâr-ı Maçka'da
 Bulunursa belki gülzâr-ı İrem'de bulunur
 Bu luṭufuña rû-nümâ bâğ-ı bahâr-ı Maçka'da
 Nice biñ dükkân u hâne tarh u bünyâd olunur
 Çoğa sürmez bük'a-i devlet-medâr-ı Maçka'da
 Böyle bir debûyuñ eden hamd ü şükründen nükûl

Düşse lâayk hâk-i idbâra mezâr-ı Maçka'da
Pâdişâhâne sezâdır eylemek ibkâ-yı nâm
Bu sitâyîş-nâme yazılsın cidâr-ı Maçka'da

Şehriyâr-ı ‘âlemi bâğışla Yâ Rab ‘âleme
Sâyesinde püşt-pâlar uralım diye ğama

- 5 Eyledi Gül-hâne'de bir top anbârı binâ
Oldu tarh-ı dil-pesendi reşk-i icrâm-ı semâ
Müstemenddir ihtiyâta tarh u inşâsı anıñ
İktizâsın eyledi taşdîk-i erbâb-ı nühâ
Var idi bir böyle anbârıñ lüzûmu devlete
Tâ ki maḥfûz ola içinde mühimmât-ı vegâ
Yapdırıp şâh-ı cihân anı da ikmâl eyledi
Ceng-cûyân etseler şâyestedir şükr ü senâ
Nev-edâ tarz-ı cedîd üzre nice top kurup
Destgâhından götürdü şâh-ı mansûru'l-livâ
Öyle bir âşüfte-şân toplan ki isterse eder
Bir ağızdan kal‘a-i Efrâsiyâb'ı bir hevâ
Bağ ne şâh-ı memleket-perver ki cümle toplanıñ
Eyledi ceyb-i Hümâyûn'undan eşmânın edâ
Niyet-i şâhânesi hıfz-ı vaṭan zabt-ı belâdır
Var mı inkâra maḥal şâhid buña bay u gedâ
Dâne-i top-ı kazâ-yı nâgehâna uğrasın
Etmeyen bu pâdişâhıñ yoluna cânıñ fedâ

48b Bed-nazardan şakla yâ Rab şer-i yâr-ı ‘âlemi
Eyle nice böyle âşâr-ı cedîdiñ mülhemi

- 6 Bî-miṣl-i çâr-sû başlatdığın ol şehriyâr
İşidip etdim Beşiktaş'a hem-ân-dem ben güzâr
Bir de gördüm ki iki şeh-râh açıp iki yaña
Biri düşmüşdür yemîne dîgeri de der-i yâr
Cem‘ edilmiş ol kadar üstâdlar ırğâdlar
Kâbil olmaz istesek anları ta‘dâd u şümâr
Her biri bir ḥidmet-i i‘mârla meşgûldür
Ekserî destindeki âlâtı ile taş yunar
Tahtı dükkân u mağâza fevķı bâm üstünde bâm
Nice hâne olunur inşâ be-ġâyet üstüvâr
Yok eşer aḥşâbdan taşdan oyumuş cümlesini
İrtifâ‘-ı ibniyye baḥşinde yokdur bir qarâr
Taşdan oyma şeh-nişinler tâqlar dervâzeler
Birbiri üstünde olmuşdur ser-â-pâ pâyedâr
Zühre olsa bir dükâna Müşterî Mirrîḥ ile
Olunan bî‘ ü şirâda ḥâtıra gelmez hisâr
Gelmedi gelmez felekde böyle kâdir-i pâdişâh
Bu ne himmet bu ne kuvvet bu ne ‘âlî iktidâr

Pâdişâhı Hâk muvaffak eyleye ikmâline
Ermeye zerre keder ne mâlîna ne cânına

- 7 Çâr-sûdan zirve-i bâlâya çıktım bî-ḥalel
Gördüm atılmış o cây-ı cân-fezâda bir temel
Ne temel kim görüp işitdigimiz gibi değil
Şan zemîne inmiş oturmuş bu dem burc-ı Ḥamel
Nice bend-i âhenîn ile atılmış aşfara
Olmasın diye esâsında tezelzül muḥtemel
Taş taşır toprak çeker çamur yapar her birisi
Birbirin ta'ḳîb eder gayretde erbâb-ı 'amel
Her biri bir başka işle sa'y ü verziş etmede
Yok 'amele zümresinde zerre âşâr-ı kesel
Bir tarafında birikmiş bir nice ırğâd kim
Ediyorlar behr-i tevsi'-i maḥal ḥafr-i cebel
Ḥayretimden bir zamân etdim tavaḳḳuf ba'dezîn
Dedim eyâ bu mudur câmi' binâsına maḥal
Dediler der-nezd-i şâhen-şâh Sikender-i gulâm
İntihâb olundu Yemen ile bu cây-ı bî-bedel
Fî'l-ḥaḳîḳa yok bahâne bu maḥal-i dil-güşâ
Olsa şâyân meḥar-ı müşkil-pesendân-ı milel

49a

Pâdişâh-ı 'âleme ikmâlin etsin Hâk naşîb
Secdegâh-ı mü'minîn olsun bu cây-ı dil-firîb

- 8 Yalnız bunlar mı inşâ-kerde-i şâh-ı cihân
Cümle âşârın kalem yazmakda 'acz-i bî-gümân
Nice meştâ nice istihkâm u nice ebniye
Nice cîsr ü nice ma'ber nice kaşr-ı zer-nişân
Nice ma'bed nice mekteb siyyemâ dâru'l-fünûn
Nice 'âlî medrese bir nice dâr-ı imtiḥân
Tîşe-i himmetle yaptı hem de yapırmaktadır
Şağ u vâr olsun hemîşe ol şeh-i kîtî-sitân
İşte ez-cümle o yıldız keşki parlar gün gibi
Mihr-i 'âlem-tâb ile eyler rekâbet her zamân
Gökşu kaşrı gökleri düşürdü reşk ü gayrete
Tarḥ-ı dil-cûsunda naḳş-ı nuşret olmuştur 'ayân
Kaşr-ı Sa'd-âbâd Kâğıt-ḥâne'de hem-pây-ı 'arş
Oldu şahn-ı dil-pesendi reşk-i gülzâr-ı cinân
Kaşr-ı Top-ḥâne şerefle dehre âteş püskürür
Toplar oldukça etrâfında hep âteş-feşân
Kankısın ta'dâd etsin ḥâme-i mu'ciz-raḳam
Kâbil-i ihşâ olur mu encümene âsumân

Hâk muvaffak eylemiş i'mâra zât-ı devletin
Gün-be-gün efzûn ede esbâb-ı şân u şevketin

- 9 Haşr-ı matlab eyledi i‘mâr-ı mülke pâdişâh
 Sû-be-sû tîmûr yollara açdı bâ-‘avnu’llâh
 Çok bilindi mülki i‘mâra bir nice çâre bu
 Her taraftan böyle açdırmağda nice şâh-râh
 Hâk'dan ümîd ü recâmız böyledir ki düşmene
 Âteşin gerdûnelerle ederiz sevķ-ı sipâh
 Bundan a‘lâ vâsıta i‘mâr-ı mülke olamaz
 Bu sözü taşdıķ eder elbet ehl-i intibâh
 Siyyemâ Bağdâd'a andan bahre gitse bir tarîķ
 Şübhesiz iskâna râm olur ‘Arab h‘âh u ne-h‘âh
49b Vâridât-ı devleti eyler dev-i bâlâ bî-gümân
 Yok cihânın bir yerinde çöldeki feyz-i giyâh
 Menba‘-ı şervet bu çöldür ma‘den-i şervet bu çöl
 Bî-hıkdred ‘add olunur kim etse bunda iştibâh
 Eñ eķall bir dâne zer‘ eden alır kırķ mişlini
 Reşha-efşân maţar olur ise ebr-i siyâh
 Hâk'dan ümîd ederiz olur muvaffaķ bunda da
 Şehriyâr-ı ‘âlemârâ pâdişâh-ı dîn-penâh

 Yolda buldu pâdişeh i‘mâr-ı mülküñ çâresin
 Neşr-i tahvîlât ile ihzâr etsin pâresin
- 10 Kuvve-i bahriyyeden bahş eylesin hâme biraz
 Baķ donanmasın ne tarza koydu şâh-ı ser-firâz
 Ğark-ı girdâb-ı hased ile ‘adûsun dostu şâd
 Eyledikce her biri deryâ yüzünde ihtizâz
 Şöyle dursun zırhlılar yelkenli bir usķur eder
 Kûh-ı pür-temkînden selb-i vaķâr-ı imtiyâz
 Yalınız âlât-ı ceng ü ‘askere me’men mi yâ
 Her birinde tâyir-i şeh-bâl-i nuşret lâne-sâz
 İntizâmât u ‘adedce sebķ-i akrân eyledik
 Mevc-hîz olmaķdadır teksîrine baķr-i niyâz
 Tîz-pervâz olmaķdır şayd-ı ‘adûya cümlesi
 Hem-cenâh olmaķ ne mümkün her birine şâh-bâz
 Şâ‘ıķa-efşân-ı dehşet vaķt-i harîde düşmene
 Soñra temkîn üzre eflâke ederler ğunc u nâz
 Şandal olmaz bir küçük kalyona felek-i âsumân
 Ğal‘a-i gevher-nigînini ğal‘ eder bir tumbâz
 Bu donanmâ-yı Hümâyû'ndan ümîdim böyledir
 Mâ-verâ-yı Ğîn ü Hind'de okudur bâng-ı namâz

 Sâye şalsın ‘âleme per-i Hümâ-yı şevketi
 Kâ’inâtı ser-te-ser tutsun şadâ-yı şatveti
- 11 Hâme etsin kuvve-i berriyye ‘atf-ı kelâm
 Ğünkü budur devlete üss-i esâs-ı intizâm
 Eyledi taķşîş her ordûya başķa dâ’ire
 Merkez ü mevķi‘lerin gösterdi şâh-ı Cem ğulâm

50a

Fırka vü alay ü tabura bulup ecnâdını
 Topcu süvârî piyâde ile verdi başka nâm
 Eyledi ihsân her ordu kumândânlığını
 Bir müşîr-i müşîrî tedbîre ol şâh-ı enâm
 Siyyemâ maḥdûmu ‘İzze'd-dîn Efendimiz ile
 Verdi ordû-yı nühüstîne kemâl-i ihtimâm
 Ol ne maḥdûm-ı necâbet-perver ü ‘âlî-nejâd
 Hâk ede ikbâlîni efzûn-ı ‘ömrün ber-devâm
 Zâbıṭân-ı ‘asker-i şâhenesinden her biri
 Rüstemâsâ teşnever bir ḥûn-ı a‘dâ li‘âm
 Tâ bu rütbe muntazamken ‘asker-i encüm-şümâr
 Kankı düşmendir ‘aceb fermânına olmaya râm
 Hey’et-i ṭabura bak da mevc-ender-mevci gör
 Eyledikce fevc-ender-fevc-i şahrâya hırâm

Eyleye Hâk düşmen-i bed-kâmını bergeşte-hâl
 Nîk-ḥâhânın daḥî dârında âsûde-bâl

12

Pâdişâhım gerçi ḥâme nakl-i âşâr eyledi
 ‘Âkıbet bî-tâb oldu ‘aczin izhâr eyledi
 Silk-i nazma böyle çekmez idi kilik âşârını
 Ṭab‘ımı hayfâ felek bir derde dûçâr eyledi
 İşte üç yıldır sefâlet bîhûde derd-i ‘uzletim
 Miḥnet-i cân-sûz-ı fâka cânıma kâr eyledi
 Geçmiş iken bunca ‘ömrüm ḥidmet-i mülkiyede
 Her kime bunu dedimse serd-i a‘zâr eyledi
 Celb olundum her naşılma ma‘den-i ma‘hûd için
 Döndü sözden câlibim tahvîl-i efkâr eyledi
 Çıkdı me‘mûriyyetim bîhûde elden vâh beni
 Çarḥ-ı kec-rev ü ḥasret-i nâza giriftâr eyledi
 Olduğum artık yeter ḥasret-keş-i ehl ü ‘ıyâl
 Ḥûn-ı fırkat sâğar-ı çeşmânı ser-şâr eyledi
 Şehr-i yârâ ḥâk-i pâye şad-hezârân şerm ile
 Ḥâlimi bildirmege bu ḥâl-i icbâr eyledi
 El-meded şehr-i yâr-ı ‘âlemârâ el-meded
 Cevr-i devr-i bî-mürüvvet kârımı zâr eyledi

‘Abdi-i nâ-kâmı bir ḥidmetle eyle ber-murâd
 Ber-ḳarâr-ı salṭanat kılsın seni Rabbü'l-‘ibâd

10

Rü’ûs-nâme³⁵

Mef’ûlû / Mefâ’ilü / Mefâîlü / Fe’ûlün

50b

1

Kim etdi ‘aceb düşmenini lutf ile ḥoşnûd
 Olursa hele düşmen eger küfr ile âlûd

35

Bu şiirin başında şaire ait olduğunu düşündüğümüz, “Bu daḥî intihâbdan mahrûm bırakıldı.” notu bulunmaktadır.

Yâ ‘acze veyâ hud‘aya ‘atf etse gerekir
 Bed-h‘âhîñ eder eyledigîñ lutfuñu merdûd
 Hem mezhebe hem saltanata etse ta‘alluk
 Elbette bu düşmenlik olur gâyete mevrûd
 Bu mes‘elenîñ gâyeti besbelli veğâdır
 Hâk şâhibini eyleye Hâk gâlib ü mehsûd
 İcmâli budur tercüme-i hâli ‘adûnuñ
 İşte bu ‘adû başka degil Rus-ı cefâ-zûd
 Şad-sâle karîb oldu ki her dürlü merâmın
 Yapardı bize zor ile ol düşmenin bed-bûd
 Ğaşb etdi nice mülkümüzü mülküne katdı
 Tevsi‘-i diyâr eyledi ol şânî-i Nemrûd
 ‘İndinde anîñ ‘ahde vefâ muşşin-i haţâdır
 ‘Ayyûka degin oldu bu söz cümleye meşhûd
 Nâmûs-ı düvel hâk-ı milel iki günehkâr
 Tâ seyre kadar nefy-i mü‘ebbed ile matrûd

Hâkķında zuhûr ede meger ğayret-i Yezdân
 İşte o da yaklaştı eyâ millet-i ‘Osmân

- 2 Rus'uhn bize bir etmedigi kaldı mı âyâ
 Etdikleriniñ ehveni efsâd-ı re‘âyâ
 Hânânına hep cizye-i şer‘iyye verirken
 Ğaşb etdi Kırım ülkesini şöyle ki hayfâ
 Şâhîn Girây Hân iken kıt‘ada ânı
 İğfâle muvaffakla dedi ey şeh-i dâna
 Cengîz-i cihân-gîre sen evlâd olasıñ da
 Lâyık mıdır olmaķlığıñ ‘Osmânlıya lâlâ
 Fesh eyler isek bî‘atîni anlara ben de
 Taşdıķ ederim etdiririm saltanatıñ tâ
 Aldatdı yazık düşmeniñ iğfâline Tatar
 Ser-keşlige bed’ etdigini eyledi îma
 Bir olmayacak vakte tesâdüf ile Moskov
 Etdirdi bu teklîfinde devlete icrâ
 Zann etdi hükümdâr-ı şâhîh oldum o Tatar
 Dîvâneye bak oldu nasıl ‘âleme rüsvâ
 51a İslâh edeyim diye âhâlî-i Kırım'ı
 Sevķ eyledigi ‘askeri Rus eyledi ibķa

Ğaşb etdi bu üslûb ile ülkâ-yı Kırım'ı
 ‘Osmânlılarıñ Rus-ı denî oldu ‘azîmi

- 3 Râm olmuş iken hükümümüze kişver-i Yunan
 Yoğ iken ara yerde ebed mûcib-i ‘işyân
 Gönderdi nice müfsid ile tohm-ı fesâdı
 Zer‘ etdi o iklîme ser-â-pâ koca dihkân
 Ne ahde vefâ eyledi ne şart-ı ri‘âyât
 Hep kaldı geri şîve-i emniyyet ü peymân

Uydurdu merâmına iki devlet-i Efrenc
 Müşkil bir iken üçde karar kıldı tuğyân
 Teşci'-i 'aşân eylediler şöyle ki yer yer
 Kimi gemi verdi kimi 'asker kimi ihsân
 Beş altı sene sürdü şu gavgay-ı şekâvet
 Çeşm-i felegi hayra şu dökülen kân
 Bunlar birikip 'ağd-i merâm etdiler âhîr
 Donanmamızı eylediler göz göre sûzân
 Üç devlet-i berriye vü bahriyeye kimdir
 Karşı durarak ref'e bula çare vü imkân
 Naşb eylediler kişver-i Yunan'a kralı
 Çıkdı oradan ağlayarak cümle Müselmân

Moskov'da olan müslime düşmânlığı derk et
 Hayf ata yolunda amân ihmâliñi terk et³⁶

- 4 Mümkün mü 'aceb Rus'un ihânâtını ta'dâd
 Hep nazm edecek olsam eder hâme de feryâd
 Eflak ile Boğdan'a Karadağ ile Sırp'a
 Eder mi idi devlet imâret özün isnâd
 Lâyık mı idi feth-i eftân bunca bilâdı
 Terk eyleye bîgâneye elden ede ib'âd
 Feth olmadı mı seyf-i şerî'at ile bunlar
 Ervâh-ı guzâtı 'aceb etmez mi bu nâ-şâd
 Lâkin ne denir celb ederek cümle şakareyn
 Rus etdi imâret sözünü devlete îrâd
 Redd etdi bu teklîfini de Rus-ı le'îmiñ
 Sevğ eyledi her cânibe devlet nice ecnâd
 Nâ-çar kalıp eyledi teklîfe tevâfuk
 Birer kenizi etdi imâret ile dil-şâd
 Vergilerini bağladı bir cüz'î nûkûda
 Pes oldu bunun ile biraz eftân-ı efsâd
 Moskov sözünü bunda da yürüdü nihâyet
 Hâk devletini yoğ eyleye mülkünü berbâd

51b

Bu acılarıñ biñ katını etmeli ihrâc
 Müslim olana işte budur ıslah-ı minhâc

- 5 Rus'un bu cihân halkına her kaşdı ziyândır
 'Arz etdiği âsâyîşe meyli hezeyândır
 Ceddi dili Petru'dan alıp böyle vaşıyyet
 Dil-h'âh-ı cihân-gîrî-i murdârı 'ayândır
 Neşr olmuş iken 'âleme bu mes'ele böyle
 Devletleriñ ihmâli degil yahşî yamândır
 Makşûdu gele kâymedir ihlâl-i cihândan
 Ne hıfz-ı hûkûk eylemez ne 'arz-ı emândır

Vermiş bu cihân ‘arşası bir devlete kâfi
 Ol devleti de zabta sezâ Rus-ı cihândır
 Sakf-ı felegi askerimiñ süngüleriyle
 Tutmağ baña mümkün dediği mağz-ı yalandır
 Göz keremiñ ile hayli çürük sağladı mel’ûn
 Gel sen bu sözü ‘âleme mümkünse inandır
 Devlet mi denir ‘ahdi bozan merd-i le’îme
 Kavmi hâzele kendi re’îs-i haşamandır
 Kimse olamaz hıfz-ı ‘ayâl etmege kâdir
 ‘Arz ehline mülkünde haķâret o zamandır

Yâ Rab bu gibi zâlimi sen etme nemâ-yâb
 Eyle heme ân-ı çeşme-i iķbâlini bî-âb

- 52a 6 Moskov bu cihân halkını hep Rus edeyim der
 Mes’ûd olanıñ bahtını menhûs edeyim der
 Her gördüğü bir hafte-i âsâyîşe elbet
 İşkenceli biñ sıklet-i kâbûs edeyim der
 Bir kimse be-kâm olsa huşûl-i emeliye
 Der-hâl anı ğadr ile me’yûs edeyim der
 Her kankı işe olsa kemer-bend-i tehâlûk
 Ruhsâre-i dil-h’âhı o dem bûs edeyim der
 Derk etmek için ‘âlemiñ ahvâlini dâyim
 Her beldeye bir müfsidi câsûs edeyim der
 Zevķ-i medeniyyet ile perverde olanı
 Bu vahşet-i ahlâķına me’nûs edeyim der
 Gülgül yedirip cünd-i siyeh-bahtına soñra
 Her birini hem-kuvvet-i câmûs edeyim der
 Pâ-mâl-i hûķûķ-ı düvel ü naķz-ı ‘ahd ile³⁷
 Dünyâda ‘aceb hîdmet-i nâmûs edeyim der
 Mülkünde olan vûs’ati dirilişle her dem
 Akrânına fahr eyleyerek süs edeyim der

Çok sürmeyerek defter-i kibrin dürecekdir
 Etdikleriniñ seyyi’ esin hep görecekdir

- 7 İslâm’a olan sût’-i ğaraż anda mükemmel
 Bu söz nice biñ dürlü delâ’ille müdellel
 Hep ğayreti mahv etmedir İslâm’ı cihândır
 Şanma bu sözü ma’nî-i dîĝerle mü’evvel
 Türk’lerden olacağını hissetdi helâkin
 ‘Arz etdiği bed-h’âhlığı bunuñla mu’allel
 Devletleriniñ nesli haram-zâde deĝil mi
 Târîķ-i Fenârîn’de bu fakra müseccel
 Çend sâl oluyor naķz-ı ‘uhûd eyledi Moskov
 Ahvâl-i cihân oldu dîĝer reñge mübeddel

37

Vezin hatası yapılmıştır.

Nâ-çâr edip devleti bir harble mecbûr
 Bu mes'ele ser-levha-i 'âlemde mufaşşal
 İngiltereli oldu Fransız ile birlik
 Devlet bu iki devletle oldu müşekkel
 Gerçi o zamân eylediler Moskov'u te'dib
 Üç yıl uzayıp vaqt-i cidâl oldu muṭavvel
 Şulh ile hıtâm verdiler âhîr bu cidâle
 Ârâyiş ü ârâma cihan oldu muḥavvel

Pâris'de düvel etdi 'ahid-nâme-yi tecdîd
 Hep eylediler saltanat-ı devleti te'bîd

- 52b 8 Bed' etmiş idi mülkünün i'mârına devlet
 Karşı durarak yârına ağıyârına devlet
 Efsâd-ı ri'âyâya yine başladı Moskov
 Bir taş komadan kûşe-i dîvârına devlet
 Tahrîke kıyâm etdi ri'âyâ-yı Girit'i
 Ummaz idi vâkıf ola esrârına devlet
 İ'mârı koyup başladı teskîn-i fesâd
 Göz yumdu o bed-ḥ'âh-ı sitemkârına devlet
 Sevk etdi sefâyinle mühimmât u 'asâkir
 Doldurdu Girit kışla vü anbârına devlet
 'Arz eyledi çok re'y ü emân ehl-i fesâda
 Bakmaz idi anların ısrârına devlet
 Bir fâ'idesin görmedi bu re'y ü emânın
 Terk etdi işi 'askerin icbârına devlet
 Bundan da nice kan dökülüp mâl telef oldu
 Sa'y etse revâ müfsidiñ idbârına devlet
 Rus'un ne imiş niyeti añladı âhîr
 Muhtâc degil muhtârın ihtârına devlet

Ahḫ etse gerek hakkımızı seyf-i şerî'at
 Bu yolda gözüm kaṭ'-ı ümîd etmez elbet

- 9 Hersek'de zuhûr etdi sebep yoğ iken 'işyân
 Eṭrâfa edip neşr-i şerer âteş-i tuğyân
 İslâm'a hücûm etmege başladı ri'âyâ
 Selb oldu o yerlerde bütün râhat-ı insân
 Bu fitne o dem Bosna'ya da 'akis ile der-ḥâl
 Yek-ḥamlede her cânibe oldu zarar-efşân
 Bu bâd-ı müḥâlif ki zuhûr eyledi birden
 Devlet nereden esdigini eyledi iz'ân
 Sevk etdi hemen ehl-i fesâd üstüne 'asker
 Gavgayı karışdırdı ra'yyetle Müselmân
 Bir nice Karadağlı vü Dalmaçyalı Sırp
 Görüldü 'aşân içre merâm oldu nümâyân
 Ta'kîb-i 'aşân etmek için ehl-i hükûmet
 Pey-der-pey edip her tarafa 'askeri pûyân

Oldukça ‘alev-pâş-ı hurûş âteş-i fitne
 Teskîne devâm eyler idi harble şüce‘ân
 Ol deñli olur idi veğâ hûn-ı ‘adûdan
 Gûyâ cereyân eyler idi seyl-i firâvân

Bu âteşin itfâsına meşgûl idi devlet
 Etdi Karadağ Şırp ile ‘isyâna cesâret

- 53a** 10 Devlet yek-beden oldu kıtâl etmege mecbûr
 Te’dîb-i ‘uşâtıyla cidâl etmege mecbûr
 Gâh oldu neşâyihte ıslâh u itâ‘at
 Geh anlara tahmîl ü bâl etmege mecbûr
 Tek sefk-i dimâ olmaya fikri ile oldu
 Dârû-figen-i dâ‘i ‘uzâl etmege mecbûr
 Ma‘lûmu iken şûret-i resmiyyede devlet
 Olmuşdu bu ‘işyânı su‘âl etmege mecbûr
 Meyl-i düveli ehl-i şekâvet ile gördü
 Devlet burasın oldu hayâl etmege mecbûr
 Olmaz mı gören düşmenine meyl-i ‘umûmu
 Pây-ı hevese bend-i ‘ıkâl etmege mecbûr
 Zann etme ‘uşâtı ki ede terk-i ma‘âşî
 Olmak ne revâ farz-ı muhâl etmege mecbûr
 Ümîd-i vefâkâriye kaṭ‘ eyledi devlet
 İki tarafa oldu nekâl etmege mecbûr
 Hançal bitirir ise derûnunda hemîşe
 Cinân olur kesr-i sifâl etmege mecbûr

Bu fitneye bâ‘iş olanı kahr ede Allâh
 Şec‘ân-ı gâzanfer fer-i İslâm ile her gâh

- 11 Şırp ile Karadağlıya eyler iken icbâr
 ‘İsyâna kıyâm etdi bütün millet-i Bulğar
 Buldukları İslâm'a telef kaşdına maḳrûn
 Her cânibe bir fırka iletdiler ılgâr
 Şıbyâna kadar katl-i nüfûs etdiler ammâ
 Ta‘kîb ederek her yerine asker-i seyyâr
 Olmak için emşâli fesâd ehline ‘ibret
 Katl eylediler çoklarını kimini ihtizâr
 Her yerde ‘alev-pâş-ı zuhûr oldu şekâvet
 Teskînine sa‘y eylediler leşkeri cerrâr
 Günden güne kesb eylediler fitne cesâmet
 Erbâb-ı fesâd eylediler şûrişe ısrâr
 Yanağın gibi her cânibe oldu ‘alev-efşân
 Bu fitneyi başdırmağa emr eyledi hünkâr
 Tertîb olunup ersiz nev dürlü ‘asâkir
 Arvanud u zeybek kimi de Çerkes ü Tatar
 ‘Azm eyleyerek oldu esîrân-ı mehâbet
 Ordulara kumanda için şıfat-ı serdâr

53b

Tenkîl-i ‘aşân eyledi ol merd ü ‘gâbiş
Eylerse revâ Moskov efkârını taḥdîs

12

Her süren edip ḥamleleri leşker-i İslâm
Tenkîl-i ‘aşân eylemege etdiler aḳdâm
Her nerde neberd oldu ise şâhid-i nuşret
‘Arz eyledi İslâm'a hemân elṭaf-ı endâm
Maḥcûb-ı zafer düşmene râm olmadı hergiz
Hem-bezm olarak müslim ile eyledi ârâm
Her ḥarb ki vuḳû bulur idi şıfatu'llâh
Eylerdi anı düşmene mâtem bize bayram
Sâgar-ı be-keff neş'e olup cümle ğazâte
Sâkî-i zafer eyler idi iç diye ebrâm
‘Askerlerimiz Şırp'ın ...³⁸ aldı
Naşb eylediler burc-ı dil-fezâda da i'lâm
Her cânibini şardı bütün eyledi maḥşûr
Arslanlarımız aldı Karadağ'da da çok nâm
Şad-şükr ü senâ etmege degmez mi ki etdi
Yezdân bizi pür tarab u düşmeni nâ-kâm
İbrâm-ı düvel girmemiş olsaydı meyâna
Belâ ana kadar bulur idi maşlahat-ı encâm

Bilmem ki yine bağlanacak bunca emekler
Herkes düveliñ kuracağı meclisi bekler

13

Zann etme ki taḥrîki nihân eyledi Moskov
Her etdigini cümle ‘ayân eyledi Moskov
Zamm eyledi taḥrîkine teşcî‘ini âḥir
İki tarafa böyle beyân eyledi Moskov
Geçmişdi hele beş yüzü gönderdiği zâbiṭ
Bu yolda nice bezl-i tüvân eyledi Moskov
...³⁹ etdi kumandân-ı ‘asâkir
Bunuñ ile tehdîd-i cihân eyledi Moskov
Sevḳ eyledi çok Şırp'a Karadağ'a gönüllü
Toğruyusa ıslâh-ı meyân eyledi Moskov
Gönderdiği âlât-ı cidâle buña nisbet
Bu külfetle ḳahrı kemân eyledi Moskov
Aldı ise de ağzınıñ ölçüsünü âḥir
Turmadı yine fekk-i dehân eyledi Moskov
Dermiş duramam ḥarb ederim Türk ile elbet
Bu ‘arbedeyi ḥayli zamân eyledi Moskov
Sevḳ eylediği bunca mühimmata nazarla
Ḥaḳ vermeli bir nebze ziyân eyledi Moskov

54a

Ḥarb ister ise cümlemiz âmâde vü ḥâzır
Ḳahr eyleye ḥaḳsız ṭarafı şıfat-ı Kâhir

38

Bu kelime okunamamıştır.

39

Bu kelime okunamamıştır.

- 14 Şark mes'alesi nâmı ile kurdugu dâma
 Düşürmek için devleti yazdığı nâme
 Bahş etmede âsâyişe meyl ü hevesinden
 Bu meslegi hayret verir efkâr-ı 'avâma
 Bir maşşadı da Rûmeli'den Türk'ü çıkarmak
 Neşr oldu bu söz havşala-i cümle enâma
 Efkarına uydurdu iki devleti ammâ
 Elden çıkarıp edemedi soñra içâme
 Bir turu eder şulh ile âsâyişi te'mîn
 Vaz'-ı degeri ragbet eder harbe kıyâma
 Bu meslegi kim eyledi Moskovluya ta'lîm
 Beñzer ki anı etmiş ola murğ-ı ne'âme
 Çok mu 'acabâ gitse eger Rus-ı le'îmiñ
 Haksız la'netiñ şöhreti tâ mülk-i Siyâm'a
 Terk-i Rûm eyleyen hiç kolaylıkla çıkar mı
 Hizb eylemeden tîgını a'dâ-yı li'âma
 Bu yolda bütün haşr olacak ümmet-i İslâm
 Yek-zerre hâlel gelmeyecek bunda devâma

Bu milleti şu rütbeye işâl eden İzzid
 Elbette olur rahmede düşmen-i hâsid

- 54b 15 İslâm'a bu şiddetli 'adâvet neden olsun
 Tevhîd-i Hudâ edene nefret neden olsun
 'İsâ'nıñ ulûhiyyetine kâ'il olup da
 Bu şirke 'aceb herkesi da'vet neden olsun
 Bir şey ki ola mehûle işbât arasında
 Allâh mı denir aña bu gayret neden olsun
 Peygamber-i zî-şandır Allâh'ıñ o 'İsâ
 Bu hakkı kabûl edene hiddet neden olsun
 Bir kere düşün Hîve'de etdigini Rus'ıñ
 İslâm'a 'aceb böyle hakâret neden olsun
 Kâ'il mi olur tâ bu kadar zulm ü cefâya
 İnsânlığa düşer mi bu vahşet neden olsun
 Men' eyleyerek kendi lisânın okumakdan
 Etfâl-i Müselmân'a bu miñnet neden olsun
 Mümkün mü ola halk-ı cihân millet-i vâhid
 Bu olmayacak fikre ri'âyet neden olsun
 İslâm iken uymağa inanmağa eñrâ
 Bâtıl diye ısrâr-ı dâlâlet neden olsun

Bir kere bulan ni'met-i İslâm ile lezzet
 Umar mısıñ ey Rus ede terk-i diyânet

- 16 Dil-h'âhı degil hâl bu ki Hak mezhebi bulmak
 Dil-h'âhı anıñ sâdece bir matlabı bulmak
 O matlabı da başka degil zabt-ı memâlik

Artık ne lüzûm-ı mezhebi müstaşhibi bulmak
 Bîgâne Rus-ı tıfla gerek mürşid-i hâdî
 Mümkün mü ‘aceb kendi gidip mektebi bulmak
 Hep seyr ü sebât üzre imiş cevî-i felekde
 Vâyestedir erbâbına her kevkebi bulmak
 Taḥşîl-i hüner ehline maḥşûş olur ammâ
 Bir müşkili de kesb edecek eşhebi bulmak
 Ta’lîm-ı şavâb eyler idi müşrik-i inşâf
 Rus’uñ ğaraḫı olsa idi aşvabı bulmak
 Ḥazîrânını ab’-ı selîm şâhibi yer mi
 Yok mu ‘acabâ dinde daḫi ensebi bulmak
 Tâhir mi olur vaftizle kalb-i insân
 Lâzım mı değil aḫbîsle atyabı bulmak

Rus’uñ emeli mezheb-i Hâk bulma mı şandıñ
 Ey ‘İsevi yazık ki anıñ kavline kandiñ

- 55a 17 Efrâd-ı milel birbirin etmiş idi te’ mîn
 Eyler idi ülfet ü ünsiyyeti âyîn
 Kalkmışdı ara yerde olan eski ta’aşsub
 Biri dîgeriñ eyler idi ḥüznünü teskîn
 Her biri olup reh-rev-i kûy-ı medeniyyet
 Yek-dîger ile eder idi şoḫbet-i rengîn
 Bir yandan ederlerdi te’âṭî-i ticâret
 Bu dâd ü sited ile olurlar idi zengîn
 Ol deñli barışmışdı nüṣṣâr ile İslâm
 Gûyâ dü-birâder biri bâ-dîn biri bî-dîn
 Bu ülfet ü âmîzişe Rus etdi reḫâbet
 Bu yek ciheti etmiş idi çok anı ğam-gîn
 Hem mezhebimi ederim elbette ḥimâye
 Diye ederek Rus-ı denî kavline tezyîn
 İki tarafı eyledi bu tarz ile tebrîd
 Yek-dîgerine eylemege başladı şad kîn
 Âsâyişine geldi ḥalel ḫalk-ı cihânıñ
 Bâ’is olana etmeliyiz la’net ü nefrîn

Rus’uñ ki nûḫûz eyleye ḥükmü bu cihâna
 Mümkün değil âsâyiş-i ebnâ-yı zamâna

- 18 Zann etme cihân Rus ile râḫat olacaḫdır
 Râḫat nerede ‘aksine miḥnet bulacaḫdır
 Vakti ile bulmaz ise bir çâresi anıñ
 Moskov daha çok şöḫret ü kuvvet bulacaḫdır
 Bu ḥâli ile Moskov’u terk eylesek âḫir
 Tehdîd edecek ‘âlemi şöḫret bulacaḫdır
 İrân’ı bile üstümüze eyledi taḫrîk
 Eñ soñra ‘Acem şâhı nedâmet bulacaḫdır
 Şâhîn Girây mes’elesin etmeli der-pîş

Etmezse anıñ gibi rezâlet bulacaqdır
 Eylerse eger Rus ile İslâm'a huşûmet
 İrânlı kıyâmetde vehâmet bulacaqdır
 Dil-dâde olan Moskov'uñ iğfâline bugün
 Elbette vü elbette küdüret bulacaqdır
 Kalır mı 'aceb yanına bu dolan Rus'uñ
 Bir gün olacak etdiğiñ elbet bulacaqdır
 İslâm 'umûm üzre kıyâm eylese harbe
 Kim der ki 'aceb Rus'a selâmet bulacaqdır

Ser-mest olalım nûş-ı mey-i şavlet-i harbe
 Kahr eyleyelim Moskov'u hep kuvvet-i harbe

- 55b 19 İslâm'a düşen dîne fedâ cân u cihânı
 Dîn olmayacak ne'tmeli dünyâda bu cânı
 Hâk dîne zehâb eylese Moskov olamazdı
 Nisvânı bütün zâniye erkekleri zânî
 Nisvânı ricâl ile berâber şoyunurmuş
 Seyr eyler imiş her biri germâbede ânı
 Ben kendi gözüm ile görüp Moskov'a şordum
 Memşâyâ niçin dökdüğünü fazla-i nânı
 Hiddetle cevâbında dedi fark edemem hîç
 Ben mi' de-i insân ile bu mebrez-hânı
 Moskov'larıñ işte budur mezheb ü dîni
 Yâ var mı 'aceb medhe sezâ şöret ü şânı
 Biz hayfımızı almalıyız kuvvet-i harble
 Ne anlara kalır ne bize mülket-i fânî
 Hıfz-ı vağan u râhat-ı ahlâfa çalışmak
 Olmaz mı 'ukûl ehline akşâ-yı ma'ânî
 Farz oldu fedâ cümlemize cân ile mâlı
 Vermekden ise düşmene bir böyle mekânı

Hâk'dan umarım kahr ederiz düşmeni elbet
 Sermâyesi bu maṭlabıñ ikdâm ile gayret

- 20 'Askerlerimiz her biri bir merd-i bahâdır
 Tenkîl-i 'adû kaṭ'-ı ser-i düşmene kâdir
 Tâ vaz'-ı kadîminden olup harb ile me'lûf
 Şan'atları hep kahr-ı cihân zabṭ-ı binâdır
 Esbâb-ı ma'îşetleri emvâl-ı ğınâyım
 Öğrenmediler bi' u şirâ tayy-ı meşâdır
 Sâgarları da tâs-ı ser-i düşmen-i bed-kîş
 İçdikleri mey hûn-ı la'l-gûn-ı vegâdır
 Şundukları düşmenlerine kâse-i idbâr
 Ol kâseye de doldurulan zehr-i cefâdır
 Ser-şâr mı nuşret olan kâse-i ikbâl
 Meclislerini devr ile keşkûl-i gedâdır
 Bu 'asker-i qahhâr u 'adû-bend ü vegâdır

Yârâna ‘atâ düşmene püsküllü belâdır
 Cür’etleri nisbetde itâ‘atleri peydâ
 Her birine arslân u melik dense becâdır
 Ser-tîz ü ser-i düşmeni kaç‘etmege teşne
 Kılıclarına Zühre yemîn etse sezâdır

56a

Şaklaya Hudâ her birini sû-i nazardan
 Bî-râhat ola düşmenimiz kahr u kederden

- 21 Varınca kumandanlarımız merd-i dilâver
 Hep oldular etdikleri gavgada muzaffer
 Gayretleri hayretde şüce‘ân-ı zamândır
 Himmetleri bâzû-şiken-i düşmen-i bedter
 Olsaydı eger zerre cebânetleri elbet
 Girmezler idi ‘asker ile cenge berâber
 Mevrûs-ı peder her birine gerçi teşâdüm
 Mektebde de bu fenni bütün etdiler ezber
 Verdikleri kumandaları rûz-ı rezimde
 Yârânı eder neş‘eli ağıyârı mükedder
 Her encümen-i harbede her şâhid-i nuşret
 Her birine bir başka edâ ile müsahhar
 Dûzağdan öte yer mi bulur kaçmağa düşmen
 Sevğ eyleseler üstlerine bir bölük ‘asker
 Cem‘ etdi hele her biri ihsân ile kahrı
 Göstermededir dostu siper düşmene hançer
 Şavletlerini görse idi rûz-ı vegâda
 Tebrîk-i gâzâ eyler idi şıfat-ı haydar

Yokdur diyecek bunlara Hâk vere selâmet
 Her biri ile fahr ede bu millet ü devlet

- 21 Sıdk ile eder devlete hizmet vükelâmız
 Göstermede hep himmet ü gayret vükelâmız
 Bir yaña koyup eski olan gark-ı nefesi
 Hep eylediler mihnete ülfet vükelâmız
 Her işlerini etmedeler hikmete tatbîk
 Bî-şübhe olup ehl-i fetânet vükelâmız
 Etmişdi sitibdâda heves ‘âlemi tazâyîk
 ‘Akd eylediler meclis-i millet vükelâmız
 Îcâb-ı zamân hükm-i cihân noktalarında
 Göstermediler ‘aşra huşûnet vükelâmız
 Söz bahş-i hukûk üstüne geldikde ederler
 Dağlar gibi ibrâz-ı mekân vükelâmız
 Ger olmasalar encümen-ârâ-yı tevâfuğ
 Etmezler idi hüsn-i vekâlet vükelâmız
 Âvâz-ı vefâ şîr-i ‘adâlet ile her dem
 Neşr etse n'ola ‘âleme şöhret vükelâmız

56b

Günden güne ıslâh-ı umûr etmededirler
Bulmaz mı bu gidişle se‘âdet vükelâmız

Hak cümlesini eyleye tevfiğine maqrûn
Mer‘î tütula hükmi-i şer‘at ile kânûn

22

Bir pâdişeh-i ‘âkile muhtâc idik el-hak
Verdi anı da şimdi bize hâkim-i mutlak
Ol şâh-ı felek kevkebe ıslâh-ı umûra
Bâ-rüşd ü zekâ oldu cülûsunda muvaffak
Ez-cümle sitibdâdı edip der-‘akab ibtâl
Hürriyyet-i efrâd-ı enâm oldu muhakkağ
Der-hâl-i cezâ dîde-i nefy oldular oh oh
Bir emriñ ‘aleyhinde olan birtakım ahmak
Bir böyle şeh-i munşifi görmüş mü bu millet
Şu terk-i sitibdâdla bu oldu muşaddak
Vaşfinda kalır râcil ü dermânda o şâhıñ
Meydân-ı sitâyişde devât olsa Ferezdağ
Çokdur diyemem nisbetle Nûşirevân’ıñ
Kalırsa ‘adâletde olan rütbesi el-hak
Bir saltanatı zâtına şer‘ eyledi tevcîh
Fetvâ ile hal‘ olmadı mı sâbık u esbak
Bed-h‘âhıñ olan güft ü şinîdinde kederine
Çöplükde gurâb etse ne gam herze-i kaç kaç

Durdukça cihân biñ yaşasın Şâh Hamîd Hân
Râhat bula devrinde bütün sâye-nişînân

23

Ey şâh-ı felek-rütbe bu devr-i mülevven
Günden güne sâyeñde olur eskiden ahşen
Hep yek-cihetiz kahr-ı ‘adû mes’elesinde
Elbette zafer-yâb olamaz bizlere düşmen
Var öyle ‘asâkir ki bütün ordularında
Eñ ehveni şöhret-şiken-i Rüstem ü behmen
Bâzîçe-i etfâle berâber tutuyorlar
Bir iş yoğ imiş anlara harb etmeden ehven
‘Aşkerlerimiz alsa hücum emrini bir kez
Ne berf ü ne bârân çevirir ne şulu-sebken
Bu miñnete tâkat mi olur lahm ü şahmde
Yâ seng ola her biriniñ cismi ya âhen
Kim kâ’il olur bunca tekâlîfine Rus’uñ
Harb isteyelim hizb edelim başına şad men
Her cânibini memleketiñ abluğaya alıp
İlkâ edelim hâne-i ikbâline şîven
Görsün ne imiş tohm-ı fesâdındaki maşşûl
Mülkünde anıñ tarh edelim bir koca hirmen

57a

Aẖ etmek için hayfımızı Rus-ı denîden
İslâm'a zafer isteyelim Rabb-i ğanîden

- 24 Dil-ẖâhımızı bend-i huşûl eyle İlâhî
Bed-ẖâhımızı kâhra makûl eyle İlâhî
Vaz' eylediğiñ dîn-i mübîn haqqına her dem
Hâ'inlerini kahr u melûl eyle İlâhî
Küffâr 'aleyhinde 'umûm üzre bu dîniñ
Elţâfıñ İslâm'a şümûl eyle İlâhî
Bu hey'et-i İslâm'a kıyan hey'et-i Rus'uß
Miskinlerini cây-ı zübûl eyle İlâhî
Olsun heme ân-ı çarh gibi 'aklı çeb-endaz
Düşmânımızıñ şağını havl eyle İlâhî
Mazbûtu olan mülküne nuşret eyle Rus'uß
Ordumuzu reh-yâb-ı duhûl eyle İlâhî
Bu millete bahş eylediğiñ şâh-ı cihânı
Maşşûduna ser-hayl-i vuşûl eyle İlâhî
İslâm'a 'atâ eylediğiñ gayrete söz yok
Günden güne bu gayrerti bol eyle İlâhî
Her etdigimiz cürmümüzü 'afv ile dâ'im
Da'vâtımızı hüsni kabûl eyle İlâhî

'Abdî bu gidiş harbe netîce verecek mi
Bilmem ki düvel yine miyâna gercek mi

[TERCÎ'-BEND]

1

Tercî'-Bend-i Berây-ı Mersîye-i Şehîd-i Kerbelâ

Mefâ'ilün / Müstef'ilün / Fâ'ilün

- 1 Eyâ kilik-i zâr-ı şikeste-zebân
Nedir sende böyle şarîr ü figân
Niçin başdan ayağa giydiñ siyâh
Nedir gözleriñden akar kara kan
'Aceb mâh-ı mâtem mi girdi bugün
Ki âşâr-ı mâtem yüzünde 'ayân
57b Cenâb-ı Hüseyin'e ne etdi Yezîd
Taḥammül ederseñ kılayım beyân
Değişdi bir içim şuya dînini
O hınzîra dinsin mi yâ Müselmân
Anıñ irtikâb etdiği töhmeti
Ne etdi şeyâfın u ne üns ü cân

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân

Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

- 2 Şehîd etdi evlâd-ı Peyğamber'i
Akdı zemîne dem-i şeb perî
Ne korkdu Hudâ'dan ne etdi hayâ

Bu hâle kodu zâde-i haydarı
 İhânetde âl-i Râsûl'e habîs
 Bırakdı eb u ceddini çok geri
 Bu cür'et ki andan şudûr eyledi
 Cehennem olursa değil çok yeri
 Olur kendi gibi sezâ la'nete
 Teşâhüb edenler o bed-ahteri
 Beyân et efendi be-hükm-i şer'
 Degil mi teşâhüb küfr-i kâfiri

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

- 3 Bunun şerhini benden etme su'âl
 Beyân eylemek biñde birin muhâl
 Murâd eylesem zerresin yazmağa
 Çeker dîdeme perde farı-ı melâl
 Te'emmül olursa geçer mâ-cerâ
 Yanar sûz-ı hasretle levh-i hayâl
 Olup giryeden gözlerim hem-çü kil
 Serim oldu gûyâ mişâl-i sifâl
 Sığışmaz hele maşşeriñ cirmine
 O mel'ûnuñ etdiği cürm ü bâl
 Kalem kanı birin beyân eylesin
 Yetişmez bu bahş tınâb-ı makâl

58a

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselse revân

- 4 Hudâ'dan hayâ etmedi ol le'în
 Olup hândân-ı Resûl'e mehîn
 Bu vaz'-ı garîbe şaşıp kaldılar
 Yehûd ü Neşârâ bütün ehl-i dîn
 Ne su'-i âmel işledi ol seffih
 Revâ görme anı dahî müşrikîn
 Dem-i ehl-i beyt-i Muhammed ile
 Olup kıpkızıl Kerbelâ'da zemîn
 O hûnîler âlûde gömlekleri
 Yarın korsa meydâna bint-i Emîn
 Huzûr-ı Hudâ'da bu dehşet ile
 Ne söyler 'aceb ol Cehennem-i cebîn

N'ola olsa çirk-âb-ı la'net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

- 5 Terâfû'lerinde bulunsam n'ola
 Koşardım meserretle sağ u şola
 İyâb u zehâb eyledikce hemân

Dökersem yüzüne anıñ bol bola
 Hitâm-ı terâfu‘da bend eyleyip
 Yezîd'i cünûdu ile kıl kila
 Sürüp dûzahıñ ka‘rına cümlesin
 Bu tarz ile mel‘ûn cezâsın bula
 Hülûd üzre olsun mu‘azzeb habîs
 Kemâl-i harâretle beñzer şola
 Du‘â eyle ‘Abdî hele şimdilik
 Yılan u çiyân ile kobra dola

N'ola olsa çirk-âb-ı la‘net hemân
 Revân-ı Yezîd'e müselsel revân

MÜSEDESÂT

1

- Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
- 1 Farķ eyleyeli nîk ü bedî bu dil-i sâhî
 Şeh-râh-ı kavânîne olurdu müterâhî
 Devletce eder idi bütün terk-i menâhî
 Gördü yine şadr-bağş-ı devrânı kemâhî
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhı
- 2 Yek-zerre ‘udûl eylemedim menhec-i Hâķ'dan
 Havf eyler idim sâye-i hallâķ-ı halkdan
 Başlardım işe gayretle vakt-i şafaķdan
 Ayırdı felek yine beni sedd-i ramâķ
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhı
- 3 Za‘mımca verip arkamı kânûn u nizâma
 Kuş gibi kanat germiş idim fark-ı enâma
 Yüz vermedim evbâş-ı hayâdîd-i li‘âma
 Düşdüm yine bu hâl ile efvâh-ı ‘avâma
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhı
- 4 Yek lokma için böyle çekilsin mi bu minnet
 Bir ‘ıyş bedel hâşıl olur nice mezellet
 Bu derde tahammül edemez ehl-i hamıyyet
 Sâ‘at başına ‘azli düşünmekde ne lezzet
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i manşıb u câhı
- 5 Bir ‘ıyş için ağıyâra temennâdan uşandım
 Bâğ-ı emeli seyr ü temâşâdan uşandım
 A‘dâ-yı sitemkâra müdârâdan uşandım

Şermendegi-i pend-i ehibbâdan uşandım
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i mansıb u câhı

59a 6 İhsân-ı murâdâtıma kâdir mi degilsin
 Her istedigin emriñi fâtır mı degilsin
 Ehl-i ğaraż-ı ‘âlemi kâhir mi degilsin
 Hâl-i dil-i me’yûsuma nâzır mı degilsin
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i mansıb u câhı

7 ‘Abdî edemez râz-ı dilin kimseye ifşâ
 Lâyık mı gire beynimize şâh ile paşa
 Zâtındır olan anlara da mevhibe bahşâ
 Bu beyti yanıp yakılarak eyledim inşâ
 Sen rızkımı bî-vâsıta ver baña İlâhî
 Kaldır aradan dağdağa-i mansıb u câhı

2

Berây-ı Nazîre-i Fuzûlî

Mef’ûlû / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilü / Fe’ûlün

1 Gülzâr-ı hüsne şîve-nümâdır o gül-beden
 Bir hâliniñ bahâsı degil kişver-i Yemen
 Hayrân-ı rûy-ı âli imiş berg-i yâsemen
 Pejmürde-i hayâl daği gülşen-i ‘Aden
 Haţtın bahâr-ı hüsne çemendir dedim dedi
 Reyhân-ı bâğ-ı rûh-ı revânındırır seniñ

2 Bâd-ı semûm-ı hicri eder cismi lerzenâk
 Sînem hırâş-ı cevri ile oldu çâk çâk
 Tûfân-ı eşk-i dîdem eder ‘âlemi helâk
 Etmem bu hâl ile yine sevdâdan infikâk
 Bu pîçtâb dilde nedendir dedim dedi
 Sevdâ-yı hâm-ı vehm ü gümânındırır seniñ

3 Nûr-ı cebîni lem‘ada mihr-i âsumân
 Şubh-ı cemâli maţla‘-ı envâr-ı hâverân
 Berķ-ı ‘izârı revnaķ-ı çeşm-i cihâniyân
 Ruhsâr-ı âli şem‘-i zevâyâ-yı mülk-i cân
 Meylim vişâl-i çâh-ı zekandır dedim dedi
 Pâ-yâb-ı çâha düş ki bu şânındırır seniñ

59b 4 Encüm-şümâr-ı hayreti olsa bu ne felek
 Mest-i şarâb-ı ‘aşkı olup fırķa-i melek
 İ‘câz-ı hüsnü Yûsuf’u eyler belâ nemek
 Yek-târ-ı mûy-ı zülfü deger nice mâ-melek
 Dendân-ı nâzı dürr-i ‘Aden’dir dedim dedi
 Maḥşûl-i mevc-i âh u figânındırır seniñ

- 5 Âteş bıraktı berķ daħı hırmen-i güle
 Hâl-i siyâhı dâğ-ı derûn oldu fûlfûle
 Bûy-ı laţîf-i zûlfü girân geldi sünbûle
 Verdi cihâna şöhret-i hüsni ne gûlgûle
 Harf-i vefâ sezâ-yı dehendir dedim dedi
 Bu ârzû derd-i nihânıñdırır seniñ
- 6 Gülzâr-ı ‘aşka kâmetidir serv-i ser-bülend
 Kayd-ı hevâ-yı kâkülü ‘uşşâka pâ-yı bend
 Miñnet-keşân-ı ‘aşkına giysûları kemend
 Bağlandı târ-ı kâkülüne nice derdmend
 Rûyuñ mişâl-i berg-i semendir dedim dedi
 Gülşen-tırâz-ı hüsni beyânıñdırır seniñ
- 7 Müjgân-ı çeşmi kâkülüne şâne eyledim
 Sînem hayâl-i cebhesine hâne eyledim
 Eşkim o murğ-ı nâza döküp dâne eyledim
 Dâm-ı vişâle düşmedi hâlâ ne eyledim
 Zûlfüñ ne özge müşğ-i hatendir dedim dedi
 ‘Abdî bu güfte sehv-i lisânıñdırır seniñ

MUHAMMESÂT

1

Berây-ı Tergîb-i Cihâd

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Mağz-ı hayr olsa gerek bu sefer inşâ-Allâh
 Oluruz nâ’il-i naşr u zafer inşâ-Allâh
 ‘Avn-i Hâk bizlere olur siper inşâ-Allâh
 Ederiz hûn-ı ‘adûyu heder inşâ-Allâh
 Veririz düşmen-i dîne keder inşâ-Allâh
- 60a 2 Yoğ iken zerre kadar mûcib-i nağz-ı peymân
 Devr ederken arada kâse-i ser-şâr-ı emân
 Bozmağa ‘ahdi olup devlet-i Moskov-h’âhân
 Gerçi ‘asker çekerek eyledi harbi i’lân
 Lîk ammâ yıkılır da gider inşâ-Allâh
- 3 Çekme bu ma’rekede bâr-ı girân-ı âlâm
 Sill-i esyâf-ı himem ile olup şîrîn-kâm
 Zûr-ı bâzû-yı şalâtıyla edip harbe kıyâm
 Dâne-i top u tüfenk ile cünûd-ı İslâm
 Ser-i menhûs-ı ‘adûyu ezer inşâ-Allâh
- 4 Galebe olmayıcağ sağığı n’etsin âdem
 Cânı nâmûsa fedâ etme imiş kâr-ı ehemm
 Merd-i mağlûba ölüm gibi güzel şey göremem

İşte bu fikr ile gavgaya girilse her dem
Ederiz düşmeni zîr ü zeber inşâ-Allâh

- 5 Etme efkârını ibkâ-yı hayâta merbût
Zevk-i dünyâ galebe ile değil mi meşrût
Mülk-i mevrûsu ‘add eylesin nâ-mazbût
Olma bu ma‘reke de tîre-dil ye’s ü kunût
Okuruz düşmene *eyne'l-mefer*⁴⁰ inşâ-Allâh
- 6 Nâ'il-i maqşad u dil-h'âh olur ehl-i gayret
Matlaba vâsıl eder âdemi şarf-ı himmet
Yok mu bu mes'eleniñ hâline câ-yı 'ibret
Seyf-i meslûl-ı cünûd-ı şeh-i İslâm elbet
Hûn-ı a'dâyı zemîne döker inşâ-Allâh
- 7 Kankı nâ-merd ki bugünde ede ten-perverlik
Kâ'il olmaz aña isnâdına lafz-ı erlik
Yakışır öyle rezîl âdeme vaşf-ı herlik
Donunu 'avretiniñ başına etsin terlik
Bunlar etdigini elbet çeker inşâ-Allâh
- 8 İşte meydânda bedîhî duruyor âsârı
Kırdı ecdâdımızı ikdâm ederek küffârı
Zabı edip seyf ü sinân ile nice emşârı
Mülk-i mazbûtu 'adûdan alalım biz bâri
Düşmene gösterelim tâb u fer inşâ-Allâh
- 9 İki şûretle olur mülket-i a'dâ teşhîr
Biri ikdâm u sebât u biri hüsni-i tedbîr
Olunursa bu iki mes'ele birden taşvîr
Şeref-i dîn eder ol demde adûyu tedmîr
Cünd-i İslâm'a erişmez haţar inşâ-Allâh
- 10 Cân-sipârâne hücûm etse guzât-ı İslâm
Allâh Allâh diyerek eyleseler harbe kıyâm
Olsalar müttefikân ma'reke-peymâ-yı hışâm
Girecek yer bulamaz leşker-i a'dâ-yı li'âm
Olalar 'âzim-i semt-i sefer inşâ-Allâh

40

”يقول انسان يومئذ أين المفر“

”Kaçacak yer neresi?”

Mefer, firar kökünden yer bildiren bir isimdir (ism-i mekân).

Dini kaynakların (Kur'an ve Hadis) verdiği bilgiye göre bu dünya son bulacak, ölümler yeniden dirilecek, mahşerde toplanacak, yaptıkları işlerden hesap verecekler. Bundan kurtuluş olmadığı, kaçacak bir yer ve sığınak bulunmadığı Kur'an'da şöyle açıklanır: “Kâfir alay ederek, durmadan), kıyâmet günü ne zaman, diye sorar. Ama göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya toplandığı zaman! (Evet) o gün insan: Kaçacak yer neresi, der. Hayır, sığınacak yer yok. O gün varıp durulacak yer ancak Rabb'inin huzurudur (ey insan). (Kıyâmet, 75/6-12) (Yılmaz, 1992: 46-47)

- 11 Nâ'il olmak emele gayret ü içdâm ister
Düşmeniñ haddini bildirmege ibrâm ister
Cümle esbâb-ı gazâ sa'y ile itmâm ister
Ya'ni a'nâk-ı 'adû harbe-i şamşâm ister
Alırız böyle hayırlı haber inşâ-Allâh
- 12 Himmet-i şâh-ı cihân dağları bile eridir
Nev-'arûs-ı zaferiñ zât-ı kerîmi eridir
Bir sipeh-dârîde vardır ki gazâ perveridir
Ya'ni bânû-yı fütûhât u zafer şevheridir
Etmeyiz ceng ü vegâdan hâzer inşâ-Allâh
- 13 Rûmeli ordu sipehdârî 'Ömer Paşa'nıñ
Ya'ni ol şaf-der-i şîr-efgen-i âşferânıñ
Hüsn-i tedbîri ile güldü yüzü dünyânıñ
Şöyle kim ağıdı yere kanı nice düşmânıñ
Daha çok düşmene eyler zarar inşâ-Allâh
- 14 Batum ordusu müşîriñe Selîm Pâdişâh
Kahr-ı a'dâda nazîri görölür pek nâdir
Medhîni vird-i zebân etse cihân ber-câdır
Zâtını pâdişehde bahş ede Rabb-i kâdir
Seyf ile 'ırk-ı 'adûyu keser inşâ-Allâh
- 15 Nev-nihâl-i emele vermeli âb u tâbı
Nâvdân-ı talebe dökmeli gözden âbı
61a 'Abdiyâ böylece tebşîr edegör aḥbâbı
Hükm-i kat'î veririm şimdi be-kavl-i nâbı
Alırız naḥl-i emelden semer inşâ-Allâh

2

Be-her Keşîr-i Sevâd-ı Dîvân-Nivîşte est*Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün*

- 1 Senâ-yı mîr-i 'atâyı sevâbdır derler
Du'â-yı devleti maḥz-ı şavâbdır derler
Felekde zâtını 'âlî-cenâbdır derler
Me'âl-i nuṭṭuna faşlu'l-ḥıṭâbdır derler
Medîḥa kûyu hemîşe müşâbdır derler
- 2 O müsteşâr-ı müşîr-i müfehḥam-ı ordu
Ki ya'ni kâfil-i ḥuṭab-ı mu'azzam-ı ordu
'Ulüvv-i himmeti kenz-i muṭalsam-ı ordu
Vücûd-ı devleti nûr-ı mücessem-i ordu
Cenâb-ı zâtına ni'me'l-me'âbdır derler
- 3 Kerîm ü nâdiredân u ma'ârif-ârâdır
Kemâl-i 'aḳlı Felâtûn'a ḡıḃta-fermâdır
Nazîr-i zâtı seḥâvetde Ḥâtem-i Tâ'dır

Sözü müsellim-i cümle fuḥûl-i imlâdır
Özü bu ḥâl ile ḥâzır cevâbdır derler

- 4 Cenâbı nükte-şinâs u mühezzibü'l-ahlâk
Mizâcî râbıta-baḥş-ı tınâb-ı ḥüsn ü fâk
Derûnu menba‘-ı feyz-i mekârim ü eşfâk
Merâmı dâ‘ir-i şahñ-ı ‘adâlet ü aḥkâk
Şahîfe-i dili gûyâ kitâbdır derler
- 5 Nedîm-i meclisi edem zamân ile bende
Tınâb-ı luṭfu çekerdî bu göñlümü bende
Olup Cenâb‘ına ‘Abdî bu tarz ile bende
Yerime kimleri aldı ‘aceb şu demlerde
Dem-i vişâle mişâl-i ḥabâbdır derler

3

Taḥmîs-i Ğazel-i Es‘ad Paşa Merḥûm

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 61b 1 Şayd için ol yâri dökdüm gözlerimden dâne-yi
Şahñ-ı cennet eyledim bu gece vuşlat-ḥâne-yi
Eyledim tezyîn-i şem‘ u gül ile kâşâne-yi
Gâh gül geh şem‘a beñzetdim ruḥ-ı cânâne-yi
Bülbül ü pervâne-ḥâl etdim dil-i dîvâne-yi
- 2 Nâzenînân birbiriyle mümtezic olmaz hele
Bir yere gelse mażarrat-baḥş olur âteş güle
Dâğ-ber-dil birbirine ‘aşıkânda reşk ile
Pek mü‘essirdir nevâ-yı ehl-i dil ehl-i dile
Nâle-i cân-sûz-ı bülbüldür yâkan pervâne-yi
- 3 Baña teklîf-i tavaḳḳuf etme ey serv-i sehî
Ben gelirken yolda görmüşdüm rakîb-i esfehi
Korkum oldur uğraya bu mevķi‘e şâyed rehi
Âfet-i fetretten olmaz ḥâne-i vuşlat tehî
Bülbül anıñ‘çün nihâl-i gülde yapmaz lâneyi
- 4 Sünbül ü reyḥânda fîkr-i muḥâl-i zülf eden
Nergis-i şehlâda taşvîr-i me‘âl-i zülf eden
‘Ârız-ı sûsende farz-ı iḥtilâl-i zülf eden
Şâhid-i nâzende-i gülde ḥayâl-i zülf eden
Eylesin müjgân-ı bülbülden taşavvur şâne-yi
- 5 Kışsa-i ‘aşkıñ okurdu ‘andelîb-i ḥoş-maḳâl
Cân kulağı ile diñlerdiñ yogudu kıl ü kâl
Eylemişken cümlemiz bu tarz ile def‘-i melâl
Bâğda yâd-ı ruḥuñ rindâne verdi başka ḥâl
Nağme-i bülbül şanırdı na‘re-i mestâne-yi

- 6 Rûh-ı hayvâna hemîşe cism ü ten mecbûrudur
Zindeğî-i âdemi elbet beden mecbûrudur
Bülbülü seng-i ‘aķıkide Yemen mecbûrudur
Halk-ı ‘âlem bâl-i tab‘ habb-i vaţan mecbûrudur
Biñ gülistâne değışmez bûm-ı ber-vîrâneyi
- 7 Bezm-i ‘ıyş-ı ‘Abdiyâ tezyîn edip sünbül ile
Sâgar u peymâneyi ser-şâr etdim mül ile
Bezme revnaķ-bağş oldum mebhâs-i kâkül ile
Muğlişan naķl-i hikâyât-ı gül ü bülbül ile
Âşinâ-yı ‘aşķ etdim bir büt-i bîgâneyi

4

62a

Taḥmîs-i Ğazel-i Fuzûlî

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ğarķ-ı seylâb-ı şarâbım bilmezem deryâ nedir
Şormasın cânân beni huşyâr yâ dîvânedir
‘Aşķ-ı yâre şahn-ı sînem gerçi mihmân-ḥânedir
Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Ben kimem sâķî olan kimdir mey ü şahbâ nedir
- 2 Olamaz hey’et-şinâsân-ı kevâķib ehl-i dil
Da‘vi-i dâniş olur işbât-ı ‘irfâna muḥill
Bundan olur tab‘-ı erbâb-ı ma‘ârif münfe‘il
Hikmet-i dünyâ vü mâ-fihâ bilen ‘ârif degil
‘Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fihâ nedir
- 3 Ben demem ki hem-nişîn olsun baña rûz u leyâl
Eylemem cânâna bu maţlab için ‘atf u bâl
Ya niçin ikide birde baña eyler infî‘âl
Vaşldan çok ‘âşıkı müstagnî eyler bir vişâl
‘Âşıkâ ma‘şûķdan her dem bu istiğnâ nedir
- 4 Gâh olur cânândan bir câm-ı gül-fâm isterim
Gâh nûş-ı bâdeye ḥaķķımda ibrâm isterim
Vaşla meylin gösterir îmâ vü îhâm isterim
Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterim
Şorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir
- 5 Şît-i nâleñ ‘Abdiyâ bîzâr edipdir ‘âlemi
Âh-ı dil mâtem-serâya döndürüpdür ‘âlemi
Na‘re-i cân-sûz-ı efgânıñ tutupdur ‘âlemi
Âh u feryâdıñ Fuzûlî incidipdir ‘âlemi
Kerbelâ-yı ‘aşķdan ḥoşnûd iseñ ğavġa nedir

5

Tahmîs-i Ğazel-i Sâmî*Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün*

- 1 Bîmâr-ı 'aşk hikmet-i Loğmân'ı n'eylesin
Cism-i dü-nîm kaşkari-i cânı n'eylesin
Âteş-perest cevher-i î mânı n'eylesin
Çarh-ı le'îm şâhib-i 'irfânı n'eylesin
Nâdân olan harîf-i sühandânı n'eylesin
- 62b** 2 Bu yolda hâl ü mâlı tebâh eyleyen çü şubh
Sûz-ı firâk u hicr ile âh eyleyen çü şubh
'Aşk u hevesle terk-i refâh eyleyen çü şubh
Ol âfîtâb-ı hüsne nigâh eyleyen çü şubh
Çâk etmeden de ceyb ü girîbânı n'eylesin
- 3 Câ'iz-i felek 'ârifî anda da görmese
Vaḥdet-serây-ı 'âlemi âmâde görmese
Çok mu şafâyı tab'-ı mücellâda görmese
Zühhâd-ı tîre dil ne 'aceb bâde görmese
A'mâ fûrûğ-ı mihr ü rahşânı n'eylesin
- 4 Sâbit hurûş-ı seyl-i cihândan emîndir
Muḥkem ḥasâr-ı rahne vü rândan emîndir
Hârâ tırâş-ı hâme-i bândan emîndir
Kâmil-hırâş kec-nigehândan emîndir
Şemşîr-i şâf-ı şîve-i sühânı n'eylesin
- 5 Dîdâr-ı yâra kec-nazarân edemez nigâh
Dergâh-ı 'aşkı eyleyemez bî-hired penâh
Olmaz mı hâli münker-i 'aşkıñ 'aceb tebâh
Tab'-ı sekîm-i zühd edemez 'aşkı cilvegâh
Ol esb-i leng-i vüs'at-i meydânı n'eylesin
- 6 Nâdân eder mi nûkte-i 'aşk-ı cevânı derk
'Abdî felekde mümkün idi terk ü berk
Râh u refâh eyler idim ihtiyâr-ı merk
Âsân idi 'alâyık mı Sâmî cihânda terk
Ammâ gönül muḥabbet-i cânânı n'eylesin

6

Tahmîs-i Ğazel-i 'İzzet Paşa*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*

- 1 Herkese 'arz-ı temennâ fâ'ide-baḥşâ mıdır
İhtimâl-i bâr-ı minnet lâyıq u eḥrâ mıdır
Hükm-i takdîre tevessül vaz'-ı nâ-ber-câ mıdır
Ârzû-yı kalb-i kâsı devlet-i dünyâ mıdır
Bâ'is-i ḥilkat 'aceb bu lafz-ı bî-ma'nâ mıdır

- 63a
- 2 Kimseyi sîr-âb etmiş mi bu âbı ‘âlemiñ
Nice Eflâtûn'u aldatdı serâbı ‘âlemiñ
Ye’s ü hirmân ile yoğrulmuş türâbı ‘âlemiñ
Var mıdır dil-ḥâhî üzre kâm-yâbı ‘âlemiñ
Var ise bilmem meger İskender ü Dârâ mıdır
- 3 Gâh nâz u geh niyâz ibrâz ile güm-râh olan
Cebhe-sây-ı âsitân-ı şâhib-i dergâh olan
Nâr-ı hirmân-ı emelle sîne sûz-ı âh olan
Mülket-i fânide müstağnî ‘izz ü câh olan
Âb-ı rû rîzende-i bâb-ı şeh ü paşa mıdır
- 4 Vâkıf-ı sırr-ı meşîyyet meyl-i tedbîr eylemez
Ma‘ni-i tedbîr ile takdîri tefsîr eylemez
Bağlanıp ḥabl-i kazâyâ hîç takşîr eylemez
Her ne tedbîr eyleseñ takdîri tağyîr eylemez
‘Aqla uymak bunda cühhâliñ ḥayâl-i ḥâmıdır
- 5 ‘Abdiyâ dil-beste-i mey olma sâz u şöhbete
Luṭf-ı Ḥaḳ olmazsa çıkılmaz menâr-ı rif‘ate
Böyledir vâkıf olan ma‘nâ-yı sırr-ı vaḥdete
Dergeh-i ‘ulyâsıdır şâyeste ‘arz-ı ḥâcete
Cümleñiñ ‘İzzet Ḥudâ Rezzâk-ı zül-en‘âmıdır

7

Taḥmîs-i Ğazel-i Hîş

Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

- 1 Kuduñ bu kavş-i kazâyı şu ebruvân yerine
O tîr-i ğamze-i ḥûn-rîzi de sinân yerine
Ḥadeng-i nâz ile deldiñ dili nişân yerine
Atarsıñ ikide birde okuñu cân yerine
A kaşı yâ anı kullan biraz kemân yerine
- 2 Ğamı sürûra deġişmek göñülde ḥülyâdır
Ḥuzûr-ı kalbi te‘emmül ümîd-i bî-câdır
Refâh-ı ḥâtırı kurmak kuru tesellâdır
Fîrâkı vaşla becâyiş ḥayâl ü sevdâdır
Yakîni fikiñe alma şaḳın gümân yerine
- 3 Rikâb-ı rif‘ati yekden bulursa da mağrûr
Semend-i ‘izzet ile atlanırsa da mağrûr
‘Înâk-ı devleti deste alırsa da mağrûr
Süvâr-ı eşheb-i ikbâl olur ise mağrûr
Henüz varımdan ol iner feşân yerine
- 63b
- 4 Bu kûy-ı ‘aşḳdan aġyârı büsbütün sever de
Amân verme dakîka kayıdların gör de
Vücûd-ı nekbeti defterlerini de dür de

Rakîb-i gül-bünü şimdi hemân sen öldür de
Fedâ-yı mâ-melek olsun bu yolda kan yerine

- 5 Veren budur dil-i dâniş-verâna hüzn ü melâl
Degil mi mülket-i feyze veren bu izmihlâl
Cevâb var mıdır eyâ olunsa böyle su'âl
Hemîşe câhil olur câ-nişîn ehl-i kemâl
Felek çeker harı esb-i 'alev 'inân yerine
- 6 Hezâr u riziş u gûşîş ederse de muhtâc
Kaderde yog ise kısmet yine kalır ol ac
Daķıkadân-ı cihâna degil mi bu minhâc
Telâş u dağdağa vermez huşûl-i kâma revâc
Niyâz etme becâ dil-bere figân yerine
- 7 Sitâyiş etdi peyem-ber belâgat-ı sühânı
Helâl-i sihr olur ammâ olursa bîh ü benî
Şeref-pezîr-i tefâhür eder diyen deheni
Ne gelse hâtıra 'Abdî tefevvüh etme anı
Lisâna biz sözü al ki aña cihân yerine

8

Medhiye

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey şeh-i evreng-i şevket v'ey şehin-şâh-ı cihân
Handenâk-i tal'atıdır cebhe-i kevn ü mekân
Cism-i 'âlem zât-ı şâhâneñle buldu tâze cân
Görmedi görmez felekde müşkili çeşm-i cihân
Zîb-i taht-ı devlet ol durdukca bu ne âsumân
- 2 Zâbıtan-ı 'askeriñ var Rüstem'e akrân gibi
Ceyş-i deryâ cûş-ı şehneñ birer arslan gibi
Görünürler düşmene gâret-gerân-ı cân gibi
Pîr iken bu devleti etdiñ şehâ bir nev-cevân
Dense lâyıķ şânıña hâl-i ruh-ı 'Osmâniyân
- 64a 3 Bed-nazardan hıfz ede Hâķ kuvve-i bahriyyeñi
Dem-be-dem efzûn etsin saŗvet-i kahrıyyeñi
Olagördükce 'adû maŗzûnter berriyyeñi
Lerzenâk-ı şavletiñdir şad-hezârân kahrâmân
Şark u ğarba bîm-i kahr u kudretiñ dehşet-resân
- 4 Sâye-i 'adliñde güm-nâm oldu ehl-i i'tisâf
Gürg-i hûn-hûarıyla mîş eyler cebelde i'tilâf
Etmeyen yokdur cihânda bu kelâmı i'tirâf
Oldu pes-mânde şadâ-yı şöhret-i Nûşirevân
Böyle olur saltanat olunca ey şâhib-kırân

- 5 Reh-güzâr-ı mülkü yol eylediñ feth ü küşâd
Âteşin gerdûnelerle seyr eder ehl-i bilâd
Mülküñe servet yolu açdın eyâ ‘âlî-nejâd
Sâye-i şâhâneñizde ederiz tayy-i mekân
Solmadan evvel gider Bağdâd'a tâze zamîrân
- 6 Kabza-i teşhîriñe geçdi bütün mülk-i Yemen
Hâkim açâ himâyeñ istiyor mü‘temen
Mülküñe munzam olursa çok mu iklîm-i ‘Aden
Şeş-cihât-ı kâ’inâta ola fermânıñ revân
Farqımızda hayme-i zerrîn-i lutf-ı sâyebân
- 7 Bârgâh-ı ‘izz ü şânıñ melce’-i ehl-i emel
Kimse olmaz anda cür’et-yâb-ı gavğa vü cedel
Bunda tutdu ‘âkıbet bünyâd-ı âsâyiş temel
Âsitânıñdan gider âfâka menşûr-ı emân
Çok mudur fermân-beriñ olsa bütün gerden-keşân
- 8 Mülküñe dâhil degil mi kıblegâh-ı cümle dîn
Okur ehl-i ahkara hutbe imâme'l-Müslimîn
Zâtıña mevrûs-ı ‘unvân-ı emîrû'l-mü’minîn
Pâdişâhım sensin ancak muktedâ-yı Müslümân
İddi‘â-yı ehl-i bid‘at şânıña vermez ziyân
- 9 Ni‘met-i ‘azmâ-yı ‘unvân-ı hilâfet sendedir
Hatt-ı irsiyyetle menşûr-ı imâmet sendedir
Her biri dünyâ deger cümle emânet sendedir
Bu kazâyâ kâ’inât içinde meşhûr sendedir
64b Ecnebîler dañi etmekde buña vaz‘-ı benân
- 10 Kim bu da‘vâyı eden taşhîh-i mezheb etmeden
Şâh-râh-ı şer‘ ü sünnet üzre doğru gitmeden
Habl-i dîn ü i‘tikâdı şer‘ ile bir gitmeden
Yok yere açmak nedendir böyle da‘vâya dehân
Pek ‘abeş agyâra karşı buna etmek der-miyân
- 11 Vermesin Hâk dūd-mân-ı âl-i ‘Osmân'a zevâl
Bunlar oldu dîne efzâyişde fazl ü kemâl
Sen de verdiñ millet-i İslâm'a başka yâl ü bâl
İşte meydânda hezârân kubbe-i gerdûn-nişân
Cümlesi âşâr-ı ecdâd-ı ‘izâmıñ bî-gümân
- 12 Bezl-i nakd-i câna yoluñda ser-â-pâ hâzırız
Çâr-ı çeşm-i sıdk ile fermânıña hep nâzırız
Eski ‘Osmânlılarız kahr-ı ‘adûya kâdiriz
Bunu ‘Abdî eyledi millet lisânından beyân
Ey şeh-i ‘Abdü'l-‘Azîz-i ser-firâz-ı husrevân

TEVÂRÎH

1

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Şâh-ı 'âlem ya'ni Hân 'Abdü'l-Mecîd
Dergehidir pâdişâhâne me'âb
- 2 Nisbet olmaz şemse-i ikbâline
Zerredir yanında farz-ı âfitâb
- 3 Müfredâtın yazmağa 'âciz kalem
Himmet-i hayriyyesidir bî-hisâb
- 4 Bende-i nâçizi vâ'de-i Halep
Muştafâ Mazhar Paşa-yı kâm-yâb
- 5 Emr-i şâhen-şehle i'mâr eyledi
Olmuş iken merkad-i kâlib hârâb
- 6 Mevrid-i vaşî Cenâb-ı Hâk'dır ol
Ba's olunmuş kavmine irtiyâb
- 7 Hem de mihr-i şıfat-ı mûs oldu
Eylemiş ihrâz-ı feyz-i bî-nişâb
- 8 Rûhu kaşr-ı Cennet'e verdikce zîb
Şağ ola var ola şâh-ı şeyh u şâbb
- 65a 9 Bir düşer bu beyt-i târîh 'Abdiyâ
Her zamân olur mu böyle feth-i bâb
- 10 Kâlib İbn-i ...⁴¹ nın kabrini
Luţf ile yaptı şeh-i vâlâ cenâb

2

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Nihâl-i bâğ-ı behcet şâh-sâr-ı gülşen-i safvet
Kadem başdı zemîne şağ ola her demde Râşid Beg
- 2 Yazıp mîlâdına târîh-i ma'cem hâme-i 'Abdî
Bu yıl zî'l-hicce içinde mehde Râşid Beg

3

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Şâh-ı 'âlem-şıfat-ı 'Abdü'l-Mecîd
Pâdişâhân-ı cihânın emcedi

⁴¹

Bu kelime okunamamıştır.

- 2 Bâtılı Hâk'dan hemîşe fark için
Ber-kef etdi tiğ-i şer'-i Aḥmed'i
- 3 Bosna halkı bağı u 'ișyân eyleyip
Çünkü bilmezler idi nîk ü bedi
- 4 Anları te'dîb için şâh-ı cihân
Bu 'Ömer Paşa'yı me'mûr eyledi
- 5 Da'vet etdi ol müşîr-i kârvân
Terk-i 'ișyâna gürûh-ı câhidi
- 6 Lîk te'sîr etmedi 'arz-ı emân
Gördü anlardan 'inâd-ı ba'îdi
- 7 Hâdlerin bildirdi âhir ezelde
Şöyle kırdı eşkıyâ-yı bî-haddi
- 8 'Asker-i devlet şehîdânı için
Yapdı nice yerde böyle merḳadi
- 9 Tam târîhin dedi Rûhu'l-emîn
Şu maḳâm oldu şehîdân-ı meşhedi

4

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Şâh 'Ali nâmında bir zât-ı vilâyet mertebe
Çâr-sâl evvel etmiş idi 'azm-i bekâ
- 2 Etmiş başka maḥalde yatmağa ol ihtiyâr
Âgah olmuş merḳad ü medfen bu cây-ı can-fezâ
- 65b 3 Tûrbedâr ḥidmetine almamış hiç kimseyi
Gerçi tâlib olmuş imiş nice zât-ı bî-nevâ
- 4 Görmek için ba'dezîn iḳdâm ile bu ḥidmeti
Gönderilmiş cânib-i mağribden açık baş Baba
- 5 Bu denî dünyâyı hîçe tutmuş ol zât-ı güzîn
Şöyle kim yanında siyyândır 'ayâ ile ḳabâ
- 6 Şâh-ı 'Alîniñ türbesi üstünde bâ-ilhâm-ı Hâk
Şarf-ı naḳd-i himmetle ḳapladı bir tekye binâ
- 7 Nâm-ı târîhin dedi Abdî anîñ Rûhu'l-Ḳudüs
Râh-ı Hâḳḳ'a ḥânḳah yapdı Celâle'd-dîn Baba

5

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Var mı görmüş söylesin âlemde hiç bûy u vefâ
Şanma bîhûde anı Mevlâ mezzemet eyledi
- 2 Ne hayâtda şafâ var ne şafâsında vefâ
Her gelen dünyâyı gerçi meyl ü rağbet eyledi
- 3 Kimseyi hoşnûd etmiş mi 'aceb pîr-i felek
Nice Eflâtûn'lar andan şikâyet eyledi
- 4 Bosna defterdârı iken hâke kırdı 'âkıbet
Âh-ı ecel 'Azmi Efendi'ye ne hâlet eyledi
- 5 Hasret-i ehl ü 'ıyâl ile olup bergeşte-hâl
Şübhesiz kesb-i meşûbât şehâdet eyledi
- 6 Fevt olunca tam târîhin dedim yek-lahzâda
Şimdi âh 'Azmi Efendi 'azm-i Cennet eyledi

6

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Menba'-ı cûd u kerem-şîfat-ı Hûrşîd Paşa
Hak bağıslaya anı pâdişeh-i devrâna
- 2 Bosna vâlîsi iken yaptı bu vâlâ tākı
Nâm-ı nâmî-i şehin-şâh-ı 'azîmü's-şâna
- 3 Ol kadar oldu ki tarhında letâfet peydâ
Müstehak oldu mecîdiyye gibi 'unvâna
- 4 Öyle şâhen-şehe 'âdil ki nazîrîn gerdûn
Gösterir olmadı bu ana değin insâna
- 5 Nev-be-nev kesb-i 'imaret etmedir şahn-ı zemîn
Sâyesinde n'ola yapılmış nice kâşâne
- 66a 6 Meylini 'askere i'lân için ol düstûru
Harf-i nakd eyledi yapırdı mu'allâ-hâne
- 7 Harf-i menkûṭ ile mi'mârı dedi târîhin
Pek güzel mevķi'e düşdü bu karâvü'l-hâne

7 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 65a 1 Şûh-ı tab'ım eyledikce 'arşa-i nazma hırâm
Eyler ebkâr-ı mezâmîne hücûm u iktihâm

- 2 Verdiler yurtluḡ ocaḡlık baña mülk-i dânişi
Var mı benden başḡa olmuş bu imâretle be-kâm
- 3 Zâde-i ṭab'ım o deñli mâ-melek ḡüsn ü cemâl
Görseler didârına ḡayrân olurlar ḡaş u 'âm
- 4 Eylemem ḡat'an tenezzül iştikâya dehrden
Etsin o benden şikâyet varsın alsın intikâm
- 5 Ben bu 'aşırñ şa'ir-i Şeh-nâme-ḡân-ı vaşḡıym
Eylemem 'arz-ı hüner ḡaşdıyla iḡlâḡ-ı kelâm
- 6 Ol ḡadar ser-tîz-ver-i tîḡ-i zebân-ı şavletim
Yâ ḡiç etmez açdıḡı yâra ḡabûl-i iltiyâm
- 7 Ḳâf-ı istiḡnâda çün 'Anḡâ şikâr himmetim
Ḳaşd-ı şayd-ı şa've ile ḡurmazam bir yerde dâm
- 8 Pehlevân-ı sâḡa-i dâniş benim kimdir 'aceb
Fikr-i keştîgeri ile ede ḡarşımda ḡıyâm
- 9 Oldum ḡayd-ı hüner Yemen'de esîr-i ḡaşm-ı cân
Ḥamle-i evvelde göstermez sem aña inhizâm
- 10 Bir tecellî verdi Ḥaḡ baña beḡenmem fi'l-miḡl
Sâḡiriñ baḡrini etdirsem 'aşâya iltikâm
- 11 Ṭûr-ı Sînâ-yı belâḡatde kelîm-i şoḡbetim
Bu siyeh ḡâmem yed-i beyzâya bir ḡâ'im maḡâm
- 12 Ḥâşılı bu şervet-i bî-ḡâyet-i dâniş ile
Mülk-i naḡmı ḡabza-i teşḡire aldım bi't-tamâm

8

- Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün*
- 66b 1 Ey ḡâme-i şîrîn-edâ v'ey kilḡ-i ḡikmet-âşinâ
Bir âşafıñ vaşḡında tâ bûlbûl gibi ol naḡme-sâz
- 2 Ne âşaf-ı 'âlî-himem düstûr-ı memdûḡu's-şiyem
Revnaḡda kâr-ı ümem-i gerden-firâz-ı ihtizâz
- 3 Eblaḡ-şüvâr-ı 'âtıfet şahrâ-neverd-i merḡamet
Zînet-fezâ-yı mekreḡet beyne'l-e'âi ser-firâz
- 4 Kân-ı vefânıñ geḡvheri dûşîze-i lûṭṭuñ eri
Sâmî-i câḡıñ şevheri dense aña olmaz mı az

- 5 Gelmişdi nezd-i devlete kıldı icâbet da‘vete
Dergâh-ı şâhib-şevkete yüz sürdü buldu imtiyâz
- 6 Kûtüb-ı zamân ‘Abdül-Mecîd kıldı anı şimdi mürîd
Oldu hakîkatde sedîd bu kavlimi şanma mecâz
- 7 Ol âsaf-ı dâd-âveri ol zât-ı dâniş-perveri
İklîm-i Mısrıñ dâveri kıldı şeh-i aşdağ-nüvâz
- 8 İ‘mâr eder etrâfını ya‘ni Mısır eknâfını
Sebkat eder eslâfını budur Hudâ'dan hep niyâz
- 9 Ma‘mûr ede Hâk hânesin çok vere âb u dânesin
Dünyânıñ aldı ânesin tertîb edip hayli cihâz
- 10 Bu düşdü bu târîhe bak medhe degil midir ehağ
Kıldı Sa‘îd Paşa'nı Hâk ülkâ-yı Mısr'a sâye-sâz

9

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Pîş-ezîn belli idi fikr-i muhâl-i Moskov
Cümle ‘indinde bilinmiş idi hâl-i Moskov
Fi‘line uymaz idi tavr-ı makâl-i Moskov
Buldu şöhet o kadar kesret-i mâl-i Moskov
Tutdu âfâkı bütün şît-i celâl-i Moskov
- 2 Şöhret-i şâyî‘ası kendine cür’et verdi
Gökleri süngü ile hâke düşürmem derdi
Da‘vi-i kuvveti bu mertebeye dek erdi
Âhîr İstanbul'a bir âdemini gönderdi
Mençikof nâmına geldi ceneral Moskov
- 3 Bir alay sözler ile eyledi ‘arz-ı nahtet
Öyle sözler idi ki hâric-i insâniyyet
‘Âkıbet eyledi ol nakz-ı ‘uhûda himmet
Harbi i‘lâna verip devlete mecbûriyyet
Gerçi çok da idi mihmân-ı cidâl-i Moskov
- 4 İngiliz ile Fransız ki iki devletdir
Baır ü berrde ikisi şâhibi servetdir
Ehl-i Hâk ile bütün yek-cihet gayretidir
Her biri kuvvet ü miknet ile zî-şöhretidir
Demesin bunlara bir kimse mişâl-i Moskov
- 5 Çok cihân-gîrlık idi devlet-i Rus'ın emeli
Bu idi eylediği vaz‘-ı garîbîñ temeli
Düvel-i müttefiğa bildi yakîn-i muhtemeli

İnfâk üzre edip cümlesi birlikde eli
Duymamış idi bunu fikr ü hayâl-i Moskov

- 6 Berren ü bahren edip sevķ-i mühimmât u cüyûş
Her tarafından olunup ma'rekeye cûş u hurûş
Âlet-i harb ü vegâdan yoğ idi bir eli boş
Etdiler memleket-i düşmeni 'ahd-i menķûş
Cümleye vâcib idi çünkü kıtâl-i Moskov
- 7 Celb için sür'atle maşlahat-ı dünyâyı
Aldılar içlerine devlet-i sârr dünyâyı
Dört tarafından şararak memleket-i a'dâyı
Sû-be-sû eylediler düşmenle gavğayı
Şöyle kim kalmadı peykâra mecâl-i Moskov
- 8 Yerine geldi tamami-i hûkûķ-ı devlet
Hândenâk oldu nevâşî-i ricâl-i millet
Kıpladı her tarafı şa'sa'a-i emniyyet
Çünkü şulha verilip şöylece hûsn-i şûret
Ne keder bizlere artarsa melâl-i Moskov
- 67a 9 Secde-i şükre varıp koymalıyız yerlere ser
Eşer-i tâli'-i şâhânedir ancak bu zafer
Buña olmuş mu havâķîn-i güzeste mazhar
Hak ede zâtını mahfûz-ı heyûlâ-yı keder
Hem ede cümleyi me'mûm-ı nekâl-i Moskov
- 10 Görücek toplarıñ atladığı re'yü'l-'ayn
Ya'ni icrâ olunur idi o dem şehr-i âyin
'Abdiyâ peyk-i hîred gûşuma etdi telķîn
Biñde bir belki düşer böylece târîķ-i metîn
Hele meyl etdi bu yıl şulha kırâl-ı Moskov

10 [Der-Kenâr]

- 66a 1 *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün*
Bulamazım n'eyleyim şarfa sezâ bu şerveti
Bir mahall-i dil-pesend ü ber-kerîm-i nîk-nâm
- 2 Geldi hâtıf dedi ey gaflet-nümâ-yı rûzigâr
Maşraf-ı mazmûn Hân 'Abdü'l-Ħamîd Cem gulâm
- 3 Öyle şâh-ı 'âlemârâ kim verende merhamet
Her gelen bay u gedâya etmede şad-iķtirâm
- 4 Öyle şâhen-şâh-ı 'âdil kim zamân-ı devleti
Vâyedâr-ı emn ü âsâyış olup buldu nizâm

- 5 ‘Âtıfet sâķî-i sâġardâr-ı bezm-i şevketi
Bârgâhı devresinde bîş-i şefkat der-ıyâm
- 6 Hüsni-i tedbîri vekîl-i muṭlaķ hikmet-şinâs
Emr ü fermânı vezîr-i ḥalka-zîb-i intizâm
- 7 Bir elinde seyfi-i şârım bir elinde ḥâmesi
Bu keser ‘ırķ-ı ‘adûyu o eder başt-ı merâm
- 8 Bu olur dehşet-nümâ-yı ser-keşân-ı salṭanat
O eder neşir o emir ile ıslâḥ-ı enâm
- 9 O eder efnâ-yı düşmen ile zabt-ı memleket
O da iḥbâr-ı fütûḥât ile olur şâd-kâm
- 10 Âl-i ‘Osmân'a müyesserdir fütûḥât u zafer
Sâyesinde ederiz düşmenden aḥz-i intikâm
- 11 Behremend-i intikâmet olmayanlar ögmesin
Etdiler bu milleti medyûn-ı aḥz-i intikâm
- 12 Şehriyâr-ı ‘ulemâ ḥünkâr-ı ‘âlî-şevket
Ḥaķ ede dâ’im seni memnûn-ı aḥz-i intikâm
- 13 ‘Ahde var medḥiñ olmazsam eger tâbe-ebed
Gördüğüm iḥsânıñı Ḥaķ eylesin baña ḥarâm
- 14 Aşdıķâ-yı şâ’irân merkezde ben de taşrada
İftihâr-ı neşr-i evşâfıñla etdik iġtinâm
- 15 ‘Add edenler gerçi çokdur nazm-ı şi’ri bî-lüzûm
Şâ’iriñ şi’ri degil mi bâ’is-i ibķâ-yı nâm
- 16 Eyledikce zîver-i medḥiñle tezyîn-i lisân
Gösterir şad-hicre şaḥn-ı sîneme şevķ u ġarâm
- 17 Çekse mervârîd-i vaşfiñ silk-i ta’dâd-ı kalem
Mümkün olur mu ki bulsun aña encâm u ḥitâm
- 18 Salṭanat ebâ vü ecdâdıñla buldu imtiyâz
Şoñra etdi ‘aşr-ı tâsi’de ḥilâfet-i inzimâm
- 19 Hem emîrû'l-mü’minîn hem zü'l-cenâḥîn oldular
Zât-ı ‘âlî-ķadriñâsâ cümle eslâf-ı ‘ızâm
- 20 Böyle bir şâḥ ibn-i şâḥâne sezâ medḥe ‘aceb
Kimde ķudret var ki olsun levḥa-zîb-i imtiḥân

- 21 Dedi bu târîhi gâyib oldu hâtif ‘Abdiyâ
Pâdişâh-ı sâlik olsun sa‘d u ‘ömrüñ ber-devâm

11 [Der-Kenâr]

- 66b 1 *Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
Yine meydân-ı nazma rahş-ı tab‘ım eyledi pertev
Ki olmuş aña şahrâ-yı senâ mizmâr-ı nâ-mahdûd
- 2 Eder tevsî‘-i pehnâ-yi belâgat Rüstem-i tab‘ım
Hudûd-ı dânişim olursa çok mu Çîn'e dek mahdûd
- 3 Hâbâyâ âşinâ-yı ders-i hikmet olsaydım ben
Olmaz mı idim âgyârıñ içinde dâimâ mahsûd
- 4 Ben ol Şeh-nâme-h‘ân-ı şehriyâr-ı ‘âlimim baña
Senâ-h‘ânîde pâ-dâş olamaz meddâh-ı Şeh Mahmûd
- 5 Ezip ibrîz-i nâb-ı medhîni kâs-ı belâgatde
Cebîn-i şıdk u ihlâşa olursam çok mu zer-endûd
- 6 Teşâ‘ur eylerim ‘uqbâda görsem bilâ-pervâ
Gubârım şakç ederse âferîn ol nef‘î ma‘hûd
- 7 ‘Umûmen nesl-i ‘Osmân'a huşûşan câlis-i tahta
Şadâkatdır gönülde nağş olunan şûret-i makşûd
- 8 O işte Hazret-i ‘Abdü'l-Hamîd Hân-ı şafâ-perver
Şadîkı bir hayât olsun mühîni kaḥbe-i mefkûd
- 9 ‘Adâlet hâdım-ı dergâhı haşmet-zîb-i dîvânı
‘Înâyet meclisinde nağme-sâz-ı Hazret-i Dâvûd
- 10 Sezâ kilik-i kader ser-levḥa-i ‘unvânına ânıñ
Keşîde eylese tuğrâ-yı şâh-ı ‘âdil-i bihbûd
- 11 Açıldı hem açılmaḥda nice şeh-râh-ı mülkünde
Bu va‘d-i âyine ister mi âşârı heme meşhûd
- 12 Ne miḥnetler çekerti reh-revânân-ı sefer evvel
Yapıldı şimdi yollar oldu zahmetler bütün menfûd
- 13 Bu hengâm-ı zarûretde bu bâzâr-ı küdûretde
Odur cevher-fürûş-ı merḥamet-pûş-ı ‘atâ vücûd
- 14 Bi-hamd-üllâh cihân günden güne olmaḥda revnaḥ-yâb
Mezâlim dûr-pâş-ı ‘adli ile olalı merdûd

- 15 Hele miḥnet-keşân-ı kahr-ı dehre müjdeler olsun
Kalır mecrâ-yı seyl-âb-ı cefâ lutfu ile mesdûd
- 16 Muşâb-ı dîdegân-ı hicret ü ihrâk u tahrîke
Ne ihsânlar ki etdi her biriniñ mişlidir na-bûd
- 17 Nihâyet mi bulur ta‘dâd ile eltâf u ihsânı
Bunu inkâr edenler oldular üftâde-i hudûd
- 18 Nasıl buldu cezâ-yı ...⁴² âl-i ‘Osmân'a
Cinâyet eyleyen küfrân-ı ni‘met bir alay Nemrûd
- 67a** 19 Bulara siyyemâ şâh-ı cihâna kec bağan gözler
Ola Yâ Rab hemîşe zûr-ı ‘illette ‘amâ-âlûd
- 20 ‘Aceb bunlar kadar bir hizmet etmiş var mıdır İslâm'a
Bunu taşdîk eder ebnâ-yı cins-i Âdem-i mescûd
- 21 Eyyâmın cedveli ni‘met-i ‘Osmâniyândırlar
Bize vâcib olan anlara etmekdir heme bedrûd
- 22 O şâh-ı Cem-cenâbıñ sâlini tebrîk için ‘Abdî
Bu güftâr-ı belîği hâme etdi sa‘y ile menkûd
- 23 Gelip bir müjde-res ma‘nâ daḥi lafz dedi ...⁴³
Biñ üç yüz iki olsun şehriyâr-ı ‘âleme mes‘ûd

12

- Müstef‘ilün / Müstef‘ilün / Müstef‘ilün / Müstef‘ilün*
- 1 Şâhen-şehe ‘âlî-himem ‘Abdü'l-Mecîd Cem-i şiyem
Zâtı olup kân-ı kerem ihsân u lutfu dil-firîb
- 2 Devrinde ‘âlem pür-şafâ zevk etmede bay u gedâ
Çeşm-i cihân görmüş mü yâ böyle şehin-şâh-ı nesîb
- 3 *Naşru'm-min-Allâh* âyeti⁴⁴ ser-levha zîb-i nuşreti
Böyle idi hep niyeti zâhir ola fetḥ-i karîb
- 4 Geldi zuhûra bu sefer tertîb olundu mâ-şâfer
Görmek için rûy-ı zafer bâ-‘Avn-ı Mevlâ-yı mücîb
- 5 Hakk-ı şeh-i mülk ü milel ma‘lûm idi beyne'l-düvel
Tâ etdiler ‘azm-ı cedel görme bunu emr-i garîb

⁴² Bu kelime okunamamıştır.

⁴³ Kelime sayfanın çok kenarında kaldığı için okunmamaktadır.

⁴⁴ “Sevdiğiniz diğer bir şey, Allah’tan bir zafer/yardım ve yakın bir fetihtir. Müminlere müjdele!” (Saf, 61/13)

- 6 Bunlar idi çünkü muhik ebvâb-ı ahvâli şıdk
Âhir olup hep müttefik bu oldu bir kâr-ı muşib
- 7 Hâk bozmaya devletlerin yek-dîgere himmetlerin
Mezdâd ede şervetlerin budur bize emr-i vecib
- 7 Hâsıl olan feth ü zafer şulha verip hüsn-i şuver
Neşr olduğu dem bu haber aldık meserretten naşib
- 9 Lafzan dahî ma'nâ yazıp 'Abdî iki târîh-i tam
Biñ iki yüz yetmiş iki şilahla 'âlem buldu zîb

13⁴⁵

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Mefhar-ı şâhân-ı 'âlem-şifat 'Abdül-Mecîd
Eylemiş Hâk zâtını ehl-i cihâda muhtedâ
- 2 Câh- devâ fermânını hâzer derûn edip müdâm
Dem-be-dem etmekdedir fenn-i cihâda i'tinâ
- 3 Hıfz için âlât-ı harb-ı 'asker-i şehnesin
Yapdırıp her merkez-i tabuda bir 'âlî binâ
- 67b** 4 İşte ez-cümle Karahîşâr Şark-ı merkezi
Tarh-ı debboy ile buldu revnağ-ı bî-intihâ
- 5 Hâk'dan ümmîd ederiz ol pâdişâh-ı Cem-cenâb
Beldemizde luğ ile bir de eder meştâ binâ
- 6 Her ne semte sevğ-i leşker eder ise sû-be-sû
Düşmeni mağhûr ola kendisi manşûru'l-livâ
- 7 Bende-i nâçizi 'Abdî-nâm-ı târîhin dedi
Âferîn bânîsine debboy oldu dil-güşâ

14

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Hazret-i 'Abdül-'Azîz Hân-ı 'adâlet destgâh
Geçdi taht-ı devlete oldu cihâna pâdişâh
- 2 N'ola olsa sâye-i 'adlinde 'âlem pür-şafâ
Rû-nümâ zâtında hüküm-i ma'ni-i zıllu'llâh
- 3 Gülşen-i âmâline akdı zülâl-i saltanat
Bâğ-ı 'âlem ba'de-mâ olur mu muhtâc-ı miyâh

⁴⁵ Bu şiirin başında şair tarafından yazıldığını düşündüğümüz "İrtihâb etdim." cümlesi bulunmaktadır.

- 4 Reşha-rîz olsa şehâb-ı lutf u ihsânı eger
Seng-i hârâdan zuhûr eyler o dem nânda giyâh
- 5 Çok degil ibrîz-i hâliş belki la'1-i nâb olur
İttiḥâd-ı ef'ide bu mebhâse olur güvâh
- 6 Mebde'-i 'İmrân-ı 'âlemdir zamân-ı devleti
Bunda aşlâ olmayız dûçâr-ı kayd-ı iştibâh
- 7 Tâ zamân-ı merge dek olsun 'adû pejmürde-hâl
Yanına olduğu kalsın sâdece rûy-ı siyâh
- 8 Kilk-i 'Abdî tām-ı târîḥ-i cülûs söyledi
Kutb-ı 'âlem oldu Hân 'Abdü'l-'Azîz dîn-i penâh

15

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Şehin-şâh-ı cihân 'Abdü'l-'Azîz Hân
Yedinde kabza-i şemşîr-i şevket
- 2 Cihân sîr-âb-ı lutf u re'fetidir
Bahâristâna döndü mülk ü millet
- 3 Müsellim dest-i fer-i vuḡûfuna
'Înân-ı zer-nişân-ı rahş-ı devlet
- 68a 4 Hemîşe kûşe-gîr-i inzivâdır
Der-i devlet-me'âbında 'inâyet
- 5 Sebût-ı müdde'â-yı şefkâtime
İki şâhid olur lutf u 'adâlet
- 6 Kad-i çîmâ-yı 'ıyş u şöḡbetidir
Döner bezminde sâkî-i sa'âdet
- 7 Sezâ etse Süleymân İbn-i Dâvûd
Menâbîr-i şenâsında ḥitâbet
- 8 Olaydı Keyûmers bezminde ḥâzır⁴⁶
Anı taḡdîme eylerdi işâret
- 9 Veren zâtına bir de başka revnaḡ
Ezelden ḥâ'iz olduğu aşâlet
- 10 Emânâtı eder ehle sipâriş
Budur sermâye-i ıslâḥ-ı mülket

46

Vezin hatası yapılmıştır.

- 11 Ez-encümle şu günlerde verildi
Re'îs-i sâbika câh-ı riyâset
- 12 Ne câh ammâ revân-ı cism-i 'âlem
Mehâmm-ı devlet eyler aña ric'at
- 13 Olunur Hâk u bâtıl anda tefrîk
Hüveydâdır o manşibda hükûmet
- 14 Re'îs ammâ ne zât-ı pür-himemdir
Derûnu mahzen-i genc-i mürüvvet
- 15 Vücûd-ı devleti burc-ı ma'ârif
Cebîni ma'la'-ı envâr-ı devlet
- 16 Zebânı nâverân-ı âb-ı inşâf
Dili mecrâ-yı mâ'-i âdemiyyet
- 17 Eder cem'-i 'uqûl-i ehl-i şûrâ
Olunca kâra fayşal-bahş-ı şûret
- 18 Nigâh-endâz olur rûh-ı makâle
Nüfûz-ı kâ'ile vermez bizâ'at
- 19 Semî Yûsuf-ı Ken'ân-ı Ya'kûb
Hıdîv Kâmil-i Mısr-ı vezâret
- 20 Muşâhibdir yanında fikr ü tedbîr
Nedîm-i bezmi dânişle dirâyet
- 21 Olurlar bî-zebân bezmi anıñ
Nizâmı ile Firdevs ü Şevket
- 22 Edipdir i'tirâf-ı 'acz ü takdîr
Kalem evşâfına bulmaz nihâyet
- 23 Fûrûzende ola şem'-i murâdı
Dem-i iqbâline olmaya gâyet
- 68b** 24 Bulunca 'Abdiyâ târîh-i mu'acem
Redd-i mısrâ'ıyla etdim tarha cür'et
- 25 'Azîzim oldu dâmen-gîr-i lâyıķ
Yine bu dem Züleyhâ-yı riyâset

16

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ser-fîrâz-ı vüzerâ-yı devlet
Ya'ni âşaf-ı şiyem 'İzzet Paşa
- 2 Vâli-i muhteşem-i dîn-perver
Oldu Sivas'a vilâyet-pîrâ
- 3 Kâ'id-i ceş-i ma'ârif oldur
Olamaz zâtına Rîştö hem-pâ
- 4 Şâdef-i dürr-i yetîm-i 'irfân
Kahtredir fazlına nisbet deryâ
- 5 Bu sarây câmi'ini yapmış idi
Vâlid-i Mâcid'i 'Osmân Paşa
- 6 Eskiyip her tarafı oldu bütün
Maḥv u işbât ile ta'mîre sezâ
- 7 Yaptırıp ezber nev-zîr ü bemm
Pederi rûhunu kıldı ihyâ
- 8 Ben de bir beyitle 'Abdî bu dem
Tam-ı târîhini etdim inşâ
- 9 Ma'bed-i vâlidini yaptı bu yıl
Nâ'il-i 'izz ola 'İzzet Paşa

17

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Menba'-ı cûd u 'aât vü daḥi Erzincan
Vâlî-i mülket-i Sivas leṭâfet-pîrâ
- 2 Cedd-i şems-i mevc-nevâl ü kereminden şimdi
Açdı bu mevķı'-i nüzhet eşere bir mecrâ
- 3 Ben de târîhini itmâm ile yazdım 'Abdî
Yapdı bu çeşmeye iclâl ile 'İzzet Paşa

18

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 69a 1 Zihî tarḥ-ı mu'azzam ki edâ-yı vaşfına gerdûn
Aḡır ücret ile bir şâ'ir-i âteş-zebân tutsun
- 2 Ne mümkündür muḥîṭ ola bu bünyâd-ı ser-âzâdı
Bütün fânûs-ı dünyâyı velev mihr-i cihân tutsun

- 3 Bu dîvân-hâne-i ‘âlîyi artık edemez tanzîr
İnanmazsa felek bu nuṭkumu ḥâtîr-nişân tutsun
- 4 Çekip şâḫûlünü mi ‘mâr-ı gerdûn-ı hezârân fen
Mesâh-ı ṭavl ü ‘arza nûr-ı mehden rîsmân tutsun
- 5 Temâşâ-ḥ’âh-ı bâm u saḫf-ı zerrîni olan zâta
İnip saḫ-ı zemîne kehkeşân bir nerdübân tutsun
- 6 Büzürce mührü yâḥûd âşaf İbn-i Beraḥâ-yı çarḫ
Bulup bu ḫaşr-ı Cennet manzara bir pâsbân tutsun
- 7 Esâs müntehî mâḥîye bâmı mâha hem-serdir
Bu ḫabl-i ittişâli dâ’imâ geri beyân tutsun
- 8 Hemîşe âb-ı tâb-ı ‘âfiyetle reşḫa-yâb olsun
Nesîm-i cân-fezâ her kûşesinde bir mekân tutsun
- 9 Emîn Paşa-yı ‘âlî-meşreb-i şadr-ı müfehḫam kim
Bu bâlâ-ḫâneye şad-minnet-i ḫuddûsiyân tutsun
- 10 Bu ṭarḫ-ı dil-keşi gördükde yazdım tam târîḫin
Hümâ-yı cism-i ‘âlem bu mekâna âşiyân tutsun

19

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Leyle-i yeldâ-yı gamda nice dem bîdâr olup
Eder idim ṭal‘at-ı şubḫ-ı murâda intizâr
- 2 Öyle bî-tâb-i ğumûm u ğuşsa olmuş idi kim
Cismimi az ḫaldı yaḫsın nâr-ı ye’s ü iğbirâr
- 3 Ḳaṭ‘-ı ümîd-i ḫuşûl-i maṭlab etmişdim hele
Tâ o rûtbe olmuş idim tîĝ-i gamla dil-fiĝâr
- 4 Bir beşîr-i müjde-res geldi işitdiñ mi dedi
Mîr-i Maḫmûd oldu bâlâ ile bugün müsteşâr
- 5 Üstüme birden ğulüvv gösterdi ecnâd-ı sürûr
Bir ramaḫ ḫaldı ki bulam şâd-merg ile dimâr
- 6 Her naşılta toplayıp ‘aḫl u şu‘ûr u fikrimi
Görmedim anıñ gibi ḫadr-i süḫandânı arar
- 7 Nüktedânı şem‘-i iḫbâline bir pervânedir
Şeb-çerâĝ-ı bezm-i ‘irfânı degil mi iḫtidâr

- 72a 8 Olmuş ehliyyet nedîm-i bezle kûy-ı maḥfili
Sâḳi-i sîmîn-sân-ı meclisidir iftiḥâr
- 9 Kimse görmez aña çok mey-ḥâne-i iḳbâli de
Olsa dâ'im âteş-i seyyâle nûş-ı i'tibâr
- 10 Mazhar-ı iḳbâl-i rûz-efzûn ede Mevlâ anı
Cism ü cânında ola maḥfûz-ı renc-i rûzigâr
- 11 Beyt-i vâḥidde bulup târîḥ-i cevherdir anı
Ḳubbe-i eflâke ta'lîḳ etse 'Abdî pîri-vâr
- 12 Nev-be-nev iclâl ile kılsın mübâhî Ḥaḳ anı
Mîr-i Maḥmûdu'l-fe'âl oldu ne vâlâ müsteşâr

20

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Şît-i iḳbâli cihân-ı dânişe
Vermişdi bir ḥıdîvîñ ḡulgule
- 2 Nâzır-ı mâliye iken şimdicek
Mihr-i şadr-ı devleti aldı ele
- 3 Nâmdâş sıfat-ı Ḥayrû'l-verâ
Rüşdü Paşa-yı vilâyet-i silsile
- 4 Şîve-i nuṭḳ-ı selâset-perveri
Lüknet-efzâdır lisân-ı bûlbûle
- 5 Şâhid-i âteş-i 'izâr dânişi
Verse ḥaclet çok mu ruḥsârıñ ile
- 6 Nîze-i iḳbâl fûrû satveti
Sîne-i a'dâsını dâ'im dile
- 7 'Abdiyâ bir müjde-res geldi dedi
Şadre geçdi Rüşdü Paşa yeminle

21

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

- 1 Ey sâḳi-i şîrîn-dehen v'ey nâzenîn-i ḡül-beden
Reşk-âver-i serv ü semen gel bezme behr-i def'-i ḡam
- 2 Mihr-i ruḥuñ ey gonca-leb olsun ziyâ-baḥş-ı ṭarab
Burc-ı zevâle gide hep târîki-i renc ü elem
- 3 Sensiñ bu bezmiñ serveri 'âşıklarıñ meh-peykeri
El destîñe nev-sâğarı bulsun yerin âyîn-i Cem

- 4 Bir âteş-i seyyâle şun evvelce ben meyyâle şun
Bir de ruḥuñdan lâle şun dil qalmaya böyle dijem
- 70a 5 ‘Aşkıñ ile ben ey perî buldum ararken gevheri
Biñ iki yüz doksan biri tebrîke târîḥ-i etemm
- 6 Gül ḥâme çekmesin esef olma giriftâr-ı şefef
Verdi bu târîḥe şeref ‘unvân-ı şâh-ı pür-ḥaşem
- 7 Medḥinde ol nağme-sera bu gerçi müşkil müdde‘â
Bir tarz-ı Nef‘î ‘Abdiyâ el destîḥe levḥ ü kalem
- 8 Şimdi düzeldi râhına erişdi eski câhına
Yüz süreli dergâhına ‘Abdü'l-‘Azîz Ḥân'ın kerem
- 9 Verdi o şâh-ı kâmurân dünyâya şad-emn ü emân
Dost ile düşmen tev‘emân kürk oldu şu bân-ı ḡanem
- 10 Gitdi cihândan ser-te-ser âzâr-ı erbâb-ı zarar
Dillerde yok reng-i keder ede meger cânân-ı sitem
- 11 Âsâyiş-i mülk ü milel âmîziş-i cümle düvel
Âzâdegî ezher ḥalel şîrâze-gîr ü muntaẓam
- 12 Her emri ilhâm-ı Hudâ zulm ü sitemden şad-cüdâ
Şâhid buña bay u gedâ vâkıf aña Rum u ‘Acem
- 13 Pîr-i felek fikr eylesin deme bu yolda n'eylesin
Görmüşse gelsin söylesin bir böyle şâh-ı muḥterem
- 14 Ḥâkân gelirse yanına başın eger der-bânına
Dense gül-i râz şânına ḥâkân-ı memdûḥ'uş-şiyem
- 15 İ‘mâr-ı mülk ü millete iḥya-yı dîn ü devlete
Ezhâr-ı ‘adl ü re’fete şarf eylemekde şad-himem
- 16 Ḥândân-ı luṭf u merḥamet şîrîn-mezâḳ-ı âtıfet
Sir-âb-ı mâ’-i ma‘delet devrinde aqvâm u ümem
- 17 Dâniş-i ayağ bezmidir himmet-i çerâğ-ı rezmidir
Ġayret-i sürâğ ‘azmidir ḥavşala vü zîr-i muḥteşem
- 18 Ey pâdişâh-ı ‘adl ü dâd v’ey ḥusrev ü ‘âlî-nejâd
Mümkün mü medḥinde nekḳâd vaşfiñda ‘âcizdir raḳam
- 19 Sen bir şeh-i devrânsıñ ser-defter-i şâhânsıñ
Tuğrâ-keş-i fermânsıñ kalem-reviñdir mülk-i Cem

- 20 Maḥfûz ola cism ü teng şehzâdegânıñla seniñ
Olsun bütün düşmenleriñ üftâde-i çâh-ı ‘adem
- 21 Hâmem alınca ben ele buldu bu târîhi hele
Sâl nevk-i şehmâl ola ey pâdişâh-ı pür-ni‘am

22

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Ser-efrâz-ı havâkîn-i cihân ‘Abdü'l-‘Azîz Hân'ıñ
Nivîşte levh-i iqbâlinde ‘unvân-ı şeh-i ‘âdil
- 70b 2 Teşâdüf etse idi ‘aşr-ı Şevket ḥaşrına farzâ
Dırâz etmiş idi dest-i gezindi Hâbil'e Kâbil
- 3 ‘Adâlet bende-i halka-be-gûş-ı dergeh-i luṭfu
‘Înâyet ‘âşık-ı efgendeveş dîdârına mâyl
- 4 Süleymân'lar yanında mûrla hem-ḳader ü hem-pâye
Berâber pişegâh-ı devletinde baḥr ile sâhil
- 5 Senâ ḥasret-keş-i dîdâr-ı vaşf-ı luṭf u iḥsânı
Der-i devlet-me‘âbında sitâyiş serseri sâyil
- 6 ‘Aṭâ bir sâki-i sâgar-ı be-keff bezm-i iqbâli
Vefâ dîvân-ı iclâlinde ser-Hudâ'm rûşen-dil
- 7 Ḳazanmaḳdır hüner ḥüsn-i ḳabûl-i Şevket-efzâsın
Eder ḥâşiyet-i te’sîri nice Bâkıl'i ‘âkıl
- 8 Özü mi ‘mâr-ı bünyân-‘adâlet her sözü ḥikmet
Ḳalır Nûşirevân yanında bir şâkird-i nâ-ḳâbil
- 9 Bahâ vü kıymeti günden güne bulmaḳda efzâyış
Olaldan dûş-ı iqbâlinde şâl-ı devleti ḥâmil
- 10 Göreydi Şevket ü Dârât'ı fevḳa'al-‘ade zâtın
Ḳalır idi Ferîdûn sâḥa-i ḥayretde pâ-der-gil
- 11 Vücûd-ı devletidir mâye-i âsâyış-i ‘âlem
Nice sâl-i cedîde vaşla etsin Ḥaḳ anı nâyil
- 12 Eder ‘Abdî tamâm sâlini târîḥ ile tebrîk
Niyâzımıñ da fânûs-ı sa‘âdet ey şeh-i ‘âdil

23

Güfte-i Hikemiye*Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*

- 1 Ey kalem kırdıñ geçirdiñ ‘âlemi
Seyf-i ‘âlem-gîr ile hem-pâ mısıñ
- 2 Şark u ğarba hükümñü etdiñ revân
Mihr-i ‘âlem-tâbdan bâlâ mısıñ
- 3 ‘Âlemi fermâyız etdiñ kendine
Taht-nişîn-i mülket-i Dârâ mısıñ
- 4 Hall ü ‘ağd-i hayr u şer hükümñdedir
Hâkim-i dîvân-ı istîlâ mısıñ
- 5 Olmak olmaz mı cevâben ‘âleme
Müfti-i fetvâda dünyâ mısıñ
- 6 Ders alır senden bütün ehl-i ħired
Medrese-nişîn olan mollâ mısıñ
- 7 Hep görmekdeyiz bâlâ-nişîn
Levha-zîb-i beyza-i tuğrâ mısıñ
- 71a** 8 Şeker-efşân-ı belâgat sözleriñ
Hem-zebân-ı tûtf-i gûyâ mısıñ
- 9 Müşterî necm-i ‘Utarid nuṭkuña
*Levh-i Mahfûz*⁴⁷ üzre pâ-ber-câ mısıñ
- 10 Sözleriñden aşdıka şîrîn-meẓâk
Murğ-ı şîrîn-gû vü şeker-ḥâ mısıñ
- 11 Dosta lûtf u kerem a‘dâya qahr
Eylemekde dehre pâdişâ mısıñ
- 12 Dehri aldıñ kabza-i teşhîriñe
Sen kıryeden cihânârâ mısıñ
- 13 Kâf-ı istiğnâya çekdiñ kendiñi
Câ-nişîn-i lâne-i ‘Ankâ mısıñ
- 14 Şimdi verdiñ şarkdan ğarba haber
Ra‘dâsâ çüst ü çâpük-pâ mısıñ

⁴⁷ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. “(Onun aslı) Levh-i Mahfûz’dadır. (Allah’ın bilgisinin tespit edildiği, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha’dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 15 Kuvve-i seyyâle rehber mi saña
Hem-‘inân-ı berķ-ı âteş-zâ mısıñ
- 16 Şavletiñden pehlevân-ı lerzenâk
Rüstemâsâ böyle bî-pervâ mısıñ
- 17 Şöhretiñle doldu âfâķ-ı cihân
Hân mısıñ hâķân mısıñ Çînâsâ mısıñ
- 18 Hâl ü kâliñ bir bilinmez neş’edir
Hikmet-i dünyâ vü mâ-fihâ mısıñ
- 19 Şer‘ ü kânûn saña eyler ser-fürû
Tercemân-ı nazm u yâ inşâ mısıñ
- 20 Sîne-i ‘uşşâķı etdiñ şerhadâr
Ėamze-i hûbâna reşķ-efzâ mısıñ
- 21 İşlesin peykânı kaşr-ı cânına
Haşma tîr-endâz-ı istihzâ mısıñ
- 22 Neşteriñ kan kusdurur mağrûbuna
Dâver-i cellâd-ı hûn-pâlâ mısıñ
- 23 Bir netîce vermediñ bu ‘âleme
Câhil-i şugrâ veyâ kübrâ mısıñ
- 24 Yok şahâbet senden kať‘an ehliñe
Râh-ı Ėayretde ‘aceb yaya mısıñ
- 25 Etmiyorsuñ ehliñi hîç müstefîd
Lafz-ı mühmel harf-i bî-ma‘nâ mısıñ
- 26 Sende görmem bî-kesâne iltifât
Ehl-i iķbâle meğer lâlâ mısıñ
- 27 Dü-sitânıñ kaldı bî-berg ü nevâ
Yoksa sen Ėayret-keş-i a‘dâ mısıñ
- 71b** 28 Nerde kaldı Ėayret-i ehl-i kalem
Zümre-i bîğâneye me‘dâ mısıñ
- 29 Görüyorsuñ ehli kec-nâ-ehli est
Kec nigâhân gibi sen şehlâ mısıñ
- 30 Bir eşer Ėöster bize ey ser-firâz
Bilelim mefķûd u bâ-peydâ mısıñ

- 31 Görmüyorsuñ hâl-i ehl-i dânişi
Çarh-ı kec-rû gibi nâ-bînâ mısıñ
- 32 Sen düşürdüñ ‘âlemi yek-dîgere
Bilemem h’âhişker-i gavğa mısıñ
- 33 Yok mu sende gayret-i gayret-keşân
Dil-berâsâ yoksa bî-vefâ mısıñ
- 34 Semti gözetmek degil mi kâ‘ide
Bu hükümden söyle müsteşnâ mısıñ
- 35 Eylediñ âhir ziyânım şevke-h’ân
Yoksa lezzet-yâb-ı iştikâ mısıñ
- 36 Cânıñ ister gâlibâ gavğasınıñ
Tâ bu rütbe ‘arbede-cûyâ mısıñ
- 37 Kâr u bârıñ dâ‘imâ gamz u nifâk
Başına halkıñ ‘aceb belâ mısıñ
- 38 Bir sözü şad-rengi koymağdır işiñ
Sen ricâl-i rütbe-i bâlâ mısıñ
- 39 El çek artık bu kalemde ‘Abdiyâ
Dûn-ı himmet mürde mübtelâ mısıñ

24

Vak‘a-i Maşûsa

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Zâtı emniyyetle şöhret-yâb olan Varşan Ağa
Şandık-ı emvâl-i Muş’a olsa evvelce emîn
- 2 Kalmamışdı ihtimâlât-ı zuhûr-ı zimmeti
Cümle me’mûrîn etmiş şıdkına kesb-i yakîn
- 3 Öyle mümkün idi hakkında esâs-ı i‘timâd
Zann ederdiñ şandık-ı emvâli bir hışn-ı hasîn
- 4 Görülür idi hisâb-ı dahl ü harcı da‘imâ
Her ayıñ başında mevcûdu olurdu müstebîn
- 5 Perde-i zer-târ-ı hüsn-i i‘timâd-ı beldeyi
Başına çekmiş de olsa idi peygûle-nişîn
- 72a 6 Müslümânân bir velîdir zann ederlerdi anı
Ger olaydı şûretâ ma‘bed-nişîn-i ehl-i dîn

- 7 Milletinde surp ‘unvân alırdı mutlakâ
Etmiş idi tâ bu rütbe ihtilât-ı mü’minîn
- 8 Mazhar-ı sırr-ı celâl ü hem cemâl olsa gibi
İttifâkan sevmiş anı Ermenî vü Müslümîn
- 9 Ol kadar haşr-ı muhabbet eylemişlerdi aña
Varıtanıñ başına iki millet eylerdi yemîn
- 10 Böyle iken hâli çıkdı zimmet-i külliyyesi
Hayrete düşdü bu yolda nâzirîn u sâmi’în
- 11 Ol kadar oldum ki bundan sîne-kûb-ı infi’âl
Hiddetimden ditredi sükkân-ı çarh-ı çârümîn
- 12 Hânesin tehdîde gönderdim veche beldeyi
Taht-ı tevķife alıp kendisini etdim hazin
- 13 Bir de işitdim ki iki milletiñ uluları
Birbirine meclis-i vâhidde olmuşlar qarîn
- 14 Hem-zebân-ı ittifâk olup edâ-yı zimmete
Eylemişler Varṭan’ı kurtarmağa ‘ahd-i metîn
- 15 Ba’de birlikde kalkıp geldiler hep yanıma
Dediler gösterme bu kerre bize çin-i cebîn
- 16 Beldemize geldiği günden beri Varṭan Ağa
Herkesi hâlince etdi luṭf u ihsâna qarîn
- 17 Görmemiş yokdur bu sancaḳda anıñ ihsânını
Nâ’il-i eltâfız hep hâzirîn ü ḡâ’ibîn
- 18 Böyle günde dest-gîr-i Varṭa olmazsan eger
Oluruz biz bî-vefâlar zümresine lâhiķîn
- 19 Zimmet-i mîrîyesin a’tâya verdik biz qarâr
İki millet eyledik bu ittifâkı birbirin
- 20 Hâl-ı iflâs-ı ‘umûma bir de baḳdım zimmete
Añladım bu ittifâkıñ soñra bozulacaḡın
- 21 Lâzım oldu ihtimâlâta ri’âyet eylemek
Şuretâ ‘arz eyledim her birine şad-âferîn
- 22 Mâl-dârât eylediler şimdi fesh-i ittifâk
Kaldı meydânda gürûh-ı müflisîn ü müdbirîn

- 23 ‘Abdiyâ aňladığım gibi zuhûr etdi bu iş
Hişse-yâb-ı intibâh oldu kûlûb-ı gâfilîn

25

Muţâyebe

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 72b 1 Ayak altında iken cümleye baş olduğı var mı
Molozken kûşe-i dîvâre bir taş olduğı var mı
- 2 Fülûs-ı aħmere muhtâc iken *vakten mine'l-evkât*
Gelip şadr-ı enâma merd-i zer-pâş olduğı var mı
- 3 Bu taşvîr-i güher-bârı takıp şadr-ı mübâhâta
Huzûr-ı pâdişehde şâha pâ-dâş olduğı var mı
- 4 Muhibb-i çâr-yâr-ı sıfat-ı peygamberim derken
Kızıl taşvîr için yâr-ı Kızılbaş olduğı var mı
- 5 Yaparken bir zamân memşâda resm-i lenger kalıbın⁴⁸
Serây-ı saltanatda şimdi nakkâş olduğı var mı
- 6 Ne bilirsın füsûn u fitneniñ zevk ü temâşâsın
Seniñ evbâş içinde merd-i kallâş olduğı var mı
- 7 Kitâbı bâdeye etmek becâyış hayli bir işdir
Bırakıp ders ü devri soñra ‘ayyâş olduğı var mı
- 8 Kamaşdırsa n'ola bu mihr-i devlet çeşm-i a‘dâyı
Şeb-i târ-ı hâsedde murg-ı huffâş olduğı var mı
- 9 N'ola ser-mest-i afyon-ı maķâlîm olsa ehl-i keyf
Seniñ revgân-fürûş-ı toħm-ı haşhâş olduğı var mı

26

Dîger

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 N'ola bir duħter-i sîmîn-‘izâra hem-firâş olsam
Der-âgûş eylesem endâmını tâbe-tirâş olsam
- 2 Çekip yaşmağın indirsem yüzünden yüz göz olsam ben
Çözerken bend-i şalvârın giriftâr-ı telâş olsam
- 3 Şarılsam şarmalıssam sîne-şâf-ı vuşlatı olsam
Ten-i gül-penbesine bir biçilmiş nev-ķumâş olsam

48

Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Edip pîrâhen-i nâzikterin nâf üstüne der top
Hücûm-ı feth-i bâb-ı bikrine kuvvetli bâş olsam
- 5 Havâle eylesem beynimi mâ-beyn-i dü-pistâne
Şemîm-i şehvet-i cân-perveriyle hurde-hâş olsam
- 6 Zâfer-yâb-ı fütûhât-ı vişâl-i yâr oldukça
Fîrâşında kıvılcık kırmızı boyansam cümle yaş olsam
- 7 Eder her zevke elbet bir humâr büt ile encâma
Be'is yok lezzet-i bâh ile 'Abdî dil-hırâş olsam

27

Hezl

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Ne dem ki merd-i Lût'u kevn-i dil-berde şafâ bulmaz
Kes-i bânûda zânî zevk-i bâde vü iştihâ bulmaz
- 73a 2 Ne müşkil oldu hayfâ şimdi şayd-ı fâre vü güncişk
Cigerci Arnebudsuz kürbe-i miskîn gıdâ bulmaz
- 3 Bilir şıdk u hulûsuñ geçmez akce olduguñ yâ hû
Bu vak' u i'tibârı Şeyh Efendi bî-riyâ bulmaz
- 4 Tabîb ile müdâvât üzre 'akd-i şöhet eylerdim
Dedi bâña efendi akcesiz haste devâ bulmaz
- 5 Giderse böyle yâ satmak gerekdir yâ bağışlamak
Degil cû esb ü ester dânehâ-yı lûbiyâ bulmaz
- 6 Yine kanbûr menârı şalla kuyruk gitdi bâzâra
Kesâd eyâ mıdır zann ederim nef' ü nemâ bulmaz
- 7 Büyütdükce büyütmüş h'âce baş üzere destârın
Ser-i menhûsuna bundan büyük bâr-ı belâ olmaz
- 8 Raķîbîñ kellesin gördükde dedim müjde cilâda
Sezâ-yı tîg olur bundan yoğun iri kazâ bulmaz
- 9 Yıkılsın hân mân-ı düşmen-i erbâb-ı isti'dâd
Hevâyî şimdilik ehl-i recâ başka du'â bulmaz

28

Lâmi'î Paşa'ya bâ-Teşâdüf Nazm Olunan

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Parladan Âdem'i zâtında olan cevherdir
Cevheri olamayaniñ nâm-ı şahîhi hardır

- 2 Meh gibi şa‘şa‘a-engîz idi beyne'l-elfaz
Lâmi‘î lafzı saña nâm olalı muğberdir

GAZELİYYÂT

1

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
73b 1 ‘Acz-i îrâs eyledi idrâk-i mâhiyyet baña
Rû-nümâdır ‘acz ile her müşkil-i hikmet baña
- 2 Derd-i hicri kâle cevri yâda almam ba‘de-zîn
Râm oldu şâhid-i gül-çehre-i vuşlat baña
- 3 Dîde-i diğkatle bakdıķca heyûlâ-yı vücûd
Gösterir her demde yüz biñ kere biñ şûret baña
- 4 Bî-sütûn-ı maṭlaba mecrâlar açdım sîneden
Ber-güzâr-ı kûh-kendir tîşe-i himmet baña
- 5 Mest-i şahbâ-yı vişâl-i yâr iken verdi yine
Fırkat-i nâgeh zuhûrî başka keyfiyyet baña
- 6 Cüst ü cû-yı sû-yı râhat eyler iken sû-be-sû
Âḥir oldu bî-ḥuzûrî mebde-i râhat baña
- 7 Yandığın yanında kaldı bâde te’sîr etmedi
Rû-nümâdır ‘Abdiyâ pervânenen ‘ibret baña

2

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Her şafâya der-ķazâdır bir keder ‘âlem bu ya
Şanma gülşende dikensiz gül biter ‘âlem bu ya
- 2 Ehline îrâs-ı ḥayṣiyyet eder güher ez-ķadîm
Bâdı-ı tevbiḥ olur şimdi hüner ‘âlem bu ya
- 3 Var iken erbâb-ı dâniş le’îmî dehr eder
Zevķ-yâb-ı lezzet-i şîr ü şeker ‘âlem bu ya
- 4 Kadr-i ḥayṣiyyâtını bilme yolunda cân verir
Sînesin nâmûsuna eyler siper ‘âlem bu ya
- 5 Her kime etdim ise cevri felekden iştikâ
Dediler şabr et bu da bir gün geçer ‘âlem bu ya
- 6 Bakma ķadh ü medh ebnâ-yı zamâna nîk ü bed
Sen hemân dünyâda işiñi becer ‘âlem bu ya

- 7 Gerdişinde ittîrâdı yok bu dehriñ ez-ezel
Gâh ‘aks ü geh murâd üzre döner ‘âlem bu ya
- 8 Peyrev-i kil-k-i cenâb-ı nâzım olduñ ‘Abdiyâ
N'ola etsem ben de ibrâz-i hüner ‘âlem bu ya

3

- 74b** 1 *Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün*
Şorarsan söyleyim doğrusunu cânâ nedir dünyâ
Değil de bir belâ halk-ı cihâna yânedir dünyâ
- 2 Biri medhal o biri mahrec-i semt-i ‘ademdir bil
İki dürdâneli bir bî-meze meyhanedir dünyâ
- 3 Uçurma murg u efkârı o rütbe evc-i a’lâya
Yapılmış hâr u hasdan bir temelsiz lânedir dünyâ
- 4 Degil şimdi ezelden böyledir vaz’-ı tabî’îsi
Sebük-mağzâna mahrem-i ‘âkile bigânedir dünyâ
- 5 Olur elbet pey-â-pey pefzen-i şevk-i dil-i dâna
Gelince şem‘-i cem‘-i câhla pervânedir dünyâ
- 6 Edip nice ‘ukûl erbâbını pâ-der-gil-i hayret
Netîce kendine meyl etdirir ferzânedir dünyâ
- 7 Nedir bu rütbe meyl ü ârzumânın ‘Abdiyâ böyle
Bilirken şubhesiz bir bî-bekâ efsânedir dünyâ

4

Gazel-i ez-Dehân-ı Cânân

- Mef’ûlû / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilün / Fâ’ilün*
- 1 Tescîh olundu kişver-i hüsn ü bahâ baña
Nisbet kılındı şîve-i nâz u edâ baña
- 2 Hûbân-ı ‘aşra şimdi benim şâh-ı kâmurân
Olur hezâr Sencer ü Dârâ gedâ baña
- 3 Bezm-i ezelde kısmet-i herkes edip zuhûr
‘Uşşâka düşdü şabr u taḥammül cefâ baña
- 4 Kânûn-ı ‘aşka vermelidir tâze şu‘beler
Vermez bezimde sâde beyâna şafâ baña
- 5 Vechinedir ki mihre yüzüm eylediñ şebîh
Mihriñ ne ḥaddi var ki mu‘âdil ola baña

- 6 Peykân-ı nâzla delerim bağı başını
Teklîf ederse bir daği ‘âşık vefâ baña
- 7 Âdâb-ı ‘aşkı bilmeyen ehl-i mücâdele
Lâf u güzâfla olamaz âşinâ baña
- 8 ‘Âhîr hayât-ı tâze bulur bir günâh ile
‘Âşık iderse cânını evvel fedâ baña
- 9 Yazarım seniñ de defter-i ‘uşşâka nâmınıñ
‘Abdî hemîşe etmelidir ilticâ baña

5

Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün

- 1 Hârâbâd-ı cihânda olalı bintü’l-‘ineb peydâ
Dil-i ehl-i şafâda oldu âşâr-ı tarab peydâ
- 2 Ne dem ki yâr ile halvet-serây-ı vaşla ‘azm etsem
Raķîb-i bed-likâ olur verâdan der-‘aķab peydâ
- 75a 3 Hemîşe hâķķa bâtıldır veren sermâye-i kuvvet
Anıñçün ‘asr-ı peygamberde oldu Bû-Leheb peydâ
- 4 Bütün ehl-i ‘akılı eyledi dem-beste-i hayret
Telegrâfı ne üslûb üzre etmişler ‘aceb peydâ
- 5 Degil çok ehl-i dâniş eylese ‘arz u hüner dâ’im
Eder cevḥ-i me‘âdin nev-be-nev sîm ü zeheb peydâ
- 6 Ne hikmetdir eder tezyîfe cür’et zümre-i nâdân
Lisân-ı ehl-i dilden olsa nuķķ-ı münteḥab peydâ
- 7 Teşâdüf mü eder ya sû’-i iķbâl midir ‘Abdî
Bulunsam ķankı meclisde olur bir bî-edep peydâ

6

Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilâtün / Fe’ilün

- 1 ‘Âşıkā zann olunur derd-i hevâ gerçi belâ
Şor ki bir nesne mi var bundan elezz ü ehlâ
- 2 Cevher-i zât verir kâr-ı cihâna revnaķ
Çünki zerm mühre olur ḥalle şafâ-baḥş-ı cilâ
- 3 Kim olur ‘aşķ ile Mecnûn-ı beyâbân-ı taleb
‘Arz-ı didâr-ı vefâ etmese bir dem Leylâ
- 4 Kâmet-i ‘âşık-ı dil-ḥaste olur lâm gibi
O cefâ-pîşeden aldıķca cevâb-ı lâ lâ

- 5 Nazar-ı ehl-i haqîkâtde berâber gül ü hâr
İki görse ne be'is bunları çeşm-i şehlâ
- 6 Mâ-cerâ-yı gam-ı 'aşkı nice ta'rîf edelim
Münkeşif olmadı bir ferde bu nükte hâlâ
- 7 Zâhidâ 'Abdî-i zâra olamaz 'âlemde
Der ki sırr-ı ahâdiyyet gibi emr-i bâlâ

7

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Kânde-i şîrîn-i heves sermâye-i semdir baña
Rîze-i elmâsı zehr-âlûd-merhemdir baña
- 2 'Ârife tarz-ı tecâhüldür veren feyz-i kemâl
Nükte-i mermûze-i 'îrfân mülhemdir baña
- 3 Eylemem mâzî ile müstağbeli fikr ü hayâl
Gün bu gün sâ'at bu sâ'at dem de bu demdir baña
- 4 Yeknesak 'indimde esbâb-ı sürûr u infî'âl
Mevsim-i 'ıyd-i meserret rûz-ı mâtemdir baña
- 5 Şahn-ı sînem mahzen-i esrâr-ı ma'nâ-yı şühûd
Vâridât-ı gayb dûr-a-dûr mülhemdir baña
- 6 Şuretâ zencîrler bend edemez yek-mûyumu
Mûy-ı bârik-i ma'ânî kayd-ı muhkemdir baña
- 75b 7 Kâbza-i teshîrime aldım cihân-ı dânişî
Zîr-i destân-ı ma'ârif cümle munzamdır baña
- 8 Feyz-i Hâk'la 'Abdiyâ garķ âb u baħr-ı vahdetem
Heft-deryâ-yı cihân bir kaķre şebnemdir baña

8

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mef'ûlû / Fâ'ilün

- 75b 1 Bezm-i harâba şanmañız etmez güzer haķâ
Etmiş o bezmi kendine bir hoş muķar haķâ
- 2 Bulunur cihânda nesne ki bundan selîm ola
Etmez meger ki sâdece hükm-i kader haķâ
- 3 Olmuş esîr-i pençe-i erbâb-ı irtikâb
Denmez mi etdi bunda 'aceb sîm ü zer haķâ

- 4 Şekl-i şavâb u şûret Hakk'a hulûl edip
Erbâb-ı 'aklı kendine dâim çeker haţâ
- 5 Kâdî-i belde hükmünü infâz eder belî
Pîrâmeninde dâ'im anıñ da güzer haţâ
- 6 Mîrâs olup kaldı bize böyle hep gider
Bâg-ı cinânda eyledi ol peder haţâ
- 7 'Abdî şavâba karşı durup etmede savaş
Etse n'olaydı ehl-i hîreddin hâzer haţâ

9

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Rakîb-i fitne-engîziyle yârî bir bilir dâna
Gül-i şad-berg ile gülşende hârî bir bilir dâna
- 2 'Anâşîrdan ecsâm etdi gerçi her birin tefrîk
Velî âb u hevâ vü hâk u nârî bir bilir dâna
- 3 Görür kûteh-nazar zâhirde zıdd u muhtelif ammâ
Şu'ûnât-ı cihâna mûr u mârî bir bilir dâna
- 4 Fuşul-i erba'a ta'birine 'atf-ı nigâh etmez
Şitâ vü şayf u pâyîz u bahârî bir bilir dâna
- 5 Egerçi olmada yek-diğere âfet-resan ammâ
Şumâ' ü zulmet-i leyl ü nehârî bir bilir dâna
- 6 Mezâhirde olan gayriyyeti ta'bîr edip dâ'im
Şeh-i zî-şânı merd-i hâk-sârî bir bilir dâna
- 7 Sebâtı yok cihânıñ telh ü şîrîninde hiç 'Abdî
Ânıñ'çün dâ'imâ zevk-i humârî bir bilir dâna

10

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Reşk ile erbâb-ı gayret şimdi muğberdir baña
Şâhid-i nâzende-i dâniş musahhârdır baña
- 76a 2 Sîr-i çeşmi mâye-bağş-i mâye-i servet olur
Hâmemiñ vaz' etdiği her nokta bir zerdir baña
- 3 Ben nedîm-i bezm-i hâsu'l-haşşî vahdâniyyetim
Ayrılıkla gayrılık bir emr-i münkerdir baña
- 4 Güft ü gû-yı zâhid-i hod-bîne etmem iltifât
Niş hayrî ile nuţk etdiği söz şerdir baña

- 5 Tûr-ı sînâ-yı ma‘ârifde Kelîm ü vaḥdetim
Bu ‘aşâ-yı ḥâme bir çûb-ı muḥaḳḳardır baña
- 6 Oldu ṭab‘-ı nâzenînim bir Züleyḥâ-yı zamân
Yûsuf-ı güm-geşt-i maẓmûn-ı şevherdir baña
- 7 Öyle şehbâz-ı felek-pervâz-ı evc-i rif‘aten
Kâf-ı istiğnâda ‘Anḳâ şayd-ı aḥḳardır baña
- 8 Ben ocağ-ı âteş-efrûz-ı hevâ vü ḥasretem
‘Aşk-ı cânân sînede murğ-ı semendir baña
- 9 Bu neşîmengâha etmem ‘Abdîyâ meyl ü rûkûn
Atlas-ı gerdûn maḥẓ-ı köhne minderdir baña

11

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Dergeh-i Mollâ-yı Rum'a cebhe-sâyım ‘Abdiyâ
Neş‘emend bâde-i feyz-i Ḥudâ’yım ‘Abdiyâ
- 2 Baḥr-ı mevc-engîz tevḥîd-i Ḥudâ'ya ğark olup
Dest-şûy-ı inhimâk-i mâsivâyım ‘Abdiyâ
- 3 Kûh-sâr-ı dânişe başdım kadem ammâ yine
Pîr-i vakte destbâne ilticâyım ‘Abdiyâ
- 4 Ederim mihr-i münîr-i ‘aşka ancak ser-fürû
Çehre gerdânındaki mihr-i semâyım ‘Abdiyâ
- 5 Şeh-nişîn-i ma‘rifetde kûşe kibr ü ḥiddetim
Tâcidâr-ı mülk-i tecrîd ü ğınâyım ‘Abdiyâ
- 6 Küfr ü imânı celâliyle cemâle bend edip
Yeknesak-sâz-ı şavâb vehm-i ḥaṭâyım ‘Abdiya
- 7 Cür ‘a-nûş menhel âb-ı ḥayât-ı ‘aşk olup
Hızr-ı tevḥîkiyle hem-hâl-i bekâyım ‘Abdiyâ

12

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Nâzar-ı ‘ibrete al kim ne fenâdır dünyâ
Ḥurde-bînân-ı şu‘ûnâta belâdır dünyâ
- 2 Herkesi etdi birer miḥnetle ser-gerdân
Ḥayret-efzâ-yı gürûh-ı ‘uḳâlâdır dünyâ
- 3 Dil-firîb etdi nice merdüm-i perhîzkârı
Bir zen-i fâḥiše-i ḳahbe-edâdır dünyâ

- 76b 4 Veririz naqd-i girân qadr-i vücûdu ‘ademe
Gûyiyâ kârgah-i bey’ ü şîrâdır dünyâ
- 5 Hâşılâtı-ı gam u endûhunu dâ’im alırsız
Hırmen-i mezra‘a-yi tohm-i cefâdır dünyâ
- 6 Harb-i nâdân cefâ-bağş-ı nümâdır ammâ
Nüktedân-ı hünere renc ü ‘anâdır dünyâ
- 7 Dest-i qahrından anıñ var mı rehâ-yâb olmuş
Rağne endâz-ı bay u gedâdır dünyâ
- 8 Tîz-pervâz o kadar murğ-ı zamânı anıñ
Bir gelir bir de geçer zıll-i hümâdır dünyâ
- 9 Her biri ric‘at eder aşlına âhîr ‘Abdi
Hâk ile âteş ü âb ile hevâdır dünyâ

13

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Nazar-ı diğkate al kim ne güzeldir dünyâ
Kaşr-ı bâlâter-i mînûya bedeldir dünyâ
- 2 Oldu derd üstüne esbâb-ı neşâtı mevcûd
‘İyş u nûş u tarab u ‘aşka mağaldır dünyâ
- 3 Eskidikce oluyor lezzeti git git efzûn
Şimdi rû-nağş-geh-i zevk-i ‘aseldir dünyâ
- 4 Olmamış kimdir anıñ beste-i kayd-ı hevesi
Herkesi silsile-cünbân-ı emeldir dünyâ
- 5 Zâhidâ gel nazar-ı nefretle bakma aña
Etdigin bunca ‘ibâdete temeldir dünyâ
- 6 Lahm u şemm-i ğanemi öyle firâvândır kim
Ğıpta-bağşâ-yı meh u burc-ı Hameldir dünyâ
- 7 Ne ararsañ bulunur anda vefâdan başka
‘Abdiyâ evveli yok köhne cebeldir dünyâ

14

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Câm-ı hicriñ neş’e-bağş-ı zevk-i vuşlatdır baña
Bâde-i vaşlıñ humâr-âlûd-ı firqatdır baña
- 2 İnfi‘âlin böyle ‘indimde olunca muhterem
Nâzenînim iltifâtıñ yâ ne devletdir baña

- 3 Bağlanıp zencîr-i sevdâñ ile oldum bî-mecâl
Târ-ı zülf-i müşg-nâbuñ bend-i hayretdir baña
- 4 Öyle bir h̃âhişker-i nûş-ı rahîk-i vaḥdetim
Heft-deryâ-yı cihân yek cür‘a şerbetdir baña
- 5 Râh-ı ‘aşk-ı yârde buldum refâh-ı dâ’imî
Mâye-i emn ü selâmet terk-i râhatdır baña
- 77a 6 Kûh-sâr-ı Kâf-ı istiğnâda oldum lâne-sâz
Şayd-ı ‘aşka eyleyen minkâr-i himmetdir baña
- 7 ‘Aşk ile bîmâr olmaqdır ‘ilâc-ı sıḥḥatim
Derd ancak ‘Abdiyâ meyl-i ifâkâtdir baña

15

Medḥiye

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Gerçi pîr olmuşsun ammâ bir cevânsıñ zühdüyâ
Şanki bir maḥcûb-ı şâḥib ḥüsn ü ânsıñ zühdüyâ
- 2 Yok seniñ gibi eḥibbâ perver ü aşdaḡ-nüvâz
Merdüm-i dâniş-fezâ vü nüktedânsıñ zühdüyâ
- 3 Âşinâya âşinâ bî-gâneye bî-gânesiñ
Düşmenâna düşmen ü aḥbâba cânsıñ zühdüyâ
- 4 Dürr-i dâniş cevher-i îmâna muşdardır diliñ
‘Âlem-i imkânda deryâ vü kânsıñ zühdüyâ
- 5 Kim okursa âteşin güftârıñı âteşlenir
Şübhesiz bir şâ‘ir-i âteş-zebânsıñ zühdüyâ
- 6 Görmez artık bâḡ-ı dâniş ba‘de-mâ rû-yı ḥazân
Gülşen-i ‘irfânda bir bâḡbânsıñ sen zühdüyâ
- 7 ‘Abdî-i bî-vâyedir her dem şenâ-h̃ânıñ seniñ
Tarbzon‘da ser-firâz-ı âşıkânsın zühdüyâ

16 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 73b 1 Şâki-i âzâdegî hem-bezm-i ülfetdir baña
Nev-be-nev pîşâver-i câm-ı meserretür baña
- 2 Niyet-i himmetle yakdım ḥân mân-ı guşşayı
Şimdi kaşr-ı şâdımânî cây-ı râhatdır baña

- 3 Kabza-i teşhîre aldım kişver-i tecrîdi hep
Tahtgâh-ı saltanat künc-i ferâgatdir baña
- 4 Hûşmendiñ bir vâkitde görmedim âzârını
Eyleyen cevır ü ezâ ehl-i gâbâvetdir baña
- 5 Hem bezm-i ter hamle-i şarşarla olur şu'levâr
Ta'n u dahl-i câhilân bâd-ı rif'atdir baña
- 6 Kuvve-i 'irfânla keşf eyledim müstaķbeli
Keşfimiñ 'aynen zuhûru bir kerâmetdir baña
- 7 Tuna nehrinden güzârı düşmenin bî-gâile
Herkese lâ-siyyemâ bâdi-i hayretdir baña
- 8 Va'd-i 'arkûb-ı velî dûcâr-ı buhrân eyledi
İltifâtı kat'î dehriñ câna minnetdir baña
- 9 Bu zamânın feyz-i iķbâlinde görmem i'tibâr
Bî-şeref iķbâl 'Abdî maķz-ı nekbetdir baña

17

74b

Fârisî⁴⁹ [Der-Kenâr]*Mef'ûlû / Mefâ'ilû / Mefâ'ilû / Fe'ûlûn*

- 1 H'âhem ki konem hamle-i şîrâne elem-râ
Tâ reh be-bered dâmen-i şahrâ-yı 'adem-râ
- 2 İn cevher-i tâbende-i ğayret ki merâ hest
Bâyed ki nevâzende şevem ehl-i kalem-râ
- 3 Gül hande koned nâle-i mürĝ-i seherî-râ
Ey sâķî-i gül-çehre biyâr sâĝâr-i Cem-râ
- 4 Hem-râz meşû ey gül-i ra'nâ be-cevânân
Lâyık ne-büved meyl-i to erbâb-ı sitem-râ

⁴⁹

1. Yol, yokluk çölünün eteğine götürene kadar bir arslan gibi üzüntülere saldırmak istiyorum.

2. Bu çaba ışığının cevheri bendedir. O halde, kalem ehli içinde en üstün yazan ben olmalıyım.

3. Gül, seher kuşunun inlemesine güler. Ey, gül yüzlü sâķi, Cem'in kadehini getir.

4. iki renkli gül, gençlerle sırdaş olma. Sitem erbabına meyletmek sana yakışmaz.

5. Zamanenin gönül inciten cevrenden ben korkmuyorum. Benim gibi kedere şükredene felek ne yapabilir ki?

6. Ey sevgili, senin çevrende olanlara aman ver. Yakın olanların ruhunu öldürmek caiz değildir.

7. Abdi, bilgi ve irfan hevesi geride kaldı. Cihan halkı, dinar ve dirhem hırsına düştü.

- 5 Bî-bâkem ez ân cevr-i dil-âzâr-ı zamâne
Gerdûn çe koned hem-çü men şâkir-i gam-râ
- 6 Ber kûy nişînân-ı to ey şûh amân de
Câ'iz ne-bûved kuşten-i zî-rûh-ı harem-râ
- 7 'Abdî heves-i dâniş ü 'irfân fûrûmând
Üftâd cihân gayret-i dînâr u direm-râ

18

75a

Fârisi⁵⁰ [Der-Kenâr]*Müfte 'ilün / Müfte 'ilün / Fâ 'ilün*

- 1 Ân ki be-û goft kazâ nâ-sezâ
Mî-ne-tevân dîd ez-û cüz haîâ
- 2 Terbiyet-i nâ-ehil imkân-peîr
Mî-ne-şevêd goft mer ehl-i nehâ
- 3 Gerçi be-şâbûn heme şüstişû
Pâk koned câme-i nâ-pâk-râ
- 4 'Ayn-ı necis key şevêd ez-şüstişû
Pâk eyâ server-i 'aql u zekâ
- 5 Rîş eger çeşme-i Kevser dehed
Mîve ne-bağşed giyeh-i kendinâ
- 6 Nîk ne-gerded be-cihân bed-güher
Seng-i hazef mî-ne-şevêd güher-bâ
- 7 Hikmet-i mahz est der-u mesned-i mec
În sühenem-râ be-hâ'n 'Abdiyâ

19 [Der-kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

75b

- 1 Derd-i dil dermân ile bulmaz şifâ
Ey perî dermân meger vaşlîñ ola

⁵⁰

1. Terbiyeden mahrum olanları terbiye etmek mümkündür; ancak terbiyesizliğe alışan insanı sonsuza dek terbiye etmek mümkün olmaz.

2. Yersiz sözler sarf eden kişide, hatadan başka bir şey görmek mümkün değil.

3. Sabunla her şey temizlenir, hatta temiz olmayan elbiseler bile.

4. Ey, akıl ve zekâ padişahı! Necaset gibi bir pisliği temizlemek nasıl mümkün olur?

5. Kendina bitkisinin kökünü Kevser suyu da koysan yine de meyve vermez.

6. Hazef taşının güher gibi olmaması gibi, iyi insan da cihanda kötü olamaz.

7. Ey Abdi, benim bu yazdıklarımı oku ki bunların içinde kesin bilgi ve hikmet vardır.

- 2 Bâda verdi hırmen-i şabrım felek
Hân mân-ı servetim oldu hebâ
- 3 Rûy-ı râhat görmesin eşk-i terim
Akdı birden oldu zâhir mâ-cerâ
- 4 Dâsitân-ı aşkı hâme şerh eder
Olamaz hâmûş merd-i bî-nevâ
- 5 Murğ-ı efkârı uçurdum lânedden
Dâneçîn-i 'ıyşım oldu ber-hevâ
- 6 Vermesin Yezdân perestâna firîb
Dîv ü dehrîñ verdigi neşv ü nemâ
- 7 Dûzağ-ı gayretde yansınlar müdâm
Dâğ-ber-dil nuḡkuma ehl-i riyâ
- 8 Rû-be-sûyı bârgâh u hiddetim
Münfe'ildir baña meyl-i mâsivâ
- 9 Kûh-ı istignâ-nişîn-i vahdetim
Ḳurş-ı mihre bî-niyâzım 'Abdiyâ

20

- 76a** 1 *Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
Ḥasretâ bîgâne iken âḥir olduñ âşinâ
Hâne-i 'ıyşım ḥarâb etdiñse de gel merḥabâ
- 2 Fırkatâ bu rûtbe bed-munzarlığın bilmez idim
Çehre-i nâ-pâkiñe bu râhatım olsun fedâ
- 3 Mihnetâ mihmen-serâ ister isen işte göñül
Bî-ḥuzûr eylerse 'afv et zâtıñı bu tengnâ
- 4 'İşretâ etdiñ şikest bu sâgar-ı âsâyışı
N'ola senden eylesem pîr-i muğâne iştiḳâ
- 5 Şohbetâ nuḡkum tutuldu hem-zebânıñ olmadan
Herze-gûyân-ı zamâne ol muşâḥib lu'bemâ
- 6 Ülfetâ bîgâne-perverlikden aldıñ lezzeti
Oldular hep âşinâlar kûşe-gîr-i inzivâ
- 7 Vuşlatâ fırkatle hem-zânû-yı ülfet olma gel
Demesinler saña meyyâl-i ḥarîf-i bed-liḳâ

- 8 Râhatâ terk-i diyâr etmekde görmem fâ'ide
Şanma қоша қоша арқаңдан gelir ehl-i recâ
- 9 Şohbetâ ehl-i hayâtı pek ihâfe eylemem
Kimseden şormaz zamân ü sâ'atin hük-m-i kazâ
- 10 'İbretâ aldık cihânın örneğin bâ-tecrübe
Yeknesakdır 'indimizde lutf-ı Hakk kahr-ı Hudâ
- 11 'Abdiyâ bu tarza ifrâğ eyledim âhîr sözü
Keşf-i sırr-ı vahdete oldu resîde mâ-cerâ

21 [Der-Kenâr]

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 76b 1 Kûr-ı cinân u hûr-ı zamân bir gelir baña
Devr-i püser ü cev-r-i bütân bir gelir baña
- 2 Rûy-ı beşûş u vech-i 'abûsuñ ne fırkati var
Reng-i bîmâr u levn-i hazân bir gelir baña
- 3 Vaşl u firâk-ı yâri müsâvî görür gözüm
Bu nûş u nîş-i kâr-ı cihân bir gelir baña
- 4 Bay u gedâyı fark edemez nâkıd-i nazar
Şâh-ı cihân u merd-i şebân bir gelir baña
- 5 Bend-i garâz eyleyemem bu perestişi
Ka 'r-ı cahîm u bâğ-ı cinân bir gelir baña
- 6 Bu kârgâh-ı derde oturdum berâ-yı 'aşk
Sermâyeden sûd u ziyân bir gelir baña
- 7 Dil-h'âhımı şorarsañ eger dâniş ü hüner
Bu hân-kâhda pîr ü cevân bir gelir baña
- 8 Ey gön'lü saht kavli nerm zâhid-i foğûl
Seng-i siyâh u âb-ı revân bir gelir baña
- 9 Geh deyr ü gâh mescide 'Abdî gider gelir
Şeyh-i şehr ile pîr-i muğân bir gelir baña

22

Fî Harfî'l-Bâ

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 77a 1 Âdemiñ revnakıdır hıl'at-i zîbâ-yı edeb
Setr-i 'ayb etse n'ola dâmen-i dîbâ-yı edeb

- 2 Olsalar çok mu ‘aceb soffa-nişîn-i tevkîr
Cür‘a nûşân-ı mey-i sâgar-ı mînâ-yı edeb
- 3 Tıfl-ı dil kanda olur zîb-i kıymât-ı nigîn
Etmese anı eger terbiye lâlâ-yı edeb
- 4 Bî-edeb lutf-ı Hudâ’dan olur elbet maḥrûm
Tutalım etse de her yerde o da‘vâ-yı edeb
- 5 Ḥayret-efzâ-yı ‘uḳûl-i üdebâdır vaz‘ı
Herkesiñ kârı mıdır keşf-i mu‘ammâ-yı edeb
- 6 Tutarız zümre-i nâdân-ı bu yolda ma‘zûr
‘Arz-ı dîdâr edemez anlara Leylâ-yı edeb
- 7 Kâfes-i ḳalbiñe ḥabs eyle bu nuṭṭu ‘Abdî
Oldu ḥâmem hele tûṭî-i şeker-ḥâ-yı edeb

23

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Zâhidâ terk eyle ‘örfü ver cevâb
Nûş-ı şahbâda nedir re’y-i şavâb
- 77b 2 Nûş etmişsin işitdim dün gece
Yâr elinden bir dolu câm-ı şarâb
- 3 Ben de bûs-ı ğabğab-ı yâr eylesem
Olamaz mı şer‘-i ‘aşḳ üzre şavâb
- 4 Muşḥaf-ı ḥüsnüyle fâl etdim küşâd
Sen de ‘ilm-i cifr ile eyle ḥisâb
- 5 Ol şeh-i ḥüsn ü melâḥat görelim
Ḳanḳımıza ede tevcîḥ-i ḥitâb
- 6 Saña derse sen benimsiñ gel beri
Çünki sifle-perver olur zî-cenâb
- 7 Ol vâḳt-i keşf-i dehân edip derim
Ey olan revnaḳ-fezâ-yı âfitâb
- 8 Sen nesinden hoşlanırsıñ zâhidiñ
Bûlbûl ile hem-zebân olmaz ğurâb
- 9 Olma cevher-pâş-ı istişḥâb aña
Ḥân mân-ı ‘aşḳı gel etme ḥarâb

- 10 Söyle var mı gördüğün ey meh-cebîn
Bezm-i hâşşü'l-ḥaşşa girer mi kilâb
- 11 Saña vermez fâ'ide bîgâneler
Kandırır mı teşne-i âbı serâb
- 12 Maḥrem-i râz u vişâl etme anı
Ehl-i 'aşka verme şöyle ıztırâb
- 13 Ni'met-i vaşlın aña görme revâ
Etse de biñ kere günde daḳḳ-ı bâb
- 14 Bî-edebdir bî-edebdir bî-edeb
Aña gelmez infi'âliñle hicâb
- 15 'Âdetâ def' etmelidir münkiri
Lâzım olan aña etmekdir 'itâb
- 16 Kıadr-i cânânı bilir ehl-i vefâ
Anla olur pâyiñe ancak türâb
- 17 Ka'be-i kûyunda ederler şafâ
Eylediler dergehiñ ni'me'l-me'âb
- 18 Bir meşeldir sev seni sevmişleri
Gel seni etme senden ictinâb
- 19 Tal'atınla olalım rûşen-zamîr
Ehl-i 'aşka eyle gel keşf-i niḳâb
- 20 Sen şeh-i iḳlîm-i hüsn ü ânsiñ
Herkes ister saña etmek intisâb
- 21 'Âlemi gözden geçirdim görmedim
Nüşa-i zâtın gibi enfes kitâb
- 78a** 22 İşte böyle yâri ilzâm ederek
Nuṭṭ ederdim aña ben der-câme-ḥâb
- 23 Sîne-ber-sîne olup rağmen hele
Veririm zâhid saña hayli 'azâb
- 24 Âteş-i gayret seni yakdıkça tâ
'Abdi-i nâ-kâm olur kâm-yâb

24 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵¹

77a

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 1 Ber-cünd-i ebâlis reved server-i mehtâb
Encüm şodeend leşker-i ceng-âver-i mehtâb
- 2 Ki şekl-i hilâl âyed ez-û gâh müdevver
Îneş siper ü ân şevêd hançer-i mehtâb
- 3 Der-kârgêh-i hâle 'amel kerd besâ mîh
Ber saķf-ı semâzed heme-râ zerger-i mehtâb
- 4 Bârik zer-âlûde şode şafha-i gerdûn
Âyâ çe besâ cevher-i sîm ü zer-i mehtâb
- 5 Her şubh u mesâ merhale kerd ân ber-û cüst
Tâ zed heme-ân tevsen-i cûlânger-i mehtâb
- 6 Ân dem ki reved mihr-i cihân kûh-i 'adem-râ
Pertev fikened şu'le-i rûşenter-i mehtâb
- 7 'Abdî ezeli rehrev-i tevîd-i Hudâ'yım
Ne bende-i hûrşîd ü neyim çâker-i mehtâb

25 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Görse olur mihr-i ruhsârîñla her yâ mużtarib
Kim seni görür de olmaz âfîtâbâ mużtarib
- 2 Oldu bîrûn u derûnum pâymâl-i ıztırâb
Elde mînâ dilde şekvâ serde sevdâ mużtarib
- 3 Kûh bâ-temkîne vermez şadme-i şarşar-ı halel
Cevr-i gerdûn ile olmaz merd-i dâñâ mużtarib
- 4 Kûy-ı yâre 'azm ederken vermiş idim tesliyet
Şimdi geldi bu dil-i divâne hâlâ mużtarib
- 5 Kâr-ı 'âlem bulmadı şîrâze-i hüsn-i karâr
Hâl-i hâzır zahmetinden hâķ-ı dünyâ mużtarib

51

1. Mehtâbın padişahı iblislerin askeriyle gider. Mehtabın kahraman askeri yıldız olmuştur.
2. Ay bazen dolunay bazen hilal şeklindedir. Dolunay kalkan, hilal hançer olmuştur.
3. Hâlenin atölyesinde birçok çivi üretildi. Mehtabın sanatkarı onları gökyüzüne mihladi.
4. Gökyüzü özenle altınla süslenmiş. Mehtabı gümüş ve altın cevheri ne çoktur!
5. Gün sabah ve akşam olmak üzere iki aşamaya bölündü. Öyle ki mehtabın hızlı atı onları vurup geçti.
6. Cihanın güneşi yokluk dağına gittiği zaman, mehtabın parlak aydınlığı ışık saçıyor.
7. Abdi, ben, ezelden beri Allahın birliği yolundayım. Ne güneşin kulu ne de mehtâbın kölesiyim.

- 6 Sell-i tiğ intikâm etsem n'ola bîgâneye
Bu cedelgâh-ı dilimde kîn ü gavğa muztarib
- 7 İzdihâm-ı haşr-ı ecsâdı hayâle çek de gör
Olmasın da n'eylesin meydân-ı 'uqbâ muztarib
- 8 Bir kadehle cân verir şad-mürdeye pîr-i muğân
Olmasın mı bu fütûhâta Mesîha muztarib
- 9 Mevc-rîz-i hüzn ü gam tûfân-ı eşkim 'Abdiyâ
Olmamak kâbil degil girdâb-ı deryâ muztarib

26 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 77b 1 Tîşe-i cevriñ ile kâh-ı dilim etme harâb
Hâne taħrîb edeniñ hânesi olmaz evyâb
- 2 Hâl-i devrâna 'abeş olma dehen-bâz-ı su'âl
Müfti-i 'aql olamaz râbîta-baḥşâ-yı cevâb
- 3 Gün olur seng-i tirâşide konur dîvâra
Eylesin kesb-i ma'ârif gece gündüz aḥbâb
- 4 Böyle kalmaz düzelir şûriş-i kâr-ı 'âlem
Şu bulanmazsa durulmaz dedi ehl-i elbâb
- 5 Eylesin birbirini tîğ-ı 'adâvetle helâk
İnhizâm-ı ruḳabâ-yı ederiz istiṣvâb
- 6 Cevr-i devri düşünüp olma dilâ âzürde
Hürde-bînân-ı cihân fikrini etmez ilti'âb
- 7 Tîğ-ı idrâkim eder kişver-i tevḥîdi küşâd
'Abdiyâ zâhid ederse ne zarar istirkâb

27

Fî-Ḥarfî't-Tâ

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 78a 1 Fitne-i dânişi kandırır serâb-ı ḥikmet
Kimse olmaz idi ḥ'âhişger-i âb-ı ḥikmet
- 2 Neş'e-i zevk ü ḥumâr-ı felek-i devvârı
Olmadan eglemedim mest-i şarâb-ı ḥikmet
- 3 Muşḥaf-ı encüm-i eflâkı geçirdim gözden
Kaldı ser-beste mu'ammâ-yı kitâb-ı ḥikmet

- 4 Derkine gerçi olunmakda hemîşe verzîş
Rû-nümâ olmadı bir ferde nişâb-ı hikmet
- 5 Çok degildir hele sî-murg-ı 'uķûl-ı beşere
Raĥne-endâz-ı helâk olsa zebâb-ı hikmet
- 6 Kimse şakķ etdi mi 'âlemde ġubârın 'Abdî
Boş yere olma giriftâr-ı 'azâb-ı hikmet

28

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Haste-i fâķa daġılsa devâdır şervet
Cism-i âsâyiş-i dünyâya şifâdır şervet
- 2 Teng-i destîdir eden zevķ-i hayâtı ihlâl
Geşte-i fakre hele rûĥ-fezâdır şervet
- 3 Mâye-i râĥat olur kadrini idrâk eden
Nekbet-efzâ-yı ġürûĥ-ı süfehâdır şervet
- 4 Doğrudan doğruya esbâbını taĥşîl edelim
Şavb-ı Hâķ'dan ne ġüzel luţf u 'aţâdır şervet
- 5 Şarf ede ister anıñ kâ'ide-i mu'tedile
Rehrev-i meslek-i Kârûn'a belâdır şervet
- 6 Ġasb-ı emvâl-i 'ibâd ile olursa ĥâşıl
O zamân Âdem'e elbette fenâdır şervet
- 7 Olur anıñla hemen maķşad-ı dâreyne vuşûl
'Abdiyâ aķdem-i elţâf-ı Ĥudâ'dır şervet

29

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Gedâlardan şehin-şâhâne dek dil-ĥ'âhdır şervet
Cihâna ser-te-ser ĥükm edici bir şâhdır şervet
- 78b 2 Cünûb ile şimâl ü şark u garba pertev-efzâdır
Şebistân-ı cihân-ı fâķaya bir mâhdır şervet
- 3 Kō vâ'iz bildiġiñden dönmesin etsin bizi tenfir
Sezâ-yı maĥmedet bir baĥşiş-i Allâĥ'dır şervet
- 4 Olur peydâ anıñla âdeme cem'iyet-i ĥâtır
Vuşûl-i menzil-i âsâyişe şehrhâdır şervet
- 5 Eder ĥâbîde baĥt u kâma dâ'im nâz u istignâ
ġölünce muķbile bir devlet-i nâġâhdır şervet

6 Ne isterse yapar ‘âlemde bî-pervâ vü bî-hem-pâ
O rütbe zûrmend-i bir şâhib-i ikrâhdır şervet

7 Hudâ dûçâr-ı hemyân-ı sefâhet etmesin ânı
Ne deñli olsa da çok ‘Abdiyâ kûtâhdır şervet

30 [Der-Kenâr]

Harfi't-Tâ

77b

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

1 Ben demem kayd-ı cefâdan beni gel âzâd et
İster al gönülüm ele ister iseñ ber-bâd et

2 Gülde yok bûy-ı vefâ diye şikâyet ne demek
Kim dedi bülbüle bî-hûde yere feryâd et

3 Zîr-i minnetde olan varlığı şaymam sağlık
Gamzeñi tîğ-i kazâ çeşmiñi de cellâd et

4 Cevrden olduğınu bilmez idim lezzet-yâb
Şimdi ver Hüsrev'e Şîrîn beni Ferhâd et

5 Zevk-i vaşlıñ ne kadar verdim fîrâkıñ ne kadar
Bunları keffe-i mîzâna koyup ta‘dâd et

6 Tîşe-i cevriñ ile hâne-i ‘ıyşım yıkdıñ
Dilim eylemezseñ ol yıkdıgını bünyâd et

7 Ey şeh-i hüsn ü edâ ‘Abdi-i miñnet-keşîñiñ
Kışver-i hâtırını etme harâb âbâd et

31 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Mefâ ‘ilü / Mefâ ‘ilü / Fe ‘ûlün

78a

1 Al istediğîñ bu ise da‘vâya ne hâcet
Verdim saña hep varımı yağmâya ne hâcet

2 Makşûd eger ‘ıyş ise esbâbı müheyyâ
Mâ-fevķ ile mâ-dûna temennâya ne hâcet

3 Ser-mest-i mey-i vahdet olan merd-i Hudâ'ya
Sâķî u mey ü sâğâr-ı mînâya ne hâcet

4 Hep halk-ı cihân oldu sitemkâr u cefâ-cû
Bîhûde yere ‘arz-ı müdârâya ne hâcet

5 Vâyeste iken neyl-i emel dâd ü sitâda
Ehliyyetiñi ‘âleme inhâya ne hâcet

- 6 Yandı ‘alev-i cehl ile kâşâne-i idrâk
Nağş-ı şuver ü resm-i heyûlâya ne hâcet
- 7 Teskîn-i cedel kâbil iken şulh ile ‘Abdî
Bu ma‘reke de haşm ile gavgâya ne hâcet

32 [Der-Kenâr]

Mef ‘ülü / Mefâ ‘ilü / Mefâ ‘ilü / Fe ‘ülün

- 1 Yâ Rab ne bu ‘âlemde akan seyl-i sekkâmet
Etrâfımızı almada şad-mevc-i vehâmet
- 2 Yek-dîgeri ta‘kîb ediyor ‘unf-ı tekâlîf
Hep etdi dü-tâ kaddimizi bâr-ı garâmet
- 3 Ahvâl-i cihân nefret o nûr merkeze geldi
Açılsa sezâdır dehen-i ehl-i selâmet
- 4 Bilmem nerede lâne-nişîn ola bu yerden
Pervâz-bülend eyledi sî-murg-ı selâmet
- 5 Efkâr-ı cihân ol derece oldu müşevveş
Keşf eyleyemez hâlimizi ehl-i kerâmet
- 6 Şaf beste olur şanma cemâ‘at ki o yerde
Nâ-ehle revâ gözü ile tevcîh-i imâmet
- 7 Evrâk-ı gül-i maṭlabı soldurdu ser-â-ser
Âyâ nereden esmede bu bâd-ı şe‘âmet
- 8 Bilmem ne girer kesesine merd-i le’îmîñ
Bî-hûde eder ehl-i dile ‘arz-ı zaḥâmet
- 9 Var ise o nâdânîñ eger kudreti ‘Abdî
Çeksin görelim düşmene şemşîr-i şarâmet

33 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵²

78a

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Der dilem gevher-i nâ-yâb-ı vefâ meşhûnest
Âri âri be-ḥarâbe ḥam-ı zer medfûnest
- 2 Kıymet-i kâle-i vaşleṣ ne-tevân dâned kes
Bûs-ı yek-bâr-ı lebeṣ çend bahâ-yı ḥûnest
- 3 Men ümîd-i ḥîred ü 'aql nedârem ez-kes⁵³
Dîde-em her dem ü ân a'qıl-ı mâ be-ḥûnest
- 4 Hâşıl-ı 'aşk u hevâ âbem ü âteṣ gerded
Sîne-i âteṣ-gede vü dîde-i mâ Ceyḥûnest
- 5 Men to-râ cân dehem veh to ze-men rû gerdân
Der-reh-i mihr ü vefâ in çi 'aceb kânûnest
- 6 Dâğ-ber-dil be-to dâmâd-ı 'arûs-ı imkân
Zülf-i to raḥne deh revnaḳ-ı eftîmûnest
- 7 Âfetâ nazm u dil-âvîz merâ ta'ne mekon
Ṭab'-ı 'Abdî çü ḳadet muntezûm ü mevzûnest

34 [Der-Kenâr]

Mef'ûlü / Mefâ 'ilü / Mefâ 'ilü / Fe 'ülün

78b

- 1 Gel nîk ü bedi fark ile ıslâḥ-ı ṭarîḳ et
Ağyâr-ı fedâ yâr-ı vefâdârı refîk et
- 2 Nâ-ehle tekâpû u müdârâda şafâ yok
Bu mes'eleyi ḥoşca düşen fikr-i 'amîḳ et
- 3 Bir ḳatre bile mümkün ise câhile verme
Baḥr-ı kereme merdüm-i ḥuşyârı ğarîḳ et

⁵² 1. Gönüm vefanın bulunmayan incisi ile doludur. Evet, evet. Bu harabede eğri altınlar gömülüdür.

2. Kavuşma kumaşının kıymetini herkes bilir. Onun dudaklarından bir öpücük almak kaç kan pahasına bedeldir.

3. Ben kimseden akıl ve zekâ ümit etmem. Gözlerimiz ve aklımız her an kan içindedir.

4. Aşk ve hevanın sonucu su ve ateş olur. Bizim ateşe tapanın sinemiz ve gözümüz Ceyhun ırmağıdır.

5. Ben sana canımı bahşediyorum, sen benden yüzünü çeviriyorsun. Sevgi ve vefa yolunda bu ne garip bir kanundur.

6. İmkân olan gelinin damadı senin dönlündedir. Senin saçın biri on gelin saçının parlaklığıdır.

7. Ey afet! Benim gönül alıcı şiirlerimi alaya alma ki Abdî'nin kabiliyeti senin düzgün boyun gibidir.

⁵³ Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Bâzâr-ı mübâhâta koma dâne-i fikriñ
Evvelce anı âs-ı derûnuñda daķık et
- 5 Bî-hûde niçin yatmalı peygûle-i gamda
Kahr u sitem-i dehre bedel nûş-ı rahîk et
- 6 Hem-reng oluyor muhliş ü mubğiz bu ‘aşırda
Ne düşmeni tahķık u ne teftîş-i şadîk et
- 7 Efkâr-ı cedîdeyle çıkıp mülk elimizden
‘Abdî resen-i peyrevimi ‘aķl-ı ‘anîk et

35 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵⁴

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Hoş ân meclis ki yârân-ı men encâ est
Huşûşan şâh-ı hûbân-ı men encâ est
- 2 Hudâyâ âşiyân-ı bûm-ı gerdân
Be-ân menzilgeh-i düşmân-ı men encâ est⁵⁵
- 3 Der in hâne çe deryâ-bend-i düzdân
Hezârân pâsbânân-ı men encâ est
- 4 Çe kâr âyed merâ reften be-gülzâr
Şenîden ta‘n-ı gûyân-ı men encâ est
- 5 Me kon bâver eger güftem ne-reftem
Be-ân bâĝi ki cânân-ı men encâ est
- 6 Biyâver sâkiyâ ân sâĝar-ı Cem
Be-tahtî ki Süleymân-ı men encâ est
- 7 Borû ‘Abdî be-kûy-ı hûş-ı yârân
Huşûl-i feyz-i ‘irfân-ı men encâ est

⁵⁴

1. Benim dostlarımla toplandıĝı meclis ne hoştur! Özellikle benim sevgili padişahım oradadır.

2. Ey Allah’ım! Gök kubbenin yuvası düşmanlarımla mekânı olmuş.

3. Bu evde ne kadar korsan ve hırsız vardır! Ancak, burada benim binlerce bekçilerim de vardır.

4. Beni kınayanların orada olduğunu duyduktan sonra, benim gül bahçesine gitmemde ne yarar vardır!

5. Sevgilimin bulunduğu bahçeye gitmem desem de inanma.

6. Ey sâķi! O Cem’in kadehini Süleyman’ımın oturduğu yere getir.

7. Abdi, akıllıların bulunduğu yere git. Benim irfânımın feyzi oradadır.

⁵⁵

Vezin hatası yapılmıştır.

36 [Der-Kenâr]*Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Bir hıtâma erse artık mâcerâ-yı kâ’inat
‘Âlemi bezdirdi cânından cefâ-yı kâ’inât
- 2 Korkmasın şimden geri icrâ-yı aḥkâm eylesin
Avrupa'ya intisâb etdi ḥaṭâ-yı kâ’inât
- 3 Etmedi hîç kimseyi ḥoşnûd u ḥâl-i ḥâzır
Bilemem ki böyle midir mâ-verâ-yı kâ’inât
- 4 Her gelen bir ṭavr-ı nâ-ma‘kûle ḥidmet eyledi
Kimi uşlandırdı bu daru‘ş-şifâ-yı kâ’inât
- 5 Nice Belkıs'ı zebûn pençe-i dîv etdi ḥayf
Kankı Süleymân'a mülk oldu Sebâ-yı kâ’inât
- 6 Geh revâc u geh kesâd üzre döner kâr-ı cihân
Der-ḳarâr üzre degil bey‘ u şirâ-yı kâ’inât
- 7 Hem-zebân-ı mîr-i ḥaḳḳî-i belâğatzâ olup
Ben de yazdım bir ğazel ‘Abdî berây-ı kâ’inât

37 [Der-Kenâr]*Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*

- 79a 1 ‘Adâlet çarḥ-ı âs ‘âlemi tedvîr eder elbet
O çarḥıñ devrini cevır ü sitem te’ḥîr eder elbet
- 2 Olur ‘ibret mezâlim-perver anıñ mâl u şânından
‘Adâlet-pîşe dâ‘im mülkünü ta‘mîr eder elbet
- 3 Biri müşrik biri mü‘min iken Kısırâ vü Ḥaccâc
Birin ‘âlim-sitâyîş dîğerin taḥḳîr eder elbet
- 4 ‘Adâletdir yapan bünyâd u devrânı yıkan da cevır
Bunu rağbet anı nefretle dil tezkîr eder elbet
- 5 Añılsa ‘adl ile nâm-ı cefâ bâzâr-ı ‘âlemde
Bu ḥalk-ı ‘âleme fevḳa'l-‘alâ te’sîr eder elbet
- 6 Hele şu şûret-i Ḥaḳ'dan zuhûr eden cefâ vü cevır
Dekâyık âşinâ-yı ‘âlemi dil-gîr eder elbet
- 7 ‘Adâletdir veren hep mâl u cân u ‘ırza emniyyet
Anıñçün ‘âdili ‘Abdî cihân tevḳîr eder elbet

38 [Der-Kenâr]⁵⁶

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Ben demem kayd-ı cefâdan beni gel âzâd et
Cânîñ isterse ‘adâlet yog ise bî-dâd et
- 2 Mün‘akis devr ile hem-hâl-i felekdir ol büt
Ağlatır âşığını deme ‘abeş dilşâd et
- 3 Gülde yok bûy-ı vefâ diye şikâyet-h’ândır
Kim dedi bûlbûle bîhûde yere feryâd et
- 4 Vaz‘-ı bed eylemesin merd-i mecî’-i bîzâr
Düşmeni kayd-ı ‘inâyetle saña münkâd et
- 5 Husrevâne yürümek pek de sayılmaz şîrîn
Tîşe-i rengle dilâ seyr-i reh-i Ferhâd et
- 6 Sâ’iliñ zîr-i su’âlinde kalıp olma hacîl
Hûşmendâne hakîmâne cevâb îrâd et
- 7 ‘Abdiyâ alma şakın ağzıñña hâyîde sühân
Yeñi mazmûn arayıp tâze kelâm îcâd et

39 [Der-Kenâr]⁵⁷

124a

Ġazel-i Ez-Dehân-ı İhtiyât

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Ben ol nâm-ı güzîn-i ihtiyât ile bulup şöhret
Hîredmendân-ı ‘aşra veririm sermâye-i kudret
- 2 Bilir kâdrim hemîşe ‘âkıbet-endîş olan merdüm
Olan bî-behre benden şüphesiz nâdim olur elbet
- 3 Olur hâşıl-ı zafer-yâb ‘adû olmak vücûd ile
Eder mağrûru pâ-der-gil nihâyet bir kuru cür’et
- 4 Eder ‘aql-ı selîm aşhâbı elbet bu sözüm taşdîk
Değil bir işde her işde baña vâcib olur ric‘at
- 5 Hekîm-i feylesof-ı ‘akla sor da bir cevâb iste
Ne der bak saña ey h’âbîde-dil-âvâze-i ğaflet
- 6 Olur kâ’im-i sûtûnkâr-ı ‘âlem zûr-ı destimle
Esâs-ı bünye-i ‘ıyşe benim dâ’im veren kuvvet

⁵⁶ 123a’da der-kenârda bulunan bu şiirin başında, “Tâ Kâfiyesine Yazılacaktır.” şeklinde bir not vardır. Biz de şiiri alfabetik kafiye sıralamasındaki yerine aldık.

⁵⁷ Şiir 124a’da bulunmaktadır. Alfabetik kafiye sıralaması gereği buraya aldık.

- 7 Bekâsı şevket ü şâna benim ancak sebep ‘Abdî
Ri‘âyetsizliğimdendir zevâl-i mülk-i her devlet

40

78b

Fî-Ḥarf'is-Sâ'

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 'Ayb u kuşûr halk-ı cihâna nazar 'abes
Har-meşrabân-ı 'aşr için etmek keder 'abes
- 2 Sevdâ-girân-ı kâle-i zer-befte dânişe
Bu kârgâh-ı dehrde 'arz-ı hüner 'abes
- 3 Kaşd-ı huşûl-i şervet ile bî-nevâlara
Sermâye-bahş-ı mâ-melek-i sîm ü zer 'abes
- 4 Aşlîñ fûru'da istedigî kâbil olmadır
Ferzend ki nâ-halef ola pend-i peder 'abes
- 5 Bîhûdedir ekâbir ile eylemek şavaş
Sî-murg-ı Kâf'a hamle-i murg-ı seher 'abes
- 6 Peygüle-gîr-i 'uzlete lâzım mı ihtîşâm
Murg-ı berîde pâ vü sere bâl u per 'abes
- 7 Şakḳ edemez gubârımı 'Abdî-i nüktedân
Pey-rev olursa baña süḥanda eder 'abes

41

Fî-Ḥarf'il-Cîm

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Peydâ ederse cevî-i hevâ yek dü bâr mevc
Dûd-ı kebûd-ı âhım urur şad-hezâr mevc
- 2 Müjgânım oldu rîziş-i eşkimle târ u mâr
Ḥâşâk-ı bahrı elbet eder der-kenâr mevc
- 3 Düşdüm yine sevâhil-i girdâb-ı hayrete
Ḥas-pâre-i vücûdum eder bî-ḳarâr mevc
- 4 Kem-pâyeler zevâl-i kibâra olur sebep
Âḫir eder esâs-ı yele rahnedâr mevc
- 5 Revnaḳ-fezâ-yı âdem olur dâniş ü hüner
Kâlâ-yı Hind'e vermededir i'tibâr mevc
- 79a 6 Ğarḳâb-ı bahr-ı nüzhet eder fülke-i dili
Verdikçe pâ-yı serv ü güle cûybâr mevc

- 7 ‘Abdî şinâh-ı baħr-i ma‘ârif edenlere
Ursa ne var bu ğazel-i âbdâr mevc

42

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Sû-be-sû-yı aħz-i kâma râh-zendir ihtiyâc
Cevher-i hayşiyete revnaķ-şikendir ihtiyâc
- 2 Tîşe-i endûh u gamla nice biñ mecrâ açar
Bî-sütün-ı i‘tibâra Kûh-kendir ihtiyâc
- 3 Sîne-i şâf-dil-i muhtâca sağ olsa da
Nuţķ-ı Hakk'a mâni‘-i fekk-i dehendir ihtiyâc
- 4 Âdemi şervetdir ancak sevdiren aħbâbına
Tefriķa-baħş-ı miyân-ı merd ü zendir ihtiyâc
- 5 Rûh-perver nükte-peydâdır kelâm-ı aĝniyâ
Âfet-i nazm-ı derârî-i sühandır ihtiyâc
- 6 Çok değildir dâr-ı ğurbet eylese Me’vâ’sını
Ehl-i fakra sâ’ik-ı mülk-i Hoten’dir ihtiyâc
- 7 Mü’minîne Hakk nigeħbân ola dâ’im ‘Abdiyâ
Şâh-ı şirk ü küfre bağlanmış resendir ihtiyâc

43

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
1 Dilâ sevdâ-yı ‘aşķ-ı dil-ber-i şad-âşinâdan geķ
Şikâyet gerden-i vaz‘-ı rakîb-i nâ-sezâdan geķ
- 2 Dökülmüş berg ü bâr âdemiyyet-i naħl-i himmetden
Bu ğülşende ser-i ümmîd-i maħşûl-i vefâdan geķ
- 3 Olur ğayretleri cer-i menâfi‘de netîce-yâb
Ĝarazkârâne ‘aşra dest-bâzî-i recâdan geķ
- 4 Deger mi ihtimâl-i minnet-i naħvet-fürûşâna
Heveskârî-i ‘arz-ı ihtişâm-ı nâ-becâdan geķ
- 5 Eħibbâ-perver ü ‘adâ-keş olmak olsa da kâbil
Zamânîñ hûkmüne ‘atf-ı nazarla bu hevâdan geķ
- 6 Vefâsız bir ğül-i nev-ħîz-i bâĝa olsa dil-beste
Bu ħâristân içinde deyre dîde-dûz şabâdan geķ
- 7 Hakkâyık bîn-i eşyâya yeter bir tâze ğül ‘Abdî
Bu ğülşende temâşâ etdiğîñ hep mâ-sivâdan geķ

44 [Der-Kenâr]

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Tûfân-ı 'aşk eyledi sevķ-ı kenâr mevc
Geldi zuhûra baķr-ı cefâda hezâr mevc
- 2 Keştî-süvâr-ı nâz u istignâ olunca yâr
Deryâ-yı eşk-i dîde urur bî-şümâr mevc
- 3 Mümkün mü ta'n u şemmine karşı şebâtımız
Şarşar-vezân olunca olur bî-ķarâr mevc
- 4 Revnaķ-tırâz-ı ragbet imiş o meh-i vefâ
Kâlâ-yı Hind ü Sîn'e verir i'tibâr mevc
- 5 Sildi süpürdü hâr u ĥas-ı ĥuşşâ-i dili
Urunca câm-ı Cem'de mey-i ĥoş-güvâr mevc
- 6 Çarpıp elimden aldı bu dem sâġar-ı meyi
Zann eylesin mi kendini bir baĥtiyâr mevc
- 7 Sîr-âb-ı zevķ u neş'e eder ehl-i 'işreti
Darb eyledikce pâ-yı güle cûybâr mevc
- 8 Kînin tutardı şaklı ezel rinde 'âķıbet
Tîġ-i cefâda etdi felek âşikâr mevc
- 9 Etmiş rakîbi ġavķa-h'or verķa-i helâķ
Etmez mi böyle bir daķi 'Abdî şikâr mevc

45 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Kâf-ı istignâya çıķmış dil-ber-i 'Anķâ mizâc
Eylemez hîķ kimseye 'âlemde 'arz-ı ihtiyâc
- 2 İ'tibâr-ı şâh-ı devrân olalı revnaķ-fezâ
Dem-be-dem olmakda kâlâ-yı ma'ârifde revâc
- 3 İstikâmet belini doġruldamaz hîķbir zamân
Ferce-yâb-ı mel'anet olduķca ehl-i i'vicâc
- 4 İşte gördüñ yârîñ aġyâr ile hem-bezm olduġun
Deme şimden soñra etmez âb u âteş imtizâc
- 5 Ey olan efsâne-h'ân u herze-ĥâ-yı tesliyet
Sîm ü zerdîr ĥaste-i iflâsa dermân u 'ilâc
- 6 Mâla mevķûf eylemiş Hâķ kuvvet-i kavmiyyeti
Ķankı millet devletine vermiyor bâc u ĥarâc

- 7 Meslek-i eslâf u ahlâfa muğâyir ‘Abdiyâ
Bu gazelde eyledim nâ-güfte sözler indimâc

46

Fî Harfî'l-Hâ

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Mây-e-bağş-ı feyz olmuş gâlibâ seng-i kadeh
Tas-ı mînâ-fâm-ı gerdûn oldu hem-reng-i kadeh
- 79b 2 Keşmekeş-bağş ricâl-i encümendir bu gece
Oldu zannım inkisârıñ mûcibi ceng-i kadeh
- 3 Edeyazdı ehl-i bezmi ğark-ı seyl-âb-ı helâk
Nerde tutdu bunca şahbâyı dil-i teng-i kadeh
- 4 Cüst ü cûy-ı pây-taht-ı dîger etmekdir ‘abes
Dest-i sâkî olmağa şâyân-ı evreng-i kadeh
- 5 Etmesin de n'eylesin aña şurâhî ser-fürû
Şad-hezârân vech ile efzûn-ı ferheng-i kadeh
- 6 Dîv-i mekâr-ı ğam u endûhu etdi pây-mâl
Nûş-ı meyle rind-i dâna oldu hûşenk-i kadeh
- 7 Rakşa geldi ‘Abdiyâ meclisde sâkî-i şarâb
Tutdu âfâkı şadâ-yı dil-keş-i ceng-i kadeh

47

Fî-Harfî'l-Hâ

Mef‘ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

- 1 Kimmiş o gül-‘izâr-ı sefid ü siyâh u sürh
Yanında şerm-sâr sefid ü siyâh u sürh
- 2 Ruhsâr u zülf ü gerden-i sîmîni dil-pesend
Hüsnünde ber-ķarâr sefid ü siyâh u sürh
- 3 Elvân-ı reng ü bûyuna aldandı ‘âlemiñ
Göñlümde şad-hezâr-ı sefid ü siyâh u sürh
- 4 Levh ü kalemle eşk-i dili edemem beyân
Oldukca pâydâr sefid ü siyâh u sürh
- 5 Hâl ü ‘izâr u sîne-i billûr-ı cân-fezâ
Bulmaz mı i‘tibâr sefid ü siyâh u sürh
- 6 Güller küşâde bûlbûl-i şeydâ nevâdadır
Gösterdi nev-bahâr sefid ü siyâh u sürh

- 7 Gülizâr-ı hüsni ü ânına bakdıķca ‘Abdiyâ
Olmaz mı âşikâr sefid ü siyâh u sürh

48

Fî-Ḥarfî'd-Dâl

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kûy-ı yâre doğru âheng-i şitâb etsem çi sûd
Rûz u şeb bu yolda terk-i kâr u h‘âb etsem çi sûd
- 2 Bildiginden ol perî dönmez ki âbâd olayım
Ḥân mânım râh-ı ‘aşkında ḥarâb etsem çi sûd
- 3 Her taraftan gamze-i yâre siperdir sînemiz
Tîr-i perrân-ı kazâdan ictinâb etsem çi sûd
- 4 Biñ ögüt verseñ döner mi bildiginden ol perî
İki dîdem iki bend-i âsiyâb etsem çi sûd
- 5 Men‘ eder vâ‘iz hevâdan yâr etmez iltifât
Mâ-cerâ-yı ‘aşkı ‘arz-ı şeyh ü şâb etsem çi sûd
- 80a 6 Geşt-i deşte ‘âlem etmekden ğaraż dîdârdır
Yârsız her gece seyr-i mâhtâb etsem çi sûd
- 7 Bir qarâr üzre degildir vaz‘-ı nâ-sâz felek
‘Abdiyâ bu yolda ‘arz-ı ıztırâb etsem çi sûd

49

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Olmamışdı Hızr-ı emniyyetle hem-pâ i‘timâd
Dâ‘imâ eylerdi geşt-i kûh u şahrâ i‘timâd
- 2 Hep olurdu ḥalka servet-baḥş-ı emn ü i‘tibâr
Ḳande etse ittiḥâz-ı mesken ü câ i‘timâd
- 3 Niçe demdir dâ‘i ḥile ile bîmâr idi lîk
Yine üft ü ḥîz ile olurdu ber-pâ i‘timâd
- 4 Refte refte ‘illet ü emrâzı buldu izdiyâd
Oldu muḥtâc-ı tedâbîr-i eṭibbâ i‘timâd
- 5 Hâlet-i nez‘a gelip düşdü firâş-ı zillet
Ḥayf şad etdi bugün terk-i dünyâ i‘timâd
- 6 Hîlekârân aldılar meydâna naḳş-ı pâkini
Oldu şabır-baḥş-ı ḥuzzâr-ı muşallâ i‘timâd

- 7 Kıldılar ‘Abdî namâzın cem‘ olup ehl-i fesâd
Etdi bu tarz ile ‘azm-i dâr-ı ‘uqbâ i‘timâd

50

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kurulaldan soffa-i ‘âlemde dîvân-ı hîred
İhtiyât u haram u gayret oldu erkân-ı hîred
- 2 Olamaz şîrâze-gîr-i râbîta kâr-ı cihân
Şafha zîb-i ruhşat olmaz ise fermân-ı hîred
- 3 Kande bulsun haste-i efkâr-ı berr ü ‘âfiyet
Yoğ ise elde kemâl ü dilde dermân-ı hîred
- 4 ‘Akıbet gâltîde-i şahın-ı helâk olup gider
Olmasa kûy-ı emel mazbûtu-ı cevğân-ı hîred
- 5 Kışver-i efkâr olmaz hişsedâr-ı intikâm
Etmedikce hükmünü infâz-ı şultân-ı hîred
- 6 Almadı almaz sebük-mağzân-ı zîr-i hükmüne
Tutdu âfâkı egerçi şeref ü şân-ı hîred
- 7 Kabza-i teshîre aldı mülk-i Çîn dânişi
Çok mu mülk-i ‘âlemi zabt etse hâkân-ı hîred
- 8 Merd-i huşyârın eder dâru’s-şafâ Me’vâsı’nı
Şanma hâl-i mu‘teber dillere tuğyân-ı hîred
- 9 Kavl-i nâ-ma‘kûl ile ‘Abdî uzatma şöhbeti
İşte bahs-i ders-i hikmet işte bürhân-ı hîred

51 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵⁸

79b

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Ân dem ki cevîr âmed ü nakş-i qarâr kerd
Şayd-ı huzûr u râhat-i ‘âlem firâr kerd
- 2 Dest-i ehl-i ze-dâmen-i vaşleş nekerdem
Sî-murg-ı Kâf-râ ne-tevân kes şikâr kerd

⁵⁸

1. Zulüm âleme gelip yerleştiğinden beri âlemin rahatı ve huzuru kaçtı.
2. Ben vuslat eteğinin ehlinin eline ulaşamadım. Kâf dağı’nın Sî-murg’unu kimse avlayamaz.
3. Sen, sırlarının gizli kaldığından ümitlisin. Meyhane şeyhinin ilacı onu ortaya çıkardı.
4. Leylâ güzellik devesine bindi. Mecnun, sürüklemenin haşmeti için onu dizginledi.
5. Benim gözüm senin güzel yüzünü gördüğünde senin geçtiğin yola inciler (gözyaşı) döker.
6. Bahar bağının meclisinin sevgilisine kendini ve varlığını bağışlayan kişi mutludur.
7. Abdi, binlerce kez hatasını başına vurdum. Fakat kötü huylu rakip bize zarar verdi.

- 3 Dârî ümîd ki sırr-ı zamîret nühüfte mâned
Dârû-yı pîr-i meykede ân âşîkâr kerd
- 4 Leylî süvâr-ı nâkı-i hüsn ü cemâl şod
Mecnûn berây-ı debdebe-i cerr mehâr kerd
- 5 Vaqtâ ki dîde-i men rûy-ı hûb-teret
Ber hâk-i râh-güzâr-i to gevher nişâr kerd
- 6 Hürrem kes ân ki mâ-melekeş bâ-vücûd-ı şarf
Yâreş enîs-i meclis-i bâğ-ı bahâr kerd
- 7 ‘Abdî hezâr laţme zedem ber-sereş velî
Mâ-râ raķîb-i bed-meniş ammâ hasâr kerd

52 [Der-Kenâr]

Fârisî⁵⁹

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Şad-fîğân u şad-hezârân nâle zed
Her ki pâ in hâne-i bed-kâle zed
- 2 Kâm cüstem ez-sipîhr-i bî-vefâ
Hem-çü ef’î ber-serem dümbâle zed
- 3 Sâkî-i devrân eknûn ber-kefem
Sâğar-ı bî-âteş seyyâle zed
- 4 Yek hayâl-i âfitâb-ı ârîzeş
Her dü-çeşmim şu‘le-i cevîvâle zed
- 5 Hâfte-i hicrân bûdem der-kenâr
Ber-ruhem ebr-i felek yek jâle zed
- 6 Gül-i ber-gam sünbül-i hûy-kerde ruh
Nâhun-ı hâriş be-dâğ-ı lâle zed
- 7 Mâh-ı men pür-âteş âmed ‘Abdiyâ
Yek şerer hârmen-geh şad-hâle zed

⁵⁹

1. Bu kötü kumaşlı eve giren herkes yüzlerce figan eder ve yüz binlerce defa inler.
2. Vefâsız güneşten murad almak istedim; fakat o yılan gibi başımın etrafında dolandır.
3. Devrânın sakisi artık avucumun içindir. Ateşsiz kadeh akıcıdır.
4. Yüzünün güneşinin hayali tektir. Her iki gözüme ışığı döne döne çarptı.
5. Kenarda hicran uykusuna tutuldum. Göğün bulutları yüzüme çiğ tanesi serpti.
6. Gamlı gülün yanağına alışkın sünbül, tırnağı ile lalenin göğsünü kaşır.
7. Ey Abdi, benim ayım ateşle dolu geldi. Bir kıvılcım harman yerinde yüz hale meydana

getirir.

53 [Der-Kenâr]**Fârisî⁶⁰***Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Merd ü nâ-merd yek diger-râ deng ü hem-ser key şevêd
Bâ-dakîk-ı hatta âred cû berâber key şevêd
- 2 Kes ne-sâzed nâ-kesi pûşîden-i zerrîn-ķabâ
Bâtılâ-yı âb-ı zer mis hem-ser-i zer key şevêd
- 3 Zen be-merd yeksân ne-bâşend der-hurûş-ı düşmenân
Ez-dıraht-ı bîd-i gülşen tîğ u hançer key şevêd
- 4 Hem-‘inân hergiz ne-bâşed nâ-ehl ân-ehl-râ
Esb-i tâzî-râ berâber ester u har key şevêd
- 5 Ger ne-bâşed der-ķalem-rû rahş câsûseş revân
Müstahķıra pâdişeh-i hicrî-i keyfer key şevêd
- 6 Güft ü gûy-ı cahilân der-nezd-i dâna bî-furûğ
Şem‘-i meclis şu‘le-bahş-ı semt-i hâver key şevêd

54 [Der-Kenâr]**Fârisî⁶¹**

80a

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mef‘ûlü / Fâ‘ilün

- 1 Ân dil ki vaşl-ı yâr resed kâmurân şevêd
Elbette pîr der-ber-i cânân cevân şevêd
- 2 Ân dem ki Leylî nâķıd-i süvâr-ı vefâ bûd
Mecnûn berây-ı hîdmet-i û sârbân şevêd

⁶⁰

1. Mert ve nâmert birbirine denk ve eş olamaz. Buğday unu ile galal unu da eş olamaz.
2. Düşman saldırdığı zaman erkekle kadının gücü bir olamaz. Gül bahçesindeki söğüt ağacından hiçbir zaman kılıç ve hançer olamaz.
3. Ehl olanla olmayan hiçbir zaman arkadaş olamaz. Hızlı at ile katır ve eşek bir olamaz.
4. Câhilin sözleri akıllının yanında değersizdir. Mecliste yanan mum bütün doğuyu nasıl aydınlatabilir?
5. Eğer kalemde parlaklık olmazsa akan casustur. Hapsedene kalenin ayrılığının padişahı olamaz.
6. Câhilin sözleri akıllının yanında değersizdir. Mecliste yanan mum bütün doğuyu nasıl aydınlatabilir?

⁶¹

1. Sevgiliye ulaşan gömül mutlu olur. Elbette ihtiyar, sevgilinin yanında gençleşir.
2. Leylâ vefâ devesine bindiğinde, Mecnûn ona hizmet için deveci oldu.
3. Peri yüzlüleri gören istese de istemese de onun gittiği yola istekli olur.
4. Annesi şefkatli olan çocuk, Şehnâme okuyacak bilgi ve irfana sahip olamaz.
5. Aklın yol göstericisinin anayolunda yürüyen yolcu, neden, meyhane pirinin gösterdiği yola gitsin?
6. Âlem vuslat denizinin dalgalarına boğuldu. Bu cihan yine de, o ayrılığın şikâyetçisi oldu.
7. Ey Abdi, akıl sahibi bana; bilgili, dilenci ve sûfî bu zamanın sahibi olacak, dedi.

- 3 Ân kes ki dîd şafha-i ruhsârân-ı perî
H'âh u ne-h'âh hem-rehe müştâkıyân şeved
- 4 Şehnâme-h'ân dâniş ü 'irfân nemî-şevêd
Ân kûdekî ki mâder-i û mihribân şevêd
- 5 Der-şâh-râh-ı mürşid-i 'aql u hîred best
Sâlik cerâ peyrev-i pîr-i muğân şevêd
- 6 'Âlem ğarîk-i mevce-i deryâ-yı vuşlat-est
Bâz în cihân şâki-i hicrân-ı ân şevêd
- 7 'Abdî çînîn güft merâ hâtif-i hîred
Dânâ gedâ vü kûdeni şâhib-zamân şevêd

55 [Der-Kenâr]

Fârisî⁶²

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Eger ki şevk ü ğâhi ğam ne-bâşed
Der-în deyr-i cihân âdem ne-bâşed
- 2 Nihâd-ı aşlı 'âlem-i çinînest
Kesi bî-zevk u yâ bihem ne-bâşed
- 3 Felek mâder ğam u şâdî dü-dâver
Velî bâ-yek-diğer hem-dem ne-bâşed
- 4 Yeki âyed reved diğer ki der-ân
Kesi mağmûm hem-hurrem ne-bâşed
- 5 Velîkin ğuşşa dâ'im ğâlib âyed
Esâs-ı hurrem muhkem ne-bâşed
- 6 Be-bîned her dü-râ huşyâr yeksân
Ber-ân tarzî ki bîş ü kem ne-bâşed
- 7 Hâkîmân-ı self güftend 'Abdî
Kesi bî-ğam der-în 'âlem ne-bâşed

⁶²

1. Bazen şevk bazen keder olmasa bu cihan mekânında insan olmaz.
2. Dünyanın asıl tabiatı şöyledir ki: Zevksizve eşsiz bir olmaz.
3. Felek anne, keder ve mutluluk iki hükümdar; fakat biri diğeri ile birlikte olmaz.
4. Kişi aynı anda hem kederli hem sevinçli olamaz; biri geldiğinde diğeri gider.
5. Fakat eğer, keder daima üstün gelirse, asıl sevinç sağlam olmaz.
6. Akıllı insan, azlık ve çokluk tarzında olmayan ikisini (sevinç ve keder) bir görür.
7. Ey Abdi! Geçmişlerin âlimleri şöyle söylediler: "Bu dünyada kedersiz insan olmaz."

56

80b

Fî Harfî'z-Zâl

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Görmedim bir nesne cevri-i mehlîkâlardan lezîz
Geldi fırkat baña vaşl-ı dil-rübâlardan lezîz
- 2 Müntic-i neyl-i murâd oldu baña gamz-ı rakîb
Kahr-ı 'adâ düşdü lutf-ı âşinâlardan lezîz
- 3 Telh-i gûy-ı 'adüvv 'indimde el-beste gelir
Va'd-i 'usr kayd-i yâr-ı bî-vefâlardan lezîz
- 4 Zemm ü kadh-i düşmen-i bedkârı zâhid bilirem
Rev-be-rev bu sahte medh ü senâlardan lezîz
- 5 Miñnet-i hicr ü fîrâk yâr olmuşdur baña
Vaşla dâ'ir sebkat eden mâ-cerâlardan lezîz
- 6 Rind-i şâfî meşrebiñ düşünâm ü şetmi görünür
Zerķ u tezvîr ile eftân-ı du'âlardan lezîz
- 7 Söylesen inşâf ile 'Abdî degil mi muṭlaķâ
Şoñbet-i merdân meyl-i nâ-sezâlardan lezîz

57

Fî-Harfî'r-Râ

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Atıp bâr-ı hicâbı iktisâb-ı hiffet etmişdir
O dâna dil ki dâ'im iltizâm-ı 'iffet etmişdir
- 2 Sebeb şorma raķîbâ şimdi hâl-i pür-melâliñden
Ne etmişse saña inkâr-ı Haķķ-ı ni'met etmişdir
- 3 Mükâfâtın görür elbette bir gün bezm-i 'âlemde
Veliyy-i ni'metine kim ki ḥüsn-i ḥidmet etmişdir
- 4 Otursun ba'dezîn peygûle-i deycûr-ı zannında
O kim itfâ-yı nûr-ı şeb-çerâğ-ı himmet etmişdir
- 5 Metâ'-ı vaşl-ı yâri dest-i dellâle verip gerdûn
Raķîb ile bu işde yine 'akd-i şirket etmişdir
- 6 Heyûlâ-yı havâdis 'aks-i mirât-ı hüviyyetden
Bu deyr-i sîne-i bî-kînemi ber-şûret etmişdir
- 7 Le'âlî-i me'ânî ictinâ maķşudu 'Abdî'nin
Anıñ'çün 'acizâta ğavş-i baħr-i ḥikmet etmişdir

58

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Esince şahfa-i satı-i hevâda bâd-ı bahâr
Gübâr-ı tab'ımı vermez mi bâda bâd-ı bahâr
- 2 Hezârı eyledi hâmûş-ı çeğâne-i tab'ım
Gül-i neşâtı edince güşâde bâd-ı bahâr
- 3 'Aceb leâfetin inkâr eder mi ehl-i şafâ
Esip şavursa da gâyet ziyâde bâd-ı bahâr
- 81a** 4 Döküp şükûfe-i eşcârı yer yerin eyler
Çiçek donanması gülşen-serâda bâd-ı bahâr
- 5 Cuyûş-ı şayf u şitâda eder bahâr-ı maşûn
Gören şanır anı her dem gazâda bâd-ı bahâr
- 6 Dimâğ-ı ehl-i mezâka şafâ-yı gûn-â-gûn
Verir bu gülşen-i nüzhet-serâda bâd-ı bahâr
- 7 Fezâ-yı gülşeni huld-ı berîne döndürdü
Fenâ degil hele dâr-ı fenâda bâd-ı bahâr
- 8 Ne i'tidâlî tecâvüz eder ne de kesilir
Bağılsa sâha-i havf ü recâda bâd-ı bahâr
- 9 Felekde aña da râhat yok olduğun 'Abdî
Lisân-ı hâl ile eyler ifâde bâd-ı bahâr

59

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Kuşûrum mahv eden 'âlemde ancak i'tirâfımdır
Beni zîr-i hacâletde koyan lâf-ı güzâfımdır
- 2 Çözülmez oldu yârîñ 'ukde-i bahş-i ser-i zülfü
Anı hall edecek dünyâda fikr-i mû-şikâfımdır
- 3 Olur peydâ dem-â-dem 'aks-i mir'ât-ı derûnumda
Temâşîl-i vukû'âtıñ muhîti kalb-i şâfımdır
- 4 Egerçi kec-menişler bu revîşden behredâr olmaz
Benim bâdî-i feyzim doğrulukla ittîşâfımdır
- 5 Ma'ârif etmez oldu şimdi tervîc-i emel 'Abdî
Medâr-ı 'izzetim herkesle hüsn-i i'tilâfımdır

60

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
 1 Âh o demler ki baña va‘d-i vişâl eylerdi yâr
 Lîk ammâ ma‘nide ‘arz-ı muhâl eylerdi yâr
- 2 Göz ucuyla olsun etmezdi haķîre iltifât
 Rû-be-rû aġyâr ile ġunc u delâl eylerdi yâr
- 3 Mâ-cerâmız harbi intâc etdi aġyâr ile hayf
 Şulha meyl etdikce tervîc-i kıtâl eylerdi yâr
- 4 Şimdi âġûş-ı vişâle geldi ammâ bir zamân
 Ben niyâz etdikce vaşlıñ infî‘âl eylerdi yâr
- 5 Mekteb-i hüsnünde okurken kitâb-ı hüsnünü
 Bir cevâb almazdan evvel biñ su‘âl eylerdi yâr
- 6 Vaşla dâ‘ir va‘dini ben eyledikce der-miyân
 Durmayıp kavlinde te‘vîl-i me‘âl eylerdi yâr
- 7 Ben şikâyet eyledikce teşnelikden ‘Abdiyâ
 Leblerin âlûde-i âb-ı zülâl eylerdi yâr

61

- Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün*
 81b 1 ‘Araķla bâdeyi dil-ber ‘acîn eder de iķer
 Gül-âb ile meyi revnaķ-rîn eder de iķer
- 2 Alınca zevķini sûfî şarâb-ı gül-fâmıñ
 Cem’iñ kemâline şad-âferîn eder de iķer
- 3 Egerçi hürmetin iķrâr ederse de zâhid
 Menâfi‘ meye doġru yemîn eder de iķer
- 4 Cenâb-ı şeyh-i şarâb-ı be-hükm-i istihlâl
 Şebîh-i reng-i ruķ-ı nâzenîn eder de iķer
- 5 Bezimde sâġar-ı leb-rîzi sâķi-i gül-rû
 Serây-ı ‘işrete bir şeh-nişîn eder de iķer
- 6 Şabâh-ı rûşen-i vaşla erem diye ‘âşık
 Şabûhu her gece âh-ı hâzîn eder de iķer
- 7 Alınca destine ‘Abdî şarâb-ı gül-fâmı
 Firâķ-ı yâr ile âh u enîn eder de iķer

62

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Her dem bu künc-i dilde hayâl-i bütân yatar
Gûyâ harîm-i Ka'be'de kerrûbiyân yatar
- 2 Bu kıl ü kâl-i 'aşk-ı cevânâna dûr eder
Ser-levha-i dilimde nice dâsitân yatar
- 3 Serkeşligi bırakmadı gitdi bu ana dek
Bu tevsen-i emel yola kanķı zamân yatar
- 4 Burc-ı hişâr-i şehri Sitanbul'a çık da bak
Her kûşesinde bir nice meh-pâregân yatar
- 5 Tavşan taşında taş yatar idi gümânımız
Gördüm ki lânesinde o kebg-i devân yatar
- 6 Yükletdi şimdi 'âşıkâ kanbûrunu felek
Âgûş-ı gayra bel verip ol mû-miyân yatar
- 7 Hayfâ ki haste-hâne-i 'aşkında ol mehiñ
Ümmîd-i vaşl ile nice dil-hastegân yatar
- 8 Kâ'im-bi-zâtihi olamaz ehl-i ma'rifet
Geçmezse dest-i kâtibe hâme hemân yatar
- 9 Cildi şekîl 'add olunur doğru bulamaz
Peygûle-i ferâğda rûhu'l-beyân yatar
- 10 Yâriñ yanında yatmada dâ'im rakîb âh
Kenz-i muţalsam üzre hemîşe yılan yatar
- 11 İnsân cihânda nîk ü bedi görmemek muhâl
'İlm-i ezelde ikisi de yan-be-yan yatar
- 12 Ey dil taḥammül etmelidir cevri dil-bere
Tîr-i cefâsı her dem anıñ der-gümân yatar
- 82a 12 Müşkil bir iken oldu iki şimdi 'Abdiyâ
Koynunda gördüm ol mehle bir cevân yatar

63

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Şoḥbeti 'uzlete tebdîl edecek günlerdir
Keşreti vahdete tahvîl edecek günlerdir
- 2 Tatsıza tatlı demek oldu 'aşra mu'attâd
Zehiri bal ile te'vîl edecek günlerdir

- 3 Müft-i hârâne geçip ni‘met ehl-i himmet
Durmayıp ‘aşr-ı fî-taklîl edecek günlerdir
- 4 Kavline fi‘li mübâyin görünür gerdûnuñ
Gayret-i vehmini ta‘tîl edecek günlerdir
- 5 Kalmadı gitmege ‘âlemde tarîk-i eslem
Çekilip kûşeye tehlîl edecek günlerdir
- 6 Kâm almak ise maşşûduñ eger ‘âlemde
İltizâm ehlini taşşîl edecek günlerdir
- 7 Telh u şîrîni müsâvî görünür gerdûnuñ
Şükrü şâb ile temşîl edecek günlerdir
- 8 ‘Andelîbe görünür şimdi mürecceñ zâgân
Câhili âleme tafzîl edecek günlerdir
- 9 Eşkîyâyı çekerek me’men-i istişhâle
Şâdık-ı devleti tezlîl edecek günlerdir
- 10 ‘Abdiyâ ‘âkıbet-i kâra bak etme ta‘cîl
Hakkıñı haşmıña te’cîl edecek günlerdir

64

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Gâzel-i sâbıkı tebdîl edecek günlerdir
Eski efkârımı tahvîl edecek günlerdir
- 2 Yine parmağına pırlanta yüzük takdı felek
Kıbrıs elmasını ta‘tîl edecek günlerdir
- 3 Sâha-i ‘âleme geldi yine bir tâze bahâr
Devleti gülşene temşîl edecek günlerdir
- 4 Ba‘de-mâ vefk-ı merâm üzre döner çarh-ı umûr
Her işi ehline tavşîl edecek günlerdir
- 5 Meslek-i şıdk u sedâd üzre gider ihvâna
Hidmet-i devleti taşşîl edecek günlerdir
- 6 Aşdıkkâyı çekerek me’men-i istişhâba
Hâyin-i devleti tezlîl edecek günlerdir
- 7 Bir zamân ‘aks-i kabza gider iken şimdi
‘Âlemi câhile tafzîl edecek günlerdir

82b 8 Mesned-i şadra reşîdü'l-vüzerâ geldi yine
Şıdk ile her işi tekmîl edecek günlerdir

9 Hândenâk oldu cihânıñ yüzü şimdi 'Abdî
Şükr-i Yezdân ile tehlîl edecek günlerdir

65

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1 Dil-beriñ var ise cevri âşıkın da âhı var
Va'z-ı ahvâl-i cihânıñ böyle resm ü râhı var

2 Var birer yüzden medâr-ı iftihârı herkesiñ
'Âşık-ı zârıñ da cânân nâmına bir şâhı var

3 Nice eyler dil taḥammül ol büt-i nâzik-teniñ
Seng-i hârâyâ geçer bir ğamze-i cângâhı var

4 Eylemez dünyâ için şâh u vezîre ilticâ
'Âkıllıñ iki cihânda bir ulu Allâh'ı var

5 Etmege divân yerinde kaşd-ı ibtâl-i hûkûk
Ehl-i tezvîriñ iki şâhidle bir bi'llâhı var

6 Vaşla dâ'irdir sözü hep âşıkın ey dil-rübâ
Şanma bundan özge 'âlemde anıñ dil-h'âhı var

7 Dest-şûy-ı manşıb u mâl olsa da yok mu yeri
Çünkü 'Abdiyâ ğınâ-yı dil gibi bir câhı var

66

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mef'ûlü / Fâ'ilün

1 Bâr-ı girân-ı cevri cihânı çeken bilir
Şîrin'iñ acı sözlerini Kûh-ken bilir

2 Sîh-i sitemde nice yanıp olduğun kebâb
Hûn-âb-ı eşki âteş-i 'aşka döken bilir

3 Şad-pâre etdi şimdi bu peymâne-i dili
Bilmem niçindir anı o peymân-şiken bilir

4 Bâğ-ı cihânda lezzet-i esmâr-ı vuşlatı
Gülzâr-ı 'aşka naḥl-i niyâzı diken bilir

5 Sûd u ziyânı var mı bu maḥşûl-i vuşlatıñ
Toḥm-ı vefâyı şâhn-ı derûna eken bilir

6 Kâat'-ı emelde rütbe-i te'sîr-i ḥüznüñü
Bâb-ı recâda vakf ile boynun büken bilir

- 7 ‘Abdî ne dürlü miñnet ile geçdi demleri
Dîvâr-ı çâr-bâğ-ı vişâli söken bilir

67

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Ta‘n-ı raķîb ‘âşıkâ dağ-ı nihân olur
Âhir bu dağ-ı şerha-i dilden ‘ayân olur
- 83a** 2 Meşk-ı cefâya başladı tıfl iken ol perî
Böyle giderse fitne-i âhir-zamân olur
- 3 İki taraflı olma amân ey firişte-hû
Şoñra raķîb ile aramızda kan olur
- 4 Te‘şîr eder muvâfık olursa makâma söz
Sihr-i helâl olsa da ‘aksi yalan olur
- 5 Hâmûş-ı ‘aşkı al da hayâle güzelce bak
Kutr-ı zemîn gibi nice biñ cihân olur
- 6 Yokdur fuşûl-i erba‘a-i ‘aşkda ıttırâd
Faşl-ı bahârı gelmeden ol hazân olur
- 7 ‘Abdî tennûr-ı ‘aşkda yan gel şafâya bak
Bir dil ki yanık olmaya hâli yamân olur

68

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Dem-be-dem zâhid beni ta‘zîr eder
Dûzahıñ ahvâlini tağyîr eder
- 2 Bâğda bülbül efendi harf-be-harf
Ders-i ‘aşk-ı dil-beri takrîr eder
- 3 Mâ-cerâ-yı ‘aşkı bülbül eşk ile
Levha-i berg-i güle tahrîr eder
- 4 Şafha-i dilde hayâl-i dil-beri
Kıl kalemle ‘âşıkân taşvîr eder
- 5 Feyz-i bûy-ı zülf-i dil-berle şabâ
Bu dimâğ-ı cânımı ta‘fîr eder
- 6 Gerçi cismin mâhv eder pervâne lîk
Şem‘ ile cân u dilin tenvîr eder

- 7 Olamaz te'sîri 'aql u fiṭnatîñ
Cümle kârı şîve-i taqdîr eder
- 8 Vaz'-ı nâdân ile incinmem velî
'Ârifîñ dahli dile te'sîr eder
- 9 'Âkıbet şîvenger-i efsûs olur
Şol ki vaqt-i fırsatı te'hîr eder
- 10 N'ola olsa hân mân sûz-ı helâk
Kim ki her gördüğünü tekdîr eder
- 11 Bir gün olur ki 'adûnun cânına
Nevk-i 'âhım 'Abdiyâ te'sîr eder

69

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Olmasaydı ger felekde mâyl-i âgyâr-ı yâr
Kûşe-i mihnetde kalmazdı dil-i ğam h'âr-ı h'âr
- 83b 2 'Âhîr olduñ maḥrem-i ḥalvet-serây-ı düşmenân
Etmedi ḥayfâ saña şarf etdigim efkâr-ı kâr
- 3 Lâne-sâz-ı naḥl-i gül olsun yine zâğ-ı siyâh
Çok mudur eylerse her dem bülbül-i gülzâr-ı zâr
- 4 Lerzenâk oldum görünce zülf-i pîç-â-pîçini
Görse dehşet-yâb olur her zinde vü bîmâr-ı mâr
- 5 Bir zamânda geşt-i şahrâ-yı fîrâk etsem n'ola
Nâ-revâ olmak der-i dildârda her-bâr-ı bâr
- 6 Eylemem hergiz tefevvüh nuṭk-ı nâ-hem-vâreyi
Bundan eyler nüktedân şîve-i eş'âr-ı 'âr
- 7 Şehr-i İstanbul gûyâ mihverimdir 'Abdiyâ
Üstüne devr ederem gerdûne-i devvâr-ı vâr

70

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 1 Hâmûn-ı 'aşk meslek-i merdân-ı Hudâ'dır
Merdân-ı Hudâ sâlik-i minhâc-ı hüdâdır
- 2 Ebnâ-yı Kays u Vâmık u Ferhâd-ı Kûh-ken
Meskûn-ı kurb-ı mey-kede-i 'aşk u hevâdır
- 3 Da'vâ-yı fazl u dâniş ile zâhid-i ḥod-bîn
Mehcûr-ı luṭf-ı maşṭaba-i zevk u şafâdır

- 4 Ey şeyh-i şehir ehl-i harâbâta ilişme
Mecnûn-ı ‘aşka mey-kedemiz dâr-ı şifâdır
- 5 ‘Abdî hemîşe bülbül-i hâmem bu bâgda
Şeh-nâme-h’ân-ı menkabet-i ehl-i fenâdır

71

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 İstikâmet ehlini mümtâz eder
Tâlibi maḥrûm-ı maṭlab az eder
- 2 Dâneçîn-i irtikâb olma amân
Murğ-ı rûḥ maḳşadıñ pervâz eder
- 3 Hulf-i va‘d-i istikâmet lâ-yecûz
Merd-i kâmil va‘dini incâz eder
- 4 El-cenâbın fi‘ş-şıdk ile kâili
Dem-be-dem insâna keşf-i râz eder
- 5 Gerçi derler doğrunuñ yokdur yeri
Baḥse koymaz dil bunu ifrâz eder
- 6 Meyl eder erbâb-ı şıdkâ ‘âkıbet
Şâhid-i maṭlab ne dem ki nâz eder
- 7 İstikâmet nâmına nazm eyledim
Bu sözü ‘Abdî kime ibrâz eder

72

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 84a 1 Söyle zâhid neş’e-i mey gülğul-i mînâ nedir
Rind-i dâna-dil ile bu etdigiñ gavgâ nedir
- 2 Şafḥa-i sînemde pinhân ederim derken ‘aceb
Râz-ı ‘aşkı şimdi böyle ‘âleme ifşâ nedir
- 3 Öyle garḳ-ı lücce-i girdâb-ı hayret olmuşum
Bilmezem ben şorsa sâ’il sâhil ü deryâ nedir
- 4 Luṭfuñu görmekdedir ancak rakîb-i küştenî
Bu degil de ‘âşık öldürmek e zâlim yâ nedir
- 5 Kavliñi fi‘linle tekzîb etmede ehl-i rumûz
Çünkü ‘aşḳ-ı yârdan geçdikse bu sevdâ nedir
- 6 Müftî-i ‘aşḳ u hevâdan vaşla dâ’ir el-cevâb
Mezheb-i ‘aşḳ üzre ḥaḳḳıñ yog ise da‘vâ nedir

- 7 Mâ-cerâ-yı ‘aşkı idrâk etmemişken ‘Abdiyâ
Peyrev-i kilî-i Fuzûlî olmaga ma‘nâ nedir

73

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Murğ-ı dil uçdu yine bir konacak lâne arar
Hâl-i cânânı hayâle getirip dâne arar
- 2 Var mı bir dem ki rakîbi burada bulmayalım
Ser-i kûyunda seflîhî işi yok yâ ne arar
- 3 Âşiyânın yitirip bülbül-i şûrîde mizâc
Dâr-ı ğurbetde benim gibi o da hâne arar
- 4 Kays-ı dil düşdü yine deşt-i hevâ vü humûma
Sûz-ı hasret ile Leylâ'sını her yane arar
- 5 Züll müdür ‘âşıkâ yârin aramak ‘âlemde
Gül ü bülbül ‘alev-i âteşi pervâne arar
- 6 Düşeli vâdi-i hicrân u firâk-ı yâra
Dem-i vuşlatdaki zevki dil-i dîvâne arar
- 7 ‘Acabâ zülf-i dil-âvîzine mi kullanacak
Müje-i çeşm-i terimden sıkı bir şâne arar
- 8 O perî şunmada her nâ-kese câm-ı ser-şâr
‘Âşık-ı zâra gelince tehî peymâne arar
- 9 ‘Abdiyâ sen ne ararsın ‘acabâ ‘âlemde
Zâhidân şavma‘a uşşâk da mey-hâne arar

74

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Bu bahâristân-ı ‘âlem bir zamânı bekliyor
Berg-i sebz-i şâh-ı gül vakt-i hâzânı bekliyor
- 2 Bir elinde sehm ü kavs ü bir elinde hançeri
Ğamze-i hûn-hûâr ol kaşı kemânı bekliyor
- 84b 3 Pâsbândır ‘ârız-ı gül-günuna zülf-i siyâh
Mâr-ı pîçide yine künc-i nihânı bekliyor
- 4 Ol gazâl-i vahşeti şahrâ-yı hüsnü şayd için
Nice şayyâd-ı zamân cây-ı kemânı bekliyor
- 5 Cânını cânâna teslîm etmek için rûz u şeb
‘Âşık-ı dil-haste devr-i âsumânı bekliyor

- 6 Pâyına rîzân için eşk-i dil-i âvâremi
Dîde-i hûn-bâr-ı ol nahl-i revânı bekliyor
- 7 Leyle-i vuşlatda hâk-i pâ-yı yâre ‘arz için
Bir sözüm var ‘Abdiyâ şahın-ı cinânı bekliyor

75

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Bozulmuş bâğ-ı ülfet bir gözü bâdâmı kalmışdır
Çemenzâr-ı vefâ-yı dil-beriñ bir nâmı kalmışdır
- 2 Yıkılmış kubbe-i mey-hâne-i mihr ü meveddet kim
Ne sâkî-i gül-endâmı ne de bir câmı kalmışdır
- 3 İler tutar yeri kalmış mı bak bu atlas-ı çarhıñ
‘Uyûb-ı nâsı setre perde-i aḥşâmı kalmışdır
- 4 Ne lutfundan haberdârız ne kahrından mükedderiz
Bu dehr-i bî-karârıñ sâde şubḥ u şâmı kalmışdır
- 5 Silindi ârzû-yı mâ-sivâ hep levḥa-i dilden
Vişâl-i yâre dâ’ir bir ḥayâl-i ḥâmı kalmışdır
- 6 Dil-i ber-geşte-hâne olmağa eglence ‘âlemde
Geçen eyyâm-ı zevkiñ yalıñız evhâmı kalmışdır
- 7 Ḥalâvetden eṣer görmem cihânda ‘Abdiyâ şimdi
Faḳat çarḥ-ı le’îmiñ gerdiş-i eyyâmı kalmışdır

76

- Mef’ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün*
- 1 Meyl-i zenân âdeme rehzen degil midir
Sicne kıyan da Yûsuf’u bir zen degil midir
- 2 Zülf-i siyâh u ‘ârız-ı âl-i bütân ile
Çarḥıñ cefâsı baña mülevven degil midir
- 3 İslâḥ-ı ḥâle gûşış olunsa çi fâ’ide
Kevnin fesâdı emr-i mîkât degil midir
- 4 Taḥyîr Sebâ melik bâ’is olan cevır ü i’tâḳ
Te’ḥîr-i kahr-ı ehl-i sitemden degil midir
- 5 Çarḥıñ hemîşe farz edelim intikâmını
Bu dâne-i vücûda degirmen degil midir
- 6 Sî-pâre-ḥân ebced iken şimdi zâhidâ
İrşâd-ı nâsa kalksan erken degil midir

- 85a 7 Dil-beste-i metâ‘-ı cihân olma ‘Abdiyâ
Bu gîr ü dâruñ âhîri şîven degil midir

77

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ğıybet-i dîdâr ile şubh-ı murâdım Şâm'dır
Rûz-ı rûşen inkisâf-ı mihr ile ahşâmdır
- 2 İhtiyâr-ı dil degil böyle beni ser-mest eden
Sâki-i bezm-i şarâbıñ etdigi ibrâmdır
- 3 Sûdmend olmağda gördüm her ne gördümse ziyân
Nâbe-sâmânı baña sermâye-i ârâmdır
- 4 Devr-i ebvâb-ı kibâr etsin hemân şevk u tarab
Ez-ezel eglencemiz bâzîçe-i âlâmdır
- 5 Maḥrem-i nâdân olup şimdi Züleyhâ-yı ‘atâ
Yûsuf-ı Ken‘ân-ı dâniş ba‘de-mâ gümnâmdır
- 6 Olduğum yetmez mi ser-mest-i şarâb-ı imtinân
Sâki-i dehrıñ elinden içdigim bir câmdır
- 7 Berg ü bâr-ı mâ-sivâ şimdi gözümden ‘Abdiyâ
Maṭmah-ı enzârımız bir dîde-i bâdâmdır

78

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Sakf-ı mînû südde-i cânândan a‘lâ mıdır
Naḥl-i Tûbâ kıdd-i dil-berden daḥi bâlâ mıdır
- 2 Zâhidâ hulviyyetin ârz etdigiñ şehr-i bihişt
Şehd-i zehr-âlûd-ı ‘aşk-ı yârdan ehlâ mıdır
- 3 Nûrdan maḥlûk olan merdi vü gülcân-ı cinân
Sevdigim cânândan mümtâz u müsteṣnâ mıdır
- 4 Nâ-revâ yekşân tutmak mihri rûy-ı yâr ile
Şubh-ı şâdık subh-ı kâzible ‘aceb hem-pâ mıdır
- 5 Gâh luṭfun gâh kahrın görmede ehl-i hevâ
Kalb-i cânân penbe vü yâ şaḥra-i ḥarâ mıdır
- 6 Her ne dersem gûşuma lâ lâ şadâsı ‘aks eder
Ey perî ‘ meşq etdigin mektebde ḥarf lâ mıdır

- 7 Farķ olmaz ‘Abdiyâ ehl-i ĥakîķatle mecâz
Ķaysıñ âyâ sevdiği Leylâ mıdır Mevlâ mıdır

79

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Şeyĥiñ mürîde ‘aşķı benim de o yâradır
Zâğın şitâya meyli ĥazânıñ bahâradır
- 2 Görmem felekde ĥadrini erbâb-ı dânişin
Ĥalkıñ hücûmu zâta degil i‘tibâradır
- 85b** 3 Şu iĥtilâl ĥâli gören ehl-i bî-nîşin
Göñlü lihâb-ı ĥayret ile pâre pâredir
- 4 Bu ĥâle çok mu ben de ĥabartsam ĥulağımı
Eden ĥarîş-i gürbeleri şavt-ı fâredir
- 5 Bağlandı esb-i tâzî şıtablı ĥaķârete
Bu yapılan sürûc-ı müzerkeş ĥımâradır
- 6 Kâr-ı cihân-ı terk ile şıĥhat-pezîr olur
Bîmârı ĥimye eylemede başķa ĥâredir
- 7 ‘Abdî şakın sen de gezend-i ‘umûmdan
Mûrun hemîşe ĥaşdını zann etme mâradır

80

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Bezm-i ‘ıyş u ‘işrete gördüm bu şeb âmâdedir
Dest-i sâķide dönen mînâ ĥadeĥle bâdedir
- 2 Çok zamândır ĥâmet-i cânâna etmezdim nigâĥ
Şimdi gördüm serv-i bâğa ârz-ı istiğnâdadır
- 3 Bâde-i aşķ ile ser-mest-i şafâ der-ümmetiz
Miĥnet-i renci ĥumârıñ bâde-i mînâdadır
- 4 Ķaşlarındır baña miĥrâb-ı perestiş ey perî
Secdegâĥım şanma câmi‘de ser-i seccâdedir
- 5 Buldum âĥir cilvegâĥ sîne-i bî-kînede her
Maţlabım ne ‘âlem-i bâlâda ne ĥabrâdadır
- 6 Ķalmamış bu bezm-i ‘âlemde esâfilden biri
Kimi sorsan yâ emîr ü yâ efendi-zâdedir
- 7 Mâ-cerâ-yı ĥâl u mâzî hep bilindi ‘Abdiyâ
Şimdi çeşm-i intizârım va‘de-i ferdâdadır

81

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 O mâhı şanma ki bâğa tehî vü sâde gelir
Elinde sâğar-ı mînâ içinde bâde gelir
- 2 Degil lisânıma almak hayâle sığmaz iken
Vişâl-i yâr-ı hemîşe âceb ki yâda gelir
- 3 Çekerdim altına rahş-ı semîn-i gerdûnu
Fezâ-yı gülşene ammâ o meh piyâde gelir
- 4 Zuhûr eder eşer-i ihtilâl-ı şûr-engîz
Ne dem ki bezm ü vişâle 'adû ziyâde gelir
- 5 Cefâ-keşân-ı cihândan 'abeş ümîd-i 'atâ
Miyân-ı ülfete revnağ dem-i şafâda gelir
- 6 Bulur belâsını bir gün 'adû-yı fitne-mizâc
Yoluna etdiği anıñ dem-i cezâda gelir
- 86a 7 Şeherde gelmege söz verse 'Abdiyâ ol şûh
Civâr-ı hâne-i vaşla pey-i 'âşâda gelir

82

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Hezâr şun' u hüveydâ velîkin o birdir
Te'addüd etse de mecrâ cihânda şu birdir
- 2 Netîce vahdete müncerr olur umûr-ı cihân
Kıyâs-ı rikâat ile gör kim nîm-i dû birdir
- 3 Eder Humâ gibi pervâz Kâf-ı tevhîde
Me'âd u merci'-i lafz-ı zamîr-i hû birdir
- 4 Dü-reng olur ise de bizâ'-ı kudret-i Hâk
Beyâz penbe ile hep siyâh mû birdir
- 5 Muḥâtabına nihâyet yoğ ise de 'Abdî
Me'âli ḥikem-i celîl ü âmenû birdir

83

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Ḥubûbât-ı vücûdu maḥv eden ḥükm-i kazâ birdir
Hezârân-der-hezârân dâne seng-i âsiyâ birdir
- 2 Nümâ-baḥş-ı ḥayât-ı 'âlem eyler anları birlik
Fuşûl-i erba'a zâhirde zıdd u bâtına birdir

- 3 Raşad-bînân-ı encüm gerçi ‘âcizdir şümârından
Velîkin merkezinde miḥver-i devr-i semâ birdir
- 4 Anıñ'çün kıblegâh-ı ehl-i tevḥîd oldu ‘izzetle
Ziyâret-ḥâhı bî-ḥad ise de beyt-i Hudâ birdir
- 5 Olanlar ğarkâ-i ḥîz-âb-ı tevḥîd-i Hudâ derler
Bu geşt-i gâh-ı baḥr-ı ma‘rifetde nâ-Hudâ birdir
- 6 Reh-i nâ-müsteḳîm-i zerre ‘azm ile bulunmaz Hâk
Be-nâm-ı ‘aşk u sevdâ râh-ı feyz-i ihtidâ birdir
- 7 Egerçi ḥâver ü baḥter-i ârıza nihâyet yok
Fe-emmâ ‘Abdiyâ mihr-i münîr-i pür-ziyâ birdir

84

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Merd-i huşyârıñ felekde şanma bir ğavġası var
Her işi andan bilir ğâyet büyük Mevlâ’sı var
- 2 Hey’et-i ‘uzmâya seng-endâz-ı ta‘n olmak neden
Mu‘terizler zann eder mi bu işiñ ma‘nâsı var
- 3 Müctehid eyler hemîşe geh şavâb u geh ḥaṭâ
Bunda erbâb-ı kelâmıñ böyle bir imzâsı var
- 4 Var ise eczâ-yı hey’etde biraz ḥâk-nâ-şinâs
Devletiñ binlerce şâdık merd-i müstesnâsı var
- 86b 5 Merd-i dânâ ‘âkıbet-endîş olur her kârda
Herze-ġûluk etmeniñ maḥzûru lâ-yuḥsâsı var
- 6 ‘Arz-ı ma‘lûmât-ı bî-ma‘nâ ne lâzım ey faḳîh
Dâr-ı tedrîsi cihânıñ nice bin mollâsı var
- 7 Şarf-ġîr-i daḥl ü ta‘n olmakda görmem fâ’ide
‘Abdiyâ her i‘tirâzıñ soñra biñ ammâsı var

85

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Gelicek mâh-ı Muḥarrem dil-i sûzân ağlar
İttişâl eylese âteş ile biryân ağlar
- 2 Mâ-cerâ-yı dem-i evlâd-ı Resûl’ü añıcak
Dâmen-i ḥaşre deġin dîde-i devrân ağlar
- 3 Şanma surḥ-ı şafaḳ-ı mihr-i felekdir görünen
Her seḥer ḥûn-ı Hüseyin ile güneş ḳan ağlar

- 4 Yine müncer olacaktır görülür hâl-i Yezîd
Bi'r-i Ğayyâ'da aña dîde-i şeytân ağlar
- 5 Öyle mel'ûn cefâ-pîşedir ol kâfir kim
Etdigi işlere bi'l-cümle Müselmân ağlar
- 6 Yalınız ben degilim âh o sefîhiñ işine
İns ü cîn ü melek ü hûri vü ğılmân ağlar
- 7 Yutduğu kanları bu derd ile rîzân ederek
Kûşe-i ğamda yatıp la'l-i Bedehşân ağlar
- 8 Şıla-i lafz-ı Yezîd olacağına nefret edip⁶³
Aña üstâdâne la'net bile her an ağlar
- 9 Bendegânı der-i sâdât-ı kirâma 'arz et
'Abdiyâ nuṭk-ı hazînim ile yârân ağlar

86

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Dilde te'sîr-i ğamı dûçâr-ı hicrân ol da gör
Zûr-ı derdi mübtelâ-yı 'aşk-ı hûbân ol da gör
- 2 Ey olan mest-i mey-i engûr ser-mestî nedir
Âteş-i seyyâle nûş-ı aşk-ı cânân ol da gör
- 3 Añma zâhid ikide birde 'azâb-ı dûzahı
Nâr-ı 'âlem-gîr-i firḳat ile sûzân ol da gör
- 4 Çekmeyen bilmez cihânıñ cevri-i tâḳat-sûzunu
Ey dil-i âzâde gel maḥkûm-ı nâdân ol da gör
- 5 Bak ne istiṣḳâlî nâzikle olursa mündefî
Hâne-i aḥbâb-ı İstanbul'a mihmân ol da gör
- 6 Pend-i Mûsâ sûd-baḥş-ı i'tirâf olmaz saña
Ey rakîb-i nâ-sezâ Fir'avn'a Hâmân ol da gör
- 87a 7 'Abdiyâ mümkün mü olmak şâne-gîr-i intizâm
Fikr-i zülf-i yâr ile bir kez perîşan ol da gör

87

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Rakîb-i nâ-sezâdan kâle gelmez iştikâmız var
Cedelgâh-ı cihânda bir bilinmez iddi'âmız var

63

Vezin hatası yapılmıştır.

- 2 Felek-âzürde hâl-i reşk ü garîm olmasın artık
Dü-‘âlemde ne âgyâr u ne yâr-ı dil-rübâmız var
- 3 Hadeng-i âhımızda kalmamışsa şimdilik te’sîr
Cihânı garķ-ı seyl-i hûn eder eşk-i du‘âmız var
- 4 Egerçi var ise şeyhiñ semâ‘ı zâhidiñ zühdü
Bizim de ez-ezel maḥv-ı vücûd-ı mâ-sivâmız var
- 5 Miyânın mûya kıddin serve teşbîh eyledik ammâ
Vele v ki kıl kıadar da olsa besbelli ḥaṭâmız var
- 6 Kıo olsun şuffe pîrâ-yı şafâ âlûde-dâmenter
Bu deyr içre bizim ancak bir eski bûriyâmız var
- 7 Teselsülde bıraktık baḥş-i zülf-i dil-beri âḥir
Ne ḥikmet ‘Abdiyâ böyle uzun bir mâ-cerâmız var

88

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Ne şahrâ-yı sa‘âdetden eser bir rûzigârım var
Ne gülzâr-ı vefâda serv-kadd bir gül-‘izârım var
- 2 O rütbe tîşedâr-ı infî‘âlim etdigi vâz‘a
Elimden gelse çarḥı yıkmağa şad-ictisârım var
- 3 Bahâristân-ı ‘âlem kem-bahâ bâzâr-ı fikrimde
Gül-i tevḥîd-perver dil gibi her dem bahârım var
- 4 N'ola geşt-i seyâhatgâh-ı şahrâ-yı cihân etsem
Dilimde ḥ‘âhiş ü sevdâ elimde ihtiyârım var
- 5 Kıo seng-endâz-ı ta‘n u daḥl oladursun baña zâhid
Benim pîr-i muġân yanında kıadr ü i‘tibârım var
- 6 Egerçi eylerim pîr-i muġâna ser-fürû ammâ
Gelince zâhid-i ḥod-bîne temkîn ü vaķârım var
- 7 Berâber ‘Abdiyâ ‘indimde vaşl u hicr ü şevķ u ġam
Ticâretgâh-ı ‘âlemde ne nef‘ ü ne ḥasârım var

89

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 ‘Âfet-i ‘aşķ u muḥabbet ‘âşıkā hicrândır
Ḥirmen-i şabra bu ḥâlet âteş-i sûzândır
- 2 Ḥân mân-sûz-ı felâket olmuşum bu deyrde
Yâra ancak armaġanım berg-i sebz-i cândır

- 87b 3 ‘Âşık eyler dâ’imâ hicrândan bâk ü hirâs
Zâhidin efkârı da endîşe-i îmândır
- 4 Mâl u câh olmaz hıredmendâne bâdî-i gurûr
Zâta revnağ-bağış olan sermâye-i ‘irfândır
- 5 Nefha-i bülbül yakar pervâneyi şem‘ oduna
Ehl-i ‘aşkıñ i‘tibârı gayret-i akrandır
- 6 Olmasın mı Cennet-i vuşlatdan Âdem hiç dūr
Hâşılâtı mülk-i ‘aşkıñ dâne-i hicrândır
- 7 Sa‘y ü gayretle olur mu ‘Abdiyâ şûret-pezîr
Şâ‘iriyyet âdeme mevhûbe-i Sübhân'dır

90

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Deyr miyânı cân yolunca şanma ber-ğurdâr olur
Ser veren sevdâ-yı ‘aşkınla seniñ serdâr olur
- 2 Ol kadar mebzûldür mey-hânede feyz ü nemâ
Bir kadeh meyle kişi taht-ı Cem'e hünkâr olur
- 3 Göñlüm âvîzende-i giysû-yı dil-berdir müdâm
Tâ ezelden ehl-i Hâk Manşûrveş berdâr olur
- 4 Âdemi havf-ı cezâ ıslâh eder yoksa şehâ
Hâline kalsa melik de zâlim ü gaddâr olur
- 5 Tıfl iken girişmede nâz u kırıme şarfına
Böyle giderse o şûhuñ gamzesi sehhâr olur
- 6 Mest ü mağmûr oldu yine dîde-i hûn-rîz-i yâr
Hâne-i zâlim hemîşe böyle târ u mâr olur
- 7 ‘Abdiyâ vermez tabîbiñ verdigi dârû şifâ
Derdime merhem vişâl-i yâr-ı şîvekâr olur

91

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Ne fevka'l-âde dârât u ne taht u baht u genc ister
Göñül hem-bezm-i vaşla olduğum cânânı genc ister
- 2 Kabûl etmez her olur olmazı bezminde ol âfet
Mezâyâ-yı vişâli fark eder bir nükte-senc ister

- 3 Niyâz etmeksizin âgûş-ı vaşla gelme ey meh-rû
Tabî'at ehl-i 'âşık yârini pür nâz u ğunc ister
- 4 Hele bir yaña ğunc u 'işve istignâ delâl ü nâz
Ruĥ-ı dil-berde gönlüm zülf-i zülfünde şikenc ister
- 5 Faķaķ isterse ister merd-i dâna ru'yet-i dîdâr
Ne dünyâyı ne de ârâyış-i dehr-i sipenc ister
- 6 Raķîbe merĥamet 'aynı ĥaķâ şer'-i muĥabbetde
Seġn cânı hemîşe miĥnet ü âzâr u renc ister
- 88a 7 Biri sâķî iki raķķâş iki a'zâ ile 'Abdî
Bu şeb bu bezm-i 'aşķ u ülfetiñ erkânı penc ister

92

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Keyf-i bîmâr-ı hevâ neş'e-i ġamla düzelir
Ĥâne-i cevri ü sitem yine sitemle düzelir
- 2 Rütbesi dîn olan örter kiberânıñ 'aybın
Raĥne-i ĥaķķ-ı celî ince ķalemle düzelir
- 3 'Arz-ı dîdâr verir gerķi letâfet ammâ
Meclis-i 'ıyş u ķarab sâġar-ı Cem'le düzelir
- 4 Na'ş-ı Kejdüm'le olur tîşe-i dârû-yı şifâ
Dil-i mecrûĥ hevâdâr-ı elemle düzelir
- 5 Şu'le-engîz-i maķâmât seĥâ olmalıdır
Perde-i evc-i kerem şanma neġamla düzelir
- 6 Pâyına eşkimi dökdükce şıvardı cânân
Berg-i pejmürde-i gül rîziş-i nemle düzelir
- 7 İĥtilâl üzre gider böyle umûr-ı 'âlem
'Abdiyâ keşmekeş-i ĥalk 'adem ile düzelir

93

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Egerķi lâle-ĥaddân-ı cihân şîrîn-edâlardır
Velî cânânıma nisbette bî-berg ü nevâlardır
- 2 Mey-i cân-perver 'aşķın ile ser-mest-i mübâĥâtım
Cem ü Keyĥüsrev ü Behrâm 'indimde gedâlardır
- 3 Hele geçdim senâ-ĥâni-i yâr u ta'n-ı a'dâdan
Beni mehcûr-ı dîdâr eyleyen bu mâ-cerâlardır

- 4 Nifâk u gamz ile sermâyedâr-ı ıftihâr olduñ
Medâr-ı rif'atıñ zann etme zâhid bu riyâlardır
- 5 Perîşânî-i ahvâl-i cihâna 'illet ü bâ'is
Zebân-ı nâ-ehilden ser-nümâ olan haţâlardır
- 6 Silindi levh-i dilden şimdi ümmîd-i vefâdârı
Döner ellerde evrâk-ı perîşân-ı cezâlardır
- 7 Şikâyet eylemem bîgânelerden 'Abdiyâ hergiz
Baña bu cevır ü sâ mân-sûzu eden âşinâlardır

94

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Ne câh u mâl u ne luţf-ı şeh-i rû-yı zemîn ister
Göñül âşüfte-i sevdâ olup bir meh-cebîn ister
- 2 Fedâ-ender-fedâdır râh-ı 'aşk-ı cân-fezâsında
Ne dem ki hân u mân u cism ü cânım nâzenîn ister
- 88b 3 Egerçi dest-şûy-ı mâsivâ olmak kolay ammâ
O büt bir de özüm ile bî-muhâbâ ter-evîn ister
- 4 Dem-â-dem etmede cevır-i taħammül-sûzunu efzûn
Giderse böyle bâm-ı çerh-ı âh-ı âteşîn ister
- 5 Ne isterse baña yaptırdı gerdûn-ı cefâ-perver
Döner şimdi serim üstünde bir de âferîn ister
- 6 Nedir bilmem o istîgnâ-perestiñ kâm-ı dil-h'âhı
Ne ketm-i 'aşk u sevdâ vü ne feryâd u enîn ister
- 7 Ne mümkûn 'Abdiyâ tâkat getirmek lahm u şahm ile
Bu cevır-i cân-hırâş-ı dehre cism-i âhenîn ister

95

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Server-i ehl-i dili 'ârif-i derrâk seçer
Kâdr-i dürr ü güheri zerger-i çâlâk seçer
- 2 Kıl u kâl etmededir fikri giriftâr-ı melâl
Hak ile bâtıllı inşâf ile idrâk seçer
- 3 Bilemez gelse de Rîstû vü Felâtûn-ı zamân
Nükte-i 'aşk-ı dili 'aşk-ı gamnâk seçer
- 4 Ne bilir olmayan âlüfte-i 'aşk-ı cânân
Zahm-ı tîr-i müjeyi sînesi şad-çâk seçer

- 5 Bî-ṭaraf tebrie-i zimmet eder her işde
Şîve-i bûd u ne-bûdu kes-i bî-bâk seçer
- 6 Bilir aḥvâlimi germâ be-nişîn-i ‘irfân
Pâk u nâ-pâk teni kîse-i dellâk seçer
- 7 ‘Abdiyâ böylece zann etmede kûteh-bînân
Ma‘bed ü mey-kedeyi sâgar u misvâk seçer

96

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Egerçi mâ-sivâ ta‘bîr ederler mâsivâ yokdur
Zamîr-i muzırr-ı hû var iken hümle hümâ yokdur
- 2 Hâkâyık bîn-i tevḥîd-i Hudâ îmâ eder böyle
Vücûd-ı muṭlaḳı bir bilene arz u semâ yokdur
- 3 Varınca zerreden mihr-i cihâna bir bütün eşyâ
Ser-â-ser gevher-i vâḥiddir ammâ âşinâ yokdur
- 4 Dedi maḥv-ı vücûdun kâ‘ili bezm-i hüviyyetde
Ne ise hep odur demekde insâna ḥaṭâ yokdur
- 5 ‘Abeş derd-i firâḳ-ı yârdan bu iştikâ ‘âşık
Nigâh-endâz-ı diḳḳat ol ki hicr-i müşteḳâ yokdur
- 6 Niçe yüz biñ senâver ğarkâ-i merc-i helâk oldu
Bu baḥr-i ma‘rifetde ibtidâ vü intihâ yokdur
- 89a 7 *Hüve'l-evvel hüve'l-âḥir hüve'z-zâhir hüve'l-bâtın*⁶⁴
Heme eşyâ odur ‘Abdî Hudâ’dan mâ-‘adâ yokdur

97

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

- 1 Raḳîb-i fitne-mizâcı kenâr-ı ‘ıyşe çeker
Dil-i nizârımı dil-ber alır da şişe çeker
- 2 Kemend-i ‘uzlete bağlar umûr-ı dîdeleri
Zamâne zümre-i nâdânı cümle işe çeker
- 3 Merâm-ı feyz ise şâf-ı kibâra ol ḥâzır
İmâm naḳz u ḥûda yakîni pîşe çeker

⁶⁴ هو الاول هو الآخر والظاهر والباطن

O, ilktir (kendisinden önce hiçbir varlık yoktur), sondur (kendisinden sonra bir varlık yoktur). Her şey yok olurken, o kalacaktır, zâhirdir (delilleriyle varlığı gün gibi açıktır), bâtındır zâtının hakikati gizlidir, akıllar onun özünü idrak edemez), o her şeyi bilendir. (Hadîd, 57/3). (Yılmaz, 1992: 72)

- 4 Dimâ'-i fâside-i tab'ı etmeli ıslâh
Tabîb cism-i marîzi görünce şişe çeker
- 5 'Afif-i pister-i kemhâ-nişîn-i râhatdır
Hıyânet ehli cezâsın bulur hemîşe çeker
- 6 Mizâcî nâzik ü şîrîn-zebândır ammâ
Geline şöhet-i vaşla o mâh tîşe çeker
- 7 Çeker zümre-i âgyârı halvet-i vaşla
Sinân-ı gamzeyi 'Abdî-i sîne-rîşe çeker

98

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Meslek-i ebleh-firîbân giderek bir dîn olur
Kavl-i nâ-hem-vâr ehl-i mefsedet-âyîn olur
- 2 Seyf-i meslûl-i sühandir hâmî-i mülk-i cihân
Tîğ-ı bürrân-ı belâgat tîğden keskin olur
- 3 Bu muhayyез ıztırâb olur deñiz-has-pâreden
Görse muķbil müstemendi cebhesi pür-çîn olur
- 4 Ben du'â-gûy-ı helâkiñ ölmeden evvel raķîb
Bir ağızdan 'âşıkân h'ânende-i âmîn olur
- 5 Bir zen-i şad-âşinâdır rûzigâr-ı nâ-bekâr
Herkesiñ kâlâ-yı 'ömrü қahbeye kâbîn olur
- 6 Fikr-i vuşlat zevķ-ı vaşl-ı yâra olsun mu bedel
Hûlyâ-yı mâlla müflisi naşıl zengîn olur
- 7 Behremend-i devlet-i tevḥîd olur mu 'Abdiyâ
Şol ki mir'ât-ı vücûda nâzır u ḥod-bîn olur

99

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Bezme geldi yine bir yosma-kıyâfet dil-ber
Ḥavf-ı tîğ-ı nîgehi ile Nerîmân dîtrer
- 2 Pertev-i ḥüsnüñe ḥasretle bakar mihr-i felek
Tâb-ı ruḥsârı eder çehre-i mâhı muğberr
- 89b 3 Pey-rev-i dem-be-dem-i 'aşķ u hevâsı gerdûn
Âteş-i reşķ ile sûzendesi mihr-i ḥâver
- 4 Oldu sâğar-ı be-kef bâde-i 'işret ammâ
Dil-i dîvâne ise bâde-i vuşlat ister

- 5 Nûş ederdi o perî kâse-i ser-şâr-ı meyi
Bende hûn-ı dil-i mecrûhumu sâgar sâgar
- 6 Vuşlat-ı va‘de işâret mi eder yâ hicrin
Geh gelir geh gücenir meclise ol meh-peyker
- 7 ‘Abdiyâ pey-rev-i rüşdî-i sühan-gû olduñ
Okusun nazm-ı dil-âvîzimi etsin ezber

100

- Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
- 1 Zann etme zevk-ı vuşlatı şâh u gedâ bilir
Sâgar be-dest-i ‘aşk olan ehl-i vefâ bilir
- 2 Çâh-ı helâke mûru fütâde eder cenâh
Hadden ziyâde rif‘ati ‘âkıll belâ bilir
- 3 Bîmâr-ı kâm zor ile olmaz şifâ-pezîr
Şabr u qarârı derdine dâna devâ bilir
- 4 Halk-ı cihâna belki baña olmadı ‘ayân
Râz-ı nihân-ı sînemi ancak Hudâ bilir
- 5 Kankı sulara lenger atar fülke-i emel
Keştî-süvâr-i hikmet olan nâ-Hudâ bilir
- 6 Etmem güzâf-ı zâhid-i hod-bîne iltifât
Sırr-ı kazâ-yı hâlık-ı arz u semâ bilir
- 7 ‘Abdî dilimde sakladığım dürr ü güheri
Ne halk u ne mîr ü ne de pâdişâ bilir

101

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Şulûh-ı vâkt hecâda dest-i kûteh pâ-yı leng ister
Sa‘âdet şanma dünyâda sitîz ü harb u ceng ister
- 2 Semend-i ser-keş-i efkâra dizgin etme bu rütbe
Gelince mevķif-i lağzîdeni anda direng ister
- 3 Erilmez bir yere erdirdiler tedbîr-i dünyâyı
Emel sâ mân u şervet ise taklîd-i Fireng ister
- 4 Şikest etmez hele merd-i hîredmend olsa da bârîk
Miyân-ı bezm-i ülfetde nigâh-ı pâleheng ister
- 5 Görülmezse eger hüsn-i eşer ‘arz-ı müdârâda
‘Adû-yı kîne-cûya hamle-i şîr ü peleng ister

- 6 ‘Adû hakkında fevt-i fırsatı men‘ eyledi hikmet
Ser-i mâr-ı münakkaş darbe-i cân-sûz-ı seng ister
- 90a 7 Esâs-ı cümle eşyâ birdir ammâ merkeb-i gerdûn
Şeb-i rûza müşâbih bâr-ı püştün iki deng ister
- 8 Denir mi şafha-i arzıñ akan her nehrine bir Nîl
Bu mısr-ı kâ’inât içinde Nîl olmak niheng ister
- 9 Berây-ı hıfz-ı âsâyîşe şeh ‘Abdü'l-Azîz-âsâ
Serîr-i şaltanatda merd-i sâhib-nâm u neng ister
- 10 Bu tîğ-i cân-sitân-ı nuṭkumâsâ ‘Abdiyâ gönüm
Şikâf-ı sîne-i a‘dâya işler bir ḥadeng ister

102

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Ne zabı-ı ‘âleme ne ‘âlemi âbâda gelmiştir
Cenâb-ı Cem cihânda bâdeyi icâda gelmiştir
- 2 Begenmez degme bir şehir ü kûrânıñ hûb-rûyânın
Gönül şimdi bilâd-ı felaḥ u nev-şâda gelmiştir
- 3 Felek bir tarz ile âzâde-dil etdi beni şöyle
Ne bîdârîde bu ‘aḳla ne de rüyâda gelmiştir
- 4 Raḳîb-i küştî neng-i na‘ş-ı nâ-pâkin muşallâda
Görüp rûḥu'l-ḳudûs baña mübârek bâde gelmiştir
- 5 Ḥesâbın isterim senden a zâlim rûz-ı maḥşerde
O miḥnetler ki senden başıma dünyâda gelmiştir
- 6 Gelir elbet berâber şâhid-i gül-çehre-i neş’e
Ne dem ki bezme sâḳî bir elinde bâde gelmiştir
- 7 Ben oldukça metâ‘-ı vaşl-ı yâre pey-zen-i raḡbet
Hezârândır hezârân müştêrî mezâda gelmiştir

103

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Erbâb-ı câh u menzilete kim ḥulûl eder
Maḥrem-serâ-yı maṭlaba elbet duḥûl eder
- 2 Ye berg ü bâr varma şaḳın bezm-i muḳbile
Yokdur tehî destî ḥuzûra ḳabûl eder

- 3 Nâ-merd ü merdi farka budur elde kâ'ide
Biri vefâ dîgeri sözden nükûl eder
- 4 Şad-hayf bir 'aşıra getirdi felek bizi
Dîvâne-rev-i fikret-i ehl-i 'uqûl eder
- 5 Çıkdı mezâda şimdi menâşib kalır tehî
Şanem bedelden ol ki bugünde 'udûl eder
- 6 Manşib-fürûş Ermenî geldikce yanıma
Şeh-râh-ı şıdk u 'iffete men'-i meşûl eder
- 7 Der ey efendi aykırıdır 'aql u meslekin
Da'vâ-yı şıdk u 'iffeti merd-i fuzûl eder
- 90b 8 Dedim hezâr la'net ola eylemem kabûl
Şol manşibı ki aqca rehîn-i huşûl eder
- 9 'Abdî bu hâl böyle giderse ile'l-ebed
Gayret-keşân-ı devleti elbet melûl eder

104

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Cânân giderse bâğa döner bî-gümân gelir
Cism-i nizâr-ı 'âşıkâ cân ol zamân gelir
- 2 Teller takınsa çok mu Züleyhâ-yı Mısr eger
Gördükde ana Yûsuf-ı 'izzet-nişân gelir
- 3 Olduk peyâm-ı 'azmi ile cümle bî-huzûr
Bâr-ı firâk-ı ehl-i vefâyâ girân gelir
- 4 Keştî-süvâr nühüft olunca o bahtiyâr
Mecrâ-yı çeşm-i rikâte eşk-i revân gelir
- 5 Neşyî'a geldi hey'et-i devlet 'ale'l-uşûl
'Avdetde hoş-âmed-i zeheb-i cihân gelir
- 6 'Abdî gelince şehr-i Sitanbul'a ol hıdiv
Şûrâ-yı devlete yine bir tâze şân gelir

105

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Zemherîr-i hicr-i cânân ile cânım ditriyor
Merd-i sermâ-dîdeâsâ tende kıanım ditriyor
- 2 Sokduñ âhir bir burûdet ortaya ey rûzgâr
Serdi-i âhım ile serv-i revânım ditriyor

- 3 Ol kadar imrendi gördükde o sîb-i gâbgabı
Berg-i bîdâsâ yazık hâlâ revânım ditriyor
- 4 Bu sükûtum 'aczime haml etme ey şîrîn-dehen
Dehşet-i didâr-ı hüsnüñle zebânım ditriyor
- 5 Şarşar-ı 'aşk u hevâ-yı yâr oldukça vezân
Naḥl-i ümmîd üzre şad-berg-i kemânım ditriyor
- 6 Ketmi güç izhârı müşkil bir belâdır n'eyleyim
Âşikâr olmak diler râz-ı nihânım ditriyor
- 7 Âḥir oldu ol perî-i ḥâme-keş naḫş-ı 'uhûd
Âña artık 'Abdiyâ levḥ-i emânım ditriyor

106

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 İstinâdım ne şehin-şâhâne ne şâhânadır
Kâ'inâtı yoğ iken var eyleyen Yezdân'adır
- 2 Hâl-i 'anber-fâmına ḥayrân hem ben hem gönül
Düşüren mâhîyi aḡa murḡu dâma dânedir
- 91a 3 Ne geleydin bâḡına ne şemm edeydin güllerin
Bu denî dünyâ deḡil de dâr-ı miḥnet yâ nedir
- 4 Teng-dildir feyz-i mâ-fevḡ ü mâ-dûnunda da
Şanma reşk-i merd-i ḥased yalıñız aḡrânadır
- 5 Kalmadı 'âlemde artık kesb-i sâ mânâ-tarîk
Bu tekâpû bu perestîşler ḡuru 'unvânadır
- 6 Ġayret-i aḡrân-ı ehl-i dilde âyîn-i ḡadîm
Bâdi-i feryâd-ı bûlbûl sûziş-i pervânedir
- 7 Ḥidmet-i ḡuddâm-ı ḡurbetden uşandım 'Abdiyâ
Şıdḡ ile ḡidmet eden insâna ehl-i ḡânedir

107

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Kimi mînâda kimi meyde kimi neyde görür
Merd-i dâna ruḡ-ı cânânını her şeyde görür
- 2 N'eylesin ḡatl-i raḡîb eylemesin 'aşıḡ-ı zâr
Meclis-i vaşla ne dem varsa anı peyde görür
- 3 Göremez şavma'a bir farz edelim girsem eger
Zâhid ancak beni bu encümen-i meyde görür

- 4 Gördü dârât-ı şehin-şâh-ı cihânı işte
Şâh-ı Îrân bunu ne Gâzî'de ne Rey'de görür
- 5 O kadar 'arz-ı cemâl etmesin Îrânlı güzel
'Aşk-bâzânı Sitanbul'da bütün Hoy'da görür
- 6 Çeker elbette alır dehr-i denî başından
Efser-i pür-güher şalâtanatı Key'de görür
- 7 Gözleri görmez ola şubh-ı vişâli 'Abdî
Kim ki cânânımı hûbân ile bir boyda görür

108

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 'Âkıl olmaz dil-firâb-i rîş-hand-i rûzgâr
Va'd-i 'arkûba kapılmaz hûşmend-i rûzgâr
- 2 Geldi gitdi olmadı dil-h'âhı üzre rûzgâr
Şad-hezârân şehir-yâr-ı ser-bülend-i rûzgâr
- 3 Şeh-süvâr-ı 'arşa-i iqbâl iken şad-serveri
Hâk-i idbâra düşer minder-i semend-i rûzgâr
- 4 Nice biñ sevdâgerî uğratdı gâbn-ı fâhişe
Dest-gâh-ı i'tibâr üzre perend-i rûzgâr
- 5 Her kimi gördüm ise hâlinden eyler istikâ
Olmayan yok mu 'aceb bend-i kemend-i rûzgâr
- 6 Çok mu etse serseri geşt ü güzâr şark u garb
Gece gündüz halka zulm eyler levend-i rûzgâr
- 91b 7 'Âlemi peymân-şikenlik ile berbâd eyledi
Yalınız bir bu mu vaz'-ı nâl-pesend-i rûzgâr
- 8 Kimdir âyâ 'âleme gelmiş de giryân olmamış
Bir büyük mâtem-serây-ı kûy u kend-i rûzgâr
- 9 Olsa da Âfrâsiyâb der-siteâsâ pehlevân
Olmamak mümkün mü âdem müstemend-i rûzgâr
- 10 Görmedim ben 'Abdiyâ bir gün ki mağmûm olmayım
Geldi geçdi hep elemle rûz-ı çend-i rûzgâr

109

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Esbâb-ı 'ıyş-ı ehl-i hıred cüst ü cû eder
Şad-mûr yek-i dâneye birden gülû eder
- 2 Ancağ bilir ehl-i vefâ kadr-i ni'meti
Seg nân-ı yek-i loğmaya biñ ser-fürû eder
- 3 Görmüş mü kimse zevkını hâtır-şikenligin
Merd-i fatîn men'-i şikest-i sebû eder
- 4 Gördükce dilde leşker-i inde guşşayı
Sâkîye bâde na'ra zen-i hâşır-bû eder
- 5 Dağlar taḥammül eyleyemez kahr-ı 'âleme
Cism-i cesîm-i Rüstem'i gam-hem-çü mü eder
- 6 Gülден degil mi eylediği âh u nâleler
Her ne ederse bülbüle gülşende bu eder
- 7 Şikest-i niyâza belki düşer mâhî-i merâm
'Abdî niçin ye's-i dili böyle hû eder

110

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

- 1 Kahr u sitem-i dehre taḥammül ne belâdır
Dar meşreb olan şahşa tezellül ne belâdır
- 2 Dâyin eder elbette girîbânını şad-çâk
Bî-vâye-i dînâra tekellûf ne belâdır
- 3 Berr-i Seb'e'niñ fi'line cür'et ile soñra
Te'vîl-i ḥaṭâ 'arz-ı temellül ne belâdır
- 4 Elbette yaqar âdemiñ esmâsını yâ hû
Bî-fazl u hüner gayra tefazzül ne belâdır
- 5 Zâtında o kim olmaya yek-zerre-i idrâk
Ehl-i hıred ü 'aqla temessül ne belâdır
- 6 Düşmânı bile hıfz ede Hâk böyle belâdan
Nâdân-ı sebük-mağza tevessül ne belâdır
- 7 Kim erdi 'aceb vâsıtasız maṭlaba 'Abdî
İnsâna bu da'vâ-yı tevekkül ne belâdır

111 [Der-Kenâr]

- 11a** 1 *Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
 Oldu Fir‘avn-ı şitâ düşmen-i Mûsâ-yı bahâr
 Olsa bî-câmı ‘aşâ-zen yed-i beyzâ-yı bahâr
- 2 Kâdi-i maḥkeme-i rûz-ı cezâ faşl etsin
 Reh-zen-i dey ile vardırınca da‘vâ-yı bahâr
- 3 Baḥye rûz-ı dehen-i bülbül olup sözün yaḥ
 Geldi bundan ileri ruḳ‘a-i şekvâ-yı bahâr
- 4 Dehen-i murğ-ı şeb-âvîze urup mihr-i sükût
 Servi-i dey ki urur düşmen-i Dârâ-yı bahâr
- 5 Müjde-res bu gece ver dedi şeb-i nevrûzu
 Sâkıyâ nûş edelim ver bize şahbâ-yı bahâr
- 6 Ḥayme-i salṭanatın gülşene kurmuş bu gece
 ‘Âleme oldu ‘ayân mesken ü Me’vâ-yı bahâr
- 7 ‘Iyş u nûş eyleyecek mevsim-i ḥired geldi
 Bezm-i gülşende bu şeb edelim iḥyâ-yı bahâr
- 8 Büsbütün luṭf-ı Ḥudâ ile rehâ-yâb oldu
 Cünd-i yağma girüpdin hele şahrâ-yı bahâr
- 9 Ḥas ü ḥaşâk-ı şitâ ile cân dolaşdı
 Sildi süpürdü nesîm-i çemen-ârâ-yı bahâr
- 10 Server-i bâd-ı vücûd eyledi bir ḥamle ile
 Şâh-ı gümrâh-ı zemistânı ne rüsvâ-yı bahâr
- 11 Bezm-i ‘irfâna gelip eyledi şükr-i Yezdân
 Tûṭî-i hilm ile güftâr-ı şeker-ḥây-ı bahâr
- 12 Kûhsâr-ı ‘ademe reh-rev-i idbâr oldu
 Leşker-i dey edemez bir daḥi gavğa-yı bahâr
- 13 Oldu mecnûn-ı şitâ bâdiye-pûyân-ı zevâl
 Eylemez ‘arz-ı cemâl aña bu Leylâ-yı bahâr
- 14 Bülbülüñ nâlesine şûḥ gülüñ ḥandesine
 Kec nazar eylesin nergis-i şehlâ-yı bahâr
- 15 Murğ-zâr-ı dil-i ‘uşşâkı eder reng-â-reng
 Gül-i sûrî-i zamân sünbül-i zîbâ-yı bahâr

- 16 Şulh ile olmaz ise ceng ile olsun vardır
Kişver-i ‘âlemi zabt etmege yârâ-yı bahâr
- 17 İşte meydân-ı şalâ ma‘rekine gülşende
Çalınır dehşet ile nağme-i şeh-nây-yı bahâr
- 18 Bârgâh-ı harem-i gülde vaţan-pîrâdır
Nâle-pervâz olarak bülbül-i gûyâ-yı bahâr
- 11b** 19 Şahn-ı gülşende bu şeb verdi karar-ı kat‘î
Bir şebîhûn-ı deye meclis-i şûrâ-yı bahâr
- 20 Kuşdili nuţkuna âgâz ile oldu gûyâ
Şa‘ve vü şalşal ü bülbül gibi bebğâ-yı bahâr
- 21 Olamaz zor ile maşşûduna reh-yâb-ı zafer
Olmasın Rüstem-i dey bâdiye peymâ-yı bahâr
- 22 Serdi-i gamdan eşer kalmadı hîç dillerde
Revnağ-efrûz olalı gülşen-i pehnâ-yı bahâr
- 23 Kim dedi kavs-i kuzah hâme-i kudret kat kat
Çekmiş elvâh-ı semâya nice tuğrâ-yı bahâr
- 24 Zâhid-i tîre-dil ahkâm-ı fuzûlî ne bilir
Nice ta‘rîf olunur mürdeye ma‘nâ-yı bahâr
- 25 Cân verir kâlib-ı mevtâ-yı zemîne her sâl
‘İsi-i Meryem'e tev'em gibi eşnâ-yı bahâr
- 26 Yaz u pâyize şitâ eyleseler ‘ağd-i vefân
Olamazlar üçü birden yine hem-pâ-yı bahâr
- 27 Çekilir şey midir evzâ‘-ı şütür gürbeleri
Olmasaydı tarab-efzâ gül-i hamrâ-yı bahâr
- 28 Bâr-ı miñnetlerini çekdigimiz bir gül için
Bunda durur mu idik olmasa dünyâ-yı bahâr
- 29 Rif‘at-i kadrini taşdîk ederiz ‘arşa kadar
Sûreyi etdi güzër kâmet-i bâlâ-yı bahâr
- 30 Çâker-i halka be-gûş olmağa teşne pâyize
Şayfide eyleyelim nev-kej-i lâlâ-yı bahâr
- 31 Her ne dem çehre-i nâ-pâkini görse bir dek
Hiddetinden bulanır mi‘de-i şugrâ-yı bahâr

- 32 Rûzedâr-ı ğam-ı hicri kıalamaz nâ-ümmîd
Ni‘met-i vaşl ile iftâr eder esnâ-yı bahâr
- 33 Çehre-efrûz-ı şeref olmaz idi tâbistân
Evvel-i rûzu eger olmasa ferdâ-yı bahâr
- 12a** 34 Oldu şahrâ-yı cihân zîb-i fezâ-yı şad-renk
Gûyâ her tarafı kapladı kemhâ-yı bahâr
- 35 Cevr-i nâ-sâz-ı felekden ne yaman incinmiş
Rûz u şeb nâle eder bûlbûl-i şeydâ-yı bahâr
- 36 İsteriz ğarkâ-i girdâb-ı mücâzât etsin
Düşmen-i hürmetini mevce-i deryâ-yı bahâr
- 37 ‘Add eder ehl-i raşad görmeden evvel sakfın
Şeh-nişîn-i felegi günbed-i mînâ-yı bahâr
- 38 Nazar-ı dikkat ile baksa görür merd-i faţîn
Çeşmegâh oldu çiçekler ile feyfâ-yı bahâr
- 39 Pây-ı taht-ı gül-i handânı ara şubh u mesâ
Destine aldı ‘aşâ nergis-i a‘mâ-yı bahâr
- 40 Başladı bâd-ı hazân bâĝa fidân olmaĝa hayf
Mürdegân-ı çemene yok mu muşallâ-yı bahâr
- 41 Haşre dek kıala setirden yine doğurmaz ise
Kûdek-i maţlabı leyle-i cilâ-yı bahâr
- 42 Bir kuru nâm ile âfâķa ne şöhet verdi
Âşiyân-sâz ne vücûd oldu mu ‘Anķâ-yı bahâr
- 43 Mâ-cerâ-yı gül ü bûlbûlde netîce göremem
Var kıyâs eyle nedir ma‘nî-i şuĝrâ-yı bahâr
- 44 Gülşen-i şevketine verdi nizâm şad-reng
‘Uķhuvân u gül ile meclis-i vâlâ-yı bahâr
- 45 Şîve-i nuţķum ile kendini öĝdüdü baňa
Hayli demdir bu idi maķşad-ı aķşâ-yı bahâr
- 46 Silk-i tavşîfe çekip eyledim îfâ-yı emel
Buldu kıymet yeñiden lü’lü-i lâlâ-yı bahâr
- 47 Benim ol şâ‘ir-i mu‘ciz-raķam-ı kişver-i Rûm
İstese hâmem olur nâtıķa-baķşâ-yı bahâr

- 48 Kimdir eyâ edecek kâle-i nazm-ı taqlîd
Olamaz kâbil-i taşvîr-i heyûlâ-yı bahâr
- 49 Rütbe-i kudretimi nazm-ı sühânde ‘Abdî
Keşfe kâdir mi ‘aceb ẖâce-i dâna-yı bahâr

112 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 80b 1 Kûh-sâr-ı nâzdan doğdu kamer
Kıpladı dünyâ-yı ‘aşkı nûr u fer
- 2 Tâb-ı dehşetden kamaşdı başıra
Pertev-i dîdâra ğark oldu nazar
- 3 Bâm-ı ‘arşa ursa âteş çok mudur
Na‘l-i esbinden çıkan her bir şerer
- 4 Şad-hezârân âfîtâb-ı bî-zevâl
Zerresinden muhtefî vü müstemer
- 5 Zâhidi rem-gerde etdi bu hurûş
Ez-kazâ hâtif dedi *eyne'l-makarr*
- 6 Dehşet-i dîdâr eder mahv-ı vücûd
İşte budur ‘aşıkâ cây-ı haţar
- 7 Güft ü gû-yı şeyhden olma melûl
Pür-giyâh-ı huşk u ter şinf-ı baķar
- 8 Bu ‘alâ sînâ-yı ders ü vahdetim
Tutmam Eflâtûn'u bunda mu‘teber
- 9 ‘Abdiyâ şanma beni şûret-perest
Etmedim mi deyr-i tevîhîdi makarr

113 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 81a 1 Zûrmendi pâ-y-mâl-i hamle-i idrâkdir
Bî-hıred zûr-âveri âhir girîbân çâkdir
- 2 ‘Aql u hûşa zûrmendi ğâlib olmaz bir zamân
Kâmet-i tîĝı dü-tâ eden dil-i derrâkdir
- 3 Hüsni-i tedbîre teķâbül edemez zûr-âverân
Düşmesi dâma pelengin bâ‘is-i ihlâkdir
- 4 Bir bedende birleşirse zûrmendi ‘aql ile
Düşmen-i bed-ẖâhı elbette anıñ ğamnâkdir

- 5 Şahşına şâyânı herkes dâ'im eyler cüst ü cû
Lâzım olan rinde câm u zâhide misvâkdir
- 6 'Âkıbet-endîş olmaz bî-ñired hep zann eder
Şayd-ı mañlab gûyiyâ âvîze-i fitrâkdir
- 7 Birtakım nâ-ehl ile bozuldu ħüsn-i şaltanat
Revnağın ihlâl eden bâğın ħas ü ħâşâkdir
- 8 Müstefîd olur e'âlî dâ'imâ mâ-dûndan
Çeşme-i ħûrşîde şebnem gönderen bu ħâkdir
- 9 Râst-gû olduğı inkâra yok 'Abdî mecâl
Ķalbi merd-i muħlisiñ levş-i riyâdan pâkdir

114 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Nâzenînân büsbütün 'uşşâkı giryân etdiler
Rûy-ı arzı eşk-i terle bañr-i 'ummân etdiler
- 2 Kaş siyeh kiprik siyeh kâkül siyeh giysû siyeh
Dört taraftan zabt-ı taht-ı mülk-i Sûdân etdiler
- 3 Sürdüler üftâdegânı vâdî-i hicrâna dek
Ķâne-i vuşlañda hep ağıârı miħmân etdiler
- 4 Her biri küştî-süvâr-ı nâz u istignâ olup
Bir nice âvâregânı ĝark-ı tûfân etdiler
- 5 Dil-i Züleyĥâ meşrebân mışr-ı sevdâ vü hevâ
Yûsuf-ı Ken'ân-ı şabrı važ'-ı zindân etdiler
- 6 Etdiler bîĝânegânı maħrem-i ħalvet-serây
Âşinâyı ağıladıp ağıârı ħandân etdiler
- 7 'Abdiyâ âşüfteĝân-ı 'aşķ u sevdâya bütân
Yok vefâ elimizde diye nice bühtân etdiler⁶⁵

115 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 81b 1 Her ne dem ki ĥaķķ u nâ-ĥaķķ yek-sere hem-reng olur
Merdüm-i bîmâyeye merd-i mâyedâra deng olur
- 2 Berg-i sebz-i bâğı oynatdıķca bâd-ı nev-bahâr
Bülbül-i ĥoş-lehce-i gül-zâra ĥoş-âheng olur

⁶⁵

Vezin hatası yapılmıştır.

- 3 Düşmen-i dîn ile maḳṣad aşdı emr-i muḥâl
Âb u âteş imtizâc etmez nihâyet ceng olur
- 4 Kahr-ı ‘adâ lutf-ı aḥbâba muvaffaḳ olmayan
Şanma dâr-ı salṭanatda lâyıḳ-ı evreng olur
- 5 En büyük pâye cihânda i‘tiraf-ı ḥaḳ imiş
Merd-i nâ-kes ḳavl-i ḥaḳ'dan ḳocunur dil-teng olur
- 6 ‘Âlemi berbâd etdi birtakım re’y-i rekîk
Bu gidiş erbâb-ı nâmûsa büyük bir neng olur
- 7 Rağbet etmek nesl-i nâ-ma‘lûma emr-i na-şavâb
Bed-aşıl başı şıkılsa der-‘aḳab Fireng olur
- 8 Niçin etsin bed-aşl devletde kat‘ı menzilet
Pâdişehde bâ-âşâlet câlis-i evreng olur
- 9 Olunurken cins ü nâ-cins-i behâyim cüst ü cû
Cins-i âdemde aransa mûcîb-i ferheng olur
- 10 Pâyidâr-ı istikâmetdir hemîşe zî-ḥired
Edineñ ḥidmet mizâca re’yi elbet leng olur
- 11 Şad-hezârân kere gördüm ‘Abdiyâ ehl-i riyâ
Doğru refṭâr edemez hem-meslek-i Ḥarçeng olur

116 [Der-Kenâr]

Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün

- 1 Ne zîb ü zîver-i dünyâ ne evlâd u ‘ıyâl ister
Göñül kâşâne-i ülfetde bir şâhib-cemâl ister
- 2 Olur mu sâde ḥüsn ile cemâliñ revnaḳı efzûn
‘İzârîñ dil-berâ bir ân ile birkaç da ḥâl ister
- 3 Ben oldum mâlik-i ḥüsn-i ṭabî‘at devr-i ḥüsnünde
Mizâcım ḥîn-i raḳşında hemîşe yâl u bâl ister
- 4 Sen ol bir gevher-i yek-dâne-i mevc-i feḥâmet
Der-‘âğûş eylemek cânâ seni bir ḥayli mâl ister
- 5 Amân bir dil-ber-i remz-âşinâyâ olmuşum mecbûr
Su’âli inceden ince cevâbı da ḥayâl ister
- 82a 6 Tarâfdâr-ı şulḥ göstermede kendisini ammâ
Gelince baḥş-i ‘aşḳa ol perî ceng ü cidâl ister

- 7 Şabâh-ı rûşen-i vaşlinda gördüm tıl‘at-i rûyun
Maķâle vaşfı sıgmaz keşf-i hâlle ehl-i hâl ister
- 8 Raķîb-i küştenî tahrîk eder zencîr-i ifsâdı
Giderse böyle kâfir sell-i segîn kıtâl ister
- 9 Hâķîkât-bîn olan ‘Abdî mezâyâsın eder idrâk
Bu tarz-ı dil-nişîn üzre ğazel tarhı kemâl ister

117 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Hîkmet nedir ki eylese bir hûb-eşer zuhûr
Ardınca şad-mihnet ü ğuşsa eder zuhûr⁶⁶
- 2 Ol dem egerçi reh-rev-i kûy-ı vişâl-i yâr
Râh-ı talebde eyledi nice hatar zuhûr
- 3 Ağyâr u yâr bezm-i meye hem-‘inân gelir
Âh etmeseydi hayra bedel bir de şer zuhûr
- 4 Rûbâh olur hâkim eger eylemez ise
Bu mîşezâr-ı dehrde bir şîr-i ner zuhûr
- 5 Âteşle âbı cem‘e çalışmakdayız henüz
Çok mu felek de eylese böyle hüner zuhûr
- 6 Verdi kelâl tab‘a dırâzî-i inhizâm
Bir gün olur mu eyleye mihr-i zafer zuhûr
- 7 Kâr-ı cihân böyle müşevveş kalır gider
Etmezse ger dehrde bir kerr ü ferr zuhûr⁶⁷
- 8 Zâhid gelir bezm-i meye talebân-ı be-ser
Rindân-ı bezme etdi yine derd-i ser zuhûr
- 9 Sâgar be-dest ‘ıyş ü tarab olalım amân
‘Abdî derûna etmeden evvel keder zuhûr

118 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 82b 1 Ğam hücûm etdikce dâna ğayretin mezdâd eder
Pehlevân-ı ‘aķl ile âķir anı ber-bâd eder
- 2 Vermeli dâ‘im sipehsâlar ‘aķla i‘tibâr
Düşmen-i endûhu ķahra himmetin icâd eder

⁶⁶ Vezin hatası yapılmıştır.

⁶⁷ Vezin hatası yapılmıştır.

- 3 Şehr-yâr-ı hûşu mağlûb etmesin çend-i gumûm
Gam harâb u hûş bu mülk-i dili âbâd eder
- 4 Hûşâsâ var iken bir server-i ‘âlî-cenâb
Kankı dîvâne ‘aceb kendisini nâ-şâd eder
- 5 Vaz‘ olunmuşken esâsı ‘âlemiñ gam üstüne
Şanma dâna bu denî dünyâ için feryâd eder
- 6 Ol kadar şîrîn-nümâdır bu cihânda def‘-i gam
Şad-hezârân Husrev'i gıbta-keş-i Ferhâd eder
- 7 Var iken tedbîri ‘aklıñ yok şarâba ihtiyâc
‘Âkıllı şeydâlığa ol duht-ı rez mu‘tâd eder
- 8 Hem-nişîn-i şâhid-i şâdî olur ehl-i hîred
Dûr-bâş-ı sevķ ile çünd-i gamı ib‘âd eder
- 9 ‘Abdiyâ olma sakın hem-bezm-i gamgîn ü dijem
‘Arz-ı nâ-şâdî ile mülk-i dili ifsâd eder

119 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ülün

- 1 Beni maḥsûd eden ḥüsn-i beyândır
Baña ḥüsn-i beyân şıdk-ı lisândır
- 2 Eder pervâz evc-i Ḥaķ-şinâsı
İşâbet murg-ı fikre âşiyândır
- 3 Olur girye dem-i bî-çâre nâ-kes
Geline lâfa şîr-i jiyândır
- 4 Vefâdârî-i ebnâ-yı zamâna
Beyân-ı i‘timâd etsem yalandır
- 5 Olur bâ‘is fesâd-ı i‘tilâfa
Sühânçînânîñ ahvâli yamândır
- 6 Muḳadderdir bu şûriş bu keş-â-keş
Ne ḥükm-i ‘aşr u ne sevķ-ı zamândır
- 7 Kaza icrâ-yı ahkâm ile kâ'im
Vuķû‘at-ı zamân seyl-i revândır
- 8 Beyân-ı ḥikmet-i Yezdân-ı ‘âlem
Bize nisbet ile vehm ü gümândır

- 9 Şu'ûnât-ı cihân dâ'im nazarda
Hayâlât-ı fenâyâ şad-nişândır
- 10 O rütbe hikmet-i ta'mîk-i efkâr
Bakılsa 'âkıbet 'âkla ziyândır
- 11 Bize ağıyârın etdiği cefâlar
Belâ-ender-belâ-yı nâgehândır
- 12 Uşanmaz bir zamân cevri ü sitemden
Şakın zannetme çarhı mihribândır
- 13 Kahr ser-lütfunu kim gördü dehriñ
Bahâra karşı îcâdı hâzândır
- 14 Felek kâfir-nevâz u Müslim-âzâr
Heder etdiği cümle Müslümân'dır
- 15 Görürsün her tarafda ehl-i tevîd
Şikâyetde felekden hem-zebândır
- 16 Bilâd-ı şarkın İslâm'ı ser-â-pâ
Figânda hem-ser-i efgâniyândır
- 17 Amân nîrengine aldanma 'Abdî
Cihândır bu cihândır bu cihândır
- 18 Felekden iştikâ 'Abdî bu resme
Girândır ha girândır ha girândır

120 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 İstedikce bâde ben sâkî baña şu gösterir
Gelse bir bîgâne bezme biñ tekâpû gösterir
- 2 Vâ'izi gördüm bugün kürsüde açmış bir kitâb
Rinde derk-i esfeli zühhâda mînû gösterir
- 3 Böyledir hükm-i kazâ Ferhâd'ı eyler Kûh-ken
Husrev-i pervîz ile Şîrîn'e meşkû gösterir
- 4 Baḡs-i bed bir fâzılı fazlıyla eyler müttehem
Hüsn-i tâli' câhili meclisde hoş-gû gösterir
- 5 Hâl ü şân-ı 'âlemi bir kimseden etmem su'âl
Korkarım zâğ-ı sîyâhı baña tîhû gösterir

- 6 Başına cem‘ eyleyip sâde-dilân şehri şeyh
Her birine başkaca esrâr sitû gösterir-
- 7 Deşt-peymâ-yı teccessüs olma şayyâd-ı felek
‘Abdiyâ reşk eyleyip rûbâhı âhû gösterir

121 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

- 1 Muhâcir-i dil-i şeydâ diyâr-ı yâra gider
Sitem-keşîde-i ‘adâ bilâd-ı câra gider
- 2 Sürûru müntic olur her kazıyye-i miñnet
Şitânîñ âhîri günden güne bahâra gider
- 3 O deñli mużtarib oldu rakîb neş’emden
Bakılsa tavrına besbelli intihâra gider
- 4 Şorunca ğâ’ib olan göñlümü harîfimden
Dedi ki senden uşanmış da gül-‘izâra gider
- 5 Kûmanda eyleyemez nâ-Hudâ-yı tâli‘-i dîn
Sefîne-i emelim hep döner kenâra gider
- 6 Olunca kal‘a-nişîn-i tegâfûl ol cânân
Fütâdegânı verâdan pey-i hişâra gider
- 7 Bu hükm-i firâte râzı olur mu mücrim dil
Berây-ı şekve muhakkağ o şehriyâra gider
- 8 O kebg-i nâzı görünce gürûh-ı şayyâdan
Ber-câl-i vişâle kadar şikâra gider
- 9 Muķîm-i kûşe-i vahdet olup dilâ ‘Abdî
Ne sû-yı eb‘adı ister ne de civâna gider

122 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 84a 1 Şeh-i ‘âlî-cenâb kişver-i gülşen-i gül olmuşdur
Nedîm-i meclis-i bâğ-ı melâhat bûlbûl olmuşdur
- 2 Faşıl olmaz gören dîdârını ser-mest ü lâ-ya‘kıl
Dañi gül zülfü sünbûl lebleri yârîñ mül olmuşdur
- 3 ‘Îzârı dağ-dâr-ı gayret etmiş lâle bâğı
Serinde giysuvânı ğıbta-bağş-ı sünbûl olmuşdur
- 4 Olan tab‘-ı leţâfet-ğâh-ı rindâne şafâ-bağş
Bu bezm-i ‘ıyş u işretde şadâ-yı kulkul olmuşdur

- 5 Kopardmış nice kudret ser-i dildâra bend etmişdür
Bihiştîñ sebze-i şâd-âbı gelmiş kâkül olmuşdur
- 6 Görünce dâne-i hâlin bu şaydgâh-ı fırkatde
Düşüp dâm-ı kazâyâ dil-i şerîk teşalşül olmuşdur
- 7 Kimi gördüñ ki ‘Abdî gitmemiş bu dâr-ı miñnetden
Güzergâh-ı fenâyâ ‘arşa-i âdem yol olmuşdur

123 [Der-Kenâr]

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 84b 1 Kitâb-ı hüsn-i dil-ber nâtık-ı aḥkâmı Kur’ân’dır
Ânın’çün hıfzına tıfl-ı tabî‘at pâ-şitâbândır
- 2 Olur ḥasret-nişîn-i bezm-i râhat mefsedetmendân
Çeken bâr-ı girân-ı cevri devri ḥayr-ḥâhândır
- 3 Sebebkâr-ı cihânıñ şûriş-i aḥvâli ne böyle
Mizâc-ı vakt u ḥâlî bilmeyen her merd-i nâdândır
- 4 Ḥakîm-i ḥâzık-ı vicdâna verdim şormadan söyler
‘Îlâc olsa dirîğ etmez idim ‘illet-nümâyândır
- 5 Olur ‘âyineye de ‘aksi muḳbil zâhir ü peydâ
Dili böyle perîşân eyleyen zülf-i perîşândır
- 6 Bilirsem çok mudur baḥt-ı siyâh-ı nâ-bekârımdan
Bu ğadri eyleyen baña ne aġyâr ne de cihândır
- 7 Demiş zâhid vefâdan geçdi ‘Abdî-i vefâ-perver
Bu rind-i bâde-âşâm-ı vefâdârıma bühtândır

124 [Der-Kenâr]

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 85a 1 ‘Andelîbâ dîde-rûşen geldi eyyâm-ı bahâr
Şahn-ı bâġı Cennet’e döndürdü hengâm-ı bahâr
- 2 Sâġar-ı billûra artık sâkiyâ görmem lüzûm
Bezm-i meyde lâle vü zerrîn-ḳadeḥ câm-ı bahâr
- 3 Pertev-i dîdâr-ı dil-ber zece olsa şu‘le-rîz
Rûz-ı rûşenden tefâvüt eylemez şâm-ı bahâr
- 4 Ol büt-i nev-sâle cevri lüḫfa vermiş imtizâc
Çâşnî-baḥş-ı ḥamûzet mîve-i fâm-ı bahâr
- 5 Tâ ebed ser-mest-i ‘aşḳ u iştîyâḳ olsa revâ
Maḥrem-i bezm-i vişâl ü bâde âşâm-ı bahâr

- 6 Cümleden evvel berâ-yı hıfz-ı etfâl-i çemen
H'âbdan bîdâr olup çeşmân-ı bâdâm-ı bahâr
- 7 'Abdiyâ bâğ-ı cihânıñ berg ü bârı bî-vefâ
Bir gül-i zîbâya mevķûf oldu encâm-ı bahâr

125 [Der-Kenâr]

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 85b 1 Hâl-i cihânı şanma ki her merd ü zen bilir
Şark u şimâl ü ğarb u cenûbu gezen bilir
- 2 Tab'a ne rütbe zevķ verir aķz-ı intikâm
Seng-i tarabla fark-ı 'adûyı ezen bilir
- 3 Ma'nâ-yı çâk-ı câme-i dûş-ı hayâtını
Cân u cihân u kevn ü mekândan bezen bilir
- 4 Hem-bezm-i yâr olmayıcak 'âşık-ı cemâl
Cennetde olsa meskeni beytül-hâzen bilir
- 5 Meşkû-yı vaşla Husrev ü Şîrîn çekildiler
Bunda olan derd-i dili tîşe-zen bilir
- 6 Söyle rakîb eylesin lâf boş yere
'Âkıl hulûş-ı düşmeni dâ'im düzen bilir
- 7 Her fıkrasında bir nice remz-i cefâsını
Bu dâsitân-ı 'aşķını gözden süzen bilir
- 8 Vuşlat deminde 'ârız olan lerze-i dili
Dest-i hevesle bend-i miyânın çözen bilir
- 9 Râh-ı talebde bu çekilen renc ü miñneti
'Âhû-yı deşt-i maţlaba 'Abdî tezen bilir

126 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 86a 1 Hâl-i hâzır hayret-efzâ-yı dil-i derrâkdir
Merd-i ğâfil hâl-i hâzırdan dili bî-bâkdir
- 2 Cünd-i iflâsıyla mahşûr oldu hışn-ı 'ıyş u nûş
Baķsana dizdâr-ı âsâyış nasıl ğamnâkdir
- 3 Düşmen-i cev'a esîr olmuş şabî eyler figân
Vâlidini ac u muhtâc u ğirîbân-çâkdir
- 4 Bir taraftan 'öşr ü bir yandan da envâ'-ı rüsûm
Âlemin maţlûbu şanma yalıñız emlâkdir

- 5 Hânelerde kalmadı yorğan yatak eski bakır
Var ise bir nesne kalmış o da bir misvâkdir
- 6 H'âb-ı nâza varsın ebnâ-yı beşer şimden geri
Herkesiñ bâlını seng ü pisteri hâşâkdir
- 7 Zâ'il oldu nîş-i cevır ü zulümle nûş-ı hayât
İstedigi âdemiñ reftâr-ı rîz-i hâkdir
- 8 Ey mu'ârız olma seng-endâz-ı tekzîb ü dürûğ
Sözlerim evsâh-ı ifk ü iftirâdan pâkdir
- 9 Bilmeyiz şun'-ı beşer 'Abdî bu hâl-i hâzırı
Fâ'il-i muṭlak cenâb-ı Hâlîku'l-eflâkdir

127 [Der-Kenâr]

Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün

- 86b 1 Hâl-i hâzır ki dil ehl-i dile gam getirir
Şafha-i hâtıra endûhu dem-â-dem getirir
- 2 Dökdüğü zehr-i sitem ekdiği hurd-ı elmâs
Şanma cerrâh-ı kazâ yaraya merhem getirir
- 3 Hanzalı hier şunar mîve-i vaşlıñ yerine
Bâde-i nâba bedel bezme o meh semm getirir
- 4 Herkesiñ kârı mı ihdâs-ı eşer 'âlemde
Bezm-i îcâda meger câm-ı meyi Cem getirir
- 5 Kâbiliyyet gözedir bezl-i Hudâ her işde
Kûha yah-pâre felek gülşene şebnem getirir
- 6 Bahtiyârıñ iki başdan görünür menfa'ati
Miş-i muḳbil-Hamelin ekşeri Tev'em getirir
- 7 Cân işi da'vetine gelse rakîbiñ zâhid
Hırka pûşân-ı riyâdan nice âdem getirir
- 8 Getirir evde olan berg ü nevâsın aḥmak
Dest-hûş-ı ni'amı merdüm-i hurrem getirir
- 9 'Abdiyâ aṇma şakın mâ-sebâk aḥvâli
Hâtıra mâtem-i cân sûz-ı muḥarrem getirir

128 [Der-Kenâr]

Mefâ'ilün / Fe'îlâtün / Mefâ'ilün / Fe'îlün

- 1 Megerçi nâle vü zârım bahâra dâ'irdir
Bahâr elde bahâne o yâra dâ'irdir

- 2 Beyâz gerden ü zülf-i siyâh dil-i mâ'il
Hayâl-i şîve-i leyl ü nehâra dâ'irdir
- 3 Felekden etmege görmem şikâyet'e ma'nâ
Bu şekve miñnet-i cevri-i nigâra dâ'irdir
- 4 Bu dâm-ı nâle-i vehm ü bu hırş-ı cângâhım
O murğ-ı gülşen-i hüsn-i şikâra dâ'irdir
- 5 Hemîşe şöhet-i ehl-i recâ-yı mansıb u câh
Hediye vü evi şinf-ı kibâra dâ'irdir
- 6 Biraz da eylese vâ'iz şenâ-yı bâğ-ı bihişt
Ne dem ki söylese bir söz o nâra dâ'irdir
- 7 Hayâle çekse cemâl-i gülü ne dem bülbül
Mehâmm-ı fikr-i tahsîni hâra dâ'irdir
- 8 Belâ-yı kaht u galâdan tükense berg ü nevâ
O demde merdüm ü dihkân şeyâra dâ'irdir
- 9 Zerî'a cûy-ı sehâ vü semâ haţem-i 'Abdi
Heves göñüldeki bezl ü nisâra dâ'irdir

129 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 87a 1 Ey kalem cevri-i felekden etdigin bu şekvâ yeter
Düşmen-i bed 'ahd ü peymân ile gavgâ yeter
- 2 Olmadın nâme-nüvis-i ilticâ cânânıma
Levh-i dilde yazdığın şad-hatt-ı istignâ yeter
- 3 Kays-âsâ dest-şûy-ı ni'met-i dâreyn olup
Hân-ı hestîde baña kurş-ı ruh-ı Leylâ yeter
- 4 Vâ'iz-i kürsî-nişîn-i fazl u 'irfânım diye
Cehliñi işbât eder bu etdigin da'vâ yeter
- 5 Avrupalı eyledi gaşb-ı hukûk-ı pâdişâh
Şanma bin Fir'avn'a bu 'âlemde bir Musâ yeter
- 6 Haşılâtın saña verdim zâhidâ bâd-ı hevâ
Baña bu bâğ-ı cihânda bir gül-i ra'nâ yeter
- 7 Şorsan İskender bile olur felekden şekve-hân
Hisse-hâh-ı intibâha kıssa-i Dârâ yeter

- 8 Dîvi Süleymân Süleymânî'de mâhî var eder
Behr-i 'ibret bu hikâye 'âkıla tenhâ yeter
- 9 Zâviyedâri-i pâ-y-ı hamle oldum ser-fîrâz
Ba'dezîn 'Abdî baña da hîdmet-i vâlâ yeter

130 [Der-Kenâr]

Mef'ûlû / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 87b 1 Kış geldi ise kışlayacak hânelerim var
Eyyâm-ı bahâr erse de kâşânelerim var
- 2 Sî-murg-şifat Kâf-ı sitiğnâda maḳâmım
Yavrularımı besleyecek dânelerim var
- 3 Her târ-ı müjem zülf-i perîşânına geçdi
Cânâna sezâ tuḥfe edâ şânelerim var
- 4 Evzâ'-ı şeker gübresine dehriñ inanmam
Muḥlis görünür ḥaylice bîgânelerim var
- 5 Bak 'âlemin aḥvâline de isteme bürhân
'Âkıl geçinir bir nice dîvânelerim var
- 6 Hâli mi sanır zâhid-i nâ-puḥte cihânı
Bu mey-kede-i dehrde mestânelerim var
- 7 'Abdî yanarım mum gibi bu deyr-i fenâda
Devr eyleyecek başıma pervânelerim var

131 [Der-Kenâr]

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Yok nesne mülk-i câna mefer derd-i ğam kadar
Var mı yıkan ḥâne-i 'ıyşî sitem kadar
- 2 Hakkın nedir e câhil-i miskîn reḳâbete
Var mı cihâna hîdmetiñ ehl-i kalem kadar
- 3 Nâzm-ı süḥanda kim imiş eslâfı sebḳ eden
Parlak olur mu câm-ı Haleb câm-ı Cem kadar
- 4 Tutdu cihânı servet-i ehl-i murâbaḥa
Dihḳân-ı mülkü müflisin eder bu silm kadar
- 5 Etmek murâdı doğruca meclisde der-miyân
Vermez umûra sekte evetle ne'am kadar
- 6 Fazẓ-ı ğalîz nuṭṭa olunca dehen-güşâ
Cism-i merâma sekte verir zehr ü semm kadar

- 7 ‘Abdî hûşûl-i maṭlabıñ imkânı var mıdır
Cem’ olmadıkça bir yere tedbîr ü hem kadar

132 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilû / Fâ‘ilün

- 88a 1 Pîr-i muğâna kim ki gelir intisâb eder
Evvel görüşde ‘aşkına nûş-ı şarâb eder
- 2 Kâbil görürse rindi eger pîr-i meykede
Bezl-i şarâb-ı ‘aşk ile mest ü harâb eder
- 3 Sâkî-i ‘aynı Kevşer-i irşâd u ma‘rifet
‘Atşân-ı ‘aşkı şanma ki sevğ-ı serâb eder
- 4 Kânûn-ı ‘aşk böyle ise yok ‘adâleti
‘Âşık niyâz u dil-ber aña şad-‘itâb eder
- 5 Sûd u ziyâna bezl-i hîred etmemek ‘abes
Elbette vaşl u hicrânı ‘âşık hesâb eder
- 6 Sâkî de etdi terk-i vazîfe zamânede
Ben istedikce bâde o ‘arz-ı kitâb eder
- 7 Hâce efendi medreseye geç olur revân
Hâcî pilavı da‘vetine şad-şitâb eder
- 8 Kâtl-i rakîbe verdi yine emr-i mu‘tâd
Pîr-i muğân kârını dâ‘im şavâb eder
- 9 Çıkmış firâz-ı minbere ‘Abdî bugün yine
Ehl-i hevâya ‘unf ile vâ‘iz hitâb eder

133 [Der-Kenâr]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fâ‘ilün

- 88b 1 Dirâyet kesb-i feyze reh-zen midir
‘Akıl hâra şikâf-ı mahzen midir
- 2 Mesâfât-ı hayâle yok nihâyet
Yorulup kaldığım yer me‘men midir
- 3 Girip perde-serây-ı inzivâya
Nişîmengâh-ı ‘uzlet mekmen midir
- 4 Gam-ı ‘ıyş-ı ‘ıyâl-i hâne-zâdım
Zâlâm-endâz-ı rûz-ı rûşen midir
- 5 Merâyâ-yı tecelliyât-ı Hakk’a
Dü-çeşm-i i‘tibârım revzen midir

- 6 Şadâ-yı cân-ı hırâş-ı nuṭṭ-ı nâşih
Melâl-endâz-ı kulb-i aḥzen midir
- 7 Degil çok ḳaṭ‘-ı râh-ı muṭlaḳ etsem
Ḳalem ḳamç-ı belâgat tevsen midir
- 8 Edindim mevḳıf-i tevḥîdi mesken
Ser-i kûy-ı hidâyet berzen midir
- 9 Veleḳ maḥşûl-i şulbüm olsa ‘Abdî
Büyük düşmen muḥibb-i düşmen midir

134 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ey şabâ bâd-ı bahâra karşı bu ğavğa nedir
Ben getirdim müjde-i vaşlı diye da‘vâ nedir
- 2 Devr eder efvâh-ı ‘âlemde ḥaḳîḳâtle mecâz
Şorsalar bilmem ki bunlar da olan ma‘nâ nedir
- 3 İdrâkim çeşim büründü perde-i ḥayret ile
‘Âşık u ma‘şûḳ kimdir bilmezem sevdâ nedir
- 4 Dil ki âḥir oldu böyle ğarḳ-ı girdâb-ı ḥayâl
Mümkün olur mu ki bilsin ḥikmet-i Mevlâ nedir
- 5 Çeşm-i dil ki Ka‘be-i maḳşûda ‘atf etdi nazar
Şorma artık ba‘de-mâ bînâ vü nâ-bînâ nedir
- 6 Bir perî-ruḥsâra çarpılmış göñül ammâ çi sûd
Bilmiyor bundan ‘aceb maḳşûd u müstercâ nedir
- 7 Zâhid-i ḥod-gâma etme sırr-ı tevḥîdi beyân
Nâ-şinâsa bu vücûd-ı muṭlaḳı ifşâ nedir
- 8 Neş‘emend-i sâġar-ı şahbâyım ammâ bilmezem
Neş‘e vü sâġar nedir nûş etdigim şahbâ nedir
- 9 Hâl söyler ḥâlimi ḳâle ne ḥâcet ‘Abdiyâ
Şorma benden kûşe-i vaḥdetde istiġnâ nedir

135 [Der-Kenâr]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 89a 1 Ğam-ı devrân ile nâ-kâm u nâ-şâd olmayan kimdir
Felekden şekve-ḥ‘ân-ı cevri ü bî-dâd olmayan kimdir
- 2 Kimi der olmasaydı kâşki kimi de olsaydı
Bu miḥnet-ḥânede bîzâr-ı evlâd olmayan kimdir

- 3 Meger ola ricâl-i ‘âkıbet-endîş ile hem-râh
Ve illâ bu ‘arûs-ı dehre dâmâd olmayan kimdir
- 4 Süleymânlar bile efsende-i seyl-i kazâdırlar
Zebûn-ı qahir-ı dehr-i âbâd olmayan kimdir
- 5 Olur şahrâ-nişîn-i nisbet-i âhir bütün zî-rûh
Bu zencîr-hâne-i hestîden âzâd olmayan kimdir
- 6 Kimi gördün ki pâ-mâl-i havâdiş olmasın kalmış
Felekde mâl u cân u ‘ırzı berbâd olmayan kimdir
- 7 Niçin ‘Abdî edersin dehre dâ’im ‘arz-ı istiğnâ
Bu ‘işret-hânede muhtâc-ı imdâd olmayan kimdir

136 [Der-Kenâr]

- 89b 1 *Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
‘Adû ‘arz etdiği ihlâşa zann etme devâm eyler
Görünce zelk-ı pâyım qahrıma elbet kıyâm eyler
- 2 Ruh-ı cânânı gördüm bî-tavaqquf eyledim taqbîl
Meh-i Şevvâl’i görse şâ’im iftâr-ı sıyâm eyler
- 3 Baña fetvâda nûş-ı mey oldu pîr-i mey-hâne
Ne hâk bulmuş ki müftî ‘aşkı ‘uşşâka harâm eyler
- 4 Güşâde olmadan pejmürde oldu gonca-i maşûd
Bu gülşende ne eylerse felek hep nâ-tamâm eyler
- 5 Berây-ı mîve çînîni emel geldimse de bâga
Dil-i dîvâneyi gördüm tehî hûlyâ-yı hâm eyler
- 6 Bakındı sâki-i şîrîn-likâ-yı meclis-i ‘aşka
Ne ehl-i bezme bir bûse ne de i’tâ-yı câm eyler
- 7 Rakîb aldı cefâda şöhret ü ben de muhabbetde
Belî Mûsâ’ya karşı Fir‘avun ibkâ-yı nâm eyler
- 8 N’ola mazmûn ararsam emrini elqâb kitâbından
Kalem bir qahramândır mâl-ı küfrü iğtinâm eyler
- 9 Revâ sükkân-ı ‘arş olursa âmîn-h’ânımız ‘Abdî
Zevâline rakîbîñ dil du‘â-yı şubh u şâm eyler

137 [Der-Kenâr]

- 90a 1 *Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
Nâ’il olmuş lutf-ı Hakk’a yok benî Âdem kadar
Kısmet etsen lutfu düşmez sâ’ire şebnem kadar

- 2 Şımf-ı Âdem halbe-i nuṭṭ u dirâyetle ‘azîz
‘İzzet-i şımf-ı behâyim nokṭa-i ebkem kadar
- 3 Lîk luṭf-ı Hakk'a karşı kahra olduk mübtelâ
Âdemi bîzâr eden âyâ ne vardır ğam kadar
- 4 Niçe Eflâtûn'lar keşfinde hâyim oldular
Yok ḥaṭa insâna sırr-ı Hakk'dan urmaḳ dem kadar
- 5 Eylemez nâ-ehli bezm-i ülfete dâna kabûl
Nuṭṭ-ı nâdân doḳunur efkâra elbet semm kadar
- 6 ‘Âkıll etmez kendini ilġâ-yı girdâb-ı elem
Nûş eder şahbâ-yı şevkı olsa mevc-i yemm kadar
- 7 Olmadım keyfimce ser-mest-i rahîḳ-i bezm-i ‘aşḳ
Neş'e vermez sâġar-ı mey-hâne câm-ı Cem kadar
- 8 Serzenişle ‘âkıbet ihsânını etdiñ heder
Nâ-kesâ bezliñde revnaḳ yok mudur hâtem kadar
- 9 Şâ'ire olmak senâ-ḥ'ân u hicâ-gû töredir
Olamaz kizb ü dürûġa ferce medh ü zemm kadar
- 10 Tâ ki a'dâ cerḥ u tezyîfe zafer-yâb olmaya
Sözde kuvvet olmalıdır hışn-i müstahkem kadar
- 11 Şânevâr-ı intizâma ‘Abdiyâ muhtâcdır
Buldu şûriş kâr-ı ‘âlem zülf-i ḥam-be-ḥam kadar

138 [Der-Kenâr]

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün

- 90b 1 Bir dil ki perîşân ola def'-i gamı n'eyler
Mey-hâne ki yok bâdesi câm-ı Cem'i n'eyler
- 2 Bir Ka'be ki mihrâbına bût oldu mu'allâḳ
Seng-i siyeh ü âb-ı çeh-i Zemzem'i n'eyler
- 3 Gülşen ki hazân-dîde-i âfâḳ-ı felekde
Hengâm-ı bahâr olsa velev şebnemi n'eyler
- 4 Bir şûḥ-ı dilârâ ki geçe vakt-i şebâbı
Ruhsâre-i pejmürdesine perçemi n'eyler
- 5 Ahbâb aramaz kâlbüd-i merdüm-i bî-rûḥ
Tekmîl-i hayât etmiş olan hem-demi n'eyler

6 Şol hâne-ḥarâb âdem ü ol müdbir-i nâ-kâm
Teftîş-i mevâķît ü dem-i ḥurremi n'eyler

7 Bir şeh ki anıñ mülkü elinden çıķa ‘Abdî
Cem’-i sipeh ü dağdağa-i âdemi n'eyler

139 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

1 Tütalım te’sîs etmiş olsun Eflâtûn'lar
Nâ-ehil hükmünde ise n'eylesin kânûnlar

2 Kaḥt-ı derk ü fehmiñ intâc etdiği bu hâldir
Farķ olunmaz gibidir mâ-fevķ ile mâ-dûnlar

3 Aç yatarsa hânesinde aḥşam üstü çok mudur
Devr-i esvâķı temâşâ eyleyen ḥâtûnlar

4 İḥtilâle vardırır kârım hümâm-ı ‘âlemi
Herkesiñ serd etdiği efkâr-ı gûn-â-gûnlar

5 Halkımız kırtulmuyor kayd-ı zarûretten hayf
Mülkümüzde var iken dünyâ kadar ḥâmûnlar

6 Reh-rev-i şeh râh-ı gayret bizde olsun dem-be-dem
Oldu peydâ ecnebîlerde nice Kârûn'lar

7 Çok mu ḥaķķım ‘Abdiyâ eslâfa etsem i’tirâz
Şarf edilmiş ‘ıyş u ‘işret nâmına mazmûnlar

140 [Der-Kenâr]

Mef’ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

91a 1 Göñlüm felekle ceng-i cidâl etmek istiyor
Teşmîr-i tîğ-i ye’s ü melâl etmek istiyor

2 Sükkân-ı şark u ğarb u cenûbu birikdirip
Birden hücûm-ı semt-i şimâl etmek istiyor

3 Şordum bir ehl-i himmete bu hâl-i ḥâzırı
Tâ ḥaşr olunca ḥarb u kıtâl etmek istiyor

4 Püşt-i dü-tâ-yı devlete a’dâ-yı bed-gümân
Taḥmîl-i bâr-ı emr-i muḥâl etmek istiyor

5 Ol deñli şıkdı ‘araķ gülû-yı diyâneti⁶⁸
Dil i’tirâz-ı zât-ı celâl etmek istiyor

⁶⁸

Vezin hatası yapılmış.

- 6 Herkes murâd-ı hâkkı te'emmülden el çekip
Yek-dîgerine 'atf-ı vebâl etmek istiyor
- 7 Görmem tabîb-i hâzıkı 'Abdî deyim aña
Vaz'-ı devâ-yı dâ'i 'udâl etmek istiyor

141 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Rağş-ı fikrim Düldül-i Peygamber'in hem-pâsıdır
Hâşe-lillâh hâk-i pâk-i na'l-i mihrâsâsıdır
- 2 Kalmadı gördüklerimden kimse dünyâda faķat
Nîk ü bed var ise kalmış anlarıñ esmâsıdır
- 3 Bülbül-i tab'im ederse çok mu feryâd ü figân
Sevdiğim bu bâğ-ı hüsnüñ bir gül-i ra'nâsıdır
- 4 Sâye salsa n'ola âfâķ-ı cihân-ı dânişe
Nağl-i hâmem huld-ı 'irfânıñ yüce Tûbâ'sıdır
- 5 Kulle-i Kâf-ı vuķûfa çık da bak im'ân ile
Levh-i sînem *Levh-i Mahfûz*⁶⁹uñ nasıl ma'nâsıdır
- 6 Âteş-i seyyâle tevhîd ile ser-mest olan
Merd-i dâna mülk-i 'aşkıñ şâh-ı bî-hem-tâsıdır
- 7 Vâ'iz olmuş 'Abdiyâ kürsî-nişîn-i iddi'â
Gûyiyâ bâğ-ı beyânıñ bülbül-i gûyâsıdır

142 [Der-Kenâr]

Ėazel-i Cedîd

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 91b 1 Ėod-pesendi 'azamet berzâğ-ı idbâra atar
Ėacerâ 'azami bennâ ben-i dîvâra atar
- 2 Nağl-i pür-bâr olamaz seng-i sitemden âzâd
Tîr-i dahli bilmese merdüm-i hûş-yâre atar
- 3 Dâne-h'âr-ı 'azamet olduñ olunduñ maķrûd
Âdemi dest-i kaķâ kevkeb-i seyyâra atar
- 4 Verdi şîve o kadar bezl-i 'atâya muķbil
Pîş-i züvvâra birer bağlama sigâra atar

⁶⁹ Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevî levha, ilâhî ilimdir. "(Onun aslı) Levh-i Mahfûz'dadır. (Allah'ın bilgisinin tespit edildiğı, bütün varlıkların esaslarını içine alan, mahiyeti bilinmez, korunmuş bir Levha'dadır.) (Burûc, 85/72) (Yılmaz, 1992: 112)

- 5 Bağlandı ne imiş aña bu bâğ-ı lutfuñ
Hâs ü hârin baña gül destesin ağıyâra atar
- 6 Bir hediye ile tutuldu lisân-ı zâhid
Şavlet-i kelbi kırar kim aña nân-pâre atar
- 7 Düşmenân-ı nuṭkumla eylediler hayli telâş
Ceres-cû kellesini mevķı'-i peygâre atar
- 8 Her ne dem şordum ise ol büt-i sencîde maḳâl
Bu vefâsızlığını vâdi-i inkâra atar
- 9 Yine kürsîde bugün zâhidi gördüm 'Abdî
Eyledi Cennet'e rindânı bütün nâra atar

143 [Der-Kenâr]

İ'tirâz

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
- 120a 1 Mekâtib Mısr niçin celb-i îrâde güzel derler
Tecâvüz etse imkânı aña sû'-i 'amel derler
- 2 Be-her çift başına beş yılda yüz kıyye tohum zer'î
'Aceb başa çıkar iş mi buña tavî-i emel derler
- 3 Mahâll-endiş olan vâlî-i Sivâs'ın bu emrine
Ḥaṭâsı gün gibi zâhir şavâbı muḥtemel derler
- 4 Uzun ormandan ihracı müyesser olmayan kâra
Gelince bir yere erbâb-ı vaḳt-i pür-ḥalel derler
- 5 Sitânbûl'un da bu fikri ḳabûlü hayret-efzâdır
Nihâyet bu da 'ayb oldu bize beyne'l-milel derler

144

Mev'ize

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün*
- 123a 1 'Adâlet revnaḳ-efzâ-yı cihândır
Mezâlim ḥanmân-sûz-ı zamândır
- 2 'Adâlet döndürür dünyâyı bâğa
Semt ile bâğı 'âlem pür hazândır
- 3 'Adâletle cihân dârü'l-hazendir
Cihân dârü'l-hazen olmaḳ yamandır
- 4 Ne ḥazzı var 'aceb kim ḥuḳûḳuñ
Bu insân oğluna ḡâyet girândır

- 5 Bu insâniyyeti fark eyler insân
Bunu fark etmemek cehle nişândır
- 6 Hayâle al ki mü'min idi Haccâc
Bunuñ ile yine menfûr cihândır
- 7 Yakışmaz ehl-i dîne zulm ü bî-dâd
Mezâlimkârı şanma Müslümân'dır
- 8 'İbâretdir zulum ibtâl-i Hâk'dan
Bu cürmüñ fâ'ili nâ-mihribândır
- 9 Cihânı cevır ile yıkmak ne lâıyık
Yıkânlara Cehennem âşiyândır
- 10 Biri Nemrûd-ı mel'ûn idi âhır
Helâki yeñmek ile râygândır
- 11 Yeri de zâlimiñ Fir'avn-ı Mûsâ
Naşıl ğark olduğı bahre 'ayândır
- 12 Mezâlim pîşegâna yok nihâyet
Cezâsız kaldılar derseñ yalandır
- 13 Olup her biri bir derde giriftâr
Tevârîh âşinâyâna beyândır
- 14 Bidâyet maḥkemesidir bu dünyâ
Anıñ hükmünde ḥıffet bî-gümândır
- 15 Yok istînâfî 'Abdî bunda hükmüñ
Ki bunuñ ḥâkimi ḥallâk-ı cândır
- 16 Anıñ bir maḥkemesi var ki şöyle
Ḥukûku anda temyîze palândır
- 17 'Aceb neyle ederler def'-i da'vâ
Ki ḥâkim 'âlem sırr-ı nihândır

145

Fî-Ḥarfî'z-zâ

92a

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 1 Her gezen 'âlemi irşâd edecek er bulamaz
Eşigine serini koymağı bir der bulamaz
- 2 Etmesin kâşîd-ı dil-geşte beyâbân-ı tamâ'
Dâmen-i kûh-ı kanâ'at gibi bir yer bulamaz

- 3 Huṭbe-i mebhāş-i hattıñ okuyunca ‘âşık
Çıkmağa silm-i vaşlıñ gibi minber bulamaz
- 4 Hâzret-i Haqq'a tevessülde olan bes-pervâz
Tutalım olsa melek uçmağa şeh-per bulamaz
- 5 Bu burûdetde ‘aceb nice olur hâl-i rakîb
Mevkı‘i nâr-ı ceḥîm olsa da aḥker bulamaz
- 6 Gerçi teslîm olunur şîve-i nuṭḡ-ı eslâf
Lîk râğıb gibi ‘Abdî-i aḥḡar bulamaz

146

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Cân vermekdir bizim cânâna âḡir kârımız
Oldu bu ‘âlemde ancak naḡbe-i efkârımız
- 2 Bir dıraḡt-ı ser-bülend-i bûstân-ı himmetiz
Seng-i ta‘n u daḡl ile düşmez yere eşmârımız
- 3 Olmazız bir âşiyân-sâz-ı nihâlistân-ı ‘âşḡ
Bir gül-i ra‘nâ içindir bu dem âh u zârımız
- 4 Göñlümüz verdik o naḡl-i nâz-ı bâḡ-ı ‘işveye
Bundan özge yok bu gülşen içre berg ü bârımız
- 5 Levḡ-i dilden eyledik maḡv-ı vücûd-ı mâ-sivâ
Yârdan ḡayra ta‘allûḡ eylemez enzârımız
- 6 Kesdik aldık merz-bûm ḡiddeti kaldık maḡar
Kalmadı ‘âlemde artık yârımız aḡyârımız
- 7 Dehr içinde ḡân mân-sûz-ı ‘alâyık olmuşuz
Hâzret-i Sultân-ı ‘aşḡa hep fedâdır vârimiz
- 8 Mülk-i tecrîdi bize tevcîḡ kıldı bâ-berât
Ḥaḡḡımızda böyle fermân eyledi ḡünkârımız
- 9 Derḡeh-i sultân-ı ‘aşḡa ilticâmızdır kadîm
Şanma ḡâdis ‘Abdiyâ bu yoldaki iḡrârımız

147

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
1 Ne dem ki dilde dâḡ-ı iştiyâḡ-ı âteşin olmaz
Bu şîven-ḡâne-i ‘âlemde eḡḡân-ı danîn olmaz
- 2 Olur bir dil-ber-i ‘âlem-pesendiñ ‘aşḡına meftûn
Göñül sevdâ-perest-i vuşlat-ı her meh-cebîn olmaz

- 92b 3 Kõ zâhid ‘izzet-i dâreyn ümîdîn eylesin dursun
Dil-i dânda hergiz ârzû-yı ân u in olmaz
- 4 Kalır bî-vâye kıptî-meşreb ‘aşra veren arka
Şecâ ‘at dest-i hoş-ı gayret-i merd-i cebin olmaz
- 5 ‘Abeş-i teklîf-i âyîn inâbet eylemek zâhid
Baña tevîd-i Hâk'dan özge âyîn-i behin olmaz
- 6 Merâyâ-yı vücûd-ı mün‘akis gerçi bütün eşyâ
Velikin hurredân-ı ‘aşk u sevdâ hod-bîn olmaz
- 7 Serâ-perde-nişin-i ihtiyât u hâzm olur dâna
Dem-i firkatde a‘dâ şanma ‘Abdî der-kemîn olmaz

148

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Vişâlin zevkini hicriñle mahzûn olmayan bilmez
Şafâ-yı Cennet’i Dûzah’da meskûn olmayan bilmez
- 2 Zûr-ı ‘âlemde kadr ü i‘tibârı hayr-h‘âhânın
Velî âzâr-ı düşmen ile pür-hûn olmayan bilmez
- 3 Yere batsın bu dâr-ı miñnet-âbâda zer ü sîmi
Belâ-yı şervet ü sâmanı Kârûn olmayan olmaz
- 4 Hemîşe kadr u şükr-i feyz-i rûz efzûn Mevlâ’yı
Selefde rütbe-i hayşiyeti dîn olmayan bilmez
- 5 Nigehdârî-i hüsn ü ‘aşk-ı Leylâ’dan nedir maşşad
Hevâ-yı ‘aşk ile ‘âlemde Mecnûn olmayan bilmez
- 6 ‘Aceb sevdâ-girân-ı kârgâh-ı ma‘rifet kimdir
Derûnu cevher-i dânişle meşhûn olmayan bilmez
- 7 Bu nazm-ı dil-keşi ta‘yîn-i kıymet eylemem ‘Abdî
Buna şahın-ı cihânda tab‘ı mevzûn olmayan bilmez

149

Mef‘ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

- 1 Neşr-i ziyâ-yı şems-i duhâdan ne añlarız
Feyz-i hübü-ı bâd-ı şabâdan ne añlarız
- 2 Hep gördüğüm cefâ vü sitemdir zamânede
Halk-ı cihâna ‘arz-ı vefâdan ne añlarız
- 3 Eksik olur mu dağdağ-i şerr ü hayırları
Ebnâ-yı ‘aşra hayır du‘âdan ne añlarız

- 4 Bir lokma nâna âdemi muhtâc eder felek
Ferş-i besât-ı cevır ü şehâdan ne añlarız
- 5 Meclisleri müzemmet-i ‘âlemle hatm olur
Yârân-ı vakti medh ü şenâdan ne añlarız
- 6 Vâ-beste oldu hükmüne bir muqbiliñ umûr
Dillerdeki şavâb u haşâdan ne añlarız
- 93a 7 ‘Abdî şerâr-ı âhım aña etmesin eger
Bu intizâm-ı saķf-ı semâdan ne añlarız

150

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Gelirse hâtıra fikr ü hayâliñ cânâ yer kalmaz
Konunca şeh misâfir-hâneye mihmâna yer kalmaz
- 2 Olur seylâb-ı rûb-ı ‘aşk u sevdâ berg-i sâlûsî
Vezân olsa dile bâd-ı hevâ îmâna yer kalmaz
- 3 Bir kudret-i meger tevsî‘ ede şahrâ-yı imkânı
Dem-i haşri hayâle al ki çok insâna yer kalmaz
- 4 Bahâdâr u revâc olursa böyle cehl ü nâdânı
Olur bir gün cihânda kâle-i ‘irfâna yer kalmaz
- 5 Olur kûteh-nażar güm-keşte-râh-ı menzil-i maķşûd
Derûn-ı sînesinde kuvvet-i iz‘âna yer kalmaz
- 6 Fünûn-ı hud‘ayı ebnâ-yı ‘aşra etmede ta‘lîm
Giderse böyle ‘âlem himmet-i şeytâna yer kalmaz
- 7 Kâbûl etmem sürûr u şevķi dilde yek nefes ‘Abdî
Ezel mihmân edindiğim ğam-ı cânâna yer kalmaz

151

Mef‘ûlü / Mefâ ‘ilü / Mefâ ‘ilü / Fe ‘ûlün

- 1 ‘İlm-i ezelî ‘aķl-ı Felâtûn'a sığışmaz
‘Ummân-ı cihân sâĝar-ı gül-gûna sığışmaz
- 2 Vaşf-ı ruķu bir fakre yer idrâc ne mümkün
Kur‘ân-ı Hudâ mışra‘-ı sûzuna sığışmaz
- 3 Bu rûtbe neden şu‘be verir naĝmeye cânân
Âheng-i cefâ-perde-i kânûna sığışmaz
- 4 Eyler heme ân-ı vuşlat-ı Leylâ'ya tezekkür
Efsâne-i şîrîn-leb-i Mecnûn'a sığışmaz

- 5 Güncîde-i ‘aql olmalıdır şöhet-i nâşih
Bir kaatre-i âb kâse-i meşhûna sığışmaz
- 6 Ğam nâmını yâd etme bize muṭrib emân ver
Bîgânedir ol sûr-ı hümayûna sığışmaz
- 7 ‘Abdî ne ‘aceb hey’et-i manzûme-i şî‘rim
Şerhi nerede nüsha-i hâmûna sığışmaz

152

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Hıredmend-i cihân cevri ü felekden bî-ḥuzûr olmaz
Bilen sırr-ı kazâ-yı Hakk’ı dūcârı fütûr olmaz
- 2 Olursa meskeni pây-ı hum-ı mey-ḥâne-i ikbâl
Yine şâhib-ḥıred ser-mest-i şahbâ-yı gurûr olmaz
- 93b 3 ‘Abeş ıslâh-ı nâ-ehle bu rütbe revziş ü gûşîş
Dibâgat etseler de cild-i ḥınzırî ṭahûr olmaz
- 4 Demiş ḥ’âce filânîñ ‘aql u idrâkde var şübhe
Bu sözler raḥnedâr-ı ‘aql-ı erbâb-ı şu‘ûr olmaz
- 5 Hele farz edelim mekteb-nişînânı birer taḥrîr
Ser-i kâra gelince cümlesi ehl-i umûr olmaz
- 6 Kılır bî-vâye-i servet bütün bî-behre-i şan‘at
Ma‘ârifdân-ı şan‘at sa‘y ederse mendebûr olmaz
- 7 Silaḥşörân-ı ‘aşrîñ her biri da‘vâda bir Rüstem
Gelince rûz-ı heycâ biñde bir ‘Abdî cesûr olmaz

153

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Süreriz zevkimizi neş’e-i sahbâ ile biz
Vaḳtimiz hoş geçirip ‘ıyş-ı mûhennâ ile biz
- 2 Gerçi yok kudretimiz def‘-i ezâ-yı megese
Lâfa geldikde uçarız hele ‘Anḳâ ile biz
- 3 Ğalaṭ u sıḥḥat-i elfâzı henüz anlamadan
Bezme revnaḳ veririz şîve-i ma‘nâ ile biz
- 4 Baḳmayıp birbirin ıslâh-ı umûr-ı melike
Düşmene faḥr ederiz vüs‘at-i ülka ile biz
- 5 Ma‘rifet zann ederek uğraşırız bî-hûde
Beḳâlık olmadığı şî‘r ü mu‘ammâ ile biz

- 6 ‘Abdiyâ cümle yalan etdigimiz ‘arz-ı hülûş
İ’tilâf edemedik şıhhat-i inhâ ile biz

154

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
1 Bu cedelgâh-ı cihânda sormañız âyâ neyiz
Âşinâya âşinâ bîgâneye bîgâneyiz
- 2 Taht-ı istignâ-nişîn-i mülk-i tecrîdiz hele
Ne hıdîv-i Mısır az u ne esîr-i dâneviz
- 3 Şöyle bâl u ber-güşâ-yı ‘aşk u sevdâyız ki biz
Şem‘-i dîdâr üstüne dâ‘im döner pervâneviz
- 4 Etme zâhid bizden ayılmağ ümîdin ba‘de-mâ
Sâgar-ı şahbâ-yı ‘aşkıyla bütün mestâneviz
- 5 Edemez hükm-i kalem maḥkûm-ı ehl-i Cennet’i
Biz bu bîmâr-ḥâne-i sevdâda hep dîvâneviz
- 6 Olmadık biz zevk-yâb-ı lezzet-i zühd ü riyâ
‘Âşık-ı sevdâ-perest-i vuşlat-ı cânâneviz
- 7 Biz anâtık-gû-yı tevḥîd-i Hudâ’yız ‘Abdiyâ
Semt-i pâ-yı dârda Manşûr ile hem-ḥâneviz

155

- Mef‘ûlû / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün*
94a 1 Şanmañ bizi âzürde-i âsîb-i cihânız
Ḥayret-keş-i evzâ‘-ı eḥibbâ-yı zamânız
- 2 Sevdâ-yı vişâl ile beyâbân-ı fenâda
Mecnûn gibi beste-i zencîr-i kemânız
- 3 Uçsa eremez sâyemize tevsen gerdûne
‘Azm-i vaṭana ol derece germ-i ‘anânız
- 4 Besdir bize bu saltanat-ı mülk-i tecerrüd
Âzâde ser-i dağdağa-i şöhret ü şânız
- 5 Doysun heme ân tâbe-gülûvv gürisne-çeşmân
Dil-sîr-i şeker-pâre-i yek-loḳma-i nânız
- 6 Ne kat‘-ı ümîd eyleriz eltâf-ı Hudâ’dan
Ne munṭazır-ı luṭf-ı şehin-şâh-ı cihânız
- 7 Geh neşr ederiz ‘âleme pertev gehi zulmet
‘Abdî ne ‘aceb gün gibi peydâ vü nihânız

156

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Hevâ-yı 'aşk ile kûy-ı nigâra dek gideriz
Bu şevk-ı dil ile encâm-ı kâra dek gideriz
- 2 Cihân-ı 'aşk u hevâdır bize tarîk-i necât
Hıtâm-ı mevsim-i köhne bahâra dek gideriz
- 3 Felekde teşne-i âb-ı hayât-ı câvîdiz
Cenâb-ı Hızır'ı bulup bir pınara dek gideriz
- 4 Duğûl-i hışn-ı haşîn emel muhâl ise de
Ümîd-i kalb ile pâ-yı hışâra dek gideriz
- 5 Şabâh u zulmet-i vaşl u firâkı bir bilerek
Bu yolda âhîr-i leyl ü nehâra dek gideriz
- 6 Süvâr-ı keşti-i bahr-i siyâh-ı 'aşk olduk
Nesîm-i lutf ile pîş-i fenâra dek gideriz
- 7 Metâ'ib-i sefer-i 'aşkı zevk edip 'Abdî
Ümîd-i vasl ile kûy-ı nigâra dek gideriz

157

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Etdi âhîr 'aşkı hem-râz ister istemez
Bezm-i vaşla ol büt-i tannâz ister istemez
- 2 Şundu sâkî sâgar-ı şahbâyı ol destime
Eyledi akrânıma mümtâz ister istemez
- 3 Oldu yine bu gece bezm-i tarabda ol perî
Perde-zîb-i şu'be-i şehnâz ister istemez
- 4 Çünkü ben bir şâ'ir-i Şeh-nâme-h'ân-ı dânişim
Nazm-ı şî're eylemem âgâz ister istemez
- 94b 5 Etmesin şûh-ı 'Acem ibrâm yoksa çârene
Eylerim 'azm-i reh-i şîrâz ister istemez
- 6 Nâzenînim va'd-i teşrîf eyler ise bu gece
Etmeli bezm-i meyi îvâz ister istemez
- 7 'Abdiyâ ka'b-ı celâle ermege bî-tâb iken
Murğ-ı tab'im eyledi pervâz ister istemez

158

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Dü-düşmân-ı kavîniñ infî'âli artar eksilmez
Fransız'la Prusya'nın cidâli artar eksilmez
- 2 Reķâbetdir eden âsâyîşi dûcâr-ı izmihlâl
Raķîb-i nâ-sezânîñ ihtiyâli artar eksilmez
- 3 Tarafdârân-ı şulh-ı 'âlem oldu şimdi dem-beste
Cedelgâh-ı cihânîñ ihtilâli artar eksilmez
- 4 Nakîşa-bağş olan her devletiñ vaķt-i kemâlidir
Zuhûrdan soñra ħurşîdin zevâli artar eksilmez
- 5 Gedâ çeşmân-ı servet olamazlar bir zamân dil-sîr
Ĥarîşîñ inhimâk-ı meyl-i mâli artar eksilmez
- 6 Senâdırlar müheyyâ yemmler olduķca şadef-perver
Cihânda meyl-i iĥrâc-ı le'âlî artar eksilmez
- 7 Mücîz olmaz egerçi merd-i dâna 'Abdiyâ ammâ
Zenânîñ ârzû-yı yâl ü bâli artar eksilmez

159

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Bu 'alâ Sînâ'ya ĥikmet-ĥ'ân olur mâ-dûnumuz
'Aķl-ı Eflâtûn'a ĥarf-endâzdır Mecnûn'umuz
- 2 'İndimizde müflis-i bî-vâyedir Kârûn'lar
Maĥzen-i genc-i mu'âyindir dil-i meşĥûnumuz
- 3 Rabť olundu rişte-i müstahkem-i tevĥîd ile
Raĥnedâr olmaz hele şîrâze-i ķânûnumuz
- 4 Sûdmend etmez bizi âlâyîş-i zühd ü riyâ
'Aşķdır sermâye-i feyz-i dil-i pür-ĥûnumuz
- 5 Bağrı yanıķlardanız taĥt-ı ķasemnâdan beri
Sû-yı Ĥaķ'dan böyle geldi ĥükm-i ķâf u nûnumuz
- 6 Ez-ezel peygûle-pîrâ-yı serây-ı vahdetiz
Ĥayd-ı zencîr-i teselsül ile yok mescûnumuz
- 7 Biz mecâzî 'âķıbet olduķ mücâviz 'Abdiyâ
Ba'de-mâ 'aşķ-ı Ĥudâ'dır maşraf-ı mażmûnumuz

160

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Ağyâra şimdi 'arz-ı vefâ eylemekdeyiz
Bâd-ı semûmu rûha gîdâ eylemekdeyiz
- 2 Derd-i firâkı şîve-i vaşla bedel bilip
Cevr ü elemle zevk u şafâ eylemekdeyiz
- 3 Alındı cümle hâşşa-i eczâ-yı 'ıyş u nûş
Nîş-i sitemle derde hevâ eylemekdeyiz
- 95a 4 Kâlâ-yı hünere kalmadı rağbet zamânede
Mâl-ı Fireng'e kaṭ'-ı bahâ eylemekdeyiz
- 5 Geldi şu hâle sâyelerinde refâh ile
A'dâya şimdi hayır du'â eylemekdeyiz
- 6 Hâyfâ fülûs-ı aḥmere muhtâc iken yine
Ebnâ-yı 'aşra 'arz-ı gînâ eylemekdeyiz
- 7 Efkâr-ı 'aşra şimdi uyup işte 'Abdiyâ
İkrâr-ı sebḳ-ı cürm ü haṭâ eylemekdeyiz

161

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 İçmeden bâde-i mînâyı humârın görürüz
Ḳârîñ evvelce 'aceb böyle ḥasârın görürüz
- 2 Rû-be-râh-ı ser-i kûyunda olursak ne be's
Vaşl-ı yâr olmaz ise belki 'izârın görürüz
- 3 Mîve-i maṭlab-ı dil bir gün olur da erişir
Bâğ-ı dehrîñ umarız hayli bahârın görürüz
- 4 Oluruz çâre nedir 'arbede-sâz-ı la'net
Hâsid-i bed-menişîñ nerde mezârın görürüz
- 5 Ḳal'a-i kâm-ı derûnu edemezsek teşhîr
Dest-i bürd eyleyerek bâr-ı ḥişârın görürüz
- 6 Başdan ayağa bürünmüşse de ehl-i iḳbâl
Perniyân-ı emeliñ biz de kenârın görürüz
- 7 Düşmeniñ kâse-i iḳbâlini kırmış gerdûn
'Abdiyâ şabr edegör böyle hezârın görürüz

162

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Ne dem ki dîde mir'ât-ı cemâliñle cilâ bulmaz
Ğubâr-ı ğamdan özge dilde âşâr-ı şafâ bulmaz
- 2 Cihân-pû-yı hevâ vü ârzû olsa ne deñli dil
Ğubârıñ şakķ eder 'âlemde şûh-ı dil-rübâ bulmaz
- 3 Niçin âzürde eyler şadme-i merk ile ol âfet
Dil-i şeydâ gibi dîdârına bir mübtelâ olmaz
- 4 Şabâh-ı haşre dek efsâne-h'ân 'aşķ u sevdâdır
Göñül bundan güzel hâle muvâfıķ mâ-cerâ bulmaz
- 95b 5 Olaldan beste-i zencîr-i zülfüñ ey perî-zâdem
'İkâl-i ğuşşa vü ğamdan dil-i zârım rehâ bulmaz
- 6 N'ola nakd-i hayâtım kâle-i vaşla fedâ etsem
Metâ'-ı maţlabı bir müşterî bâd-ı hevâ bulmaz
- 7 Bu bîmâr-hâne-i 'âlemde şöyle haste-i 'aşķım
Degil bîĝâneler bu derde dermân âşinâ bulmaz
- 8 Begendirmek ne kâbildir 'umûma şîve-i nazmım
Felek Hâķ nerde olsa anda zann etme haţâ bulmaz
- 9 Nazîre-ĝû-yı şî'r-i dil-pesend-i mîr-i Maĥmûd'um
Anıñ'çün 'Abdiyâ bu nazmıma hâme bahâ bulmaz

163

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Gül-i taşvîr gül-i bâĝ ile yeksân olmaz
Perveriş ile diken naĥl-i ĥırâmân olmaz
- 2 Kâmil olmakla olur mısr-ı hünerde yoksa
Nâ-sezâ rûtbe ile Yûsuf-ı Ken'ân olmaz
- 3 Şîve-i nazmı ĝazel-h'ân-ı belâĝat añlar
Gevherî koşma ile merd-i sühândân olmaz
- 4 Âb-ı Kevşer'le su verse aña Rıdvân-ı cenân
Arz-ı nâ-münbite-i şûrede bostân olmaz
- 5 Tıynetî tıynet-i insân ile âmîhte gerek
Yoksa İstanbul'a gelmekle Ĥorasan olmaz
- 6 Çehre senden biliriz cerge-nişîn olduĝunu
Merd-i kıptîniñ efendi özü pinhân olmaz

- 7 Şett-i şev eyleseler Zemzem ile ehl-i Hicaz
Hırs u hûk u seg ü rûbeh yine kurbân olmaz
- 8 ‘Abdiyâ mu‘teriz-i hikmet-i nazmım gelsin
Anı iskâna bu sözler gibi bürhân olmaz

164

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Cûyâ-yı zevk-ı vahdet olan keşret istemez
Tenhâ-nişîn-i künc-i şafâ şöhret istemez
- 2 H‘ân-ı vişâle ehl-i hevâ bî-ta‘b gelir
Dûşâb u dûdeh mûr u meges da‘vet istemez
- 3 Kâşâne-zîb-i vuşlat olan bâğı n'eylesin
Dil-beste-i cemâl-i Hudâ Cennet istemez
- 4 Manşûr'a dârı eylediler minber-i şamûr
Ehl-i vefâ bundan öte rif‘at istemez
- 5 Zevkî cefâda feyz-i dili gamda buldular
Miḥnet-keşân-ı ‘aşk u hevâ râhat istemez
- 96a 6 Verir zevâl-i hüsn-i ruḥu ‘âşıkâ melâl
Bülbül-i ḥazân berg-i gülü elbet istemez
- 7 ‘Abdî olur cilveger sâḥa-i vücûd⁷⁰
Taḥşîl-i kâma pek o kadar himmet istemez

165

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Gülşeni külḥan gibidir ‘âlemiñ dildârsız
Cennet’iñ de zevkî yokdur rû‘yet-i dîdârsız
- 2 İntizâm-ı mesken ü Me’vâ degil dil-ḥ‘âh olan
Kaşr-ı mînû âdeme dûzaḥ gibidir yârsız
- 3 Fâriğ-i ‘aşk olalı mülk-i dilim kaldı ḥarâb
Pâyedâr-ı enkażım olmaz cihân ḥünkârsız
- 4 Kûsemiz mi ‘âşıkıñ uçkuru farṭ-ı neş’eden
Ḥâne-i vaşla o âfet gelse ger şalvârsız
- 5 Herze vardım ise oldum şad-raḳîbe mübtelâ
Ḳankı iḳlîmi ‘aceb gördüñ ki ola mârsız

⁷⁰

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Zevk-i meyden bahş eder ‘âşık cenâbîñ bâhdan
Söyle zâhid kankıñıza dense lâıyık ‘ârsız
- 7 Pek de germiyyetli olmaz ‘aşk-ı yâr-ı bî-raķîb
‘Abdiyâ hoş-bû degildir gül olursa hârsız

166

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Merd-i huşyârı felek cevır ile tekdîr edemez
Vaż‘-ı nâ-sâz-ı ‘adû ‘âķılı taķķîr edemez
- 2 Yıkmasın söyle o nâdâna bu kaşır-ı dilimi
Bîn-i Yezdân‘ı yıkıp da yine ta‘mîr edemez
- 3 Emrine başın eger ehl-i hîred Allâh‘ıñ
Kimse tedbîr ile taķdîrini tağyîr edemez
- 4 Kisve-i maţlabı hayât-ı każâ deñmez ise
Tâlîbi mürtebiť-ı sûzen-i tedbîr edemez
- 5 Pek ‘abeş nâ-kes-i ibrâm-ı ‘atâ vü ihsân
Kuvvet-i đarbe-i müşt âhene te’şîr edemez
- 6 Hâl eder merdüm-i dâñâyı hemîşe inťâķ
Kâl ile h‘âce bu ma‘nâları tefsîr edemez
- 7 Mey ü maķbûba sözün haşır eden erbâb-ı hevâ
‘Abdiyâ nażm-ı hakem sicn,mi tanzîr edemez

167

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Şerhadâr-ı tîğ-ı hicr-i yârdır bu sînemiz
Zahmnâk-i ġamze-i dildârdır bu sînemiz
- 96b 2 Gâh fikr-i vaşl u geh endîşe-i hicrin ile
Mûr u evhâm-ı nâ-hem-vârdır bu sînemiz
- 3 Pûte-i iksîr ya bir külhan-ı germâbeveş
Şu‘-le-rîz-i âh-ı âteş-bârdır bu sînemiz
- 4 Bulmadı kesb-i yakîn ile henüz feyz-i hayât
Keşte-i zehr-âbe-i pindârdır bu sînemiz
- 5 Ey perî şanma tehî ser-mest-i sevdâ olduğum
Bâde-i ‘aşķıñ ile ser-şârdır bu sînemiz
- 6 Güft ü ġû-yı zâhid-i hîd-bîne etmem iltifât
Gavta-h‘âr-ı lücce-i firârdır bu sînemiz

- 7 Her zamân bir kûdek-i şafâyı eyler der-kenâr
‘Abdiyâ âbisten-i efkârdır bu sinemiz

168

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Hâlimizi şanma tebâh isteriz
‘Âlem-i fânîde refâh isteriz
- 2 Cem‘ olarak bâb-ı münâcâta hep
Her birimiz manşıl u câh isteriz
- 3 Eylemedik Hakk’a yarâr bir ‘amel
Hayf yine ‘afv-ı günâh isteriz
- 4 Kavl-i mücerredle sübût eylemez
Da’vi-i ‘irfâna güvâh isteriz
- 5 Lâf ile mümkün mü zafer düşmene
Harbe yarar hayli sipâh isteriz
- 6 Olmak ise maşşadımız dîn-fürûş
Elde ‘aşâ bir de külâh isteriz
- 7 Bezm-i mu‘ârızda sükût etmeyiz
Nuţka gelip tek şifâh isteriz
- 8 Edemeyiz sâhil-i cehli muşar
Başr-i ma‘arifde şinâh isteriz
- 9 Rızķımızı vermede rûzî-resân
Kim dedi biz ni‘met-i şâh isteriz
- 10 Keyfimize rahne verir bed-likâ
Yârimizi hûb-ı cibâh isteriz
- 11 İstemeyiz haş ile muşberr yüzü
Cebhen-i cânânı çü mâh isteriz
- 12 Bend-i şıtabl eyledik âşir anı
Zâhid için kâh ü giyâh isteriz
- 13 ‘Aczimizi biz biliriz ‘Abdiyâ
Luţf-ı hudâvendî-penâh isteriz

169⁷¹

- 97a** 1 *Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
 Ey olan revnağ-tırâz-ı şahın-ı dîvân-ı Hicâz
 Mağdemiñle fahr ederse çok mu eyvân-ı Hicâz
- 2 Çekdi mıknañsâsâ zât-ı vâlâ şânıñı
 Hâl-i pâk-i hıttâ-i mülk-i felek şân-ı Hicâz
- 3 Hastegân-ı vird-i zîk-ı şad-reh elbette eder
 Bir hakîm-i hâzıkı irsâl-i hâkân-ı Hicâz
- 4 Olsa hakkıñda revâ ihrâm-ı bend-i ihtirâm
 Dâverâ zât-ı kerîmiñ şimdi mihmân-ı Hicâz
- 5 Koy biraz da oladursun lü’lü’-i lâle-fürûş
 Görmedi zâtıñ gibi şehdâne dükkân-ı Hicâz
- 6 Hâtıfâ ol Âşaf-ı ‘âli-tebârıñ nâmına
 Hâme-i ihlâş ile oldum gazel-hûân-ı Hicâz

170 [Der-Kenâr]

- 92a** 1 *Mef‘ûlû / Mefâ ‘ilû / Mefâ ‘ilû / Fe ‘ûlün*
 Lutfu felegiñ kahr-ı dil-âzârını degmez
 Bûy-ı gül-i ter serzeniş-i hûrını degmez
- 2 Kürsîde bugün eylediği va‘d-i bihişti
 Dûzağla bizi vâ‘iziñ inzârını degmez
- 3 Bunca çekilen hasret ü ümmîd pey-â-pey
 Nağl-i emeliñ vereceği bârını degmez
- 4 Bir bûse için yutduğumuz hûn dem-â-dem
 Yârıñ dem-i vuşlatdaki etvârını degmez
- 5 Farz eyleyelim lutfu ere âhir-i ‘ömre
 Dehriñ dem-i riğletde olan kârını degmez
- 6 İkbâl seh-i revzeyle gelen şâdî-i manşıb
 Ta‘kîb edecek guşşa-i idbârını degmez
- 7 Bir sağlık için eylediği tıfra kahrveş
 ‘Abdî felegiñ verdiği hep vârını degmez

⁷¹ Bu şiirin başında: “Ehîbbâdan Biriniñ Lisânından Nazm Olunan Bir Gazeldir.” Şeklinde bir not vardır.

171 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 92b** 1 Âşinânın bilinir mi kıymet-i bî-gânesiz
Şehrin eţrâfında revnağ mı olur çengânesiz
- 2 Bir elin kim gördü 'aql u hikmete tevķîfini
Hiç tîmâr-hâne-i dehr olamaz dîvânesiz
- 3 Eyledi ma'sûku müstağnî kazâ 'uşşâkdan
Şem' değil hükmün sürerler bülbül ü pervânesiz
- 4 Kaţre hây-ı eşkim etdi baħr-i Nîl'e inşibâb
Kâhire iklîmini gördük mü âb u dânesiz
- 5 Dâstân-h'ânân dehre eylemem bir dem rücû'
Bilirim ki bu cihânda kışsa yok efsânesiz
- 6 N'ola olsa şad-hezârân serzenişle müttehem
Zülf-i pîç-â-pîç-i tevħîdi kıoyanlar şânesiz
- 7 Ba'd-i muţlak ile pervâz-ı bülend etdi yine
Kaldı âħir 'Abdiyâ murğ-ı hayâlim lânesiz

172 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 93a** 1 Server-i Zühre şikâfât-ı şitâdır nev-rûz
Dâver-i memleket-ârâ-yı hevâdır nev-rûz
- 2 Büsbütün mülk-i çemenden çıkarıp tardı etdi
Leşker-i berf ü dîh rû-be-kazâdır nev-rûz
- 3 Hergiz ma'rekeye cümleden evvel geldi
Pîşdâr-ı sipeh-i ħarb u veğâdır nev-rûz
- 4 Demesinler aña ne ħayra yorar ne şerre
Düşmen-i bürde 'arz-ı bâġa devâdır nev-rûz
- 6 Reft verip ħas u ħaşâk-ı çemen etse gerek
Rehber-i kâfile-i bâd-ı şabâdır nev-rûz
- 6 Eyledi maķdem-i sulţân-ı bahârı tebşîr
Lâyık-ı şükr ü sezâvâr-ı şenâdır nev-rûz
- 7 Olsa etfâl-i çemen heves çiçek 'illetine
Göremem bunda ħatır aña şifâdır nev-rûz
- 8 Edelim şevķ ü ħasret ile bugün şehr-âyîn
Mevsim-i 'işret ü 'ıyd-ı ħükemâdır nev-rûz

- 9 Berfe mişliyle tekâbüldeki hikmet ma'lûm
Ser-firâz-ı kudemâ-yı 'uçalâdır nev-rûz
- 10 Dâ'im eyler iki ma'nâyı tazammun birden
Zâhide mahz-ı cefâ rinde şafâdır nev-rûz
- 11 Hem yağar hem de eser karma karış sîkendle
Dehşet-efzâ-yı ahâlî-i kur'âdır nev-rûz
- 12 Kise naqd-i sereden hâne rızıkdan hâlî
Her sene böyle mazîk-i fuçarâdır nev-rûz
- 13 'Abdiyâ tatlı yiyip tatlı konuşmak lâzım
Encümen-zîb-i gürûh-ı 'urefâdır nev-rûz

173 [Der-Kenâr]

Fârisî⁷²

93b

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Biyâ bülbül der in gülşen vağan sâz
Gülî-râ şâh-ı iklîm-i çemen sâz
- 2 Biyâ sâkî şarâb-ı ergavân deh
Me-râ şâyiste-i mülk-i haten sâz
- 3 Biyâ cânâ harîf-i bezm-i men şo
Dil-i dîvâne-râ şâh-ı 'Aden sâz
- 4 Boro zâhid ez in bezm-i harîfân
Raķîb-i mürde dil-râ der-kefen sâz
- 5 Boro şeyhâ ez in dergâh-ı rendân
Mürîdân râ hılâş ez Ehrimen sâz
- 6 Boro nâşeh ez in ham-hâne-i 'aşk
Piyâm-ı hıld ü dûzağ ez dehen sâz
- 7 Biyâ 'Abdî be-gülzâr-ı belâgat
Berây-ı 'aşk u sevdâ şad-sûhan sâz

⁷²

1. Ey bülbül gel ve gül bahçesinde yuva kur. Gülü çimen ülkesinin şahı et.
2. Ey sâki gel ve bana erguvan şarabı ver. Beni koku ülkesine yakışanlardan kıl.
3. Gel ey can! Benim meclisimin yoldaşı ol. Bu deli gönlümü Cennet'e şah kıl.
4. Ey zahid, bu yoldaşların meclisinden git. Gönlü ölü rakibi kefene sar.
5. Ey şeyh bu rindlerin dergâhından git. Müritleri şeytanın elinden kurtar.
6. Ey öğütçü bu acemi olan aşk evinden git. Cennet ve cehennem sözünü ağzından bırak.
7. Ey Abdî güzel söz söylemenin gül bahçesine gel. Aşk ve sevdâ için yüz söz söyle.

174 [Der-Kenâr]

- 94a** 1 *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
Sâlik-i şeh-râh-ı zûr olsam umarım çâresiz
Râm olur endâmını teslîme yârem çâresiz
- 2 Kâhramân-ı ‘aşk-ı sevdânîñ görünce şavletin
Hâne-i vaşla yöneldi gül-‘izârım çâresiz
- 3 Mücrim-i hâlvat-serây-ı vaşl olunca ‘âkıbet
Mâ-cerâdan bahs-i meyl etdi nigârım çâresiz
- 4 Gördüğümde ol perî-ruhsârı hem-bezm-i rakîb
Çıkıdı destimden tamâm-ı ihtiyârım çâresiz
- 5 Nâ-revâ bu mücrimi hey’et ederse ittihâm
Nâr-ı ğayret bakdı hep şabr u kararım çâresiz
- 6 Böyle bir âhû-yı deşt-i vahşeti bu tarz ile
Bir mehâbet gösterip şayd u şikârım çâresiz
- 7 Âşinâlar sâyesinde zümre-i bîgâneye
Tarh-ı temkîn ederek ‘arz-ı vakârım çâresiz
- 8 Yârsız yokdur hayât u zindegîniñ lezzeti
Ol büt-i nâzik-mizâca i‘tibârım çâresiz
- 9 Ben nigâh-ı lutfunu görmüş olaydım ‘Abdiyâ
Mağv olurdu levh-i dilden igbirârım çâresiz

175 [Der-Kenâr]

- 94b** 1 *Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün*
‘Aşkîñ yolunda çok mu fedâ mâl ü cânımız
Görme bunu bizden uzak ey cevânımız
- 2 Tîğ-i nigezle cismimizi eyle şerhavâr
‘Aşkîñda ger zerre çıkarsa yalanımız⁷³
- 3 Ecrâm-ı bî-nihâye-i eflâke kim bakar
Sakf-ı bülend-i haymeñ iken âsumânımız
- 4 Kaşîñ hilâl ü kâmetiñi serv dediñ velî
Şermende etdi bizleri sehv-i lisânımız
- 5 Ölsek de dest-ber ü muhîtte ‘âkıbet
Düşmenden aḡz-i şâr eder elbet kılanımız

⁷³

Vezin hatası yapılmıştır.

6 Bir küsfende derûnu sordukda ben dedi⁷⁴
Kürküñ elinden almadı bizi şebânımız

7 Bir iş mi ‘Abdi zîr ü zeber etmem ‘âlemi
Var iken elde hûme gibi qahramânımız

176 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

95a 1 Şayd-ı murğ-ı dâniş ü ‘irfân dâ’im kârımız
Tıfl-ı ebced-hûândân ders almağa yok ‘ârımız

2 Şer‘imizde kıl u kâl-i medrese bî-i‘tibâr
Münhaşırdır keşf-i sırr-ı vahdete efkârımız

3 Kim eder şimdengeri pîr-i muğâna ser-fürû
Bî-tavassuť bizi ister hûân u vaşla yârımız

4 Nokta-i ferdin üzere eyler eşyâ ittihâd
Âşinâyız her birine yok bizim ağıârımız

5 Kışsa-hûân-ı küfr ü îmân olmasın zâhid bize
Kâle-i hemezeñdir inkârımız ikrârımız

6 Cebhe-say-i âsitân-ı bârgâh-ı vahdete
‘Arş-ı a‘lâ-ya resîde fark-ı i‘tibârımız

7 Sâde-levhân-ı vefâdan şad-hezârân zâhidi
Pây-mâl-i ‘aşk eder bir ‘âşık-ı dîdârımız

8 Silsile-cünbân-ı hayret olmamak emr-i muhâl
Çıkdı elden rişte-i bârik-i ihtiyârımız

9 Zâhid olsun Kevşer-i âşâm-ı bihişt ‘âfiyet
‘Abdiyâ kâfi bize bu sâgar-ı ser-şârımız

177

Fî-Ḥarfî's-Sîn

Mef‘ûlü / Fâ ‘ilâtü / Mefâ ‘ilü / Fâ ‘ilün

1 Ehl-i kemâli sebkat eder erzel-i ünâs
Geçmiş bahâda sîm ü zeri âhen ü nühâs

2 Bu ölçüsüz iyâb u zehâba nedir sebeb
‘Âlemde hîç mi kalmadı endâze-i kıyâs

3 Elfâz içinde güç bulunur oldu ba‘de-mâ
Evzâ‘-ı ‘aşra geçdi tîğ-i şan‘at-ı cinâs

⁷⁴

Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Gayret-keşân-ı dîne değil mi bu bir belâ
Geçsin otursun üstüne tâ Aḥmed'in menâs
- 5 Durmağdan ise böyle revişle bu kâ'inât
Minnet olurdu cânımıza bulsa indirâs
- 6 Bu cümlegâh-ı ''âleme dâmâd olanlara
Münkâd olur 'arûs-ı murâd-ı mihr-i kıtâs
- 7 Olur felek nüshâsın almağa Müşterî
'Abdî ederse bu gâzeli Zühre ıktibâs

178 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 96b 1 Nev-be-nev etmede iḥrâz-ı merâtib iflâs
Bezm-i Ḳârûn'a bile oldu muşâhib iflâs
- 2 'Acze perverâ dilân şerveti etdi pâ-mâl
Zûr-ı diyetle olup ḥaşmına gâlib iflâs
- 3 Şırtına almış eder fâka bî-dûr-ı ebvâb
Vardığı ḥânedede mihmân olmağa tâlib iflâs
- 4 İhtikâr ile misâfir olacak ḥâne arar
Kişver-i Çîn'e kadar gitse münâsib iflâs
- 5 İhtiyâcı sipeh-i fakre kumandan ederek
Leşker-i şervet ile şimdi muḥârib iflâs
- 6 Hükûm-i kânûn ile maḥkûm-ı cezâ olmalıdır
Herkesiñ mâ-melekin nâhib ü gâsıb iflâs
- 7 Dest-i kahrında zebûn oldu bütün ḥalk-ı cihân
Rûz u şeb cevriñi tîzîde muvâzıb iflâs
- 8 Oldular şöylece muḥtâc-ı fülûs-ı aḥmer
Görmemişken ne 'aceb ehl-i menâsıb iflâs
- 9 'Abdiyâ etmez idim hiç şikâyet andan
'Âlemiñ râḥatını olmasa sâlib iflâs

179 [Der-Kenâr]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 97a 1 Esmeyen bâd-ı şabâyâ deme es
Ṭayrân eyleyemez murğ-ı kafes

- 2 Lâyık-ı bezm-i ekâbir geçinir
Şırtına setri giyen başına fes
- 3 H̱âb-ı gafletde bütün hâk-ı cihân
Meger ikâz ede feryâd u ceres
- 4 Kaldı meydânda bütün cürm ü günâh
Yok mudur cürmine şâhib bir kes
- 5 Bulduğuñ ef̱anı zehr-âlûduñ
Verme fırsat o zamân başını kes
- 6 Eylemiş şahne rakıbi der-dest
Ko helâkiñ görelim der-maḥbes
- 7 Bezm-i ‘irfâna erişmez nâdân
Âfet-i revnaḫ olur gülşende ḥas
- 8 Gidelim encümen-i zindâna
Engbîne beri gör mûr u meges
- 9 Bir gelen bir dahî gelmez ‘Abdî
Dâr u dünyâya edilmez mi heves

180

Fî-Harfî's-Şîn

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Berây-ı şayd-ı dil zülfün o âfet dâma uydurmuş
Dü-çeşm-i dil-firîbin dâne-i bâdâma uydurmuş
- 2 Açıkdan vaşla dâ’ir şarf-ı vâhid söylemez ammâ
Dü-mısrâ’-ı leb-i dil-cûsuna îhâma uydurmuş
- 3 Yalan yazmak için ağzımdan evvel şûh-ı teng-hûya
Rakıb almış habersiz mührümü bir nâme uydurmuş
- 97b 4 ‘Azîz mısrâ olursa çok mu şol zât-ı mu‘allâ kim
Raşânetde benâ-yı himmetde ehrâma uydurmuş
- 5 Nice ḥâtır-güzârım uymadı aḥkâm-ı taḫdîre
Kimi gördüñ ki ey ‘Abdî olan encâma uydurmuş

181

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Gezend-i âh-ı sînem ‘ârız-ı dildârı incitmiş
‘Aceb bâd-ı muḥâlîf sebze-i gülzârı incitmiş

- 2 Yine ‘aks-i kazâya devr eder efvâh-ı ‘âlemde
Gül-i nâzik-edâ gülşende gûyâ hârı incitmiş
- 3 Demişdim yoluña ez-gayr-ı îmân hep fedâvârım
Girân gelmiş bu söz hayfâ mizâc-ı yârı incitmiş
- 4 Kim olmuş cevr-i bî-dâd-ı felekden hayf âzâde
Degil ebnâ-yı Âdem cümle mûr u mârı incitmiş
- 5 İşitdim yâr olmuş ta‘n-ı agyâr ile âzürde
Felek püşt ü penâh edindigim dîvârı incitmiş
- 6 Bu gülzâr-ı fenâda inciniksiz görmedim nesne
Şorarken bûlbûlûn berg-i gülü minķârı incitmiş
- 7 Heveskârî-i icâd-ı sühânla ‘Abdiyâ şimdi
Elimde nevk-i hâme ķâķıd-ı işmârı incitmiş

182

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Zamân-ı ‘âlemi hükm-i kazâ ķânûna bend etmiş
Hudâ infâz-ı emr ü nehyi ķâf u nûna bend etmiş
- 2 Açıp bu kârgâh-ı kâ’inâtı zerger-i gerdûn
Geçirmiş târ-ı ‘ıyşî haddeden altûna bend etmiş
- 3 Bugün dârü’s-şifâ-yı hüsn eylerken temâşa yâr
Tutup yoluna gönlüm kâkül-i şeb-gûna bend etmiş
- 4 Geçirmiş bî‘at-ı Hârûn u Mûsâ’dan felek âķir
Dil-i ebnâ-yı insânı zer-i Ķârûn’a bend etmiş
- 5 Zâfer-yâb olmayan bir ben miyim leylî-i maķsûda
Felek Kûh-sâr-ı hicri bir nice Mecnûn’a bend etmiş
- 6 Şıtbl-ı ihtirâma bağlayıp nice ķarı gerdûn
Semend-i yâd-ı pâyı sâķa-i hûlûna bend etmiş
- 7 Beni dîvân-ı temyîz-i Trabzon’a re’îs etdi
Zimâm-ı re’yimi ‘Abdî felek mâ-dûne bend etmiş

183

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Murâdınca ‘aceb kimdir cihânda kâm-yâb olmuş
Açılmış gonca-i şad-berg-i maķsûdu pür-âb olmuş

98a

- 2 Görürsün çeşm-i ‘ibretle bakılsa bu ķarâbâta
Hezârân baķtiyârın ķuşr u iķbâli ķarâb olmuş

- 3 Degil mi cây-ı ‘ibret teşnegân-ı âb-ı ikbâle
Bu şahrâ-yı cihân dillerde teşbîh-i serâb olmuş
- 4 Berây-ı ‘ibret-i ‘âlem faķaķ âsârı kalmışdır
Nice taķt-ı Süleymân lâne-i bûm u ğurâb olmuş
- 5 Öğütmekde ħubûbât-ı vücûdu âdemi bir bir
Döner hep üstümüzde ķarķ-ı seng-i âsiyâb olmuş
- 6 Taķammül eylemezken germ ü serd-i dehr-i bed-‘ahda
Hezârân nâz-perver cümle yeksân-ı türâb olmuş
- 7 Gören kimse vefâdârî-i dehri söylesin işte
Velew ki zâtı şâh-ı zî-cenâb-ı řeyķ ü şâbb olmuş
- 8 Nazar-bâzân ehl-i derk ü fehmiñ i‘tikâdında
Şu’ûnât-ı cihân vehm ü ħayâl ü zıll ħarâb olmuş
- 9 Giderler refte refte ‘Abdiyâ geldikleri asla
Ne deñli var ise zî-rûķ-ı hem-reng-i ħabâb olmuş

184 [Der-Kenâr]

- 97b 1 *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
Mevsim-i gül geldi bülbül etdi âĝâz ħurûř
Bâĝa gelsin nerde ise sâķi-i şabâ-fürûş
- 2 Bezl-i efķâr etme bî-hûde cihânıñ ħâliñ
Şafķa-i âb-ı revâna nâ-revâ tarķ-ı nûķûř
- 3 Şu ğüzel iç bâde baķ zevķ ü şafâya yan gel
Boşdur it‘âb-ı ‘aķıl u dil hezârân kerre boş
- 4 Siyyemâ nevrûz verdi ğülşene ħüsn ü nizâm
Fevt eder mi böyle rûz-ı ħurremi erbâb-ı ħûř
- 5 Cümle zî-rûķa nümâ-baķř-ı ħayât oldu bahâr
Cünbüş ü ğüftâra geldi sû-be-sû ħayr u vuķûř
- 6 Encümen-pîrâ-yı feyz-â-feyz-i etķâl-i ķemen
Kimi sâķîveř ķadeķ ber-keff kimi de ħulle-pûş
- 7 Kâm-yâbı var mı ğülzâr-ı cihânıñ ‘Abdiyâ
Yanına ‘âlemde rindiñ ķalacak bir ‘ıyş u nûş

185 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 98a 1 Hem-zebân-ı mihr bu şeb mâhı mihmân eylemiş
Murğ-ı dil pervâz-ı şekvâ-yı şebistân eylemiş
- 2 Âb u âteş nûr u zulmet pâ-y-dâr-ı iştiğâl
Dâver-i mülk-i kazâ ta'yîn-i erkân eylemiş
- 3 Bâde-nûş-ı âb-ı hayvân olmadan fakr-ı emel
Şahne-i hirmân anı bend-i zindân eylemiş
- 4 Hişşedârı olmadıkça lahm u şahmından çi sûd
Tutalım tîğ-i kader 'Ankâ'yı kurbân eylemiş
- 5 N'etmeli demiş görünce mû-miyân-ı dil-beri
Yine zâhid i'tirâz-ı şun'-ı Yezdân eylemiş
- 6 Hâbbe iken kûbbe oldu düşmeniyle mâ-cerâ
Katre-i nâçizi kudret seyl-i tûfân eylemiş
- 7 Dün gece mey-hâneden koğmuş rakîbi perî
Şan şihâb-ı sâkib-i Hakk tîrâz-ı şeytân eylemiş
- 8 İmtihâna girmiş idi şimdi Eflâtûn ile
Tıfl-ı ebced-h'ân-ı dil işbât-ı rüchân eylemiş
- 9 'Abdiyâ bâd-ı şabâ versin cevâbın ba'de-zîn
Zülf-i pîç-â-pîç-i yâri kim perîşân eylemiş

186

Fî-Harfî's-Şâd

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Pây-ı istiğnâyı minnet-hâne-i yârâna baş
Başma bûy-ı imtinân olan yere bir yana baş
- 2 Pek başılma sevdiğim başdırma ederler seni
Bezm-i meyde parmağıñ gülbağdıya bürâyâna baş
- 3 Bu huşûnet kadriñi zâhid eder pest ü pesîn
Pây-ı fazlîñ tutalım fark-ı meh-tâbâna baş
- 4 O delikanlı güzel ağız ura kaldırmadan
Kim dedi ey muhtesib tâ bağına şeş-hâne baş
- 5 Tab'a uygun düşdü tab'ımdan bu nazm-ı bihterîn
Haтта ta'lîk etme şâhâ şafha-i dîvâna baş

- 6 Düz başarsa ayağıñ ‘Abdî felekde bir zamân
Pây-ı istiğnâyı minnet-hâne-i yârâna baş

187

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 8 Revnağ-ı encümen-i ehl-i vefâdır ihlâş
Zübde-i mâ-haşal-ı şıdk u şafâdır ihlâş
- 9 Tahta-i kulbe çakıp etmeli muhkem pür-çîn
Mih-i rezîndir beyt-i recâdır ihlâş⁷⁵
- 10 Kavliñi fi‘liñe tatbîk edegör ‘âlemde
Mûcib-i serzeniş-i ehl-i riyâdır ihlâş
- 11 Eylemez zümre-i bîgâneyi idhâl huzûr
Perdedâr-ı harem-i hâş-ı Hudâ’dır ihlâş
- 98b 12 Sübha-gerdân-nümâ olsa n’ola ehl-i hulûş
Dem-be-dem silsile cünbân-ı ‘atâdır ihlâş
- 13 Çok degil dense aña mihr-i cihân-ı ahlâk
Pertev-endâz-ı kulûb-ı şulehâdır ihlâş
- 14 ‘Abdiyâ mevki‘ini bul da hemen şarf eyle
Kadrini bilmeyene maḥz-ı ḥatâdır ihlâş

188

Fî-Harfi'd-Dâd

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Cânı cânâna fedâdır ‘aşk u sevdâdan ğaraż
Bir netîce bulmadır şugrâ vü kübrâdan ğaraż
- 2 Her zamânıñ başka bir Fir‘avn’ı olur âşikâr
Ḥaqq’ı bulmağdır yed-i beyzâ-yı Musâ’dan ğaraż
- 3 Redd olunmaz kavî-i müşbet nuṭk-ı nâ-mevsûk ile
Ḥaşmı ilzâm eylemekdir baş-ı da‘vâdan ğaraż
- 4 Ḥayra çeşmân-ı ma‘ârif olamazlar behredâr
Derk-i vaḥdetdir nigâh-ı sun‘-ı Mevlâ’dan ğaraż
- 5 Mâ-cerâ-yı sâbıkı terk ü ferâmûş etmiş
Maḥzar-ı ḥâkimde ‘aḳd-i şulḥ u ibrâdan ğaraż
- 6 Gerçi olmaz sûd-baḥşâ-yı vişâl-i dil-berân
Şüst ü şüy-ı çirk ü ğamdır nûş-ı şahbâdan ğaraż

- 7 Hişşemend-i iftiḥâr olmak degil mi ‘Abdiyâ
Evliyâ-yı devlete ‘arz-ı temennâdan ğaraż

189

Fî-Ḥarfî't-Ṭâ

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Haste-gî-i hâl-i dünyâya devâdır ihtiyât
Cism-i bîmâr-ı şu‘ûnâta şifâdır ihtiyât
- 2 Dâ‘imâ encâm-ı kârı fikr eder ehl-i hîred
Şübhesiz insâna tevfiḳ-i Hudâ'dır ihtiyât
- 3 Sûd-baḥş-ı ‘âkıbet-endîş-i ahvâl-i cihân
Kâr-ı bendân-ı zamâna pek becâdır ihtiyât
- 4 Mâye-i icbâr-ı şulḥ-ı düşmen-i bed-ḥ‘âhdır
Ceng-cû ‘indinde emr-i mu‘tenâdır ihtiyât
- 5 Müstezîl-i sâye-i sultân-ı tedbîr olmasa
Pây-mâl-i leşker-i maḥv u hebâdır ihtiyât
- 6 Ḳalbe itmînân-baḥş-ı emn ü râhat olamaz
Eldeki mevcûd olandan mâ-‘adâdır ihtiyât
- 7 Bâ‘is-i fevt-i zamân-ı fırsat olursa eger
‘Abdiyâ bu hâlde elbet ḥaṭâdır ihtiyât

190

Fî-Ḥarfî'z-Zâ

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 99a 1 Kürsîde bugün men‘-i şarâb eyledi vâ‘iz
Rindân-ı mey-âşâma ‘itâb eyledi vâ‘iz
- 2 Pür-âteş olup tâb-ı ta‘aşşubla vücûdu
Rindâna ğazûbâne ḥitâb eyledi vâ‘iz
- 3 Beñzer ki teleğrâfın olur rûz-ı hayânîñ
Uzun uzadı baḥş-i ‘azâb eyledi vâ‘iz
- 4 Ağzı köpürüp şiddet-i gayret ile bezmde
Pîrâmenine neşr-i lu‘âb eyledi vâ‘iz
- 5 Ol deñli ye’s verdi ki aşḥâb-ı günâha
Baḥr-i kerem-i Ḥaḳḳ'ı serâb eyledi vâ‘iz
- 6 Nisvâna bakıp girdi ḥayız baḥşine birden
Bu mes’elede def‘-i ḥicâb eyledi vâ‘iz

- 7 Farziyyetini eyledi işbât-ı zekâtın
Dirîğde-i emvâle şitâb eyledi vâ'iz
- 8 Ta'rîf ederek cinsini emvâl-i cihânın
Her birine ta'yîn-i nişâb eyledi vâ'iz
- 9 'Abdî heme ân umduğumuz luğf-ı Hudâ'ya
Vâ-beste-i icrâ-yı sevâb eyledi vâ'iz

191

Fî-Harfi'l-'Ayn

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Tıfl-ı nev-zâd-ı yârın anasıdır ictimâ'
Şevher-i âsâyışın hem-hânesidir ictimâ'
- 2 Her fenâlık iftirâkıyla olur sûret-nümâ
Şâh-ı emn ü râhatın kâşânesidir ictimâ'
- 3 Beyze-i emnî kırar elbette seng-i tefriķa
Murğ-ı ıslâh-ı cihânın lânesidir ictimâ'
- 4 Her dem ardınca olur şahrâ-neverd-i ârzû
Leyli-i emniyyetin dîvânesidir ictimâ'
- 5 Tefriķâyla bulamaz dîdâr-ı râhat reng ü bû
Zülf-i pîç-â-pîç-i zevkî şânesidir ictimâ'
- 6 İhtilâf-ı erbâbını yakmakda nâr-ı fâkaya
Şem'-i bezm-i şervetin pervânesidir ictimâ'
- 7 Gerden-i tâbende-i ârâma aş 'Abdî anı
Bağr-ı 'aşkın lû'lü-i şehdânesidir ictimâ'

192

Fî-Harfi'l-'Gayn

Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mef'ûlü / Fâ'ilün

- 1 Verdi egerçi nûş-ı meye muhtesib yasağ
Fetvâ-şinâs-ı şer'-i maḥabbet verir mesâğ
- 2 Kâzî-i 'aşk-ı küfrümü i'lâm eder eger
Da'vâ-yı 'aşk-ı yârdan eyler îm-i ferâğ
- 99b 3 Sâkîniñ oldu revnâkı zâ'il gelince yâr
Mihriñ yanında gâ'ib olur pertev-i çerâğ
- 4 Âdem bulur ma'ârif ile revnâk-ı kemâl
Erzîz-i ḥâşî rûy-ı mesi eylemez mi ağ

- 5 Etmiş rakîb nâme yere ‘unf ile hitâb
Mes‘ûl olur mu töhmet ile kâşîd-ı bilâğ
- 6 ‘Âşık vişâle renc-i firâka sezâ rakîb
Vîrâne bûm oldu vatan ‘andelîbe yağ
- 7 Sevdâ-yı hâl-i dil-ber ile koşma ‘Abdiyâ
Zâhir degil mi lâle-i dilde hezâr dâğ

193

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Reng-i ruhsârını zann etme o şûhuñ maşbûğ
Dest-i sun‘-ı ezele la‘l ile etmiş medbûğ
- 2 Rind-i huş-yâr çeker guşsa-i ta‘n-ı felegi
Çok mudur havf-ı helâk eylese meldûğ⁷⁶
- 3 Ehl-i temkîne halel-bağş olamaz gulğul-i nâs
Sakf-ı bâm-ı felegi oynadamaz cünbüş-i lûğ
- 4 Behv-i ihsân ile der-celb-i kulûb-ı insân
‘Abd-i memlûk eder ahrârı ‘atâ-yı mesbûğ
- 5 Tek beni ni‘met-i vaşlıñ ile dil-sîr et de
Resen-i zülf-i dilâvîz ile isterseñ boğ
- 6 Uyuşup kaldı gam-ı hicriñ ile cism ü tenim
Dest-i lutf u keremiñle beni bir kerece oğ
- 7 ‘Abdiyâ naht-ı kasemnâ gün oldu kısmet
Rind-i dânâya mey ü zâhide dü-şây ile dûğ

194 [Der-Kenâr]

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Hüsn ü kubh-ı halkını iğbâr eder şıdk u durûğ
Muhsin ü müstekîmî iş‘âr eder şıdk u durûğ
- 2 Lutf u kahra mazhariyyet şavb-ı Hâk'dan böyledir
Herkesi bir hâl ile izhâr eder şıdk u durûğ
- 3 Şâdık u kâzib revâ görse mükâfât u cezâ
Yerlerin elbet bihişt ü nâr eder şıdk u durûğ
- 4 Her biri bir başka hükm-ibrâz ile mümtâzdır
Bunu bâ-‘âr anı da bî-‘âr eder şıdk u durûğ

- 5 İşte telh u işte şîrîni ki hikmet bundadır
Kâmına nîk ü bedi ser-şâr eder şıdk u durûg
- 6 ‘Âkîle lafz u sa‘âdet eblehe kahr u gâzab
Birbirin bir yaña istizhâr eder şıdk u durûg
- 7 Gâh olur rûy-ı sefid ü gâh dûçâr-ı siyâh
Kim ki iki yüzden ihtiyâr eder şıdk u durûg
- 8 Şanma kim şandûka-i ser ü kafâda ketm eder
Fâ‘ilin elbette istiŝâr eder şıdk u durûg
- 9 Gerçi etdim bu gâzelde cem‘-i zıddın ‘Abdiyâ
Birbirin hayfâ ki istiḥkâr eder şıdk u durûg

195

Fî-Harfi'l-Fâ

Mef‘ûlû / Mefâ‘ilû / Mefâ‘ilû / Fe‘ûlûn

- 1 Dehriñ bize bu etdigi iḥsânına ḥad yok
Zehr-i siteme katdığı dermânına ḥad yok
- 2 Âsûde idiñ kûşe-i gülzâr-ı ‘ademde
Verdigi bize şimdiki bu cânına ḥad yok
- 3 Rindân mey-âşâmı niçin eyledi tekfir
Kürsîdeki bu vâ‘iziñ îmânına ḥad yok
- 4 İkrâmı ola tâbe-maḥal ehl-i ğınânıñ
Cem‘ eylediği servet ü sâ mânına ḥad yok
- 5 Encâmı vere bir ‘ameliñ zulme netîce
Hâşıl olacak mefhâret ü şânına ḥad yok
- 6 Tevhîd-i Hudâ na‘t-ı Nebî olmaya bir söz
Her nâzm-ı hoş-gû-yı sühândânına ḥad yok
- 100a 7 ‘Abdî edeniñ naḫş-ı ‘uhûd-ı ‘aşabiyyet
‘Ukd eylediği rişte-i peymânına ḥad yok

196

Fî-Harfi'l-Kâf

Fe‘ilâtûn / Fe‘ilâtûn / Fe‘ilâtûn / Fe‘ilûn

- 1 Dehre pertev şalalı şems-i duḥâ-yı tevfiḳ
Kıpladı her tarafı nûr-ı ziyâ-yı tevfiḳ

- 2 Deli eder biribirin durmayıp emvâc-ı germ⁷⁷
Sebzezâr-ı emele esse şabâ-yı tevfiķ
- 3 Hük-m-i taķdîre umûrun kim ederse tafvîz
Çekilir pîş-i rikâbında livâ-yı tevfiķ
- 4 Olamaz encümen-i ehl-i gurûra maħrem
Şâhid-i gül-beden-i 'işve-nümâ-yı tevfiķ
- 5 Kim olur 'aķl ile menzil-res-i şavb-ı maķşûd
Olmasa dilde recâ elde 'aşâ-yı tevfiķ
- 6 Had u 'aceb ü gurûr u 'adem-i ħüsn-i mizâc
Tâ ezelden şayılırlar ruķebâ-yı tevfiķ
- 7 Kulle-i Kâf-ı tevekkülde mekîn ol 'Abdî
Âşiyân-sâz ola firķatde Hümâ-yı tevfiķ

197

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Yoğ iken bâğ-ı cihânda şît-ı 'âlem-gîr-i 'aşķ
Bu dil-i dîvâne oldu beste-i zencîr-i 'aşķ
- 2 Kâf-ı istiğnâda pervâz-ı bülend eyler idi
Düşdü dâm-ı zülfe oldu murğ-ı dil naķcîr-'aşķ
- 3 Dem-be-dem olmakda efzâ peştemâ-yı iştiĥâ
Bir nigâh-ı sâde etmez 'âşıkı dil-sîr-i 'aşķ
- 4 Bûlbûl olmuş bâğda kürsî-nişîn-i naĥl-i gül
Aĥsen-i ta'bîr ile kârı bütün tefsîr-i 'aşķ
- 5 Rahm u şefķatden eşer görmem dil-i cânânda
Seng-i ĥârâda zuĥûr etmez imiş te'sîr-i 'aşķ
- 6 Verdigi iķrârdan dönmek ne mümkün 'âşıkâ
Zâhidâ bî-hûdedir bu etdiğiñ ta'bîr-i 'aşķ
- 7 İşte buldum devlet-i câvîd şimdi 'Abdî
Oldu sînem maĥzen-i gencînedâr-ı mîr-i 'aşķ

198

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Şaĥn-ı gülşende ķurup dîvân-ı 'aşķ
Başladı hükme yine sulţân-ı 'aşķ

⁷⁷

Vezin hatası yapılmıştır.

- 2 Çok mudur tâ ‘âlem-i Lâhût’a dek
Olsa cârî hikmet-i fermân-ı ‘aşk
- 100b** 3 Berg-i güldür câme kesdirmiş yine
Bülbül-i şûrîde-i nâlân-ı ‘aşk
- 4 Dağ-ber-dil etdiler ‘uşşâkı hayf
Lâle-ḥaddân-ı bahâristân-ı ‘aşk
- 5 Bir Züleyhâ’ya dil oldu mübtelâ
Oldu Yûsuf gibi der-zindân-ı ‘aşk
- 6 Lenger-endâz-ı sükûnet olamaz
Seyr eder hep keştî-i ‘ummân-ı ‘aşk
- 7 ‘Abdiyâ bilmem niçin olan rakîb
Bülbüle cümle sebak-ḥânân-ı ‘aşk

199

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Saña dersem şafḥa-i bedr-i cihân-ârâya bak
Nûrdan berrâk olan dîdâr-ı mihrâsâya bak
- 2 Olalım biz neş’e-yâb-ı bâde-i şevk u tarab
Durma zâhid rûz u şeb sen va‘de-i ferdâya bak
- 3 Ḥayr-ı key-i dîdeye olduñ mu âḥir mübtelâ
Kim dedi gel kec-naazarla şems-i *Ve‘d-Duḥâ*’ya⁷⁸ bak
- 4 ‘Âkıllı iskâta kâfîdir diye zannıñ ‘abeş
Zâhidâ bürhânsız bu etdigiñ da‘vâya bak
- 5 Yok vezâyifdân-ı kâr-ı ‘âleme hergiz ‘ıtâb
Ger vezâyif bilmiyorsañ ‘âkıll u dânâya bak

⁷⁸

وضحي

“Kuşluk vaktine andolsun.”

Duhâ, güneşin parlayıp yükselmeye başladığı kuşluk vaktidir. Bu sözün başında bulunan vav yemin vavı (Vâv-ı kasem) dır. Ayette, kuşluk vaktine yemin edildiği için S3ureye “Duhâ” adı verilmiştir.

Sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber’e bir süre vahiy gelmez. Bunu duyan ve fırsat bilen müşrikler, “Rabb’i onu bıraktı, ona darıldı.” derler, inananlar arasında fitne çıkarmaya çalışırlar. Bunun üzerine bu sure indirilir.

Birtakım sebepler yüzünden vahyin bir süre gecikmesi Hz. Peygamber’i çok üzer. Yüce Allah kulu ve elçisi Hz. Muhammed’i yalnız bırakmadığını, güneşin parlayıp yükselmeye başladığı, gündüzün en genç zamanı olan kuşluk vakti ile her şeyin rahat ve huzura kavuştuğu, karanlığın çöktüğü geceye yemin ederek şöyle buyurur:

“Kuşluk vaktine andolsun. Durgunlaştığı zaman geceye andolsun ki, Rabb’in seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette senin sonun, ilkinden iyidir (ahretin dünyandan iyi olacaktır). Rabb’in sana verecek ve sen razı olacaksın (üzülme). (Duhâ, 93/1-5). (Yılmaz: 1992: 164)

- 6 Şîve-i elfâz ile dönmez umûr-ı kâ'inât
İntizâm-ı nuṭka revnâk-baḥş olan ma'nâya bak
- 7 Bakma kuldân olacaḥ ihsân u ḳahra 'Abdiyâ
Şîve-i ḥakîm-i ḥalîl şaffet-i Mevlâ'ya bak

200 [Der-Kenâr]

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün*
- 100a 1 Zevḳ ile kim râḥat eder dilde ḥuzûr olmayıcaḥ
Ḥâneyi rûşen edemez şem'ada nûr olmayıcaḥ
- 2 Ğışş-ı zer ü sîmle kıymet bulacak seng-i meḥakk
'Afv-ı Ḥudâ kem-şodedir ḳulda ḳuşûr olmayıcaḥ
- 3 Bilmede fenn-i cedeli Rüstem'e fâ'ik tütalım
Ḥaşma hücûm eyleyemez merd-i cesûr olmayıcaḥ
- 4 Ḥâne-nişîn-i cihân-hâne ḥarâb olmada hep
Dest ü ḳadem iş mi görür serde şu'ûr olmayıcaḥ
- 5 İşte bütün böyle ser-â-pâ tutuşup yansa gerek
Memleketiñ zâbıta erbâbı ğayûr olmayıcaḥ
- 6 Ücretini ehl-i 'amel etse taleb 'ayb olamaz
Zâhid 'ibâdet mi eder Kevşer ü ḥûr olmayıcaḥ
- 7 Cirm-i şems-i zerre nisbet ile taḥmîn olunur
Ḳadr-i Süleymân'ı kim añlar idi mûr olmayıcaḥ
- 8 Şandı eyle keşf olunur nîk ü bed-kâr-ı cihân
Meskeneti kim sevecek kibr ü ğurûr olmayıcaḥ
- 9 'Abdiyâ aḥbâbı niçin ta'n ediyor bilmiyorum
Ülfete ḥ'âhiş mi gelir dilde sürûr olmayıcaḥ

201

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Bir belâ-yı 'ıyş ile biñ derde dûçâr oldu ḥalk
Birbirine biñ rekâbet ile aġyâr oldu ḥalk
- 2 Beslenilmez gibi bir ḥâle resîde oldular
Merkeb-i zâhr-ı zemîne bir büyük yâr oldu ḥalk
- 3 Bilmiyorlar verilen hürriyyetin ma'nâsını
Şîşe-i ḥürmet kırıldı cümle bî-'âr oldu ḥalk
- 4 Biñde bir ehl-i vefâ bulmaḥ muḥâle müstened
Bu cedelgâh-ı fenâda ḥayf civâr oldu ḥalk

- 5 Şapdılar şeh-râh-ı ülfetden tarîk-i vahşete
Kûh-sâr-ı gâşb-ı hâkda şimdi yâr oldu hâlk
- 6 Tutdular sermâyedârân-ı vefâ iflâsa yüz
Sû'-i ta'bîr ise 'afv et hayli murdâr oldu hâlk
- 7 Hükûm-i kânûn u şerî'at nerde kaldı 'Abdiyâ
Katl-i nefis ü gâsb emvâliyle gaddâr oldu hâlk

202

Fî-Harfî'l-Kâf

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Temâşâgâh-ı 'âlemde 'acâyibden neler gördük
Felek hem ağladır 'uşşâkı hem eşkin siler gördük
- 2 Ne yârîñ hâdesin şor ne benim de girye vü zârım
Fitîl-i şem'î giryân u şemâ'at hep güler gördük
- 3 Halâş ümmîdini etmez Hudâ'nın gâmzeden sînem
Ne yerde düşse biz elbette ol câyideler gördük
- 4 Hele biz görmedik oñdurduğun dârû-yı laţîfle
Dil-i zârı cefâ-tîğî ile dil-ber diler gördük
- 5 Kırup dest-i kazâ hırmeniñe gerdûne bir gırbâl
Hubûbât-ı vücûdu dâne dâne hep eler gördük
- 6 Figân-ı 'âşık-ı mehcûru ta'yîbe maḥal görmem
Sürüden dûr olan kûsfendi biz meler gördük
- 101a 7 Hele kaṭ'-ı lisân-ı ḥaşm için 'Abdî bu vâdîde
Ser-i tîğ-i zebân-ı ḥûn-feşânı hep biler gördük

203

Mef'ûlû / Mefâ'îlû / Mefâ'îlû / Fe'ûlün

- 1 Ey şûfî-i ḥar 'ahde vefâyı ne bilirsîñ
Bu yolda olan zevk ü şafâyı ne bilirsîñ
- 2 Bu rind-i mey-âşâmı nedir bâ'îş-i tekfîr
Kendiñde şavâb anda ḥaṭâyı ne bilirsîñ
- 3 Kimdir olacak neyle meyiñ beynini fârık
Âmîziş-i her âb u hevâyı ne bilirsîñ
- 4 Ne Cennet'i va'd eyle ne Dûzah'la va'd et
Luṭf-ı Şamed'i kahr-ı Hudâ'yı ne bilirsîñ

- 5 Olsa olur elbette vişâl-i ten-i dil-ber
Derd-i dil-i ‘uşşâkı hevâyı ne bilirsîñ
- 6 Dâd ü sited-i bûd u nebûd-i dü-sarâyı
Yapdı yapan ol bey‘ u şîrâyı ne bilirsîñ
- 7 İnce egirip sık doğuma kâle-i fikri
‘Abdî ezelî sırr-ı kazâyı ne bilirsîñ

204 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 100b 1 Ey dil hikem ü kudret-i Mevlâ'ya ne versek
Devletlere etdirdigi da‘vâya ne versek
- 2 Geçdi Tuna'yı gâ'ilesiz leşker-i Moskov
A‘dâ ile bu şübheli gavgâya ne versek
- 3 İslâm ile bildirmiş iken birliğin Allâh
Verdi galebe kavm-i Naşârâ'ya ne versek
- 4 Bilmem nerede kaldı ‘aceb gayret-i tevîd
Müşriklere bu rütbe ‘atâyâ ya ne versek
- 5 Ne mâl u ne cân kaldı ne de ‘ırz ile nâmûs
İslâm olan bunca belâyâ ya ne versek
- 6 Bir fâ'idesin gördü mü bak devlet ü millet
Ağyâra olan sebķ-ı müdârâyâ ne versek
- 7 Berlin'de edip memleket-i devleti takşîm
Bu kongreniñ etdigi şûrâyâ ne versek
- 8 Re'yinde haţâ ancak olur olsa bu rütbe
Bu encümen-i ‘âlem-i bâlâyâ ne versek
- 9 Gûyâ ki bize İngiliz olmuşdu tarafdâr
Bî-zıll u ziyâ şem‘-ı şeb-ârâyâ ne versek
- 10 Yunan'a dañi terk-i arâzî için ibrâm
Etmekde düvel bu gibi icrâyâ ne versek
- 11 İslâm'ı bütün Rum eyledin tırd için ‘Abdî
Bulgâr'ı ‘aceb dem-be-dem igvâyâ ne versek

205 [Der-Kenâr]*Mef'ûlû / Mefâ 'ilû / Mefâ 'ilû / Fe 'ûlûn*

- 1 Var ise cihân içre güzel bir sensîñ⁷⁹
Hüsn ile veren dehre hâlel bir sensîñ⁸⁰
- 2 Kârında şebât eyleyerek evvel ü âhîr
Hükmünden ebed çekmeyen el bir sensîñ⁸¹
- 3 Kim oldu esâs-efgen-i vaşl u firkat⁸²
Vaz' eyleyici böyle temel bir sensîñ⁸³
- 4 Ey hicri olan pey-rev-i vaşl-ı 'âşık⁸⁴
Kahrında kavî lûtfu eccl bir sensîñ⁸⁵
- 5 'Âşıklarının zikri budur evvel ü âhîr
Feyyâz-ı ebed nûr-ı ezel bir sensîñ⁸⁶
- 6 Oldum yine ser-mest-i vücûd-ı mutlak⁸⁷
Varlık ile yokluğa maḥal bir sensîñ⁸⁸
- 7 'Abdî hele tevḥîd-i Hudâ'ya be-dâ'ir
Tarḥ eyleyici böyle ḡazel bir sensîñ⁸⁹

206 [Der-Kenâr]*Mefâ 'ilûn / Mefâ 'ilûn / Fe 'ûlûn*

- 100b 1 Ne Cem kaldı ne Cemşîd ü ...⁹⁰
Kazâ her birin yetdi bend-i feẓâk⁹¹
- 2 Ḥayâlinde görür merd-i ḥiredmend
Metâ'-ı 'âlemi mânend-i ḥâşâk
- 3 Sipehdâr-ı feyâfi-i sadâkat
Gelir meydâna bî-pervâ vü bî-bâk
- 4 Sefâhetle geçirdim 'unfuvânım
Girîbânım nedâmet etdi şad-çâk

79 Vezin hatası yapılmıştır.
80 Vezin hatası yapılmıştır.
81 Vezin hatası yapılmıştır.
82 Vezin hatası yapılmıştır.
83 Vezin hatası yapılmıştır.
84 Vezin hatası yapılmıştır.
85 Vezin hatası yapılmıştır.
86 Vezin hatası yapılmıştır.
87 Vezin hatası yapılmıştır.
88 Vezin hatası yapılmıştır.
89 Vezin hatası yapılmıştır.
90 Metnin bu kısmı çok kenarda kaldığı için okunamamaktadır.
91 Vezin hatası yapılmıştır.

- 5 Bu dâr-ı miḥnet-âbâd-ı cihânda
Kimi gördük evliyâyâ elemnâk
- 6 Buña fevka'l-'alâ ḥayretdeyim ben
Niçin zinde cehâlet ḥaste idrâk
- 7 Naşıl olsa geçer 'Abdî zamânıñ
Ḥas ü ḥaşâk-ı ḡamdan kı l diliñ pâk

207 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 101a 1 Cevrini millet-i İslâm'a füzûn etdi felek
Düşmen-i dîne bizi böyle zebûn etdi felek
- 2 Hem-'inân etmiş iken bâd-ı şabâyâ evvel
Esb-i iḡbâlimizi şimdi ḥarûn etdi felek
- 3 Bâde-âşâm-ı fütûḥât u zaferken dâ'im
'Âḡıbet sâḡir-i iḡbâli nigûn etdi felek
- 4 Ser-te-ser böyle kızıl kana boyansın 'âlem
Çeşm-i İslâm'ı bütün menhel-i ḡûn etdi felek
- 5 Ḥakk'ı bâṭılla becâyiş görünür 'aḡla be'îd
Vâz'ını hem-ser-i evzâ'-ı cünûn etdi felek
- 6 Sidre vü 'arşa berâber tütulurken âḡir
Rütbe-i salṭanat-ı devleti dul etdi felek
- 7 Ne hatâ buldu 'aceb meslek-i mâzîsinde
Terk-i mu'tâd ile tebdîl-i şu'ûn etdi felek
- 8 Ol kadar kırdı ki insânı hele İslâm'ı
Mîşezâr içre girip şanki odun etdi felek
- 9 Seyf-i cîfeyle heder oldu hezârân-ı Müslim
Naḡl-i Haḡ'dan niçe biñ ḡat'-ı ḡuşûn etdi felek
- 10 'Abdiyâ ḡavf ediyor zann ederim inşâdan
İntikâm-ı aḡzına va'd-i kümûn etdi felek

208 [Der-Kenâr]

Mersîye-i Ferîde Ḥânım

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Sipîhr-âyine râh-ı cev r ü âzâra şitâb etdiñ
Serây-ı sîne-i nâ-şâdımı yıkdın ḡarâb etdiñ

- 2 Ne versen de bu bir hami ne versen de bu ğaddârı
Kopardıñ ğonca-i şüküfsemi zîr-i türâb etdiñ
- 3 Nihâl-i gülbüni nev-restemi sökdüñ esâsından
‘Aceb bu gülşen-i ‘ıyşında kâr-ı nâ-şavâb etdiñ
- 4 Bu ele eylediñ bâd-ı şimâl-i kahr u bî-dâdıñ
Gül-i nev-hîz-i bâğ-ı hâtıram bî-âb u tâb etdiñ
- 5 Esen yelden şakındığım nihâl-i ğonca-i bâğım
Yer ile eylediñ yek-sân ne ‘özü-i bî-hisâb etdiñ
- 6 Şikest etdiñ sebebsiz beyza-i kebg-i dil-i zârım
Ne korkduñ tîr-i âhımdan ne neng ü ne hicâb etdiñ
- 7 Seni de Hâk Te‘âlâ ğarķ-ı tûfân-ı belâ etsin
Dü-dîdem seyl-i eşk-i hûn-feşân ile pür-âb etdiñ
- 8 Tutuşsun bâm-ı sakf-ı hân mânıñ nâr-ı âhımla
Cigergâh-ı derûnum nâr-ı cevriñle kebâb etdiñ
- 9 Dururken sâhûrda şad-hezârân kûsfend ü mîş
Harâm olsun yediñ körpe kuzumu mâh-tâb etdiñ
- 10 Olursuñ dâ’imâ gerdem-fîrâz ğurr-ı istiğnâ
‘Aceb buñla mı dergâh-ı Hakk’a intisâb etdiñ
- 11 Kazâ bir ğün seni de ğarķ-ı girdâb-ı helâk eyler
Niçe biñ hân mân meliki hem-reng-i serâb etdiñ
- 12 Saña rûz-ı cezâda müdde‘î evvel bu ‘Abdî’dir
Niçin dünyâda zî-rûha çekilmez şad-‘azâb etdiñ

209 [Der-Kenâr]

- Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün*
- 101b 1 Kankı bir cevriñi ta‘dâd edelim gerdûnuñ
Tâķati var mı beyâna sühân-ı mevrûnuñ
- 2 Durma fevķa tahammül edelim her ne ise
Ya nasıl ķatlanalım tuĒrasına mâ-dûnuñ
- 3 Bozdu ahlâķı bütün söyle nedir fâ’idesi
Neşr-i hürriyet eden mes’ele-i ķânûnuñ
- 4 Hâl-i hâzırda berâber ğörünür sûd u ziyân
Fırķati anlayamam ‘âķıl ile mecnûnuñ

- 5 Almadan kısmet-i yevmiyyesini dâyesinden
Habsini mahkeme i'âm edemez medyûnuñ
- 6 Milel-i mûnise kânûnu bizi zabt edemez
Olamaz fâ'idesi hasteye her dârûnuñ
- 7 Şimdi 'âlemdeki efkâr-ı cedîde 'Abdî
'Aqlını hayrete dûcâr eder Eflâtûn'uhn

210⁹² [Der-Kenâr]

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
- 110b 1 Dilâ ur ağzıña mihr-i sükûtu râhat isterseñ
Çekil peygûle-gîr-i 'uzlet ol emniyyet isterseñ
- 2 Karışma güft ü gûy-ı kâ'inâta nîk ü bed hergiz
İşiñle iştiğâl et ni'met-i bî-minnet isterseñ
- 3 Şu'ûnât-ı cihânıñ evvel ü encâmına bakma
Bugünkü hâle şükr et izdiyâd-ı ni'met isterseñ
- 4 Vazîfe dâhilinde olmayan her kâra ur parmak
'Adûdan meyl-i ca'li aşdıkâdan nefret isterseñ
- 5 Bulunduğuñ riyâsetde cezâ tertîbine uyma
Ahâlî-i livâ beyninde neyl-i hürmet isterseñ
- 4 Sezâ-yı la'net olursuñ be-kavl-i fecr-i şâdık
Ahâlî-i cerâyimdan fuzûlî rüşvet isterseñ
- 7 Huşûl-i maqşadı sorduğda 'Abdî pîr-i meyden ben
Dedi cân u cihândan geçmelidir vuşlat isterseñ

211⁹³ [Der-Kenâr]

- Mef'ûlü / Fâ'ilâtü / Mef'ûlü / Fâ'ilün*
- 122b 1 Ey nâle uyma 'aqlına âh u figânımıñ
Anlar kadîm düşmenidir hân mânımıñ
- 2 Şâhîn-i 'aşk-ı bâsit-i bâl u dâm olup
Şaydı hevâsında uçar murg-ı cânımıñ
- 3 'Öşrü olur mu ribhimi etsem hisâb eger
Bu kârgâh-ı 'aşk u hevâda zebânımıñ
- 4 Tîr-i belâya elbet eder sînesin hedef
Şöyle kim 'aleyhinde yürür nâm u şânımıñ

⁹²

Bu şiirin başında "Kâf Kâfiyesi Mahsûb" şeklinde bir not vardır.

⁹³

Bu şiirin başında, "Hıyn-ı Tebyîzde Kâf Kâfiyesine Yazılacaktır." şeklinde not vardır.

- 5 Hâmem degil mi bâğ-ı belâgatde ‘andelîb
Meftûnu kimdir olmaya hûsn-i beyânımıñ
- 6 Dağlar dayanmaz edeceği harb u darbına
Nâm-ı kalemle elde olan kahramânımıñ
- 7 ‘Abdî rakîbe nerde kalır ser-fürû ‘aceb
Çekmez iken de nâzını ol nev-cevânımıñ

212⁹⁴ [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 123b 1 Kalmış mı hükmü sebkat eden mâ-cerâlarıñ
Çekmekteyiz humârını eski şafâlarıñ
- 2 Her işte fikr-i ‘âkıbet evvel gerek imiş
Geldi zühûra şimdi hîsârı hatâlarıñ
- 3 Fikr-i netîce hükmün eder ‘hâkim-i hîred
Uyma amân re’yine gül-i bî-nihâlarıñ
- 4 Zâhid cevâb-ı yan ile döndürdü ‘âşıkı
Cennet’de hakķı yok demiş ehl-i hevâlarıñ
- 5 Meydir marîz-i ‘aşķa devâ ey tabîb-i şehir
Dâ’i ‘uzâl ‘add olunur bu devâlarıñ
- 6 ‘Aklım vücûd-ı mutlakı taşdıķ eder gider
Gayriyyetine hükm edemem mâ-sivâlarıñ
- 7 Baħr-ı fikirde gavķa-h̃âr mevc-i vahdetim⁹⁵
‘Abdî tutar mı destîni yâ âşînâlarıñ

213

Fî-Ĥarfî'l-Lâm

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 101a 1 Kim ki ‘âlemde olur mest-i şarâb-ı iķbâl
Çoğa sürmez olur elbette ĥarâb-ı iķbâl
- 2 İntibâh üzre olur mukbil-i ferzâ ne müdâm
Gözlerin eylemez âlûde-h̃âb-ı iķbâl
- 3 Zevķi kendi ile birlikde olur maħv ü hebâ
Vaķt-i idbâra kalır cevri ‘azâb-ı iķbâl

⁹⁴ Bu şiirin başında, “Bu Daħi Hıyn-ı Tebyîzde Kâf Ĥarfî Altına Yazılacaktır.” şeklinde not vardır.

⁹⁵ Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Her kemâliñ şu gider mebdе’-i îrâs-ı zevâl
İnhîât üzre olur geçse nişâb-ı iqbâl
- 5 ‘Abdiyâ olsa şakın teşne-i zevkî anıñ
Kimi kandırdı bu ‘âlemde ki âb-ı iqbâl

214

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Çünkü çıkmış yana gelmişdir nihâl-i nâza gül
N’ola tutmazsa kulağın her gelen âvâze gül
- 2 Gâlibâ olmuş ‘arûs-ı ‘andelîb-i hoş-nevâ
Yoksa ruhsârına şormazdı ser-â-ser gâze gül
- 3 Vermiş ol rütbe bahâr hüsüne hüsni-i nizâm
‘Arız-ı gül-günuna reşk eyler anıñ tâze gül
- 4 Esmez oldu bâğda bâd-ı nesîm-i cân-fezâ
Bülbül-i mühriķama olsa revâ yelpâze gül
- 101b 5 Her ne deñli ruhlarıñ tavşîf olunsa vechivâr
Elbet olur gülşen içinde sezâ i‘zâze gül
- 6 Bülbüle terk-i vaţan lâzım gelir faşl-ı bahâr
Gâlibâ gitmek dilermiş mülket-i şîrâze gül
- 7 ‘Abdiyâ etme şakın nâ-ehle ‘arz-ı ma‘rifet
Vermez erbâb-ı tabî‘at Ermeni eyvânda gül

215

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Pertev-i mihr-i felek bulmaķdadır her gün zevâl
Rişķ-i rûyuñla eder zannım cihâna infî‘âl
- 2 Katre katre gerden-i gülde dizilmiş sübhâveş
Çeşm-i bülbülden akan dür-dâne-i eşķ-i melâl
- 3 Lem‘a-i vechiñle her dem münfa‘il vech-i kamer
Gayret-i ebruñ ile olmuş dü-tâ kadd-i helâl
- 4 Yok netîce vermege bahş-i vişâle nitek
Bir cevâb almaķsızın benden edersiñ biñ su‘âl
- 5 Görmedi kaddiñ gibi serv ü dehânıñ gibi gül
Gülşen-i efķârı gezdi geldi câsûs-ı hayâl
- 6 Hep dağılmış kâkülüñ bir yaña zülfüñ bir yaña
Yine olsa melikin hüsnuñde peydâ ihtilâl

- 7 Mîve-i vuşlat yeriz bir gün olur da ‘Abdiyâ
Gülşen-i emîre dikdim yine bir tâze nihâl

216

Ġazel-i ez-Dehân-ı Cânân

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Olmuş iken halk-ı ‘âlem kâni‘-i seyr-i cemâl
Bül-‘aceb ‘âşık eden benden temennî-i vişâl
- 2 Hiç olmaz âşiyân-sâz-ı qarâr u meskenet
Dâne-çîn-i hâl-i müşğînim olan murg-ı hayâl
- 3 Ya nedendir ‘âşıka vaşlımdan olan nâ-ümîd
Zannım oldur yeryüzünden kaldırılmağ ihtimâl
- 4 Şormasınlar lağımıñ dâ’im perîşân olduğun
Mülket-i hüsnümde kânûn oldu her dem ihtilâl
- 5 İstesem ben eylerim vaşlımla anı ber-murâd
Ya niçin ‘âşık eder ağıyâra tahmîl-i vebâl
- 6 Etse câ’iz vaşlımı ‘âşık taşavvur ‘Abdiyâ
Çünkü dillerde döner efsâne-i farz-ı muhâl

217

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Havf-ı merk ü kayd-ı ‘ıyş u hasret ehl ü ‘ayâl
Her taraftan etdi gurbetde beni pejmürde-hâl
- 102a 2 Âhîr oldum dest-şûy-ı kıl u kâl-i mâ-sivâ
Her gelen geçdi gönülde kaldı sevdâ-yı vişâl
- 3 Yok mecâlim çekmege ratl-ı girân-ı guşşayı
Sâkiyâ bir câm şun tâ edelim def‘-i melâl
- 4 Bezm-i meyde nûş etmiş cür‘a-i peymâneyi
Hakkımız geçmiş naşılsa zâhide etmem helâl
- 5 Mâ-sivâdan gerçi mümkündür bize geçmek velî
Fârîğ olmak kayd-ı ‘aşk-ı yârdan oldu muhâl
- 6 Düzd-i çâpük-pây-ı kâlâ-yı vişâl-i yârdır
Assalar gönülüm der -idil-dâra etmem infî‘âl
- 7 Mâyil-i ruhsârı oldum bir periniñ ‘Abdiyâ
Etmedi gitti baña bir kerrecik ‘arz-ı cemâl

218

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Tutarız lem'a-i ruhsârîñi mehtâba bedel
Lem'-i cân-bağşıñi da zevk-i mey-i nâba bedel
- 2 Mescid ü şavma'adan çekdi ayağın zâhid
Kavs-i ebrûlarıñi edelim mihrâba bedel
- 3 'İzzet-i 'uzleti birdir bu harâb-âbâdîñ
Dalğ-ı peşmîne girsem n'ola sincâba bedel
- 4 Levn ü tekdîr olur ehl-i menâşıb şimdi
Rüteb-i devlete maşşûş olan elķâba bedel
- 5 'Abdiyâ tek olayım kûşe-nişîn-i 'uzlet
Nazm-ı eş'âr ederim şöhet-i aħbâba bedel

219

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Kim eder zor ile dil-h'âhını âyâ taşşıl
Etmedikce anı ihsân-ı İlâhi teshîl
- 2 Mâye-i râhat olur gerçi beķâ-yı sıhhat
Bilemem ki eceli erebilir mi te'cîl
- 3 Kendi zu'munca verir bir söze herkes ma'nâ
Eski 'âdet gibidir zırvaya etmek te'vîl
- 4 Binme birden bire gel küşti-i sû'-i zanna
Baħr-ı efkârımızı eyle biraz isķandîl
- 5 Nîk ü bed cümle-i efkârını eyler icrâ
Cânı altında olan hûyu kim etmiş tebdîl
- 6 Olacak her ne ise kâtib-i kassâm-ı ezel
Eylemiş defter-i 'ilm-i ezeli hep tescîl
- 7 'Abdiyâ cây-ı emân künc-i rızâdır yoksa
Zûr-bâzû edemez tîr-i kazâ-yı tahvîl

220

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 102b 1 Şavlet-i düşmeni ihsân eder etse zâ'il
Üstülh'ân-pâre olur dâfî'-i kelb-i şâyil
- 2 Mâni'-i feyz olamaz âdeme künc-i 'uzlet
Bitdigi yerde verir meyveyi naħl-i kâmil

- 3 Yok yere da‘vi-i dâniş ne revâ insâna
Sûd vermez özüne ‘arz-ı ğınâ-yı ‘â’il
- 4 Nutk-ı mu‘ciz-eşer hâme-i ‘âlî-güherim
Dosta şîr ü şeker düşmene zehr-i kâtil
- 5 Bâ‘is-i fahr ü mübâhât olamaz medh-i le’îm
Rûh-perver mi olur âb u hevâ-yı sâhil
- 6 Maṭlabı celb edemez hestî-i esbâb u huşûl
Nâ-ümîdi eder insânı ümîde vâsıl
- 7 ‘Abdiyâ çekmez hakkın şimdi ğam-ı feryâdı
Gûş tutmaz hele müstaḳbele merd-i ‘âkıl

221

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ey perî bu rütbe istignâya mu‘tâd olma gel
Bâ‘is-i âh ü enîn ü dâd u feryâd olma gel
- 2 Sînemi sûrah sûrah etdigiñ artık yeter
Kâdir-endâz-ı sihâm-ı cevri ü bî-dâd olma gel
- 3 Çıkma kûh-ı Bî-sütûn-ı nâza ey şîrîn-zebân
Tâ o rütbe tîşedâr-ı cevri-i Ferhâd olma gel
- 4 Dîde-dûz-ı intizâr-ı makdemiñdir ‘âşıkân
Encümen-pîrâ-yı nûş-â-nûş-ı hâdd olma gel
- 5 Bezm-i Cem-âyîn-i ‘ıyş u ‘işrete verdim nizâm
Revnaḳ-efzâ-yı ‘miyân-ı bezm-i zühhâd olma gel
- 6 Pây-bendiñ olmasın rû bûy-ı duht-i rez emân
Ol men‘-i şahbâ-fürûş-ı dehre dâmâd olma gel
- 7 Buluruz bir gün ‘ıkâl-ı ğuşsa vü ğamdan ḫalâş
‘Abdiyâ cevri-i felekden şimdi nâ-şâd olma gel

222

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Verse geçid gözyaşım ey şanem-i bî-meşîl
Akan olur ‘âşıkân kûyuña mânend-i sîl
- 2 Âteş-i seyyâle-i ‘aşkıñı nûş eyleyen
Mey-kede-i vaşlıña râh bulur bî-delîl
- 3 Ḫâl-i ruḫuñ ey perî lâleye dâĝ-ı derûn
Pertev-i rûyuñ eder mihri cihâmı ḫacîl

- 4 Kanta-ra-i ‘aşkıdır ‘âşıkâ râh-ı necât
Fûlk-i süvârânı ğarķ eyleyemez nehr-i Nîl
- 103a 5 Sahtî-i cism edemez def‘-i gezend-i ‘adû
Şavlet-i şîre taħammûl mü eder cins-i fîl
- 6 Külbe-i ahzânıma gelmege söz verirdi yâr
Şem‘-i şeb-ârâ-yı maķşûdumu dikdim fitîl
- 7 Merħale-peymâ-yı ‘aşķ olalı dil ‘Abdiyâ
Kaķ‘-ı mesâfe eder günde hezârân-ı mîl

223

Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

- 1 Görünce şavlet-i şubħu kaçarsıñ yâ leyl
Meger ki sen daħi bî-iħtiyârsıñ yâ leyl
- 2 Eliñde tîĝ-ı hilâl ü serinde tâc-ı bedr
Bu vak‘ u şân ile sen şehriyârsıñ yâ leyl
- 3 ‘Alev-feşân-ı harâret degil mi mihr-i felek
Nehâra nisbet ile baħtiyârsıñ yâ leyl
- 4 Mihirden özge nesi var k‘ide nehâr îķâd
Nücûm u mâh ile sen şu‘ledârsıñ yâ leyl
- 5 Ğunûda ħalk-ı cihân hep firâş-ı lütfuñ ile
Ne ħanedân-ı kadîm-i diyârsıñ yâ leyl
- 6 Şabâh-ı rûşen ü feyz-i bahâra ħasret ile
Hemîşe tîre-dil-i iĝbirârsıñ yâ leyl
- 7 Ne kâra günleriñi gördü bu dil-i pür-ĝam
Siyâh baħtuma dâ‘im uyarsıñ yâ leyl
- 8 Seniñle eylese çok mu sipihre isti‘lâl
Medâr-ı kevkeb-i faħr-ı nehârsıñ yâ leyl
- 9 Dem-i vişâlde ħavf-ı şehirle ‘Abdî’niñ
Hemîşe başını derde koyarsıñ yâ leyl

224

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Ĥalef etmek selefe kâ‘idedir ħîle vü âl
Ĝaşb eder ‘ıydini her yıl Ramazân’la Şevvâl

- 2 Şavt-ı bülbül olamaz sûziş-i pervâneye deng
Hükm-i ef'âle berâber tütulur mu aqvâl
- 3 Harf-ı 'illet mi şaçar hemze-i vaşlı bilemem
Yapdırırken çömeze h'âce efendi i'lâl
- 4 İsm-i mef'ûl-i hayâle alarak mektebde
Çekdirir şırtı sıra şîga-i bâb-ı ef'âl
- 5 Etdiği 'ahdî şikest eylemez erbâb-ı vefâ
Tâyir-i Kudüs girer beyzesi üzre şehbâl
- 6 Ne kadar etse de pervâz-ı bülende cür'et
Muqbiliñ 'aybını örter per ü bâl-i ikbâl
- 103b 7 Hûşmendi edemez cevri-i felek âzürde
'Abdiyâ râhat olur hâtır-ı erbâb-ı kemâl

225 [Der-Kenâr]

13a

Bülbül-nâme

- Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*
- 1 Gonçeniñ gûşuna hoş geldi şadâ-yı bülbül
H'âbdan açdı gözün etdi du'â-yı bülbül
- 2 H'âbgâh etmiş idi pister-i şahın-ı çemeni
Etdi bî-dâr-ı gülü müşt-i nevâ-yı bülbül
- 3 Ağzın açmazdı bıçak guşsa-i deyden bir dem
Müjde-i faşl-ı bahâr oldu devâ-yı bülbül
- 4 Ruḥ-ı nâzende-i gülde görücek zeng-i cefâ
Sevḳ-i gayretle füzûn oldu vefâ-yı bülbül
- 5 Hüsni-i tedbîri verip kişver-i gülzâra nizâm
Oldu evrâd-ı şabâ medḥ ü şenâ-yı bülbül
- 6 Cümlegâh-ı harem-i gülşene âmed şüdle
Şu'le-tâb olmadadır nûr-ı şafâ-yı bülbül
- 7 Minber-i şâḥ-ı güle çıkmış oḡur ders-i hevâ
Zâhidâ diñle biraz var mı ḥaṭâ-yı bülbül
- 8 Rûzgârıñ alımı etmez anı âzürde
Naḥvet-i gülten olur olsa cefâ-yı bülbül
- 9 Etmedikce harem-i ḥaş-ı güle vaż'-ı cebîn
Güle ma'lûm olamaz şekl ü edâ-yı bülbül

- 10 Âşiyânın yitirip konmada daldan dala
Hândenâk olsa ‘aceb mi ruķebâ-yı bûlbûl
- 11 Berg-i gül den dikerek eylediler âmâde
Çekilir kışver-i gülşende livâ-yı bûlbûl
- 12 Nev-‘arûs-ı gül ile tâb-ı şehir hem-dem ola
Ferş olundu bu gece bâğçe-serây-ı bûlbûl
- 13 Derdiniñ kankı birin nâle ile bildirsin
Gelmede birbiri ardınca belâ-yı bûlbûl
- 14 Âh-ı serdi ile şoldurdu gülün çehresini
Ne revâ sevdigine böyle ezâ-yı bûlbûl
- 15 Şavm-ı Dâvûd’a devâm üzre olur nağme-serâ
Dâ’imâ hûn-ı ciger kıvt u gıdâ-yı bûlbûl
- 16 Aldığı derd ü belâ şatdığı feryâd u nevâ
Bu revâc üzre gider bey’ u şirâ-yı bûlbûl
- 13b** 17 Hâr-ı hâr-ı elem-i hicr ile merdüm bîmâr
Görünür hayli uzak bir zü-şifâ-yı bûlbûl
- 18 Gâh gülşende olur zâğ-ı siyehle hem-dem
Bundan artık olamaz kıahr u cezâ-yı bûlbûl
- 19 Âşinâ-yı ruh-ı rengîn-i gül olmakla çi sûd
Hâşıl olmaz ise gülşende senâ-yı bûlbûl
- 20 Herze-h’ârân-ı gülistânı kodu hayretde
Nağme-i dehşet ü feryâd-ı şalâ-yı bûlbûl
- 21 Geçmedi kendi hevâdâri-i gül den hayfâ
Verdiler gerçi naşîhat ümenâ-yı bûlbûl
- 22 Hâr-ı hicrân o kıadar yoldu yûpürdü cesedin
Ne per ü bâli ne de kıaldı kıafa-yı bûlbûl
- 23 Bûm u zâğ u zağân u şakşığan herze-derâ
Geçinirler bu ‘aşırda rûfekâ-yı bûlbûl
- 24 Şalbe erkân-ı çemen bu gece vermişdi kıarâr
Aldılar dest-i kıazâdan şüfe‘â-yı bûlbûl
- 25 Sûzen-i hâr-ı belâ ile deñilmiş gûyâ
Berg-i gül den ne uzun boylu kıaba-yı bûlbûl

- 26 Bâğbân-ı gül-i hamrâ yaşasın biñlerce
Râh-ı ğayretde olur ise hebâ-yı bülbül
- 27 Çeksin alsın bed-i a‘dâdan anı hıfz etsin
‘Acze-perverâ dilân zât-ı Hudâ-yı bülbül
- 28 Düşmeni üstüne sevķ etse n'ola cünd-i ‘azîm
Dâver-i encümen-ârâ-yı vegâ-yı bülbül
- 29 Başladı saçma şapan söylemege gülşende
‘Aqlın aldırđ mı eyâ budalâ-yı bülbül
- 30 Gitmesin hâne-i nâ-mahreme bânû-yı semen
Ki müsâ‘id olamaz aña rızâ-yı bülbül
- 31 Oldu şûr-efgen-i gülzâr-ı bahâr-ı ‘âlem
Na‘re gülğule vü ‘arbede-i hây-ı bülbül
- 14a** 32 N'ola imdâdına ecnâd-ı ıarabla varsak
Var imiş leşker-i ğam ile ğazâ-yı bülbül
- 33 Der-‘akab bezm-i şafâ-bahşına oldum hâzır
Şubh-dem ğuşuma geldikde nidâ-yı bülbül
- 34 Ğoncanıñ nâz u sitignâsına diller hayrân
Kim ile hem-dem olur ise cüdâ-yı bülbül
- 35 Duhter-i ğonçeyi çekmek ğarâz ile bu şeb
Harem-i gülşene girmiş şürekâ-yı bülbül
- 36 Kesr-i nâmûsa cesâret ne revâdır ki eder
Birıakım ‘arbedekâr-ı süfehâ-yı bülbül
- 37 Sû-‘i tedbîrine ‘aşrıñ ne denir ki etmiş
Bûm u ‘aşfûr u ğurâbı kıranâ-yı bülbül
- 38 N'ola etfâl-i çemen bu gece gelse rakşa
Şimdiden başladı âheng-i ğınâ-yı bülbül
- 39 Şadme-i berdele ruhsâr-ı bahâr oldu dijem
Handenâk olsa revâdır huşemâ-yı bülbül
- 40 Nağmesi gerçi ciger-sûz-ı kül-i gülşendir
N'ola olaydı dil-âvîz-i likâ-yı bülbül
- 41 Tard için leşker-i aĝyârı bu şeb gülşenden
Bir şebîhûna müheyyâ rüfekâ-yı bülbül

- 42 Sen anıñ eylediği cılve vü nâza bakma
Gül-i zîba edemez hîç fedâ-yı bülbül
- 43 Naḥun-ı ‘aşk u hevâ ile olup şad-pâre
Perde-i ‘iffet ü destâr-ı ḥayâ-yı bülbül
- 44 Gâh gam gâh neşât ile geçer eyyâmı
İhtilâf üzre gider şubḥ u mesâ-yı bülbül
- 45 Aldı ülkâ-yı gülistânı bütün zâğ u zağan
Geçdi düşmen eline şehir ü kûrâ-yı bülbül
- 46 Sâkı-i gül ile hem-bezm-i şarâb olmuşlar
Cem‘ olup gülşene şimdi nüdemâ-yı bülbül
- 14b** 47 Ḥâr-ı gülşen ile yıprandı bütün câmeleri
Kalmadı kimiñe şirtında ‘abâ-yı bülbül
- 48 Nâme-res gelmiş idi cânib-i gülden bugün
Giydirildi aña ḥıl‘at bu kaba-yı bülbül
- 49 Çok mudur olsa bu gülşende eger ḥarf-endâz
Ḥâl-i ruḥsârıñ ile nokṭa-i bâ-yı bülbül
- 50 Dense lâyıḳ mı degil nazmıma bülbül-nâme
‘Abdiyâ eyledim inşâd-ı berây-yı bülbül
- 226 [Der-Kenâr]**
Gazel-i ez-Dehân-ı Mâl
- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 101b** 1 Ben ol ber-kuvvet-i ‘âlî-cenâbım ki be-nâm-ı mâl
Ma‘îşet ‘âleminde şöhret aldım buldum istiklâl
- 2 Degil âḥir o zî-rûḥ-ı cihân şehirler bile bensiz
Olurlar yek-nefesde ğark-ı mevc-i seyl-i izmiḥlâl
- 3 Kıyâs et varlığımla yokluğumda görünen farkı
Vücûdum ‘âlemi ıslâḥ u fikdânım eder iḥlâl
- 4 Peder verziş birâder ḥ‘âhiş ü mâder taşarrufdur
Muḥibb-i muḥlişim imsâk-ı zıdd-ı ekberim ibzâl
- 5 Şehin-şehirlerden elde tâ inince merd-i diḥkâna
Der-i devlet-me‘âbında olurlar ḥâdim-i hem-ḥâl
- 6 Benim kıızı anadan oğlu babadan eden tağrîḳ
Benim bir müdbir-i bî-vâyeye tevḥîd eden iḳbâl

- 5 Ne deñli olsa iş müşkil benimle olunur teshîl
Sezâ olursa yanımda kuvâ-yi sâ'ire hep lâl
- 6 Benim efrâd u nâsı birbirine etdiren hûdım
Benim 'âşıkları ma'sûka âhîr eyleyen îşâl
- 7 Hûlâşa merci'-i kâr-ı cihân ancak benim 'Abdî
Helâlinden beni cem' et hilâfın etme istihlâl

227 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 102a 1 Hûşmendi guşsa-i eyyâm etmez pâ-y-mâl
'Aql u fikrinde meger insânın ola ihtilâl
- 2 Bâşe ile başa çıkar mı o günciş-k-i za'îf
Pek 'abeş hasm-ı kavîye karşı 'arz-ı infî'âl
- 3 Kalbi sıkmaqla bulur mu düşmene kimse zafer
Şaşırrı tebdîrini elbet giriftâr-ı melâl
- 4 İş mi dil-h'âh üzre tebdîr-i mehâmm u maşlahat
Âdemi girdâb-ı hayretde koyan fiqdân-ı mâl
- 5 Şubh-ı kâzibveş hemîşe yâve-gû mahcûbdur
Ser-fîrâz eder cihânda merdümü şıdk-ı maqâl
- 6 'Âkıl eyler şehriyâr-ı şulha dâ'im inkıyâd
Kim refâha nâ'il olmuş söyle yâ ceng ü cidâl
- 7 Bir vefâsın görmedim bu rûzgârın 'Abdiyâ
Her gelen cîsr-i cihândan geçdi kaldı bir hayâl

228 [Der-Kenâr]

Dile

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Olalı müstağrik-ı emvâc-ı girdâb-ı hayâl
Dest-gîrim olmadın bir kere ey rûşen-cemâl
- 2 Olamaz şîrâze-gîr-i râbîta kânûn-ı 'aşk
Devlet-i hüsnünde böyle var iken kaht-ı ricâl
- 3 Devr-i hâzırda rehâ-yâb olması kâbil midir
Hayf murğ-ı râhat oldu bend-i dâm-ı ihtilâl
- 4 İftâ gördükce cevriñ böyle dâ'im olamam
Hûlyâ-yı vaşl ile o erre-i farz-ı muhâl

- 5 Göremez bir dem cenûb u şark u garb ehli refâh
Olmadıkça pâ-y-mâl-i kahr-ı Hakk ehl-i şimâl
- 6 Gerçi revnağ-bağş olur insâna fazl u ma‘rifet
Yoğ ise zâtında cevher edemez ‘arz-ı kemâl
- 7 ‘Abdiyâ olsun sükûtuñ anlara rengîn-cevâb
Yâr u ağıâr eyledikce hâl ü şânından su‘âl

229 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Şîve-i güftâr-ı yârı kimde var şerhe mecâl
Tutalım tecvîz olunsun nükte-i farz-ı muhâl
- 2 Olamaz mevlûd-ı te‘şîre maķar mehd-i vücûd
Hem-fırâş-ı izdivâc olmaz ise hâl ile kâl
- 3 Dâne-çîn-i i‘tibâr olsun mu yâ zâğ-ı siyâh
Nağme-sâz-ı ‘aşk iken bir ‘andelîb-i hoş-maķâl
- 4 Cümle endâmı müretteb olsa da bir dil-beriñ
Hoş görünmez cebhesinde yoğ ise hüsni-i cemâl
- 5 Şîr-i tab‘ım mîş-i mazmûna olursa pençe-zen
Hiç olur mu men‘a kâdir anı rûbâh u çakķâl
- 6 Zülfü bir yaña dökülmüş kâkülü de bir yaña
Kışver-i hüsünde dil-dârıñ yine var ihtilâl
- 7 Var iken gül rûyu muhtâc-ı gül olmaz ol perî
Pek ‘abeş olmaz mı âyâ gülşene vaz‘-ı sifâl
- 8 Meslegimden eylemem i‘râz kavlimden nükûl
İ‘tirâza koy devâm etsin ‘adû-yı bed-sigâl
- 9 Zülf-i yâre dokunursa koy dokunsun ‘Abdiyâ
İnlesin şehirler cihândan var ise kaķt-ı ricâl

230 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 102b 1 Geh eder vaşlıñ beni memnûn geh hicriñ melûl
Kaķrıñı lûtfuñ ile olma becâyışde ‘acûl
- 2 Kaķrıñı lûtf üstüne terciħ eden kimdir ‘aceb
Kaķkı bülbül gül dururken hârdan etmez nügûl
- 3 Olmasın zâhid amân sıklet-fezâ-yı bezm-i mey
Kâbil-i ünsiyyet ü ülfet midir merd-i fużûl

- 4 Mey muhabbet nâmına îcâd olunmuş kimyâ
Yâ hiç eder mi bezm-i Cem bigâneyi anda kabûl
- 5 Herkesi hüsn-i aşâletdir eden hep terbiye
Râm idi fermân-ı çifte Hâzret-i Hayru'l-Betül
- 6 Mevc-der-mevc-i bihâr-ı hüsnüñ olduğda 'ayân
Düşdü girdâb-ı hayâle cümle erbâb-ı 'uqûl

231 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 103a 1 Var iken böyle cihânda engel
Yiyemez kimse kedersiz töngel
- 2 Yorulur yolda kalır merd-i kavî
Vâşıl-ı maşşad olur leng ü üşel
- 3 Kimse maşşûda zafer-yâb olamaz
Meger ihsân ede Yezdân ecel
- 4 'Âkıbet nâna olurlar muhtâc
Mâl-ı mîriyi edenler nâkel
- 5 Tâli'i döneñ olur âhir-i kâr
Etdiği cümle emeklere mühmel
- 6 Bed-baht etse de gayret bulamaz
Şırtına pîrehen-i müsta'mel
- 7 Maḥkeme seyrine olsun hâzır
Arayan kendine kâr-ı eshel
- 8 Çekilir mi o sitîgnâ o çalım
Gelmeyen dil-bere bezme deme gel
- 9 Bunu da kayd edelim dîvâna
'Abdiyâ söylemedim böyle gâzel

232 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Ben miyim sâde rakîbe halk-ı 'âlem münfa'il
Olmasın mı ibn-i dîve ibn-i Âdem münfa'il
- 2 Reşk-i ruḥsâr ârakî reziñle lâle dâğ-dâr
Bûy-ı zülf-i 'anber-i nîkden siper gam münfa'il

- 3 Yevm-i mev'ûd-ı vişâli görmeden hep oldular
Guşşa vü endûh-ı giryân hasret ü gam münfa'îl
- 4 Gel şikâyet sîne-i mecrûhuma urma 'ilâc
Tîr-i hor u gânzeye dârû vü merhem münfa'îl
- 5 Ey sühan-çîn etme benden yâra 'arz-ı infi'âl
Hiç olur mu 'mihr-i 'âlem-tâba şebnem münfa'îl
- 6 Hâsma ümmîd-i zaferden âhir olduk dest-şûy
Kavs ü tîr ü gâvsız nâ-bûd-ı Rüstem münfa'îl
- 7 Eyledi cûd u seḥâ vü merḥamet-i terk-i yâr
Servet ü sâ mân-ı ḥaste ma'n ü ḥâtem münfa'îl
- 8 Kalmadı mey-ḥâne-i 'âlemde zevk-i inbisât
Neş'e-i mey-i mizâc u sâgar-ı Cem münfa'îl
- 9 Ol da 'Abdî kimseye gösterme yakınlık seni
Görmesinler kûşe-i 'uzletde bir dem münfa'îl

233

Fî-Ḥarfî'l-Mîm

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

- 1 Kâdrimi bilmeyenin kâdrini a'lâ bilirim
Cümleyi kendime nisbet eyler bâlâ bilirim
- 2 Şöhret-i kâzibe kibirle ma'yûb oldum
Ben ise nefsimi segden bile ednâ bilirim
- 3 Etmedim kimseye 'ömrümde ḥakâretle nazar
Merd-i mecnûnu bile 'âkıll ü dâ nâ bilirim
- 4 İntibâh üzre tutar âdemi ta'n-ı aḡyâr
Zemm-i a'dâyı şenâdan daḡi evlâ bilirim
- 5 Nîk ü bed kimseye vermem sebebiyyet zîrâ
Lutf u ḡahr-ı felegi ḡikmet-i Mevlâ bilirim
- 6 Nerede görsem eger pîşe-i bî-miḡdârı
Kulle-i Kâf-ı cesâmetdeki 'Anḡâ bilirim

234

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Bu şeb meclisde âheng-i nevâ-yı sûznâk etdim
Niḡâb-i infi'âl-i cebhe-i cânânı çâk etdim

- 2 Has ü hâşâk-ı evhâmı süpürdüm şafha-i dilden
Harîm-i aķdes-i beyt-i Hudâ'yı pîr-i pâk etdim
- 3 Raķîbîñ başına urduķda oldu gözleri a'mâ
Yine seng-i zümürrüd-gûn ile ef'î helâk etdim
- 4 Olaldan dest-şûy-ı mâ-sivâ-yı kâle-i vahdet
Kenûz-ı şervet-i dünyâyı defn-i zîr-i hâk etdim
- 5 Benim gibi o da ser-geşte-i devr ü teselsüldür
Sipîhr-i dûn ile bu yolda 'aķd-ı iştirâk etdim
- 6 Bu gülşende bakınca nev-nihâl-i kâmet-i yâra
Dolaştırdım tınâb-ı 'aķl u fikrim hem-ķü tâk etdim
- 7 Bilirken mâ-verâ-yı 'aşķ u sevdâ pendigiñ 'Abdî
Ne dürlü 'aķla uydum da bu hâle inhimâk etdim

235

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Esîr-i kâfir-i ğamdır derûnum
Maķar-ı leşker-i hemmdir derûnum
- 2 Beni ķasdı ķavurdu nâz-ı fırķat
Zülâl-i vaşla mîrimdir derûnum
- 104a 3 Biri hicir biri sevdâ-yı vuşlat
İki ma'nâya mülhemdir derûnum
- 4 Taħammül edemez seng-i cefâya
Mişâl-i sâġar-ı Cem'dir derûnum
- 5 N'ola âhım ġazân verse bu bâġa
Belî âlûde-i semmdir derûnum
- 6 Cefâ etme nişâbından ziyâde
O rütbe şanma muħkemdir derûnum
- 7 Daha teşdîde ķudret var mı 'Abdî
Hurûf-ı derde müdġamdır derûnum

236

Ġazel-i ez-Dehân-ı Cânân

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Ben şehe şanem güzeller bendegânımdır benim
Halk-ı 'âlem cebhe-sây-ı âstânımdır benim

- 2 Tîr-i gânzem bağırını delse n'ola 'âşıkların
Kaşlarım kavs-i kazâ-yı nâgehânımdır benim
- 3 Maṭla'-ı envâr-ı âlemde vücûd-ı nâzikim
Peyker-i meh manzarım mihr-i cihânımdır benim
- 4 Nâ-becâdır 'âşıka bunlardan etmek iştikâ
Cilve vü nâz u edâ vü şîve şânımdır benim
- 5 Kûy-ı aşkımda yatan âveregânın dilleri
Beste-i zencîr-i zülf-i dil-sitânımdır benim
- 6 Âşinâyân ber-ṭaraf belki bütün bîgâneler
Sîne-çâk-ı ârzû-yı iktirânımdır benim
- 7 'Abdi-i zârı çekip ḥalvet-serây-ı vaşlıma
Çünkü o bir 'âşık-ı mu'ciz-beyânımdır benim

237

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Ferâgat eylemişken yine meyl-i câm eder gönlüm
Şikest-i 'ahda dâ'im durmayıp ibrâm eder gönlüm
- 2 Hemîşe muḳtezâ-yı ḥâle eyler ḥâlini tevfiḳ
Ne zîkr-i mâ-sebak ne fikret-i encâm eder gönlüm
- 3 Egerçi vermiyor ta'mîḳ-i fikre zâhidân ruḥṣat
Bunuñla def'-i dâ'i sîklet-i evhâm eder gönlüm
- 4 Ḳurup evc-i muşallâ-yı vişâle süllem-i efkâr
Dem-â-dem durmayıp fikr-i ḥayâl-i ḥâm eder gönlüm
- 5 Civânâ ârzû-yı şemm-i zülf-i 'anberîniñle
Ḳoyup bunda beni 'azm-i diyâr-ı Şâm eder gönlüm
- 6 Ḥuşûl-i maḳşadımdan ḳaṭ'-ı ümmîd eylemem 'Abdî
Olur bir gün ki vaşl-ı yâr ile ârâm eder gönlüm

238

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 104b 1 Neş'emend-i bezm-i aşkımdan âzâdeyim
'Âşıkım ben ḳayd-ı kâm u nâmdan âzâdeyim
- 2 Bî-ḥuzûru mâye-i emn ü refâhımdır benim
Cüst ü cû-yı vâye-i ârâmdan âzâdeyim
- 3 İ'tibârı mebd-e'-i aḥvâle maşrûf eyledim
Miḥnet-i endîşe-i encâmdan âzâdeyim

- 4 ‘Akl u fikrim merkez-i *Haḳḳa'l-yaḳîn*⁹⁶e dūr edip
Pîç-tâb-ı şemme-i evhâmdan âzâdeyim
- 5 Germ ü serd-i luṭf u ḳahr-ı rûzgâr u dehr ile
Puḥte oldum ben ḥayâl-i ḥâmdan âzâdeyim
- 6 Kût-ı tecrîd ile bâğda birdir nîk ü bed
Zevḳ-i ‘ıyş u şıḳlet-i âlâmdan âzâdeyim
- 7 ‘*Urvet-i vüṣḳâ*⁹⁷-yı luṭf-ı Haḳḳ'a oldum pençe-zen
‘Abdiyâ ḳayd-ı ḥuşûl-i kâmdan âzâdeyim

239

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Ruḥ-ı yârı görüp şekl-i meh-i tâbâna beñzetdim
Yañıldım mihr-i ‘âlem-tâbı ḳurş-ı nâna beñzetdim
- 2 Kimi serve kimi şimşâda teşbîh eylemiş ammâ
Ben anıñ ḳaddini gülşende naḥl-i bâna beñzetdim
- 3 Şaḳın te’ḥîr-i ḥürmet etme ey rind-i ‘arâḳ-âşâm
Bahâr eyyâmını durmaz gider mihmâna beñzetdim
- 4 Cevânâ vaşla dâ’ir etdigiñ eñ soñraki va’di
Mevâ’îd-i dūrûğ-ı zümre-i yârâna beñzetdim
- 5 Dizilmiş ḳatre ḳatre gerden-i sîr-âb-ı gül üzre
Sirişk-i bûlbûlü dürdâne-i bârâna beñzetdim
- 6 Görünce sünbül ü şebboy u reyḥân u gül-i bâğı
Ruḥ u gîsû-yı zülf ü kâkül-i cânâna beñzetdim
- 7 Dil-i bî-vâyegân-ı ‘aşḳ u sevdâyı hele’ Abdî
Güzergâh-ı fenâda bir yıkılmış ḥâna beñzetdim

240

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Tıfl-ı isti’dâd u ehl-i ṭab’a ders-i mektebim
Tâlib-i müşkil-pesend-i dânişe bir meksebim

96

ان هذا لهُو حق اليقين

“Doğruluğunda şüphe olmayan bilgi.” (Yılmaz, 1992: 60)

97

Urvetü’l-vüskâ, kopması mümkün olmayan en sağlam kulp anlamına gelir. Bu sözü Müslümanlık ve Hz. Muhammed diye yorumlayanlar da vardır. Araplar, deveyi bağladıkları ağaca “urve” derler. Kur’an’da benzetme yoluyla putları inkâr edip Allah’a inanma durumuna “Urvetü’l-vüskâ” denmiştir. “Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Kim tâğût (şeytan)ı inkâr edip Allah’a inanırsa, muhakkak ki o, kopmayan, sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah işitendir, bilendir.” (Bakara, 2/256) (Yılmaz, 1992: 157)

- 2 Ben de bilmem dildeki mâhiyyet-i dil-ḥâhımı
Bu cedelgâh-ı cihânda tâlib-i bî-maṭlabım
- 3 Benden eyler iktibâs-ı nûr-ı ‘irfân eyleyen
Lem‘a-baḥş-ı kûş-ı ‘âlem-tâb-ı mâh u kevkebim
- 4 Eylemem süflî-mizâcân-ı zamâna iltifât
Kâşd-ı nev-ṭarḥ-ı felekde rind-i ‘âlî-meşrebim
- 105a 5 Olmadım ben zevk-yâb-ı lezzet-i zühd ü yâr
Ez-ezel dil-dâde-i ruḥsâre-i şîrîn-lebim
- 6 Mâ-sivâ âlâyîşi çıkdı dilimden büsbütün
‘Âlem-i ‘aşk içre ancak bûse-ḥâh-ı ğabğabım
- 7 Ben de gûyâ-yı ene'l-Hak oldum âḥîr ‘Abdiyâ
Minber-i dâra çıkan Manşûr ile hem-mezhebim

241

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Seyr-i vahdet ile dil-ber-i nevâ-yı nâyım
Mâ-sivâdan hele edmen-keş-i istignâyım
- 2 Gelerek mevķif-i ḥayretde dayandım kaldım
Tekke-endâz-ı merâyâ-yı heme-eşyâyım
- 3 Geçdim âḥîr kemer-i kaṇtara-i hestîden
Nehr-i cârî-i ‘ademden ötede bir pâyım
- 4 Kemterim gerçi ki zâhirde segiñden am mâ
Kulle-i Kâf-ı tevekkülde büyük ‘Ankâ’yım
- 5 Olsam âḥîr ne ‘aceb zâviye-gîr-i ‘uzlet
‘Âlem-i ‘aşk u muḥabbetde cihân-peymâyım
- 6 Ez-ezel müntesib-i dergeh-i rindân oldum
Ḥâk-i pâk-i der-i mey-ḥâneye cebîn-sâyım
- 7 Bir zamân zühd ü yâr baḥrına müstağriķ iken
‘Abdiyâ şimdi ‘aceb cür‘a-kesel şahbâyım

242

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Sâġar-ı ‘aşkı mey-i şevk ile ser-şâr edelim
Ḥâne-i ‘ıyşımızı zevk ile hem-vâr edelim

- 2 Dergeh-i husrev ü hubâna durup el pençe
Şekve-i cevri-i dil-âzârını şad-bâr edelim
- 3 Tîğ-i ser-tîz-i zebânı çekerek bî-pervâ
Hamle-i dem-be-dem-i zümre-i ağıâr edelim
- 4 Rûza dârât-ı gam-ı ‘aşkıñı etdim da‘vet
Ni‘met-i vaşlıñ ile bu gece iftâr edelim
- 5 Tekke-endâz-ı merâyâ-yı taḥayyür olarak
İktisâb-ı şeref-i devlet-i dîdâr edelim
- 6 Varalım kûy-ı dil-âvîzine hep na‘re-zenân
Nâz-ı ḥ‘âbından o meh-pâreyi bîdâr edelim
- 7 ‘Abdiyâ dest-i felekden çekilen bîdârı
Şerḥ ü ta‘dâd ile ‘arz-ı derd-i dildâr edelim

243

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 105b 1 Ne sevdâ-yı ser-i zülfü ne de bûy-ı şabâ lâzım
Şeh-i evreng-i tecrîde felekde bir ‘abâ lâzım
- 2 Ne rûy-ı naḥvet-i erbâb-ı iḳbâle nazar etmek
Ne de meclislerinde intizâr-ı merḥabâ lâzım
- 3 Hele ḥam-ḥâne-i ‘âlemde rindân-ı sebük-bâra
‘Alâyıḳdan geçip ağıâra i‘tâ-yı çabâ lâzım
- 4 Yeñi nesc eyledim nâr-ı şemâ‘-ı dîde-i terden
Boyunca kim ki ol mehveş-i zerrîn-i ḳabâ lâzım
- 5 Süleymân-ı zamân olmak kolay mı mülk-i ‘âlemde
Bu yolda mihr ü Hüdhüd bir de Belḳîs-ı Sinâ lâzım
- 6 Raḳîb küştîni ḳaşd-ı helâkim eylemiş ‘Abdî
Anıñ ḳoltuğuna ğâyet ile keskin ribâ lâzım

244

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Kûy-ı cânâna bugün olsa idi bir gidenim
Acıyıp söyler idi yandığımı böyle benim
- 2 Rûy-ı mâl olsam eger ağlayarak dergehine
Raḥm eder mi ‘acabâ ḥâlîme ol şûḥ-ı şenim
- 3 Dest-i yağmâya dûçâr olsa n'ola şehir-i vücûd
Dâne-i toḫ-ı sitem ile yıkıldı bedenim

- 4 Bulamam derdime dermân edecek merd-i tabîb
Âh bildim yoğumuş baña i‘âne edenim
- 5 Döndü âteş-gede-i çîne derûn-ı sînem
Oldu fevvâre-i âteş gibi cavf-ı dehenim
- 6 Reh-i ‘aşkıñda seniñ şöyle fedâkâr oldum
Kederim olsa da âteşden eger pîrehenim
- 7 Seng-i hârâ mı yâ âhen mi dile cânânıñ
Âteş olsa eşer etmez aña ‘Abdî sühenim

245

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Riyâ-yı ‘aşk-ı cânânıñ cihân-ârâsıdır hâmem
Nihalistân-ı hüsnüñ bülbül-i gûyâsıdır hâmem
- 2 Revândır hükmü şark u ğarb-ı ma‘nâya ‘ale'l-itlâk
Bu mülk-i dânişñ bir müstakîl Dârâ'sıdır hâmem
- 3 Alınca destime yaralanır necm-i şihâbâsâ
‘Amûd-ı şubh-ı vaşl-ı dil-beriñ ma‘nâsıdır hâmem
- 4 Kı yansın reşk ile dûzeğ-nişînân-ı hased her-dem
Bihişt-i fazl u ‘irfânıñ yüce Tûbâ'sıdır hâmem
- 5 Bu gülşende yaş ekmem kıdd-i şimşâd-ı ser-âzâde
Nigâr-ı maqşadıñ bir kıamet-i bâlâsıdır hâmem
- 106a 6 Denirse çok mudur mecrâ-yı mâ-i Zemzem-i ‘irfân
Hele zer-nâverân-ı Ka‘be'niñ hem-pâsıdır hâmem
- 7 Kim olmaz ‘Abdiyâ fermâyız hükm-i mu‘allâsı
Nebî-i müctebânıñ râkım-ı tuğrâsıdır hâmem

246

Taşîr-i Ğazel-i Reşîd Paşa Merhûm [GAZEL]

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Haste-i nâtıkaya rûh-fezâdır hâmem
Nabz-ı efkâra benân-ı hükemâdır hâmem
- 2 Cism-i bî-rûh-ı me‘ânî verir feyz-i hayât
Zât-ı ‘ıyş gibi i‘câz-nümâdır hâmem
- 3 Reşha-i feyzine erbâb-ı feşâhat teşne
N'ola sîr-âb-ı ‘atâ etse revâdır hâmem

- 4 Sâha-i gülşen-i efkâra revândır âbı
Gûyiyâ çeşme-i ilhâm-ı Hudâ'dır hâmem
- 5 Ser-i şâhen-şehe endîşeye kónsa perivâr
Murğ-ı ikbâl gibi zîb-i kazâdır hâmem
- 6 Üstüñân-ı emelimdir aña rızķ-ı maksûm
Evc-i a'lâ-yı ma'ârifde Hümâ'dır hâmem
- 7 Oldu icrâ-yı sühan etmede zerrîn-mîzâb
Reşha-pâş-ı dile erbâb-ı şafâdır hâmem
- 8 Dağ-ber-dil olur encüm ile mâh u hürşîd
Ka'be-i ma'niye asılsa sezâdır hâmem
- 9 Bî-muḥâbâ reh-i nâ-refteye gitmede ne var
Nerde de olsa baña râh-nümâdır hâmem
- 10 Sihr ü efsûn-ı 'adûyu bozarım misl-i Kelîm
Ḳahr-ı ḥaşm eylemege elde 'aşâdır hâmem
- 11 Nev-'arûs-ı sühana verdi yine ârâyîşi
Ser-i engüş-i me'ânîye şafâdır hâmem
- 12 Kıldı ruḥsâre-i ma'nâyı ser-â-ser tezyîn
Gûyiyâ meşşata-i ḥüsn-i edâdır hâmem
- 13 Ney-şeker mi 'acabâ Mısr-ı me'ânîde Reşîd
Ḳand-i şîrîn-i dimâğ-ı şu'arâdır hâmem
- 14 Nice inkâr olunur lezzet-i nuṭķu 'Abdî
Bağ ḥalâvetde ṭab'-ı buleğâdır hâmem

247

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Rûz-ı vaşlı dûd-ı âhım ile şeb-reng eyledim
Ḳayf ammâ ol perî-ruḥsâre dil-teng eyledim
- 2 Yâr ile hem-bezm iken geldi rakîb-i keştîni
Tâ helâk edince anı seyf ile ceng eyledim
- 106b 3 Bâğa 'azmi ol mehiñ olduḳda baña gûş-zed
Ârzû-yı vaşl ile ardınca âheng eyledim
- 4 Âyet-i ḥüsnün okurken farṭ-ı 'aşķ u cezbe dek
Bî-şu'ûr olmuş iken ıslâḥ-ı ferheng eyledim

- 5 Şadme-i nuṭkum ile kırdım raḳîbîñ fikrini
Başınıñ mârîñ yine üftâde-i seng eyledim
- 6 Âhîr oldum kûşe-gîr-i ḥâne-i ḥımâr-ı ‘aşk
Terk-i âlâyîşle tarḥ-ı külfet-i zeng eyledim
- 7 Şimdi keyfimce olup ser-mest-i şahbâ-yı hevâ
‘Abdiyâ terk-i mey ü keyfiyyet-i beng eyledim

248

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 ‘Adûdan aḥz-i sârı vaḳt-i fırsatda hüner şaymam
Daḥîl-âzâr u mücrim-keş olan yârâna er şaymam
- 2 Hüner hıfz-ı şümâr-ı âdemiyyetdir bu ‘âlemde
Mezâk icrâsını akrâne fî‘l-i mu‘teber şaymam
- 3 Esâsı zulm ile âbâd olan kaşr-ı zer-endûduñ
Ser-i mencûku ‘arşa çıksa da ḥüsn-i eşer şaymam
- 4 Alışdık cevri-i nâ-hencâr-ı gerdûn-ı sitemkâra
Biri beñzer vukû‘ât-ı cihânı ben keder şaymam
- 5 Ederler müşkilât-ı ders-i ‘aşkı remz ile ta‘lîm
Ben ol sükkân-ı iḳlîm-i cünûnu bî-haber şaymam
- 6 Te‘emmül eylemem sûd u ziyân-ı mâ-sivâyı hiç
Gelinece baḥş-i vaşl-ı dil-bere emânlar şaymam
- 7 Ne müşkil mazḥar-ı serâb olmak ‘Abdiyâ böyle
Ben âdem olmadıkça Âdem'i baña peder şaymam

249

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Sehî-ḳadd lâle-ḥadd bir dil-bere meyyâldır göñlüm
Dil-i Leylâ-perest-i Ḳays ile hem-hâldir göñlüm
- 2 Ḳıyâs-ı ḥikmet ile va‘de-i ferdâya bulamaz
Hemîşe dîde-dûz-ı şîve-i ihmâldir göñlüm
- 3 Bu ḥarmengâh-ı dânişde kurulmuş dest-i kudretle
Eler nîk ü bed-i efkârı bir gırbâldır göñlüm
- 4 Şıgışmaz mâ-sivâ-yı cevher-i zât-ı ulûhiyyet
Der-i şeh-vâr-ı tevḥîd ile mâl-â-mâldır göñlüm
- 5 Aña mevhûb-ı Ḥaḳḳ'dır ‘ilm-i vicdânı küfür ü dîn
Rumûz-ı müşkilât-ı ḥikmeti ḥelâldir göñlüm

- 6 Ne gelse hâtıra ardınca âşârı olur peydâ
Zuhûr-ı hayr u şerre gûyiyâ bir fâldır gönlüm
- 107a 7 Cedelgâh-ı cihânda ‘Abdiyâ hiç görmedi râhat
Hücûm-ı düşmen-i endûh ile pâ-mâldır gönlüm

250

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Reh-i maşşûdunu kaç‘ etdi herkes sâde ben kaldım
Vezîr ü mîr-i mîrân olmadık dünyâda ben kaldım
- 2 Binip kaç‘-ı menâzil etdiler esb-i ta‘allakla
Har-ı leng-i tecerrüd ile bu şahrâda ben kaldım
- 3 Nice bî-behregân-ı ma‘rifet geçdi ser-i kâra
Sebebsiz ‘azl ile peygûle-i tenhâda ben kaldım
- 4 Çihil-sâl eyledim hizmet uğur-ı mülk ü milletde
Yine bu hâl ile hep va‘de-i ferdâda ben kaldım
- 5 Hazân-dîde olup gül-berg-i himmet-bâğı ‘âlemde
Hezârânü'l-‘aceb ki böyle bir sevdâda ben kaldım
- 6 Huşûl-i maşşad ile herkes etdi ‘ağd-i âmîziş
Felekle rûz u şeb keşmekeş-i gavgada ben kaldım
- 7 N'ola tağyîr-i efkâr-ı şadâkat eylesem ‘Abdî
Kabûl olunmayan bu nâ-becâ da‘vâda ben kaldım

251

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Ne nevâ-yı ‘Andelîb ü ne gül-i bâğ isterim
Lâleveş elde piyâle dilde şad-dâğ isterim
- 2 Sa‘d u naşs-i rûzigâra gerçi etmem i‘tikâd
Def‘-i hâr u vaşl-ı gülde kutlu bir çâğ isterim
- 3 Cebhe-i şubhu eder tîre dürûğ-ı bî-fürûğ
Mîhr-i şıdkıñ tal‘atıyla çehremi âğ isterim
- 4 Söylemem durdukça dünyâ hâme-i gûyâ ya da
Bir sözüm var dergeh-i cânâna eblâğ isterim
- 5 Geçdiler yâra beni sâhil-nişînân-ı nifâk
Cüst ü cûy-ı râhat ile meskenim dağ isterim

6 Bûs-ı la‘liñ sâkiyâ etdi beni şîrîn-mezağ
Dest-i ihsânıñla dolmuş habr-i ayağ isterim

7 İnkrâz-ı düşmen ile yekde olmam zevk-yâb
Sevdigim aḥbâbı ammâ ‘Abdiyâ sağ isterim

252 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

102b 1 Var iken ḥükm-i meşîyyet kıl u kâle yok lüzûm
‘Âlemi ıslâḥ için serv-i maḳâle yok lüzûm

2 Beş beterdir birbirinden etme ümmîd-i vefâ
Mâl u cân u ḥîş ü evlâd u ‘ıyâle yok lüzûm

3 Kaldı şer‘iñ yalıñız nâmı lisân-ı ḥalkda
Ba‘dezin aḥvâli müftiden su‘âle yok lüzûm

4 Çün degilsin bir lisân-ı ecnebîden behredâr
Cehliñe ḥükm olunur ‘arz-ı kemâle yok lüzûm

5 Var ise vizr ü vebâli gönderenler çekmeli
Birtakım nâ-ehile taḥmîl vebâle yok lüzûm

6 ‘Âkıbet ibrâm-ı Efrenc ile faysal-yâb olur
Ba‘de-mâ düşmen ile ceng ü cidâle yok lüzûm

7 Şanma olur sûd-baḥş-ı intizâm ü iltiyâm
‘Âlemiñ aḥvâlini fikr ü ḥayâle yok lüzûm

8 Vâsıl-ı ser-menzil-i ‘ömr-i ṭabî‘î olmadan
‘Ömr-i Nûḥ’u fikr ile farz-ı muḥâle yok lüzûm

9 Dil-berâ me’yûs-ı vuşlat etdiñ ‘âşıklara
‘Arz-ı dîdâr ile bu ğunc u delâle yok lüzûm

10 Bezl-i raḥmet ber-ṭaraf belki meserret-yâb olur
Maḥzar-ı düşmende ibrâz-ı melâle yok lüzûm

11 Olmayan sermâyedâr-ı ḥuş mâlı n’eylesin
Bir dehen ki yok dendâmı ḥalâle yok lüzûm⁹⁸

12 Yârsız tezyîn-i bezm-i ‘ıyş ü ‘işret pek ‘abes
Bî-şükûfe gülşene vaz‘-ı sıfâle yok lüzûm

13 Neşr ü nazmıñ sîm ü zerdîr lîk ‘Abdî nâsere
Ḥâceti def‘ etmeyen mâl ü menâle yok lüzûm

253 [Der-Kenâr]*Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*

- 103b** 1 Fırkatâ derd-i dili şöyle hikâyet edeyim
Olma dil-gîr seni saña şikâyet edeyim
- 1 Tîşe-i cevriñ ile hâne-i 'ıyşım yıkdıñ
İstiyorsun ki saña bir de ri'âyet edeyim
- 3 Lânesinden uçurup murğ-ı vişâli bu gece
Çâr u nâ-çâr saña nice refâkat edeyim
- 4 Destime kaḥpe girîbânıñ ederdim şad-çâk
Bir mahâretle saña 'arz-ı libâset edeyim
- 5 Ba'de-mâ görmemege niyetle şimdi seni
Kudret-i Kâhire-i Hakk'a emânet edeyim
- 6 Tek beni tanımasın bir daḥi ol bed-manzar
Varayım hâneme tebdîl-i kıyâfet edeyim
- 7 'Abdiyâ fırkat ile ülfete yok bende mecâl
Bulayım vuşlat-ı cânânı ziyâret edeyim

254 [Der-Kenâr]*Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün*

- 1 Çalışır etmege gamdan beni hâlî göñlüm
Niçin eyler bilemem fikr-i muḥâlî göñlüm
- 2 Her perî-rûya ne mümkün ki kapılsın birden
Meyl eder ḥusrev-i ḥûbâna belâlı göñlüm
- 3 Aḥz eder mi dem-i vuşlatda cevâbın bilemem
Etdi âmâde hezârân su'âli göñlüm
- 4 Şulḥu tercîḥ ederim ma'reke-i 'âlemde
İstemez düşmen ile ceng ü cidâli göñlüm
- 5 Esse ger baḥr-i taşavvurda nesîm-i efkâr
Heyecâna götürür mevc-i ḥayâli göñlüm
- 6 Mürşid-i kâmil vicdâna münîb olmuştur
Dest-i şeyḥe veremez gayrı şakalı göñlüm
- 7 Hem-ser-i küngüre-i 'arş-ı berîn olsa ne
Gülşen-i vahdete ğars etdi nihâlî göñlüm

8 Rûz u şeb mekteb-i 'irfâna devâm etmekde
İstemez mi ede tahşîl-i kemâli gönülüm

9 Miḥnet-i hicre taḥammül edemezdi 'Abdî
Olmasa ḥâtıra ger zevk-i vişâli gönülüm

255 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

104a 1 Her ne dem ki 'azm-i bezm-i 'ıyş u ârâm eylerim
Gâh câme meyl ü geh sâkîye ibrâm eylerim

2 İçmeden câmı gelir ḥavf-ı ḥumârı ḥâtıra
Varmadan bezm-i vişâle fikr-i encâm eylerim

3 Görmek için bir daḥi zevk-i bahâr-ı ḥüsnüñü
Gece gündüz dil-berâ ta'dâd-ı eyyâm eylerim

4 Yok dilimde mesken ü Me'vâ ḥayâli zerrevâr
Nerde ol mâhı bulursam anda aḥşâm eylerim

5 İstikâmet üzreyim a'dâ-ya mânend-i elif
Bezm-i aḥbâba gelince ḳaddimi lâm eylerim

6 Zâhid olsun rûz u şeb ma'bed-nişîn-i inzivâ
Ben de yârîñ ka'bına kûyunda iḥrâm eylerim

7 Koy desinler tîz-meşreb 'Abdiyâ görmem be's
Ḥamle-i güftâr-ı ḥaḳla ḥaşmı ilzâm eylerim

256 [Der-Kenâr]

Fârisî⁹⁹

Fâ 'ilâtün / Müstef'ilün / Fâ 'ilün

1 Der-dilem ḥayfâ meyl-i zen dîdem
Ka'be der dest-i Ehrimen dîdem

2 Bülbülân der-ḳayd-i ḳafes bâşend
Murğ-i herze-gû der çemen dîdem

3 Geşte bâ-cânân gayr-i hem-zânû
Der-kef-i ket-ken yâsemen dîdem

⁹⁹

1. Yazık ki, gönülümün kadına meylettigini gördüm. Kâbe'yi şeytanın elinde gördüm.
2. Bülbüller kafeste olurlar, lafını bilmeyen kuşları ise çimende gördüm.
3. Başkaları canan ile diz dize oturmuş. Sanki suylucusunun avucunda yasemin oturmuş.
4. Hoca gül yüzlü çocuğa ders verir. Sanki hazın yanında nesteren gördüm.
5. Himmet baltasını çaba elinde, bizim hâlimizi Ferhat'ın hali gibi gördüm.
6. Bizim şeyhimizin yüce makamı vardır. Ülker yıldızının onu tespih ettiğini gördüm.
7. Ah, ey Abdî, o sıkıntı arayarı bu gece düşmanın içinde gördüm.

- 4 Tıfl-ı gül-rû râ ders dehed h'âce
Pîşgâhî her nesteren dîdem
- 5 Tîşe-i himmet der-kef-i gayret
Hâl-i mâ hâl-i Kûh-ken dîdem
- 6 Şeyh-i mâ vâlâ menzelet dâred
'Akd-i tesbîheş der-Peren dîdem
- 7 Ân cefâ-cû râ der-ber-i düşmen
'Abdiyâ im-şeb âh men dîdem

257 [Der-Kenâr]

Fârisî¹⁰⁰

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Men der îñ deyr-i cihân zünnâr-ı bend-i vaḥdetem
Ḥarkî-pûş-i ḥayret ü mest-i şarâb-ı ḥasretem
- 2 Şod merâ dârü'l-emân 'âfiyet-i künc-i firâğ
Der cevâr-ı kûy-ı cânân câ-nişîn-i râḥatem
- 3 Şeh-nişîn-i kâḥ-ı istiğnâ-nişîmen-gâh-ı men
Ne emîr-i kişver-i Cem ne esîr-i ḥıdmetim
- 4 Şeyd kerd âhû-yı sevdâ-yı bütân mürğ-i dilem
Der biyâbân-ı fenâ şahrâ-neverd-i vaḥşetem
- 5 Hem-çü eşk ez çeşm-i men uftâd meyl-i aḥşâm
Kâni'-i seyr-i cemâl ü fâriğ-i ünsiyyetem
- 6 Men nekerdem şikve ez hicr ü firâk-ı dil-berân
Ġavṭa-h'âr sicce-i deryâ-yı luṭf-ı vaşletem
- 7 'Abdiyâ der-sâye-i sâkî-i bezm-i mey-fürûş
Dest-şûy-ı çirk-i ġam gülşen-nişîn-i firşatem

¹⁰⁰

1. Ben bu cihan kilisesinde birlik kuşağının kemeriyim. Hayret hırkasını giyen ve hasret şarabının sarhoşu olanım.

2. Uzaklık köşesi benim tek güvenilir sığınağım oldu. Rahat oturduğum yer, sevgilinin mekânının etrafındadır.

3. Ben şahların oturduğu zenginlik sarayında oturuyorum. Ne Cem'in ülkesinin sultanı, ne hizmetin esiriyim.

4. Sevgililer sevdasının ceylanı gönül kuşumu avladı. Yokluk çölünde korkarak gezmekteyim.

5. Öfkelere yönelmek gözyaşı gibi gözlerimden düştü. Dostluğun huzuru ve güzelliğin seyri ile yetindim.

6. Ben güzellerin ayrılık ve uzaklığından şikâyet etmedim. Kavuşma lutfunun denizinin kuyusunda yüzmekteyim.

7. Ey Abdî, içki satan meclisin şarap sunan güzelinin gölgesinde, gam kirinin elini yıkayan fırsatın gül bahçesinde oturmaktayım.

258 [Der-Kenâr]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 104b 1 Bu şeb bir nev-cevâna vaşl ile bûs u kenâr etdim
Raķîbiñ zu'muna pîr-i felekden aḫz-ı târ etdim
- 2 İşıtdim şahn-ı bâğda olduḡun raḫt-efgen-i revnaḫ
Gidip yâr ile tebrîk-i ḫudûm-ı nev-bahâr etdim
- 3 Göz altından görüp olduḡların hem-bezm-i 'ıyş u nûş
Ne aḡyâra 'itâb u ne şikest-i ḡalb-i yâr etdim
- 4 Berây-ı maşlahat 'azm eylemişdim bezm-i a'dâya
Ḥılâf-ı meşrebimken çâresiz 'arz-ı vaḫâr etdim
- 5 Uzatdıkça uzatdım baḡs-i zülf ü fikr-i ruḡsârın
Şeb-i yeldâ-yı hicr-i dil-beri vaşl-ı nehâr etdim
- 6 Dedim vîrânede hem-bezm-i bûm olmak nedir bûlbûl
Dedi ḡadden üşürdü cevır ü nâzı ḡül firâr etdim
- 7 Ayaḡın eyledim mey-ḡânede pîr-i muḡânıñ bûs
Gelip mescidde şeyḡ-i şehre 'arz-ı iftiḡâr etdim
- 8 Kaçıp berde'l-'acûz-ı şoḡbet-i nâ-sâz-ı zâhidden
Der-i mey-ḡânede ehl-i hevâ ile ḡarâr etdim
- 9 Binâ-yı 'aşḡ u sevdâya verip ḡayretle istiḡkâm
Fedâkârâne taḡrîb-i serây-ı neng ü 'âr etdim
- 10 İḡâme etdigim bu mancınıḡ-ı şıdḡ u himmetle
Esasından söḡüp ḡısn-ı riyâyı târ u mâr etdim
- 11 Dü-şâhidle şarâb içdigini işbât edip 'Abdî
Ḥuzûr-ı ḡazret-i ḡâdıda şeyḡi şerm-sâr etdim

259 [Der-Kenâr]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Ne dervîşim ne mollâ bir ḡakîmim
Ḥuzûrunda Felâtûn'ıñ ne deyim
- 2 Eder ta'lîm-i ḡikmet baña vicdân
Anıñ ders-ḡânesinde ben muḡîmim
- 3 'Ayân ḡikmetle baña sırr-ı vaḡdet
Mezâyâdân-ı serâr-ı ḡadîmim

- 4 Netîce bahş olur şugrâ vü kübrâ
Hüviyyet ‘âleminde müstakîmim
- 5 Tavaḳḳuf ederim her güft ü gûda
Perestîşlerde bir ‘aḳl-ı selîmim
- 6 Ederim iḳtibâs-ı nûr-ı tevḥîd
Bir ṭavr-ı ma‘ârifde kelîmim
- 7 Bu rütbe mâlik-i cür’etin ‘Abdî
Yine maḡlûb-ı cins-i ḥavf u bi-ḡamım

260 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ûlün

- 105a 1 Şıkıldıkça ḡam-ı fırḳatle cânım
Şıḳar ḥulḳûm-ı aḳlâmı benânım
- 2 Ḳanâ‘at âsmânında Hümâ'yım
Verir genc-i hüviyyet üstüḥ‘ânım
- 3 Ben ol sî-murg-ı künc-i inzivâyım
Ser-i Küh-sâr-ı himmet-âşiyânım
- 4 Gider dopdoḡru âmâc-ı merâma
Çıḳınca tîr-i güftâr-ı zebânım
- 5 Döker âb-ı ḥayât-ı râst-gûyu
Ḥıyâz-ı şıdḳa mîzâb-ı dehânım
- 6 Görünmez mi şanırsıñ rûy-ı maṭlab
Kesilmez Ḥaḳḳ'dan ümmîd ü kânım
- 7 Bu dünyâya gelip gitmekte kim der
Ya var ya yok benim sûd u ziyânım
- 8 Degil sermâyedâr-ı ‘ızz ü raḡbet
Gözümde ḳıl ḳadar bu ḥân mânım
- 9 Hemîşe ‘Abdiyâ ebnâ-yı ‘aşra
Beni maḥsûd eder ḥüsn-i beyânım

261 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Bu ‘âlemde vefâ gördüm ise aḡyârdan gördüm
Cefâ vü miḥnet ü âzâr u cevri yârdan gördüm
- 2 Gül-i ḥoş-bû-yı bâḡ-ı merḥametden umduḡum luṭfu
Bu gülşen içre dâmen-gîrim olan ḥârdan gördüm

- 3 Müreccehdır hıredmende göre nîstî o hestîden
Sükûn u râhatı yokdan hasârı vârdan gördüm
- 4 Egerçi bâtıllı rû-hakkı ikrâr ile me'mûruz
Velîkin 'aşrımızda râhatı inkârdan gördüm
- 5 Geri kaldı bu kânûn-ı Hudâ kânûn-ı Efrec'den
Hukûkuñ pây-mâl olduğunu bu kârdan gördüm
- 6 Şatılmış vergi için zîr-i destânıñ o eşyâsı
Gelirken ağlayarak her birin bâzârdan gördüm
- 7 N'ola görmez olaydım 'Abdiyâ bu dâr-ı mihnetde
Bu eyyâmı ki dehr-i minşâr-âzârdan gördüm

262 [Der-Kenâr]

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 105b 1 Oldu mâ-dâm ehl-i Hakk pây-mâl-i 'ibâd-ı şanem
Ba'de-mâ dünyâ vü mâ-fihâ harâb olsa çi gam
- 2 Kim urur şimden geri İshak ya'silû lâfını
İşte bâtıl fark-ı Hakk'a zor ile dikdi 'alem
- 3 Düşmeni gâlib eder o mâha haşr-ı i'tikâd
Olmadıkca dilde kuvvet elde esbâb-ı etemm
- 4 Şark u garbı tutmuş iken şems-i şân u şevketi
Ümmet-i İslâm kaldı bî-ziyâ beyne'l-ümem
- 5 Görmedinse böyle rûz-ı inhizâmı elâsif
Yekdir olmak ehl-i dîne 'âzim-i semt-i 'adem
- 6 Müslümen'e bu sefer ehl-i şalibiñ etdigi
Katl-i nefis ü gâşb-ı mâl u hetk-i 'ırz-ı mahrem
- 7 Meşeli mesbûk olan bir mâ-cerâ var ise budur
Sâmi'î reshûn eder etse kalem şerh-i elem
- 8 Ser-firâz-ı 'âlem iken altı yüz yıldan beri
Gitdi istiklâl-i devlet kaldı mâ-dünü'l-'Acem
- 9 Bak ne yaptı ehl ü nâ-ehli bize fark etmemek
N'eylesin erbâbını bulmaz ise seyf ü kalem
- 10 Geldi Petersburk'dan tâ Rumeli'ne çâr-ı Rus
Etmedik biz şehir-i İstanbul'dan fekk-i kadem

- 11 Ordularında kumândan hep ğarandıklar idi
 Kıanķı ordumuzda bir şeh-zâde etdi nefî-i dem
- 12 Tıtalım maķşûdu başķa ğaķķı var a‘dâmızın
 Mülk idâresinde bizi tıutuyorsa müttehem
- 13 Mülk-i maķşûbu ‘adûdan almağı koy bir yaña
 Mâ-‘adâsın zabta ķâdir bizde âdem göremem
- 14 Mülkü şı hâle getirdi şad-esef faĥt-ı ricâl
 Lîk da‘vâsında herkes ‘âķıl-ı Loķmân ĥikem
- 15 Bir muşîbet var mı bundan özge ĥayfâ edecek
 ‘Abdiyâ ğayret-keşân-ı dîni ğam-ĝın ü dijem

263 [Der-Kenâr]

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Gel seniñle ĝüzelim bu gece mey-nûş olalım
 Yetelim şuffe-i mey-ĥânede ser-ĥoş olalım
- 2 Kimseyi ĥâlimize etmeyelim ĥiĥ âĝâĥ
 Bize bațana revişler ile ĥâmûş olalım
- 3 Felegiñ cülüsünü almayalım eĝnimize
 Bâr-ı minnet ne belâdır ķo ‘abâ-pûş olalım
- 4 Pendini pîrimiñ sem‘-i ķul ile alarak
 Duĥter u herek iki ĝuşuna menkûş olalım
- 5 Mu‘allim şayalım ĥ‘âce-i vicdânı bize
 Hâzır-ı ĥalka-i ders-i ĥired ü ĥûş olalım
- 6 Olalım ka‘bına ķûyunda mücâvir yârîñ
 Ĥızr-ı tevfiķ u hidâyet ile hem-dûş olalım
- 7 ‘Abdi-i zârımı daĥi ister lîk bezmimize
 Alalım hem-ķadeh-i merdüm-i maķşûş olalım

264 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 106a 1 Bezm-i ülfetde ne mizmâr u ne ķânûn isterim
 Nüktedân-ı fenn-i ĥikmet bir Felâtûn isterim
- 2 Elbet eyler şâhid-i nuşret bize ‘arz-ı cemâl
 Düşmen üzre bir fedâķârâne şeb-ĥûn isterim

- 3 Tâ ki Fir‘avn-ı ğam ola garķ-ı deryâ-yı ‘adem
Bu Kelîm-i bahtıma tevfiķi Hârûn isterim
- 4 Eylemem hâyîde maẓmûna heves eslâfveş
Ben şi‘irde nev-zemîn ü tâze-maẓmûn isterim
- 5 Dest-hûş-ı i‘tibâr olur mu hiç derc tehî
Sînemi dürdâne dâniş ile meşhûn isterim
- 6 Vermişim ben şâhid-i gül-çehre-i şıdķa gönül
Rûzumda hâl ü kâlim Hakk'a maķrûn isterim
- 7 Nefsine haşr eyleyen endîşesin âdem değil
Miḥnet-i ihvân ile insânı maḥzûn isterim
- 8 İhtiyâr-ı iktisâd eyler hemîşe hûşmend
Ne belâ-yı fakr u ne emvâl-i Kârûn isterim
- 9 Bez verir tab‘ı devâm-ı vaşl u hicr-i dil-berân
Kahr u luṭfu mezc eder bir hoşca ma‘cûn isterim
- 10 Etmesin a‘dâ benimle tarḥ-ı da‘vâya kıyâm
‘Âkıllı iskâna kâfi elde kânûn isterim
- 11 Gûşuna ‘uzletde buldum ‘Abdiyâ âsâyiş
Şanma şimden soñra geşt-i deşt ü hâmûn isterim

265 [Der-Kenâr]

Ġazel-i Cedîd

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 106b 1 Mûjde zâhid keyfiñ üzre bir kabâḥat eyledim
Ders ü devr-i ‘aşķ u sevdâdan ferâġat eyledim
- 2 Hânķâh u mescid ü mey-hânedan çekdim ayaġ
Ka‘be-i ‘ulyâ-yı tevḥîdi ziyâret eyledim
- 3 Oldu ıslâḥ-ı ‘adû ḥakkında sa‘yim pek ‘abeş
Cild-i ḥinzîri cehâletle dibâġat eyledim
- 4 Geçdi ‘ömrüm ârzû-yı manşıb u iķbâl ile
Bundan artık şanma dünyâda ‘ibâdet eyledim
- 5 Şimdi geldi gülşen-i iķbâlîme tâze bahâr
Bâġ u bostânımda teşķîl-i zirâ‘at eyledim
- 6 Cebhe-sây-ı bâr-gâh-ı şâh-ı tedbîr olarak
Kişver-i ‘ıyşım da ibrâz-ı liyâķat eyledim

- 7 Şad-hezârân fâhr ile oldum ‘abâ-pûş-ı vaţan
Şekl ü dihkânîde tebdîl-i kıyâfet eyledim
- 8 İşte bu hâle getirdi devleti tîz ü rân
Ekl ü şurb u kisvede terk-i zarâfet eyledim
- 9 ‘Iyş u ‘işret zevk u şöhet lâfin etmem ba‘de-zîn
Hayf bu ana degin nice sefâhet eyledim
- 10 Âferîn bu sür‘at-i idrâk-i mâder-zâdan
Altmışından soñra bu hâli dirâyet eyledim
- 11 Olmadım hiç mîveçîn-i nañl-i gülzâr-ı ümmîd
Şark u ğarb-ı ‘âlemi geşt ü seyâhat eyledim
- 12 Behr-i celb-i rızık-ı maqsûm-ı ‘ıyâl-i bî-mecâl
Fâşid-i himmet ile ‘Abdî refâkat eyledim

266 [Der-Kenâr]

Ġazel-i ez-Dehân-ı Tedbîr

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Nâm-ı tedbîr ile şöhet-yâb olan ber-kuvvetim
‘Âlemi işlâh u ifsâd ile şâhib-şöhretim
- 2 Tîğ-i ser-tîz-i şecâ‘at bensiz olmaz kâr-ger
Celb ü def‘-i hayr u şerre kabzadâr-ı şavletim
- 3 Dest-i istiklâlîme vâ-bestedir sûd u ziyân
Nefy ü işbât-ı umûra vâye-gîr-i kudretim
- 4 Hakkımı inkâr etmez h‘âce-i hikmet-şinâs
Cümle kuvvetler içinde hâ‘iz-i haysiyyetim
- 5 Sille-h‘âr-ı dest-i takdîr-i Hudâ olmaz isem
Dâ‘imâ icrâ-yı ahkâm eyleyen bir haşletim
- 6 Şad-hezârân leşker-i cerâ a‘dâyı hemân
Bir müşâver ile ber-bâd eyleyen hâşıyyetim
- 7 Encümen zîb-i kararım ihtiyât u şulh u mâl
Her biriniñ re’yine imzâ-keş-i mâhiyyetim
- 8 Kimse bulmaz menzil-i maqsûda bensiz hiç râh
Rehber-i per behre-i ğayret-keşân-ı devletim
- 9 ‘Abdiyâ bir tâyir-i kudsüm ki konmam her yere
Âşiyân-sâz-ı derûn-ı merd-i şâhib-fiñnatım

267 [Der-Kenâr]

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 107b** 1 Keşf-i esrâra sezâ merdüm-i maḥrem bulamam
Dil-i mecrûḥ-ı şifâ-ḥ'âhıma merhem bulamam
- 2 Rûz u şeb gezdiririm peyk-i ḥayâli dilde
Miḥver-i devleti döndürmege âdem bulamam
- 3 İhtilâtdan hevesi kaṭ'ân sebeb sorma baña
Mâ-cerâ-yı dili şerḥ etmege hem-dem bulamam
- 4 Kimi gördümse eder cevri-i felekden feryâd
Pâdişeh olsa bile kimseyi bî-ḡam bulamam
- 5 Kahr-ı a'dâyı niyâz etmege zât-ı Ḥak'dan
Hicri-i evvel gibi bir sâ'at-i ḥarem bulamam
- 6 Olmağa doğruca menzîl-res-i şavb-ı maḫşûd
Esb-i himmetden iyi binmege edhem bulamam
- 7 Çekilip olmalıdır kûşe-nişîn-i 'uzlet
'Abdiyâ bundan öte menhec-i eslem bulamam

268

Fî-Ḥarfî'l-Nûn

Mef'ûlû / Mefâ 'ilû / Mefâ 'ilû / Fe 'ûlün

- 1 Mînâları şad-pâre-i seng eyledi gerdûn
Esbâb-ı ma'âşî baña teng eyledi gerdûn
- 2 Bir ülfet-i tersâ-beçeniñ oldum esîri
Ḥayfâ beni dûcâr-ı Fireng eyledi gerdûn
- 107b** 3 Yükletdi baña rûz ile ḳanbûrunu âḥir
Şırtımda anı bir ḳoca deng eyledi gerdûn
- 4 Göstermededir ye's ü ümm-îdiñ arasında
Gül ḡonca-i maḫşûdu dü-reng eyledi gerdûn
- 5 Ursa pûçe reftârı gibi 'aks-i bilişle
Pây-hûş-ı fikrimi leng eyledi gerdûn
- 6 Köreltti yine şâ'ika-i ebr-i bahârı
'Abdî ile de bu gece ceng eyledi gerdûn

269

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Bu zehr-i ḳahr-ı dehri nûş eden rindâna 'aşḳ olsun
Şarâb-ı 'aşḳ ile medhûş olan mestâna 'aşḳ olsun

- 2 Nice biñ Yûsuf'u güm-geşte-i çâh-ı helâk etdi
Bu dünyâ nâmını ihrâz eden zindâna 'aşk olsun
- 3 Baħırde yerde gökde haşr eden ecsâd-ı zî-rûhu
Nehengâsâ pey-â-pey bel' eden devrâna 'aşk olsun
- 4 Çekip şemşîr-i nâzı çıkdı meydâna yine ol şûh
Bu tîğ-i cân-sitâna ser veren yârana 'aşk olsun
- 5 'Aceb kalmış mı âmâc olmadan bir sîne-i 'âşık
Hadeng-i hûn-feşânı gamze-i cânâna 'aşk olsun
- 6 Olup erbâb-ı fehm ü dâniş aña cümle-i mağlûb
Gürûh-ı müfsidine zümre-i nâdâna 'aşk olsun
- 7 Dil ü cândan tevessül kıl hemîşe Hâzret-i Haqq'a
Kalırsa 'Abdiyâ etdikleri düşmâna 'aşk olsun

270

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün

- 1 Ne dem ki etse bûlbûl âh u efgân
Eder gonca o dem çâk-i girîbân
- 2 Tarâvet-yâb olan bu şahın-ı ğabrâ
Yağarsa âsumândan berf ü bârân
- 3 Ru'yet-i emre eyler imtişâli
'Adâlet-perver olur ise sultân
- 4 Biter mi tohm kendimden cûd-ı erez
Olur zer' etdigi maşşûd-ı dihkân
- 5 Mücâzâtın eder gördüğü cevriñ
Sitem-dîdeñden umma lutf u ihsân
- 6 Kûl etmekdir hüner lutfuñla ħarî
Keremsiz 'abd olur mu saña insân
- 7 Maħallin bul da bezl-i merħamet kıl
Ne lâyıķ eresin isrâf-ı ihsân
- 108a 8 Koma berg-i gülü pîş-i ħumâra
Giyâh-ı ħuşk ü terdir rızķ-ı ħayvân
- 9 Eken biķer konan göķer denildi
Degil ħâli taġayyürden bu ekvân

10 ‘Abesdir mâ-‘adâ-yı şugl-i âlim
Garaž bu ins ü cinden ‘ilm ü ‘irfân

11 Sezâdır ‘Abdiyâ bu nazm-ı pâka
Feleklerde melekler olsa hayrân

271

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

1 Olmasın da ol bütüñ meftûnu yâ dil n'eylesin
Ez-ezel dîdârına hayrân u mâyl n'eylesin

2 İstivâ üzre degildir hüzn ü şevki ‘âşıkıñ
Birbirine cevri ü lutf olmaz mu‘âdil n'eylesin

3 Geçse olmaz sûdmend-i üns ü ülfet zor ile
Haşm-ı bed-h’âhıñ derûnu cevri kâ’il n'eylesin

4 Şaklaya fülk-i murâdı nâ-Hudâ-yı lutf-ı Hâk
Şadme-i mevc-i kazâyâ baħr ü sâhil n'eylesin

5 Terbiyetle behremend-i dâniş olmaz nâ-ehil
Tâlib-i nâ-kâbile üstâd-ı kâmil n'eylesin

6 Zerre-i maṭlab-ı ziyâdır huşûl olsa çi sûd
Nûr-ı ħurşîd-i ‘ömür olursa zâ’il n'eylesin

7 Kârı takdîr-i Hudâ tağyîr ederse ‘Abdiyâ
Şad-hezârân sa’y ile tedbîr-i ‘âkıl n'eylesin

272

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

1 ‘Âşıkı âşüfte eden bir hevâdır n'eylesin
Terk-i sevdâ şer‘-i ‘aşk üzre ħatâdır n'eylesin

2 Yârdan ġayra nigâh-endâz olur mu ehl-i dil
Seng-i râh-ı ‘aşk-ı meyl-i mâ-sivâdır n'eylesin

3 Zâhidâ sevdâ-perest-i ‘aşka etme i‘tirâz
Ârız-ı gülğün-ı yâra mübtelâdır n'eylesin

4 Dest-şûy-ı külfet-i zühd ü riyâdır ez-ezel
Rind-i dânâ mest-i sevdâ-yı Hudâ’dır n'eylesin

5 Cezb eder ħaşâk-ı cism-i nâ-tüvân dem-be-dem
‘Aşk-ı cânân ‘âşıka bir kehrübâdır n'eylesin

6 Düşdüğü yerden kıyâm etmek gerekdir ‘âşıka
Tîğ-i zehr-âlûd-ı ‘aşk aña devâdır n'eylesin

- 7 N'ola tutsak zâhidi ma'zûr biz de 'Abdiyâ
Mâye-i 'ıyş u 'aşâsı bir riyâdır n'eylesin

273

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
108b 1 Bâgda nergis gül-i hoş-bûya hem-râh olmasın
Kec-nazarlar râst-bînâna berâber olmasın
- 2 Bulsa eyler kâ'inâtı bend-i kayd-ı kâkülü
Düşmenimde ol sitemkâra musahhar olmasın
- 3 Hân mânım etdi yağma şimdi kâsdı cânadır
Kimseniñ ma'sûku böyle hep ziyânger olmasın
- 4 Beyt-i ma'mûr-dili âteş-gede etmiş idi 'aşk
Bu gezenler sînem içinde semender olmasın
- 5 Âteş-i gayret helâk eyler muhakkek âdemi
Düşmeniñ yânında bir kimse muhakkar olmasın
- 6 Çâr-tâk-ı i'tibârından sükût eylerse de
Selb-i nâmûsuyla bed-ı âhımda muğber olmasın
- 7 Baña olsun tek ne olursa felekde 'Abdiyâ
Ta'n-ı ağıyâr ile emsâlim mükedder olmasın

274

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
1 Himmetiñ dûr etme sâkî 'âşık-ı mestânen
El çekenler mest-i peymân sayılır peymânen
- 2 Olalı ser-mest-i şahbâ-yı şafâ-yı 'aşk-ı yâr
Başımı almak müyesser olmadı mey-hânen
- 3 Bir bütûñ âvâresidir Kays u Eflâtûn u Cem
Farkını görmem cihânda 'âkıllıñ dîvânen
- 4 Ben de taşdîk ederim âzâdegî-i âdemi
Murğu vâreste görürsem ihtiyâc-ı dânen
- 5 Olamaz hey'et-şinâs-ı ser-i tevhid-i vücûd
Ders-i 'aşkı almayanlar bülbül ü pervânen
- 6 Yana yana derdimi takrîr ederdim ben aña
Gösterirdi kendini bu revzen-i kâşânen
- 7 Mîr-i Maḥmûd-ı Celâle'd-dîn'i dâ'im 'Abdiyâ
Maḥzar-ı luṭf ede Mevlâ cânib-i şâhânen

- 8 Ol ne mîr-i pür-ma‘ârifdir ki kilki indirir
Beyza-i sî-murg-ı ma‘nâyı ferâz-ı lânedden
- 9 Ol kadar meşşâta-i fikr ü hayâli hurde-bîn
Zülf-i pîç-â-pîç-i mazmûn geçirmiş şânedden
- 10 Feyz-i rûz-efzun ile ikbâli olsun bir devâm
Zâta mahfûz olagider düşmen-i ferzânedden

275

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kûşe-gîr-i inzivâ ol tâli‘îñ nâz etmeden
Dehr-i pür-kîne cefâ vücûda âgâz etmeden
- 109a 2 Dâm-ı şayda çek o şeh-bâz-ı firâz-ı ‘işveyi
‘Âlem-i bâlâ-yı istignâyâ pervâz etmeden
- 3 Bûselikde ver qarârı muṭribâ rakḡâş ile
Kâse-i ṭanbûr-ı dil âheng-i şeh-nâz etmeden
- 4 Çâre cûy-ı tûşe vü zâd olmadır emrâhım
Dest-i ‘acz ü iftikârı kimseye bâr etmeden
- 5 Etmeli dîvâr-ı şıdk u ‘iffeti püşt ü penâh
Fitnekârân saña ‘izz ü töhmet-i az etmeden
- 6 Evvel-i neḡâz umûr-ı inzibât-ı memleket
‘Abdiyâ ehl-i fesâdı mahrem-i râz etmeden

276

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kimdir eyâ şadme-i ḡahr-ı meşıyyetden emîn
Her zamân tîr-i ḡazâ oldukça böyle der-kemîn
- 2 Selb-i îmânîñdan olma zâhidâ endîşnâk
N'eylesin sîm ü zeri alsın da iblîs-i le‘îñ
- 3 Ser-nigûn-ı inhizâm olur livâ-i nuşreti
Mahrem-i bezm-i şecâ‘at olsa bir merd-i cebîn
- 4 Bir gelen şad-bâr-ı ‘avrat eder idi bî-gümân
Ger olaydı bezm-i ‘âlem câygâh-ı hoş-nişîn
- 5 Yanına ancak ḡalır bir rû-siyâhı edeniñ
Behr-i dünyâ âsitân-ı muḡbile vâz‘-ı cebîn
- 6 Olamaz Rüstem bile tâb-âver-i ṭâḡat aña
Şerḡadâr-ı tîḡ-i ḡahr-ı dehre benden âferîn

- 7 Ben inansam fi'l-meşel gönlüm inanmaz 'Abdiyâ
Dil-firîb-i va'd-ı 'arkûb olamaz merd-i faî'n

277

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
1 Hâkâyık-bîn-i eşyâ vü şu'ûnât olmayan nâ-dân
Çeker ferdâ gamın eyler cihâmı başına zindân
- 2 Ederler hâl-i hâzır üzre haşr-ı i'tibâr ancak
Gam-ı ferdâ ile âzürde-dil olmaz hıredmendân
- 3 Hele nâ-mahremâna 'arz-ı dîdâr eylemez hergiz
Serâ-perde-nişîn-i ihtifâdır hikmet-i Yezdân
- 4 Ma'âbidde eder ser-ber-zemîn-i secde zühhâdî
Şarâb-ı Kevşer ile ârzû-yı rihlet-i gılmân
- 5 Hemîşe cüst ü cûy-ı vaşl-ı dil-berle perîşânım
'Acebdir yemmde mâhî hasret-i âb ile ser-gerdân
- 6 Olur tal'atınma burc-ı hüviyyetde mihrâsâ
Nigâh-endâz-ı mir'ât-ı şühûda şûret-i Rahmân
- 109b 7 Ne semte 'atf-ı enzâr etse dîdârîñ görür ancak
Hudâyâ 'Abdi-i nâ-kâmı ile mazhar-ı 'irfân

278

- Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün*
1 Sâkî-i dehriñ için cür'a-mey-i nâbından
Alamaz başını hamyâze-i pür-h'âbından
- 2 İmtinân eylesin tek bize çarh-ı kec-rev
Geçdik anıñ kerem ü pertev-i mehtâbından
- 3 Bu gece tâbe-seher eyledi bülbül feryâd
O da mı düştü cüdâ ben gibi aḥbâbından
- 4 Câna minnet nigeḥ mihr-i cemâli ammâ
Kamaşır dîdelerim şu'le-i pür-tâbından
- 5 Var mı bir şey ki gele tab'a girân-ı 'âlemde
Hâsidiñ geç meh kadar sedde-i ebvâbından
- 6 'İlm oldu baña 'izzetli efendi 'Abdî
Nice demdir olalı şâniyen aşḥâbından

279

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Kimdir olmuş kâm-yâb-ı dehr-i dîn
Etdi nice Rüstem-i zâli zebûn
- 2 Etmede dâ'im sıtabl-ı künde
Bâd-ı pâ-y-ı hem-ser-i esb-i harûn
- 3 Pây-mâl-i leşker-i gam ehl-i dil
Böyledir hükm-i kazâ-yı kâf u nûn
- 4 Maḥrem-i bezm-i şafâ merd-i vegâ
Vâyedâr-ı hüsn-i meşrebdır birûn
- 5 Ḥayr-ḥ'âhân-ı cihân merdûddur
Fıtne-cûyân-ı zamân der-enderûn
- 6 Devlet-i nâ-pâyedâr-ı 'âleme
Kimse meyl etmez meger ehl-i cünûn
- 7 Böyledir vaz'-ı nüḥüstîn-i felek
Der-ḥakâret vâkıf-ı reybü'l-menûn
- 8 Naḥl-i nâ-dânı bulur neşv ü nemâ
Dem-be-dem şalmaḡda her yaña ḡuşûn
- 9 Herkesi oldu lisân-ı ecnebî
Gûyiyâ bir me'haz-i 'ilm ü fûnûn
- 10 Etdiler tehzîb-i aḥlâka medâr
Lu'b-ı tiyatroyu ebnâ-yı kûrûn
- 11 'Abdiyâ ol dest-bâz-ı ilticâ
Fıkr-i bâtıldan ede Mevlâ meşûn

280

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 110a 1 Kumaş-ı cehliñ olmaz bir vaḡitde kıymeti efzûn
Olur naḥl-i Ḥudâyî'nîñ bahâ-yı mîvesi biñ dîn
- 2 Cezâdır mücrimi men' edecek cürm ü cinâyetden
Vesh-âlûd olan eşvâbı ancak pâk eder sabun
- 3 Baña 'âid ne vardır ḡalka bunca keşâkeşden
O miḡnetler ki dâ'im dil çeker hep ḡayret-i kânûn
- 4 Ser-i mûya ben almazdım bu dâr-ı miḡnet-âbâdı
Şafâ-yâb etmeseydi ṡab'ı fıkr-i ḡikmet-i bî-çûn

- 5 ‘Ayıplıktan yalanda kırtarıp kendisini âhir
‘Ayıp ol sözde kalmışdır ki ola şahne-maḡrûn
- 6 Evâ’ilde büzürg-i mülk-i erbâb-ı ma‘ârifdi
Bu mülke şimdi mâlik oldu şâhib-kîse-i meşḡûn
- 7 Hata-cûy-ı esâfildir e‘âlî dâ’imâ ‘Abdî
Kaḡar nokşânını mâhınıñ hep başına gerdûn

281

- Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Mefâ’ilün*
- 1 Olursa çok mudur dîvâr-ı dünyâya ḡasâr-efgen
Hurûş-ı seyl-i eşk-i dîdemi bend edemez çeken
- 2 Baña mecrâ-yı bârân bâlâ oldu bu ‘âlemde
Ḥadeng-i âh ile saḡf-ı semâdan açdığım revzen
- 3 Olurdum rû-be-râh-ı kûy-ı dil-ber her zamân ammâ
Raḡîb-i kîne cû sevḡ etmeseydi üstüme reh-zen
- 4 Kalırdı zulmet içinde şabâḡ-ı ḡaşre varınca
Çerâḡ-ı ‘aşḡ-ı cânân etmeseydi göñlümü rûşen
- 5 Ne zahmet ḡüft ü ḡûy-ı nuş u pende vâ’iz vazgeç
Olur iş mi ‘aceb terk-i vefâ olduḡca cândır ten
- 6 O şûḡ-ı câme-dûz-ı ‘aşḡı gördükde dükânında
Ser-i müjḡânı saplandı dile mânende-i sûzen
- 7 Vişâl-i dil-bere ‘âşık ne tedbîr eylesin ‘Abdî
Ten-i ḡül-penbesi nâzıkdir ammâ sînesi âhen

282

Mebnâ ‘ale’l-Ḥikâye

- Mefâ’ilün / Fe’ilâtün / Mefâ’ilün / Fe’ilün*
- 1 Şafâyı verdi safiye velâdet-i eḡaveyn
Ne yapıdı soñra dirîḡâ rekâbet-i eḡaveyn
- 2 Berây-ı celb-i zaḡîre varınca Ḳâhire'ye
Ḥuşûle geldi zuhûr-ı refâḡat-i eḡaveyn
- 3 Nizâ’-i salṡanat u taḡt-ı çend-rûza ile
Görüldü ḡayli cihânda ihânet-i eḡaveyn
- 4 Ḡarîḡ-ı baḡr-i helâḡ eylemezdi Fir‘avun’ı
Ḥudâ’dan olmasa idi risâlet-i eḡaveyn

- 110b 5 Hâsîs-i rahne-nümâ-yı ‘azîz olur gâhî
Benî Ümmiyye'den oldu şehâdet-i ehaveyn
- 6 Halîfe fark eder elbet halefle nâ-halefi
Berâber olsa da Hakk-ı verâset-i ehaveyn
- 7 Cenâb-ı Hak ede ‘Abdî hemîşe rûz-efzûn
Veliyy-i ni‘metim oldu ‘adâvet-i ehaveyn

283

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 Bezdirir cevri ü sitem ‘âşıkî cânândan
Rûzgârîñ elemi âdemi de cânından
- 2 Rind-i huş-yârı eder ikide birde tekfir
Korkulur zâhid-i bed-sîretiñ îmânından
- 3 Bulamaz ehl-i hîred kendine lââyık ihsân
Nâ-ümîd olma gibi muğbiliñ ihsânından
- 4 Yañılıp ahde vefâ eyledi zannım zîrâ
Kaldı pesmânda şehir yıldızı akrânından
- 5 Mây-e-i cür’et olur âdeme yokluk elbet
Müflis eyler mi hâzer gıybet-i sâ mânından
- 6 Öyle bıkdırdı beni vaz‘ı sipihr-i dûnuñ
İstemem zerre vefâ mihr-i rahşânından
- 7 Kimi gördümse bu bârân-ı cihânda ‘Abdî
Dehen-i şekveyi bâz eyledi akrânından

284

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Var idi Mecnûn u Leylâ deşt ü şahrâ yoğ iken
‘Âşıkân ser-mest idi Cemşîd ü şahbâ yoğ iken
- 2 Bâde-i hasretle ser-germ-i hevâ vü ‘aşk idik
Sâki vü hum-hâne vü dünyâ vü ‘ukbâ yoğ iken
- 3 Encümen-ârâ-yı ikrâr olmuş idik ez-ezel
Hâzır-ı bezm-i elest olan berâyâ yoğ iken
- 4 Mîve-çîn-i bâğ-ı vaşl-ı yâr bir ağıyâr idiñ
Gülşen-i Huld içre nâm-ı nahl-i Tûbâ yoğ iken
- 5 Olmuş idik cür‘a-nûş-ı kâse-i bezm-i hayât
Heykel-i hey’etde Hızır u rûh-ı ‘Îsâ yoğ iken

- 6 Garķ-ı baķr-ı merk ederdik biz de Fir‘avn ğamı
Mıķr-ı îcâd içre her yönle Musâ yoĝ iken
- 7 ‘Aşķa etdik ‘Abdiyâ bu yerde işbât-ı kadem
Kâ’inât içinde bu tarz üzre da‘vâ yoĝ iken

285

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
111a 1 Kâf-ı istiĝnâda etmezken tenezzül bâma ben
Ârzû-yı dâne-i hâliñle düşdüm dâma ben
- 2 Görmüşüm bâzâr-ı ülfetde revâc u kıymetin
Kâle-i hüsnüñ deĝişmem kâle-hây-ı Şâm'a ben
- 3 Keyfime kalırsa besdir neş'e-i bûy-ı vişâl
Bezm-i vuşlatda şuraķîveş baş egmem câma ben
- 4 Görmeseydim mîve-çînân-ı nihâl-i vaşlıñı
Hiç düşmezdim bu gülşende hayâl-i hâma ben
- 5 Ârzû-yı nâm-dârî-i vefâ-yı yâr ile
Baĝlanıp kaldım yine kayd-ı belâ-yı nâma ben
- 6 Zâhid olsun rû-be-râh-ı şavb-ı maķşûd-ı mecâz
Ka‘be-i kûyunda yârîñ girmişim iķrâma ben
- 7 Bir selâmın ‘Abdiyâ almak müyesser olmadı
Hâk-i pâ-yı yâra gönderdim hezârân nâme ben

286 [Der-Kenâr]

- Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün*
29b 1 Hücûm-ı leşker-i dile yıkıldı mülk-i çemen
Ne kaldı ‘anber ü lâle ne sünbül ü ne semen
- 2 Düşürdü dâm-ı helâk ü esârete hayfâ
Cünûd-ı şâh-ı bahârı bölük bölük düşmen
- 3 Olup telef-zede-i berf ü pâ-y-mâl-i tekeriñ
Gül ü benefşe vü şebbûy-ı zamîran sûsen
- 4 Gelince berd-i ‘acûz u esince bâd-ı şimâl
Füsürde oldu nihâl-i şakâyık-ı gülşen
- 5 Nüzûl etdi semâdan zemîne çâr-ı şitâ
Elinde şâ‘iķa tîĝ u serinde yah gerzen
- 6 Şu deñli idi ki sermâ ocaĝ-ı âhen-ger
Dökerdi buz gibi hâke şerâre âhen

- 7 Berây-ı meşk-i huṭûṭ-ı nefise ḥaṭṭâtîñ
Dönerdi bağçeye derhâl elindeki lâden
- 8 Doñar kalırdı mu‘allak zemîne düşmezdi
Semâya eylese endâht-ı tîşesin Kuh-ken
- 9 Be-her-i ḥaṭvede şad-bâr olurdu lağzinde
Ḳad-i minhâda olunca buz üstüne tevsen
- 10 Döşendi şafha-i gabrâya sîmden kâlî
Ḳamaşdı dîde-i ehl-i güle vîr-i zen
- 11 Görünce ḥamle-i cünd-i şitâbı ehl-i çemen
Ḳuruldu sâha-i gülşende meclis-i şîven
- 12 O rütbe bâğ-ı cihânı kesip cemâd etdi
Yağardı gülşene yaḡ-pâre her biri şadmen
- 13 İnerdi ka‘r-ı zemîne şitâdaki te’sîr
Reg-i cevâhir-i üsrüb dökerdi der-ma‘den
- 14 Ururdu kûşe-be-kûşe kemâl-i sermâdan
Semender ateş içinde ısınmağa mesken
- 15 Görünce şavlet-i fevka'l-ḥad-i zemistânı
Lisân-ı ḥâl ile feryâd eder idi külḥan
- 16 Bu vaz‘-ı bâridi şâh-ı bahâr gördükde
Hemân-dem eyledi teşmîr-i sâ‘id ü dâmen
- 17 Fezâ-yı gülşene bâd-ı cenûbu celb etdi
Zevâl-i düşmene dâ’ir bilir idi şad-fen
- 18 Re’îs-i hey’et-i a‘zâ yazıldı bâd-ı cenûb
Ḳuruldu sâha-i gülşende bezm-i müstaḥsen
- 19 Denildi şâh-ı ḥarîf ü Hıdîvâ bûstân
Bu ittifâka alınsa olur idi aḥsen
- 20 Çekildi şâ‘ıkadan anlara telegrâflar
Vürûd eyledi iki seffîr-i müste’men
- 21 Birisi bâd-ı semûm u o diğeri şimşek
Geçip oturdular ol bezme ikisi birden
- 22 Bu bezme da‘vet olundu gürûh-ı meb‘ûsân
Ricâl-i kişver-i gülşenle doldu pîrâmen

- 30a** 23 Olundu re'y-i 'umûma mürâca'at der-hâl
Ki ede her biri re'y-i rezîne fekk-i dehen
- 24 Dehen-güşâ pey-i rağbet ile verildi karar
'Umûm etmege bunda fedâ-yı cân u beden
- 25 Hücûm emrini verdi o demde bâd-ı cenûb
Yürüdü düşmen-i dey üstüne şulusepken
- 26 Tutuşdu harb-i cüyûş-ı şitâ vü cünd-i bahâr
Felekde kopdu kıyâmet şanırdı ehl-i vağan
- 27 Şadâ-yı ra'd ile çınlardı kubbe-i gerdûn
Olunca ebr-i siyâh-ı bahâr-ı şâ'ika zen
- 28 Mecâli kalmadı cünd-i şitânın etdi firâr
Nihâyet eyledi kûh-sâr-ı kendine me'men
- 29 Gelince bâd-ı semûm-ı Hıdîv-i tâbistân
Çekildi seyre vü semt-i şimâle ol düşmen
- 30 Zevâli oldu cezâ-yı sezâsı ol sermânın
Olur mu hâne-i zâlim devâm ile rûşen
- 31 Kemâli eyledi âhir zevâlini da'vet
Kemâli mihr-i münîrin zevâline mekmen
- 32 Esâs-ı devleti çâr-ı şitânın oldu harâb
Ne kaldı berf ü tükruk ne yahçe ne sepken
- 33 O şehriyâr-ı güzîn-i bahâr bâğa gelip
Kemâl-i şevket ü haşmetle oldu çâder-zen
- 34 Gül ile bülbülü etdi o demde 'ağd-i nikâh
Gül oldu bülbüle bir nev-'arûs-ı nâzik-ten
- 35 Kemâl-i rağbeti gülşen-serâya verdi nizâm
Aratdı sâha-i gül-zârı oldu gülşen şen
- 36 Şadâ-yı şalşal u sâr u tedû gülşende
Denirdi nağme-i sâz u merâm u ergen
- 37 O câme rûz-ı kabâ-yı bahâra dest-i kazâ
Hadeng-i goncadan i'tâ eder nice sûzen
- 38 Zevâl-i mevsim-i gülde berây-ı istişâm
Çıkardı bülbül-i şeydâ gül ile revğan

- 39 Bahâr nâmına bir de tağazzül etmek için
Biḥâr-ı ‘aşka dalıp ‘aqla eyledim yelken
- 40 Eyâ şehin-şehe gülşen-nişîn ḥasen ḥasen
Sezâ yoluñda olunsa fedâ-yı mülk-i ḥaten
- 41 Bu vaz‘-ı cism ile tâkat getirme mümkün mü
Taḥammül eyleyemez bâr-ı ‘aşkıñna behmen
- 42 Raķîb nâmını añma bu bezm-i vuşlatda
Şikest-i keyf eder elbette zıkr-i müstehcen
- 43 Göñül ki âteş-i ‘aşkıñla oldu ḥırmıñ-sûz
Fedâ yoluñda hezâr cân u hezârân ḥırmıñ
- 44 Sülûk-ı meslek-i ‘aşq u hevâna müşkildir
Mülûke ḥidmeti kimdir gören ‘aceb ehven
- 45 O şûḥ-ı yoşma-kıyâmet ne dem ki bezme gelir
Belinde ḥançer ü egniñde şırmalı çebken
- 46 Gören seni ‘aceb olmaz mı ‘âşık-ı meftûn
Teniñde vâir iken ey şûḥ gümüş gibi gerden
- 47 Me’âli nazmımı vakt ü zamân eder tefsîr
Neden kinâyedir idrâk etsin ehl-i sūḥen
- 30b 48 O rütbe etdi telâṭum yüzümde baḥr-i rumûz
Mişâl-i kaṭre yanında buḥayre-i bâ-fen
- 49 Kırâ‘at eylesem ‘Abdî bu nazmı olmaz mı
Ciger-şikâf-i kelâl ü melâl-i merd ü zen

287 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 107b 1 Verdim karar tevbeye bâde-perest iken
Girsem ne var Ka‘be-i ‘ulyâya mest iken
- 2 İlzâm eder mi ḥaḳ söz ile merd-i ğâlibi
Merd-i za‘îf-i rütbe-i iķbâli pest iken
- 3 Herkes kıyâm-ı ḥaşre deġin ḥayr ile añar
Nûşîrevân-ı ‘âdili âteş-perest iken
- 4 Teklîf-i câm-ı vaḥdete zâhid ne ihtiyâc
İçdik o câmı câlis-i bezm-i elest iken

- 5 Mir'ât-ı albi yapmaa bî-hûde etme sa'y
Rane-pezîr-i âfet-i seng-i ikest iken
- 6 Grmek umar mı rûy-ı zafer ehl-i ihtidâ
Zencîr-i ahr-ı dşmene maqlûb-ı pest iken
- 7 Hâlt-ı umûr-ı 'âleme 'Abdî ne i'tibâr
Peygûle-gîr-i zev-i ferâ u est iken

288 [Der-Kenâr]

Fârisî¹⁰¹

- Mefâ'ilûn / Mefâ'ilûn / Fe'ûlûn*
- 1 Gûşâdem ranehâ der-dil hezârân
Berây-ı dîden-i dîdâr-ı cânân
- 2 Kocâ yâbed be-dil îrâze-i cem'
Kesi ki dîd ân zûlf-i perîşân
- 3 Bi-efşânem hezârân hâk-i nefret
Ber ân ser ki ne şod bâyâr urbân
- 4 Merâ cây-ı selâmet kûy-ı yârest
Be ân cârâ şodem üftân-ı hîzân
- 5 Serîr-ârâ-yı şevket baş ed ân kes
Ki hem-zânû şeved bâşâh-ı hûbân
- 6 Be-cây-ı esb-i tâzî her keşîdend
Çenîn cevâm koned akâm-ı devrân
- 7 Eger peydâ şeved 'Abdî hayaleş
Ze dîde hûn bâred hem-û bârân

289 [Der-Kenâr]

Mef'ûlû / Mefâ'ilû / Mefâ'ilû / Fe'ûlûn

- 108b** 1 Sâkî ki ola yâr-ı vefâdârına dşmen
Hem-dem kim olur ana meger merdûm-i kevden
- 8 Keyfimce gerek bezm-i meyiñ verdiği neş'e
Sâkîsi dil-âvîz ola sâarları rûşen

¹⁰¹

1. Sevgilinin yüzünü görmek için binlerce gönülde yarıklar açtım.
2. O damık saı gören kişi topluluk dengesini gönülde nasıl bulsun.
3. Sevgiliye kurban olmayan o başa binlerce nefret toprağını serpeyim.
4. Benim için en güvenilir yer sevgilinin olduu mekândır. O yere dşe kalka gittim.
5. Sevgililerin şâhı ile diz dize oturan kişi, büyüklük tahtına ulaşır.
6. Hızlı atın yerine eşegi çektiler. Zamanın hükümleri böyle yürümektedir.
7. Eğer sevgilinin hayali Abdî'de bulunsa, gözlerinden kan yağmur gibi akar.

- 3 Çekmem felegiñ minnetini bezm-i fenâda
Verdiği meyiñ olsa da her cür‘ası müdmen
- 4 Tevhîd edemem mertebe-i kahr u şecâ‘at
Bir dâne için yakmayana biñ koca ħarmen
- 5 Bir gün olur elbette perî-gülşen-i iqbâl
Ol kes ki tuta kûh-ı kanâ‘atda nişîmen
- 6 Ben etmedeyim ħ‘âce-i vicdânıma ħidmet
Vâkıf olamaz fikrime ne merd ü ne de zen
- 7 Şeh-râh u reşîde piyâde giden âhir
Bulur mu ‘aceb şehir-i murâdı ede mesken
- 8 Kim kâbil olur zâhid ola rind ile hem-pâ
Kendimle berâber mi olur dâne-i erzen
- 9 Nazm eyleyecek söz mü bulurlar idi eslâf
‘Abdî ben eger ‘âleme gelse idim erken

290 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 109a 1 Laţma-ħ‘or-ı Rus-ı menħûs olalı ‘Osmâniyân
Girdi şad-rengi bozuldu ser-te-ser tavr-ı cihân
- 2 Âl-i ‘Osmân idi dünyânıñ esâs-ı râħatı
Avrupâ bu nükteyi evvelce söylerdi ‘ayân
- 3 Her naşılso soñradan tebdîl-i efkâr etdiler
Oldular ġayret-keş-i Rus-ı le‘îm-i bed-gümân
- 4 Eylediler irtikâb-ı hetk-i nâmûs-ı düvel
Kongre kavlince takşîm etdiler mülkü hemân
- 5 Bu qarâra verdiler ‘ayn-ı işâbet rengini
Kaldılar ħayretde ‘Abdî buña ebnâ-yı zamân
- 6 Bir kitâblık vaħ‘a nazm etdi kalem beş kabîle
Şerħ olunsa mâ-cerâmı aġlardı aña ins ü cân

291 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 109b 1 Kızılıрмаħ‘ı gözüm yaşı edince pür-ħûn
Başladı boz bulanık aħmaġa nehr-i Ceyħûn

- 2 Ol kadar murg-ı hayâli öldüğü bâlâ-pervâz
Kaldı sakf-ı felek ü kubbe-i gerdûn pek dûn
- 3 Lezzet-i nazmıma nisbet acıdır kand-i nebât
Meger ola sühanımla o şeker pek ma'cûn
- 4 Kâmet-i dil-bere perde sözüne eyle nigâh
Kangısı tab'a muğâyir neresi nâ-mevzûn
- 5 Nâka-i bâdiye-i ma'rifete olsa süvâr
Leyli-i tab'ım eder bir nice Kays'ı Mecnûn
- 6 Ka'be-i kûyu görünmekde açıktan açığa
Reh-nümâyâ neme lâzım ki olayım merhûn
- 7 Fârisü'l-hayl-i meyâdîn-i vuķûfım 'Abdî
Râh-ı vahdetde piyâde yürüsün Eflâtûn

292 [Der-Kenâr]

Dîger

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Her güler yüzden ümmîd eyleme lutf u ihsân
Açılan her çiçeğin mîvesini etme mekân
- 2 Bed-aşıl sâgar-ı 'ahdi eder âhîr meskûr
Hükm-i ihtilâfını icrâda yamândır sü'bân
- 3 Düşürür verâ-i iflâs-ı nihâyet zevcen
Hâne tedbîrini öğrenmemiş olan nisvân
- 4 Kalbe kasvet getirir nuşh-ı dırâz-ı nâşih
Âfet-i gülşen olur yağsa pey-â-pey bârân
- 5 Şâh-ı dâniş ediyor gün güne tevsî'-i hudûd
Leşker-i hüsn-i beyânım n'ola etse galeyân
- 6 Zât-ı velâ-yı hîred terk-i diyâr etmiş idi
Şimdi 'avdet ederiñ merkeze olmuş mihmân
- 7 'Abdiyâ zehre-i hânendeye gönder gazeliñ
Okudukca ola sükkân-ı semâ hep rakşân

293 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 110a 1 Söyle mehcûr-ı vişâl-i dil-bere gamlanmasın
Bâde-âşâm-ı merâm olur ise demlenmesin

- 2 ...¹⁰² Ca‘fer ile gitdi mülk-i bezliñ revnaķı
Merd-i mümsik bezl-i yek-nân ile hâtemlenmesin
- 3 Sâgar-ı lebrîz-i ihsânı şikest etdi felek
Bir kadeh mey bezl ile pîr-i muğân Cem'lenmesin
- 4 Kûşe-i nisyâna etme ey mecelle-ğ̃ân Hamîd
Levha-i ‘irfân ü dâniş giderek nemlenmesin
- 5 Sök temelden tîşe-i gayretle ey ‘âlî-himem
Hâ‘it-i cehl ü belâhet böyle muhkemlenmesin
- 6 Olmayan hikmet-nüvîs mekteb-i tevîd-i Hakk
Şûret-i ‘adî-i âdem ile âdemlenmesin
- 7 Tab‘ımı görmekdeyim bâlâ-rev burc-ı hayal
Bu gâzelle şimdi Abdî pek de mülhemlenmesin

294 [Der-Kenâr]

Ġazel-i ez-Dehân-ı Şecâ‘at

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 110b 1 Ben şecâ‘at nâmına oldum cihân-gîr-i zamân
Dehşetinden lerzenâk olur zemîn ü âsmân
- 2 Teşneyim şol rütbe a‘dâ-yı le‘îmiñ kanını
İçmedikçe olamam hiçbir vakitte kâmurân
- 3 Eylemem tedbîr ü mâl ü ihtiyât u şulha meyl
Meylim ancak etmede sular gibi kanı revân
- 4 Kârı tedbîriñ te‘ennî mâl-ı ber-merd-i hasîs
İhtiyât u şulh olmuşlar iki ten-perverân
- 5 Bunlar ile imtizâc etmek baña emr-i muhâl
Yalınız bir başıma etsem revâ zabt-ı cihân
- 6 ‘İzzet-i nefis ile kimse ihtimâm etmez beni
İhtiyâr-ı renc ü miñnetle benim bir pehlevân
- 7 Cümle esbâb-ı zafer bir yaña bende bir yaña
Zahir olur gâlibiyyet yine bende bî-gümân
- 8 Zevk-i nuşret iftihâr-ı gâlibiyyetden iyi
Var mıdır ‘âlemde bir zillet ayâ saçkıran

¹⁰²

Bu kelime okunamamıştır.

- 9 ‘Abdiyâ var mı beni zabt edecek bir kuvvetiñ
İşden etdim kahr-ı a‘dâ üzre irhâ-yı ‘inân

296

Fî-Harfî'l-Vâv

Mef‘ûlü / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Kânûn-ı ‘aşka şu‘be verir yâra ser-fürû
Bî-kâ‘ide degil midir ağıyâra ser-fürû
- 2 Etmez gelince hattı dahî kâmetin dü-tâ
Bâğıñ eder mi servi çemenzâra ser-fürû
- 3 Gerden-firâz-ı naḥvet iken bezm-i ‘işrete
Eyler şurâḥi sâgar-ı ser-şâra ser-fürû
- 4 Ancak vücûd-ı muṭlaḳa eyler perestişi
‘Âḳıl eder mi şûret-i dîdâra ser-fürû
- 5 Def‘ eylemez mezâlim-i ḡaddârı ilticâ
Etse çi sûd giryelere ḡâra ser-fürû
- 6 Mescid-nişîn-i ‘aşkı olaldan o mehveşiñ
Mihrâba etmez ‘âşık-ı bî-çâre ser-fürû
- 7 Baş egmemek olur mu bu gülşende ‘Abdiyâ
Görmez misin ki bûlbûl eder ḥâra ser-fürû

297

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Degil ḥâl-i siyeh gülzâr-ı ḥüsne pâsbândır bu
Sipeh-sâlâr-ı ceyş-i fitne-i iḳlîm-i ândır bu
- 2 Kim eyler intizâm-ı mülk-i ‘aşkı ba‘de-mâ ümmîd
Uyanmış ḥ‘âbdan bir fitne-i âḥir-zamândır bu
- 3 ‘Aceb tâb-âver-i zaḥmım siḥâm-ı cevridir göñlüm
Nice ‘âşıklarîñ ḳaddin bûken ḳaşı kemândır bu
- 4 Nedir bu rûtbe ‘arz-ı ihtîşâm-ı nâz u istiḡnâ
Ḳıvâm-ı dîn ü câna âfet ü ‘aḳla ziyândır bu
- 111b 5 Hübûb-ı şarşar-ı cevır ü sitemle cism-i bîmârım
Şarmış ḥâke düşmüş der gören berg-i ḥazândır
- 6 Dağılmış tûde tûde zirve-i bâlâ-yı Kûh-sâra
Buḥâr-ı âḥ-ı sînem şanma ebr-i âsmândır bu

- 7 Degildir ğamze çeşminden çıkan ol âfetiñ ‘Abdî
Dili şad-pâre eyler belâ-yı nâgehândır bu

298

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1 Câhile kevkebe-i câh verir mi pertev
Tutalım olsa neşîmengehi taht-ı Hüsrev
- 2 Nev-hevesler veremez dâ’ire-i devlete fer
Hâle teşkîl edemez sakf-ı semâda meh-i nev
- 3 Umma ihsân u kerem şahş-ı cefâ-dîdeñden
Dâne-i gendüm alır mı ‘acabâ zârî‘-i cev
- 4 Nakd-i cânım o büte iş midir etmek ikrâz
Va‘de-i vaşlın edeydi baña bir kerre girev
- 5 Şanma vaşlın ile bu dil-i vîrânemi yap
Yıkılır yapmaz iseñ beyt-i Hudâ gibi bir ev
- 6 Ta‘n-ı ağıâr ile arzda olur mu ‘uşşâk
Ne hâzer kelb-i ‘akûr etse pelenge ‘av‘av
- 7 ‘Abdiyâ hamle-i evvelde hemân sebķ ederim
Kime olursam eger nazm-ı sühandâ pey-rev

299

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Nâzenînim durma kesb-i dâniş ü ‘irfâna ebiv
Olmaķ isterseñ eger Mışr-ı me‘ânîde hıdiv
- 2 Bir kılun Hâķ dâm-ı mikr ü düşmene dūş etmesin
Sûd-baķş olmaz ederse şöñra feryâd u ğıriv
- 3 Nâ-sezâ yanıyla ‘aķd-i ülfete vermem cevâz
Anları gördükde bir sûrâķ bul da aña sîv
- 4 Merd-i kâmil menhec-i şıdķ u sedâd üzre gider
Âdemiyet revnaķı zâ’il olur mekr ü rîv
- 5 Olamaz düşmen-keşîde baña kalsa fâ’ide
Rüstem’in de yanına kalmıķ mı âyâ katl-i dîv
- 6 Yine erbâb-ı ta‘aşsub herze-ķ’ârı etmede
Cins-i câmûs u baķar bulduķca eyler ekl-i şiv
- 7 İ’tirâzın hükmü yokdur ‘âlemiñ aķvâlini
Bir urulmuş şaça ‘Abdî açma artık başķa yiv

- 300 [Der-Kenâr]**
Fârisî¹⁰³
- 111a**
- 1 *Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün*
Cihân ser tâ be pâ bâ şîven ez tu
Be hük-m-i ân şodem der mekmen ez tu
- 2 Der îñ sahrâ-yı hestî hâr-i hicrân
Halîde pâ-yî maşsûd-i men ez tu
- 3 Zi cevret geştem âzurde mependâr
Şafâ bahşed tenem râ sûzen ez tu
- 4 Figânem râ çerâ gûşî nedârî
Berâyî îñ çînem (beçînem) dâmen ez tu
- 5 Ber ârem der gulistân-i muhabbet
Gul-i bûyende râ sad hirmen ez tu
- 6 Çonîn şâdir şode hük-m-i meşîyyet
Zi men sabr u cefâhâ kerden ez tu
- 7 Bebîn abdî be nazm-i câmî-yî pîr
Zehî cür'et nazîre goften ez tu

¹⁰³

1 Dünya senin yüzünden baştan sona ağlayıştır
Bu nedenle senden dolayı gizlendim.

2 Bu varlık sahrasında hicran dikenî
Maksut ayağıma senin yüzünden battı.

3 Cevrinden incindiğimi sanma
Senden gelen iğne bedenime safâ bahşeder.

4 Figanıma neden kulak asmazsın
Bu yüzden senden el etek çekerim.

5 Muhabbet bahçesinde açtırırım
Senin için yüz harman kokulu gül.

6 İlâhî iradenin hükmü böyle sâdir olmuştur
Sabır benden cefalar etmek senden.

7 Âbdî, pîr Câmî'nin nazmına bak
Helal senin nazire söyleme cüretine.

301 [Der-Kenâr]

111b

Fârisî¹⁰⁴*Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*

- 1 Çi bâşed ger şevem ustâd der 'ışk u hevâ-yi tu
Merâ âmûzed ustâd-i ħired ders-i vefâ-yi tu
- 2 Meşev cânâ zi men âzurde hâtir er çonîn goftem
Nedîdem der cihân coz cevır u âzâr u cefâ-yi tu
- 3 Cevânâ key revâ dârî çonîn ħaħ-nâ-şinâsî râ
Cefâyet men keşem aġyâr râned her şafâ-yi tu
- 4 Sereş fersûde bâdâ tâ ebed meydân-ı ħazlân râ
Her ân kes ki nebâşed cebhe-sây-i ħâk-i pâ-yi tu
- 5 Ne men der ħalka-i zülf-i siyâhet beste-i zencîr
Heme şûrîdegân-ı ħalk-ı âlem mübtelâ-yi tu
- 6 Ne der vaşlet beħâ dîdem ne der hicret şafâ-yı dil
Melûlem her zemân bâ in belâ ender belâ-yı tu
- 7 Be mihret ħasr-i maţlab kerd 'Abdî-yi vefâ-perver
Turâ ħâhem be şad raġbet ne-ħâhem mâsivâ-yi tu

302

Fî-Ĥarfî'l-Hâ

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

112a

- 1 Neş'e-i iħbâl-i âĥir derd-i sırdır muħbile
Kâr-ı evvelde bunu bilmek hünerdir muħbile
- 2 Düşmeden evvel firâz-ı pâye-i iħbâlden
Vaħt-i idbârı düşünmek mu'teberdir muħbile

104

- 1 Senin aşkında ve arzunda usta olsam ne olur/ne çıkar.
Akıl hocası bana öğretir sana vefalı olmayı.
- 2 Böyle dediysem sevgili bana kırılma,
Dünyada senin cevır, cefa ve incitmenden başka bir şey görmedim.
- 3 A genç, böyle hak bilmezliği nasıl revâ görürsün?
Cefanı ben çekeyim başkaları her türlü sefanı sürsünler.
- 4 Zillet meydanında ebediyen başı sürtülsün,
Senin ayağının tozuna alnını sürmeyen herkesin.
- 6 Senin siyah zülfünün halkasında zincire bağlı olan bir tek ben değilim
Âlemin bütün âşıkları (da) sana müpteladır.
- 7 Ne vuslatında beka gördüm ne hicranında gönle safâ var
Senin bu bela içinde belan ile ızdıraptayım.
- 8 Vefakâr Abdî isteğini aşkına hasretti.
Yüz raġbet ile seni isterim senden başkasını istemem.

- 3 Etmeli mûm-kûn ise celb-i kulûb-ı hâş u ‘âm
Bu medâr-ı def‘-i mahzûr u haţardır muķbile
- 4 Kıl hâzer etme şaķın kesr-i dil-i ehl-i niyâz
‘Âķıbet bu raķne-endâz-ı kederdir muķbile
- 5 Rûz u şeb havf-ı zevâl-i neş‘e-i iķbâl ile
İçdiği mey gûyâ hûn-ı cigerdir muķbile
- 6 Derd ile ‘arz etdiği sûz u gedâzın müstemend
Zann eder sermâye-baķşâ-yı eşerdir muķbile
- 7 Her işi şûret-pezîr-i sâye-i iķbâl olur
‘Abdiyâ ‘âlem müfîz-i sîm ü zerdır muķbile

303

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Nişândır infî‘âl-i merd-i mekrım bezl-i ihsâna
Yağar bârân hevâ mağmûm olursa bâğ u bostâna
- 2 Mizâcın ihtilâf-ı hükm-i ef‘âli eder tagyîr
Olur ģimye-i ģurd dâ‘i devâ ebnâ-yı insâna
- 3 N'ola âhımla lerzân olsa naģl-i kâmet-i cânân
Şabâ esdikce lerziş-baķş olur serv-i gülistâna
- 4 Cefâ-yâb-ı esâretedir hemîşe şâhib-i ‘izzet
Zer ü sîmi atarlar dâ‘imâ şandûķ u hemyâna
- 5 Ma‘ârif mende dürr-i dehr-i dîniñ cevır ü âzârı
Düşer her dem ser-i maķtû‘-ı hâme şahn-ı meydâna
- 6 Olur pâkîze-meşreb sîne-sûz-ı âteş-i ģasret
Hemîşe vaz‘ ederler ģahve-i maţbûģu fincâna
- 7 Verir şer‘-i şerîf-i ‘aşķa sekte ‘Abdiyâ âģir
Ķabûl eylerse de mollâyı etmem da‘vet-i îmâna

304

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 1 Ķadrin añlar dânişin şaķş-ı heyûla olsa da
Der-fem eyler şeb-ķerâğı kâr-ı deryâ olsa da
- 2 İstikâmet olamaz memnû‘-ı vaz‘-ı i‘vicâc
Râst-bîn olur görünce dîde-şehlâ olsa da
- 3 Câh olmaz câhile revnaķ-fezâ-yı i‘tibâr
Ķıymeti efzûn olur mu mes-mücellâ olsa da

- 4 Hâdisât-ı hüzn ü şevki kim eder dâna-dilân
Nâ-bedîd olur deñizde kûh-ı şahrâ olsa da
- 112b 5 ‘Akd-i ülfet edemem ehl-i garazla ‘Abdiyâ
Gayra âmiziş bozar âbı muşaffâ olsa da

305

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ülün

- 1 Bakındı bülbül-i âvâzesine
Nice şabr ede bu âvâzesine
- 2 ‘Aceb gülşende her dem hâr-ı hicrân
Batarmış bülbülüñ pîş ü pesine
- 3 Figân u zâr eder bî-çâre bülbül
Şanar gülşende gül hayrân sesine
- 4 Ümîd-i vaşl ile o bülbül-i zâr
Sürer yüzler gülüñ hâr u hasına
- 5 Yine bülbül firâkıñdan urur dem
Gül ile olsa ‘Abdî sînesine

306

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 İşe şûret veregör şimdiki efkâra göre
Göze kesdir zararı erecegiñ kâra göre
- 2 Luţf eder mi aña bak yoksa kalınca cevre
Emr-i müşkil midir âyâ o sitemkâra göre
- 3 Zâhid açık diyemem etdigiñ âzârı baña
Dil-i şahtıñda teccessüm eden inkâra göre
- 4 Tütalım vermiş ola fezleke bahş-i vaşla
Durmamak ‘ahd-ı zeber iş mi o mekkâra göre
- 5 Bâri bir şafvet-i dil gelmeli idi saña
Şûfiyâ şubh u mesâ etdigiñ ezkâra göre
- 6 Hatt-ber-âverde olan şâhid-i bâzâr soralı
Hele âsân görünür minnet-i ebkâra göre
- 7 Olamaz cürm ü güneş kaç‘-ı ümîde bâ‘iş
‘Abdiyâ merhamet-i hâzret-i hünkâra göre

307

Mefâ 'ilün / Fe 'ilâtün / Mefâ 'ilün / Fe 'ilün

- 1 Atarsıñ ikide birde oquñu cân yerine
E kaçış yay anı kullan biraz kemân yerine
- 2 Firâkı vaşla becâyış hayâl ü sevdâdır
Yakını fikriñe alma şaşın gümân yerine
- 3 Suvâr-ı eşheb-i ikbâl olursa da mağrûr
Henûz varmadan evvel iz kâşân yerine
- 4 Rakîb kelbini şimdi hemen sen öldür de
Fedâ-yı ma-melek olsun bu yolda kan yerine
- 113a 5 Hemîşe câhil olur câ-nişîn-i ehl-i kemâl
Felek çeker harı esb-i 'alev 'inâk yerine
- 6 Telâş ü dağdağa vermez huşûl-i kâma bir evc
Niyâz etme becâ dil-bere figân yerine
- 7 Ne gelse hâtıra 'Abdî lağve etme anı
Lisâna bir sözü al ki aña cihân yerine

308

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Minnet etmem hele ağıyâra değil yâra bile
Ser-fürû eyleyemem doğrusu hünkâra bile
- 2 Zevrak-ı fikri salıp Kulzum-ı istignâya
Kalmadı dilde tenezzül Dürr-i Şehvâr'a bile
- 3 Korkarım bir gün anı levha-i inşâya yazar
Açamam râz-ı dilim hâme-i eş'âra bile
- 4 Yedi iklîme verip şîve-i hüsnü revnak
Bunu inkâr edemez seb'a-i seyyâre bile
- 5 Kalmadı cây-ı temekkün saña ey fikr-i vişâl
Mağzeni sînemi verdim yeñi icâda bile
- 6 Kande kaldı edemem hâsid ile âmiziş
İltifât eyleyemem yâr-ı vefâdâra bile
- 7 Göz yumup şimdi merâyâ-yı cihânda 'Abdî
Nazar-endâz olamam şafha-i didâra bile

309

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 1 Mest-i 'aşkı minnet etmem âteş-i seyyâleye
Dâğ-ı 'aşkıñ var iken sînemde bakmam lâleye
- 2 Cism-i câvı lerzenâk eden teb-i hicriñ ile
Uğradı gird-i dehân-ı ârzû tebhâleye
- 3 Gelmeden evvel hayâle dîdeden nihân olur
Parladır o zengi rûyuñ şu'le-i cevâleye
- 4 Görmediñse halka-i devr-i kebûd-ı âhımı
Ey meh-i burc-ı melâhat bir nigâh et hâleye
- 5 Oldu âhir duht-i rez sâ mân-güdâz-ı 'aql u hûş
Kim dedi gel mübtelâ ol şöyle bir muhtâleye
- 6 Olma havîşâvendle hem-bezm 'ıyş u nûş-ı 'aşk¹⁰⁵
Nâ-revâ dil-dâde olmak İbnü Bint-i Hâle'ye
- 7 Şolunur bakdıkca ağzım meylim akarsu gibi
Dest-i sîmâsâ sâkîde döner pîyâleye
- 8 Nakd-i cânı râh-ı 'aşkıñda fedâ asl-ı garaż
Kim bakar şimden geri cânâ metâ' u kâleye
- 113b 9 Oldu 'Abdî baña mâlı çâr-sû-yı derdde
Göz ucuyla bir nigâhı dil-beriñ şad-nâleye

310

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Cebîniñ pertevi 'aks eylese mihr-i cihân-tâba
Hicâbından beyâz-ı şafha-i rûya döner âba
- 2 Koyardı mülket-i 'âlemde yine fitne vü âşûb
Dü-çeşmim pür-füsûnu varmamış olsa idi h'âba
- 3 Çevirdim yüz görüñce ebruvânı dil-beri derhâl
Ha tâ mı etdim âyâ arkamı verdimse mihrâba
- 4 Kõ zâhid rind-i dâna ile da'vâ-yı müsâvâtı
Berâber ola kıymetde mes-i sîm ü zer-i nâba
- 5 Şerîk-i lezzet etmez birbirin hem-rengi-i eşyâ
Ha tâ eyler berâber 'add edenler sekri-i şâba

105

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Olurdu nâ-bedîd âşâr-ı şûriş şahın-ı gayrâda
Menâşib dâ'imâ tevcîh olunsa ehl ü erbâba
- 7 Bu bir taraf-ı gazeldir cür'et etdim tarhına 'Abdî
Felekde yâdigâr-ı hâmem olsun cümle aḥbâba

311

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün*
- 1 Luṭf edip ey ḡamze-i cellâd kıyma cânıma
Tâ ezelden ben anı nezr eyledim cânânıma
- 2 Haste-i 'aşkım eṭıbbâ çâre-sâz olmaz baña
Yâr isterse ḡayâtım kendi gelsin yanıma
- 3 Tîḡ-i âzârın ile kesdiñ emânım ey perî
Bu revişle 'âkıbet girmek gereksiñ kanıma
- 4 Câ-y-ḡîr-i inzivâdır kûşe-i sînemde ḡam
Gelmesin artık meserret-ḡâne-i miḥmânıma
- 5 Meslek-i 'aşk u hevâda eyledim kesb-i kâdem
Çok mudur etsem takaddüm ba'de-mâ akrânıma
- 6 'Aḡd-i âmiziş ne mümkündür seniñle zâhidâ
Hem-zebân-ı nâ-sezâ o Hâk düşer mi şânıma
- 7 Berg-i sebz-i kilik-i siḡr-âşârım olsun 'âleme
'Abdiyâ kayd et bu nazmı şafḡa-i dîvânıma

312

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 1 Çözme zülfün gelmesin mûyân mûyân üstüne
Ruḡlarıñda görmeyim su'bân su'bân üstüne
- 2 Sevdi göñlüm bir perî-ruḡsârı sevmem başka yâr
Bir göñülde olamaz cânân cânân üstüne
- 114a 3 Bezm-i mey etmez taḡammül izdiḡâm-ı keşreti
Gelse şiklet baḡs olur yârân yârân üstüne
- 4 Eşk-i ḡunînim dil-i cânâna te'sîr etmedi
Taşa geçmez yaḡsa da bârân- bârân üstüne
- 5 Biri katle dîgeri cerḡ-i dil-i bîmâra
Şimdi aldım yârdan fermân fermân üstüne
- 6 Zaḡm-ı tîḡ-ı cevrine rîzân eder zehr-i cefâ
Saḡ u var olsun eder dermân dermân üstüne

- 7 Cism ü cânı ‘Abdiyâ kıldım fedâ ol âfete
Etmek isterse eger kurbân kurbân üstüne

313

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 1 Olsuñ cihânda nâ‘il-i maṭlab çî fâ‘ide
Dil-h‘âhiñ üzre dönse de kevkeb çî fâ‘ide
- 2 Âdem bihişti kendine mesken edinse de
Olduḡca göñlü anda mu‘azzeb çî fâ‘ide
- 3 Geçmişle ‘arz-ı meḡharete yokdur i‘tibâr
Kârıñ olursa şimdi müzebzeb çî fâ‘ide
- 4 Câh-ı hayât Âdem'e bâkî degil iken
‘Unvân-ı şehle olsa mulaḡḡab çî fâ‘ide
- 5 Âḡir netîce ‘azm-i diyâr-ı ‘adem iken
Keseñ zer ile dolsa libâsıñ çî fâ‘ide
- 6 Ğarḡ olmuş olsa tâbe-gülûvv baḡr-ı ni‘mete
Âdem'de yoksa âsâyiş-i ḡalb çî fâ‘ide
- 7 Tâli‘de kuvvet olmalıdır yoksa ‘Abdiyâ
Maḡdûm-ı ṭab‘ım olsa mü‘eddib çî fâ‘ide

314

Mef‘ûlû / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

- 1 Ey dil-i nigeḡ şefḡat-i cânâna güvenme
Her ḡande-i şîrîn-i cevânâna güvenme
- 2 Bir demde eder şâhı gedâ çarḡ-ı çep-endâz
Cem‘ eyledigiñ şervet ü sâ mânâna güvenme
- 3 Ser-dâde-i ḡaylûlet olur dürlü muvânî‘
Destiñdeki ser-rişte-i imkânâna güvenme
- 4 Bir çâre ara derdiñe sen kendi eliñle
Tedbîr-i devâ-sâzi-i Loḡmân'a güvenme
- 5 Bir ummadıḡıñ seniñ açar raḡne seriñde
Zatıñdaki sermâye-i ‘irfâna güvenme
- 6 Bir nâmı kalıp resm-i vefânıñ dilimizde
Hep nâfiledir va‘de-i yârâna güvenme
- 114b 7 Mu‘tâdıdır âmiḡte eder nîş ile nûşu
Deḡriñ saña her verdigi dermâna güvenme

- 8 Çün dest-i meşîyyetde döner ‘izzet-i devlet
Devletce olan şîve-i ‘unvâna güvenme
- 9 Kim gördü ‘aceb eylediği ‘ahde vefâsın
‘Abdî felegiñ etdiği peymâna güvenme

315

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Düşdü göñlüm yine bir yoşma-kıyâfet yâra
Tîğ-i cevri çekerim etmededir şad-pâre
- 2 Leb-i cân-bağşı Mesîhâ'ya verir tâze hayât
Târ-ı zülfi nice Manşûr'u çekdirir dâra¹⁰⁶
- 3 Saf-ı müjgânı urur sîneme yer yer süngü
Nigeh-i haşmeti teskîne ererken çâre
- 4 Şaklayıp sînede pinhân ederim cân gibi
Sırr-ı ‘aşkı güzelim söyleme tek ağıâra
- 5 Her ne dem mebhâş-i giysûsunu açsa aḥbâb
Pend olur rişte-i dil silsile-i efkâra
- 6 Rûze-i vaşlına niyet edeyim Şa‘bân'da
Ramazân'da buyurur mu ‘acabâ iftâra
- 7 Küfr-i zülfüñ edip îmân gezerdim ‘Abdî
Başlasın zâhid-i münkir daḥi istiğfâra

316

- Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün*
- 1 Mebde-i nazm-ı Celîl-i lem-yezeldir besmele
Zînet-i ser-sûre-i nuṭṭ-ı ezeldir besmele
- 2 Gûyiyâ serv-i bülend-i gülşen-i Kur’ân'dır
Kâmet-i dil-cûy-ı dil-berden güzeldir besmele
- 3 Olsa şâyân dâ'im evrâd-ı zebân-ı ḥaş u ‘âm
Nâṭık-ı esmâ-yı Mevlâ-yı eceldir besmele
- 4 Nokṭa-i bâ sende gizlenmiş ‘ulûm-ı kâ'inât
Çâr-ı sefer menzil-i Ḥaḳḳ'a bedeldir besmele
- 5 Ra‘şedâr-ı heybeti olsa n'ola arz u semâ
Lerze-endâz-ı meh-i burc-ı Ḥamel'dir besmele

¹⁰⁶

Vezin hatası yapılmıştır.

- 6 Pîr ü peder dâ'imâ ceyş-i fütûhât u zafer
Rehber-i tahşîl-i dîl-hâh u emeldir besmele
- 7 Ebterî-i emr-i zîbâlî hemîşe def' eder
'Abdiyâ ser-nâme-i maḥv-ı ḥaleldir besmele

317

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
- 115a 1 Bir çiçekli câme-pûş oldu cihân nevrûzda
Şevk ile pür-ıyş u nûş oldu cihân nevrûzda
- 2 Tûde tûde kaplamış âfâkı ebr-i nev-bahâr
Kât-ender-kât hoş oldu cihân nevrûzda
- 3 Ol kadar esdi şavurdu etdi teşyi'-i şitâ
Ḥaylice âfâta dûş oldu cihân nevrûzda
- 4 Her taraftan telli pullu nâ-betâtın gösterip
Reng-i tâvûs üzre kuş oldu cihân nevrûzda
- 5 Sâde-rûyân başladı 'arz-ı cemâle bâğda
Şaydgâh-ı 'aql u hûş oldu cihân nevrûzda
- 6 'Azm-i nüzhetgâh-ı Bitlis etdi rindân-ı şafâ
Gıbta-baḥş-ı şehir-i Muş oldu cihân nevrûzda
- 7 'Abdiyâ ḥayret-fezâ tuğyân-ı enhâr-ı zemîn
Böyle pür-cûş u ḥurûş oldu cihân nevrûzda

318

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*
- 1 Tabîb-i dehr-i hüner verdigi ma'cûna aldanma
Ḥalâvet-baḥş olan her şoḥbet-i mevzûna aldanma
- 2 Nice 'âkılleri güm-geşte-i laḥad-firîb etdi
Dürûğ-ı bî-fürûğ-ı şîve-i gerdûna aldanma
- 3 Hele zühd-i garażkârî ile terkîb olunmuşdur
Ḥulûş-âmîz olan her güfte-i mâ-dûna aldanma
- 4 Egerçi söylenir iklîm-i 'aşk içre vefâdârî
O istiğnâ-perestiñ yaptığı kânûna aldanma
- 5 Zen-i dünyâya merd-i kâmil etmez meylini efrûz
Hezârân âşinâ bir bî-vefâ ḥâtûna aldanma
- 6 Olur elbette bir gün müntehî-i verṭa-i fikdân
Leb-â-leb sîm ü zerle kese-i meşḥûna aldanma

- 7 Hümârî ile âhîr telh-kâm olmaz mısıñ ‘Abdî
Şafâ-yı neş’e-bağş-ı bâde-i gül-gûna aldanma

319

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 1 Belâ-yı hâr hâr-ı sîne-i insândır fâka
Cefâ-yı cân-hırâş-ı cümle-i hayvândır fâka
- 2 Be-kavl-i fahr-ı ‘âlem fakr ile küfr oldu hem-sâye
Denirse çok mu zâhid âfet-i îmândır fâka
- 3 Olursa hall-nişân-ı gınâ vü servet âsûde
Fakîr-i teng-deste mevce-i tûfândır fâka
- 4 Bilir miñnet-keşân-ı cevr-i sâ mân-sûz-ı dünyâ hep
Harâb-ı cism ü ten nâr-ı Cehennem cândır fâka
- 115b 5 Niçin vâ‘iz kalenderlik bulan halka eder teklîf
Te’emmül eylemez mi mâye-i hüsrândır fâka
- 6 Mes’elen bilmeyip el-fakr-ı fahr-ıñ biraz nâdân
Sebük-mağza ne derler bâ‘is-i Ğufrân’dır fâka
- 7 Kalender-meşrebân-ı ‘aşra uyma ‘Abdiyâ zinhâr
Dü-‘âlemde medâr-ı nekbet-i hizlândır fâka

320

Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün

- 1 ‘Âşık etmezse eger zor ile teşhîr-i nigâh
Gider ol cebhe-i cânâna kadar tîr-i nigâh
- 2 Âfet-i dîde nazar hey’et-i haysiyyâta
Rûy-ı nâ-pâk-i rakîb eyledi tenfir-i nigâh
- 3 O gazâl onlara rem-gerde-i kûh-ı vahşet
Niçe tâb-ı heves oldukça aña şîr-i nigâh
- 4 De’b-i dîrîn-i vefâdâri-i ehl-i ‘aşka
Uyamaz eylemek ol âdeti dil-gîr-i nigâh
- 5 Olur elbet nazar-endâz-ı cemâl ehl-i hevâ
Kim eder cevher-i dîdeye te’hîr-i nigâh
- 6 Hayret-efzâ-yı ‘ukûl-i ‘uçalâdır ‘âlim
Keşf-i hâl-i ser-i mû eremedi pîr-i nigâh
- 7 Söyle şaklanmasın ol şûh-ı cefâ-cû ‘Abdî
Olamaz gürsine-i vuşlatı dil-sîr-i nigâh

321

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Yine 'arz-ı cemâl etdik mi yâ mihr-i cihân-tâba
'Aceb âteş bırağdıñ âfetâ mihr-i cihân-tâba
- 2 Zevâlle 'aşkıñ ile devr-i şark u ğarb eder dâ'im
Hezârân-âferîn ü haberâ mihr-i cihân-tâba
- 3 Penâh u istinâdım sâye-i 'aşk u cemâliñdir
Degil kevn ü mekâna hem şalâ mihr-i cihân-tâba
- 4 Şu deñli yağıdı yandırdı beni nâr-ı firâkıñ kim
Olur sûz-ı dilim âfet-resâ mihr-i cihân-tâba
- 5 O da sevdâ-yı zülf-i 'anberiniñ ile pûyândır
Sen olduñ şimdi püsküllü belâ mihr-i cihân-tâba
- 6 O yalıñ yüzlü yârim var iken bu şah-ı 'âlemde
Baş egmem sâyesinde 'Abdiyâ mihr-i cihân-tâba

322

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Etmeyen hâcetini 'arza-i dergâh Allâh
Devr-i ebvâb-ı ekâbirde olur hâli tebâh
- 116a 2 Hâk'dan ister ne ise merd-i Hudâ dil-h'âhın
Vâye-bağş-ı emel olmaz ne vezîr ü ne şâh
- 3 Çekilir mi elem-i naḥvet-i ehl-i ikbâl
Verseler de ne gerek gün başına manşib u câh
- 4 Çekilip olmalıdır kûşe-nişîn-i 'uzlet
Hûşmendân-ı zamâna budur ancak şehrâh
- 5 Tek-i kettân cesedi eylesin rahne-pezîr
Koy şehâb-ı 'adem altında kıla pertev-i mâh
- 6 Çekdigim rencin ü âzâr-ı dili ben bilirim
Hâlîme taş bile giryân olur olsa âğâh
- 7 'Abdi-i kemteriñi vâsıtasız merzûk et
İmtinân-ı vükelâdan beni kurtar Allâh

323

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 1 Geri dönsün gelen bu meclise ol mâhdan başka
Kabûl etmez misâfir-hânemiz bir şâhdan başka

- 2 Mezâlim pîşegânîñ oldu cevri hem-ser-i ‘uyûn
Aña hem-râh olur bilmem ne vardır âhdan başka
- 3 Esâsı ‘ıyş-ı ebnâ-yı beşer derd üstüne kurmuş
Emel yok ekl ü şurb u kisve zevk-i bâhdan başka
- 4 ‘Aceb sevdâgerî vü zer‘ ü şan‘at kaldı hem mühmel
Aranmaz oldu esbâb-ı ma‘îşet câhdan başka
- 5 Kimi gördümse buldum reh-rev-i semt-i dalâlet-şayf
Bulunmaz bir muşâhib dehri-i gümrâhdan başka
- 6 Ciger-sûz-ı esefdir teşnegân-ı şehr-i İstanbul
Bedelsiz bir içim şu var mı âb-ı câhdan başka
- 7 Zen-i ebnâ-yı Âdem böyle tohm-efşân-ı gafletdir
Bu bâğîñ hâşılâtı var mı âhir âhdan başka
- 8 Ne devletdir ki oldum dest-şûy-ı masivâ ‘Abdî
Revâ mı ser-fürû bir kimseye Allâh'dan başka

324 [Der-Kenâr]

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 112a 1 Olur berpâ-esâfil menziletmendân düşdükce
Çemen kalkar zemîne kıatre-i bârân düşdükce
- 2 Ğam-ı idbâr eder ikbâliñ âhir kıymetin efzûn
Bilir elbette kâdrin rütbeden insân düşdükce
- 3 N'ola ruhsâr-ı yâra eşk-i dîdem verse âb u tâb
Verir bâğa letâfet reşha-i nîsân düşdükce
- 4 Düşünmem düşmeden evvel bu kâr u bâr-ı âfâkı
Eder ‘âkıl umûr-ı ‘âmî enbân düşdükce
- 5 Yıkılmazdan mukaddem yapmağa kalkışma dünyâyı
Yapar bâkî binâ-yı hânesin haytân düşdükce
- 6 ‘Aceb mi istifâde etse herkes her kelâmımdan
Bulan eyler tenâvül mîve-i bostân düşdükce
- 7 Rakîb üftâde-i hâk-i helâk olmuşsa şad-ħande
Sevinmez mi tabî‘at ‘Abdiyâ düşmân düşdükce

325 [Der-Kenâr]

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Zâfer-yâb-ı ‘adû olduñsa da kaç‘ân gurûr etme
Diliñden ihtiyât u hâzmı hiçbir demde dûr etme

- 2 Koğarak mevc-i girdâb-ı kazâ ol bahr-i miñnetde
Faķat cısr-i mesed-bünyâd-ı nâ-kesden mürûr etme
- 3 Esâs-ı ‘ıyş-ı ‘âlem iltizâm-ı emn ü râhatdır
Ne ederseñ et ancaķ cür’et-i îķâz-ı şûr etme
- 4 Harâb-ı ‘âleme bâ‘is tehâvündür vezâyifde
Bulunduğun işinde zerre tecvîz-i kuşûr etme
- 5 Ma‘ârif-perverân elbette cühhâle olur gâlib
Hemîşe eyle taşşıl-i hüner ‘arz-ı fütûr etme
- 6 Otururum ma‘ârifde veleğ şaff-ı ni‘âl olsun
Sebük-mağzân-ı cemâle varıp tarh-ı huzûr etme
- 7 Gam u şâdî-i dehri pâ-y-dâr olur ķalır şanma
Geçer anlar kasâvet çekme ibrâz-ı sürûr etme
- 9 Tekâbül zâlîme meşelle câ‘iz şer’-i ‘Ahmed’de
Sebebsiz irtikâb-ı cevır ile iz‘âc-ı mûr etme
- 10 Ne ise ķârını tatbîķ-i ‘aķl u hikmet et ‘Abdî
Bu ‘âlemde şaķın battâl-ı aķkâm-ı şu‘ûr etme

326 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 113a 1 Vâķıf olmak istemez âķıl cihânın hâline
Siyyemâ bu ‘aşrımızda devr eden ahvâline
- 2 Hep hükümdârân-ı ‘âlem eşkıyâ-pervâr imiş
Kim eder emniyyet artık cân u ‘ırz u mâline
- 3 İşte Berlin’in ķarâr-ı kongresin görmüşüz
Ķankı şaşķın dil-firîb olur bu ķıl u ķâlina
- 4 Câ-y-ı emn ü râhat iken memleket Osmâniyân
Şûret-i Hâķ’dan gelip sa’y etdiler ihlâline
- 5 Bu idi çokdan beri des-h‘âh-ı erbâb-ı düvel
Açdılar şad-raħne âķir mülküñ istiklâline
- 6 Pek ‘abeşdir gâlibiyyet lâfını ederse Rus
Kim bu da‘vâyı ederse yok anın iķbâline
- 7 Hâl-i hâzır vermede ġayret-keşâna şad-elem
Şimdi dıkdik dîdemizi ķârın istikbâline

- 8 Ger giriftâr olsa şad-pâre olurdu ‘Abdiyâ
Şayd-ı ma‘nâ şâh-bâz-ı tab‘ımın çengâline

327 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 113b 1 Kâ‘im bütün-i asl-ı cihân bir vücûd ile
Sâbit kıyâm-ı kubbe-i çarh bir ‘amûd ile
- 2 Birdir bakılsa diğkat ile rûh-ı kâ’inât
Gel etme redd-i kavlimi bûd u ne-bûd ile
- 3 Bulduk kadîm mâye-i her şeyi ez-ezel
Eşhâş-ı mâye cümle zevâl ü vürûd ile
- 4 Şahşı hemîşe hâdis olur mâye-i kadîm
Her şey’in iki neş’esi var fikr-i hûd ile
- 5 Hükûm-i hudûs olsa olur şahşa muntahî
Eşyânın oldu mâyesi bâkî hûlûd ile
- 6 Rûh-ı cemâdi redd edemez ‘aql-ı müstağîm
Munzam bu rûh-ı a‘zama hâl-i cümûd ile
- 7 Geldikce asl-ı ric‘at ile mahv olup gider
Hâl-i habâba bakmalı çeşm-i şühûd ile
- 8 Misl-i habâba ric‘at eder rûh-ı küşteğân
Âhîr bu rûh-ı a‘zama emr-i vürûd ile
- 9 Deryâ-yı üzre cesedler habâbdır
Zâhir bu ehl-i fitnâta vaz‘-ı hudûd ile
- 10 Bulduk bu köhne kâle-i hestî bi-ez-ezel
İsbât u mahvı şerh olunur târ u pûd ile
- 11 Bahs-i kadîm ü hâdesi tek budur yolu
Keşf etdim anı fikret-i hikmet-nümûd ile
- 12 Dîdâr-ı yârı böyle görür ehl-i ihtidâ
Bildin vücûd-ı muṭlaḳı mahv-ı vücûd ile
- 13 Sî-murg-ı Kâf’a ‘arz-ı mesâmmâta yok mu Hâk
Bâlâ-yı kûh-ı vahdete her dem şu’ûd ile
- 14 Redde kıyâm eyleyecek şahş-ı münkiri
Etsem ne var terbiye darb-ı lûbûd ile

- 15 ‘Aql-ı selîm keşf eder ancak bu hikmeti
‘Abdî girişme bahşine merd-i ‘anûd ile

328 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlû / Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü / Fâ‘ilün

- 114a 1 Pervâza geldi murğ-ı hayâlim bu şeb yine
Bend-i kafesde tut anı ey gonca-leb yine
- 2 Bûlbül görünce öpdü gülün hâk-i pâyını
Bu resm ü râhı bilse bilir zî-edeb yine
- 3 Bî-behregân-ı dânişe âyâ ne bahş eder
Verdi fütûr meclise bahş-i habîş yine
- 4 Tehdîd ü ‘unf-ı vâ‘iz eder gönümün melûl
Olsam ne vâre rehrev-i bezm-i tarab yine
- 5 Bulmuş rakîb hâne-i vaşl-ı cevâna yol
Kopdu cihân ‘aşkda şûr u şağb yine
- 6 Bünyâd-ı ‘aşkı tîşe-i cevriyle yıkdı hep
Eyler beni de hâne-i vaşla taleb yine
- 7 Levh-ı derûna yazmış idi ‘Abdiyâ kalem
Çekdi beyâza bir gâzel-i müntaḥab yine

329 [Der-Kenâr]

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 114b 1 Çekme perde âfetâ didâra Allâh ‘aşkına
Verme âfet-i dide nezzâre Allâh ‘aşkına
- 2 Âfiyet-h‘âh-ı vişâlim haste-i hicrân olup
Derdime yok mu tabîbâ çâre Allâh ‘aşkına
- 3 Korkarım kan fişkırıp aḥbâbı eyler bî-ḥuzûr
İki çeşmim eyleme fevvâre Allâh ‘aşkına
- 4 Miḥnet-i ‘uşşâkdan bilmem ne ḥâsıldır saña
Etme bu rütbe heves âzâra Allâh ‘aşkına
- 5 Sen vekîl-i muṭlak-ı ‘aşk u hevâsın ey şabâ
Hâlimi ‘arz eyle gel ḥünkâra Allâh ‘aşkına
- 6 Baş alınmaz âḥir olursun melûl-i izdiḥâm
İltifâtın kes biraz züvvâra Allâh ‘aşkına
- 7 Geh gider deyr-i muğâna ki olur mescid-nişîn
Atmasın zâhid elin her kâra Allâh ‘aşkına

8 Nâ-revâ hem-bezm-i ‘ıyş u ‘işretiñ olmak rakîb
Etme rağbet öyle bir murâda Allâh ‘aşkına

9 ‘Abdiyâ haberi fâzıllarla oldum hem-zebân
Şaklarım bu nazmını hem-vâra Allâh ‘aşkına

330 [Der-Kenâr]

Mef‘ûlü / Mefâ‘ilü / Mefâ‘ilü / Fe‘ûlün

115a 1 Ey seng-i kazâ şîşe-i rindâna dokunma
Câm-ı heves-i kûşe-nişînâna dokunma

2 Silme gözümün yaşını ey âfet-i cânım
Yağsın vahiydir katre-i bârâna dokunma

3 Elbette urur cây-ı hayâl-i ruh-ı cânân
Ey sehm-i kader sîne-i sûzâna dokunma

4 Kavî eyleseler bâğ-ı ma‘ârifde temâşâ
Ey ‘ârıza her tâlib-i ‘irfâna dokunma

5 ‘Âşık ‘ömürün işte budur nazm-ı belîgi
Ey hâme sakın şafha-i dîvâna dokunma

4

6 Vermem saña çek benden elin ey mülkü'l-mevt
Cânânıma nezr eyledigim câna dokunma

7 Şanma düzelir mefsedet-i şûriş-i efkâr
‘Abdî ne gerek hâtır-ı yârâna dokunma

331 [Der-Kenâr]

Gazel-i Ez-Dehân-ı ‘Aql

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

1 Beni ‘aql u hîred-nâmı ile icâd eden Allâh
Umûr-ı kâ’inâtın cümlesine eyledi âgâh

2 Nasıl olman şeker-hâmı teşekkür her dem ü her an
Beni temyîz-i hak u bâtıla Hak eyledi şehrah

3 Bilip sûd u ziyânın hayr u şerrin sevki hilkatle
Kabûl-i hak u redd-i bâtıl etmekdir baña des-hâh

4 Olur vâsıl beni rehber eden feyzâ-yı makşûda
Bi-şartı ân ki tevfiğ-i Hudâ olur ise hem-râh

5 Selâmet-yâb olur mürde-i ruhun renc ü mihnetden
Giriftâr-ı belâ olursa çok mu bî-hîred her gâh

- 6 Kabûl eyledigim haq etmedigim bâtilı mutlak
Esâsen bâtil u haqqı bu yolda eyle istiknâh
- 7 Olan mesned-nişîn-i bârgâh-ı devletim ‘Abdî
Hudâ'dan rızkını ister ne mesned-h'âh olur ne câh

332 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 115b 1 Çıkısa da murğ-ı hayâlim âsmânın fevğine
Yine çıkmış ‘add olunmaz bu fezânın fevğine
- 2 Âdeme fermân-beri sermâye-i iflâhdır
Yok çıkar bir hâl-i tahşil-i rızânın fevğine
- 3 Çâh-ı idbâra fütâde bir gün elbette olur
İsteyen çıkmak bu ‘âlî-hanedânın fevğine
- 4 Tâyir-i fikr-i bülend-pervâz-ı meh bir kerre bak
Konmağa etmez tenezzül farkdânın fevğine
- 5 Bir Hümâ-yı ba‘d-i mutlak seyr-i tevâhidim ki ben
Konmazım zâhid gibi her üstüh‘ânın fevğine
- 6 Fevğ nerde tahtına var mı ‘aceb bir yaklaşan
Kim bulur bir söz ‘ale'l-‘arş üstüvânın fevğine
- 7 Eylerim ‘arz-ı perestîş bir vücûd-ı mutlak
‘Abdiyâ geçdim oturdum mâ-sivânın fevğine

333 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 119b 1 Mest-pâ aḥz edecek nuṭkuṇu etdim ḥande
Var imiş ḥaylî meger ḥüsn-i karîḥa sende
- 2 Cümle edyânı muḥâlif diyerek birbirine
Eylemişsin ne güzel baḥs ü cedel her fende
- 3 Nuṭkuṇu neṣr ü nazımdan birine beñzetemem
Saña ta‘rîf edeyim nazm ile neṣri ben de
- 4 ‘İlm-i evzân u kavâfiyye menâfî sözler
Kâ‘il ü kâbilini elbet eder şermende
- 5 Nuṭk-ı bî-vezn ü kavâfiyye denir mi manzûm
Münfe‘il olma şaḥın eyledigim bu pende
- 6 İki vezn ü kavâfî birisi ma‘nâdır
Üç şeye diḳḳat eder ehl-i nazım her kande

- 7 İşte ma'nâda da yañlıñ biliñ zâhirdir
Büt-perestler nice nisbet olunur bâzende
- 8 Zind ü bâzend ile meşhûr olan ol iki kitâb
Dîn-i Zerdüş'tü mübîn-i hezeyân âgende
- 9 Büt-perest ile Mecûsî'de 'adâvet der-kâr
Her biri râh-ı dâlâlette olup pâyende
- 10 Ehl-i tevhîdi bu sözler mütehayyir edemez
Bir dañi olma şaķın böyle sözü gûyende
- 11 Nazmını seyr-i celâliñ görürüm ma'nidâr
Olmasaydı iki beytinde haṭâ tâbende
- 12 O dañi bilmez imiş kâfiyyeniñ kâ'idesin
Cem'de vü demdeleri kâfiye etmiş bende
- 13 'Abdiyâ her ṭarafıñ 'ayb u kuşûrun yazdım
Haķ ede haķķı kabûl eyleyeni pâyende

334

Fî-Ḥarfî'l-Yâ

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Yâr dökmüş gerdem-i sîmîni üzre kâkülü
Gayret ü reşk ile etmiş kadd-ḥamîde sünbülü
- 2 İttişâl-i ma'nevî var 'âşık u ma'sûḳda
Ḥûn-ı bülbül dâ'imâ ibrâr eder reng-i gülü
- 3 Bûse-ḥ'âh-ı ruḥlarına leblerin îmâ eder
Gül yerine gösterir sâķî-i gül-ṇehre mülü
- 4 Şol kim olmaz rû-be-râh-ı menhec-i sîdķ u sedâd
Müntehâ-i berzaḥ-i ḥizlân olur âḥir yolu
- 116b 5 Kilk-i siḥr-âşâr-ı kudret yazmış evrâķ-ı güle
Oķudum 'Abdî ser-â-ser dâstân-ı bülbülü

335

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Uydurup başına bir ḥoşca-edâ üzre fesi
Gören eyler o bûte cân u ciğerden hevesi
- 2 Esb-i nâzıñla yeter 'âlemi etdiñ pây-mâl
Öyle dizgin aşırı sürme begim bu feresi

- 3 Âh bilmem zîh senden varayım cânâna
Dem-i vuşlatda müsâvî görünür pîş ü pesi
- 4 Sen hemân bâğa salan reh-güzeriñden yer yer
Nefs-i âh-ı derûnum giderir hâr u hası
- 5 Gözüm öñünde uçar olduñ eyâ şehbâzım
Olalı hâne-i dil murğ-ı hayâliñ kümesi
- 6 ‘Âlem-i ‘aşkı hayâl et ki ne deñli vâsi‘
‘Arşa pûşîde olur sâye-i bâl-i megesi
- 7 Nâzım hoş raqamıñ peyrevi oldum ‘Abdî
Aña hem-pây-ı hüner eyleyemem hîç kesi

336

- Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün*
- 1 Hele güç hâl ile bezme bu şeb ol bî-vefâ geldi
Sevindim cân u dilden çünkü hoş geldi şafâ geldi
- 2 Nedir bilmem geçen gönülden ol şûh-ı sitemkârıñ
Geçen şebde yine bezme gâzabla der-każâ geldi
- 3 Ümîd-i vaşl ile çaldım der-i ihsânını bugün
Peyâm-ı firqatın işrâb eder bir bed-şadâ geldi
- 4 Verirken biz qarâr-ı bahş-i vaşla fayşal-ı itmâm
Raķîb-i bed-liķâ her nerdeyse zırb çıkageldi
- 5 Uşandım Bosna'nın nâ-haķ yere güft ü şinîdinden
Sitanbul'u gönül özler gibi tab‘a hevâ geldi
- 6 Niçin kırdıñ bu şeb gönülüm dediñ de ol meh-i nev-sâl
*Kelâmü'l-leyl yemhûhü'n-nehârü*¹⁰⁷ okuyageldi
- 7 Sen ol ister iseñ kûşe-nişin hânîķah-ı ‘Abdî
Baña meyhaneniñ âb u hevâsı cân-fezâ gelir

337

- Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilâtün / Fe ‘ilün*
- 1 Zerre deñli çekemezken sitem-i aġyârı
Âh şimdi gözedir dil kerem-i aġyârı
- 2 Elem-i yârı bile çekmez idi evvel dil
Ne ‘aceb şimdi çeker biñ elem-i aġyârı

- 117a 3 Qarż-ı mühre bile yok idi tenezzül bende
Ederim şimdi tenâvül ne‘am-ı ağıârı
- 4 Giydirirken baña evvelce felek haftânın
‘Aķıbet sırtıma yükletdi ğam-ı ağıârı
- 5 Âşinâ etdi beni anlara âķır gerdûn
Bir zamân bilmez iken bîş ü kem-i ağıârı
- 6 Daha mı etmedi şeş kenefiñi dehriñ baña
Gözüme gösteriyor hep şikem-i ağıârı
- 7 Bir pula tutmaz iken anları âķır ‘Abdî
Başladım almağa qarżan direm-i ağıârı

338

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 N'ola vird-i zebân etsem hemîşe şükr-i Yezdân'ı
Başımdan aşdı zîrâ luţf-ı ğûn-â-ğûn-ı Rabbânî
- 2 Edâ-yı şükrünü mümkün müdür ki olayım ķâdir
Ne istersem hemân oldum Hüdâ ihsân eder anı
- 3 Baña câh-ı huzûr-ı kalbi tevcîh eyledi Allâh
N'ola bu devlete imrendirirse şâh-ı Îrân'ı
- 4 Mürettebdir serâpâ hâl ü mâl ü câh u ikbâlim
Baña güldürmedi güldürmesin Rabb'im o düşmânı
- 5 Şu rütbe olmuşum müstağriķ-i elţâf-ı Bârî kim
Bu ‘âlemde merâķı yok ne rûhânî ne cismânî
- 6 Cenâb-ı Haķ eder elbette haķķı bâtıla ğâlib
Ķo kılsın düşmeniñ yanında sermâye peşîmânı
- 7 Bu elţâf-ı Hüdâ'ya olurum ‘uķbâda da nâ'il
Buña burhân edindim ‘Abdiyâ sînemde îmânı

339

- Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*
- 1 Gülistân-ı cihânda cür‘a-nûş-ı şöhetim şimdi
Bu cây-ı cân-fezâda zevķ-yâb-ı şöhetim şimdi
- 2 N'ola sâķî-i meclis olsa gerden-dâde-i emrim
Bu h‘ân-ı ‘işrete ser-halka-i hayşiyetimin şimdi
- 3 Has ü hâşâk-ı ğam artık silinsin sâha-i dilden
Nişîn-i bezm-i ünsâ-üns-i ‘ıyş u ‘işretim şimdi

- 4 Kõ reşkiñden felekler sîne-çâk-i infi‘âl olsun
Siyeh-mest-i şarâb-ı hoş-güvâr-ı râhatım şimdi
- 5 Livâlarda gezip ez-cümle geldim manşıb-ı Muş'a
Neseķ-sâz-ı umûr-ı merz-bûm-ı devletim şimdi
- 6 Edip maḥv-ı vücûd-ı mâsivâ-yı şâni‘-i bî-çûn
Bu keşretde yine mest-i rahîķ-ı vahdetim şimdi
- 117b 7 Bed-endîşâne olsun dâĝ-ı ḥasret bu ‘inâyetler
Bî-ḥamd-i âḥ rehâyâb-ı ‘anâ vü şıķletim şimdi
- 8 Bilinmez mâ-cerâdan ‘Abdiyâ keyfiyyet-i ‘âlem
Bu ḥâliyle ‘aceb ĝarķâb-ı baḥr-ı ḥayretim şimdi

340

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Baḥt-ı ḥ‘âbîdem uyandı ĝonca-i ĝülşen gibi
Şâhid-i maṭlab yüzün ĝösterdi baña zen gibi
- 2 Mum eder germî-i necm-âteşîn tâli‘im
Olsa da cism-i murâdım tûde -i âhen gibi
- 3 Saķf-ı mînâ-fâm-ı çarḥa eylesem ‘atf-ı nigâḥ
Açılır yüz biñ derîçe her biri revzen gibi
- 4 Ḥ‘âce-i ḥikmet-şinâs-ı ders-i ‘aşķım ez-ezel
Mübtedî şâkirdlerim Mecnûn u Kûh-ken gibi
- 5 Bayılıp germâbe-i ‘aşķında kaldım ey perî
Sîne-i sûzânım âteşnâk olur külḥan gibi
- 6 Merz-bûm-ı ‘aşķı tutdu zemherîr-i firķatiñ
Oldu her bir mûy-ı cismim ürperip sûzeñ gibi
- 7 Dest-şûy-ı mâ-sivâdır şimdi ĝöñlüm ‘Abdiyâ
Derĝeh-i sultân-ı ‘aşķa bende olmuş ben gibi

341

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Ser-i kûyundaki bu âḥ u zâra yâr utanmaz mı
Dem-i serd-i hezâra ĝonca-i ĝülzâr utanmaz mı
- 2 Anıñla oldu âḥir mâ-cerâmız dillere destân
‘Aceb bu ĝüft ü ĝûdan ol sitem-girdâr utanmaz mı
- 3 Ne vermişdir ki almaz baña ol çarḥ-ı cefâ-mu‘tâd
Daha yetmez mi bunca etdiği âzâr utanmaz mı

- 4 Tehâşî eyledikce üstüme durmaz hüçûm eyler
Bu vaz'-ı nâ-sezâdan tâli'-i bed-kâr utanmaz mı
- 5 Niçe üftâdegânı öldürüp dikmiş gözün baña
Tiğ-i gün 'âşık öldürmekdir ol hûn-h'âr utanmaz mı
- 6 Söz olmaz gerçi şimdi rûy-ı dil gösterdi 'âşıka
Birazdan şöñra etse va'dini inkâr utanmaz mı
- 7 İşitdim 'Abdiyâ inkâr edermiş kadrime hâsid
Görünce nazm-ı şîrînimden ol bî-'âr utanmaz mı

342

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Degil ben zûr-tab'ım söyledir kîl-i sühandânı
Hevâ-yı gül degil mi bülbülün bâdî-i efgânı
- 118a 2 Kudûm-ı nev-bahârı yâr ile tebrîke gitmiştik
Varıp reng-i cinân etdik bugün şahın-ı gülistânı
- 3 Girîbân-ı karârım gibi ederdim anı şad-çâk
O Yûsuf-til'atın bir kerre geçse deste dâmânı
- 4 Eger görse derûnumda olan nakş-ı hayâlâtı
Nigâristân-ı Çînî bir daği egmez idi Mânî
- 5 Ederdim yana yana mâ-cerâ-yı hâlimi takrîr
Ser-i kûyunda ger tenhâ bulaydım şimdi cânânı
- 6 Benim pâ-der-rikâb-ı rahş-ı çâbü-k-pây-ı dânyâ
Edersem çok mudur sebkat-sühanda cümle akrânı
- 7 Nişîmengâh-ı vahdet menzil-i ârâmım olmuşdur
Bırakdım şimdi 'Abdî kîl u kâl-i küfr ü îmânı

343

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Bu harâbât-ı cihânda şâd bir nâşâd iki
Cevr-i nâ-sâz-ı felekden dâd bir feryâd iki
- 2 Şun'-ı kudret nakş-ı hüsn ü kubha vermiş başka rızık
Bu muşavver-hânedede Behzâd bir icâd iki
- 3 Dehr-i dîn u tâli'-i nâ-sâz olur feyze 'adû
Murğ-ı nağme-hân-ı isti'dâd bir şayyâd iki
- 4 Bî-sütûn-ı gamda ser-tîz olması Şîrîn midir
Tutalım ki tîşe-i Ferhâd bir haddâd iki

- 5 Cân verirse ‘İsi-i pîşânı çeşmân cân alır
Ehl-i ‘aşka eyleyen imdâd bir cellâd iki
- 6 Bâtını derk edemez zâhir-i pür-tîğ-i cihân
Bu serây-ı ‘âleme üstâd bir bünyâd iki
- 7 Oldu bir âhım ile arz u semâ zîr ü zeber
‘Abdiyâ şahın-ı cihânda bâd bir berbâd iki

344

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Kim dedi ser-levha-i kânûn bir ma‘nâ iki
Kâtib-i yarlıg-ı *kâf u nûn*¹⁰⁸ bir hâşâ iki
- 2 Olamaz cild-i vefâ şîrâze-gîr-i intizâm
Ger olursa Vâmık-ı meftûn bir ‘Azrâ iki
- 3 Reşha-rîz-i hûn-ı dildir gözlerim leyl ü nehâr
Menba‘-ı fevvâre-i Ceyhûn bir mecrâ iki
- 4 Kilk-i kudret hûbter etmiş keşîde kaşların
Hüsn-i Şun‘-ı Hâlîk-ı bî-cûn bir imlâ iki
- 5 Havf-ı hicri fikr-i la‘l ü zülfün etdi pâymâl
N'eylesin dil bu gece şeb-hûn bir rüyâ iki
- 118b 6 Hestî vü nîstî-i eşyâ yek-ğadar ‘Abdiyâ
‘Âlem içre fırka-i meskûn bir şahrâ iki

345

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün

- 1 Yine eşk-i çeşm-i hasret ruh-ı surh-ı yâre düşdü
Kaţarât-ı âb-ı şebnem gül-i nev-bahâra düşdü
- 2 Ne ‘aceb-dil oldu dûçâr o büt-i cefâ-pereste
Yine bir halîl-âzâr vasaţ-ı şerâre düşdü
- 3 Beni ħandenâk vaşlı edegördü işte cânân
Nem-i luţf-ı ebr-i rahmet dil-i tâcidâra düşdü
- 4 Bu hevâ-i derd-i hicri der-i dil-rübâda buldum
Döne dolaşa temennâyına şehriyâre düşdü

¹⁰⁸

“kef ve nun” (kün)

Kâf ü nûn, (kevn) olma kökünden türeme, emir (kün: ol) çekimindeki iki harfın (kef ve nun harfinin) ayrı ayrı okunuşudur. O, bir şeyi yaratmak isterse ona yalnız “Ol” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En‘âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü‘min, 40/68) demesi yeter. Ol dediği şey hemen olur. (Yılmaz, 1992: 89)

- 5 Haber-i firâkı verdi dem-i vuşlatında dehşet
Ne hayâl-i sehmgîn bak bu derûn-ı zâra düşdü
- 6 O nihâl-i 'işve bâğa yine eylemiş hırâmı
'Aceb âteş-i hasârın cesed-i çınâra düşdü
- 7 N'ola olsa âb-ı Zemzem gibi 'Abdiyâ şeref-rîz
Reşehât-ı eşk-i dîdem ser-i râh-ı yâre düşdü

346

- Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün*
- 1 Daha etmez mi istek gönlümüz seyr-i gülistânı
Bahâra verdi revnağ bülbülüñ feryâd u efgânı
- 2 Ederdim yana yana çekdiğim derd-i dili takrîr
Raķîb-i nâ-sezâdan gizli bulsaydım o cânânı
- 3 Heveskâr-ı vişâli olalı ol şûh-ı fettânıñ
Şarâb-ı nâba karşı içdigimdir hep ciger kanı
- 4 Raķîb-i bed-liķâ durdukça durdu kûy-ı dil-berde
Felek ister mi etsin kem-şode sevdiği nâdânı
- 5 Diyânet 'aşk ile mümkün mü olmak kâbil-i ülfet
Degil mi büt-peresti âfet-i şart-ı Müselmân'ı
- 6 Oturmuş taht-ı 'âlî bahş-ı hüsne ol perîz-âdem
Revândır kişver-i 'aşk u hevâya emr ü fermânı
- 7 Kusûrum 'Abdiyâ çok vaşf-ı zülf 'anber-i beninde
Olur sevdâ-perestânıñ perîşân 'aql u iz'ânı

347

- Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*
- 1 Merd-i huşyâra ne var 'ahde vefâdan ahlâ
Olamaz mihre kîsef neşr-i ziyâdan ahlâ
- 2 Bed-asıl 'iffet ile şanma olur şîrîn-kâm
Kürk-i hûnh'âra nedir hemîşe cefâdan ahlâ
- 119a 3 Bulayım her ne ise saña hediye edeyim
Söyle zâhid ne gelir saña riyâdan ahlâ
- 4 Cehde gerdân-ı tenâfür olana şad-nefret
Var mı bir kâr ola i'mâr-ı qaradan ahlâ
- 5 Zâlimi kimdir eden merd-i muhikķa takdîm
Rîh-i şarşar olamaz bâd-ı şabâdan ahlâ

6 Ne ‘aceb şimdi taratılmağda hurâfât zamân
Kand-i şîrîn-i kelâm-ı bülegâdan ahlâ

10 Teng-destidir eden âdemi ‘Abdî maḥrûm
Yoksa nesne göremem bezl ü ‘aṭâdan ahlâ

348

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

1 Cihânda âb u dâne istemez bir cân gördüñ mü
Mebyet ü meskene meyl etmeyen mihmân gördüñ mü

2 Degil ebnâ-yı ‘Âdem cümle zî-rûḥa gıdâ lâzım
Gıdâsız kimsenin cisminde hîç dermân gördüñ mü

3 Medâr-ı zindegânı ekl ü şurb u kisve vü süknâ
Bunuñ fiğdânı ile sağ olur şayvâb gördüñ mü

4 Bulur ebnâ-yı Âdem şervet ü sâ mân ile râḥat
Kalendarlık yolunda merdüm-i şâdân gördüñ mü

5 Cihânda kesb-i şervet inci olur sa’y ile hâşıl
‘Aceb şırtında ḥaylâzıñ yeñi ḥaftân gördüñ mü

6 Ne mîrâş-ı peder gördük ne zengîn akrabâmız var
Ma‘âş-ı devlete göz dikmemiş insân gördüñ mü

7 Arâzî-i memâlik büsbütün ḥâlî ‘abdü'l-a‘mâr
Heveskâr-ı ‘imâr-ı bağçe vü bostân gördüñ mü

8 ‘Aceb gökden mi inmiş Avrupa ḥalkındaki şervet
İçinde ol gürûhuñ merd-i bî-sâmân gördüñ mü

9 Esas şerveti de ma‘rifet ile buldular onlar
Frenk’iñ hîç birini behre-i ‘irfân gördüñ mü

10 Kaba taşlakdır ammâ ‘Abdiyâ vardır nice ḥikmet
Ne der münkir desem bu sözde bir nokşân gördüñ mü

349

Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilâtün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ilün

1 Bu bârgehde ararken bahâ-yı mu‘tedili
Yazık yazık telef etdim metâ‘-ı cân u dili

2 ‘Abeşdir encümen-i ‘aşka zâhidi da‘vet
Kolay mı meslek-i ḥakka çevirme mün‘adili

119b 3 ‘Aceb mi ‘aklı perîşân olursa ‘Abdiyâ
Görünce çehre-i dil-berde zülf-i münsedili

350 [Der-Kenâr]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

- 116a 1 Yârdan dil-*h*âhın ben istedim o vermedi
Ol *tabîb-i nâz*-perver derde *dârû* vermedi
- 2 Herkese verdi felek *esbâb-ı 'izz ü ihtîşâm*
Gülşen-i 'âlemde *baña* bir *semen-bû* vermedi
- 3 Geşt-i deşt-i Çîn etdim *hayf-ı şayyâd-ı kazâ*
Lâyık-ı *fitrâk* bir *âhû-yı* dil-cû vermedi
- 4 Eşk-i terle eyledim *sîr-âb-ı bâğ-ı hicrini*
Çeşme-i *vaşlından* ol meh bir içim su vermedi
- 5 Ârzûmend-i taşarruf oldum ammâ ol *perî*
Mezra'a *âbâd-ı vaşl* olmağa *tapu* vermedi
- 6 Pençe-i *pervîze dûcâr* eyledi *şîrîni baht*
Verdi *tîşe yalıñız Ferhâd'a meşkû* vermedi
- 7 Kaldım *âhir 'Abdiyâ agyâr* içinde *bî-huzûr*
Tâli'-i nâ-sâz *baña yâr-ı hoş-gû* vermedi

351 [Der-Kenâr]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

- 116b 1 Sipihriñ *cevr ü bîdâdı Müselmân'a* nedir şimdi
*Haķâret sübhâ-h*ân-ı *Ėazret-i Yezdân'*adır şimdi
- 2 Dür-i *yektâ-yı tevĥîd-i Ėudâ gûyâ ĥazef-pâre*
Ėas ü ĥaşâk küfr ü mel'anet dürdânedir şimdi
- 3 Müselmânân ne *mey-ĥâne* ne *aĥver* etdi bir *deyri*
Mesâcid ehl-i küfre mebrez ü mey-ĥânedir şimdi
- 4 Bu *şûriş* bu *keşâkeş* bunca *kîl u kâl bî-hûde*
Degil de bir *belâ ĥalk-ı cihâna yâ* nedir şimdi
- 5 Kaĥul etmez bu *ĥâl-i ĥâzırı 'aql-ı ĥıredmendân*
Baķılsa *çeşm ü diķkatle felek dîvânedir* şimdi
- 6 Füsürde *şem'-i nûr-efzâ-yı Ėaķ u müşte'il bâtıl*
Hükümdârân-ı 'âlem bâtıla pervânedir şimdi
- 7 Hele *sâ'ir-düvel* bir yana *ķalsın âl-i 'Osmân'a*
Muĥibb-i muĥlis iken *İngiliz bîĥânedir* şimdi
- 8 Düşüpdür *'İsevî'ler yek-sere* bir *ĥayret-i dîne*
Anıñ'çün hep *teveccüh millet-i Yûnân'*adır şimdi

352 [Der-Kenâr]*Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

- 1 Kûşe-gîr-i bezm-i vaḥdet olduğum günden beri
Kendimi görmekdeyim pister-nişîn-i serveri
- 2 Her zamân lâ-siyyemâ bu ‘aşr-âşûb u fiten
Merdüm-i huşyârı eyler ins ü ülfetden beri
- 3 Bâyezîd oldu esîr-i düşmen ü Yûsuf-‘azîz
Dâveri çâker eder taḳdîr-i dâver çâkeri
- 4 Oldu düşmen gaşb-ı mülk-i devlet ile kâmrân
Maḥrecini çaldı Süleymân'dan engüşteri
- 5 Behredâr-ı ‘izz ü ikbâl olamaz merd-i harîş
Ḥâdım-ı şâh-ı kanâ‘at olmadır bozorgteri
- 6 Pey-rev ü nâ-ehil olan ehle mu‘tâd-ı kadîm
Rehber eyler sârbân üstürlere dâ‘im harı
- 7 İrtikâ-yı nâ-sezâyâ ‘Abdiyâ olma melûl
Bâd-ı pâya dâ‘imâ bir şubḥ ederler eseri

353 [Der-Kenâr]*Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün*

- 1 Ḥüsünde rûyuññ hûyuñ bütâ olsaydı pâ-daşı
Bu tâbûr-ı cevânâda olurduñ şimdi Bektâşî
- 2 Cemâliñ âfetâ ol deñli ḥüsne mâlik olmuş kim
Eder taşvîrden ‘âciz nice Mânî vü naḳḳâşî
- 3 Niçin teklîf edersin şoḥbet-i aḡyârı zindâna
Ḳabûl etsin mi bezme ehl ü ḥaydûd u evbâşî
- 4 Cihânı zabt eden elbette ḳânûn-ı siyâsetdir
Ve illâ birbiriniñ herkes urur başına taşî
- 5 Emârât ü kırânıñ ḥükme kâfi ‘add olunmazsa
Ne râyiş mürteşâdan dûr olur ne merdüm-i râşî
- 6 Ḥükemâ ne beyân-ı vaḳ‘a lâzımdır gazellerde
Sitâyişden ne ḥâşıl yalnız kiprik ile ḳaşî
- 7 Ğaraż nazm-ı sūḥandan müstefîd etmektir insânı
Şi‘ir icâd olundu işte bu efkârdan nâşî

- 8 Ne mecbûriyyetle haşr etdiñ mey ü maḥbûba eş‘ârı¹⁰⁹
Bütün ḥâyîde sözdür şâ‘irânıñ cümle-sâ başı
- 9 Ne cür’etdir süḥandânân-ı ‘aşra karşı bu sözler
Tarafdârıñ ola ‘Abdî meger kânûn-ı ḥûn-pâşı

354 [Der-Kenâr]

- Mefâ‘ilün / Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün*
- 117b 1 Zamâne ehline bezl-i ‘atâdan el çekdi
Cenâb-ı ma‘n-i müfehḥam seḥâdan el çekdi
- 2 Zemîn beslemez oldu ‘ayâl ü vilâdın
Felek vesâtat-ı feyz-i semâdan el çekdi
- 3 Görünce müntec-i hırmân-ı kazıyye-i ‘aşkı
Göñül kıyâs ile şekl-i hevâdan el çekdi
- 4 Vezân olmada bâd-ı şimâl-i Hind'e kadar
‘Alâkadârı niçin Asya'dan el çekdi
- 5 Su‘âl etmelidir Hüdhüd-i Süleymân'dan
Sebeb ne olduḡuña Belkîs Sebâ'dan el çekdi
- 6 Merâm-ı bülbül-i şeydâ teşâḥüb-i güldür
Cemâl-i Bâri gören mâ-sivâdan el çekdi
- 7 Huzûr-ı hey’ete çıkdıkda kâtil-i âşık
Reîs-i maḥkeme ḥükm-i cezâdan el çekdi
- 8 Olunca maḥrem-i bezm-i esâfil-i rukebâ
O bî-vefâ ne ‘aceb âşinâdan el çekdi
- 9 Fedâ-yı mâ-melek ey meh yoluñda bir işimi
Şanır mısıñ ki bu ‘Abdî vefâdan el çekdi

355 [Der-Kenâr]

- Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*
- 118a 1 Ḥasret-i dîdâr-ı dil-ber cismi âbâd eyledi
N'eylediyse baña ruḥsârındaki ḥâl eyledi
- 2 Şaydı bir bir baña raḡmen etdigi âzârı yâr
Şoñra geldi defter-i âzârı icmâl eyledi
- 3 Çekmiş iken el cefâ vü cevrden kâfir rakîb
Her ne etti ise âḥir yâri izlâl eyledi

¹⁰⁹

Vezin hatası yapılmıştır.

- 4 Ol cefâ-cû ‘âkıbet zülf-i perîşânı gibi
İntizâm-ı kişver-i ârâmı ihlâl eyledi
- 5 Tîgını teşhîz için etdi tevaḳḳuf bir zamân
Şanma ḳatl-i ‘âşıkın o terk-i hemâl eyledi
- 6 Meslek-i ‘âşık-nevâzîde giderken hayli dem
N'oldu âyâ ol perî tebdîl-i ahvâl eyledi
- 7 Hân mân-ı ‘aşkı yıkdı tîşe-i cevri ile
Bî-vefâlık resmini ‘Abdî o ikmâl eyledi

356 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 118b 1 Kankı lutfuyla utandırdı felek âyâ beni
Serzenişden bir nefes hâlî ḳomaz hayfâ beni
- 2 İster etsin ğarkâ-i girdâb-ı deryâ-yı helâk
Ġavṭa-ḥâr-ı mevc-i iḳbâlîm olan a‘dâ beni
- 3 Görmeyenler devr-i iḳbâlîmde lutf u ḳahrımı
Şimdi eyler bî-bahâne böyle istihzâ beni
- 4 Öyle sermest ü ḫarâb eyler ki ta‘rîf edemem
Sâḳi-i dehrîñ elinden içdigim şahbâ beni
- 5 ‘Âdet ü âyîn-i ḫalka etmedim hîç i‘tirâz
Her ḳavim kendilerinden zann eder hâlâ beni
- 6 Cümle zî-rûḫuñ giriftâr olduĝu ceyş-i meḫin
Kendi derdimden ziyâde eyler istîlâ beni
- 7 Bu ĝazelle şart-ı insâniyyeti etdim beyân
‘Abdiyâ ḳoy i‘tikâd etsin felek şeydâ beni

357 [Der-Kenâr]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Ey nihâlistân-ı şevḳiñ serv-i ser-âzâdesi
Hândân-ı ḫüsn ü ‘aşkıñ bir güzel şehzâdesi
- 2 Böyle ser-mest eylesin mi ehl-i ‘aşkı tâ ebed
Sâĝar-ı sırr şâr-ı hicriñde ‘alâyık bâdesi
- 3 Raḫnedâr olur mu bünyâd-ı cefâ ey bî-vefâ
Ḳaldırılса düştüĝü yerden bu derd efnâdesi
- 4 Zâhid olmuş ĝâlibâ zünnâr-bend ‘aşk-ı yâr
Ferş olunmuş kûşe-i mey-ḫâneye seccâdesi

- 5 Halka-i ‘uṣṣâkda bir pîre yok mu ihtiyâc
Luṭfu olmaz olmasa engüsteriñ bî-câdesi
- 6 ‘Âşıkı ma‘şûkdan tefrîka yol bulmuş rakîb
Var mı âyâ bunda ol gammâzıñ istifâdesi
- 7 ‘Abdiyâ isterse cânıñ eyleme kaṭ‘ân dirîg
‘Âşıkıñ cânâna budur fîdye-i âmâdesi

358 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün

- 119a 1 Kalem ol bî-vefânıñ cevriñi taḥrîrden bezdi
Raḳam levḥ-i ḥayâle şeklini taṣvîrden bezdi
- 2 Ne söylesem eder bir ma‘ni-i mevhûm ile tefsîr
Lisânım cüst ü cûy-ı şîve-i ta‘bîrden bezdi
- 3 Zebân-ı ḥâl ü kâli bilmeyen ol şûḥ-ı ḥod-gâma
Me‘ânî-i vefâdârıyı dil tefsîrden bezdi
- 4 Kitâb-ı ḥüsnünü gözden geçirdim nice mâh u sâl
Şi‘â‘-ı bâşıram kendisini teşvîrden bezdi
- 5 Şalâḥ-ı ḥâle yıllarca imâmı eyledim da‘vet
Ne ketm-i Ḥaḳ’dan el çekdi ne de tezvîrden bezdi
- 6 Emîn olmam olur ba‘zı müsâ‘id böyle bir vakti
Felek ehl-i dili zann etme kim tekdîrden bezdi
- 7 Şarâb-ı nâ-güvâr-ı firḳatı nûş edeli ‘Abdî
Ümîd-i vaşl ile her etdigi tedbîrden bezdi

TÜRKÎ

[11’li Hece Vezni]

- 1 Bûlbûl bâğa gelip yapmış yuvayı
Görmüş ki gülleri cümle ḥâr almış
- 2 Bozulmuş gülşeniñ âb u hevâsı
Gülûñ her yanını mûr u mâr almış
- 3 Dağıdıp yuvasın yabancı kuşlar
Yâverilerin çekip mârla mûşlar
- 4 Kırmuş otaḳların bâğa baykuşlar
O zamân bûlbûlü âh u zâr almış

- 5 Bakıp güle bülbül âh ile ağlar
Hasret odu ile bâğa ne dağlar
- 6 Gözlerinden başlar şu gibi çağlar
Gülüñ hırmânını şanki nar almış
- 7 Öykenmiş kanbûr felek bülbüle
Yeter merdlik verip güle sünbüle
- 8 Destûrmuş gülşene büyük gafletle
Şanki bu ‘âlemi sitemkâr almış
- 9 Derdin baña ‘Abdî söyler iken gül
Gördüm ki boynun egmiş bir yaña sünbül
- 10 Kûskün kûskün gezer zavallı bülbül
Beñzer ki felekden biraz ar almış

MESNEVİYYÂT

1

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Ehline ‘arz-ı hüner ‘âdetdir
Var ise ketmi anıñ bid‘attir
- 2 Hüner ehli hünerin söylemeli
Bî-hünerler de sükût eylemeli
- 3 Nesr ü nazma hüneri haşr etme
Eski bildikleriñe gel gitme
- 4 Bir lisân bilmedir ikisi bunuñ
Nesi vardır sühân-i mevzûnuñ
- 5 Aña denmez hele ehl-i ‘irfân
Bilmeye doğruca bir gayrı lisân
- 6 Vâlidîninden işitdiği dili
Öğrenir olsa da zâtında deli
- 7 Bilmeye kim ki lisân-ı pederi
Olunur mu aña âdem nazarı
- 120a 8 Böylece olmadın ise insân
Gider olmak baña kaldı hayrân
- 9 Bilmeli kendi lisânın âdem
Âdem için bir oldu ‘âlem

- 10 Âdemiyyet ne imiş aňlamalı
Cühelâ zümresini diňlemeli
- 11 Nuţfla buldu şark-ı Âdemiyan
Etdiler hikmet-i Yezdân'ı beyân
- 12 Şeref-i nokta nihâyet olamaz
‘Aded-i ebhîre gâyet olamaz
- 13 Bilmeli kendi lisânın demeden
Şöyle ta‘bîr-i maqâl eylemeden
- 14 Maqşadım şu oluyor ve'l-hâşıl
Okuyup yazmağı olmak kâbil
- 15 Okuyup yazmayarak sâde kelâm
Eylemez şöylece tahkîk-i merâm
- 16 Çünkü bu tab‘ân olur bir işdir
Şanma bilmek bunu bir dâniştir
- 17 Sâde nuţk ehline denir nâţık
Leyliñ ammâ odur ancak nâhiğ
- 18 Söyle ammâ ne dedigin bilemez
Denes-i ‘aybı sözünden silemez
- 19 Dâ’imâ etmededir hâlî-ı kelâm
Aňlamaz nerde yorulur encâm
- 20 Ne kıyâs u ne berâhîn aňlar
Ne rumûz u ne mezâmîn aňlar
- 21 Ağzına her ne gelirse söyler
Ne az Hâlîk'la mübâhât eyler¹¹⁰
- 22 Okuyup yazmadaki farţ-ı lüzûm
İşte bu bahş ile oldu ma‘lûm
- 23 Bunda da var dîne haylî me’âl
Lâzım oldu yine îrâd-ı maqâl
- 24 Okuyup yazmadaki asl-ı merâm
Maqlaba eylemedir istifhâm

110

Vezin hatası yapılmıştır.

- 25 Ğaraż için okumağdan ma‘nâ
Gelemez lafz ile çün şadre şifâ
- 26 Şâhid-i maṭlab dil-i ma‘nâdır
Lafz-ı rengîn aña bir dîbâdır
- 27 Lafza ma‘nâ aramakdır ma‘rûf
Zarf olur mu ‘acabâ bî-mazrûf
- 120b** 28 Ne selâmet ne mu‘ammâ ister
Cümleden ileri ma‘nâ ister
- 29 Ne ḥalâvet bulacağdır insân
Yalınız lafz ile mesel yığan
- 30 Hâşılı herkese olan lâyıķ
Olmalı kendi lisânın nâtıķ
- 31 Ya‘ni şerḥ evzân-ı üslûb üzre
Sözünü bülbülü maṭlûb üzre
- 32 Âdemiyyette nişâb işte budur
Bu qarâr üzre hesâb işte budur
- 33 Buña olmaz hüner ıtlâķı revâ
Olsa da medḥ ü şenâya eḥrâ
- 34 Hüneriñ mertebesi bâlâdır
Ehli de kadri gibi vâlâdır
- 35 Ne kolaydır olur ebnâ-yı zamân
Bir-iki beyitle ehl-i ‘irfân
- 36 İki kıṭ‘a sekiz-on müfredle
Alır anı cühelâ şöyle dile
- 37 Kimi Veysî kimi Nâbî derler
Hüner ancak buña Vehbî derler
- 38 Biñde bir bulunamaz ehl-i hüner
Sen ile bende ma‘ârif ne gezer
- 39 Hüneri var denilir şol zâta
Ola vâķıf heme külliyyâta
- 40 Evvelâ ḥüsn-i qarîḥâ ister
Olacaķ zâta ma‘ârif-güster

- 41 Hey'et ü hendese vü kimyâdan
Hikmet-i şâyi'a-i sîmyâdan
- 42 Behre-i râsihası olmalıdır
'İlm ile sînesi de dolmalıdır
- 43 Muhtedir olmalıdır irşâda
Hem daği ister ise ifsâda
- 44 Ya'ni kâdir ola hâll-i 'ukde
Olmalı mişli 'asîr âmâde
- 45 Merd-i kâmil demege lâyıķ ola
Kehl-i 'aşra bütün fâ'ik ola
- 46 Buña işte denir ehl-i 'irfân
'Abdiyâ buldu sözüñde pâyân

2

121a

MEŞNEVÎYYÂT

Rü'yâ-nâme

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

- 1 Bir gün oturmuş idim gülşende
Şöyle bir manzara-i rûşende
- 2 Baħr-i hayrette şinâh eyler idim
Şun'-ı Yezdân'a nigâh eyler idim
- 3 Mâ-sivâdan yoğ idi dilde eğer
Bir gelirdi baña şevķ ile keder
- 4 Derd-i farkın ile âh eyler idim
Dâmen-i çarhı siyâh eyler idim
- 5 Geldi bir duħter-i hûrî-peyker
Ya'ni bânû-yı melâ'ik-manzar
- 6 Görmemiş idi nazîrin 'âlem
Daği Cennet'te Cenâb-ı Âdem
- 7 Başladı nuţķa hicâb eyleyerek
Bağrımı hem-çü kebâb eyleyerek
- 8 Dedi ey h'âce-i hikmet-perver
Yok değil sende ma'ârifden eğer
- 9 Bir su'âl etmege geldim saña
Kıl 'atâ doğru cevâbın baña

- 10 Dedim ey serv ü gülistân-ı vefâ
V'ey şafâ-bağş-ı dil-i ehl-i hevâ
- 11 Ne ise eyle su'âliñ îrâd
Edeyim ben de cevâbın îcâd
- 12 Açdı dürc-i dehenin ol bânû
Şöyle kim oldu baña hem-zânû
- 13 Lerzenâk oldu bütün cism ü tenim
Âteşe düştü o demde bedenim
- 14 Dedi her dem görürüm 'âlemde
Bâ-ğuşûş nev'-i ney-i âdemde
- 15 Merd ü zen birbirine mâ'ildir
Biri mef'ûl biri fâ'ildir
- 16 Hep bunun üstüne şügl-i cihân
Mübtelâdır buña cümle hayvân
- 17 'Avrat ersiz bulamaz zevk u huzûr
Er daği 'avrata olmuş mecbûr
- 18 Bunu dâ'im görürüm böyle 'ayân
'İllet ü hikmetini eyle beyân
- 19 İşidince bu su'âli ol dem
Hâtıra geldi hudûs-i âdem
- 121b** 20 Çünkü olmuşdu Cenâb-ı Havvâ
Âdem'in cenb-i çepinden peydâ
- 21 Dedim ey duğter-i mes'ûd-ağter
Vereyim şimdi saña şöyle haber
- 22 Hikmet-i Hâk ile ber-hâlle nisâ
Birbirine görünürler hüsnâ
- 23 Buna tervîc eden ancak şehvet
Budur işte o medâr-ı ülfet
- 24 Cezb eden yek-dîgeri şehvetdir
Anı da def' edici vuşlattır
- 25 Yüz çevirdi diyerek ol benden
Ummaz idim bu cevâbı senden

- 26 Cühelâya yakışır böyle cevâb
Ben bunuñla olamam şimdi hicâb
- 27 Bir cevâb ver ki baña ehl-i ‘uqûl
Tutalar anı ‘umûmen maqbûl
- 28 Vermege ez ser-i nev başka cevâb
Vâdî-i dîgere etdim pür-tâb
- 29 Dedim ey mihr-i münîr-i’âlem
V'ey olan mâh-ı cihâna tev'em
- 30 Ben de etmem bu şavâbı taşsîn
Âferîn ile saña ey mâh-cebîn
- 31 Vereyim şimdi cevâb-ı dîger
Ne imiş aña zen ile şevher
- 32 Sevmese birbirini merd ile zen
Olamaz idi bu dünyâ mesken
- 33 Ya'ni etmezdi tenâsül hayvân
Boş kalırdı o zamân şahn-ı cihân
- 34 Olmasaydı bu cihânda zî-rûh
Ola mı bâb-ı ma'îşet meftûh
- 35 Budur işte şu vedâda ‘illet
İctimâ'a bunu buldum hikmet
- 36 Yüz çevirdi yine ol goncater
Dedi ey merd-i şabâhat-peyker
- 37 Bir cevâb ver ki vere şadre şifâ
Etme bu yolda baña cevır ü ezâ
- 38 Cümleñiñ bildiğidir bu aqvâl
Def' olur mu şu sözüyle bu su'âl
- 122a** 39 Bilirim sende liyâkat vardır
Müşkilim hâline kudret vardır
- 40 Añladım ol şanem-i sîm-endâm
Böyle sözler ile olmaz ilzâm
- 41 Vermege şimdi aña geldi sıra
Bir cevâb ki anı ‘aklı ıştır

- 42 Dedim ey cebhesi mehden berrak
V'ey olan velvele-bahş-ı 'uşşâk
- 43 Gerçi zâhirde zen ile merdi
Hak birer başka vücûd gösterdi
- 44 Lîk ma'nâda ikisi birdir
Şavb-ı Hak'dan bu güzel bir sırdır
- 45 Her biri kıt'a-i cismın özler
Merd ü zen yek-dîgeri hep gözler
- 46 İkisi bir yere geldikde müdâm
Bir vücûd hâşıl olur anda tamâm
- 47 Her biri olsa idi başka vücûd
Yalnız hâşıl ederdi mevlûd
- 48 Cümle zî-rûh u nebâtât-ı Hudâ
İctimâ'ıyla bulur neşv ü nemâ
- 49 Bu cevâbı işidicek benden
Dedi râzı ola Mevlâ senden
- 50 Vâkı'a düşdü muţâbık bu cevâb
Rû-nümâ oldu baña emr-i şavâb
- 51 Yek-vücûd olduğunu merd ü zenin
Şimdi bildim bu cevâbıñla senin
- 52 Birleşir bunda celâl ile cemâl
Vaḥdet-i Hak olunur istidlâl
- 53 Bu cevâba bedel ey merd-i Hudâ
Ne mükâfât edeyim şimdi saña
- 54 İşidince bu mevâ'îdi hemân
Oldu cism ü cesedim hep lerzân
- 55 Göñlüme geldi hayâl-i vuşlat
İltihâb eyledi nâr-ı ḥasret
- 56 Añladı lerziş-i cismimden o mâh
Nedir ol bende olan ḥâtır-ḥ'âh
- 57 Dedi ey merd-i şalâbet-âşâr
Añladım şimdi derûnuñda ne var

- 122b 58 Daha var bende tetimmât-i su'âl
Ederim anları da istis'âl
- 59 Ger verirseñ bu tetimmâta cevâb
Ol vakit her ne dilerseñ anı yap
- 60 Saña teslîm ederim endâmım
Alırım ben dahi senden kâmım
- 61 Bu beşâretleri almakda hemân
Dedim ey çeşme-i âb-ı hayvân
- 62 Kalmadı şabra taḥammül bende
Yok mudur zerre vefâ hîç sende
- 63 Dem-be-dem ben saña verdikce cevâb
Sen su'âli ediyorsuñ ıtnâb
- 64 Ne ise söyle tetimmât-ı su'âl
Göñlümü etme giriftâr-ı melâl
- 65 Dedi ol serv-i gül-endâm baña
Eyledim ḥayli cefâ gerçi saña
- 66 Luṭf edip müşkilimi eyle beyân
Devlet-i vaşlım ile ol ḥandân
- 67 Erkek erkek ile zen de zen ile
Söyleşirler diye düşmüş bu dile
- 68 Kerem et söyle baña 'illetini
Var ise eyle beyân lezzetini
- 69 Dedim ey duḡter-i şîrîn-zebân
V'ey olan ḳalbime âteş-efşân
- 70 Bilemem lezzeti erbâbı bilir
Gerçi yok fâ'idesi inkârıñ
- 71 Var ise lezzeti erbâbı bilir
Her şeyiñ zevkini aşḥâbı bilir
- 72 Cümle kârıñ bu fi'iller şıgıdır
İrtikâb edeniñ azgınlığıdır
- 73 Ola bir iş ki menâfî vaşfa
Düşer ya'ni o muḥâlif ṭab'a

- 74 Ol işiñ fâ‘ilidir ehl-i dâlâl
Ehl-i Hâk bunları eyler ibtâl
- 75 Doğru yol herkese budur ancak
Ola nisvân-ı ricâle mülhâk
- 76 Diñledi bunları ol âfet-i cân
Dedi râzı ola senden Raḥmân
- 77 Şimdi etdim yine ḥall-i müşkil
Çünkü bu yolda idim pâ-der-gil
- 123a** 78 Dedim ey mâh-ı münevver ṭal‘at
Daha mı gelmedi vaşlın nevbet
- 79 Kalmadı dilde taḥammülden eşer
Der kerem kıl baña bir doğru ḥaber
- 80 Dedi icrâ edegör dil-ḥ‘âhiñ
Cânıma etdi eşer bu âhiñ
- 81 Beynenâdan giderilsin firḳat
Tâ ki ma‘lûm ola sırr-ı vaḥdet
- 82 Der-‘akab sîneme çekdim anı
Şapladım şîşe o dem bir bânı
- 83 Çünkü etmişdi mezâyâ-yı vişâl
Birden iki ṭarafâ ‘arz-ı cemâl
- 84 Yok mudur bunda efendi ḥikmet
Çifti tek etdi vukû‘-ı vuşlat
- 85 Edemem zevkini âniñ ta‘rîf
‘Ömrüm oldukça edersem tavşîf
- 86 Ne kadar bilse anıñ ḥikmetini
Bulur âdem o kadar lezzetini
- 87 Etmeyen nûkte-i vaşla iz‘ân
Görünür anda şaffât-ı ḥayvân
- 88 İşte bu neş’e-i vuşlatda iken
Ḥavf-ı firḳat ile miḥnetde iken
- 89 Gözüm açtıkda dedim ben ḥayfâ
Meger ola bu bize bir rû’yâ

90 Der-‘akab ‘âzim-i hamâm oldum
Bu tekellûf ile sersâm oldum

91 N'ola dense buña rû'yâ-nâme
‘Abdiyâ erdi sözüm encâma

3

123a

Meşnevî-i Dîger

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

1 Ey olan âşüfte-bintü'l-‘ineb
Mest-i şahbâ-yı hevâ behr-i tarab

2 Bu zen-i koca edâ-yı bî-hicâb
Neş’e-i dârât eder mest ü hârâb

3 Böyle bir sebûya olmak âşinâ
Cism ü cânın eylemekdir bir hevâ

4 Ülfeti gel etme aña i‘tiyâd
Kim odur âbisten-i şerr ü fesâd

123b

5 Âteş-i seyyâle dendi nâmına
Doğuna seng-i felâhan câmına

6 Ola pâ-mâl-i felâket hârını
Görmesin rûy-ı şafâ mestâneyi

7 Ser-nigûn ârzû-yı duhter-i rez
Başını ğamdan rehâ-yâb edemez

8 Âhîr ederseñ eyâ ‘işret-perest
Bu sebû-yı cismiñi elbet şikest

9 Nûş-ı meyle olur ey serv-i sehî
Sâgar-ı ser-şâr-ı hayşiyet tehî

10 Oldu bir ‘unvân yerim ümmü'l-fesâd
La‘netu'llâh-ı ‘alâ İbn-i Ziyâd

11 Mâl u cân u reng oldur âfeti
Rağbet etmez aña merd-i hikmeti

12 ‘Âdetâ dîvânelikdir neş’esi
Gösterir kes Âdem'e her nâ-kesi

13 Raṭb u yâbis yeldirir ser-hoşunu
Sıkletinden fırladır ser-pûşunu

- 14 ‘Âkıllı dîvâne eyler bî-gümân
Daği merd-i müstemendi kahramân
- 15 Tatalım biñ lahza etsin def‘-i gam
Vermede tab‘a humârı şad-elem
- 16 ‘Iyş u nûşa gerçi sâkî-nâmeler
Giydirip kuşatdı nice câmeler
- 17 Şa‘irân engûra dâmâd oldular
Vuşlat-ı duht ile dil-şâd oldular
- 18 Etdiler pîr-i muğâna intisâb
Yazdılar bu yolda nazm-ı bî-hisâb
- 19 Dediler mey-hâneye dâru'l-emân
‘Iyş u nûşa verdiler böyle şân
- 20 Lîk maşşûd u merâm-ı şâ‘irân
Âb-ı telh-i rez degildir bî-gümân
- 21 Her birinden başkadır maṭlabları
‘Aşk-ı Yezdân'a gider mezhepleri
- 22 Verdiler duht-i reze bâlâ nifâk
Cümle merdân-ı Hudâ birden ṭalâk
- 23 Hayf kim zâhir-perestân-ı cihân
Kaldılar râh-ı hidâyette yayan
- 24 ‘Iyş u nûşu maḥz-ı dâniş bildiler
Havf-ı Hakk'ı levh-i dilden sildiler
- 124a** 25 Oldular bed-nâm-ı bezm-i ibtilâ
Cümlesi sâgar be-dest-i imtilâ
- 26 N'ola edeydi Hudâ-yı zî-cenâb
Böyle ilhâmın baña vakt-i şebâb
- 27 Edemezdi nefsimi bî-ihtiyâr
Vakt-i bir yere nedâmet-rîz-i bâr
- 28 Müzmin-i maḥşûl-i ‘ıyş u nûş âh
Vermedi yek dâne ağzına tebâh
- 29 Çek ayagın ‘Abdiyâ mey-hâneden
Vazgeç artık sâgar u peymânen

- 30 Bir şarâbîñ mesti ol kim tâ ebed
Sâgarında görüne rûy-ı Şamed
- 31 Neş'e-i seyl dîde dîdârı kûha
Cür'asında baħr-i vahdet mevc ura

4

- 124a** 1 *Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün*
Kalem der ben şeh-i taħt-ı cihânım
Kalem zed-râ be-devlet mîr-i sânem
- 2 Dilim mecrâ-yı mâ'i ma'rifetdir
Zebânım tercümân-ı maşlahattır
- 3 Musahħardır baña mülk-i ma'ânî
Elimde kufl-i genc-i şâkiyânı
- 4 Esîr-i iltifâtımdır havâķîn
Müyesser hürmetim bezm-i selâķîn
- 5 Baña mevhûb-ı Hâķ'dır maħv u âyât
El ednâ iktidârım haşmı iskât
- 6 Sakîmi müstaķîm eyler dü-harfim
Fesâdı şulha sevķ eyler şu şarfım
- 7 Olur bâr-ı girân püşt-i 'adûya
Kosam bir noķta-i cîm harb-cûya
- 8 Firâz-ı taħt-gâhım *Levh-i Mahfûz*
Cihân hükmüm ile ħandân u maħzûz
- 9 Lisânım rukye-ķân-ı siħr u füsûn
Maķâlîm şafħa-zîb-i levħ-i ķânûn
- 10 Nedîm-i meclisim ma'nâ-yı mülhem
Kafadâr-ı kelâmım ħarf-i müdgam
- 11 Müdâvim sürme-i çeşm-i ma'ânî
Devâtım gürze-i şâķib-ķarânî
- 124b** 12 Ĥayâl-i nâzenînim duħt-i bânû
Olur peşm-i devâtım aña giysû
- 13 Cihân hükmümde dırâz Kâf-ı nâ-Kâf
Derimde bir gedâdır mihr-i şafâķ

- 14 Lisânımdan geçir devrine eflâk
Benimle bildirildi sırr-ı levlâk
- 15 Hıred-şehrâh-ı Hakk'a reh-nümâdır
Belâ insâna bir lütf-ı Hüdâ'dır
- 16 Hıredsiz hurredân olmak ne kâbil
Anıñla fark olunur hak u bâtil
- 17 Hıreddir rehber-i râh-ı hidâyet
Hıredle bulunur semt-i selâmet
- 18 Hıred cismim şu'ûnâta revândır
Be-ta'bîr-i dîger dünyâyâ cândır
- 19 Eder hall u akd cümle emderî¹¹¹
Hıredmend olanla 'aql u şu'ûru
- 21 Anıñ da ihtiyâcî baña der-kâr
Hıredmendân eder mi bunu inkâr
- 22 Egerçi mu'teber 'ilm ü fazîlet
Budur çünkü nişâb-ı âdemiyyet
- 23 Şeref-bağş-ı beşer 'ilm ü edebdir
Seni şanma 'azîz eden nesebdir
- 24 Degil mi behremendân-ı kemâlât
Nere varsa şafâyât-ı mir'âttır
- 25 Selâmet-yâb güzîn-i ehl-i dâniş
Semâdan bîn-i dâreyn ehl-i bîniş
- 26 'Aceb âdem denir mi ehl-i cehle
Velew hem-ser olursa mihr ü mehle
- 27 Hayâtıñ zevkî yok 'ilm ü edebsiz
Hayâ et bundan olma gel edebsiz
- 28 Bu hayısiyyet ile 'ilm ü fezâ'il
Lüzûm-ı cismime olmakda kâ'il
- 29 Zer ü sîmiñ egerçi 'izzeti var
Hesaba şıgmayan bir hürmeti var

111

Vezin hatası yapılmıştır.

- 125a 30 Cihânıñ intizâmı aña merhûn
Cihân ansız ne mümkün ola meskûn
- 31 Eden oldur beşîri bikre bende
Dü-şirret ü nice merdi kemende
- 32 Ne istignâ eder efgendesine
Verir şadr-ı sa‘âdet bendesine
- 33 Esîr eyler nice şâhı derinde
Hevâ-yı saltanat vardır serinde
- 34 Bu rütbe şân u şöhretle zer ü sîm
Eder şân-ı şerîfimde ne ta‘zîm
- 35 Ki ya‘ni bende-i haysiyyetimidir
Nisâr-ı reh-güzâr-ı servetimidir
- 36 Arar âsâyış-i ‘âlem siyâset
O da merd-i faîm-i pür kiyâset
- 37 Siyâsetsiz cihân dâru'l-hazendir
Siyâsetle cihân ma‘mûr u şendir
- 38 Ten-i âsâyış-i cândır siyâset
Rek-i ârâmişe kâdır siyâset
- 39 Hükümdârâne bu oldu vazîfe
Havâle etdiler onlar da seyfe
- 40 İki şıkdan ‘ibâretdir siyâset
Biri emr ü biri nehy-i isâ’et
- 41 Buna tenfîze kâdirse hükümdâr
‘Arûs-ı râhat eyler ‘arz-ı dîdâr
- 42 Gelir mi hîç vücûda ay elemsiz
Bu ahkâm-ı siyâsetde kalemsiz
- 43 Hele top u tüfenk ile hadengiñ
Sinân u seyf-i vehb alân-ı cengiñ
- 44 Lüzûm u iktizâsın etmem inkâr
Baña bunlardan özge yok kâfâdâr
- 45 Medâr-ı istinâdım seyf-i kâtı‘
Esâs-ı i‘timâdım seyf-i kâtı‘

- 46 Ederse düşmene yek hamle şemşîr
Görür her bir sözümde nice te'sîr
- 47 İki tev'em birâder seyf ü hâme
Giyerler gerçi başka başka câme
- 125b** 48 Yazar hâme helâk-i haşma fetvâ
Olur şemşîr-i hûn-âşâm-ı a'dâ
- 49 Biri mevşûfdur luţf u cemâliñ
Biri de maşdarı kahr u celâliñ
- 50 Dönerken kâr-ı 'âlem hep kalemle
Niçin bî-zâr olur ehli elemle
- 51 Niçin olsun kalemdârâne nefret
Neden bî-behregânı bula ragbet
- 52 Niçin gelsin ser-i kâra kalemsiz
Neden bî-vâyegân ola elemsiz
- 53 Niçin muhtâc-ı nân olsun hünermend
Neden nâdân ola zerrîn kemer-bend
- 54 Belâ çok birtakım merd-i sevâd-ı hân
Ki ya'ni levhadâr u hâme-cünbân
- 55 Geçinirler haberdâr-ı ma'ârif
Bilirler özlerin ma'nâyı 'ârif
- 56 Hünermendiñ sözün tezyîf ederler
Esâs-ı mebhâsi ta'rîf ederler
- 57 Demezler ki bu yolda biz yayanız
Yalan yañlış okur yazar felânız
- 58 Hele etmem be-Hağ-ı Hazret-i Hağ
Bu şinfı ben kalemdârâne mülhak
- 59 Bu vâdide sözün yokdur hesâbı
Yazar isterse hâme bir kitâbı
- 60 Sen artık 'Abdiyâ hatm-i kelâm et
Bunu derk edene 'arz-ı selâm et

5

Meşnevî-i Dîger*Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün*

- 1 Ey marîz-i 'illet kibr ü gurûr
Vermiyor mu saña 'illet-i fütûr
- 2 Bu maraz âhîr helâk eyler seni
Zillet ile zîr-i hâk eyler seni
- 3 Hûd-pesendiñ haşımı besbelli Hüdâ
Bundan artık var mı insâna belâ
- 4 İşte maḥzûru bedâhetle 'ayân
Var ise fâ'idesi ile beyân
- 126a 5 Oldular hep 'aks-i mir'ât-ı şuver
Gevher-i vâhîdden ebnâ-yı beşer
- 6 Bulamaz ehl-i hîred kibre maḥal
Ola meger 'aql u fikrinde ḥalel
- 7 Ey olan târ-ı ḥasedle sîne-sûz
Yakma cânıñ reşkle şeb-i tâbe-rûz
- 8 Yandığıñ kalır saña ey 'aklı dîn
Ni'met-i maḥsûduñ oldukca füzûn
- 9 Âhîriñ vermez zevâl-i ni'meti
Zâtıña germiyyet-i ḥayṣiyyeti
- 10 Luṭf u ḳahr ancak yed-i ḳudrettedir
Şanma kim reşk-i dil ü ḥasrettedir
- 11 Ola bunda pîr ü nefes-i le'îm
Rehber olsun zâtıña 'aql-ı selîm
- 12 Çünkü eyler mürşid-i 'aql u hîred
Nice bürhân sırr-ı dile men' ḥased
- 13 Ey dūrûğ-ı bî-fürûğa mübtelâ
Etdiñ insânını maḥv u hevâ
- 14 Oldu zâhir işe ḳavliñde dūrûğ
Ḳalmadı bak hiç özüñde fūrûğ
- 15 Eylemez kızbe tenezzül hûşyâr
Bundan eyler şad-hezârân neng ü 'âr

- 16 Bulunur nâmûs ile zevk-i hayât
Yegdir elbet âdeme bunsuz memât
- 17 Ya veh kevnîñ kadri dâ'im pest olur
Girerek süfliyyet-i peyvest olur
- 18 Çünkü men' etdi dūrûğu cümle dîn
Bunu inkâr eylemez ehl-i yakîn
- 19 Ey sühançîni ile bî-neng olan
Nefs ü şeytân ile hem-âheng olan
- 20 Tâbîñî naql-i kelâm-ı encümen
Tâbîñî neşr-ârâ cîf-i sühen
- 21 Bir gün olur âteş-i gamz u nifâk
Cânîñi eyler rehîn-i ihtirâk
- 126b** 22 Koğculukdan vazgeç olma bed-nihâd
Demesinler saña sâ'î bi'l-fesâd
- 23 Fitne-cûyân dâ'imâ medhûl olur
Şanma bir vâkt ola ki maqbûl olur
- 24 Bunu tecvîz eylemez 'aql-ı selîm
Bildiginden dönmesin merd-i le'im
- 25 Ey olan h'âhişger-i ketm-i hûkûk
Ser-firâz-ı zümre-i ehl-i 'ukûk
- 26 Ketm-i Hâk evlâd-ı zulmüñ mâderi
Olma gel bu mâderiñ sen şevheri
- 27 Geç zulümden eyle gel taşdîk-i Hâk
Olasın rûşen-dil-i tevfiq-i Hâk
- 28 İşte ıslâh-ı mizâc-ı âdeme
Ya'ni te'mîn-i kavâm-ı âleme
- 29 Bu veşâyâdır esâs-ı müstakıl
Olma bundan 'Abdiyâ sen mün'adil

6 [Der-Kenâr]

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*
120b 1 Âh geçse gönlümüñ bir kez yakası destime
Bend ederdim hâne-i âzâr-ı gam-peyvesteme

- 2 Her ne teklîf etsem eyler ser-keşâna men' ü red
Lâ ilâhe der demez gûyâ olur illâ aḥad
- 3 Şatdığı bâzâr-ı 'irfânda kumâş-ı 'aql u hûş
Aldığı bütün ma'ârifde metâ'-ı ıyş u nûş
- 4 İster etsin reh-nümâsız kûy-ı maḳşûda vuşûl
Ḥânkâh-ı şeyḥ-i şehre eylemez bir dem duḥûl
- 5 Ceyş-i idrâk ile eyler feth-i ḥışn-ı müşkilât
Merdgân-ı cehle isterse verir feyz-i ḥayât
- 6 Munḳi-i 'aql etmedikce vaz'-ı imzâ-yı ḳabûl
Olur olmaz ḳavl-i nâ-ma'ḳûlden eyler nûkûl
- 7 Büt-perest eşnâma Ḥaḳ dedi Mecûsî âteşe
Ehl-i Tevrât ehl-i İncîl düştüler keşmekeşe
- 8 Ḳal'a-i tevḥîdi fetḥe ḳaldılar hep bî-zafer
Böyle memlû idi çüñkü câm-ı şahbâ-yı ḳader
- 9 Geldi dîn-i Aḥmedî tevḥîdi ḳıldı âşikâr
Rûy-ı mir'ât-ı hüviyyetden silindi hep gubâr
- 10 Lîk 'aşerâdım ancak etdi tevḥîdi ḳabûl
Mâ-'adâsı etmede ḳavmiyyete şarf-ı 'uḳûl
- 11 Dergeh-i 'âlem-penâha 'aḳla eden intisâb
Bunda ḥaḳ u bâtılı birden eder derk ü ḥisâb
- 12 Yok Ḥudâ'dan başka nesne bu cihânda 'Abdiyâ
Etmeli dâ'im vücûd-ı muṭlaka ḥamd ü senâ

7 [Der-Kenâr]

Meşnevî

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 121a 1 Nice eyyâm u nice dem nice sâl
Ḳahve-ḥâneydi bu cây-ı bî-hemâl
- 2 Mesken-i nâdân u nâ-ehlân idi
Mecma'-i evbâş-ı bed-peymân idi
- 3 Cem' olurdu bunda pür şubḥ u mesâ
Nerde bir var ise merd-i bî-nevâ
- 4 Gûyiyâ olmuşdu tenbel-ḥâne bu
İçine eylerdi ḥaylâzlar gelû

- 5 Bâyi'inden eyledim ben 'Abdiyâ
Biñ iki yüz yetmiş üçde iştirâ
- 6 Şeyh Süleymân Kudüs-i esrâra
Nâmına bir mekteb etdim pek iyi
- 7 Çe büzürgvârım idi evvel 'azîz
Merķadi olsun hemîşe şu'le-rîz
- 8 Var idi dilde heves-i ta'mîrine
Mâ-cerâsın nazm ile taḥrîrine
- 9 Şöyle kim bir mekteb-i zîbâ ola
Çeri başı bir güzel revnaḳ bula
- 10 İki yüz doksan sekiz geldikte tâ
Ġayret-i Hâḳ şöyle oldu rû-nümâ
- 11 Bendeki meyl ü heves ey bî-gurûr
Eyledi oğlum Celâl Beg'de zuhûr
- 12 Bu heves etdi 'ayân u âşikâr
Var idi mîr-i kemâli ḥişşedâr
- 13 Eyledi iki birâder bî-nifâḳ
Ḥîz-ḥ'âhân-ı cevâza iltîşâḳ
- 14 Keşf olunan maşrafın zefer edip
Ehl-i ḥayra tarḥ-ı sîm ü zer edip
- 15 Ḥişşesin verenden aldılar hemân
Vermediyse ba'zı nâkis yok ziyân
- 16 Baḥş edenler ḥişşe maḳbûl oldular
Etmeyenler ḥor u medḥûl oldular
- 17 Ben de mâl-i tevliyetden bâ-rızâ
Eyledim bir biñ gurûş bezl ü 'âtâ
- 18 Müşterekler vermediler yek-fülûs
Şeyh Sinânlı gibi oldular 'abûs
- 19 Etdiler bunda imâma iḳtidâ
Oldu mü'zen kayserini oğlu da
- 20 Müttefikler himmetiyle ḥâşılı
Oldu ta'mîr iḥtinâmıñ vâşılı

- 21 Tarh olundu bir de hücre yanına
H'âcenin toz konmasın dâmânına
- 22 Sakf u saḥḥı çâr-dîvârı tamâm
Bir güzel tecdîd olundu ey hümâm
- 23 Şâh-ı 'âlem Hazret-i 'Abdü'l-Hamîd
Neşr-i 'ilme etmese meyl ü mezîd
- 24 Kim verirdi bu hayıra yek direm
Eylesem de günde şad-va'd-i İrem
- 25 Başkadır te'sîr-i meyl-i pâdişâh
'Ömrünü efzûn ede zâtu'l-İlâh
- 26 Tâ ki Qur'ân-h'ân ola eṭfâlimiz
Sâyesinde hoş ola her hâlimiz

8 [Der-Kenâr]

121b

Meşnevî

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Ey melâl iken olan bedr-i münîr
Perteviñle kûh u şahrâ müstenîr
- 2 Rûşeni bahş-ı cihândır tal'atıñ
Geh 'ayân u geh nihândır tal'atıñ
- 3 Eyliyorsañ neşr-i nûr-ı muḳtebes
Şeş cihât-ı kâ'inâta bir nefes
- 4 Artıp eksilmek mizâc olmuş saña
Geh olursañ inḥisâfa mübtelâ
- 5 Bir su'âlim var cevâbın isterim
Bu cevâbıñ da şavâbın isterim
- 6 Şöyle kim şu encüm-i eflâk eger
Olsalar bir nokṭa üzre muḥtażar
- 7 Ya'ni cümle kevkeb olsa yek-ḥamîr
Birbirine olsa ḥaylûlet-peżîr
- 8 Parçalansa sonra bir nisbet ile
Pend-i ser-kârı olan kısmet ile
- 9 Hâşıl olursun gibi nice kamer
Bu sözü redd edemez ehl-i nazar

- 10 Böyle iken hâl bunca ahtarân
Olmuyorlar ‘âleme pertev-feşân
- 11 Sen ederseñ geceyi gündüz gibi
Görünürsün bir büyük yıldız gibi
- 12 Zâhir-i hâle bakılsa ahtarân
Senden artık olmalı şu‘le-feşân
- 13 İşte bu maḥşûl-i îrâd-i su’âl
Ver cevâbın luṭf ile ey bî-hümâl
- 14 Bu su’âlin pek becâdır sâ’ilâ
Vereyim şimdi cevâbın bî-riyâ
- 15 Ben de anlar gibi bir kevkeb idim
Dâ’ir-i âfâk-ı rûz u şeb idim
- 16 Edemezdîm ‘âleme neşr-i ziyâ
Serseri eyler idim devr-i semâ
- 17 Neşr-i nûra dilde ḥ’âhiş var idi
Ḥasret-i maṭlabla ḥâlîm zâr idi
- 18 Olmuş idim çâre-cû-yı neşr-i nûr
Ṭab’ıma vermez idim zerre fûtûr
- 19 Bir ‘ulüvv-i himmete mâlik idim
Şâh-râh-ı ğayrete sâlik idim
- 20 Şoñra kendi kendime fikr eyledim
Ġayret-i akrânide zîkr eyledim
- 21 Hicr-i ḥayret idim sâ’ilâ
Mâ-verâdan baña geldi bir şadâ
- 22 Dedi ey ğâfil nedir bu ḥayretiñ
Şarfa mâni‘ var mı nakd-i ğayretiñ
- 23 Çünkü neşr-i perteve ḥ’âhânîñ
‘Âlemi tenvîre de cûyânîñ
- 24 Hâşıl olmaz yalınız bu maṭlabîñ
Müttefik ister seniñ şu maṭlabîñ
- 25 İnzimâm eylerse saña ahtarân
Ol dem olursuñ yere pertev-feşân

26 Haste-i hırmâna dermân ittifâk
Bâ'is-i hırmân u hüsran iftirâk

9 [Der-Kenâr]

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

122a 1 Bir başıñla eremezsiñ maṭlaba
Edesiñ ric'at meger her kevkebe

2 Olur iseñ anlar ile yek-ḥamîr
Şüphesiz cirmiñ olur bedr-i münîr

3 Ol vakit rûşen edersiñ 'âlemi
İttifâkıñ bilinir keyf ü kemi

4 İşidip bu sözleri etdim kabûl
Çünkü 'ayn-ı hikmet idi ey füzûl

5 Rû-be-râh-ı nühüft oldum der-'aḫab
Encümengâh-ı nücûma bî-ta'ab

6 Mâ-cerâyı hep hikâyet eyledim
Hâlimizden çok şikâyet eyledim

7 Dedim ey ebnâ-yı cins-i aḫtarân
'Âleme olsaḫ n'ola pertev-feşân

8 Yek-vücûd olup biriksek bir yere
Şu'le-zîr olsaḫ bütün baḫr u bere

9 Gün gibi biz de olurduḫ nâm u şân
Şu'le anıñ olsa da yoḫdur ziyân

10 Sûdmend olmaḫdır 'âlemde hüner
'Âkıbet bir balta naḫl-i bî-semer

11 İttifâk ile olur her iş tamâm
İftirâk etmez cihânı şâd-kâm

12 İşte böyle nice sözler söyledim
İttifâkıñ nef'ini şerḫ eyledim

13 İşidince nuşḫ u pendim aḫtarân
Eylediler seyr-i sû-yı âsmân

14 Etmediler meyl-i rûy-ı ittifâk
Oldular hep rû-be-râh-ı iftirâk

- 15 İçlerinden kalmış idi çend-‘aded
Ahter-i pür-mâye-i şâhib-ıhred
- 16 İttifâka görürüm anda heves
Âferîn-h’ânende şarf etdim nefes
- 17 Eyledik teşkîl-i bezm-i meşveret
Bâ-vücûd-ı iltizâm-ı meskenet
- 18 Eylediler her ne dedimse kabûl
Etmediler semt-i hilâfa ‘udûl
- 19 Birleşip olduk ser-â-pâ yek-vücûd
İşte bu cirm oldu bende rû-nümûd
- 20 Bedr-i kâmil oldum âhir ey hümâm
Şu‘levâr etdim cihânı bi’t-tamâm
- 21 İttifâkıñ sâyesidir bu ziyâ
Olamaz bir münferid pertev-nümâ
- 22 İşte zikri sebķ eden cümle nücûm
İttifâka etseler idi hücûm
- 23 Elbet olurlar idi pertev-fezâ
Kâ’inâta benden artık ‘Abdiyâ

KİT‘ÂT

1

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
Kılcak şakınarak çekme amân ser-bâzım
Kesilen merd-i mu‘annid geberen gerd olsun

Tek livâ halkı hemen emn ü emân bulsun da
Seyf-i meslûl-i siyâset ile gerd merd olsun

2

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ûlün
Bu kânûn-ı vilâyet bir şekerdir
Anıñla beslenir tûtfî-mizâcân

Vilâyetli olursa hem-çü kuzgun
Şekerle beslenir mi cîfe-horân

3 [MÜFRET]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Ğardiyân-ı himmeti şaldım taḥarrî etmege
 Bu қarantin-ḥâneде gayb etdigim âsâyîşi

4 [MÜFRET]

127a

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Geşt edip eṭrâfı geldi dedi dumandır eşk
 Ḥayf kim etdi felek baña nübüvvet fâḥîşi

5

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 'Aceb meddâḥ-ı nef'i olanıñ nef'i nedir bilmem
 O hicâvî sitâyîş sûr-baḥşâ-yı vefâ olmaz

Hele taḥrîb etmiş tîşe-i hicv ile çok diller
 Ḥarâb-ı Ka'be'ye sa'y etmede қаṭ'ân şafâ olmaz

6

Mefâ 'ilün / Fe 'ilâtün / Mefâ 'ilün / Fe 'ilün
 Cihâna Nef'i-i âteş-zebân gibi şâ'ir
 Ne geldi belki ne soñra gelir dedi zırafâ

Degil iken mütenâhî füyûz-ı Rabbânî
 Bir âdem ile olur mu anıñ ḥitâmı revâ

7

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün
 Ğazâtıñ gerçi eski âletidir
 Bıçâğ u deşne vü şemsîr-i perrân

Ğılâf-ı i'tibârın yakdı âḥir
 Tüfeng ü ṭop olunca âteş-efşân

8

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Şu gibi aқdı her sûdan Tuna nehri kenârında
 Cünûd-ı şâh-ı 'âlem başқа bir nehr-i 'azîm oldu

Biri sudan öbürü ceş ü yâr-ı cûş-ı âdemden
 Dü-nehriñ ictimâ'ı düşmene renc-i elîm oldu

9

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Deyr-i naḥş bal yemez tûylar Tuna nehri kenârında
 Açıp ağızların semt-i 'adûya nâzır olmuşlar

Ser-â-pâ mi‘de dolgunluğu vardır her birisinde
‘Adûnuñ başına kusmak için hep hâzır olmuşlar

10

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Bir güle kapmağa hayli çıkışıp Müskûl'ü
Sürdü leşker ileri ilden ‘arz-ı kuvvet

Oñu sökmez giriş donmaz olup âhîr-i kâr
Yüzünü tersine alıp eder elbet ‘avdet

11

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

127b Ağır geldi bu vaz‘-ı nâbe-me‘mûl-ı Müselmânân
Kral-ı Moskov'u hayret-fezâ-yı ıztırâb oldu

Şanırmış kalmadı artık cihânda şevket-i İslâm
Bu aňlayış muhakkak cümleye emr-i ‘icâb oldu

12

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

Kabûl-i şulha gerden-keşlik etdi ‘aķıbet Moskov
Gürûh-ı leşker-i cerrârını mağrûr olmuşdur

Belâya da‘vet etdi başına fart-ı tekebbürle
‘Umûm üzre kıtâle ehl-i dîn mecbûr olmuşdur

13 [GAZEL]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ûlün

Bulur elbet yerin fermân-ı Bârı
Müfevvez kıl aña bi'l-cümle kârı

Tevekkül bârgâhında muķîm ol
Derûnuñdan gider hüzn ü gubârı

14 [GAZEL]

Fâ‘ilatün / Fâ‘ilatün / Fâ‘ilatün / Fâ‘ilün

Şâ‘il-i maţlab olur şabr ile ibn-i Âdem
Bâ-huşûş olsa eger şabra tevekkül ü şamem

Hak seni eylemez âhîr emeliñden maķrûm
‘Abdiyâ fikr edegör bunu şakın çekme elem

15 [GAZEL]

Mef‘ûlü / Fâ‘ilatü / Mefâ‘ilü / Fa‘ilün

Yâ Rab hemîşe hâyini kıl kahrıña revâ
İki cihânda bulmaya ğamdan ebed rehâ

Devlet işinde şıdka derûn ile sa'y eden
Olsun müdâm luţf u 'inâyâtına sezâ

16 [GAZEL]

Mef'ûlû / Mefâ'ilûn / Mefâ'ilû / Fe'ûlûn
Hâk-i reh-i mollaya yüzüm sürmege geldim
Ser-defter-i 'işyânı bugün dürmege geldim

Ben bende-i nâçîz-i gedâ çeşm-i vişâlim
Feyz-i der-i hünkârı bu dem görmege geldim

17

Mefâ'ilûn / Mefâ'ilûn / Mefâ'ilûn / Mefâ'ilûn
Şeh-i kişver-güşâ-yı sıfat-ı 'Abdü'l-Mecîd Hân'ın
Hudâ günden güne ikbâl ü iclâlin füzûn etsin

Dü-'âlemde göresin düşmeni râhat ne dostu cevır
Hemîşe dostunu memnûn a'dâsını zebûn etsin

18

128a

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilû / Fâ'ilûn
Bir pâdişeh ki 'adl ile mevşûf ola müdâm
Hafr-ı Hüdâyi hâk aña elbet mu'în eder

A'dâ icbâle çıkma degil uça kuş gibi
Çengâl-i kahr ile anı tarh-ı zemîn eder

19 [GAZEL]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilûn
Giydirip gözlerine müctemi'ân bâl lûgât
Yürüyüş eylediler ...¹¹² cisrine bûgât

Her gülüşde nicesi geçdi kılıçdan yer yer
Kılıcı köprü gibi kurdular o yerde gazât

20 [GAZEL]

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilûn
Niyet-i hâlişan-ı şâh-ı 'adâlet mu'tâd
Nice müşkilleri elbette eder hall ü küşâd

Hîçbiri olamaz 'ukde-güşâ-yı âmâl
Tutalım olsa cihân dopdolu erbâb-ı fesâd

¹¹²

Bu kelime okunamamıştır.

21

Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'iün

'Aql u iz'ânları aldı Hudâ-yı Te'âl
Eşkıyâ deñilmedi bunca o hân-ı pendî

Yok yere cânlarını eylediler böyle telef
Kimse bir şey edemez kimseye illâ kendi

22

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

Bakılsa çeşm-i inşâf ile bu mezâ olur zâhir
Eyâ Mısr-ı me'âniden zarâfetle alan behre

'Înâdı eşkıyânın küfr-i Fir'avn'a birâderdir
Ki bunlar ğark oldu Bosna nehrine o da bahre

23

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

Şokulup hânlara şınmayız sürûş gibi benûn
Göricek 'asker-i şehineye kavm-i eşrâr

Başları üstüne düşünce degin sakf-ı binâ
Etdiler za'm-ı hâlâş ile 'înâd u ısrâr

24

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün

Hâzele tutmuş idi kalanı hâne evvel
Yürüyüp 'asker şehine civârın şardı

Dökerek top u tüfeng ile o hânı yer yer
Eşkıyânın topunu kahr ile hâke kırdı

25

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün

Hamle-i çend şehin-şâha mı karşı duracak
Bir alay kendini bilmez süfehâ-yı eşrâr

128b

Değil onlar duramaz karşı nice Rüstem ü Zâl
Meger ola siper ol hamleye rahm-ı hünkâr

26 [GAZEL]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

Kesildi eşkıyânın gül hisârda dört yanı deryâ
Göründükce taburlar füvc füvc emvâc-i bahrâsâ

O bahre 'asker-i şehine hep kurşunlu ağ serpip
Hışâr-ı Rûmeli'de şayd-ı mâhî etdiler gûyâ

27

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
 Mütecerri' iken evvelce zülâl-i şulhu
 Eşkîyâ bâde-i bağıyyle olup âhîr mest

İşte bu ma'rekede şu yerine kan ağıdı
 Kırılır böyle eden şişe-i peymân-şikest

28

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
 'Asker-i pâdişeh 'adile karşı durmak
 Kükremiş ırmağa kendisini vurmak gibidir

Nisbeti böyle gelir hâtırına sınıfınıñ
 Eşkîyâ hâr u has u cünd bir ırmağ gibidir

29 [GAZEL]

Fârisî¹¹³

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün
 Adû-yı bed-meniş râ lâbe kerdin
 Şeved duşvâr merdum râ zi morden

Pezîroften-i merg ez nâşitâyî
 Bih ez enbân-i duşmen nân horden

30

Ez-Dehân-ı Retel

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Cebhe-sâye-i der-i şâhen-şeh 'âlem ile
 Kâ'inâta fâhr eder târ-ı şu'â'-i âfitâb

Pây-ı taht-ı devletine 'avdetin i'lânla her
 Çok mudur dünyâya etsem ben de fâhr-i bî-hesâb

31 [GAZEL]

Hıdv-i Mısr-ı Kâhire'ye

Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilâtün / Fe 'ilün
 Ey eden hamle-i ferziyi nice şâhı mât
 V'ey ruha karşı süren zîr ü bemme fil ü at

Nat'-ı satrançda elbette himâye eyler
 Sürdüğü beydağı manşûba şinâs-ı harekât

¹¹³

Kötü tabiatlı düşmana yalvarmak
 İnsanlara ölümden zor gelir.

Açlıktan ölmeye razı olmak
 Düşman dağarcığından ekmek yemekten iyidir.

129a

Celb edip ‘Abdî-i nâ-kâmı berây-ı ma‘den
Soñra meydâna bırakmak da olur mu hasenât

32

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün
‘Aşrımızda ẖâce-i nazm-ı sühan mîr-i ziyâ
Nevresi nazm-âverân anıñ ile tanzîr eder

Hakkı biñ dîvâna kayd-ı nazm ile almağtadır
Zülf-i Leylâ-yı kelâmı mû-be-mû rencber eder

33 [GAZEL]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün

- 1 Şanma cerrâh-ı kazâ bu yâreye merhem urur
Rus-ı menhûsuñ eliyle gizli gizli semm urur
- 2 Bir taraftan dest-bâz-ı ilticâdır eşkıyâ
Cânib-i dîgerden ammâ tozmayıp âdem urur
- 3 Urduğı mîh-ı fesâdı ketm ü ibhâm eyleyip
Baytar-ı halkdan yine Moskovlu hayli dem urur
- 4 Bilerek aldanma böyle ‘aczden neş’et eder
Merd-i dâna bu mezâyâ zîrine hâtem urur
- 5 Eşkıyâ-yı Bosna vü Hersek olursa ber-murâd
Lâf-ı istiklâli artık her taraf muhkem urur

34 [MESNEVÎ]

Kıṭ‘a-i Kaânı ez-Şu‘arâ-yı Îrân

Fe ‘ûlün / Fe ‘ûlün / Fe ‘ûlün / Fe ‘ûl

- 1 ‘Alî bende-i ẖâsı cân-âferîn
Velî der-hakîkat cihân-âferîn
- 2 Cihân-âferîn-râ mûhîn bende est
Velâkin cihân-âferînende est
- 3 Ser-efrâzın der-ser-efgendegî
Hudâ pîş-der-i kisvet-i tebdegî

Reddiye

35 [MESNEVÎ]

Fe ‘ûlün / Fe ‘ûlün / Fe ‘ûlün / Fe ‘ûl

- 1 Akâ âti-i mülhid-i bed-sühan
‘Ulemâya bu rütbe perestiş neden

- 2 ‘Alâ bende-i hâşî cân-aferîn
İgen hiç olur mu cihân-âferîn
- 3 Mesîha Hudâ-zâde yâ hod Hudâ
Diyen oldu müşrik ‘alâ mâ-cerâ
- 4 Tutanlar Resûl'ü harâyâ meşîl
Olurlarsa neşriñ ile hep hacîl
- 5 Velîye meşîl eyleyen ne olur
Gün olur cezâ-yı sezâsın bulur

36 [Der-Kenâr] [GAZEL]

Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilâtün / Fâ ‘ilün
Ben lisân-ı Fârisî'niñ şekve-h'ân-ı cehliyim
Bir mahâret ile bu cehliñ kadîmi ehliyim

Cehlime nisbetle ‘ilmim kıatre-i nâçîzdir
Fârisîdân bir şehirli hizmetinde vehliyim

37 [Der-Kenâr] [GAZEL]

Fa ‘ilâtün / Fa ‘ilâtün / Fa ‘ilün
Her şafâyadır kazâdır şad-cefâ
Çarh-ı kec-rev bî-vefâdır bî-vefâ

Bulabilir bir hesâb etse kalem
Şad-cefâyâ karşı ancak bir cefâ

38 [Der-Kenâr]

Mefâ ‘ilün / Mefâ ‘ilün / Fe ‘ülün
Hudâvend-i cihân ‘Abdü'l-Ĥamîd Ĥân
Sıtibdâdı giderdi devletinden

Yine bu hâl ile ehl-i şakâvet
Olur lertzîde kahr u şavletinden

39 [Der-Kenâr] [MATLA]

Fa ‘ilâtün / Fa ‘ilâtün / Fa ‘ilâtün / Fa ‘ilün
Mevc-i tûfân-hîz eşk-i ĥûn-feşân ehl-i Ĥak
Bir gün eyler keşti-i ikbâl-i Rus'u mahv u gark

40 [Der-Kenâr]**Fârisî¹¹⁴**

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Fe 'ülün
 Şigiftem şad şigiftem şad şigiftem
 Gurîhî râ ki hâk h'ânend alî râ

Û maḥlûk-ı ḥodâvend-i cihân est
 Çerâ goftend Hâlık ân velî râ

41 [Der-Kenâr] [GAZEL]**Dîger¹¹⁵**

Gurûhî alî râ Ḥodâ h'ândeend
 Çi bozorgterîn ḥad ḥatâ kerdeend

Be ḥaḳḳ-ı Ḥodâ ehl-i tevḥîd-i Ḥaḳ
 Ez ân zann-i bâhûde âzurdeend

129B**MÜFREDÂT****1 [MATLA]**

Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilün
 Yâr geçti bir kaşı yâ y ardına
 Şanki şaklandı güneş ay ardına

2

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Yapılması kolay olsa emel tahtında Mevlânâ
 Ma'âriften ziyâde medḥali vardır müdârânın

3 [MATLA]

Fa 'ilâtün / Fa 'ilâtün / Fa 'ilün
 Mâzî vü müstaḳbel için çekme ğam
 Gün bugün sâ'at bu sâ'at dem bu dem

4

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Yatıp arkası üzre zevke bakmak zen gibi dâ'im
 Ḥayırlıdır sefâletle ricâl-i devlet olmakdan

114

Şaşarım yüz kez şaşarım yüz kez şaşarım
 Ali'ye Hak diyen topluluğa.
 O, dünyanın Rabb'inin yarattığıdır
 O veliye niçin hâlik/yaratıcı dediler?

115

Bir grup Ali'ye Tanrı dediler.
 Nasıl da en büyük hatayı işlediler.
 Allah hakkı için tevhit ehli
 Bu boş zandan incindi.

5 [MATLA]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bekâsız olduğun bu 'âlemiñ etmiş iken idrâk
 Göñül havf-ı zevâl-i zindegîden olamaz gamnâk

6

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Çok mudur ben seni gördükce bayılsam cânâ
 Şevk-i ruhsârıñ ile kan tere batmış hamâm

7 [MATLA]

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Ten-i gül-penbesin sıkıldıkça yârıñ tâbiş hamâm
 Harâm-ı nâz ile etsin soğuklukda biraz ârâm

8

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 O sesler ki gelir sem'a anı 'aks-i hüda sanma
 Firâkıñ âteşiyle nutfe gelmiş kubbe-i hamâm

9

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Degil revzen göz açmış her taraftan câmegân cânâ
 O da cism-i latîfîñ seyrine meftûn u hayrândır

10

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Yeter bu rütbe hamâma şafâ-bahş olduğun cânâ
 Soğukluk nâr-ı hasretle kudûmuñ ârzû eyler

11 [MATLA]

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Buña tâ kısmeti gelir ey güzel sîm-endâm
 Yine mi çekdi seni sîneye bugün hamâm

12

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bu 'ammâme şu dem târ-ı simâ'-ı dîdeden ey meh
 Kuşan bir peştemâl nesc eyledi üstâd-ı endişem

13

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Nasıl kıskanmayım ey meh seni gözler bütün 'âlem
 Bakındı kubbe-i germâye bile göz göz olmuşdur

14

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Der-âgûş-ı vişâl etmek ümîd ile seni cânâ
 Der-i germâya her dem sîne-çâk-ı intizârındır

15

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Daha olmaz mısıñ cânâ leâfet-bağş-ı germâye
 Nigehbân-ı kudûmuñdur seniñ revâne-i hamâm

16

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Soğuklukda sıcağım geçdi şimdi ol perî-zâde
 Ne hikmetdir ki böyle âb u âteş imtizâc etdi

17

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 O yalıñ yüzlüye yüz kızdırıp kaşd-ı vişâl etmek
 Bakılsa mezheb-i 'aşk u muhabbetde soğuklukdur

18

Mefâ 'ilün / Fe 'ilâtün / Mefâ 'ilün / Fe 'ilün
 O şûh ile nice demler olup da germ-ülfet
 Soğukluğa ne revâ der-güşâ-der etme kapı

19

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Sîne-i billûruñu gördükce câm-ı câmekân
 Çatlayıp reşkinden olmaz mı 'aceb şad-pâre o

20

130a

Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün
 Bu şıdık-ı dil-güşânıñ tarh-ı dil-cûşu gören âdem
 Hayât-ı Cennet'in evşâfıñ almaz bir daği kâle

21

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Kadriñi âdemiñ âdem añlar
 Ne bilir kadri zeri âhenger

22

Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilâtün / Fâ 'ilün
 Gözleriñden gözlerin ayırmaz oldu 'aşıkân
 Büsbütün gözcesine aldı cihânı gözleriñ

23

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
 Hûbdur vaz‘-ı kâdîm devlet-i Osmânîyân
 Hayf ammâ muḳbiliñ inkârı kânûn olmasa

24 [MATLA]

Rü‘yâda İnşâ vü Der-‘Aḳab Uyanıp İmlâ Olunan Maṭla‘dır.

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün
 Birikmiş hâller ruḥsâr-ı yârı eylemiş tezyîn
 Felekde aḳtarân etmiş meh-i tâbânla pervîn

25

Maṭla‘-ı Mezbûra ‘Îlâve Kılınan

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün
 Yâ ilhâm-ı Hudâ yâ nuṭḳ-ı cân-baḥş-ı Mesîhân
 Bu maṭla‘ ‘âlem-i ma‘nâda olundu baña telḳîn¹¹⁶

26

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
 Çok mu olsaḳ müttekâ pirâ-yı zevḳ ü inbisât
 Sâyemend-i naḥl-i luṭf-ı âl-i Osmân olmuşuz

27 [MATLA]

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün
 Muṭâfımdır ser-i kûyuñ gerekmez baña hiç Ka‘be
 Ki zîrâ oldu Ka‘be kûyuña nisbetle bir şu‘be

28

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün
 Teşnesi olma şaḳın debdebe-i dünyânıñ
 Bir içim şuya eder şâh-ı cihânı muḥtâc

29

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün
 Eger rûy-ı raḳîbâsâ müdâvim ḳara olsaydı
 Ne yüz aḳlıḡı eylerdim bu ḥüsn-i ḥaṭ ile ‘Abdî

ÖZET

SAĞLAM, Hacer, Abdî-i Karahisârî ve Divan'ı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu çalışma, 19. yüzyıl Divan şairi Abdî-i Karahisârî'nin Divan'ının transkripsiyonlu metin tespitini ve incelemesini temel almaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; şairin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; Divan şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Divan'ın transkripsiyonlu metni verilmiştir. *Sonuç* bölümünde, bu çalışma sonucunda edinilen bilgi ve kazanımlar ifade edilmiştir. Sonuç bölümünden sonra *metnin kuruluşunda takip edilen yol bölümü bulunmaktadır*. Çalışmamızın son kısmını, çalışmamız boyunca yararlanılan eserlerin künyelerinin yer aldığı *Kaynaklar* kısmı oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Abdî-i Karahisârî, Divan, 19. yüzyıl, bölümler.

ABSTRACT

SAĞLAM, Hacer, Abdî-i Karahisârî and His Divan, Master Thesis, Ankara, 2011.

This study is based on the text detection and investigations on to transcription of the poetry (Divan) of 19th century Ottoman poet Abdî-i Karahisârâ. This study is composed of three sections. In the first section the poet's life, works and literary personalities have been mentioned. In the second section Divan has been examined in terms of form and content. The third section contains the transcription text of Divan. In conclusion, the acquired information and achievements have been expressed as a result of the study. After conclusion section information on the way of the text construction has been stated. The last part of the study contains the references utilized throughout the works.

Key Words: Abdî-i Karahisârî, Divan, 19th century, sections.